TÜRKİYE
YAZARLAR BİRLİĞİ
WRITERS UNION OF TURKEY

Sümer 1 Sk. 11/5 Kızılay-Ankara
0 312 232 05 71-72
www.tyb.org.tr - tyb@tyb.org.tr

Editörler
Musa Kâzım Arıcan, Prof. Dr.
Mustafa Orçan, Prof. Dr.
Muhammed Enes Kala, Yrd. Doç. Dr.

40 Yıl Sonra

Nurettin Topçu

"Nurettin Topçu Bugün Bize Ne Söyler?"

TÜRKİYE
YAZARLAR BİRLİĞİ

Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları - 65
Toplantı Metinleri -16
ISBN: 978-975-7382-90-4
Ankara, Haziran 2016

40 Yıl Sonra Nurettin Topçu Bilgi Şöleni Tertip Heyeti
D. Mehmet Doğan
Hicabi Kırlangıç, Prof. Dr.
İbrahim Ulvi Yavuz
Ferhat Koç
Ahmet Fatih Gökdağ
Muhsin Mete
Mahmut Bıyıklı
Hüseyin Akın
Şakir Kurtulmuş
Cahit Çollak

İlim Heyeti
Musa Kâzım Arıcan, Prof. Dr.
Mustafa Orçan, Prof. Dr.
İsmail Kara, Prof. Dr.
Mustafa Kara, Prof. Dr.
Recep Şentürk, Prof. Dr.
M. Fatih Birgül, Doç. Dr.

Akademik Sekreterya
Muhammed Enes Kala, Yrd. Doç. Dr.
Bahattin Cizreli, Arş. Gör.
Mustafa Kemal Sağlam, Arş. Gör.
Nurseli Gamze Korkmaz, Arş. Gör.

Son okuma ve tashih
Dilara Coşkun

Faaliyet Asistanı
Merve Aksakal

Tasarım: mtr tanıtım görsel hizmetler

Baskı: Özel Ofset

İçindekiler

III. BÖLÜM
Nurettin Topçu'nun Düşünce Hayatı

IV. BÖLÜM
Nurettin Topçu'da Eğitim ve Ahlâk Felsefesi

V. BÖLÜM
Nurettin Topçu'nun Din ve Tasavvuf Anlayışı

VI. BÖLÜM
Nurettin Topçu'nun Edebiyatı ve Sanatı

Takdim

Türk düşüncesi ve irfanı, dünyada yaşanan maddi ve manevi sorunlara, sıkıntılara çareler üretebilmek adına muhataplarını bekleyen önemli bir fikir ve eylem havzasına işaret edebilir. Böylesi bir zenginliğe dikkat çekmek içinse vesilelere ihtiyaç vardır. Söz konusu fikir ve irfan binasını inşa eden önemli şahsiyetler, her dem taze ve yeniden keşfedilmeyi bekleyen millî değerlerimizdir. Klasikte kök salabilmiş, yani bir yönüyle geçmişte kalsa da uzanımlarıyla geleceği kucaklayabilme kabiliyetine sahip olan kişilerin hayatları, söylemleri ve yazdıkları her dönem yeniden anlaşılmaya müsaittir ve anlaşılmalıdır. "Keşf-i kadim, vaaz-ı cedidden evladır" diyen Ahmed Naim Babanzade de belki böylesi bir durumu nazar-ı dikkate sunmak istemiştir.

İlim ve irfan binamızın harcında kaleminin emeğiyle mümeyyiz son dönem şahsiyetlerinden birisi de kuşkusuz Nurettin Topçu'dur. Ahlâkı, hayatına mihver kılan, içten yaşadığı ıstırap ile zihninin gücünü birleştirerek kaleme aldığı fikirleriyle düşünce dünyamızın şekillendirilmesinde önemli yeri bulunan Nurettin Topçu, bize her zaman ve zeminde bir şeyler söyleyen taze bir isimdir. İçinde bulunduğumuz 2015 senesinin vefatının 40. Yılına denk gelmesini, onun şahsında zengin ilim ve irfan dünyamızı hatırlamaya ve bununla kalmayıp küreselleşen sorunlara çareler üretebilmeye vesile kılmak istedik. Türkiye Yazarlar Birliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin desteği, Sosyal Düşünce Derneğinden arkadaşların da yardımıyla "Nurettin Topçu bize bugün ne söylerdi?" sorusu çerçevesinde meselelerimizi, kaygılarımızı ve akademik sorunlarımızı tartışmaya açmak maksadıyla 40 Yıl Sonra Nurettin Topçu Bilgi Şöleni'ni düzenledi.

Üstada yakın olan ve ömürlerinin bir kısmını onunla geçiren mümtaz şahsiyetlerden tanıklıklar yanında programı altı tema ekseninde şekillendirmeye çalıştık. Bunlar sırasıyla, "Nurettin Topçu Hareketi", "Nurettin Topçu'nun Din ve Tasavvuf Anlayışı", "Nurettin Topçu'nun Düşünce Hayatı", "Nurettin Topçu'da Eğitim ve Ahlâk Felsefesi", "Nurettin Topçu'nun Anadolu Siyaseti" ve "Nurettin Topçu, Edebiyat ve Sanat" olarak belirlendi. Bu konular çerçevesinde davet edilen değerli katılımcılar Nurettin Topçu'yu yeniden okuyarak günümüzün fikri meselelerini tartışmaya çaba göstermişlerdir. İçinde bulunduğumuz sıkıntılı ve kardeşlik ortamına ihtiyaç duyduğumuz şu günlerde, öyle umuyoruz ki Nurettin Topçu'yu yeniden hatırlamak, onun ne demiş olduğuyla birlikte ne demek istediğini anlamaya çalışmak önem arz etmektedir. Nurettin Topçu'nun idealinde olan Yarınki Türkiye yolunda büyük adımlar atan ülkemizin 2023 ve 2071 planlarında Topçu gibi ilim ve irfan sahibi yüce şahsiyetlerin mirasından müstefid olması, bu tasarıların en sağlıklı şekilde hayata geçirilmesi ve dünyayı daha adil ve yaşanabilir bir mekan kılması adına oldukça önemli ve değerli görünmektedir. Umulur ki ilmi toplantımız ve sonrasında hazırladığımız bu kitabımızda yer alan derinlikli tebliğ metinleri böylesi bir çabaya mutevazı da olsa bir katkıda bulunmuş olur.

İlmi toplantıda tanıklıklar ve hatırâtın dışında toplam yirmi bir tebliğ sunulmuş olup kitabımızda bu tebliğler Yasin Özdemir'in bildirisi dışında bir araya getirilmiştir. Prof. Dr. İsmail Kara, "Nurettin Topçu'nun Eserlerinin Teşekkülü ve Yayın Süreçleri Üzerine Birkaç Not" başlıklı bidirisinde Nurettin Topçu'nun eserlerini kronolojik olarak ve muhtevaları itibarıyla, Topçu'nun hayatındaki yerlerini de gözeterek geniş bir tahlile tabi tutup değerlendirmeye çalışıyor. D. Mehmet Doğan, "Nurettin Topçu: Din, Toprak ve Tarih" başlıklı makalesinde Topçu'nun eserleri çerçevesinde felsefi arka plana sahip olduğu düşünülen millet ve milliyetçilik anlayışını, bu duraktan sonsuza açılan şekliyle din, tarih ve toprak kavramlarını ve şuurunu birbirleriyle olan kopmaz bağlarını gözler önüne sererek etüt ediyor. Doç. Dr. Mehmet Fatih Birgül "Nurettin Topçu, Bugüne ve Bize Ne Söyler?" başlıklı etüdünde Topçu'nun hareket adamı olan yanını, metafizik hareketini,"kalp ve ruh" diyerek 'insan' tasavvuru oluşturuşunu, pozitivist 'insan' telakkisi arasındaki kritik farkı, onun tekniğe, bilime ve dine bakışını tartışıyor. Yazısının sonunda *"Kimin ne düşüneceğini hesap etmeden, vicdanı ile konuşmalıdır aydın"* şeklindeki alıntısının mana boyutlarını yazısında keşfetme çabasına girişiyor.

Entelektüeli içinde bulunduğu dönemle barışık olmayan kişi-çatışan kişi olarak tanımlayan Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı, "Şehir ve Köy Arasında Nurettin Topçu" yazısında, Nurettin Topçu'nun entelektüel tarihimizde durduğu yeri anlamaya çalışıyor. Topçu'yu entelektüel tarifine uyan yönüyle anlamaya çalışan Kayalı, düşüncesindeki farklılıkları ve bu bağlamın onun kategorize edilmesi konusunda doğan bir takım sıkıntıları ele alıyor. Tanıl Bora, "Nurettin Topçu'da Anti-Kapitalizm ve Sosyalizm Pis Burjuva Ve Kul Hakkı" başlıklı yazısında "Anadolu sosyalizmi", "İslâm sosyalizmi" gibi tanımlamalarıyla "Sosyalizm" adını sık kullanmasının, kesif bir anti-komünizmin hüküm sürdüğü 1950'ler ile 1970'ler seyrinde milliyetçi-muhafazakâr camiada çok yadırganmış olduğunu, "bir muhafazakârı bezdirecek ölçü"ye vardığını, ayrıca, somut sosyalizm tasarımındaki eklemlenme biçimi ile de "bir sosyalisti bezdirecek" vasıflar taşıdığını ele almaya alıyor. Topçu'nun kapitalizm nefretini, sosyalizmde ise nasyonal sosyalizme varan atıflarını, milliyetçiliği ya da bunun ırkçılığa varan yanlarını yazısında tartışıyor. Lütfi Bergen, "Nurettin Topçu'da Köy-Şehir Kavramları Ekseninde Sosyalizm Teklifi-Topçu'nun Altersosyalizmi-" başlıklı makalesinde Yahya Kemal, Mehmet Kaplan, Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu, Yakup Kadri, Kemal Tahir, Memduh Şevket Esendal, İsmet Özel gibi isimler ve onların Anadoluculuk anlayışları ve sınıflandırmasını aktararak, Nurettin Topçu'nun Anadoluculuğunu "yıkılmış "Osmanlı Barışı" sonrası elde kalan toprakta yaşayan köylü halkın iktisadî gerçekliğinden hareket ediyor iddiasıyla değerlendirmeye çalışıyor. Ayrıca Bergen, Topçu'nun kitaplarının "insan-tarih" ve "toprak" ana başlığı altında değerlendirilmesi gerekliliğini ve bu kavramlar etrafında ve özellikle şehir ve köy kavramları ekseninde Topçu'nun sosyalizm anlayışını tartışıyor.

Ercan Yıldırım, Cumhuriyet dönemi İslâmcılığını özetleyen kısa bir girişle başladığı "Nurettin Topçu'nun İslâmcılığı" başlıklı yazısında Topçu'nun klasik manada ne Osmanlı ne de Cumhuriyet İslamcılığının temsilcisi olduğunun altını çizmeye çalışıyor. Yine Topçu'nun ne milliyetçi, ne muhafazakâr ne de sosyalist kesime tamamıyle ait olmadığını, bununla beraber ona yer bulunmak istiyorsa burasının İslamcı ama siyasî İslam karşıtı, milliyetçi ama Turancılık karşıtı, muhafazakâr ama fetihçi, Anadolucu ama Efgani ve Abduh referanslı

olabileceğine işaret ederek, bu yeri tartışmaya açıyor. Prof. Dr. Mehmet Hayri Kırbaşoğlu, "Doğunun Putkırıcı İki Çocuğu: Nurettin Topçu ve Ali Şeraiti" makalesinde, Topçu ve Şeriat'i arasında hayatları ve fikirleri arasında kurduğu yakınlıkları ve benzerlikleri tartışıyor ve dikkatlere sunmaya çalışıyor. Prof. Dr. Kenan Çağan, "Nurettin Topçu: Anadoluculuk ya da Türk-İslam Milliyetçiliği" adlı yazısında Topçu'nun Anadoluculuk fikrini milliyetçilik anlayışı ile karşılaştırıyor. Fikirlerinin her yöne çekiştirilmesinin esas nedenini de "Anadolu İslam sosyalizmini" savunan bir 'Türk milliyetçisi' olmasına bağlıyor ve bu bağı tartışmaya açıyor.

Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan, "Hareket, Muharrik ve Şahsiyet: Nurettin Topçu'da Ahlâkın Yeniden İnşası" başlıklı zengin muhtevalı makalesinde Topçu'yu ahlâkın yenide inşasına götüren önemli saiklerden birisinin de Fransa'da karşılaştığı hareket felsefesi ve bu ekolün önemli isimlerinden birisi olan Maurice Blondel olduğunu anlatıyor. Bunun yanında Nurettin Topçu'nun, *"ahlâk meselesi olarak, Allah'ın bizdeki hareketi ile teşekkül eden isyanın hürriyet ve şahsiyeti oluşturduğunu ifade ederken sosyolojist ahlâkın da eleştirisini"* yaptığını da belirttiği yazısında Topçu'nun sosyalizmini ahlâki gerekçe ve şuurla anlaşılması gerektiğinin önemi vurgulanıyor. Prof. Dr. Hüseyin Karaman, "Nurettin Topçu ve İsyan Ahlâkı" adlı makalesinde Nurettin Topçu'nun felsefi sisteminin en önemli tezlerinden birisi olarak tarif ettiği "İsyan Ahlâkı" düşüncesini eserleri üzerinden değerlendiriyor. Bu çerçevede *"Topçu'nun düşünce sisteminde "İsyan", insanın kendisini özgürleştirmesi, adım adım kendisini gerçekleştirmesi, daha yüksek bir iradeye dönüştürmesi ve daima daha üstün nizamlar oluşturmak suretiyle Allah'a doğru ilerleme hareketidir"* anlayışını ahlak felsefesi ekseninde tartışıyor. Prof. Dr. Selahattin Turan, eğitim üzerine şahsi fikirlerini anlatarak başladığı "Yarınki Türkiye'nin Maarif Davası: Topçu'nun Düşünceleri Işığında Yeni Bir Değerlendirme" başlıklı yazısında Topçu'nun eseri üzerinden geleceğe yön verecek maarif sistemin nasıl olması gerektiğini teorik ve pratik yönleri ile tartışıyor. Doç. Dr. Hüseyin Öztürk ve Rumeysa Çetin, "Nurettin Topçu'nun Eğitim ve Öğretmen Anlayışı" başlıklı makalelerinde Topçu'daki ideal insan algısının idealizmin değerlerine bağlı insan algısıyla örtüştüğünü, Topçu'nun, bugünkü eğitim sistemimizi; Batıcı, Amerikancı ve pragmatist olarak nitelediğini ifade ediyor. Ayrıca eğitim ve öğretmen idealinin Topçu nazarından değerlendirildiği yazıda Topçu'nun Osmanlı'nın son asırlarında eğitim alanında yapılan ıslahatların başarısızlığının nedenleri ve etüdü de tartışılıyor.

Dr. Mustafa Kök, "Nurettin Topçu "Günümüz Din Anlayışlarına Ne Söyler?" başlıklı makalesinde Topçu'nun halk arasındaki yanlış dini anlayışları eleştirisini ve doğru anlayışın nasıl olması gerektiğine ilişkin fikirleri verdikten sonra bunların üzerinden bugüne yönelik çıkarımlar yapmaya çalışıyor. Prof. Dr. Mustafa Kara, "Nurettin Topçu Bir Sûfi mi idi?" başlıklı yazısında tasavvuf tarihine bir seyrüseferden sonra Topçu'yu Üveysilik ve Melamilik meşrepleri ekseninde anlamanın imkânını tartışıyor. Yusuf Turan Günaydın, "Nurettin Topçu'ya Yöneltilen Eleştiriler" başlıklı makalesinde Topçu'ya yahudi düşmanlığı, yabancı düşmanlığı, Nasyonal Sosyalizm'in Hitlerci yorumu, sosyalist yanı, anadolucuğu vb. yönlerden yapılan eleştirileri dikkatlere sunuyor ve eleştirilere eleştiri getirmeye çalışıyor. Asım Öz, "Kendini Bulmanın Yolu Yeniden Doğuş" Nurettin Topçu, Öze Dönüş Düşünürü Olarak Ele Alınabilir mi?" makalesinde Topçu hareketinin ve söyleminin bize öze dönüş imkânı verip veremeyeceğini eserleri üzerinden tartışıyor.

Prof. Dr. Hilmi Uçan, "Sanat, Gurbet ve Nurettin Topçu" başlıklı yazısında Nurettin Topçu'nun söyleminin sanat için değerini ve keyfiyetini değerlendirmeye çalışıyor. Doç. Dr. Mehmet Can Doğan, "1930'lu ve 1940'lı Yıllarda Dergicilik ve *Hareket* Dergisinin Konumu" başlıklı makalesinde 1930 ve 1940lı yılların dergicilik hayatının bir nevi röntgeninin çekerek dergilerin tasnifini sunuyor ve söz konusu manzarada Hareket dergisinin ve bir dergi yazarı olarak Nurettin Topçu'nun yerini değerlendirmeye çalışıyor. Dr. İbrahim Demirci ise "Nurettin Topçu'nun Aşk Romanı Reha ve Aşk Hikâyesi Karayazı" adlı yazısında Topçu'nun romanı ile hikayesini hem tematik hem de muhtevası itibarıyla tahlil etmeye çalışıyor.

Programda konuşması olmayan Fatih Gökdağ, "Yarınkı Türkiye Ne Zaman?" başlıklı yazısında bu sorunun günümüzü de kapsayan izdüşümünü Topçu'nun özellikle Yarınki Türkiye adlı eserinde aramaya çalışıyor. En genç katılımcı Osman Aydoğan ise yazısında gençlerin programlı Nurettin Topçu okumalarına ilişkin bazı değerlendirmelere yer veriyor.

Nurettin Topçu gibi ilim ve irfan sahasında yüce bir şahsiyeti yeniden dikkatlere sunmak oldukça önemli bir mesele idi. Böylesi güç bir işin arka planında adlarını anmadan geçmeyeceğimiz değerli kişiler var. Başta söz konusu projenin gerçekleştirilmesinde başından sonuna kadar her türlü desteği esirgemeyen Türkiye Yazarlar Birliği Şeref Başkanı D. Mehmet Doğan Beye, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanı Abdurrahman Şen Beye, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Esntitüsü Müdürü Prof. Dr. Recep Şentürk Beye, Mahmut Bıyıklı'nın şahsında Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesine ve tüm Nurettin Topçu muhiblerine en kalbi şükranlarımızı sunuyoruz.

Bu çalışmamız kitaplaşırken üstün gayretleri dolayısı ile özellikle teşekkür etmeyi vazife bildiğimiz Topçu mektebinin gönüllü talebeleri olan bir çok gencimiz var. Bu vesile ile Genç Felsefeciler Ekolü Kulübünden Rabia Nur Akmaz, Zehra Özdemir, Merve Berivan Yaşa, Öznur Selen Kemaloğlu, Çiğdem Yurdakul, Elif Ünal, Deniz Malçok'a, Türkiye Yazarlar Birliği'nden Dilara Coşkun ve Merve Aksakal'a, Araştırma Görevlileri Bahaddin Cizreli, Mustafa Kemal Sağlam ve Nurseli Gamze Korkmaz'a can u gönülden teşekkür ediyoruz. Toplantımız ve kitabımızın oluşturacağına inandığımız ilmî ve irfanî ortamın hepimizi sıcaklığıyla kucaklamasını ve çalışmamızın ülkemiz için huzur, bereket ve esenliğe vesile olmasını dileriz.

Editörler

Açılış Konuşmaları

Prof. Dr. **Hicabi Kırlangıç**
Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkanı,
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi

Kıymetli Hazirun, Değerli İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, Kültür A.Ş Daire Başkanı ve Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi yöneticileri, değerli hocalarım, hepinizi saygı ve muhabbetle selamlıyorum, hepiniz hoş geldiniz.

Nurettin Topçu konusunda ilk konuşmacı olmak, bir selamlama konuşması olsa da zor bir durum. Belki de en az konuşması gereken kişi benim, o yüzden en az konuşacağım inşallah. Nurettin Topçu ile eserleri vasıtasıyla 1983 yılında "Mevlana ve Tasavvuf" kitabıyla tanıştım. Farsçacı olduğum için, Mevlana ile ilgili dersler okuduğum için.. Uzun süre benim tanışıklığım bu kadardı. Nurettin Topçu ile ilgili sadece şifahi bilgim vardı. Daha sonra bazı yazılarını okudum bazı kitaplarını edindim. Bütün külliyatı yeniden okuma kararı verdiğim zaman çok eski bir zaman değil. O yüzden Topçu hakkında fazla cümle kurmayacağım. Zaten bu üç gün boyunca çok değerli –Nurettin Topçu ile hem yüz yüze tanışan hem eserleri ile haşır neşir olan ve eserlerini araştıran inceleyen- hocalarımız zaten değerlendirmelerde bulunacaklar. Nurettin Topçu deyince benim aklıma bir muhalif derviş kimliği geliyor. Ve aslında dertli bir aydın kimliği geliyor. Ali Şeriati'yi çok okuduğum için onunla biraz bağlantı kuruyorum. İkisi de Fransa'da doktora yapmış, öğretmenlik yapmaya bir bakıma mecbur kalması (öğretmenlik elbette yüce bir iş ama) üniversiteden ayrı tutulmaya çalışılması ayrı bir kimlik oluşturuyor bende. Bütün bunlar Nurettin Topçu'ya olan ilginin çok ileri düzeye gelmesini gerektirir aslında. Fikri isyancı, çare arayan bir mümin, bireysel oluşumları toplumsal geleceğe yatırım olarak düşünen bir mütefekkir. Dini ve medeniyeti daha çok bu dünya nizamı için, bireysel yetişmeyi de ahiret için tasavvur eden bir Müslüman… Dünya ve ahiret muvazenesini sağlamaya çalışan, ilmi ile amil olmaya çalışan bir ilim adamı… Batı ile doğuyu karşılaştırmak, tercihler, batı ve doğu arasında sıkışmış toplumun dertlerine çare aramak gibi konular Topçu vasıtası ile benim hafızama geliyor.

Bu üç gün boyunca dolu dolu oturumlar gerçekleştireceğiz. Tabii bu bilgi şöleninin ortaya çıkmasında pek çok kuruluşun kişinin değerin katkısı var. Ben teşekkür etmek istiyorum ama nerden başlayacağımı tam bilemiyorum. Büyükşehir Belediyesinin, Kültür A.Ş.'nin ve Abdurrahman Şen Bey'in himayeleri çok önemli. Onlara şükranlarımı arz ediyorum. TYB Şeref Başkanı'na Nurettin Topçu düşüncesinin canlı tutulmasına önem verdiği için, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nden Musa Kazım Arıcan'a ve Muhammed Enes Kala'ya ve diğer arkadaşlarımıza teşekkür etmek istiyorum. TYB İstanbul şubemize teşekkür etmek istiyorum ve en önemlisi de şuan mekânı şenlendiren Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi yönetimine teşekkür ediyorum.

Mevlevihane'de bulunuyoruz. Ben de alanım itibari ile farklı bir durgu içerisindeyim ve şöyle baktığımda modern dönemdeki büyük düşünürlerimiz Topçu ve Karakoç da Mevlana ile ilgili bir şeyler yazmışlar. Tabii herkes Mevlana hakkında bir şeyler söylüyor ama onlarınki farklı. Dün Mevlana'nın miladi olarak vefat yıl dönümü idi. Şeb-i Arûs. O vesile ile de bu toplantının manevi bir iklime dönüşmesini umuyorum.

Bu sabah saatinde İstanbul'un bu alışık olmadığım trafiğinde salonu dolduran dostlara teşekkür ediyorum. Tekrar hoş geldiniz diyorum.

Abdurrahman Şen
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Saygıdeğer Hazirun,

Böylesine önemli, değerli bir büyüğümüzü hatırlama, anlama, anma toplantısına hepiniz hoş geldiniz, şeref verdiniz.

"Bir mısraı bir millete şeref vermeye yeter" diye bir söz vardır. Nurettin Topçu, Türk milleti için bu çerçevede değerlendirilebilecek çok özel bir isimdir ve bunun en önde gelenlerindendir. Eğer övünecek başka bir isim olmasaydı tek başına da yetebilirdi.

Ancak çoğu zaman yaptığımız gibi; bu söylediklerimizi slogan haline getirir, sadece "övündüğümüz kişi" olarak bir kenara koyarsak, onun yaptıklarından, fikirlerinden yeterince istifade etmediğimiz için bizlere yazık olur. Nurettin Topçu'nun fikirleri, yazdıkları, söyledikleri, eleştirileri, hayatı bugünün gençlerine ve gelecek nesillere ışık tutacak bir hazine olarak hâlâ pırıl pırıl durmaktadır.

Dünyanın ve ülkemizin içinde bulunduğu hâli değerlendirirken çoğu zaman bir "manevi tamirata" ihtiyacımız olduğundan bahsediyoruz. O zaman aklımıza Yeseviler geliyor, Mevlânalar, Yunus Emreler, Hacı Bektaşlar geliyor. Eğer ülkemizde bu eksiği gidermek için yol alıyorsak; bizi biz yapan değerlerimizi en iyi şekilde anlamış ve anlatmış olan Nurettin Topçu gibi diğer birkaç büyüğümüz bize yol gösterecek, önemli rehberlerimiz olacaklardır.

Ülkemizin düşünce tarihinde önemli bir yeri olan, ortaya koyduğu tezleri ve eleştirileriyle, doğuya, batıya, İslam'a, milliyetçiliğe, Anadolu'ya bakışı ile Nurettin Topçu; hâlâ üzerinde dikkatle durmamız ve çok konuşmamız gereken bir değerimizdir.

Umuyoruz ki bu toplantı; kırk yıl sonra ona gösterilmiş bir vefa olsun… Kayıtlara geçmiş bir anma programı olmanın çok ötesinde, ortaya konacak tespitlerle Nurettin Topçu'yu daha iyi anlamamıza ışık tutacak bir rehber olmasını umuyoruz.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak Sayın Başkanımız Kadir Topbaş'ın ortaya koyduğu anlayışı rehber edinerek; aydınlarımızı hatırlayıp, hatırlatmaya; anlayıp, anlatmaya gayret etmekteyiz. Bu noktada küçük te olsa bir faydamız olabiliyorsa bütün birim arkadaşlarımızla sadece mutluluk duyarız.

Yapılacak toplantının hayırlara vesile olmasını ve Nurettin Topçu gibi çok önemli bir değerimizi anlamamıza yardımcı olmasını diliyorum.

Türkiye Yazarlar Birliği gibi çok değeri bir kurumumuzla bir kere daha işbirliği yapmış olmaktan, birlikte bu güzelliği de paylaşmış olmaktan mutluluk duyuyor, katkıları için başta değerli ağabeyim Mehmet Doğan olmak üzere tüm emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

D. Mehmet Doğan
Türkiye Yazarlar Birliği Şeref Başkanı

Nurettin Topçu'nun aziz dostları, aslında ben Nurettin Topçu üzerine konuşurken Hicabi Kırlangıç'tan zor durumdayım. Elbette onu nisbeten eski bir zamanda, bir nesil öncesinde tanıyanlardanım. 1960'lı yıllarının sonunda tanıdım; bir tesadüf vefat gününde de İstanbul'daydım, askerdim, cenazesinde de bulundum.

Bugün aradan kırık yıl geçtikten sonra böyle bir toplantı ile merhumu yâd ediyoruz. Öyle bir zamanda yad ediyoruz ki Nurettin Topçu'nun en fazla bilinmesi, okunması gereken günlere geldik.

Topçu, sağlığında kendisini çok bildirmek, tanıtmak, çok meşhur olmak istemedi. Onun tarzı böyleydi. Vefatından sonra da bir süre kitapları yayımlanmadı. Ne yazık ki unutuluşa terk edildi. İlk defa onuncu vefat dönümünde Ankara'da bir toplantı ile merhumu hatırladık. O toplantıda bulunan birkaç kişi şuanda gözüme çarpıyor. O zaman konuşmacılarımız çok sınırlıydı. Dört-beş kişilik konuşmacı grubu ile merhumu andık. Sonraki on yıllarda, beşli, on beşli, yuvarlak yıl dönümlerinde de Topçu ile ilgili toplantılar yaptık. Ama diyebilirim ki bu toplantı Nurettin Topçu ile ilgili yaptığımız en kalıcı faaliyetlerden biri olacaktır. Üç gün boyunca hem merhumu yakından tanıyanların konuşmalarına şahit olacağız hem de son yıllarda akademik camiada yaygınlaşan Nurettin Topçu üzerine çalışan, araştırma yapan ilim ve fikir adamalarımızın bildirilerini takip edeceğiz. Sonunda da güzel bir kitabın ortaya çıkacağını ümit ediyorum.

Elbette bu faaliyetin bir arka planı da var. Dergâh Yayınları yıllardır Topçu'nun eserlerini yayınlıyor. Kendilerine yakışan bir faaliyet yapıyorlar. Değerli Abdurrahman Şen Bey, bu toplantının yapılması için gerçekten bize çok destek verdi. Topçu herkesin tanıyıp, kabul edip, "bu konuda faaliyet yapılsa iyi olur" diyebileceği bir adam değildir. Amiyane tabiriyle pürüzlü bir adamdır. Ona bilhassa teşekkür etmek istiyorum. Bu faaliyetin tasarlanma ve fiile geçirilmesinde güçlü bir ilim heyetimiz vardır. Biraz önce Musa Kazım Arıcan'ın ismi zikredildi. Değerli hocamız, aynı zamanda Ankara'daki Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde Rektör Yardımcısıdır. Akademik sekretaryamız, genç arkadaşlarımız bu faaliyetin planlamasını yaptılar. Bunlara müteşekkirim. Medeniyetler İttifakı Başkanı Recep Şentürk, böyle bir salonun tahsisi konusunda bize destek verdi.

Toplantıyı neden böyle bir mekânda yapmak istedik? Topçu konuşulduğu zaman tasavvuf, dervişlik kavramları çok kullanılıyor, o yüzden böyle bir mekânda anılmasının doğru olacağını düşündük. Birinci sebebi bu idi. İkinci sebebi de merhum Topçu nerdeyse buraya komşu, hem civar bir mahalde istirahat ediyor. Oraya da gider bir Fatiha okuruz, diye düşündük.

Değerli hocamız bakanımız Sami Güçlü, gençlerinsistemli okumaları için gayret gösteriyor. Geçen sene Bolu'daki, Adapazarın'daki, Düzce'deki gençlerle Topçu okumaları yaptı. Onların bu faaliyetine kırkıncı yılın ilk faaliyeti diyebiliriz. Şubat ayında Bolu'da bir araya geldiler. Bizi de davet ettiler. Öncelikle gençleri dinledik. Gerçekten ufuk açıcı bir faaliyet olduğu orada

ortaya çıktı. Bu toplantı münasebetiyle o arkadaşlardan birisi olan Osman Aydoğan burada bir sunum da yapacak. "Gençler Topçu'yla karşılaşırsa ne olur"u anlatacak.

Topçu, zamanında anlaşılmadı, haksız saldırılara maruz kaldı. Şimdi onu tanımaya, anlamaya hazır mıyız? Doğrusu bu konuda çok bir şey söyleyecek durumda değilim. Çünkü zor bir şahsiyetten bahsediyoruz. Yirminci yüzyılın barbar pozitivizmine karşı ahlâk nizamını savunan bir düşünür. Bunun 1930'lar 1960'lar tek parti ideolojisinin hakim olduğu dönemde, yani "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir"in fakülte duvarlarına yazıldığı günlerde yapıldığı düşünülürse değeri daha iyi anlaşılır. O, "isyan ahlakı" kavramı ile hem yerli hem evrensel bir düşünce ve hareket yolu açtı. O yolun ne kadar farkında dünya? Bunu bilmiyoruz ama Türkiye'de farkında olanlar var. Düşüncesini hiçbir şekilde zamana, zemine, siyasete uydurmaya çalışmadı ki genellikle bizde böyle yapılır; her yerde de belki böyledir. "Bizim hareketimiz mesuliyet hareketidir. Davamız hayat uymak değil, hayatımızı Hakk'a uydurmaktır." cümlesi Nurettin Topçu hakkında bir fikir verebilir. Sadece tek bu cümleyi okumuş olan bir kimsenin "bu adam ne diyor?" sorusunu sorup Nurettin Topçu'ya yaklaşmak isteyeceğini düşünüyorum. Şimdi lafı çok uzatmayacağım ama hep konuşmalarda şunu düşündüm: Topçu'yla ilgili benim kuracağım cümleler çok da önemli değil. Onun bazı cümlelerini aktarayım. Bu cümleler uzun süreli okumalardan sonra not aldığım cümlelerdir.

"Bize kin ateşi içinde kuvvet ile hak kazanan değil, hakikat aşkıyla aşkını yaşatan insan lâzımdır. İnsan bizzat ferdiyetinden kendi benliğinin unsurlarından soyunmadan asla kendisinden daha uzağa gidemeyecek, kendi dışına çıkamayacaktır. Bu halde gerçekten kendi hareket etmek bir çeşit kendisinin dışına çıkmak bizzat kendisine karşı gelmek demektir. İlim, sanat ve ahlak kaynaklarından gıdalanan duygular; insanı ideal bir düzene yükseltiyor ve gerçek manasıyla insanlaştırıyor. Dine tırmanan iradeyse, iradelerin gerçek sahibi olan Allah'a yönelmekle sonsuzluğun iradesini kazandıran duygular yaşatıyor. Allah, en büyük iradedir. Dini irade bizi sonsuz kudretin iradesine iştirak ettiriyor. Dinde kurtuluşun, selametin ve İslam'ın asıl manası budur. Dini sadece bir takım kati emirlerin bütünü diye ele almak onu anlamamaktır. Gayesine ulaşabilen gerçek ve tam irade fertten başlayan aile ile devleti yani otoriteyi isteyen millet ve insanlık basamaklarından da geçerek Allah'a ulaşan iradedir. Kararlarımızı vermeye gücümüz yetmiyor. Verilmiş kararlar alıyoruz. Kendi benliğimizden ideal yaratacak kudreti bulamıyoruz. Yabancı ideallere el açıyoruz. Kendi inançlarımızı cemaat arasında söylemeye dilimiz varmıyor. Yabancı inançlarına bağırıyor ve hep yabancıları alkışlıyoruz. Dosta da düşmana da çevrileceğiz. İmansıza da, Yahudi ve Mason'a alet olan, yedi defa hacca gitmiş olan Müslüman'a da çevrileceğiz. Bir gün mutlaka muvaffak olacağımıza, muvaffakiyetin de ruhları ve kalpleri fethetmek olduğuna inanıyoruz. Hayatla barışmayan ve kendi ruhunun tabi izlerinde yürüyerek dışarıdan aldığı duygularla çarpışmayı kabul eden, irade adamları bize yol gösterecek."

Topçu'nun "Yarınki Türkiye" kitabından da beni hep heyecanlandıran birkaç cümleyi okumak istiyorum:

"Yarınki Türkiye'nin kurucuları yaşama zevkini bırakıp, yaşatma aşkına gönül verecek; sabırlı ve azimli lakin gösterişsiz ve numarasız çalışan ruh cephesinin maden işçileri olacaktır. Bu ruh amelesinin ilk ve esaslı işi, insan yetiştirmektir. Hünerleri hep fedakarlık olan bu hizmet ehli gençler, hizmetlerinin mükafatını da hizmet ettikleri insanlardan bekleyeceklerdir. Sonsuzluğa sundukları eserin sesinin akislerini yine sonsuzluktan dinleyeceklerdir. Ve onların eseri olacak

Yarınki Türkiye şu temellerin üstünde kurulacak: Anadolu'nun toprağından kaynayan bir kan, cemaat için harcanan bir emek, bin yıllık tarih, otoriteli devlet ve ebedi olduğuna inanmış bir ruh…

"Tabiata karşı asıl anlaşılmaz olan ölümdür. Biz muvaffakiyetin değil, hareketin sırrını arıyoruz. Bu sır, hiçbir kuvvetin yok edemediği sonsuz rahmetle beslenen ümittir."

Topçu, bana göre sağlığında bir ruh cephesi açmıştı. O, cephenin neyiydi derseniz, kendi tabiriyle, amelesiydi. Bizlerin de öyle olmasını arzu etti. Bugün maalesef madde cephesiyle çok fazla meşgulüz. Her şeyi, din dahil, maddi taraflarıyla görüyoruz. Din, gösterişe hatta güç gösterisine dönüşüyor. Bunu hepimiz hissediyoruz. Hayatı, dinin özüyle anlamlandıracağımız yerde maddi görünürlüğüyle karşımızdakileri etkilemeye çalışıyoruz. Kocaman kocaman camiiler yapıyoruz. Cemaat yapma konusundaki başarısızlığımızı böyle örteceğimizi sanıyoruz. Bugün Nurettin Topçu'nun vefatından kırk sene sonra bir araya gelen topluluğa söyleyeceğim son sözlerim şunlar:

Tekrar ruh cephesine dönmemiz gerekiyor. Yaşama aşkını aşarak, yaşatma aşkına gönül vermemiz, sabır ve azimle çalışarak gösteriş ve nümayişe kapılmamamız gerekiyor. Şu sıralar en ufuk açıcı eylem Topçu'nun fikirleriyle tanışmak ve tanımayanlara da Topçu'yu tanıtmak olmalıdır. Bu toplantının bu yolda güzel bir vesile olacağı inancıyla hepinizi saygı ve sevgiyle selâmlıyorum.

Prof. Dr. **Musa Kâzım Arıcan**
40 Yıl Sonra Nurettin Topçu Bilgi Şöleni İlim Heyeti Başkanı,
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Muhterem hazirun, hanımefendiler, beyefendiler hepinizi saygıyla selamlıyorum. Hepinize hayırlı cumalar, bereketli günler diliyorum. Bu programımız inşallah hayırlara vesile olur, hayırlı ufuklar açar.

Derin mütefekkir, isyan adamı, isyan ahlak aksiyoneri, idealist bir öğretmen, vazife insanı, kalp adamı, modern bir derviş ve sûfi bir filozof Nurettin Topçu'yu vefatının 40. yılında rahmet ve hürmetle yâd ediyoruz.

40 yıllar mühimdir.

Peygamberlik yaşıdır.

Hz. İbrahim'in 40 yaş duası söz konusudur.

Vefatından sonra ve bilhassa 40 yıl sonra hala anılıyor ve hatırlanıyor olmak her faniye nasip olmayan bir fazilet olsa gerektir.

Bu durum, Topçu'nun ektiği fikir tohumlarının filizlenip boy verdiğini göstermektedir.

Düşüncelerde hala yaşıyor olmak en büyük bahtiyarlık olsa gerek.

Yerli fikirlerin müstesna insanıdır Topçu. Tarlası Anadolu, tohumları yerli ve ortaya çıkan ürün, yeşeren fikirler ve düşünceler de yerli. O, bu toprakların filozofu diyebileceğimiz bir isim.

Onun fikir tohumlarıyla açan gülleri koklayan bahtiyarlardan addediyorum kendimi.

Ben doğduktan 5 yıl sonra vefat etmiş üstadım.

Kendisini görmek, beşeri gözle mülaki olmak mümkün olmadı. Ama gönül gözüyle görmeye çalışıyorum onu.

Akıl gözüyle anlamaya çalışıyorum. Vicdan gözümle ahlaklanmaya çalışıyorum onunla. Düşüncelerimle yaşıyorum onu. Ruhlar âleminden tearuf ediyoruz esasen.

Ruh benzerliğimiz var aslında. Üstadlarımın üstadları, onun da üstadıdır.

Aynı pınardan su içmişiz. Ama o benden önce.

Aynı gelenekten beslenmişiz. Pirlerimiz aynı, seyr-ü sülûkûmuz aynı. Aynı yolun yolcusuyuz Üstatla.

Pirlerimin piri, onun da piridir.

Bendeniz de Topçu gibi bir felsefeciyim, bir felsefe talibi olmaya gayret ediyorum.

Onun da yerli fikirlerinin temelinde, İslam ve Tasavvufla ahlak vardı.

Naçizane ben de hikmet ve hakikat yolcusuyum Bilge üstadımızın ve fikirlerimizin Sultanın izinde.

Üniversitede hocalık vasfımla Muhterem Topçu gibi, öğrenciler yetiştirmeye uğraşıyorum.

Bu bakımlardan, Nurettin Topçu Bilgi Şöleni bendenizi de heyecanlandırıyor.

Burada kendilerini dinlemekten şeref duyacağım kıymetli hocalarımın, üstatlarımın ve irfan ehlinin konuşmalarını merak ve iştiyakla bekliyorum.

Bu açılış konuşmasını aynı zamanda İlmi Heyet adına da yaptığım için, bu bilgi şöleninin fikir ve hazırlanma sürecinden de bahsetmem icap ediyor sanıyorum.

Yerli düşüncenin müstesna burçlarından biri olan Merhum Nurettin Topçu her dem taze kalacak isimlerden biridir.

Bu nedenle, "Nurettin Topçu bugün bize ne söyler?" sorusunun peşine düştük.

İçinde bulunduğumuz 2015 senesinin, Üstadımızın vefatının 40. yılına denk gelmesini bir vesile bildik.

Yalnız filozofumuzu anmayı değil, bugünün problemlerine, meselelerine, kaygılarına, Topçu'nun perspektifiyle nasıl çözümler üretebileceğimizi de tartışmaya açmak istedik.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi bize ev sahipliği yaparak, Yenikapı Mevlevihanesi'nin kapılarını bizlere açtı. Bunun için de ayrıca müteşekkiriz.

Türkiye Yazarlar Birliği'nin desteği ve Ankara'nın entelektüel dünyasını zenginleştirme yolunda çabalayan Sosyal Düşünce Akademisi'nden genç kardeşlerimin de yardımı ile Nurettin Topçu İlmi Toplantısını gerçekleştirmeyi planladık. Emeği geçen herkese buradan şükranlarımı sunuyorum.

Program hazırlanırken, filozofumuzu yalnız İsyan Ahlakıyla değil, yalnız Anadolu Sosyalizmiyle değil; Hareket'iyle, düşünce hayatıyla, eğitim ve ahlak felsefesiyle,

Anadolu siyasetiyle, edebiyat ve sanatıyla, velhasıl olabildiğince geniş çaplı bir şekilde tartışmayı ve istişare etmeyi hedefledik.

Bununla birlikte, Topçu'nun bugüne dair ne söyleyeceğini araştırmayı hep hatırda tuttuk.

3 gün sürecek olan bu ilmi şurada, birbirinden kıymetli hocalarım tebliğlerini sunacaklar, bizleri bu konularda aydınlatacaklar.

İnanıyorum ki, bu toplantı sıcak ve bereketli bir ilmi ve irfanî ortam oluşturacak.

Düşünce hayatımıza bir hareket, bir atılım getirecek.

Belki zihnimizde nice yeni sorular oluşturacak, bizler bu sorulara cevap aramak için yine bir araya geleceğiz.

Dün, Hazreti Pir Mevlana Celaleddin Rumi'nin vuslat töreni icra edildi. Biz de şimdi Yenikapı Mevlevihanesi'nde bulunuyoruz.

Hazreti Pir, "Öyle ise sözü kısa kesmek gerek vesselam" diyordu. Büyük sözü tutalım, sözü kısa keselim.

Huzur-u manevilerinde bulunduğumuz Hazreti Pir'in ve vefatının kırkıncı yılında anmak üzere toplandığımız Üstadımız Merhum Muhterem Nurettin Topçu'nun ruhları şad olsun.

Prof. Dr. **Recep Şentürk**
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Başkanı

Muhterem hazirun; hanımefendiler, beyefendiler, hocalarım, meslektaşlarım, öğrencilerimiz, teşriflerinizden dolayı hepinize teşekkür ediyorum.

Nurettin Topçu'nun vefatının kırkıncı yılında bir araya gelmiş bulunmaktayız. Bu düşünür aslında vefat etmiş değil yaşayan bir düşünürdür. Bu sebeple vefatının değil, ölümünden sonraki hayatının kırkıncı yılı demek daha münasip olacaktır. Zira eğer ölmüş olsaydı şu anda bu kadar insana hayat vermezdi. Topçu gibi isimler talebeleri ile yaşayan insanlardır. Yani Türkiye'nin hayat damarlarından koparılmak istendiği bir dönemde büyük bir cihat sergilemiş ve Batılılaşma projesini başarısızlığa uğratmış insanlardır. Eğer onlar olmasaydı biz bugün burada değil başka yerlerde başka davaların peşinde başka ideologların peşinde sürükleniyor olabilirdik. Bu açıdan hepsine son derece müteşekkiriz. Allah'u Teala cümlesine rahmet eylesin ve bizi de onlara lâyık evlatlar, torunlar eylesin ve onlardan aldığımız mesajı bizden sonraki nesillerin gönüllerine ekmeyi yeşertmeyi nasip eylesin.

Böyle güzel bir faaliyeti organize ettikleri için ve bu faaliyeti Yenikapı Mevlevihanesi'nde yapmayı tercih ettikleri için ben Türkiye Yazarlar Birliği'ne ve ilim heyetimizde bulunan bütün meslektaşlarıma, hocalarıma teşekkür ediyorum. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne de böylesine güzel bir faaliyeti desteklediğinden dolayı teşekkür ediyorum.

Şu anda Yenikapı Mevlevihanesi'ndeyiz. Burası gerçekten Osmanlı tarihinin önemli merkezlerinden bir tanesidir. Ve yaklaşık bir asırlık güneş tutulmasından sonra yeniden doğacaktır. Ve kalpleri, kafaları yeniden aydınlatacaktır inşallah. Biz bu arada Medeniyetler İttifakı Enstitüsü kurduk ve yaklaşık beş yıldır bu faaliyetler burada yürütülüyor. Burada bizlere ışık tutan iki tane büyük üstadımız var: birisi Mevlana Celalleddin Rumi diğeriyse İbn Haldun. Bu isimler medeniyet tartışmaları alanında iki büyük üstat. Ancak medeniyet tartışmaları klasik dönemde başlamıştır. Bu hususta Farabi ile başlayıp İbn Haldun ile devam eden bir çizgi var. Osmanlı İbn Haldunculuğu denen bir şey var. Siyasette, iktisatta, din, ilim, tarih konularında İbn Haldun geleneği takip ediliyor. Daha sonra Batılılaşma ile birlikte medeniyetleşme tartışmaları yeniden alevleniyor. Bu alevlenen tartışmalar içerisinde bazı aydınlarımız dünyada tek medeniyet olduğunu onun da Batı Medeniyeti olduğunu, bizim de eğer medenileşmek istiyorsak Batı Medeniyetine dahil olmamızın bir zaruret olduğunu ve bunun bir tercih olmadığını savunuyorlar. Ama bu memleketin ana damarını teşkil eden âlimlerimiz, âriflerimiz, aydınlarımız ise İslâm medeniyetini ihya ve tecdit projesini devreye sokuyorlar. Tanzimat'tan beri devam eden böyle bir çaba vardır. Ve elhamdulillah bu çizgi çok ciddi baskılar altında kalmasına ve çok zorluklar yaşamasına rağmen başarılı olmuştur. Biz bugün Türkiye olarak bu noktadaysak ve Nurettin Topçu gibi bir düşünüre sahip çıkabiliyorsak demek ki Tanzimat'la beraber başlayan ihya ve tecdit hareketi başarılı olmuştur. Nurettin Topçuyu İslam Medeniyeti'ni ihya ve tecdit çizgisi içinde değerlendiriyorum. İhya ve tecdit çizgisi demek İslâm'a yeni bir şeyler sokmak değildir. Peygamber Efendimiz (S.A.V) bize miras bıraktığı ve selef-i salihin bir silsile vasıtasıyla

asırlar boyunca muhafaza edilerek nesiller boyunca devredip getirdiği o anlayışın değişen şartlar içerisinde yeniden uygulamaya konulmasıdır. Birçok düşünürümüz gibi Nurettin Topçu da Cumhuriyet Dönemi'nde bu isim öncülüğünü, mimarlığını, ustalığını, yapmış olan şahsiyetlerden bir tanesindir. Tanzimat'la beraber yeni bir aydın modeli ortaya çıkarttık. Bu aydın modeli hem İslam geleneğini tevarüs eden ama aynı zamanda Batı tarafını da öğrenen yani bir tarafı terketmeyen ve daha genişleyen zihin dünyasına sahiptir. Bunun en güzel örnekleri Ahmet Cevdet Paşa, Namık Kemal, Elmalı Hamdi Yazır, Nurettin Topçu'dur. Bu örneklerin sayılarını çoğaltabiliriz. Bunlar bir taraftan İslâm geleneğini tevarüs ediyorlar ancak içinde yaşadığımız dünyada nasıl bir çizgi tutturmamız, nasıl bir yol benimsememiz, konusunda da kafa yormuşlardır. Bu çabalar Türkiye'deki İslâmî çizgiyi İslâm Medeniyeti'ne olan güveni muhafaza ediyor. Nurettin Topçu ve bu alandaki diğer aydınların önemli bazı özellikleri vardır. Bunlardan bir tanesi sisteme isyan etmiş olmalarıdır. Ama sessiz bir isyan yürütüyorlardı. Bu isyanın faturası olarak da sistemden dışlanıyorlar veya sistemin dışında kalmayı bir strateji olarak benimsiyorlardı. Mesela Nurettin Topçu Sorbonne'da doktora yaptıktan sonra çok rahatlıkla istediği üniversiteye girebilirdi. Ama o, üniversiteye kabul edilmenin faturasını ödemek istemedi, lise hocalığını tercih etti. Bu da sistemle ilişkisi açısından önemli bir göstergedir.

Diğer taraftan güncel, aktüel, ideolojik bir yaklaşım sergilemiyordu. Tam tersine zaman üstü, güncelin, aktüalitenin üstünde bir yaklaşım sergiliyordu ki bir Türk düşünürüne, mütefekkirine yakışan da budur. Büyük mütefekkirler daha üst bir düşünce sistemi oluşturarak insanların güncel olayları daha iyi yorumlamalarına yardımcı olurlar. Nurettin Topçu bu işlevi yerine getiriyordu. Hem felsefi olarak hem sosyolojik olarak kültür, medeniyet, ahlâk, eğitim, insan gibi meseleler üzerinde duruyordu. İslam Medeniyeti'nin Batı ile ilişkisi, günümüzdeki yeri ve geleceği üzerinde duruyordu. Yarınki Türkiye'yi tasavvur ediyor ve gençlere bir kızıl elma sunmaya çalışıyordu. Günümüzde düşüncemizin en büyük eksiklerinden bir tanesi kızıl elmamızın olmamasıdır. Yani bize koşun deniliyor ama nereye koşacağız dediğimizde kafamızda net bir cevap belirmiyor. Yarınki Türkiyeyi tasavvur etmemiz gerekiyor. Yarınki ümmeti tasavvur etmemiz gerekiyor. Yarınki dünyayı tasavvur etmemiz gerekiyor. Ve bunu kızıl elma olarak gençlerimizin önüne koymamız gerekiyor. Koşun dediğimizde nereye koşacaklarını çok iyi bilmeleri gerekiyor. Şunu ortaya koymamız gerekiyor: İslâm'ın yükselişiyle Türkiye ne kazanacak? İslâm'ın yükselişiyle dünya ne kazanacak? Bunun cevaplarını çok net bir şekilde ifade etmemiz icap ediyor. Eğer bu soruların cevaplarını biz vermezsek başkaları verir. Onlar da tabii yanlış cevaplar verir.

Sözü daha fazla uzatmak istemiyorum. Nurettin Topçu hakikaten bizim için Cumhuriyet döneminde yetişmiş model alimlerden, aydınlardan, mütefekkirlerden, âriflerden bir tanesidir. Benim için en önemli yönlerinden bir tanesi de tasavvuf ile olan ilişkisidir. Kanaatimce Türk düşüncesine derinlik sadece ve sadece tasavvuftan gelebilir. Düşünce geleneğimize baktığımızda düşünce derinliği olan âlimler, mütefekkirler bu irfan geleneğiyle mutlaka irtibatı olan insanlardır. Bu gelenek sayesinde ilim ile irfan, gönül ile akıl arasında bir denge kurulmuştur.

Hepinize saygılarımı, hürmetlerimi arz ediyorum, başarılı çalışmalar diliyorum.

Prof. Dr. **Ahmet Emre Bilgili**
Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı

Bilindiği üzere Akademisyenliğimizin yanında uzun yıllar Kültür Bakanlığında çalıştık. Sekiz aydır da Milli Eğitim Bakanlığında yönetici olarak çalışmaktayım. Merhum Nurettin Topçu'nun eserlerinin Eğitim için ne ifade ettiği hakkında birkaç şey söylemek isterim.

Nurettin Topçu'nun eserlerini değişik zamanlarda okumuştum. Milli Eğitim Bakanlığı'na geçince ilk işim ''Maarif Davamız" kitabını yeniden, altını çizerek satır satır okumak oldu. Topçu'nun sadece bu eserinde değil maarifle ilgili yazdıklarını toplu bir şekilde değerlendirmemiz gerekir.

Bilindiği üzere çağını aşan insanların yazdıkları vefatından sonra da geçerliliğini korur. Hatta daha da önem kazanır. İşte Topçu'nun eğitim görüşleri ve özellikle Maarif Davamız kitabında belirttiği görüşlerinden pratik uygulama açısından yararlanmamız gerektiğine inanıyorum. Kavramlar düşünüş ve uygulama açısından önemlidir. Mesela Topçu'nun kullandığı mektep, maarif ve muallim bugün kullandığımız eğitim-öğretim, okul ve öğretmen kavramlarından daha kapsayıcı ve felsefe yüklüdür. Bu nedenle belki de 'eğitim- öğretim' kavramını ''maarif"e, ''okul" u ''mekteb'e 'öğretmen" kavramını ''muallim"e dönüştürmemiz lazım. Tabi ki taşıdığı bütün muhtevası ile.Burada isimlerden ziyade içeriğin önemli olduğunu biliyoruz. Nitekim biz içeriği kaybetmiş görünüyoruz. Bu sebeple zengin içerikli eski kavramlarımıza geri dönüş yapmamız da yarar var. Merhum Nurettin Topçu'nun bu konudaki görüşlerini öğrenmeli ve hayatımıza tatbik etmeliyiz. Ben kendi adıma bunun mücadelesini vermek niyetindeyim.

Mesela Topçu'ya göre muallim tüccar değildir. Günümüzde öğretmenlerin her görevini maddiyatla ilişkilendirmemiz bu açıdan pek hoş görünmemektedir. Yine Topçu medeniyeti muallimlerin inşa edeceğini belirtmiştir. Bizler medeniyet inşa edecek muallimler yetiştirmeye odaklanmalıyız. 'Kırk yıl muallimlik yaptım, mektebe mabede girer gibi girdim' diyen bu anlayışı günümüz muallimlerine hissettirmemiz ve yaşatmamız gerekir. Bu noktada Nurettin Topçu gerçekten anlaşılması gereken, yaşayan bir isimdir.

Hepinize saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Dr. **Mehmet Sılay**

T.B.M.M. 20. Dönem Hatay Milletvekili

Nurettin Topçu ve Bir Derginin Yeniden Doğuşu

Düşünce ve ahlak adamı eğitimci Nurettin Topçu hocayı bundan tam elli yıl önce 21 Kasım 1965 yılında, Çemberlitaş, Şatır Sok. 9 numaralı ahşap evinde tanımayı Allah bizlere nasip etti. Hocayı hayatının son on yılında yakından tanıyanlardan biri olduk.

Beyazıt meydanında bir neslin ağabeyi Emin Işık ile karşılaştım. Selam ve hal-hatır sorduktan sonra bir çırpıda:

- Bu akşam Hocanın evinde toplanıyoruz, arkadaşlar da gelecekler, sen de katıl Memet!" dedi.
- Hangi Hocanın?
- Yahu İstanbul'da kaç tane hoca var? Tabii ki Nurettin Topçu Hocanın evinde.
- Abi, iki ay oldu İstanbul'a geleli henüz onu görmek ve dinlemek kısmet olmadı
- Abidin seni götürmeliydi Hocanın sohbetlerine. Geç kalmışsın.

Yürürken tekrar soruyorum:

- Efendim, Hoca nasıl bir insan?
- Nurettin Topçu hoca yazdıklarını ve söylediklerini pratik hayatta aynen ve samimiyetle yaşayan bir insan. Memlekette bunların sayıları çok azaldı! Bu akşam hocayı tanıyacaksın inşallah.

Beyazıttaki Soğanağa camiinde yatsı namazını kıldıktan sonra birlikte Çarşıkapı üzerinden Çemberlitaş'a doğru yine Emin Abi'den hoca hakkında anlattıklarını dinleyerek yürümeye başlıyoruz. Şatır sok. 9 numaralı iki katlı ahşap evin zilini çalıyoruz. Hocanın yeğeni Emre kapıyı açıyor ve usulca üst kattaki salona giriyoruz.

Ezel Erverdi elindeki yazıyı okuyor. Altı kişi de hocayla birlikte pür dikkat dinliyorlar. Genç arkadaşlarla bakışlarımızla selamlaşıyoruz.

"*Yeni hayata atılan bir gencin duygularını dağıtan felsefesiz hayattır.*

Niçin yaratıldığını düşünmemiş gençler boşluktadır, bunalımdadır. Gençlerde sorumluluk duygusu tekâmüle götürür.

Hür insan düşünen ve üreten insandır.

Hürriyetimizin kaynağı tefekkürdür yani düşünmektir.

Düşünmesini bilen insanlar toplumun gündemini belirler.

Kur'an'ı çok okuyor, az düşünüyoruz.

İdealsiz nesillerin bütün hayatı zalimi övmek ve mazlumu dövmekle heba olmuştur.

Yüksek bir gayesi olan gençler mutlaka hedefe ulaşırlar. Peşlerinden gelen nesillere güzel örnek olurlar ve Allah'ın sevgisini kazanırlar.

Avrupalıyı taklide tenezzül etmek, kendini inkâr etmektir. İnsanlığın ilkel haline dönüş merakı Avrupalılara aittir. İlimden felsefeye, ahlaka ve nihayet dine yükselmemiz lazım."

Hocanın sözleri çok güçlüydü ve atılan sloganlar kadar vecizdi.

Okumayı tamamlayan Ezel Erverdi, derin bir nefes alıyor.

- *Efendim Hareket Dergisi değişik zaman ve mekânda 1939'dan beri dört kere yayın hayatına girmiş ve ara vermiş. Bizimkisi beşinci girişim olacak.*

  Hocam sizin bu "Felsefemiz" yazınız yeniden çıkaracağımız Hareket Dergisi'nin ilk başyazısı olacak inşallah.

Önce okunan yazıyı sonra da Ezelin düşüncelerini Sonuna kadar dinleyen Hoca konuşmaya başlıyor:

> *- Siz dergi çıkarmayı kolay mı zannediyorsunuz? Dergicilik uzun soluklu bir iştir, maratondur. Bir hevesle çıkarırsınız üç ay sonra kapanır. Önce bir idarehaneniz olacak. Ücretle çalıştıracağınız bir işçiniz, çalışanınız olacak. En az elinizde altı aylık yazı muhteviyatınız ve dokümanlarınız olacak. Derginin yaşaması için ilan alabilecek misiniz? Ercüment hariç hepiniz daha talebesiniz!*

Gençlerden Abidin Işık, Turgut Yemişçi, Sedat Çelikdoğan, Muzaffer Civelek, ayrı ayrı olumlu ve ümitvar cevaplar vermeye başlıyorlar.

İTÜ son sınıf öğrencisi Abidin Işık konuşuyor:

> *- Efendim bu dergi çıkarma işi nevzuhur bir karar değildir. Arkadaşlarla önceden düşündük, müşavere ettik ve gündeme taşıdık.*

Fakat Hoca tereddütlerini ve itirazlarını sürdürüyor. Sonra yüzünü bizim tarafa çeviriyor.

- *Sen ne diyorsun Emin?*

Emin ağabey sükûnet içerisinde saygıyla cevap veriyor.

- *Hocam Türkiye'nin problemleri var. İmkân ve fırsatları da var. Fakat TEORİ'si yok. Ümit ediyorum bu dergi edebiyatta, fikirde ve sanatta bir boşluğu dolduracaktır. Ben yazı vereceğim. Ayhan Songar beyden de düzenli olarak yazı almaya kefil oluyorum. Arkadaşların teşebbüsünde hayır vardır inşallah diyorum.*

Gecenin ilerleyen vaktinde vedalaşıp ayrılıyoruz.

Son Dönem Fikir ve sanatta Hareket Dergisi'nin genç müteşebbis heyetini ve Nurettin Topçu hocayı böyle bir tartışma ortamı içerisinde tanımak nasip oluyor.

Hareket Dergisi

Derginin çıkacağı haberi İstanbul'un belirli yerlerinde duvar ilanı olarak görülmeye başlıyor. İlk bakışta anlaşılacağına göre, İlanın üzerinde şehre ve camilere doğru yürüyen iki çıplak ayak resmediliyordu.

Dergi 10 Ocak 1966'da ilk sayısını çıkararak okuyucuları Nurettin Topçuyla buluşturdu. Dergi çıkarken, zamana yayılarak Hocadan beklenen sohbetler de kışın evinde ve Ersoy Han'daki daracık idarehanede, Sultanahmet'te kiraladığımız AFD (Anadolu Fikir Derneği)'nde, Çağaloğlundaki MTTB salonunda, Yeşilay'da devam etmeye başladı. Yazları Sarıyer Hünkâr Suyunda, Beykoz Karakulak – Dereseki Köyünde ve Çamlıca da bir ağaç altında yapılan hocanın sohbetleri bir üniversiteye dönüşüyordu.

Gözgöze –dizdize yapılan sohbetler etkili oluyordu. Hemen herkes konuşmacıya bakarak dinliyordu.

Hoca konuşurken not tutanlar nadirdi. Biliyorduk ki, söz uçar yazı kalırdı. İki saat boyunca dinlediklerimizle evlere gittiğimizde aklımızda kalan birkaç vurucu cümleydi. Bizim kuşakta en iyi not alanlardan biri de Samsunlu Dursun Özer abimizdi.

Hoca konuşuyordu;

- *"Arkadaşlar seçerek okuyun.*

  Şimdi hemen yazmaya başlayın seneye bir ekol oluşur.

  Usta olacağınız günü beklemeyin. Acemi olmadan usta olunmaz!

  Üslubunuzu geliştirin. Refik Halit Karay'ın Memleket Hikâyeleri ve Gurbet Hikayeleri ile başlayın.

  Bir edebi yazı, Tahkiye, Tasvir ve Tahlil üzere olur. Ömer Seyfettin tahkiyecidir. Refik Halit Karay'da bu üç öğe eşit dozlardadır. Memleket Hikâyeleri ve Gurbet Hikâyeleri uzun ömürlü birer sanat eseridir. Rus edebiyatında Dostoyevskinin Karamozof Kardeşler eseri ise Tahlil ağırlıklıdır.

  "Yazı hayatında bir metot vardır:

  Önce, on oku bir yaz.

  Sonra, on yaz bir neşret.

  Daha sonra da, on yaz on neşret."

  "Bir makale, bir şiir, hikâye, roman mı yazacaksın?

  Yüzde seksen alın teri, yüzde yirmi ilham."

Nurettin Topçu'dan başka, gençlere seminer ve sohbet için gelen veya bizim dinlemek için randevu alıp evlerine gittiğimiz yaşayan yeni fikir adamalarını da vicahen tanımaya başlıyorduk.

İsmail Dayı ve Yağmur Yayınevi'nde kitapları yayınlanan Haydarabatlı Muhammed Hamidullah, Avukat Mehmet Ali Sebük, Aclan Sayılgan, Ali Nihat Tarlan, Mehmet Kaplan, Ali Fuat Başgil, İsmail Hami Danişment, Mahir İz, Osman Turan, Hüseyin Cemil Meriç, Kemal Tahir, Halit Refig, Metin Erksan, Ayhan Yücel, Orhan Okay, Emin Işık, Sıtkı Evren, Muammer Bilge, Hüseyin ve Hüsrev Hatemi, sohbetlerinde bulunduğumuz, kitaplarını okuduğumuz, kendilerinden feyz almaya çalıştığımız yazar, düşünür ve ilim adamlarıydı.

Şair, düşünce ve ahlak adamı Mehmet Akif, Hocanın bizlere ısrarla sunduğu rol modeldi. Hocaya göre Safahat bir başucu kitabı idi.

Dergide bir Mehmet Akif seminerinden sonra, dinleyiciler de salonu boşaltınca hoca bize dönüyor:

- *Arkadaşlar hepiniz kitaba kapandınız. Türk ve Rus klasiklerini okudunuz. Kalemi elinize aldınız yani yola çıktınız.*

Parmağı ile Cümle kapısını göstererek.

- *Bu kapıdan giren her arkadaşın bir araştırma konusu alması şarttır. Bir konuda uzmanlaşın. Memleketin bir eksiği ve bir derdi uğruna çaba gösterin.*

- *Yazın! Usta olacak zamanı beklemeyin, yazarak usta olunur. Bir çığır açabilirsiniz, bol pratik yapın.*

  Safahat hayatın sefaletlerine karşı yazılmış bir isyan kitabıdır.

Çemberlitaş'tan Sultanahmet'e doğru bir işe yetişmek istercesine hızlı adımlarla yürürken gördüğümü hatırlıyorum.

Üzerinde yakaları kalkık eski paltosu ve göğüs cebinde hazırladığı son yazısıyla Ersoy Handaki tek odadan ibaret dergi idarehanesine usulca gelir ve masanın önündeki hasır iskemleye ilişiverirdi. Selamdan sonra orta yere usulen "Nasılsınız?" der ve bazen cevabımızı beklemeden konuya girerdi.

Tek kelime lüzumsuz laf etmezdi. El öptürmez, hürmet istemez ve kimseden hürmet beklemezdi.

Hatta ayağa kalkmamızı protesto edercesine masanın başına hızla geçip, cebindeki kâğıtları çıkarır ve tavırlarıyla herkesi görevine sevk ederdi.

Sevinirdik. Çünkü onun son yazısı, çıkaracağımız dergi kapağı için ilham olurdu.

Hoca yazısını okurdu, biz hızla yazardık. Çünkü Onun zamanı azdı.

Hocanın evinde eski Türkçe harflerle yazdıklarını biz Latin harfleriyle kâğıtlara döker ve hemen Cağaloğlu yokuşundan inerek tipo baskılı Ahmet Sait Matbaasına ulaştırırdık.

Klişelerimizi Ermeni Nişan usta hazırlardı.

Yazılar İki defa tashihten geçtikten sonra Fikir ve Sanat'ta HAREKET dergisi baskıya girerdi. Aylık Dergi'den sonra daha ikinci yıla girmeden Kitap yayınları başladı. Süreli yayınlar dâhil, yazılı basının da bir etki miadı-müddeti vardır. Genel kanaattır; Bir Gazetenin ömrü 15-20 dakikadır derler. Bir Derginin ömrü bir-kaç gün. Fakat kültür ve medeniyetin intikalinde kitap, sosyal Tsunaminin dip dalgalarıdır. Hoca bu konuda hassasiyetini veciz ifadelerle okuyucuya yansıtır.

> *-"Yazılan her kitap yazıldığı dil için bir kazançtır. Onunla dile ve dine hizmet edilir.*

Musıki Ruhu Temizler

Herkesin dilinde beylik bir söz; "Müzik ruhun gıdasıdır"Hoca bunu biraz açar.

> *"Ümitlerin kaynağı olan Müzik ruhu temizler. Bir yazıya başlamadan önce musiki dinlemelidir. Okullarda derse ve meclislerde Sohbete müzikle başlamalıdır. Çünkü müzik aşkımızın ifadesi ve samimiyetimizin mürşididir.*
>
> *Müzik ruhun Allaha yükselişinde son basamaktır. Her insan bir müzik aleti, bir enstrüman çalabilmelidir."*

Hoca yardımseverdi, alçak gönüllüydü ve cömertti.

Eğitim gördüğümüz Cerrahpaşa hastanesinde sağlık sigortası olmayan fakir- garip ve kendisinden yardım isteyen işsiz biri için hocayı fiş kuyruğunda görüp konuşurduk. Hemen nöbeti hocadan alıp, görevli asistanla görüşür problemi çözerdik. Bize teşekkür ederdi, onu Tamer Şuerle birlikte kapıya kadar uğurlardık.

Bazı tatillerde sıla-i rahim için memleketi Eğin'e giderdi.

Ezel Erverdi Kültür bakanlığı tarafından yayınlanan "Nurettin Topçu" kitabında anlatıyor.

> *"Hoca plaja gitmez, yazları bazen Sarayburnu ile Ahırkapı arasındaki kayalıkta denize girerdi."*

Akif Söylüyorsa Doğrudur

Hoca Üniversite tahsilini Fransa'da tamamladı. Batı metotlarıyla eğitim görmüş biri olmakla beraber Kur'an Kültürü açısından 1945 yılında Nakşi şeyhi Abdulaziz Bekkine'yi sohbetleriyle tanıması hayatında bir devrim niteliğindedir.

İstiklal Mahkemesinde yargılanan baba dostu Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş'a çok saygılıydı. Bir dönem remzi Oğuz Arık'ın fikirlerinden etkilendi.

Mehmet Akif'in kayıtsız şartsız hayranıydı. Bir toplantıda Sultan Abdulhamit Han'ın Filistin siyasetinden övgüyle ve ibretle bahsediliyordu.

Dinleyicilerden bir soru geldi;

-Efendim, Akif diyor ki;

"Yıkıldın gittin amma ey mülevves devr-i istibdat!"

Hocam, Bari Mehmet Akif böyle söylemeseydi. Bu Abdulhamide haksızlık değil mi hocam?

Nurettin Topçu hoca az duraklıyor ve cevap veriyor.

-*Akif söylemişse doğrudur!*

Hoca, geniş kültürlü, sağlam karakterli ve beş vakit namazlı dindar bir aydındı. İlk dinleyenler Anlamakta zorlanırdı. Yazılarında da olduğu gibi ifadeleri ancak pankartlarda görülecek kadar vecizdi, özlü sözlerdi.

Hareket Dergisinin ilk sayısı sürgün geldiği İzmir'de ve Şubat 1939'da yayın hayatına girdi. Dördüncü sayıda yani Mayıs sayısında "Çalgıcılar" yazısı yüzünden hakkında soruşturma açıldı.

1935 ile 1939 yılları arasında (Askerlik hizmeti hariç) İzmir Atatürk Lisesinde felsefe öğretmeni olarak görev yaptı. Hakkında yazılan raporda Nurettin Topçunun İzmir'de ve Göztepe semtinde Göztepe Maarif cemiyeti Talebe Yurdunda "Yurt Müzakerecisi" olarak kalmaktadır.

29.9.1939 tarihinde İstanbul VEFA lisesine ataması yapıldı. Tam dört yıl Vefa lisesinde Felsefe öğretmeni olarak çalıştı.

Bu sefer de 20.10.1943 tarihinde İstanbul Vefa lisesinden Denizli İsmet İnönü Lisesine felsefe öğretmeni olarak atandı. İstemediği ve beklemediği halde yapılan tayin elbette bir sürgündü. Fakat ne güzel bir tevafuk ki, kendisi gibi şehre sürgün gelen Bediuzzamanla tanıştı, konuştu ve bazı duruşmalarını da takip etti.

Hoca **"***Denizli Şehir Otelinin üst katında kalıyordu. Denizli Ağır Ceza Mahkemesi eserlerini yani risalelerini Bilirkişiye havale etmişti. Sıkı kontrol altındaydı. Ziyaretçileri bile takip ediliyordu. Etrafında kimsenin kalmadığı akşam yemeği aralığında yanına çıkıyordum. Din, iman, ahlak, gençlik ve cemiyet meseleleriyle alakalı konuşuyordu. Denizli'de bir zamanlar altmış iki medrese varmış, hepsi de kapatılmış. Bu yüzden "Ben muallimlere dargınım*!" derdi.

Bir yıl sonra 4.10.1944 tarihinde, Lise tahsilini yaptığı İstanbul Erkek Lisesine tayin edildi. Fakat 1946-1955 yılları arasında tekrar vefa Lisesindeydi. 1955-1956 Haydarpaşa Lisesindedir. Yaş haddinden emekli olduğu son 18 sene (yani 1956-1974 arası) İstanbul Erkek Lisesinde meslek hayatını tamamladı.

Cehalet Hasm-ı Haktır

Nurettin Topçu Diyor ki;

"*Din cemiyet için kuvvet kaynağıdır."*

"İlimden felsefeye, ahlaka ve nihayet dine yükselmemiz lazım. İşte bu yürüyüş hasta ve şaşkın neslimizi Allaha götüren yolda yeniden canlandıracaktır."

"Yeni hayata atılan bir gencin duygularını dağıtan felsefesiz hayattır."

"Kendi varlık sebebini düşünmemiş, niçin yaratıldığını düşünmemiş gençler boşluktadır, bunalımdadır. Kurtarıcılarını da dışardan bekler."

"sorumluluk duygusu kişisel tekâmüle, olgunluğa götürür."

"Kur'an'ı çok okuyor az düşünüyoruz."

"Hür insan düşünen ve üretendir."

"Düşünmesini bilen insanlar toplumun gündemini belirler."

"Gençlere mutlaka bir heyecan lazım!"

"Yüksek bir gayesi ve gayreti olan idealist gençler mutlaka millete hizmette hedefe ulaşırlar. Peşlerinden gelen nesillere güzel örnek olurlar ve Allah'ın sevgisini kazanırlar."

"Hür ve kuvvetli insanlar yırtıcı değil, yaratıcı olandır."

"Acımayanlar gafildir, bedbahttır, korkaktır."

"Cemiyet kuvvete hayrandır, gururu kutsallaştırır ve korktuğunu sever."

"Hür insan merhametlidir, aşkı yüceltir."

"Arınmak için yani İç temizliği için üç yol vardır: Önce YAZMAK, İkincisi, bir dost ile sohbet etmek, Üçüncüsü, de DUA ve İSTİĞFAR etmektir."

"İdealsiz nesillerin bütün hayatı zalimi övmek ve mazlumu dövmekle heba olmuştur. "

"Millet tarihinden ibarettir."

"Bir milleti tarihinden sıyırın geriye insan sürüsü kalır."

"Bir dönemi yüceltmek için yalan tarih yazarlarının yalanlarının da ortaya çıkarılması gerekir."

"Tarih hayat kaynağıdır. Unutmayın ki ölüler bizi yaşatıyor."

"İstiklal mahkemelerinde hâkim yoktur, eşkıya vardır."

"Bizim tarihimizin yapısında Malazgirt meydanında ve Hayber'de parlayan kılıç vardır."

*Hoca, hamlığı-hoyratlığı, kabalığı ve cehaleti masum görmez. Eğer **hasta** değilse, İnsanların kinini, hasedini, kıskançlığını ve kontrol edemediği öfkesini, mekâna ve zamana saygısızlığını mazur görmezdi.*

"Kötü bir insan mı gördünüz. Bilin ki o cahildir, bilmiyor. Fakat cehalet Hasm-ı Haktır."

Prof. Dr. **Sami Güçlü**
T.B.M.M. 22. Dönem Konya Milletvekili ve Eski Tarım Bakanı

Vefatının 40. Yılında Nurettin Topçu'yu rahmetle anıyorum.

Bugün Mevlâna ile Nurettin Topçu arasında ilgi kurduk fakat bence bir yer eksik kaldı. Tam da bu zaman diliminde Âkif'i de anmamız gerekmektedir. Nitekim Mevlana, Akif ve Topçu'nun çizgisi bizim ana çizgilerimizdendir.

Âkif'in vefatından sonra bu topraklarda iki entelektüel adeta sorumluluk üstlendi: Nurettin Topçu ve Necip Fazıl. Aynı felsefî ekole mensup, aynı yabancı ülkede bulunmuş ve kendi ülkelerine döndükleri andan itibaren de içlerinde biriktirdikleri muhalif duyguyu cesaretle ortaya koymak konusunda adım atmışlardır. Nurettin Topçu 1939'da dergisini çıkarmış, aynı tarihte Necip Fazıl da sosyal mücadele hayatına atılacağını ilan etmiş ve kısa süre sonra ''Büyük Doğu'' dergisini çıkarmıştır. O güne kadar İslâm inanç ve düşüncesinin şehirlerde, kültür çevrelerinde, üniversitelerde çok yer bulamadığı bir zaman diliminde özellikle bu iki kahramanımızın mücadelesi sonucu bir mayalanma meydana gelmiş ve bu mayalanma giderek büyümüş bunun sonucunda da Türkiye'de yavaş yavaş bir dönüşüm başlamıştır. Fakat bu iki kahraman arasında bir fark vardır: Necip Fazıl mücadele ağırlıklı, Topçu ise inşa ağırlıklı çalışmıştır. O günlerde var olmak, ayağa kalkmak mücadelesi öncelikliydi. Çünkü sürekli dışlanan, aşağılanan, meşruiyet krizi yaşayan toplumumuzun ana gövdesi bunu dengelemeye yönelik bir yolu tercih etmişti. Dolayısıyla kümelenme Necip Fazıl'ın etrafında olmuştur fakat bu bir heyecan dalgasıdır. Bu mücadele adeta sağanak halinde yağan bir yağmur gibi önündeki engeli yıkarken öte tarafta Topçu toprağın derinlerine işleyen sessiz bir yağmur gibi geleceği hazırlamıştır. Zamanı geldiğinde topraktan fışkıracak bir nesli yetiştirmiştir. Bunların bir öncelik sırası olduğunu düşünüyorum.

Bu iki insanın katkılarıyla Türkiye'de yaşanan dönüşümü hepimiz hissediyoruz. Bu mücadelenin ve dönüşümün, mevcut sistem mensuplarına, bir başka ifadeyle Batıcılara karşı bize bir meşruiyet kazandırdığını söyleyebiliriz. Topçu ve Necip Fazıl çizgisindeki insanlar elde etmiş oldukları demokratik haklarla kendilerine yönelik ithamları bertaraf etmiştir. Bu dönemde geldiğimiz noktada meşruiyeti sağladık fakat kendi anlayışımızı henüz inşa edemedik, kurumsallaştıramadık. Ferdî gayretlerin dışında bir toplu iradenin izine rastladığımızı da gönül rahatlığıyla söyleyemeyiz.

1968'de İstanbul'a geldiğimde dikkatimi çeken birkaç şey vardı: Âşina olmadığım vapur düdükleri, daha önce görmediğim ve bilmediğim martıların sesleri ve üniversite çevresinde duvarlara yapıştırılmış Hareket Dergisi'nin ilanları. Bir sene sonra bir seminerde Topçu'yu tanıma fırsatı buldum. Oldukça mütevazı bir yerde konuşma yapacaktı ve konuşmanın konusu da ''İslam Sosyalizmi'' idi. Herkes biraz tepkiliydi ben ise biraz kırgındım. Zira gençliğin de vermiş olduğu keskinlikle İslam düşüncesine bir ilave yapılamayacağını düşünmekteydim. En başta kendisine biraz tepkili olsam da konuşmasının devamındaki hal ve tavırları beni kendisine bağladı. Daha sonra Topçu'yla bağımı hiç koparmadım. Öğrencilik hayatımda

da akademisyenlik hayatımda eserlerini hem okudum hem de okuttum. 2011 yılında üç şehirde (Sakarya, Kocaeli ve Bolu) okuma grupları oluşturdum, kitap seçip okumak yerine yazar belirleyip, o yazarın tüm eserlerini okuyorduk. Altıncı yazarımız Nurettin Topçu'ydu. Üç grupla Topçu'nun tüm eserlerini okumayı planladık ve okuduk. Topçu okumaları, daha önce okunan beş yazara göre çok zahmetli oldu, ancak bir o kadar da faydalı oldu. Günümüz gençliği hakkında bir tespit ve Hocanın gençlik için ifade ettiği önemi ortaya koyması açısından bir hususu sizlerle paylaşmak istedim. Topçu hocanın vefatının kırkıncı yılı vesilesiyle yapılan bu toplantıya gelmeden önce, okuma grubundaki öğrencilerden 11 kişiye birtakım sorular sordum ve onlardan bu sorulara cevap istedim. Öğrencilerden yalnızca ikisi Topçu okumalarından önce Topçu'nun adını duyduğunu, bir tanesi de daha önce Mustafa Kutlu'yu okurken Topçu'nun "İsyan Ahlâkı" adlı bir kitabının olduğunu öğrendiğini, merak edip bu kitabı aldığını fakat sadece bir sayfasını okuyup bıraktığını belirtti. Okumalarla ilgili ilk intibalarını, Topçu'nun başka yazarlardan farkının ne olduğunu, okuma zamanının uygun olup olmadığını ve nihayetinde bu yazarı sevip sevmediklerini sordum. Hemen hepsi Nurettin Topçu'nun hayatlarında derin etkiler yarattığını ve tekrar tekrar okunması gereken bir isim olduğunu ifade etti.

Sorularıma cevap veren üç öğrencimin cevaplarını sizlerle paylaşmak istiyorum:

"Nurettin Topçu'nun kitaplarını okumaya başladım. 'Yarınki Türkiye'yi okudum, o da ne! Yeni bir üstat doğuyor'. Nurettin Topçu bütün önyargılarımı yıktı. Dahası beni önemli kararlar almaya sevk etti. Çünkü bana göre Nurettin Topçu'nun kitapları hayatı ve yaşamayı çok iyi analiz etmiş, yönlendirici ve yol gösterici kitaplardı. En önemlisi Nurettin Topçu kitaplarını bitirmeden yeni kararlar almamak oldu; iş yerimi açmayacak, yeni bir adım atmayacaktım. Nurettin Topçu kitaplarında devamlı hareketten bahsediyor ve hareketsizliğin günah olduğunu söylüyordu. Ben ise son kez Nurettin Topçu'yla çelişmek umuduyla onun kitaplarını bitene kadar hareketsizlik kararı alıyordum. Kitapları okuduğumda önceden yaptığım çalışmalarda kaçırdığım noktaları gördüm. Kitaplar beni geçmişi muhasebeye itti. Nurettin Topçu'yla geç tanıştığım için üzüldüm ama şunun da farkına vardım: önceden okuduğum her şeyi Necip Fazıl'ı anlamak için okuduğumu söylerdim, şimdi aynı şeyi Nurettin Topçu için de söylüyorum. Anlaşılması zor, cümlelerin derinliği fazlaydı. Bu yüzden zamanlaması, okumalarımızda altıncı yazar olarak belirlenmesi çok isabetliydi. Şimdilerde elime gelen herhangi bir Nurettin Topçu eserini rastgele okuyorum. Tüm kitaplarını okuduktan sonra bunu yapmak faydalı oluyor. Topçu'nun genel düşünce dünyası anlaşıldıktan sonra kavrayabiliyorsunuz: aslında işin en zor kısmı hareket noktası, kitapları yaşayabilmek. Allah yaşamayı nasip etsin inşallah."

Bir başka öğrencimin sorulara cevabı ise şöyleydi:

"Nurettin Topçu kitaplarını okumaya sıra geldiğinde artık hazır olduğumuzu hissettik. En başta pek bir şey anlayamadık. Fakat bizi etkileyen en önemli unsur diğer yazarlara nazaran çok daha derin ve manevi yönünün çok daha yüksek olmasıydı. Bir cümlesinde birçok konuyu aktarabilmiş ve konu üzerinde kitaplar yazmıştı. Örneğin 'Varolmak düşünmek ve hareket etmektir.' cümlesini, hareket üzerine kitap yazdığını görene kadar basite aldık, derinliğine nüfuz edemedik. Onun yazdıklarını ve düşüncelerini yetiştirdiği talebelerinden öğrendiğimizde ne kadar derin ve güçlü olduğunu öğrendik. Yetiştirdiği talebelerin de isyan

ahlâkına ne kadar sadık olduğunu gözlemledik. Topçu'nun tam bir dava adamı olduğunu gördüm, tam bir memleket sevdalısı. Mücadelesindeki kararlılığı ve duruşu bize örnek olabilecek boyutta ileri ve güçlüydü. Kendisi medeniyetimizin tekrar uyanışa geçmesinde önemli bir mihenk taşıdır. Hayatını davasına adamış, bu kadar köklü bir eğitim almasına rağmen memleketinde bir öğretmen olmayı kabul etmiş olan Topçu'yu anlamakta birçok defa zorluk çektim. Fakat bu çektiğim zorluk beni birçok konuda uyanışa sürükledi. Topçu okumaları bana göre tam zamanında gerçekleştirildi. Artık hayatın her tarafında Topçu'dan izler bulmak mümkün olacaktır. Mutlağa giden yolda bizi engelleyecek ve önümüze geçecek bütün dünyevi tesirlere karşı isyan edecek, mutlağa ulaşma gayretinde olacağız. Biz 'Yarınki Türkiye'nin kurucu unsurları, onun tabiriyle yaşama sevdasını bırakıp yaşatma gayreti içinde olacağız ve üç hakimin hükmünde hata aramayacağız: kalbin, kaderin ve ölümün."

Bir diğer öğrencimin cevabından bir kaç cümle aktarmak isterim:

"Onun hakkındaki tüm kitaplar İsyan Ahlâkı'ndan bahsediyordu. Öyleyse bu kitaptan başlamalıydım. Başladım fakat bir anda aklıma ket mi vuruldu? Neredeyse yirmi dakikadır bir cümleyi okuyorum. Ne müthiş tespitler! Hiçbir kelimenin gözümden kaçmasını istemiyorum, kaçarsa anlayamam diye korkuyorum, anlamak istiyorum. İsyan Ahlâkı bittiğinde belki onda birini bile anlayamamıştım. Hissettiğim duygu tam bir mağlubiyetti ama pes etmeyecektim. 26 yaşında bir genç, alanındaki en iyi isimleri okuyacak, anlayacak daha önemlisi onları eleştirecek… Bunu anlamakta güçlük çekiyorum. Çok çileli bir sürenin ardından Nurettin Topçu'nun dokuz eserini okudum. Anlayabildim mi? Zannetmiyorum, daha sonra defalarca okumam gerekecekti. Ama şimdi bir büyük ideal nedir daha iyi anlıyorum."

Sözlerimi daha fazla uzatmak istemiyorum. Nurettin Topçu'yu ve onunla birlikte aynı dava için büyük mücadele veren ve zorluklara katlanan Necip Fazıl'ı ve Mehmet Âkif'i rahmetle anıyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Nurettin Topçu Bilgi Şöleni

Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı ve Sosyal Düşünce Akademisi'nin katkısı ile "40 Yıl Sonra Nurettin Topçu Bilgi Şöleni" düzenlendi.

Şölende, Nurettin Topçu'nun fikirleri, felsefesi, İslam ve milliyetçilik anlayışı, maarifçiliği ve hikâyeciliği hakkında yetkili ilim, fikir adamı ve sanatçılar tebliğler sundu.

Açılışta TYB Kurucu Başkanı Mehmet Doğan, İBB Kültür Dairesi Başkanı Abdurrahman Şen, TYB Genel Başkanı Hicabi Kırlangıç, Milli eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ahmet Emre Bilgili, Prof. Musa Kazım Arıcan, Prof. Dr. Recep Şentürk, Dr. Mehmet Sılay ve eski bakanlarımızdan Prof. Dr. Sami Güçlü birer konuşma yaptı.

Yenikapı Mevlevihanesi /Medeniyetler İttifakı Enstitüsü'nde gerçekleşen açılışta konuşan TYB Kurucu Başkanı Mehmet Doğan, Nurettin Topçu'nun düşünce dünyamız için önemine işaret etti.

Uzun süren çalışmaların sonucunda bilgi şöleninin ortaya çıkmasından duyduğu mutluluğu dile getiren Doğan, "Üç gün içinde Topçu'nun neredeyse her yönü, fikirleri, maarifçiliği, muallimliği, dergisi, tesirleri, onun farklı fikirleri üzerinde yapılan tartışmalar hakkında bildiriler var" dedi.

Bilgi Şölenindeki konuşmaların program sonrasında kitaplaştırılacağını söyleyen Doğan, Nurettin Topçu'nun vefatından sonra unutulduğunu, kitaplarının on yıl kadar bir süre basılmadığını hatırlatarak "Topçu'ya yönelik artan ilginin bir entelektüel ilgi olduğunu söyleyebiliriz, geniş halk kitlelerine yayılan bir ilgi değil" ifadelerini kullandı.

Açılışta konuşan TYB Genel Başkanı Hicabi Kırlangıç, Nurettin Topçu'nun kendisindeki karşılığını, "Aklıma bir muhalif derviş kimliği, aslında dertli bir aydın kimliği geliyor. Bireysel oluşumları toplumsal geleceğe yatırım olarak düşünen bir mütefekkir, dini ve medeniyeti daha çok bu dünya nizamı için, bireysel yetişmeyi de ahiret için tasavvur eden bir Müslüman, dünya ve ahiret muvazenesini sağlamaya, ilmiyle amil olmaya çalışan bir ilim adamı, batıyla doğuyu karşılaştırmak, batıyla doğu arasına sıkışmış toplumun dertlerine çare aramak Topçu vasıtasıyla benim zihnime geliyor" cümleleriyle anlattı.

İBB Kültür Daire Başkanı Abdurrahman Şen, Nurettin Topçu'nun bir millete şeref vermeye yeten isimlerin önde gelenlerinden olduğunu belirterek, "Nurettin Topçu'nun fikirleri, düşüncesi, yazdıkları, söyledikleri, hayatı, yaşantısı bugün hala pırıl pırıl gençlere, yeni nesillere hala ve bizlere ışık tutacak bir hazine. Umuyoruz ki bu toplantı, kırk yıl sonra bir vefa olmanın, kayıtlara geçecek bir anma programı olmanın ötesinde onu anlamamıza ışık tutacak bir rehber olsun" açıklamasında bulundu.

Programa katılan Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ahmet Emre Bilgili ise, Nurettin Topçu'nun "Muallim tüccar değildir" sözünü vurgulayarak, medeniyet yapacak muallimler yetiştirmeye olan ihtiyacı hatırlattı.

Öğle arasında ise, Nurettin Topçu'nun Kozlu mezarlığındaki kabri ziyaret edildi.

18 Aralık Cuma günü gerçekleştirilen Beşir Ayvazoğlu'nun yöneticiliğini yaptığı ilk oturumda Prof. Dr. İsmail Kara, Nurettin Topçu'nun hayat hikâyesini, Mehmet Doğan, Nurettin Topçu'da din, tarih, toprak olgusunu, Doç. Dr. Fatih Birgül de Bir Şahit ve taraftar olarak Nurettin Topçu'yu anlattı.

Nurettin Topçu'nun Anadolu Siyaseti ana başlıklı Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç'ın yöneticilik yaptığı ikinci oturumda Tanıl Bora, Nurettin Topçu'da Anadolu siyaseti, Sol ve Milliyetçilik, Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı Şehir ve Köy arasında Nurettin Topçu, Lütfi Bergen, Nurettin Topçu'da şehir-köy kavramları ekseninde sosyalizm teklifi konulu bildiriler sundu.

Nurettin Topçu Bilgi Şöleni etkinlikler ikinci ve üçüncü gün TYB İstanbul Şubesi salonlarında devam etti.

Prof. Dr. Hilmi Uçan'ın yönetiminde gerçekleşen ilk oturumda Ercan Yıldırım, Hayri Kırbaşoğlu ve Kenan Çağan konuşmacı olarak katıldı.

Nurettin Topçu'nun Anadoluculuğu çevresinde yoğunlaşan bir konuşma yapan Ercan Yıldırım, Topçu'nun muhalif bir duruş sergileyen önemli bir düşünür olduğunu söyledi. Hayri Kırbaşoğlu, Nurettin Topçu ile Ali Şeriati ile karşılaştırma yaptığı konuşmasında her iki düşünürün de sıkıntılı bir dönemde büyük işler başardıklarını, her iki Aydın insanın ülkelerinde yaşadıkları sıkıntılı süreçten çıkış yolları için maarif ve düşünceye ağırlık vermeleri gerektiğini söyledi.

Oturuma konuk olarak katılan Hareket Dergisinin son dönem yöneticisi Ezer Erverdi ise Nurettin Topçu ile ilgili hatıralarını anlattı.

Mustafa Orçan'ın yönettiği ikinci oturumda Ali Osman Gündoğan, Hüseyin Karaman, Selahattin Turan, Hüseyin Öztürk konuşmacı olarak katıldı. Ali Osman Gündoğan, Topçu'nun insan, ahlâk ve adalet kavramları üzerinde çok durduğunu kaydederek, günümüzde insanın kaybolduğunu, şahsiyetin silinip gittiğini söyledi.

Uzun süre yakınında bulunan Emin Işık hoca da farklı bir Nurettin Topçu portresi çizdi.

İkinci gün Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan'ın yönetimindeki 'Nurettin Topçu'nun Din ve Tasavvuf Anlayışı' ana başlıklı beşinci oturumda Dr.Mustafa Kök, Nurettin Topçu Günümüz Din Anlayışlarına ne Söyler, Yusuf Turan Günaydın Nurettin Topçu'ya yöneltilen eleştiriler, Prof. Dr. Mustafa Kara, Nurettin Topçu bir sufi miydi, Asım Öz de Nurettin Topçu'dan Hareketle Öze dönüş başlıklı bildirilerini sundu.

40. Yılında Nurettin Topçu Bilgi Şöleninin üçüncü günü düzenlenen 6. oturumda Nurettin Topçu'nun Edebiyatı ve Sanatı üzerinde duruldu. Prof. Dr. Turan Koç'un yöneticilik yaptığı oturumda Prof. Hilmi Uçan, Nurettin Topçu'da Gurbet Duygusu ve Sanat, Mehmet Can Doğan, Hareket dergisinin 1938-49 arasında Diğer Dergiler Arasındaki Yeri, Dr.İbrahim

Demirci de, Nurettin Topçu'nun "Kullandığı Dil ve Türkçesi" konulu bildirileri sundu.

Kapanış ve Değerlendirme oturumunda söz alan TYB Şeref Başkanı Mehmet Doğan da üç günlük Bilgi Şöleninin değerlendirmesini yaptı. Bu etkinliğin düzenlenmesinde emeği geçen herkese teşekkür eden Doğan, üç gün boyunca dinlediği konuşmalardan böylesi güzel ve önemli bir etkinliğe imza atılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi.

Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı ve Dr. Mustafa Kök'ün kısa değerlendirmelerinden sonra katılımcılar arasında şölenle ilgili görüşlerini beyan etmek isteyenlere söz verildi.

Program

1. Gün 18 Aralık Cuma

Yenikapı Mevlevihanesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü

10:00-11:30 Açılış, Tanıklıklar

Hicabi Kırlangıç, Prof. Dr.
Abdurrahman Şen
D. Mehmet Doğan
Musa Kazım Arıcan, Prof. Dr.
Recep Şentürk, Prof. Dr.
Saadettin Ökten, Prof. Dr.
Mehmet Sılay, Dr.
Sami Güçlü, Prof. Dr.

11:30-13:30 Öğle arası

Nurettin Topçu'nun Yeni Kozluca Mezarlığı'ndaki kabrini ziyaret

Birinci Oturum: 13:30-15:30

Nurettin Topçu Hareketi
Oturum Başkanı: Beşir Ayvazoğlu
İsmail Kara, Prof. Dr.: *Bir hayat hikayesi: Nurettin Topçu*
D. Mehmet Doğan: *Nurettin Topçu: Din, Tarih, Toprak*
M. Fatih Birgül, Doç. Dr.: *Bir Şahit ve Taraftar Olarak Nurettin Topçu*
Yasin Özdemir: *1939-49 Hareket Dergisi*

İkinci Oturum: 16:00-18:00

Nurettin Topçu'nun Anadolu Siyaseti
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç
Ergün Yıldırım, Prof. Dr.: *Nurettin Topçu'da Yeni Türkiye Tasavvurunun İmkânı*
Tanıl Bora: *Nurettin Topçu'da Anadolu Siyaseti, Sol ve Milliyetçilik*
Kurtuluş Kayalı, Prof. Dr.: *Şehir ve Köy Arasında Nurettin Topçu*
Lütfi Bergen: *Nurettin Topçu'da Şehir-Köy Kavramları Ekseninde Sosyalizm Teklifi*

2. Gün: 19 Aralık Cumartesi

Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Kültür Merkezi, Sultanahmet

Üçüncü Oturum: 10:00-12:00

Nurettin Topçu'nun Düşünce Hayatı

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Korkut Tuna

Ercan Yıldırım: *İslamcılık Tartışmalarında Nurettin Topçu*

Hayri Kırbaşoğlu, Prof. Dr.: *Doğunun İki Çocuğu: Ali Şeriati Ve Nurettin Topçu*

Kenan Çağan, Prof. Dr.: *Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluculuk ve Nurettin Topçu*

12:00-13:00 Öğle arası

Dördüncü Oturum: 13:30-15:30

Nurettin Topçu'da Eğitim ve Ahlâk Felsefesi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa Orçan

Ali Osman Gündoğan, Prof. Dr.,: *Hareket, Muharrik ve Şahsiyet- Nurettin Topçu'da Ahlakın Yeniden İnşası*

Hüseyin Karaman, Prof. Dr.: *Nurettin Topçu ve İsyan Ahlâkı*

Selahattin Turan, Prof. Dr.: *Yarınki Türkiye'nin Maarif Davası: Topçu'nun Düşünceleri Işığında Yeni Bir Değerlendirme*

Hüseyin Öztürk, Doç. Dr.: *Nurettin Topçu'nun Eğitim-Öğretmen Anlayışı*

Beşinci Oturum: 16:00-18:00

Nurettin Topçu'nun Din ve Tasavvuf Anlayışı

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mehmet Karakaş

Mustafa Kök, Dr.: *Nurettin Topçu Günümüz Din Anlayışına Ne söyler*

Yusuf Turan Günaydın: *Nurettin Topçu'ya Yöneltilen Eleştiriler*

Mustafa Kara, Prof. Dr.: *Nurettin Topçu Bir Sufi miydi?*

Asım Öz: *Nurettin Topçu'dan Hareketle Öze Dönüş*

3. Gün: 20 Aralık Pazar

Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Kültür Merkezi, Sultanahmet

Altıncı Oturum: 10:30-12:00

Nurettin Topçu'nun Edebiyatı ve Sanatı

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Turan Koç

Hilmi Uçan, Prof. Dr.: *Nurettin Topçu'da Gurbet Duygusu ve Sanat*

Mehmet Can Doğan, Doç. Dr.: *Hareket Dergisi'nin 1938-49 Arasında Diğer Dergiler Arasındaki Yeri*

İbrahim Demirci, Dr.: *Nurettin Topçu'nun Kullandığı Dil Ve Türkçesi*

Kapanış ve Değerlendirme Oturumu: 12:00-13:30

Ezel Erverdi, Emin Işık ve diğerleri, istedikleri oturumda tanıklıklarını anlatacaklar

1. BÖLÜM
Nurettin Topçu Hareketi

İsmail Kara (Prof. Dr.)
Nurettin Topçu'nun Eserlerinin Teşekkülü ve Yayın Süreçleri Üzerine Birkaç Not

D. Mehmet Doğan
Nurettin Topçu: Din, Toprak Ve Tarih

Mehmet Fatih Birgül (Doç. Dr.)
Nurettin Topçu, Bugüne ve Bize Ne Söyler?

Nurettin Topçu'nun Eserlerinin Teşekkülü ve Yayın Süreçleri Üzerine Birkaç Not

Prof. Dr. İsmail Kara
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Bir ilim adamının, bir mütefekkirin, bir sanatkârın eseri çoğu zaman kendi kronolojisinin ve devrinin üstüne çıkmak, onların dışına taşmak istidadı gösterir. Belki büyük eserlerin hususiyetlerinden biri de dar bir zaman ve mekânla sınırlı olmayışları, akan tarihin gerisine gitme ve ilerisine geçme imkânı ve iddiası taşımalarıdır. Metin, eser tek başına da konuşabilir, ek unsurlara ve ilâve açıklamalara ihtiyaç duymadan da bugünü, geçmişi ve geleceği aydınlatabilir. Bu doğrudur fakat bu genel hüküm yazarın, eserin kronolojisini ve onunla irtibatlı devir/dönem bilgisini elbette önemsiz hale getirmez. Çünkü kronoloji, mekân ve dönem bilgisi bazan anlamın, anlamanın destekleyici yan bir unsuru olmaktan çıkar metnin ve eserin anlaşılmasının, en azından üst düzeyde, yerinde, ağırlığında kuşatılmasının zaruri kıldığı bir alan haline gelir, gelebilir. Müellif gibi eser de bir devrin çocuğudur çünkü,belli bir yerde, belli bir zamanda ve birilerinin arasında, bir yere doğru doğmuştur, bir hadiseler ve arayışlar, ümitler ve karamsarlıklar içinde vücut bulmuştur, bir devrin dili ve üslubuyla kendini ete kemiğe büründürmüş, ifade etmiştir.

Nurettin Topçu'nun eserleri için de genel olarak aynı şeyleri çift taraflı olarak söyleyebilir ve onun metinleri üzerinde bu farklı katmanların sağlamasını deneyebiliriz. Bu yazının peşinde olacağı biraz böyle bir çabadır.

Nurettin beyin eserleri ve makaleleri ağırlıklı olarak teliftir. Bununla beraber 1939 Şubatından itibaren bizzat yürüttüğü *Hareket* dergisi yayıncılığıyla irtibatlı olarak az sayıda tercüme veya *Varoluş Felsefesi-Egzistansiyalizm* kitabında ve M. Blondel'den özetlediği "Hareket felsefesi" yazısında olduğu gibi kendisinin de not koyarak işaret ettiği tercüme-derleme-uyarlama türünden metinleri de vardır. Çok az sayıdaki akademik çalışma, felsefe grubu ders kitapları ve çok miktardaki felsefe-fikir-deneme metinleri, gazete yazıları, birkaç takriz yanında büyükçe bir kitap hacminde hikâye (*Taşralı*), bir roman (*Reha*) ve birkaç şiir de yazmıştır[1]. Fakat bütün bu metinler arasında/içinde öncelik-sonralık, sebep-sonuç ilişkileri başta olmak üzere yazarın hayatı, fikir dünyası ve mücadelesiyle, eserlerin kitap halinde teşekkülü ve gelişmesiyle (derleme, tashih, ilave, çıkarma, yeniden yazma) irtibatlandırıldığı zaman daha anlamlı hale gelebilecek birçok önemli ve verimli unsur bulunmaktadır.

1 Yazıların, tercümelerin, broşürlerin, kitapların kronolojik akışı, tekrar neşirleri, etrafa yayılması konusunda bir fikir edinmek için bk. İsmail Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, İstanbul, Dergâh Yay., 2013.

Teşekkül süreçleri itibariyle bütün külliyata hem kronolojik hem şeklî-maddî hem de muhtevaya ve üsluba ilişkin merceklerle biraz daha yakından bakılınca bugüne kadar pek değerlendirmeye alınmamış bazı hususların görülebileceğini düşünüyoruz. Bunlara gevşek bir kronoloji eşliğinde bakabiliriz:

1.Yayın sırası değil de telif sırası yani ilk metinleri yazma ilgilerinin tezahürü esas alınırsa Nurettin beyin bir edebî metin, bir roman yazarak, bir sanat eseri ortaya koyarak işe başladığını hatırlatmak gerekecektir. Müellifin, ancak yıllar sonra, 1999'da Arap harfli elyazısından Latin harflerine aktarılarak basılabilen *Reha* romanının telifine başlama tarihi 4 Eylül 1926'dır. Genç yazar Topçu 17 yaşında bir lise talebesi iken başladığı bu aşk romanını on yıl sonra Paris dönüşü yeniden ele alıp yazacak ve askerlik yapmaya başladığı Halıcıoğlu'nda 21 Mayıs 1936 tarihinde tamamlayacaktır.Askerliğe başlama tarihi 6 Mayıs 1936 olduğuna göre romanı sürgün edildiği İzmir'de öğretmenlik yaparken yazıp büyük ölçüde tamamladığını düşünebiliriz. (Müellifin elyazısıyla hazırladığı eski harfli kapak sayfasında da kitabın telif aralığı için "1926-1936" tarihleri yazılıdır).

Burada onun edebî metinlerle ilgisi bakımından önemli olan husus Paris'te felsefe dalında başarılı bir doktora yapıp gelmiş biri olarak ilk el attığı metnin, tezinin tercümesi, başka tercümeler ve telifler değil de otobiyografik malumat da ihtiva eden *Reha* romanı olmasıdır[2]. Nurettin beyin niçin akademik metinler değil de hep deneme tarzında/tadında fikrî yazılar, eserler kaleme aldığını anlamak ve açıklamak bakımından da bu hususun önemli olduğunu zannediyorum.

Fakat bu edebî ilgi meselesi sadece "ilk eser" *Reha* ile sınırlı değil. Topçu'nun -tezinin Fransızca baskısı, felsefe grubu ders kitapları ve broşürler dışta tutulursa- yayınladığı ilk hacimli eserinin de bir fikir kitabı değil bir hikâye kitabı olduğu hatırlanmalıdır: *Taşralı* (1959). "Anadolu romantizmi" meselesini ve bu istikametteki edebî verimleri, arayışları önemseyen müellifin yazılarında ve sohbetlerinde öne çıkardığı hikâyeciler de Ömer Seyfettin, Refik Halit ve Sabahattin Âli'dir. Bir talebesinin şahitliğine müracaat edersek;

> *"Kürk Mantolu Maddonna'nın mistik ve romantik yazarı Sabahattin Âli'nin Kuyucaklı Yusuf romanındaki karakter ve yazarın çizdiği sefil, bitkin, acılı Anadolu gerçeği, mütegallibeye karşı ezilen Anadolu insanının acıları Nurettin Bey'i derinden etkilemiş olacak ki Sabahattin Âli'ye sempatiyle bakıyor ona 'solcu', 'komünist' ve 'vatan haini' denmesine aldırmadan eserlerinin okunmasını istiyordu. Nurettin Topçu'nun samimi ideal sahibi kimseleri, hangi kesimden olursa olsun kendine yakın bulduğunu; günün efendilerine hulus çakan, içinde delikanlı ruh barındırmayan menfaatçilere karşı oldukça haşin olduğunu hatırlıyorum. Komünist avı yapan güya sağcı, milliyetçi yazarların düşman cephesine asker yazdığı Sabahattin Âli için şunları yazmıştı:*
>
> *'Onun, aşikâr bir gerçek olan büyük eseri; başından sonuna kadar milliyetçiliğin ıztıraplarıyla, bu vatan toprağının ve Anadolu insanının sevgisiyle doludur. Millet sevgisinin yanında, milletin hayat haklarını aramak ve onun muztarip kalbiyle beraber çarpan bir kalp sahibi olmak eğer milliyetçiliğin ta kendisi ise eseri ile tanıdığımız Sebahattin Âli (…) milliyetçilerin gözbebeği ve öz kardeşidir'.*

2 *Reha* romanını Topçu biyografisini inşa ederken bir kaynak olarak kullanma örneği için bk. M. Fatih Birgül, *İrade Hareket İsyan-Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi*, İstanbul, Dergâh Yay., 2013, I, 30-35, 59-65.

> *Genç yaşlarında, bir üslup kazanmak için olsa gerek, Refik Halit'i yüksek sesle okuduğunu söylemişti. Zannederim bu büyük yazarımızın Türkçesindeki lezzete, kıvraklığa bayılıyor, Sabahattin Âli'de olduğu gibi onun hikâyelerinde de Anadolu gerçeğini ve sevgisini yüksek bir edebiyat diliyle sunuş tarzından haz duyuyordu. Hatta Refik Halit'in 'Anadolu'yu Gördüm' yazısına nazire olarak kendisi de aynı başlıklı bir yazı kaleme almıştı. Filozof Rıza Tevfik'in, tarihçi Ahmet Refik'in unutulmasına gönlü razı değildi ki Nurettin Bey'in işaretiyle o zamanki Aydınlar Kulübü'nde bu şahsiyetler için anma toplantısı düzenlenmişti. Bir gün Rıza Tevfik'in 'Uçun Kuşlar' adlı şiirinden ilk kıtayı okuduğu hatırımdadır.*
>
> *Uçun kuşlar uçun doğduğum yere*
>
> *Şimdi dağlarında mor sümbül vardır*
>
> *Ormanlar koynunda, bir serin dere*
>
> *Dikenler içinde sarı gül vardır"*[3].

Yazma tarzı tercihleri ve muhtevası itibariyle *Taşralı*'nın"önceliği"ne dair, benim de aktarıcısı gibi tam anlayamadığım bir de anekdot var önümüzde. Topçu'nun önemsediği metinlerinin, dolayısıyla fikriyatı ve mücadelesi açısından da takip edilmesi gereken ifade ve üslup meselelerinin hiç değilse bazı yönlerine işaret eden bir beyandır bu:

> *"Hastanede, ölümünden birkaç gün önce 'dışarıda hava nasıl' diye sormuştu. Kendisine 'sıcak ve bunaltıcı' cevabı verildiğinde şöyle demişti:Hergün bayram ediniz.*
>
> *Ölüm döşeğinde bile ders ve hocalık devam ediyordu. Sağlıklı olmak tek başına bayram yapmaya değmez miydi?O günün gecesinde pek sevdiği şeftaliden birkaç dilimi iştahla yedi. Sanki son dünya nimetini tadıyordu ve yine sordu: 'Söyleyin bakalım en çok hangi eserimi beğeniyorsunuz?' Kitaplarının isimlerini sıralamaya başladık. Herbiri için 'hayır'mânasında başını yukarı kaldırdı. Sonra cevabını kendisi verdi: 'Taşralı'nın arkasındaki birkaç yazı!'. Hikâye kitabı olan Taşralı'yı inceleyenler bu yazıların 'Yıldırım'ın Huzurunda', 'Mahşer', 'Büyük Mahkeme' ve 'Ebedi Hayat' olduğunu göreceklerdir. Bunlar onun sağlıklı günlerinde 1952-1957 yıllarında yazılmışlardı. Bu yazılar onun içsel tecrübelerinin en derine indiği, âdeta ebediyetle temas ettiği yazılardır (…)"*[4].

Topçu biyografisinin muhtemel kaynakları açısından da *Taşralı*'nın hususi bir yeri olmalıdır. Özellikle açıkça Abdülaziz Bekkine Efendi'nin adının zikredildiği "*Deli"* ve *"Yıldırım'ın Huzurunda"* hikâyeleri zikre değer, çünkü bu iki hikâyenin de kahramanı bizzat müelliftir. Bazı hocaları, ağabeyleri ve dostlarının ardından çok başarılı "vefeyat" yazıları yazan[5] Topçu'nun, hayatında çok hususi ve istisnai bir yer tutan Abdülaziz Efendi'nin ardından neden diğer zevat gibi, hususen Celal Hoca'nın metnine benzer, o uzunlukta bir deneme metni değil de bir "hikâye" yazmayı tercih ettiği meselesi bizce edebî metinlerin müellif nazarındaki yeri, imkânları ve değeri bakımından müzakereye açık mühim bir meseledir.

---

3 Muzaffer Civelek, "Yadımda kalanlar", *Nurettin Topçu,* ed. İsmail Kara, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2009, s. 387. Bu yazı müellifin *Kırk Yıl Sonra Dün Gibi Nurettin Topçu* kitabına da alınmıştır (İstanbul, Dergâh Yay., 2016).

4 M. Civelek, *agm*, s. 395.

5 Bu yazıların tamamı *Millet Mistikleri* adı altında kitaplaştırılmıştır; İstanbul, Dergâh Yay., 2001. (Kitabın ikinci ve sonraki baskıları daha tam neşirlerdir).

Aslında bu meseleyi sadece Nurettin beyin metinler yazdığı edebiyat alanıyla (hikâye, roman, az sayıda şiir) sınırlı olarak ele almak yazıları ve eserleri açasından eksik bir bakış ve değerlendirme olur. Buradan felsefî-estetik bir mesele olarak sanat ve bir anlama-yaşama üslubu olarak sanatkâr meselelerine de intikal etmek gerekecektir. Çünkü Topçu'nun yüksek tahsili sırasında sanat tarihi dersleri almasından itibaren sanat ve sanatkâr meselesi onun yoğunlaştığı önemli bir problem alanıdır. Nitekim doktora tezi *İsyan Ahlâkı* kitabındaki "Estetik İman" bahsi[6] yeni bir sanat felsefesi arayışı ve sanatkâr-bilgi-sezgi-ahlâk ilişkisi meseleleri üzerine yazılmış önemli bir metindir. Ayrıca *Hareket* dergisinin ilk sayılarından birinde yayınlanan ve *Var Olmak* kitabına giren "Sanatkâr"başlıklı deneme yazısı da(*Hareket*, I/7, Kasım 1939) bu zaviyeden ve yazarın kendi entelektüel biyografisi, fikir dünyası ve arayışları itibariyle tetkike değer evsaftadır[7].

2. Nurettin Topçu'nun yayınlanan ilk kitabı doktora tezinin -muhtemelen bir miktar gözden geçirilmiş- Fransızca metnidir[8]. Döndükten ne kadar zaman sonra tercümeye başladığını bilmemekle beraber tezini aynen Türkçeye aktardığını ve birkaç sayfası hariç tamamladığını da artık biliyoruz. Fakat bir iki talebesine "benden sonra yayınlarsınız" demekle beraber sağlığında bu en önemli eserinin yayınına niçin müsaade etmediğini bilmiyoruz[9]. (Akla gelebilecek bazı tahminler yeni neşrin Sunuş'unda belirtilmiştir).

Topçu'nun 1939 Şubatından itibaren çıkarmaya başladığı *Hareket* dergisindeki uzun, ihatalı ve hissiyatı da kollayan yazılarıyla bazı tercümeleri aslında teziyle birlikte/tezi etrafında edindiği problemleri açarak, bir üst mertebeye çıkararak, farklı alanlara yayarak, Türkiye ile irtibatlarını daha muhkem bir şekilde kurarak geliştirmesi olarak okunmaya ziyadesiyle müsaittir. Özellikle DP iktidarından itibaren ABD aksına ve komünizm/Rusya düşmanlığı üzerinden kapitalist mantığa doğru kaymaya başlayan bazı sağ ve muhafazakâr-mütedeyyin çevrelerin Nurettin beye muhalefet için biraz endişe, biraz istihza ile dillendirdikleri "40 yıllık ahlâk davası" fikriyatı da "İsyan Ahlâkı" merkezli olarak bu yazılar üzerinden inşa edilecektir.

Müellifin akademik denebilecek ikinci ve son metni de yine bir tezdir. *Bergson* adıyla basılan[10] bu çalışma İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde doçentlik tezi(Ali Birinci'nin tesbitine göre ilk doçentlik tezi) olarak 4 Kasım 1947 tarihinde savunulmuştur[11].

6 *İsyan Ahlâkı-Notlu Nurettin Topçu Tercümesi*, s. 156-71; M. Kök- M. Doğan tercümesi, 12. bs., 2014, s. 147-64.

7 Ali Birinci'nin Gökhan Evliyaoğlu'ndan aktardığına göre N. Topçu bu yazıyı Oscar Wilde'ı hesaba katarak, onun üzerinden sanatkârı anlatmak için yazmıştır.
Bu konuda bir giriş metni için bk. Beşir Ayvazoğlu, "Estetik iman-Topçu'nun sanat felsefesi", *Nurettin Topçu,* ed. İ. Kara, s. 312-25.

8 Nurettin Ahmed,*Conformisme et Révolt-Esquissed'unePsychologie de la Croyance*, Paris, LesPressesModernes, 1934, büyük boy, 167 s.1990 yılında Kültür Bakanlığı'nca tıpkıbasımı küçük boy olarak Ankara'da yapılmıştır. Mustafa Kök'le Musa Doğan'ın yaptığı tercüme *İsyan Ahlâkı* adıyla basıldı, İstanbul, Dergâh Yay., 1995. Bu tercümenin 1998 tarihli ikinci baskısı ve sonraki baskıları müellifin tercümesi görüldükten sonra yapılan bazı tashihlerle yayınlanmıştır.

9 Müellifin tercümesi ancak vefatının 40. sene-i devriyesinde yayınlanabildi: *İsyan Ahlâkı-Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, haz. İ. Kara-M. Fatih Birgül, R. Özdinç, İstanbul, Dergâh Yay., 2015, 400 s.

10 Tezin orijinal adı *SezgiciliğinDeğerleri*'dir(82 daktilo sayfası. Bu halinin bir nüshası elimizdedir).*Bergson*, İstanbul, Hareket Yay., 1968, 116 s. (Ezel Erverdi'nin aktardığına göre bunun basılmasına da pek müsbet bakmamış ama basıldıktan sonra memnun kalmış, kapağını ayrıca beğenmiştir).

11 Bu tezin üniversitedeki resmi safahatı hakkında bk. Ali Birinci, "Nurettin Topçu'nun Bergson'la ilgili doçentlik tezi hakkında bilgiler ve vesikalar", *Kutadgubilig*, sayı: 26, Ekim 2014, s. 253-72.

3. Felsefe grubu için ders kitabı yazarlığı Nurettin beyin kitap olarak en çok önemsediği ve 1948 gibi erken tarihlerden itibaren emek verdiği alan olarak gözüküyor. Bunun birinci sebebi hemen tahmin edilebileceği üzere onun bir ömür boyu bu dersleri okutan bir muallim olarak yaşamasıdır. Fakat bunun kadar önemli olan bir diğer sebep bu derslerin programlarının ve ders kitaplarının devrin yönelişlerine paralel olarak pozitivist, pragmatist ve sosyolojist bir mantıkla hazırlanması ve yazılmasıdır. Uzun yıllar liselerde ve İmam Hatip Okullarında ders kitabı olarak okutulan ve hayli etkili olan bu eserler ders programlarındaki değişmelere paralel olarak teknik ve muhtevaya hatta ders adına ilişkin bazı değişikliklere ve dil tashihlerine uğramıştır.

Basılış tarihi sırasına göre bu eserler şunlardır:

1. *Sosyoloji*, İstanbul, Üçler Matbaası, 1948, 140 s. (Bazı baskıları *Toplumbilim* adıyla).Ders kitabı formatında son baskı; 14. bs., İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1984. Normal kitap ebadında ilk baskı, İstanbul, Dergâh Yay., 2001, 198 s.

2. *Ruhbilim*, İstanbul, Üçler Basımevi, 1949, 174 s. (Çoğu baskıları *Psikoloji* adıyla).Ders kitabı formatında son baskı; 6. bs. 1965. Normal kitap ebadında ilk baskı, İstanbul, Dergâh Yay., 2003, 210 s.

3. *Felsefe*, İstanbul, Kutulmuş Matbaası, 1952, 89 s. Ders kitabı formatında son baskı; 10. bs., İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1984. Normal kitap ebadında ilk baskı, İstanbul, Dergâh Yay., 2002, 132 s.

4. *Mantık*, İstanbul, 1952. Ders kitabı formatında son baskı; 8. bs., İstanbul, İnkılap ve Anka Kitabevi, 1984. Normal kitap ebadında ilk baskı, İstanbul, Dergâh Yay., 2001, 95 s.

5. *Ahlâk*, Orta 3, Emin Işık'la beraber, İstanbul, Fatih Yay., 1975, 112 s.

6. *Ahlâk*, Lise 1, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1976, 79 s.; Lise 2, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1976, 79 s.; İkisi bir arada ve normal kitap ebadında, İstanbul Dergâh Yay., 2005, 205 s.[12].

Bu faslı Nurettin beyin Mayıs 1943 tarihinde *Hareket*'te yayınladığı "Lise dersleri" başlıklı yazısından bir iktibasla tamamlayalım:

> *"Felsefe derslerini muhtaç olduğu zihnî emek ve kabiliyetler bakımından üç gruba ayırmak kabildir:*
>
> *1. Sosyoloji tarih dersi gibi sebeplerle açıklayıcı bir bilimdir. Son sınıfta okutulması zorunlu değildir. Felsefe grubundan ayrılabilir. O,cemiyet hayatını çevirmekte olan bütün olayları eleştirerek tanıttığından, vatandaş için en lâzım derslerden birisidir.*
>
> *2. Mantık daha yüksek bir hazırlığa ihtiyaç gösterir. Bu ders evvelki sınıflarda bilimler hakkında talebeye oldukça tam birgenel kültür verilmiş olmalıdır.*
>
> *3.Ruhbilim [Psikoloji] ve Felsefe ise felsefe grubu derslerinin esaslı olanlarıdır.*

12 Ahlâk ders kitapları Nurettin Topçu'nun vefatından sonra onun adı zikredilerek veya zikredilmeden farklı yazar adlarıyla da basılmıştır. Bu problem 2005'te yapılan baskıda kronolojik olarak tasrih edilmiştir, oraya bakılabilir (s. 6-8).

Felsefenin ruh bilim temellerine ihtiyacı vardır. Bunun için evvelâ ruhbilim okutulması lâzımdır. Her iki dersin de anlaşılarak okutulabilmesi için tarih, edebiyat ve matematik derslerinin zihinlerde yaratmaları lâzım olan hareketlerin doğmuş, talebenin bu ruhî işleyişlerle hazırlanmış olması zorunludur. Bu yapılmadığı müddetçe Garb felsefe dünyasının meşhurisimlerini, sistemlerinin klişe haline gelmiş kalıpları içinde ezberlemekten öteye hiçbir zaman gitmeyeceğiz.Talebenin kafasını fabrika makinesi halinden çıkarıp küçük sanayi ustasının ferdî maharetleriyle bezemenin sırrı, saydığımız derslerin seneler içinde onlara yaptırdığı çıraklık devresinin çalışmalarında aranmalıdır. Tarih ve edebiyat derslerinde yapılacak değişiklikleri söyledik. Talebede dil kültürünün geriliği sebebiyle düşünme işinde uğranılan büyük güçlüğe de işaret etmek istiyoruz.

Anadilini hakkiyle bilmeyen, bu dilin inceliklerine ve kaidelerine tam mânasiyle sahip olmayan gençler ne kendi ruhlarına çevrilmek, ne de ruhlarını kâinatın sırlarına çevirmek yani ruhbilim ve felsefeyi anlamak yolunda başarı gösteremezler. Zira düşünmek bir nevi içinden konuşmak demektir. Konuşmasını iyi bilmeyen bu (edebiyat okumuş!) gençler maalesef düşünemeyeceklerdir.

(…) Ahlâk, son sınıf felsefe dersleri arasında okutuluyor. Fakat yalnız son sınıfta birkaç derslik ahlâk öğretimi, işi ciddiye almak değildir. Her zamanki gibi zamanımızda da bir ahlâk buhranı vardır ve ahlâk insanın her an yaşadığı bir gerçekliktir. Hareketlerimizin ilmi demek olan ahlâk bilgisi lisenin bütün sınıflarında, her sınıfın seviyesi ölçüsünde olarak tenkit ve münakaşalı bir şekilde okutulabilir.

Her rönesans hareketinde olduğu gibi, lise öğretiminde de fizikten ahlâka doğru cesaretle yükselelim. Ekonomi dünyasında bile düzen varlığının, zamanımızın pek güzel ortaya koyduğu gibi, ancak ahlâk sayesinde kâbil olduğunu unutmayalım"[13].

Nurettin Hoca'nın bu ders kitaplarından ayrı olarak İstanbul İmam Hatip Okulu'nda okuttuğu Dinler Tarihi ve Din Psikolojisi ders notları vardır. İkinci gruptakilerin bir kısmı "Din Psikolojisi" başlığı altında *İslâm* dergisinde 7 tefrika halinde neşredilmiştir (Nisan-Kasım 1956)[14]Bu makaleler Dergâh Yayınları neşrinde *İslâm ve İnsan-Mevlâna ve Tasavvuf* kitabına ek olarak alınmıştır[15].

4.Nurettin Topçu'nun bugün yaygın olarak bilinen kitaplarına tekaddüm eden bir grup yayın da beyanname-broşür diyebileceğimiz, bazıları katlamalı iki yapraktan (4 s.) ibaret, nerede ise tamamı aynı zamanda birkaç dergide yazı olarak da neşredilmiş, çoğaltılmış, ücretsiz dağıtılmış, taşrada haberli habersiz mükerrer neşirleri yapılmış yayınlardır.

Bugün için sadece tarihî kıymeti olan bu metinlerin Topçu'nun hakikate ve adalete çağıran gür ve tavizsiz sesinin büyük kalabalıklara ulaşması, ardından bir mücadele azmi ve hissiyatı ortaya çıkarması açısından fonksiyonel olduğunun hatırlatılması lazım.

---

13 Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 12. bs., İstanbul, Dergâh Yay., 2015, s. 132-33, 136. Din ve ahlâk eğitimi için ayrıca bk. *age*, s. 138-52, 168-99.

14 Tam künyeleri için bk. İ. Kara, *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*, s. 84-85 (183, 184, 186, 187, 191, 192, 193 nolu künyeler).

15 Bu ders notları tefrikası müstakil bir neşre de konu olmuştur: *Din Psikolojisi Bahisleri*, Haz. A. Vahit İmamoğlu, Erzurum, 1995, 37 s.

Nerede ise tamamı DP iktidarı yıllarında neşredilen bu beyanname-broşürlerin ağırlıklı muhatabı aktüel bir hadiseye bağlı olarak siyasî merkez/iktidar, karar odakları (gazete ve dergiler, yargı sistemi, dış mihraklar), Cumhuriyet ideolojisinin hak ve adalet tanımayan, memleket sevgisinden uzak kişi ve kurumlarıdır. Birçok metninde olduğu gibi bu metinlerde de çuvaldızı kendine, kendi çevresine batırdığı, milliyetçi-muhafazakâr-mütedeyyin kesimlere sert tenkitler yönelttiği kısımlar ve paragraflar da vardır. Bu çevreye yönelen tenkitlerin içerden bir memnuniyetsizlik hatta belki bir husumet doğurduğundan da bahsedilebilir[16].

1. *İnkılap-İrtica*, Komünizme Karşı Mücadele Derneği Yay., 1951, 4 s.(*Komünizme karşı mücadele* dergisinin 1 Nisan 1951 tarihli 17. sayısında ve *Ehl-i sünnet*; sayı: 98, Mayıs 1951; *İslâm dünyası*, sayı: 16, 12 Temmuz 1952'da yayınlanan bu broşür-yazı, daha sonra *Devlet ve Demokrasi* kitabının 1998'de yapılan 2. baskısına girmiştir, İstanbul, Dergâh Yayınları, s. 192-97).

2. *Çanakkale*, İstanbul, Komünizme Karşı Mücadele Derneği Yay., 1952, 4 s. (*Komünizme karşı mücadele* dergisinin 1 Nisan 1952 tarihli 33. sayısı ile 22 Nisan 1952 ve 25 Nisan 1952 tarihli *Hür Adam*'da yayınlanan bu broşür, 18 Mart 1952 akşamı Teknik Okul Talebe Birliği tarafından Eminönü Halkevi'nde tertip edilen Çanakkale Zaferi'ni anma toplantısındaki konuşmadır. Daha sonra *Büyük Fetih* kitabının 1998'de yapılan 3. baskısına girmiştir, İstanbul, Dergâh Yay., s. 85-90).

3. *Din ile Kinin Mücadelesi*, Ankara, Arı Basımevi, [1952], 4 s. (22 Kasım 1952'de vukubulan Malatya hadisesi üzerine *Hareket* dergisi yayınları adına neşredilen bu broşür *Devlet ve Demokrasi* kitabının 1998'de yapılan 2. basımının eklerine girmiştir, İstanbul, Dergâh Yay., s. 209-214).

4. *Son Hadiseler ve Biz*, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 9 Ocak 1953, 4 s. (Malatya hadisesi üzerine töhmet altında bırakılmaya çalışılan dernek adına beyanname, imzasız)[17]. (*Devlet ve Demokrasi* kitabının 1998'de yapılan 2. baskısına girmiştir, İstanbul, Dergâh Yay., s. 215-19).

---

16 Bu türün önemli ve istisnai örneklerinden biri Kanlı Pazar hadisesi dolayısıyla ağır ifadelerle doğrudan "Müslümanlara" yönelttiği tenkitlerdir:
"(…) Bizegelince ,Mehmet Âkif merhumun ikaz ve irşatlarından kuvvetve ilhamalarak Türklüğün Müslümanlıktan ayrılmayacağını son nesillere anlatmış ve bunu ruhî cihad halinde yaşatmıştık. Şimdi de o cihada devam ediyoruz. Son olaylarda yalnız Müslüman olan zümreyi muhakeme ederek suçlandırmamız İslâmın açtığı bu tek hakikat çığırını onların çiğnemiş olmalarındandır. Müslümanların karşısında bulunanların şaşkın ve sapık olduklarını biliyoruz. Müslümanlarıngörevi onları ezmek değil, kurtarmak olacaktı. Görüyoruzki, onlar henüz kendilerini kurtarmamışlardır ve İslâm adına saldırıları ile hakikat yolunu tıkamaktadırlar. Son olaylar, âlemşumul ve ebedî ruh kuvveti olan İslâm dâvasını bu topraklarda tam bir iflas noktasına götürecek kadar korkunçtur.
İslâma bu en büyük fenalığı yaptığı halde kendinin Müslüman olduğunu söyleyen cepheye dönerek diyoruz ki: Müslümanlık bu değildir. Siz bu hareketinizle en şaşkın sapıkların safında yer almış bulunuyorsunuz.Herşeyden evvel İslâmı bulunuz ve önce Allah'tan, sonra da kendilerine zulmettiğiniz kardeşlerinizden af dileyiniz. Önce Allah'a sonrada onlarahizmet edinizve İslâmı öğreniniz. Öldürmeyi her kaba ve hoyrat canlı biliyor'. Müslümanlığa karşı olanlara da şöyle diyeceğiz: 'Karşınızdakiler Müslüman değildirler. Müslümanlığı, onlarınkinin tam aksi davranışlarda arayınız. Onları affedin ve hepinize birlikte affı ve kurtuluşu getirecek olan İslâm içinde birleşiniz'. Biz,onların hepsini ve bütün ruhları birlikte, aşk ve iman yoluyla zafere ulaştıracak cihada hazırlanıyoruz" ("Din ile kin birleşmez", *Hareket,* Mart 1969).
Tam bir yıl önce Mart 1968 *Hareket*'inde yayınlanan ve bir kitabına ad olacak "İslâm ve insan" yazısı da böyledir.

17 Bu beyannameden 13 gün sonra (22 Ocak 1953) Cemiyetler Kanunu'nun 33. maddesi gereğince, yani "din ve ırk esasları üzerine" kurulu dernek olmak gerekçesiyle Milliyetçiler Derneği DP iktidarı tarafından kapatıldı. Derneğin ana nizamnâmesinde geçen "tarihî ve içtimaî menşe birliği" ifadesinden ırkçılık çıkarılmıştı.

5. *Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü*, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Yay., 1955, 23 s. (2. bs., İstanbul, Milliyetçiler Derneği Yay., 1959, 24 s.; daha sonra ilk baskısı 1970'te yayınlanan *Kültür ve Medeniyet* kitabı içinde yer alacaktır).

6. *Mehmet Akif (1873-1936)-20. Ölüm Yıldönümü* (Ali Nihat Tarlan'la birlikte; Aynı yıl Milliyetçiler Derneği'nde yapılan anma toplantılarının kitaplaşmış hali), İstanbul, Milliyetçiler Derneği Yay., 1957, 40 s. (İlaveli 2. bs., İstanbul, Milliyetçiler Derneği Yay., 1961, 104 s. Bu baskıya Nihat Sami Banarlı, Ferruh Bozbeyli, Uğur Kökden ve Peyami Safa'nın yazıları da eklenmiştir.Bu ikinci baskısının 50 sayfası N. Topçu'ya aittir ve bu kısım daha sonra Mart 1970'de müstakil kitap olarak basılacak olan *Mehmet Akif* kitabının ilk halini teşkil edecektir).

7. *Şehit*, İstanbul, Milliyetçiler Derneği, 1959, 15 s. (Kore şehitleri için kaleme alınan bu broşür metni önce *Komünizme Karşı Mücadele* dergisinin 11, 12, 13.sayılarında, Ocak-Şubat 1951 aylarında yayınlandı, daha sonra 2. baskısından itibaren *Yarınki Türkiye* kitabına girdi). Broşürün 16-32. sayfaları Milliyetçiler Derneği'nin faaliyetlerinin dökümüdür

Topçu Hoca'nın bu beyanname-broşürlerin bir kısmınahakim olan etkileyici üslubunu ve tavizsiz gür sesini görmek için Malatya hadisesi üzerine yazılan metinden örnek zikretmek münasip olacaktır:

> *"(…) Bunlar, saltanatlarını sürdükleri devirlerde fütursuz ve kayıtsızdırlar, zira millet muzdaripken onlar mesut idi. Ancak millet istiklâl zaferini vatan sınırları içerisinde kazandığı gün bunları telâş aldı. Bu ana kadar huzur içinde barındıkları pusulardan dışarı fırladılar. Yedi yüz yıllık haçlı ordusunun ruh ve zihniyetinin damgasını taşıyan silahlarla Türkün mukaddesatına zalimce saldırdılar. Biz millet hayatının temellerine ait neyi muhafaza etmek istedikse, hareketimize 'irtica' damgasını vuran, benliğimizin her parçasını ondan koparıp atmağa azmetmiş, anarşist ve komünist bir hortlak zihniyet karşımızaçıktı. Bunların geçeceği zafer yolu önceden hazırlanmıştı.*
>
> *(…) Biz de, kendisine Hakk'ın emaneti olan mukaddes davadan 'vazgeç' diyenlere gözyaşları ve içindeki isyan yıldırımlariyle dönüpde güneşi sağıma, ayı da soluma koysalar yine bui şten vazgeçmem!' diyen Büyük Peygamberimizin izinden yürüyoruz.Millete sözverdik! Vicdana söz verdik! Allah'a söz verdik! Eğilmeyiz, dönmeyiz ve dimağımızdaki son hücrenin hayatı bâki kaldıkça bu mukaddes davadan vazgeçmeyeceğiz"("Son hadiseler ve ve biz, 9 Ocak 1953).*

5. Bu yazıda bir iki defa temas edildiği üzere Nurettin Topçu'nun 1939 başından itibaren düzenli bir yazı hayatı ve dergi neşri faaliyeti olmasına rağmen bu yazılardan -o devirde yaygın olduğu üzere- kitap yapmak veya müstakil kitap yazıp yayınlamak konusunda isteksiz olduğu anlaşılmaktadır. Sebeplerini tam bilmemekle beraber bunun ısrar edilen bir tercih olduğunda şüphe yoktur. Bu tercihin kırılma ve değişme noktası 1960 yılı olarak gözükmektedir ve Topçu Hoca'nın ismiyle aynileşmiş, bazıları hacimli en azından üç-dört eser bu yeni süreçte hemen yüzünü gösterecektir.

Kitap yayını perhizkârlığını bırakmak hususundaki bu büyük değişmeyi ve kitap neşri yoğunluğunu mümkün ve/ya zaruri kılan asıl sebebin, harekete geçirici unsurun/unsurların ne olduğuna dair doğrudan bir beyan veya bir ima hatırlamıyorum. Fakat bunun sebebi

bizce çok yönlü olarak tahripkâr ve geriletici bulduğu 27 Mayıs 1960 askerî darbesinden başkası değildir. Nurettin beyi hem "eli kanlı insanların idaresinde bu memleket kırk yıl geriye gitti" diyecek kadar karamsarlığa ve tedirginliğe sevk eden (tutuklanmamakla beraber bazı tehditlere ve yıldırma teşebbüslerine maruz kalmıştır)[18] hem de geçici de olsa aktif siyasete katılmak dahil muhalefetini ve mücadele temposunu artırmasına sebebiyet veren askerî ihtilâlve getirdiği dağılmalar, baskılaronu mücadele araç ve ortamlarını çeşitlendirmek, bu arada kitap yayınlamak konusunda da harekete geçirmişe benzemektedir[19].

Önce darbenin hemen akabinde başlamak üzere1960-1965 yılları arasında basılan kitap listesine ve isimlerine bir bakalım:

1. *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1960, 80 s. (İlaveli 2. bs., İstanbul, Hareket Yay., 1970, 141 s.; tekrar ilaveli 3. bs., İstanbul, Dergâh Yay., 1997, 187 s.).

2. *Komünizm Karşısında Yeni Nizam*, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1960, 83 s. (18 yazıdan oluşan eser, daha sonra 2. baskısı 1970'te yapılan *Ahlâk Nizamı*'na dahil olacaktır).

3. *Ahlâk Nizamı*, İstanbul, Milliyetçiler Derneği, 1961, 112 s. (İlaveli 2. bs., İstanbul, Hareket Yay., 1970, 226 s.; tekrar ilaveli 3. bs., İstanbul, Dergâh Yay., 1997, 304 s.).

4. *Yarınki Türkiye*, İstanbul, Yağmur Yay., 1961, 230 s.; ilaveli 2. bs., İstanbul, Yağmur Yay., 1972, 352 s.; yeniden düzenlenmiş 3. bs., İstanbul, Dergâh Yay., 1978, 256 s.; tekrar ilaveli 4. bs., İstanbul, Dergâh Yay., 1997, 325 s.).

5. *Mehmet Akif (1873-1936)-20. Ölüm Yıldönümü*, ilaveli 2. bs., İstanbul, Milliyetçiler Derneği Yay., 1961, 104 s. (A. N. Tarlan, N. S. Banarlı, F.Bozbeyli, U.Kökden ve P. Safa ile birlikte. Kitabın 50 sayfası N. Topçu'ya aittir).

6. *Büyük Fetih*, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1962, 59 s. (İlaveli 2. bs., İstanbul,

---

18 Talebelerinden Ezel Erverdi anlatıyor: "1961 sonlarında 'bir yerden', 'bir durum halinde alınacaklar listesinde ismi varmış' haberi bize kadar geldi. Arkadaşlarla heyecanlanıp Hoca'nın kapısına dayandık. Telaşlı yüzümüz Nurettin beyi de ürküttü. Haberi verince, bizi içeri aldı. Gülümsüyordu. 'Çocuklar Allah'ın dediği olur, telaşlanmayın' dedi. Bizler 'tedbir' deyince de 'mukadderatın önüne geçilmez, gidin, ferah olun, çalışın, kulaktan kulağa üflenenleri de fazla mühimsemeyin' deyip gönderdi". Ezel Erverdi, "Bir izin peşinde", *Nurettin Topçu,* ed. İ. Kara, s. 76

19 Talebelerinden İsmail Dayı anlatıyor: "27 Mayıs sabahı saat altıda evden çıkmıştım. Nurettin beye gidiyordum. Yolda Ferruh Bozbeyli ile karşılaştık. O da Hoca'ya gidiyormuş. Heyecanla evine vardık. Radyodan yayımlanan mesajlar arasında Hoca şöyle konuştu: 'Çok önemli anlar ve günler yaşıyoruz. Bunları anında zaptetmelisiniz, yazmalısınız. Bu hareket Türkiye'yi en az yirmi yıl geriye götürecektir'. Devam ederek hareketi 1908 Meşrutiyet hareketine benzetti. 27 Mayısın akabinde dernek faaliyetleri durdurulmuştu. Milliyetçiler arasında dağınıklık ve şaşkınlık hüküm sürüyordu. Hoca derhal harekete geçti. Ömrü boyunca siyasî kuruluşlara ve hareketlere yakınlık duymadığı halde Adalet Partisi'nin kurulmasına gayret etti. İlk olarak Millet Partisi başkanı Osman Bölükbaşı ile Sirkeci'de İpek Palas'ta görüştü. Bölükbaşı'nın bu işe namzet olmadığı anlaşılınca başka bir yol aranmaya başlandı. Bu arada Ali Fuat Başgil ve Hoca'ya binlerce mektup geliyordu. Nurettin beyin Adalet Partisi'nin kuruluşunda büyük rolü ve hizmeti olmuştur.
1961 seçimlerinde Konya'dan ısrar üzerine [senatör] adaylığını koydu. Seçilemedi. Seçilemediğine sevindiğine bizzat şahidim. Yassıada mahkemelerini günü gününe takip etti. Oradan gelen her haberi duymak istiyordu. Adalet Partisi'nin ilk kuruluşunda aynen Demokrat Parti'de olduğu gibi ümitvar olmuştu. Ancak kısa zaman sonra ümitleri kırıldı. Hoca yeniden dernekler aracılığı ile kültür faaliyetlerine devam etti". "Birkaç damla hatıra", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul, Dergâh Yay., 1992,s. 187.
Topçu'nun 27 Mayıs darbesiyle ilgili hissiyatı ve düşünceleri konusunda bazı anekdotlar için ayrıca bk. Ezel Erverdi, "Bir izin peşinde", *Nurettin Topçu,*s. 75-76 ("Nurettin beyin,Milli Birlik Komitesi içinde kendisini tanıyanların ziyaret isteklerini geri çevirdiğine şahit olduk. 1908 Meşrutiyet hareketiyle 27 Mayıs arasında paralellikler kuruyor, 'eli kanlıların, devlete başkaldıranların eli sıkılmaz' diyordu"); Tuncer Enginertan, "Çağdaş bir mistiğin hayatına dair bazı notlar", *age,* s. 99-101; Ahmet Nuri Yüksel, "Mektep insan Nurettin Topçu", *Hareket* (N. Topçu özel sayısı), sayı: 112, Ocak-Mart 1976, s. 80-82.

Hareket Yay., 1968, 74 s.; tekrar ilaveli 3. bs., İstanbul, Dergâh Yay, 1998, 95 s.).

7. *Var Olmak*, İstanbul, Yağmur Yay., 1965, 94 s. (İlaveli 2. bs., İstanbul, Dergâh Yay., 1997, 134 s.).

Nurettin Topçu biyografisi ve fikriyatı açısından fevkalâde önemli olan bu eserlerin kitap olarak ortaya çıkması ile 60 ihtilâli sonrasının boğucu ve Türkiye'yi daraltıcı şartları arasında bir irtibat kurulduğu zaman bu eserlerin bütünü kadar "önsöz"lerindeki vurgu, işaret ve imalar daha yerinde bir anlam kazanıyor, buna bağlı olarak kelime ve kavramların istikametleri aktüel mânada daha bir yerini buluyor gibidir. Okuyucunun sabrını fazla zorlamadan "önsöz"lerdenfikir verecek kadarbirkaç kısa örnek cümle iktibas edilebilir:

> *"Milletimizin üç asırdan beri geçirmekte olduğu buhranların sebebi ve kaynağı kültür ve maarif sahasında aranmalıdır. (…) Hakikat şu ki millet bünyesinde inkılâplar mektepte başlar ve her milletin kendine özel olan mektebi vardır. (…) Müslüman Türkün mektebi maarif, metafizik ve ahlâk prensiplerini Kur'an'dan alarak Anadolu insanının ruh yapısına serpen ve orada besleyen, insanlığın üç bin yıllık kültür ağacının asrımızdaki yemişlerini toplayacak âlemşümul bir ruh ve ahlâk cihazı olacaktır" ("Önsöz", Türkiye'nin Maarif Davası, 1960).*

> *"Onun [aradığımız nizamın] hedefi ruhun dâvasiyle komünizmi bertaraf ettikten sonra ilimle ahlâkın ideallerini birlikte yaşatacak bir münevverler cumhuriyeti kurmaktır. Bu gayeye varmak için muhtaç olduğumuz şeyler ahlâkın otoritesi ile mânevî değerlerin yeni metodlarla ele alınacak ebedî hakikatlarıdır" ("Önsöz", Komünizm Karşısında Yeni Nizam, 1960).*

> *"Anadolu'nun kurtuluş savaşı ruh cephesinde henüz yapılmadı. (…) Şarkta bir ibadet oymayan çalışma erkânını da henüz bulamamıştır, kendisine mahsus âlemşümul kanunlara ulaşamamıştır. (…) Kendimize dönelim. (…) Rönesansımızı yapmak için kültürümüzün kaynaklarına inmak lazım gelecek. (…) Bir neslin terbiyesi vazifesini müstesna kelimesiyle vasıflandırmamız tarihte belki de bir benzeri olmayışındandır. Zira biz onun kurtarılması için yine kendisini yaratmış olan hayatî kuvvetlere başvurduğumuz bir tarihî hengâmede o kendi düşmanlarını muzaffer kılacak düşmanları alkışlıyor. (…) Bu mukaddes cihadın siyaset cephesinde yapılacağını zannedenler yakın tarihimizde birkaç kere yanıldıklarını gördüler. Cihadımız fikir ve ruh cephesinde, ahlâk ve iman cephesinde yapılacaktır. (…)Yarınki Türkiye'nin kurucuları, yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve azimli, lâkin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan,ruh cephesinin maden işçileri olacaklardır. Bu ruh amelesinin ilk ve esaslı işi,insan yetiştirmektir. Hünerleri hep fedakârlık olan bu hizmet ehli gençler[in] (…)eseri olacak yarınki Türkiye, şu temellerin üstünde kurulacak: Anadolu'nun toprağından kaynayan bir kan, cemaat için harcanan emek, bin yıllık bir tarih, otoriteli bir devlet ve ebedî olduğuna inanmış bir ruh…" ("Önsöz", Yarınki Türkiye, 14 Mayıs 1961).*

> *"Aradığımız nizam dünyamızdaki ruh nizamını tehdit eden iştihalarla ihtirasların saltanatını devirerek onun yerine aklın saltanatını ikame edecektir. Asrımız sonsuz iştihalarla doymayan kinlerin cemiyeti ikiye böldüğü asırdır. (…) Bugün demokrasilerin iştihasiyle komünizmin kini dünyayı ikiye bölmüş bulunuyor. (…) Yarınki dünya nizamını*

kuracak olan ve yeryüzünde çoğunluğu teşkil eden küçük milletler her ikisinin çürütücü tazyiklerinden kurtularak kendi inanışlarını yoğuracak felsefe sistemini kendileri yapmaya mecburdurlar" ("Önsöz", Ahlâk Nizamı, 1961).

"İçlerinde düşüncenin kalbe tâbi olduğu bu parçalar gönülle söyleşmek ihtiyaç olduğu zamanlarda yazıldı. (…) Gönül yerini düşünceye terkettiği devirde onlar unutuldu. Hareketler gönüldeki izleri ezip de örselediği zaman gelince yeniden onlara hasret duyuldu. Şimdi gözyaşı ayak izlerine damlıyor. Hareketlerin hareb ettiği gönülde sade bir yetim iniltisi var" ("Birkaç söz", Var Olmak, 1965).

6.Nurettin Topçu'nun tarih ve devlet-siyaset fikri açısından da önemli olan *Büyük Fetih* (ilk neşri Milliyetçiler Derneği, 1962) kitabı ile büyük bir fikir, ahlâk ve mücadele adamını anlatırken çağdaş Türk düşüncesi ve yeni Türk edebiyatı meselelerine de temas ettiği *Mehmet Akif* (ilk neşri Milliyetçiler Derneği, 1957 [müşterek], 1961) kitabı kendi merkezi konuları kadar, belki onlardan daha fazla bir öneme sahiptir. İstanbul'un fethinin, Çanakkale zaferinin, Akif'in vefatının sene-i devriyeleri vesile edilerek yapılan konuşmalardan, yazılan makalelerden meydana gelen bu kitaplar aynı zamanda Cumhuriyet idaresinin ve ideolojisinin kenara itmeye çalıştığı mesele, hadise, fikir, bakışaçısı ve kişileri gündeme taşıyarak, onlar üzerinden din, tarih ve gelenekle, milletle alakalı bazı meseleleri, fikirleri canlandırma ve topluma mal etme siyasetinin kuvvetli bir parçasıdır.

Döneminin ilim adamları ve aydınları arasında bu konu ve meselelere dair en çok konuşma yapan, en çok yazı yazan kişilerden biri herhalde Nurettin Topçu olmalıdır. Tesbitlerimiz yanlış değilse Akif'le ilgili ilk yazısı 1943 tarihlidir ("Mehmet Âkif", *Hareket,* II/9, Şubat 1943. Aralık 1947 tarihli *Hareket* dergisi ise Mehmet Akif özel sayısı olarak çıkacaktır). Fetih ve Fatih'le ilgili ilk metin ise 1952 tarihlidir ve mahkeme konusu olmuş güçlü bir yazıdır ("Fatih Sultan Mehmet Han konuşuyor", *Komünizme Karşı Mücadele*, sayı: 33, l Nisan 1952. Bu yazı aynı yılın Nisan ve Mayıs aylarında*İslâm Dünyası*ve *Serdengeçti* mecmualarında iktibas edilerek yayınlanmıştır).

Bu dairenin tamamlanması için bunlara yukarda bahsettiğimiz *Çanakkale* (1952) ve *Şehit* (1959. Telifi ve ilk yayını: 1951) broşürlerini de eklemek gerekecektir.

7. 1966 tarihi Nurettin Topçu'nun yazıları, kitapları, fikirleri ve mücadelesi açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Çünkü Ezel Erverdi'nin öncülüğünde hem *Hareket* dergisi yeniden çıkmaya başlayacak (Ocak 1966, *Hareket*'in en uzun soluklu dönemi bu dönemdir) hem de yeni kurulan Hareket Yayınları Topçu Hoca'nın çoğu ilk defa derlenip basılan kitaplarına yeni bir mecra oluşturacaktır.

Hareket Yayınları içinde ve Ezel Erverdi'nin himmetleriyle ilk defa basılan Topçu kitapları şunlardır*: Varoluş Felsefesi-Egzistansiyalizm* (P.Foulquie'den derleme, 1967), *Bergson* (1968), *İradenin Davası* (1968), *İslâm ve İnsan* (1969), *Devlet ve Demokrasi* (1969), *Kültür ve Medeniyet* (1970), *Mehmet Akif* (1970), *Mevlâna ve Tasavvuf* (1974).

Nurettin Hoca'nın vefatından (10 Temmuz 1975) sonra kitaplarının yeni edisyonlarla tekrar basılması (niyetleri ve gerçekleştirilmesi) uzun bir bahistir. Bu bahis hem *Nurettin Topçu-Hayatı ve Bibliyografyası* kitabında mufassal olarak anlatılmış olduğu (s. 11-19) hem de bu yazıdaki problemimizin kısmen dışında kaldığı için şimdilik ihmal edilmiştir.

Nurettin Topçu: Din, Toprak ve Tarih

D. Mehmet Doğan
Türkiye Yazarlar Birliği Şeref Başkanı

20. yüzyıl ideolojiler çağı, milliyetçilik de çeşitli türleri ile baskın ideolojilerden biri idi. Türkiye'de milliyetçilik geniş bir düşünce aralığına tekabül ediyordu. 20. yüzyılın başında "Üç tarz-ı siyaset" tartışılmış, osmanlıcılık Balkan Harbi ve 1. Dünya Savaşı'yla devre dışı kalmış, Cumhuriyet'in kuruluşu ile de islâmcılık gündemden çıkarılmış, batıcılık tek siyaset tarzı olarak benimsenmiş ve bu çerçevede resmî milliyetçilik, sentetik bir millet (ulus) oluşturma maksatlı olarak tek partinin altı ilkesi (oku) arasına sokulmuştur.[1]

Tek parti dönemi kapanırken resmiyetten ayrılan yeni bir milliyetçilik akımı beklenebilirdi. Nitekim, resmî milliyetçilikten farklı bir milliyetçi tepki ortaya çıktı. Bunun 1960'larda düşünceden siyaset planına geçtiğini söyleyebiliriz. Türkiye'de ırkçılık anlamında milliyetçilik hiçbir zaman ciddi bir destek bulamamıştır. Tek parti sonrası milliyetçiliğin Cumhuriyet'le kapsam alanından çıkarılan yakın dönem köklere, Selçuklu ve Osmanlı tarihine yöneldiğini, devre dışı bırakılmış dini en azından bir kültür unsuru olarak gündemine aldığını görüyoruz. Milliyetçiliğin antikomünizm kapsamında bir meşruiyet alanı arayışı içinde olduğu da gözden kaçırılmamalı. 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan İttihad-ı İslâm (İslâm birliği) fikriyatının temelde milliyetçi bir muhteva taşıdığı da hatırdan çıkarılmamalıdır.

Felsefî arkaplanı olan bir milliyetçilik

Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin bu döneminde felsefî arkaplanı olan bir düşünce sistemi geliştirdiğini, bunun milliyetçiliği de kapsadığını söyleyebiliriz. Şu sıralar milliyetçilik çok revaçta olan bir kavram gibi görünmüyor. Irkî/etnik bölücü milliyetçilik, Türk kavramı üzerinden yürütülen milliyetçiliği de olumsuz etkiledi. Türk kavramı ile İslâm kavramının tarihî geçişkenliği, Türk kavramının etnik tanımlamaların üzerinde bir alana sahip olması dahi ıskalandı. Asıl önemlisi, "Türk milliyetçiliği" iddiasında olanlar kapsayıcı bir fikrî-felsefî arkaplan inşa edemediler, güçlü ve kavrayıcı bir kültürel zemin oluşturamadılar.

Topçu'nun milliyetçiliğinin böyle bir arkaplana sahip olduğundan şüphe yok, fakat zamanın "milliyetçi"leri onu tanımak ve ondan istifade etmek iktidarında değiller.

1 Yusuf Akçura'nın "Üç tarzı siyaset" yazısı Mısır'da yayınlanan *Türk* gazetesinde neşredilmiştir (1904). E. Ziya Karal metni, Ali Kemal ve Ahmet Ferit (Tek)'in yazıları ile birlikte yayınlamıştır. (Ankara 1976). Daha güzel bir yayın Aslan Tekin tarafından yapılmıştır: *Üç Tarz-ı Ziyaset ve Tartışmalar*. İstanbul 2015

Sonsuza yönelen iradenin millet durağı

Nurettin Topçu'nun din, tarih ve toprak kavramları etrafında oluşturduğu fikriyatı derin felsefî temellere sahip. Topçu insanı, *"bir damla uzviyetten* (kendi başına varlığı olan canlıdan, organizmadan) *çıkarak Allah'a uzanan hareket iradesi"* olarak niteler.[2] "İnsan iradesinin dinlendiği duraklardan birisi de millettir."[3]

İnsanı fertten başlayan, aile ile devleti yani otoriteyi isteyen, millet ve insanlık basamaklarından da geçerek Allah'a ulaştıracak olan gerçek ve tam iradedir. "İnsanlığımızın yükselişi, ne değişme, ne inkâr yolu ile, ne din adına merasimler ve kaideler içinde bunalmış taassupla oluyor. İnsanlığın yükselişi, ilahî iradeye iştirake götüren yolda ilerleyiştir. Bu yol aileyi, milleti, insanlığı istemek, hakikati, san'ati, ahlâkı istemek ve bunların hepsi için, hepsini ihtiva eden sonsuz kudreti, fâni hareketlerine sıkıştırmak ihtirası ile istemektir."[4]

Fertten doğup sonsuza doğru yol alan hareket aile, toplum ve insaniyet yollarından geçer. Sosyal düzene ait hareketler ferdiyetimizle Allah arasında köprü olur. Aile, millet ve medeniyet, sonsuzluk ve evrensellik eğilimini kendinde yaşatan ferdî hareketin eseridir.[5]

Topçu, başka bir yazısında bu görüşünü şöyle formülleştirmektedir: "İnsan en büyük hürriyetini Allah'ı arayışında hisseder. Görülüyor ki, hür hareketlerimiz Allah'a giderken ve her adımda ilahî iradeye bağlanarak davranışı esnasında aileyi, cemiyeti ve devleti istemektedir."[6]

Bu cümlelerde sağlam bir varlık kavrayışı, tutarlı bir ontolojik yaklaşım görülebilir. Kişiden sonsuza, yaratıcıya doğru giden bütüncü bir kavrayış ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda "millet" kavramı da sağlam bir çerçeveye oturtulmaktadır. Topçu bu varlık kavrayışında milleti "orta basamak" olarak nitelemektedir:

> *"Her an daha şiddetli yaşamaya âşık irademiz, ferdî kaynağında kendini eksik hissetti, tabiatle âhenk hâlinde geçen uzun bir ömrün sonunda kendine içerisinde serbestçe akacak yeni bir âlem aradı. Nefsini tabiate tapındıran, tabiatın sonsuz hayallerine esir kılan, ruhunu çehrelere, seslere ve sözlere bağlayan insan aşkı ile; benliğini nefsinden sıyıran, sözlerle çehreleri, varlığı anlaşılmaz bir bütünün, bir olan her şeyin, her şeyden hiçlik çıkardıktan sonra bir şeyi her şey yapan Allah'ın aşkı arasında bir orta basamak aradı ve milleti buldu. Nefisle Allah arasında bir çokları bu basamaktan geçtiler. 'Fenafillah' sırrının ilk denemesi millet âleminde yapıldı. Ruhumuzda barınan ve onu kendine çıkarararak Allah'a doğru ilerleten kuvvetler 'millet mukaddesatı' halinde bizim dışımızda vücut kazandılar. Böylece millet hem bizde, hem de bizim dışımızda vücut kazandı. Milletin vücudunu teşkil eden realite böylece ruhumuzdaki millet idealinden doğdu. İdeal realiteyi meydana getirdi. Benden doğan bu realite artık sade bende değildir. Benden ibaret de değildir. O, artık meydana gelmiş olan mukaddesat sisteminin başlangıçlarından kaynayan bir nehirdir ki beni de içerisine alır; benden geçer ve ebediliğe doğru akar."*[7]

---

2 Nurettin Topçu: *Mehmet Âkif*. İstanbul, 1970 sf. 19

3 Nurettin Topçu: *İradenin Dâvası*. İstanbul, 1968 sf. 29

4 *İradenin Dâvası,* sf. 10

5 Hareket, 2. sayı, Mart 1939, Vatandaş ahlâkı yazısı

6 Nurettin Topçu: *Milliyetçiliğimizin Esasları.* İstanbul, 1978, sf. 269

7 Topçu, *İradenin Dâvası,* sf. 29

Burada millet fikrinin insanın kendini-benini aşması, Hakk'a, ideale, mutlaka yönelmesi şeklinde kavrandığı görülebilmektedir. Kişinin benini aşarak millet idealine yönelmesi, millet gerçekliğini kavraması sonsuza doğru çevrilişin bir merhalesidir. Metinde yer alan "millet mukaddesatı" kavramı dikkat çekicidir. Topçu, Mehmed Âkif'in milliyetçiliği konusunu tartışırken onun milliyetçiliğinde "mukaddesat" kelimesiyle ifade edilebilecek bir yükseliş, fizikten ahlâka doğru çıkış olduğunu belirtir.[8]

Millet mukaddesatı ve millet mistikleri

Milletin ruhunu teşkil eden irade asırlar içinde yol alarak millet mukaddesatını yaratır. Millet bu ruhdan doğar. Millet var olmadan önce ölü bir coğrafya ve kütlenin şuuru olmamış bir tarih vardır. "Günün birinde bu kütlede, bir coğrafya ve tarih çemberinin içerisinde, daha bir çok değerleri toplayarak hepsini birlikte bir şuur ve irade haline getirici hamle gözükür. Bu hamle, her yerde millet meydana çıkaran, onu yaratıcı hamledir." Bu hamleyi Fransızlar dil ve kültürden, Almanlar ırk dâvasından, İngilizler ekonomi hırsından almışlardır. "Biz bu kuvvet iradesini, fertte var olmak iradesinin karşılığı olan bu yapıcı aşkı, İslâm dininden, onun âleme yayılma idealinden aldık."[9]

Alparslan'dan Yavuz'a kadar milletimizin velisi olan büyük ruhlar Allah dâvasıyla savaşmışlar ve âleme Allah emri saçmışlardır. "Tarih içinde büyük vatanperverler, millet şehitleri veya kahramanlar diye anılan bu insanlar millet ruhunun, fertlerini her zaman kana kana doyurmaya kudretli kaynaklarıdır. Bunlar, millet mukaddesatının sahipleri ve yaratıcılarıdır.[10]

Topçu'ya mahsus bir tanımlama olan "millet mistiği" kavramının temelinde bu yaklaşımı görmek mümkündür. Millet mistiği, "kendini milletine hasretmiş, her şart altında milletine hizmet eden, hizmetlerine karşılık nimet istemeyen ve alkış beklemeyen idealist şahsiyet" şeklinde tarif edilebilir. Topçu'nun cümleleriyle ifade etmek gerekirse, *"millet mistikleri, büyük muzdariplerdir.Onların aşk hâline gelen zevkleri, milletlerinin ızdırabını, muzdarip yaşayışlarıyla hemahenk hâle getirmektedir*."[11]

Bu noktada din ve milliyet kavramlarının bir bütünlük içinde ele alındığı, çatışmadığı fark edilebilmektedir. Topçu, bu bütünlüğü şöyle ifade etmektedir: Âlemşümûl merhamet duygusunda din ile milliyet kucaklaşır. Âlemde hakikat birdir. *"Dinsiz milliyetçi bir hoyrat, milletten uzaklaşan dinci bir sahtekârdır."*[12]Millî özelliklerimizin çoğu dinden alınmadır. Milletimizin kuruluşunda İslâm dini büyük bir ahlâkî rol oynamıştır. Başlangıçta kültürümüzü tamamen dine borçluyuz. "Müsbet safhada yani milleti yapıcılıkta din milletten ayrılmaz. Millet ruhunun gelişmesinde din milletle beraberdir."[13] Topçu, başka milletlerle çatışma sözkonusu olduğunda dinin milletin karşısına dikildiğini, millî sınırları tanımadığını, din birliği yapmak istediğini belirtir.[14]

8 Nurettin Topçu: "Mehmed Âkif" *Hareke*t, Aralık 1947

9 Topçu, *Yarınki Türkiye*, İstanbul 1972, sf. 127

10 Topçu, *a.g.e.,* sf. 128

11 Topçu, *a.g.e.,* sf. 132

12 Orhan Okay'a mektup (27.4.1957). Orhan Okay: *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları.* Ankara 2015, sf. 104

13 Nurettin Topçu: *Sosyoloji.* İstanbul 2001, sf. 72-73

14 Aynı yer

Tarih ve toprak şuuru

Nurettin Topçu'ya göre, "Milliyet en kısa ifadesiyle **tarih ve toprak şuuru**dur." Geçmişten geleceğe doğru akan bir nehir gibi olan milleti tarih içinde hadiseler yoğurur. Bir milletin fertleri şahsî yaşları ne olursa olsun, ruhen, zihnen millî tarihlerinin yaşındadır.

> *"Bir milletin tarihi, fertlerinin elli altmış senelik ruh yapılarının nesilden nesile geçmesiyle asırlar içinde oluşunu tamamlamış, beş yüz veya bin yıllık büyük ve tam olmuş bir ruh yapısını meydana getirir. Millet tarih içinde hadiselerin yoğurduğu bir varlıktır. Maziden hâle doğru gelen ve bizden de akıp istikbâle giden bir nehir gibidir. Bir milletin fertleri uzvî yaşayışlariyle elli altmış yaşında olsalar bile, ruhî yaşlarıyle, irade ve hürriyetleriyle, örfleri ve inanışlarıyle tarihlerinin yaşındadırlar."*[15]

Topçu, kişide şahsiyet için esas olan hafızanın yerine millet kimliği sözkonusu olduğunda tarihi koymaktadır. Topçu başka bir yazısında konuyu belirli bir toprak/coğrafya zemininde ifade eder: *"Filhakika, cemiyet halinde yaşayan insan ve bugünün millet ferdi, düşüncesinin şumûlü bakımından, kendi tarihinin yaşında demektir. Bir Anadolu çocuğu uzviyetiyle otuz kırk yaşında olsa bile, kafasıyle dokuz yüz yaşındadır. Çünkü tarih yarattığı müesseselerle kendi yaşamış olduğu hadiselerin ruh ve mânasını bize miras bırakmıştır ve bizi onlarla düşündürmektedir."*[16] Tarih toprak üzerinde yaşanacak böylece insan kimlik kazanacaktır: *"Toprak ise tarihin yaşandığı sahadır; ona vücudunu veren hayat sahasıdır. Toprak insanı kendisine benzetir."*[17]

Milliyetçiliğin tarih ve toprak şuurundan ayrılması mümkün değildir. Bu durumda kaçınılmaz olarak milliyetçilik muhafazakâr bir muhteva kazanmaktadır. *"Tarih ve toprak şuurundan asla ayrılmayan bir milliyetçiliğin, muhafazakârlık prensibine bağlanması tabiîdir. Muhafazakârlık bir milletin mukaddesatına, cemiyetin iradesi demek olan tarih içinde kazanılmış bütün ruh varlığına sahip olması demektir."*[18] Bütün bunlar bir kendilik, bir kimlik kazanmaktır, aidiyete sahip olmaktır ve bu yabancı varlıktan farklılık anlamına gelir. Bu sebeple *"bir milletin varlığı yabancı temeller üzerine kurulamaz."*[19]

Nurettin Topçu, kısaca ifade etmeye çalıştığımız bu nazariyat zemini üzerinde fikirlerini inşa etmiştir.

Yarınki Türkiye kitabının önsözünde (1961) Nurettin Topçu, ideal bir Türkiye'nin şu temeller üzerinde kurulacağını ifade eder: *"Anadolu'nun toprağından kaynayan bir kan, cemaat için harcanan emek, bin yıllık tarih, otoriteli bir devlet ve ebedî olduğuna inanmış bir ruh…"*

Topçu'nun fikriyatında tarih merkezî bir yere sahiptir. Ona göre, milletlerin ruhu tarihin derinliklerinde aranmalıdır.[20] Mazi karakterimizin sanatkârı, hatta şuurumuzun yaratıcısıdır. Geçmişinin yok sayıldığı yerde millet de, insan da biter. Tarihinden sıyrılan insan sürüdür.

15 N. Topçu, *Mehmet Âkif*, sf. 51

16 N.Topçu: *Ahlâk Nizamı*. 2. bs. İstanbul, 1970 sf. 169

17 Topçu, *a.g.e.,*sf. 170

18 N. Topçu, *Mehmet Âkif*, sf. 56

19 A.g.e, sf. 62

20 *Milliyetçiliğimizin Esasları*.sf. 174

İnsan hem kendinin, hem milletinin, hatta bütün insanlığın tarihini taşır.[21]

> *"Tarihin bütün hareketleriyle meydana gelmiş bulunan kültürümüz, bizim gerçek ruhumuzdur. Nasıl bir insan başkalarının ruhuyla yaşıyamazsa, bir millet de başka tarihlerin hadiseleriyle yaşatılamaz."*[22]

Topçu, millet olarak varoluşumuzu 1071 Malazgirt zaferiyle başlatır. Bu başlangıç hususunda öne çıkardığı örnek onun farklı bakış açısını ortaya koyar. Elbette büyük bir askerî zafer söz konusudur, ama onun da üstünde büyük bir ruh hareketi vardır. Orta Asya'dan çıkan Türklerin kurduğu devletler içinde Anadolu Müslüman Türk Devleti'nin cihan tarihinde ebedî kalacak bir varlık meydana getirmesinin sebebi de budur:

> *"Kuruluşumuzun başlangıcı sayılan hadise, Malazgirt zaferinin kendisinden ziyade, Bizans İmparatoru Romen Diyojen'e karşı Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın âlicenaplık ve serapa insanlıktan yapılmış bir ruh âbidesi yaratması olmuştur, diyebiliriz. O ruh hâkim olmasaydı Bizans'da barınamaz, Anadolu'da dokuz yüz yıl tutunamazdık. Orta Asya'dan çıkan Türk boyları yer yer büyük devletler kurdular. Lâkin onlardan yalnız bir tanesi, Anadolu Müslüman Türk devleti, cihan tarihinde ebedî kalacak bir varlık yarattı."*[23]

Topçu "millî devlet" ve "milliyetçilik" kavramlarını tarih ve toprak zemininde Selçuklular ve Osmanlılarla birlikte zikreder. Böylece devletle millet ve milliyetçilik arasında bir bağlantı kurulabilir. Büyük Selçuklu Devleti'nden sonra Anadolu Selçuklularının Anadolu toprağına ektikleri milliyetçilik tohumları Osmanlı devrinde meyvesini vermeye başlamıştır. Büyük merkeziyetçi devletin denemelerini tamamlayan Osmanlılar, Anadolu'nun coğrafyasında İslâm ruhuna dayanan bir millî devlet kurmuşlardır. "Bu devletin meydana getirdiği millî birlik, Anadolu'daki beylikleri merkeziyetçi varlığında birleştiren ilk Osmanlı hükümdarlarının ve özellikle Murad'ın ve Yıldırım'ın, Fatih'in ve Yavuz'un dehasının eseri oldu."[24] Topçu'nun Fransız ihtilalinden sonra yaygınlaşan milliyetçiliği bilinen kavram alanından çıkararak farklı bir bağlamda ele aldığı görülebilmektedir.[25]

Anadoluculuk ve Topçu

Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasında toprak/vatan, Anadolu mühim yer tutar. O bu mânada "anadolucu"dur. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan anadoluculuk toprak/coğrafya esaslı bir fikir akımıdır. Geniş coğrafyalara hâkim olduktan sonra bir buçuk asırdır savaşa savaşa çekilen bir milletin varlık kaynağı olan asıl topraklar üzerinde güçlenmesi esasına dayanan anadoluculuk akımı içinde çok farklı fikir ve meşrep sahibi şahsiyetler yer almıştır. Ancak, Topçu'nun anadoluculuk yorumu diğerlerinden hayli farklıdır: *"Anadolucular, gerçek milliyetçiliğimizi bin yıllık tarihimizden çıkararak onun kalbine İslâmı*

21 A.g.e, "Şahsiyet" yazısı, sf. 120

22 Nurettin Topçu: *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul,1998 sf.24

23 *Milliyetçiliğimizin Esasları*, sf. 52)

24 *Ahlâk Nizamı*, sf.103

25 Topçu, Haraket dergisinin 30. yılında yazdığı "Hareket'in otuz yılı" başlıklı yazıda milliyetçilik idealinin, batının barbar milliyetçiliğinden ayrı olduğunu belirtir (*Hareket*, 37. sayı, 1969).

koydular. Turancıların maddeci ütopizmine ve altı okçuların kaba maddeci realizmine karşılık anadoluculuğun getirdiği ruhçu idealizm, coğrafyanın gerçeğinde ebediliğe göz koyan ruhların selâmet dâvasını yaşatıyordu.”[26]

Yaşanılan toprağı vatan kılan tarih, geçmişten geleceğe akan bir nehir olan milletin yaşatıcı hayatî kuvvetlerini de bünyesinde barındırır. *“Milletler, kökleri mazide, gövdesi hâlde bulunan, dalları ve yaprakları istikbâle uzanan, geçmişte, hâlde ve gelecekte hatıraları, temayülleri ve tasavvurlarıyla birleşmiş olan varlıktır. Maziden gelip hâlden geçerek istikbâle akan bir nehir gibidir. Milleti yaşatan hayatî kuvvetler onun mazisinde gömülüdür.”*[27]

Topçu’nun tarih görüşünün erken yaşlarda teşekkül ettiğini, 1934’te Sorbon Üniversitesi’nde savunduğu tezde yer alan şu cümlelerden çıkarabiliriz: *“Anadolu, bin yıllık tarihinden beri ‘sadece sınırlarda değil, hem de devlet merkezinde, …ve aynı zamanda kendi kalblerinin derinliğinde, kutsal cihad ilan ederek’ cemaatin selâmeti için kendisini feda eden kahramanlardan ve şehitlerden mahrum kalmadı.”*[28]

Topçu’nun orta öğrenim çağında yayınlanmaya başlanan *Anadolu Mecmuası* Anadolucu tarih tezinin ifade edildiği bir yayın organı olarak dikkatinden kaçmamış olmalıdır. Dergi, 1924 nisanında yayına başlamış, 12. sayısı ile mart 1925’te kapanmıştır.[29]

Topçu, *Hareket* dergisinin ilk sayısında (Şubat 1939) yayınlanan “Rönesans hareketleri” yazısında çağımızda rönesansın Türkiye’den başlayabileceği görüşünü öne sürer. Çünkü Türkiye, Avrupa haritasının dışındadır ve avrupalılık hırsına ve bencilliğine bürünmekten uzak kalmıştır. Bu bize, *“yaratılacak kuvvetleri şu veya bu milletin tarihinden değil, hakikatin hazinesinden alabilme hürriyetini”* kazandırmaktadır.

Osmanlılık ve Osmanlı tarihi

Müslüman Anadolu tarihinin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde bugünün yaşatıcı kuvvetlerinin köklerini bulan Topçu’ya göre, turancılık dâvasının savunucusu Ziya Gökalp’ın temel hatası Osmanlılığı anlamayışında aranmalıdır. İlk anadolucular da hakkın ve hakikatin yolunda oldukları hâlde aynı hataya düşmüşler, onlar da Osmanlılığın ne olduğunu bilmemişler ve bu anlayışısızlıkları yüzünden Osmanlıları millî tarihimizin dışında bırakmışlardır.

Topçu’ya göre, “Osmanlılık Anadolu milliyetçiliğini içerisine almış, tarihî kaderin planı içinde bundan tam mânasıyla insanî değer taşıyan bir imparatorluk çıkarma ruhuna sahip bir milliyetçilik dâvası idi. Bu ruh İslâm’ın ruhu idi. Onu çıkarınca elde bir iskelet kalacaktı. Dağdaki türküler, köy oyunları, millî hayat sevgisi hep satıhda, yani çehredeki nurun görünüşüdür.

26 Nurettin Topçu: “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”, *Hareket*, sayı 108, 1974

27 *Ahlâk Nizamı*, aynı yer

28 *Conformisme et Revolte* tercümesi *İsyan Ahlâkı,* Çev. M. Kök, M. Doğan, 3. bs., İstanbul 2002 sf. 215
Topçu, kendi *İsyan Ahlâkı* tercümesinde bu cümlelerin de bulunduğu sonuç kısmını çevirmemiştir.

29 *Anadolu Mecmuası*, metinleri Latin harflerine çevrilerek Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır. (Haz. Aslan Tekin, A. Zeki İzgöer), Ankara 2011 Dergiyi yayınlayan şirket kurucuları arasında 1. Meclis’in meşhur hatibi Erzurum meb’usu Hüseyin Avni (Ulaş) da vardır. Topçu’nun bilhassa Mükrimin Halil (Yınanç)’ın bu dergide yayınlanan Anadolu tarih tezi yazılarından haberdar olduğu tahmin edilebilir.

Onun kaynağı olan kalbi kurutunuz, geriye ceset kalır... *Genç anadolucular, kaynak olarak İslâmın ruhunu hiç aramadıklarından az zamanda karanlıkta kaldıklarını gördüler."*[30]

Bin yıllık irade, bin dört yüz yıllık karakter

Topçu'nun bin yıllık tarih kavramını bazı yazılarında İslâm tarihinin başlangıcına kadar götürerek genişlettiğini görüyoruz: *"Maarifin ilk okulundan üniversitesine kadar bütün basamaklarında bin yıllık millet iradesiyle bin dört yüz yıllık millet karakteri yaşatılırsa bizim olacaktır."*[31]

Topçu'nun temel olarak ırkın tarihini değil, dinin tarihini aldığı açıkça görülmektedir.

Türk İslâm harikası

Ona göre, İslâmın Türkle birleşmesi, Türklerin müslümanlaşması cihan tarihinin en büyük harikasını doğurmuştur. *"Tarihin başlangıcından beri Türklük Asya'nın, eski dünyanın bu ana kıtasının topraklarından kaynayan bir cevherdi. Onun yaşama kudreti bir kıt'aya sığmıyordu. Gobi çöllerinden Hazar kıyılarına, Tiyanşan dağlarından Ural eteklerine kadar engin bir cihanı dolduran hayat iradesi, kendine yetecek gökleri arıyordu. Asırlarca Çin sınırından Bizans ülkesine kadar at oynatan kahraman bir kavim, bahtiyar bir anda gök kapılarının kendisine açılmasını bekliyordu. Atını aslanca süren, kılıcını mertlikle kullanan, kalbi şefkatle dolu bir ırk, şamanlık denilen sihirbaz ibadetinin dar ve ruhsuz kalıbında cevherini işleyemezdi. Ona sonsuzluğa açılan ümit kapıları, ebediliğe susayan iman, kendinden geçirici aşk ummanı lâzımdı. Türk bu ummanı İslâm'da buldu. İslâm dininde Türk asıl kendini buldu, kendi cevherini belirtecek hayat unsurunu buldu. İslâm'ın Türk ile birleşmesi, cihan tarihinin belki en büyük harikasını doğurdu."*[32]

Milliyetçilik, millet ve tarih

Topçu'nun tarih görüşünü *Yarınki Türkiye*'nin ikinci baskısında yer alan *Milliyetçiliğimizin esasları* yazısında bir daha bütüncü bir tarzda ifade ettiğini görüyoruz. (İlk yayınlanışı: *Hareket,* Ocak 1972)

> *"Milliyetçiliğimizin, yani milletleşme hareketimizin geçen asrın sonunda yaşayan bir zümre yazarın kafasında doğduğunu iddia edenlerin milletten ve tarihten habersiz gafiller olduğunu söylemek, hakikatin ifadesidir. Bizim milletimiz, Orta Asya'da kaynayan Türk ırkından çıkmış ve dokuz yüzyıl önce Anadolu'da kurulmuştur. İlmî adı 'Anadolu Türkleri tarihi' olan bu tarih ve bu millet, Türk ırkından ayrılan Oğuz boylarının müslüman olarak Anadolu'ya yerleşmeleriyle başlamış oldu. Göçebe olan Türkmen Anadolu'da toprağa yerleşti; cenkci iken çiftçi oldu. Şamanlıktan kurtulup İslâm'a sığındı. Eski geri ve iptidaî inançlarını bırakarak sonsuzluğun iradesini kazandı. Dokuz yüz*

30 Aynı yazı, *Hareket*, S.108, 1974

31 Nurettin Topçu:*Türkiye'nin Maarif Dâvası*. İstanbul, 1970 sf. 32

32 Nurettin Topçu: *Ahlâk Nizamı*. "Türk İslâm harikası", sf. 95

> *yıldan beri Anadolu'da yaşayan millet İslâm'ın sinesinde yaşayan bu çiftçi millettir. Millî tarihimizin ortaya koyuduğu en büyük ve evrensel inkılâp, İslâm dininin Türk'ün ruh ve ahlâkında yaptığı inkılâptır. İslâmiyet Türk'ü, aradaki pek çok basamakları bir hamlede aşmak sûretiyle insan seviyesinin en yukarı kademelerine yükseltti. İnsanlık idealine âşık olanlar Türk'ün tarihini karıştırsınlar gözlerinin kamaşmaması kabil değildir."*[33]

Topçu'nun "millet" kavramı kapsamında bir tanımlama yaptığını, İbn Haldun'un düşüncesinde merkezî yeri olan asabiyet görüşünü doğrular mahiyette bir fikir zemini üzerinden konuştuğunu söyleyebiliriz. Burada asabiyet kavim, kabile, soy asabiyetini aşan "iman asabiyeti" diyebileceğimiz bir biçim kazanan ve "milliyetçilik" olarak ifade edilen devletle, toprakla ve tarihle tanımlanan bir karakterdedir.

Topçu'nun romantik tarih görüşünü bu eksen üzerinde ifade ederek gençliğe idealizm aşılamak istediği söylenebilir. Bu aynı zamanda Cumhuriyet sonrasının resmî millet, milliyetçilik ve tarih görüşlerine şiddetli bir itirazdır. 1930'larda ortaya konulan "tarih tezi"nde, bir taraftan Anadolu-Türkiye eksenli bir tarih öncesine yönelinirken, öte taraftan Türk tarihinin islâmî dönemi yok sayılarak İslâm öncesi ile yakın dönem birleştirilmek istenmektedir. Topçu ise, toprağın hakkını vermenin bu toprak üzerinde yaşayan halkın hakkını vermekle, bunun da bu toprakların İslâmi dönem tarihini esas almakla mümkün olabileceğini söylemektedir.

"Ata"nın tarih tezi ve Büyük atamızın mirası

Cumhuriyet'in tarih tezi, bu tezin oluşumunda fiilen rolü olan kurucu lider Atatürk etrafında oluşturulan bir asabiyet/ulusçuluk çerçevesi çizerken, Topçu 1950'lerde gençlere bu sentetik Ata'nın dışında gerçek tarihin atası üzerinden konuşur: *"Büyük atamız Fatih'in bize bıraktığı mirası Kostantiniye'nin fethinden ibaret görmek onu anlamamaktır."*[34]

> *"Fatih'in alnında rönesanlar parıldayan simasına bakın. Peygamber emelini gerçekleştirmek için gemilerini dağdan aşıran hükümdar, kafalardan kule yaptıran Cengizlerin torunu değildir. Varna'da ve İkinci Kosova'da düşmanları tarümar etmek üzere Manisa'daki çilehanesinden çıkıp gelen bir dervişin oğludur."*[35]

Nurettin Topçu iki önemli tarihî hadiseyi, yani Malazgirt zaferini ve İstanbul'un fethini çok farklı bir muhtevada değerlendirir. Her iki büyük zaferde de gaye milletimizi, ruhları sonsuzluğa kavuşturucu bir kültüre sahip kılmaktır.[36]

Nurettin Topçu'nun İstanbul'un Fethi'nin yıldönümü vesilesiyle Fethe ve Fatih'e bakışı gençliğe ruh ve heyecan aşılamak ve fakat bunu çok farklı bir düzlemde yapmak şeklindedir:

> *"Bize bir fetih lâzım...Bu fetih ebedî olacak...ruhlarımızda yapılacak. Bu fetih, kılınçlarınki kadar kolay değil, sahte şereflerinki gibi hayalî değil. ihtiraslarınki gibi süflî değil." "Fatih'in çocukları! Putlarımız yoktur! Aşkımız, imanımız vardır. En üstteki kuvvete değil, en üstteki Kitab'a uzanınız!"*[37]

---

33 Nurettin Topçu:*Yarınki Türkiye*. İstanbul 1972, sf. 145

34 Nurettin Topçu: *Büyük Fetih*. İstanbul, 1968 sf. 5

35 Topçu, *a.g.e,* sf. 11

36 Topçu, *a.g.e,* sf. 16

37 Topçu, *a.g.e,* 23, 36

Din ve devlet

Topçu'nun millet ve milliyetçilik görüşleri devlet kavramından ayrılmaz. 19. asrın Alman filozofu Hegel, devleti ilahî iradenin yer yüzünde tezahürü olarak niteler. Tarihte büyük şahsiyetler yetiştirmiş olan Osmanlılar ise dini Allah'ın emri, devleti de onun hareketi olarak görmüşlerdir.

> *"Tarihin bize anlattıklarına dikkatle bakacak olursak, Fatih'in ve bütün Osmanoğullarının din ve devlet görüşlerini birbirinden ayırmak kabil değildir. Din Allah'ın emri, devlet onun hareketidir. Bu ifade ile Hegel'in devlet nazariyesine ulaşıyoruz: 'Devlet, ilahî iradenin yer yüzünde gözükmesidir.' Eğer Hegel bir müslüman mütefekkiri olsaydı, kendi devlet nazariyesinin en mükemmel tatbikçisi olarak Fatih'leYavuz'u bulurdu ve tam mânasıyla ilahî iradeyi, insanoğuna ve bahusus devlet reisine hudutsuz mes'uliyet yükleyen İslâm'ın ruhunu arardı."*[38]

Osmanlı Devleti'ni otoriteli devlet, hür totaliter (bütüncü) bir yapı olarak gören Topçu, döneminde açıkça demokrasi eleştirisi yapan belki de tek düşünürdür.[39]

Millet ve soy

Topçu milliyetçilik düşüncesinde soy kavramına da yer verir. Ona göre, karakter, ferdin ve ırkın cevheridir. *"Cevher bir gizli hazinedir. Ondan sonsuz değerler fışkırır, ebedilik çiçekleri açılır. Ancak onun çiçeklenmesi için, kendisine uygun hayat suyunu bulması lâzımdır. Onunla birleşince harikalar doğurur."*[40]

Soy kavramı hiç bir zaman ırkçı bir çerçevede anlamlandırılmaz ve saf ırk olarak görülmez.[41] Muayyen bir coğrafyada ve tarih içinde kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmemiş, Anadolu topraklarından kan almış bir soydan söz edilir:

> *"Soyumuz, Oğuz çocuklarının, Anadolu'nun dokuz yüz yıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur." ..."Millî kültürümüzü ırkımızın, tarihimizin mayasıyla yuğurmaya, dinimizin ruhiyle doldurmaya ve vatan topraklarında beslemeye mecburuz. Anadolu'nun topraklarından kan, İslâmdan ruh ve Türk'ün tarihinden hayat almayan Türk kültürü olmaz."*[42]

Topçu'da millet kavramı, *"muayyen bir toprak üzerinde ve tarihî arkaplanda dini yaşayan topluluk"* olarak özetlenebilir. Millet, devlet, toprak ve tarih kavramları etrafında fikir sistemi

---

38 Topçu, *a.g.e,* sf. 42

39 Nurettin Topçu, *Devlet ve Demokrasi.* İstanbul, 1969

40 Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizamı*, 2. bs. 1970, sf. 95

41 Topçu, türkçüleri soyu milletle karıştırdıklarını için eleştirir. (*Hareket* 3. sayı "bizde milliyet hareketleri") Topçu liseler için hazırladığı Sosyoloji kitabında soy unsurunun başlı başına bir milleti kurmaya yetmediğini belirtir. Nurettin Topçu: *Sosyoloji.*(Haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara) İstanbul, 2001, sf. 70 Türk Milliyetçiler Derneği kapatılmasından önce (22 Ocak 1953) İstanbul Şubesi'nin 9 ocak 1953'te yayınladığı ve Nurettin Topçu tarafından kaleme alınan "Son hadiseler ve biz" başlıklı beyannamenin arka sayfasında derneğin ana nizamnamesine de yer verilmiştir. Burada "soy", "tarihî ve içtimaî menşe birliği" (tarihî ve sosyal kök birliği) olarak tarif edilmektedir.

42 *Milliyetçiliğimizin Esasları*, sf. 64, 76

oluşturulurken asıl belirleyici olan dindir. Bu topluluk dini şekil olarak değil, öz olarak idrak eder ve sonsuz varlığa yönelir.

Sonuç: Kendi tarifiyle

Nurettin Topçunun millet ve milliyetçilik anlayışını, dinin bu kavramların arkaplanındaki yerini, örnek bir şahsiyet olarak gördüğü büyük şair ve düşünürümüz Mehmed Âkif hakkındaki değerlendirmesinde bulabiliriz:

> *"Biliyoruz ki o milliyetçidir. Bazılarının zannettiği gibi dini milliyete karşı koymuş değildir. Ancak, millet anlayışında ırk gibi kaba maddî bir unsura yer vermemekte, milleti kuran manevî unsurlara, dine büyük önem vermektedir. Milliyetin yalnız bir telakkisi yoktur. Millet varlığında rolü ve önemi kabul edilen unsurlara göre, millet anlayışları da değişir. Bazıları, turancılar gibi, maddî unsurlardan ırka millet hayatında esaslı yer verirler. Kimisi dili, kimisi de Âkif gibi vatanla dini millî birliğin usuru olarak kabul eder... Onun istediği Türklüğün mayası, ruh ve ahlâkımızın temeli olan İslâmı canlandırmak ve onunla milletimizi yükseltmekti. Milletin manevî ve ahlâkî temelini teşkil eden unsura bağlandı. Bir kelime ile, ahlâkcı milliyetçi idi."*[43]

Topçu'nun Mehmed Âkif'in milliyetçiliğini tarif ederken aynı zamanda kendi anlayışını formülleştirdiğini söylemek mümkündür.

43 *Mehmet Âkif*, sf. 68

Ek:

Nurettin Topçu'nun liseler için yazdığı *Sosyoloji* kitabında "Türkiye'de milliyetçilik" bahsi:

Talebesi Orhan Okay'a 7 ekim 1955 tarihli mektubunda Nurettin Topçu, "sana bu yıl içerisinde çıkardığım mantıkla sosyoloji kitaplarını yolluyorum. Yalnız sosyolojinin bu tabında "Türkiye'de milliyetçilik" bahsine biraz ilave yaptım. O bahsi okumanı isterim" diyor. Bir ders kitabında yer alan bu bahsin, dönemi için alışılmışın ötesinde bir muhteva taşıdığını ve Topçu'nun düşüncesini en yalın ve anlaşılır şekilde ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Türkiye'de milliyetçilik

Bizde milliyetçilik dâvası, bazılarının zannettiği gibi, yakın zamanlarda doğmuş değildir. Milletimizin tarihi kadar eskidir. XI. asırda yapılan Malazgirt muharebesinden bugüne kadar Orta Asya'dan gelen Türkmenlerin Anadolu'ya yerleştirilmeleriyle, bu unsura İslâm dininin esaslarından kaynayıp gelen örf ve âdetleri, hukuk, ahlâk ve sanat değerlerini dokuz yüzyıldan beri aşılayarak Anadolu'da hem maddî, hem ruhî birliğe sahip bir milletin kuruluşuna çalışanlar, milliyetçiliğimizin tarihini yapanlardır. Milletimizin kuruluş çağlarında, Türkiye'nin tabiî sınırlarına doğru istilâlarını genişleten Alpaslanlarla Kılıçaslanların Anadolu'da yaptıkları fetihlerden sonra, milliyetçiliğimizin tarihinde dört merhale kaydetmek lâzım gelir. Bunlardan ilk ikisi birbirlerine sımsıkı bağlı bulunan ve birbirini tamamlayan Osmanlılıkla İslâmcılık hareketleridir.

Filhakika Osmanlılık dâvası, Orta Asya'dan gelen Kayı aşiretinin Anadolu'daki fütûhâtiyle sınırlarını genişleterek bu ülkede meydana getirdiği millî birlik içerisinde İslâmın ruh ve ahlâkını bu cemiyetin kültürü haline koymuş olmasından ibarettir. Bu dâva İslâmlıktan ayrılmaz. Ancak Osmanlılık, kendi köklerini teşkil eden ırkın sahası içinde kalmamış, ruhî hareketin hamlesiyle ırkın sınırlarından taşmış, Türk ırkından olmayıp da, hatta İslâm dininden bile olmadıkları halde, bu millî birliğin hayatına tarihî kaderin zaruretiyle iştirak eden unsurları da içerisine almıştır. Osmanlılık dâvasının henüz inkişaf ettiği devirlerde, dini milletin esaslı unsuru sayanlar ve bilhassa din idealinin yanında ayrıca bir millet ideali tanımayanlar, İslâmcılık dâvasını gütmüşlerdir. Lâkin bu dâva, hiçbir zaman yalnız başına cemiyet hayatına hâkim olmamıştır ve ferdî iddiaların sınırları ötesine geçmemiştir. Osmanlılık, Anadolu birliğinin büyük kurucularından Yıldırım Bayezidlerin, Fatihlerin ve Yavuzların şuurlu çalışmalariyle bir taraftan milletimizin ahlâk ve kültürünü meydana getirirken, öbür taraftan eşitlik prensibine dayanarak, hangi soydan ve hangi dinden olursa olsun, bütün halk üzerinde adalet teminine çalışıyordu. Osmanlılık idealinin kahramanları olan büyük hükümdar ve devlet adamlarımızdan sonra bu dâvanın en samimi terennümcüsü Namık Kemâl olmuştur.

Böylece Anadolu'nun Türkleşmesi hareketi dokuz asırdan beri başlamış bulunuyor. Ancak bu asırlar içinde, soyları ile dilleri ve dinleri bize yabancı birçok unsurları milletimize karıştı. Geçen asrın sonlariyle asrımızın başında soy ve dil karışıklığının milliyet mefkûresini zayıflatacağını hissedenlerin hareketleri görüldü. Soyda ve dilde Türkçülük cereyanları

başladı. Milliyetçiliğimizin evriminde üçüncü merhaleyi teşkil eden bu cereyan, her iki şekliyle o zaman Turancılık dâvasına bağlanıyordu. Dini milliyetten ayıran Turancılar, o devrin gerçek milliyetçileri sayıldılar. Fethi Ali Ahundof'dan sonra Şıpka kahramanı Süleyman Paşa, Ali Suavi, Ahmet Vefik Paşa, Şemsettin Sami, Ömer Seyfettin Genç Kalemler'de dilde Türkçülük dâvası yolunda çalıştılar. Bunlardan sonra Ziya Gökalp'ı görüyoruz. Gökalp, başlangıçta soycu Türkçü idi. Turancılık davasını tam mânasiyle coğrafyaya bağlamıştı. Sonradan kültür Türkçülüğünü müdafaa etti. Yani milletin maddî unsurlarını bırakarak ruhî unsurları ön plâna aldı. Türkü tarif ederken "dili dilime, dini dinime uyandır" diyordu. Dil dâvasında Arap ile Fars gramerinin kaidelerinden sıyrılmış, fakat halk tarafından anlaşılan Türkçeyi benimsiyordu. Din olarak başlangıçta Şaman dinini istemişti. Sonraları, Arabın İslâmlığından ayrılmış, Türk dil ve geleneklerine uydurulmuş İslâm dinini kabul etti. Hayatının sonlarında ise lâikliği ileri sürdü.

Ziya Gökalp'ten sonra Türkçülüğü, görünüşte sade dil sahasında, hakikatta Anadolu halkına üstün görülen bir Turan soyculuğu davası halinde takip edenler, Ahmet Agayef ve Yusuf Akçura gibi Rusyalı Türklerdir. Bunlar Türk Yurdu dergisiyle, ırka özel bir Türk kültürünü yaymaya çalıştılar.

Ancak millî hayatta ırkın kültürü olmayıp milletin kültürü olabileceğini idrâk edenler, hangi iddia ile olursa olsun ırk asabiyetine dayanan Turancılık emellerini tarihe mal ederek, gerçek ve realist milliyetçilik davasını ortaya attılar. Milliyetçiliğimizin tarihinde dördüncü ve realist safhayı teşkil eden bu dâva için Remzi Oğuz Arık, bütün ömrünce çalıştı. Onun gibi Türkiye'nin coğrafyasına ve mukaddesatına bağlı bulunan bir kısım mütefekkirler, vatan fikri üzerine dayanan ve vatanın coğrafyasından ayrılmayan bir milliyet mefkûresini gütmektedirler. Bunlar, Anadolu'nun İstiklâl savaşından ilhamlarını aldılar. Böyle gerçek bir sezgiye dayanan realist milliyetçilik hareketi, zamanımızda milletimizin dehâsiyle İslâm dininden kaynayarak meydana gelmiş olan mukaddesata yakından bağlanıyor. Böylelikle, vaktiyle Türkiye'nin kuruluşunda esaslı rolü oynamış bulunan vatan ile din gibi biri maddî, öbürü ruhî iki kuvvet, milliyetçiliğimizin yeniden hayat kazanmasında elele ilerliyorlar. (*Sosyoloji*, sf. 77-79)

Nurettin Topçu, Bugüne ve Bize Ne Söyler?

Doç. Dr. Mehmet Fatih Birgül

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Muhterem Hâzırûn,

Hepimiz biliriz ki, insan, bütün biyolojik varlıklar gibi ölümlüdür. Onun her ânı, aslında mukadder olan ölümüne doğru bir ilerleyiştir. Mamafih bu bilgi, öyle bir kategoridedir ki, bizce doğruluğu daima ve itirazsız olarak kabul edilir ama gerçekliği kavranamaz. İnsanoğlu eğer ölümünü, örneğin yudumladığı bir bardak çayın sıcaklığını idrak ettiği gibi bugün ve burada kavrayabilseydi, herhalde bambaşka bir insanlık tarihi ortaya çıkardı. Fakat durum böyle olmadığı içindir ki,umumiyetle 'ben varsam ölüm yok, ölüm varsa ben yokum' ilkesine göre yaşar dururuz. Belki günlük yaşantımızdaki gafleti mazur hale getirir bu düşünce; fakat ölümle yaşamı, üstelik insanın kendisinde karşıtlaştırır ve gece ile gündüz gibi birbirine münâfi olarak kavrar. Ne var ki, ölen insandır ve bu nedenle, insanın öleceğine dair hakiki bilgisinin, ancak öleceğini kavradığı anda oluştuğunu söylemek herhalde yanlış olmaz.

İnsan, biyolojik bakımdan ölümlüdür; bu doğru. Ama onda ölümsüz olan bir şey bulunmaktadır. Toprağa karışan bedeni yanında, aynı zamanda kendi iç âleminde kendisine ölümü dert edinmesini sağlayan şey, bedenle birlikte ölmeyen tefekkürdür.

Tefekkür, sırf bu nedenle 'mukaddes' bir niteliktir ama modern çağ içinde sadece 'saygıdeğer'dir. *"Mukaddes olan nasıl saygıdeğer olmaz?"* diye soracaksınız; zira mukaddes/kutsal olan şey, özünde metafizik olandır. Oysa metafiziği dışlayan modern insan, doğrudan kutsalı da dışlamıştır. Eskiden 'kutsal' olanla 'saygıdeğer' olan, esasen bir ve aynı şeydi; hâlbuki modern insan için 'kutsal', içiboş ve gerçekdışı,insanın kurgusu haline geldiğinden geriye saygıdeğer olan kalmıştır.

Hâlbuki bize göre hakiki anlamda tefekkür, hâlâ ve her şeyden önce mukaddestir ve bu nedenle –modern insan tarafından- saygıdeğer bulunmamaktadır. Çünkü sadece o, gerçekliğe bilinci ekler;fakat bunu insan ile gerçekleştirdiği içindir ki, evrene eklenen 'bilinç', insandan ayrı, saf ve dolayısıyla mekanik bir bilgi alanı teşkil etmez. Mukaddes olan tefekkürün konusu, fizik yasalar, toplumsal ya da iktisadi sorunlar gibi kökü bizzat gerçeklikte olan konular değil, bizatihi 'kutsal' olandır. İnsanı insan yapan, Descartes'tan Freud'a kadar uzanan yelpaze içindeki 'modern' içeriğiyle değil, ancak kökü kutsalda olan bir'bilinç' ile düşünmesi ve bilmesidir. Başka deyişle bu bilinç, öleceğine ilişkin gündelik ya da bilimsel bilgisini değil, kendinde ve bizatihi öleceğini kavradığı anda, alnından ter akıtan

bilgiyi elde eden bilinçtir. Tabiatıyla, burada, hangi tefekkür sorusuna da cevap buluyoruz. Ölümsüz olan tefekkür, ölümünü kavrayan tefekkürdür.

Elbette tefekkür, ancak bir mütefekkir ile var olur. Bu nedenle de mütefekkir, tefekkür kadar önemlidir. Zira Heidegger'in dediği gibi, insan, tefekkür etmeyi ancak tefekkür ederek öğrenir; tıpkı yüzmeyi ancak yüzerek öğrenmesi gibi. Bu söz doğru; fakat yüzen birini görmek, yüzme öğrenmenin ilk basamağı sayılmaz mı acaba? Mütefekkir, kendi tefekkürünü söze dökemeye başladığı anda, söze kulak verecek insanlar için de tefekkürün yolu açılmıştır. Çünkü hakiki anlamda tefekkürün zuhuru olan söz, tefekkür ettirebilme gücünü barındıran sözdür.

Tefekküre 'kulak vermek', elbette şeklî/formel bir düzeyde olmamalıdır. Aksi halde yüzmeyi öğrenmek için bir kılavuz kitap okuyan kişinin durumuna düşmüş oluruz. 'Kulak vermek', fayda ya da menfaat içerdiği nispette tefekkürden uzak düşer; zira böyle olursa, sanki mekanik bir forma bürünerek ayrık bir alana hapsolur ve her zaman gerçekliğin genel akışını imleyen 'şeklî' alana inhisar eder. Böylelikle hakikat anlamıyla 'tefekkür',bizden uzaklaşıp kaybolur.

Bu girişteki amacım, en başta kendim olmak üzere, kulaklarımızı Topçu'nun tefekkürüne açık hale getirmeye çalışmaktır. Zira bu anlamdaki tefekkürü unutan çağın bir parçası olan Türkiye'de, -kendine özgü bazı nedenlerle- tefekkür daha fazla unutulmuştur. Bu nedenlerin en önemlilerinden biri ise, şüphesiz ruhumuzun derinlerine kök salmış olan aşağılık kompleksidir. Defaatle tecrübe ettiğim bir hususu dikkatinize sunmak isterim. Bir felsefeci olarak derslerimde bazen tahtaya güzel bir felsefî vecize yazarım ve altına ünlü bir filozofun ismini koyarım. Öğrencilere bu vecize hakkında ne düşündüklerini sorduğumda ve onları konuşturduğumda, tahtadaki sözün çok etkileyici olduğu belirtirler, sözün sahibini överler. Daha önceden işittikleri meşhur filozofa karşı zaten mevcut olan sempatilerinin pekiştiğini müşahede ederim. Sonra tahtaya Nurettin Topçu'dan bir vecize yazarım ve aynı soruyu yöneltirim. Kimi sözü beğenir kimisi eleştirmeye çalışır; fakat işin doğrusu, hiçbir zaman altında 'N. Topçu'yazan vecizenin,ilk yazdığım kadar etkili olduğunu görmemişimdir. Nitekim öğrenci arkadaşlarıma iki vecizeyi kıyaslamalarını istediğimde, liderlik daima ilkinde olmuştur. Sonra nihayet gerçeği açıklarım: Her iki vecize de Nurettin Topçu'ya aittir.

Günümüzde insan, İnsanlık tarihinde hiç olmadığı kadar sosyal akışın esiri olmuştur ve dolayısıyla onun değerlendirmeleri de şeklî alanın yani genel gidişin yansımalarına indirgenmiştir. Hatta genel akışın tam tersine düşündüğünü zannettiğinde bile, aslında şeklî alanın içinde kalmaktadır. Günümüzde insan, görünüşteki bütün bireyselliğine rağmen, özel değil genel insandır.

Topçu'nun eleştiri sadedinde kullandığı "insansız bir insanlık" kavramının, bu bağlamda özellikle dikkate değer görmek gerekir. Çarpık modernleşme tarihimiz içinde, etkilerinden hala sıyrılamadığımız ve din tasavvurumuzu da etkileyen önemli yanlışlarımızı keşfetmek, yüz yüze gelebilmek bakımından Topçu'nun 'tefekkür'ü bir davet olarak önümüzde durmaktadır.

Böylece, Nurettin Topçu'nun bugüne ve bize söylediklerine temas etmeye başladık. Onun tefekkürünün içinde yeşerdiği ortam ile arasındaki güçlü tezatlar, bize, genel akışa direnmeyi ve hakikati kendi içimizde aramayı işaret etmektedir. Bu nedenle Topçu, 'dünyasız'dır. Çünkü

onu kabul eden, bağrına basan bir zaman-mekân içre varolmamıştır. Fakat o, kendisine uymayan zamana uymak (konformizm) gibi bir eğilim karşısında şiddetli bir tiksinti hisseder. Kabuğuna çekilmek, işleyişi çözdüğü genel akışın etine sütüne karışmadan yaşamayı da, zamana uymanın yani konformizmin bir türevi olarak görür.

Topçu, hareket adamıdır. Fakat bu, herşeyden önce onun kendinde yaşadığı ve ancak tefekkürü aracılığıyla temas edilebilen metafizik bir harekettir. Dost, düşman herkesin teslim ettiği şahsî hayatındaki irade ve ahlâk üstünlüğünün kökeni de buradadır. Belki Heidegger'den ödünç alarak, onun kendi dünyasızlığı içinde 'yurt özlemi' çektiğini ve son derece etkileyici kişisel ahlâkının kökenlerinde böylesi bir hasretin bulunduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Topçu'nun dünyası, genel akışı dikkate alındığında her şeyden önce 'pozitivist' bir dünyaydı. Günümüz dünyasının da, astarı ile yüzü değiştirilmiş bir pozitivizm ile malul olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz. Hakikati, olguların bilgisine indirgeyen bu felsefenin[1], şuurunun ilk basamaklarından itibaren 'sonra, ya sonra?' diye soran bir tecessüsü tatmin etmesi elbette beklenemezdi. Fakat bizim açımızdan asıl dikkat çekilmesi gereken, Topçu'nun, mükemmel bir felsefî formasyona sahip olduktan sonra pozitivizme -özellikle pozitivist hâkimiyetin hem nedeni hem de sonucu olan bilimtaparlık bağlamında- yönelttiği eleştirilerin bugüne uzanan ciddiyetidir:

> *"Ruhumuzda inhisarcılık yaratan aşırı müsbet ilim aşkı, aklın ulaşamadığı imanımızı serap haline getirdi. İman gidince aşk da yok oldu. Merhamet ise aşktan ayrılamazdı. Bunları kaybettiği halde iftiharla müsbet ilim asrı adını taşıyan XIX. asır, Kont'dan sonra çok geçmeden kendi içerisinde ve Kont'un vatanında 1870 felaketini yaşadı. Bu asrın arkasından gelen Cihan Harbi'yle zamanımızın harbi de, insanlığı zekâ ve müsbet ilimlerle kurtarmak isteyen matematikçinin yalancı peygamber olduğunu insanlığa öğretmekte gecikmediler… Kont'un tesirleri XIX. asrın sonunda bize de geçmeğe başladı. Her iman akidesinin karşısına, müsbet ilme ve deneylere uygun olmadığı iddiası çıkarılarak kalplerimizin her tarafı duyularımızla harap edildi. Kalbi, kendince ve başkalarınca itimada değer olmaktan çıkan nesillerin hali acıklı oldu. Kendi aşkını bile sevmekten utanan bir gençlik yetişti. Müsbet ilim ve deneyler varken, gözlerimizle görmediğimiz kalp ve ruh ne oluyordu?Onlara bağlı olan bunca evhamdan ibaret itikatlar ister istemez gömülecekti! İşte ateşe ayak basar gibi bu noktada korkunç bir kriz geçiren insanlık şöyle sayıklıyor: O halde İsa ne için çarmıha gerildi?[2] Mansur ne için*

1 Topçu'nun pozitivizmin ana görüşüne dair mükemmel özeti şöyledir: *"Pozitivizm yalnız hâdiselerin bilgisini gerçek diye kabul ediyor. Hâdiseler duyularımızla, bir de onların verdiği bilginin sistemleştirilmiş şekli olan bilimlerle tanınırlar. Duyuların veya bilimlerin tanıma vasıtası ise deneydir. Deneme yoluyla kurulmuş olan bilimler, bize hakikati tanıtacak yegâne vasıtalardır. İnsan zihni, deneyle teması kesip de, deney ufuklarının ötesine geçince, hataya saplanır, kalır; oradan ötesi bir çıkmazdır. Deney, duyularımızla eşya arasında kurulabilen bir takım bağıntılardır. Düşüncemiz ancak bu bağıntılarla hakikate ulaşabilir. Hakikat, bu bağıntıların anlaşılmasından başka bir şey değildir. Bunun dışında, vehim ve hayale bağlanmış bir imandan başka bir şey yoktur. Dinler ve metafizikler hep bu hayalin kanatlarında uçarlar. Bunlar insanlığı asırlardan beri aldatmışlardır".* Nurettin Topçu, "Hakikat Düşmanı Üç Felsefe", *Hareket*, yıl: 1, Nu: 11, (Nisan 1943), s. 321. *Yarınki Türkiye*, s. 75 (Bu yazı, Topçu tarafından değil 1997'deki 4. Baskıda ilave edilmiştir).

2 Bu cümle, hiç kuşkusuz hâlihazırdaki muharref Hıristiyan inancını yansıtmaktadır. Bunun temel nedeni, zannederim, Topçu'nun bizzat Avrupa'da zuhur eden pozitivizm üzerine konuşuyor olmasıdır. Nitekim Katolik bir Fransız olan Comte, mensubu olduğu toplumun temel inancını, 'İsa'nın çarmıhta insanlık için can verdiğini' boşa çıkararak açıklamasız bırakmış olmaktadır. Malum olduğu üzere Faust da, insanın sonsuzluk tutkusunu ve sonlulukla malul dünyanın tatminsizli-

"Enelhak" diye boş yere öldü? Faust ruhunu kurtarmak için şeytan kanadında dünyayı dolaşmakıztırabına neden katlandı?..Müsbet ilim kalbi öldürmedi, ancak onu her zayıf bulduğu yerde üzerine saldıran düşmanlar yarattı".[3]

Acaba bu mütalaadaki inceliği görebiliyor muyuz?

Dikkat ediniz; Topçu, bize, vaaz etmiyor; pozitivist epistemolojinin bir anda buharlaştırdığı 'kalp' ve 'ruh'u kaybetmekle, insanlığın aslında neyi kaybettiğini –üstelik hemen herkesin unuttuğu bir sırada- hatırlatıyor sadece: Yitirilen, insanlığın 'insan' cihetini harekete geçiren güçtür.

Pasajın sonunda yer alan ve pozitivist epistemolojinin kesin bir biçimde açıklamasız olarak askıda bıraktığı üç örnek, bu bakımdan son derece önemlidir: Zira ister Hz. İsa ve Hallaç gibi hakiki, ister Faust gibi hayalî olsun, her üç örneğin ortak yanı, başkasının selameti için kendilerini feda etmeleri, buna mukabil sonsuzluğa ulaşmalarıdır.[4] Aynı zamanda insanlık için ideal olarak sunulan bu şahsiyetlere, kendilerini feda edecek hareketi telkin eden kaynak ise, hiç kuşkusuz –pozitivizmin yok saydığı- kalptir. Kalbin boşa çıkarılmasıyla, Allah ve onunla insan arasındaki bağı ifade eden din de boşa çıkarılmış[5], dolayısıyla insanlığın içinde konuşan Allah'ın sesi susturulmuştur:

"Bizde kirlenmeyecek olan derin kaynak, kalbin kaynağıdır. Saf kalpler, Allah'ın evidir. Kalbini durulaştırabilenler orada Allah'ı göreceklerdir. Bu dünyayı değiştirmeden Allah'ı görmek böyle mümkündür. İsa'nın vadettiği cennet, biliyoruz ki, bu günden başlıyor; ona saf kalpler şimdiden kavuşmuşturlar. Kur'ân'ın bize anlattığı kalp adamı da İsa'nın söylediği gibi merhametle düşünenler, merhametle görenler, ancak merhametle tanıyanlardır. Âlemi içinden tanıyışın sırrını veren merhamet, bizi, hayata bağlayan en büyük kuvvettir".[6]

Kalp ve ruh… Bu iki önemli kavram, Topçu'nun 'insan' tasavvuru ile pozitivist 'insan' telakkisi arasındaki kritik farkı ele vermektedir. Zira ya Topçu'nun 'insan'ı iki fazlalığa sahiptir ya da Comté'un 'insan'ı iki eksiğe.

Az önce de belirttiğimiz gibi, Topçu'nun, bu eksikliği ifade etmek için kullandığı örnekleri anlamak, eleştirinin kökenini kavramak bakımından son derece önemli. Kalbi ve ruhu yok

ğini temsil eden irreel bir efsane kahramanıdır. Hallaç ise, doktora tezinden de âşina olduğumuz üzere, İslâm'ın mistik şehidi olarak 'biz'i temsil etmektedir. Tabii her hâlükârda bu ifade, Topçu'nun, o sıralarda kültürel ayıklamaya –en azından kırklı yılların sonundan itibaren göreceğimiz boyutta- pek dikkat etmediğini de göstermektedir.

3 A.g.m. s.323.

4 Burada, Topçu'nun, *Conformisme et Revolt*'te, doğrudan Goethe'ye atıf yaptığı kısa bir pasajı hatırlamakta yarar var. Spinoza üzerinden, varlıkla denklik ilişkisi içinde tasavvur edilen bir aklın müdafiientelektüalist ahlâkın temellerini eleştirdikten sonra, şöyle diyor Topçu: "XVIII.Yüzyılda"aydınlanmafelsefesi"denilenfelsefe, daha sonrapozitivizmindoğuşunu hazırlayanansiklopedistlerlebirlikte bu entellektüalist (zihinci) hareketi takip etti. Gerçekte, Goethe'ninasrızekâilepozi tifbiliminasrıoldu"; *İsyan Ahlâkı,* s. 48. Başka tespitleri de göz önüne alındığında, Topçu'nun niçin Faust'u –dolayısıyla Goethe'yi- üstelik Hz. İsa ve Hallaç ile birlikte zikrettiği daha iyi anlaşılıyor. İçinde yaşadığımız yirminci asır, -son kale olan- Romantizmin mağlubiyetiyle açılmakta, 'kalbin yitirilmesi' karşı konulamaz biçimde ortaya çıkmaktadır.

5 Comte'un, bu durumun idrakinde olduğu, 'pozitivist ya da insanlık dini' adında yeni bir din kurgulamasından hatta kateşizmini (!) yazmasından da anlaşılmaktadır. Yine de Comte'un, yepyeni bir başlangıç olmaktan ziyade, bir sürecin parçası olduğu unutulmamalıdır.

6 N.T. "Siyaset ve Mes'uliyet, Vazife Adamı-Kalp Adamı", *Hareket*, Yıl: 1, Nu: 3, (Nisan 1939), s. 67-68; *Yarınki Türkiye*, s. 202-203.

sayan bir zihnin, insanı hakiki anlamda 'insan' kılan ve görünür âlemin ötesinden kaynaklanan ıstırabı –yaşaması bir yana- anlaması ya da bir biçimde irtibat kurması mümkün olabilir mi?

Eğer pozitivist epistemoloji haklıysa ve bize, kesin bir biçimde kalp ve ruhun, içi boş soyutlamalar olduğunu kanıtlamışsa, mutlak pozitivist *Cesur Yeni Dünya*'da artık İsa, Hallaç hatta Faust'u tahayyül edebilen ve onun hikâyesini kurgulayabilen bir insan (yani Goethe) var olmayacağı gibi, bu şahsiyetleri anlayabilecek, daha doğrusu onların yaptıklarını anlamlandırabilecek bir insan da var olmayacaktır!..

Batı insanının, bilim ve teknoloji aracılığıyla tabiatı ele geçirmek uğruna ödediği –ve tabii kendini dayatması yüzünden, tüm insanlığa da fatura ettiği- ne kadar korkunç bir bedeldir bu!

Nurettin Topçu'nun, herkesin 'ilim, ilim' diye çığlıklar attığı bir devirde, bilimsel bilginin temel açmazını, şaşılacak bir dikkat ve soğukkanlılıkla –üstelik daha doktorası sırasında- dile getirdiğini müşahede ediyoruz. Bilimsel bilgi, duyularımız aracılığıyla muhatap olduğumuz fenomenal dünyayı düzenlemekte, varsaydığı yasalar aracılığıyla olgular arasındaki geçişleri açıklamaktadır. Amaç, tabiat olayları ile zihin arasında bir uyum sağlamak ve olacak olayları bilebilir hale gelerek 'tabiatın hükümdarlığı'na yükselmektir. Dolayısıyla bilimin 'telos'u, pratiğe, tekniğe ilişkin hale gelmiştir. Bilimsel bilginin bu amaca uygun bir biçimde işlemesinin tek yolu ise, duyulur verilerden yani deney ve gözlemden yararlanarak realiteyi sürekli parçalara ayırmak sonra da realiteyi teorik bir çerçeve içine yerleştirerek şemalaştırmaktadır. Böylelikle varlığı, birbirinden kopuk ve bağlantısız kompartımanlar halinde gören bilimsel bilgi, aslında tüm duyumların, deneylerin kaynağı konumundaki insanı da 'parçalanmış' ve 'indirgenmiş' olarak, yani birliğini yitirmiş bir biçimde değerlendirmektedir. Oysa insanın anlaşılması, her şeyden önce onun derununda gizli olan evrenselliğin, 'Bir'liğin -tabiatıyla hareketin- anlaşılmasına bağlıdır.[7]

Şu halde pozitivist bilgi teorisi ile bilinen 'insan', en temel kuvveleri -hatta özü- yok sayılarak ve görmezden gelinerek eksiltilmiş, sakatlanmış ve indirgenmiş bir 'insan'dır.

Tabii şu hususu da gözden kaçırmamak gerek: 'bilmek' her şeyden önce kesin olmayı ister ve bu da, ancak 'varlık' hakkındaki bilgi için geçerlidir. Esasen bir 'indirgeme'nin ardında başka bir 'indirgeme' bulunmaktadır. Dolayısıyla pozitivizmin asıl hatası, varlığı da duyularla muhatap olduğumuz fenomenal dünyaya indirgemesidir; deney ve gözlemin yani duyusal bilginin, kesinliğin yegâne yolu olarak görülmesinin nedeni de 'varlık' hakkındaki bu nâkıs kavrayıştır.

Topçu'nun, kendi çağının 'varlık' idrakine dair tespitlerini damıttığımızda, karşımıza çıkan tahlil şu olacaktır: Varlığı, fenomenal dünyaya, duyusal alana indirgemek, insanı hem ontolojik hem de epistemik bakımdan, temel özelliği sonluluk ve değişkenlikten ibaret 'gerçeklik' içine hapsetmekte, onun varlığını ve bilgisini realite ile sınırlamaktadır.

Topçu'nun, haklı olarak, bilgi ve varlık problemlerini kendisinde düğümleyen böylesi bir 'realite' kavrayışının iki ucunu tespit ettiğini görüyoruz. Bunlardan birincisi, realitenin ardındaki yegâne hakikatin madde olduğunu ileri süren materyalizmdir. Bu, gerçekliğin

7 İsyan Ahlakı, s. 49-50.

sonluluğu üzerinden inşa edilen bir ontolojidir. Diğeri ise, bu tür bir 'varlık' tasavvurunun ahlâkî sonucu olan rölativizmden ibarettir. Eğer fenomenal dünya ötesinde 'varlık' yoksa, böyle bir 'varlık' içinde varolan insanın, maddi evrenin en temel niteliğini, değişimi esas alarak, insanın içsel ve dışsal hareketlerini belirlemesinden daha doğal ne olabilir?

Evet, Topçu'nun içinde yaşadığı dünya materyalist bir dünyadır ve bu dünya içinde yaşayanlar, zaman ve mekân üstü bir hakikatin varlığından ümit kesmişlerdir. Hakikat, sürekli değişen 'rölatif' bir olguya indirgenmiştir. Giderek yaygınlık kazanan bu zihniyet, –onun 1939'daki imlasıyla- 'dogmé'yı yitirdiğinden, özellikle insanın ahlâkî eylemlerine dair rölativizm telkin etmektedir.

Görülüyor ki, bugünün postmodern dünyası içinde, Topçu'nun tefekkürünün bize söyleyeceği gerçekten çok önemli şeyler bulunmaktadır!

Buna karşılık Topçu'nun ontolojisi, pür ve dogmatik bir idealizmi savunmaktadır.[8] Fakat onun idealizminin, 'ratio'yu kuşatan, dolayısıyla müteâl olan bir ruhçulukla da ayrılmaz bir bütünlüğü hatta ayniyeti söz konusudur; bu nedenle de mistik bir öze sahip olmak yanında bizatihi 'dindar'dır. Dolayısıyla onun pür idealizmi, Hegel ya da Schopenhauer'den farklı olduğu gibi, o dönemlerde epey yaygınlaşan ve *Ruhçu Yanılgı*'da yerden yere vurulan modern spirtüalizmle de alakası yoktur. Topçu'nun, o dönemin modası Bergsonculuğa dâhil olduğunu ileri sürmek ise, bu tezi ileri sürenlerin *Conformisme et Revolté*'ü okumadığını ya da anlamadığını göstermektedir.

Onun felsefesi, bizatihi dine ulaşmak üzere ilerlediği, binaen aleyh bizatihi dindar olduğu için, din kaydından âzade felsefî ya da sanatsal mistisizmden de temelden ayrılmaktadır. Durum elbette bu kadarla kalmaz; çünkü onun dindarlığı da, özel ve felsefî bir temel üzerinde yükseldiği için, hiç şüphesiz kendi dönemindeki dindarlardan köklü bir biçimde farklılaşmaktadır.

İnsan, biraz daha yakından bakınca, şu sözlerin, –fikrî değeri dışında- 1939 yılında söylenmiş olmaları bakımından da hayret ve hayranlık duymaktan kendini alamıyor:

> *"İnsanlık, yok olmadıkça mabetsiz kalmayacağı gibi, ruh ölmedikçe mabutsuz kalmaz. Ruhun ölümü onun inkâr edilişidir, hayatın ümitsiz gidişiyle kazanılmış bir 'matérialisme' [maddecilik] içinde felce uğratılışıdır. Bir nesil kendini, kaybedilen kendi ruhunu arıyor. Ruh ise arandığı her yerdedir. Kâinatta ruhsuz hiçbir şey yoktur. Eşya tecessüm etmiş [şekil kazanmış] fikirlerdir. Allah ise bizim eşya ile [varlıkla her] temasımız anında meydana çıkıyor [hissediliyor]. Dinsizlik, hakiki ve geniş manasında, eşyayı sahip olduğu ruhtan sıyırarak nefsimiz uğruna sade bir vasıta gibi kullanmaktır. Bizim buhranımız, bir din buhranıdır".*[9]

Nurettin Topçu'nun dünyası, bilimsel bilginin, tekniğe dönüştürülmek üzere tasarlanması –dolayısıyla bilimin, tekniğe hizmetçi kılınması- sayesinde, Batılı insanın tabiata hükümran

8 Kendisi, felsefesini 'İradeci İdealizm' olarak tescil etmektedir: "… ahlâkî kaderciliğe yol açan bütün bu doktrinler, bizi isyana sürükledi. Ve isyancı düşünce bizzat kendi isyanında iradeci bir idealizm keşfetti";*İsyan Ahlâkı*, s. 32. Mamafih Topçu'nun bu kavramlaştırmayı, sonraki yazılarında kullanmadığını görüyoruz.

9 Nurettin Topçu, "Neslimizin Tarihi", *Hareket*, Yıl: 1, Nu: 6, (İlkteşrin 1939), s. 164; *Yarınki Türkiye* s. 258-59; kitaptaki metinde bulunan değişikler, köşeli parantez içinde verilmiştir; vurgu amaçlı italikler ise bana aittir.

olduğu bir çağdır; hâlâ da öyle. Mamafih böylesi teknolojik bir gücün sebep olduğu sarhoşluk düşünüldüğünde, insanın varoluş hikmetini unutarak, bir müddet sonra bilim sayesinde ölüme bile çare bulunacağına inanan dolayısıyla maddi güce tapınan –Topçu'nun deyimiyle- 'safdiller' arasında, onun şu feryadı da gerçekten hayret uyandırmaktadır:

> *"İçimizde bir ahlâki örneğe neden lüzum var? Bu gün insanlığın içinde bu mefkûreyi [ahlâk davasını] dudak bükerek karşılayanlar çoğalıyor. Çünkü öyle cemiyetler var ki, orada [ahlâk sözü bir tarafa atıldığı halde] "işler iyi gidiyor". Saadet fertlerde artıyor. Garp [Batı] medeniyeti, fertleri daha kolay, daha mesut yaşatmak çarelerini aramıyor mu? "Tayyare ile Berlin'den Bağdat'a sekiz [üç] saatte gidilebilir" diye öğünenler bizim ızdırabımıza şaşıyorlar. Fakat böyle safdillere İslâm peygamberi [Hz.] Muhammed gibi "Benim bildiğimiz bilseydiniz, gülmez [az güler çok] ağlardınız" diyen biz, neye ağladığımızı biliyoruz".*[10]

Sadece şu alıntıladığımız cümleler bile, Topçu'nun Batı tasavvurunun, içinde yaşadığı dünyadan ne kadar farklı olduğunu da göstermektedir açıkça. Onun için Batı, teknolojik üstünlüğü ile insanları daha rahat ve mesut kılan, dolayısıyla da sadakatle ihtidâ ve iktidâ edilecek bir kutup değildir. Bunun nedeni, esasen çok açıktır: İnsan, dünyevi anlamda rahat bir yaşam ile saadete ulaşmaz. Saadet, özü bakımından ruhsal bir alana aittir çünkü. Mamafih Topçu'nun Batı eleştirisi, bariz biçimde görüldüğü üzere, Doğululuk adına da yapılmamaktadır. Yani onun 'dünyasız'lığı, Batı ve Batılılaşma probleminde de kendisini göstermektedir. Çünkü onun temel endişesi, kendisinin naklettiği, Hz. Peygamber'in sözünde gizlidir: "*Benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız!*".

İşte Topçu'yu içinde yaşadığı dünya ile aykırı hale getiren, dolayısıyla onu 'dünyasız' kılan farkın özü, tam olarak buradadır. O, 'gülen' bir dünya içinde ağlamaktadır; üstelik niye güldüklerini bilmeyenlerin arasında, neye ağladığını bilmektedir.

Onu kuşatan dünyanın materyalist ve pozitivist 'varlık' ve 'bilgi' tasavvurları, önünde sonunda rölativizme çıkan ahlâkı, hiç şüphesiz kendi 'insan'ını ve tabiatıyla 'insanlık'ını da adım adım inşa etmektedir. Hakikati söylemekten çekinmeye hiç gerek yok: Topçu'yu en ziyade rahatsız eden ve ağlatan, daima böylesine metafiziksiz, 'bu dünyalı', makineleştiren teknoloji-taparlığıyla ve sömürücü kapitalizmiyle gözleri tamamen kapanmış, sonsuzluğa teması sağlayacak bir ilkesi bulunmayan 'modern insan' tipi ve onun karşı konulamaz biçimde yeryüzünü istila etmesidir. Çünkü bu insan tipi, temelde metafiziği yok sayan pozitivist bilgi teorisi ile düzenlenmiş, sonsuzlukla alakasını kesmiş, güçlünün güçsüzü ezdiği, kısacası tam anlamıyla 'bu dünya'da yaşayan ve ölümle yok olan bir insanlık inşa etmeye çalışmaktadır.

Bu gidişatın uzun yolculuğunda, bizden birkaç kuşak önce yer alan Topçu'nun, kendi döneminde gördüğü ve tespit ettiği durumun sonuçları olan bugüne ve bize söyleyeceği gerçekten çok önemli şeyler bulunmaktadır!

Tekniğe dönüştürmek amacına göre kurgulanmış 'bilimsel bilgi' aracılığıyla 'tabiat hükümdarlığı'nı elde eden Batı'nın, aynı bilme biçimini 'insan'a yönelttiğinde, ortaya nasıl

10 Nurettin Topçu, "Siyaset ve Mes'uliyet, Vazife Adamı-Kalp Adamı", *Hareket*, Yıl: 1, Nu: 3, (Nisan 1939), s. 67-68. *Yarınki Türkiye*, s. 198 kitaptaki metinde bulunan değişiklikler köşeli parantez içinde verilmiştir.

bir insanlıkçıkacaktır? Tabiata hükmeden, onu tahakkümü altına alan bir 'bilme biçiminin' düzenleyeceği insanlık da, her şeyden önce hiç kuşkusuz mahkûm bir insanlık olacaktır ve bu, günümüz insanlığının ta kendisidir.

Evet. Topçu'nun dünyası, insanın mahkûm olduğu bir dünyadır ve o, bu mahkûmiyete, esirliğe isyan etmektedir. Dolayısıyla artık çok daha fazla esir olan günümüz insanının, Topçu'nun tefekküründen öğrenebileceği çok şey vardır!

Elbette bu bağlamda, daha ayrıntıda ama daha önemli meseleler de mevcuttur. Mesela Topçu, ferdiyetçiliğe (individüalizm), metafiziksizlikle birleşen benmerkezciliği ve dolayısıyla 'bu dünya'lılığı nedeniyle, şiddetle karşıdır ve insanlık için bela olduğunu düşünmektedir. Fakat cemiyetçiliğin de, aynı belanın diğer parçası olduğunu kabul etmektedir. Zira karşıt gibi görünen her iki görüş de, görünür dünyayı esas almakta, insan ruhunu realitenin sunduğu tutku ve isteklerle yok etmektedir:

> *"Fertçilik insanlığa nasıl düşmansa cemiyetçilik de öyle beladır. Bunlar ayrı şeyler değil; cemiyetçilik, tabiri caizse teşkilatlanmış fertçiliktir. Aralarında gaye farkı görmüyorum".*[11]

O günlerde, modernitenin, kendi temel kabulüne dayanan, ama karşıt iki seçenek olarak sunulan, dolayısıyla insanlığa kendisi dışında başka bir seçenek bırakmayan derin hilekârlığı, ancak bu kadar ifade edilebilirdi! Bugün için de durum aynı değil midir?

Buna karşılık Topçu, fert ya da cemiyet değil, 'şahsiyet' aramaktadır; kendini çeşitli katmanlar halinde saran esirlikleri çatlatabilecek bir 'şahsiyet'. Bu arayışının, ilk bakışta onu personalizme yaklaştırdığı düşünülebilir. Mamafih Topçu'nun personalist olduğunu ileri sürmek de, soruşturmayı bitirmeyecektir. Şüphesiz bunun nedeni, onun felsefesi içinde en merkezi konuma sahip olmakla birlikte –ne yazık ki hâlâ- en az işlenen 'insan metafiziği'nin merkezî bir özelliğidir. O, yalnızca kendini değil, tüm âlemi kurtaran –daha doğrusu kurtarma ihtirasını taşıyan- bir şahsiyet aramaktadır; demek ki, Topçu'nun şahsiyetçiliğinin ulaşmayı amaçladığı son ve en üst hedefte, artık 'persona' kalmayacak, ortadan kalkacaktır. Bu nedenle o, metafizik bir temel aracılığıyla taşahhus ederek -dünyevi ve dolayısıyla dar- ferdiyetinden kurtulan, böylece kendini kurtaran kişiyi, nakıs ve tamamlanmamış bir şahsiyet kabul etmektedir:

> *"Kendi eliyle ruhunu kurtarmak sadece kurtuluştur. Lakin kurtuluş tam ve kendi kendine yeten bir kıymet değildir. Kurtulan, kurtarıcı olacaktır. Her veli, her peygamber kurtarıcıdır… Ümmetini kurtarmayan bir peygamber nasıl bedbaht olursa, yaşadığı eserini yazamayan sanatkâr da öyle bedbahttır; o kendini kurtarmamıştır. Âlemi kurtarmak, kendini kurtarmak demektir. Hakiki kurtuluş, kurtarıştır. Kurtaran insan, dar ferdiyetinin ve onun bekçisi olan cemiyetin üstünde, ötesindedir; ferdiyete ve cemiyete cihat açmıştır. Biz, bu insana 'şahsiyet sahibi olan' diyoruz. Aramızda doğmasını istediğimiz, işte bu insandır".*[12]

11 Nurettin Topçu, "Zorba-Esir Medeniyetleri", *Hareket*, Yıl: 1, NU: 4 (Mayıs 1939), s. 100-101; *Yarınki Türkiye*, s. 229. Buradaki düzeltilmiş metin şöyledir: "Fertçilik insanlığa nasıl düşmansa, cemiyetçilik de öyle belâdır. Bunlar ayrı şeyler değil; cemiyetçilik teşkilâtlanmışfertçiliktir, aralarında gaye farkı görünmüyor".

12 A.g.m. s. 101; *Yarınki Türkiye*, s. 230.

Şu birkaç küçük izahat, Nurettin Topçu'nun, -o sıralarda Türkiye'de pek az insanın haberdar olduğu, fakat hemen hiç kimsenin ilgilenmediği- modern insanlığın derin ve metafizik bunalımıyla, bizim açımızdan hala değerini koruyan, nasıl bir hesaplaşma içine girdiğini yeterince işaret etmektedir. Elbette bu hesaplaşmanın tabii bir uzantısı olarak, Topçu'nun, resmi ideoloji ile niçin daima ters düştüğünün ipuçlarını da vermektedir.

Evet, bugünün Türkiye'sinde yaşayan bizlerin, bugünün siyasi kodlarını belirleyen zihniyetle hesaplaşabilmesi bağlamında da, Topçu'nun tefekküründen öğreneceği çok şey bulunmaktadır. Bugünün çarpıklıklarını anlamak için, dün yapılan yanlışları bilmek şarttır.

Cumhuriyet'in kuruluşunda, devlet mekanizmasının tek ve ebedi şefi olan M. Kemal, Gökalp'ten öğrendiği ve pozitivist sosyolojiyi sistemleştiren Durkheim'ın –kısmen tahrife uğramış- düsturlarına merkezî bir yer vermekteydi: "*İş, nazariyatın hâkimi, âmiridir… Bir işin, ahlâki bir kıymeti olması, ayrı ayrı insanlardan daha ulvi bir membadan sadır olmasıdır. O memba, cemiyettir, millettir… Ahlâk mukaddestir, çünkü en büyük ahlâkî şeniyet sahibi bir faile racidir. O fail, yalnız ve ancak cemiyettir. Ondan başka bir fail yoktur. Ulûhiyette tebdil edilmiş, timsalî bir şekilde düşünülmüş cemiyette mündemiçtir. Çünkü vicdanlarımız üzerinde müessir olan ruhî hayat, cemiyetin efradı arasındaki amel ve aksülamellerden teşekkül eder*".

Topçu ise, modern Cumhuriyet Türkiye'sine son süratle ve karşı konuşmaz biçimde şekil veren bu görüşlere, taban tabana zıt olarak, şöyle haykırmaktadır:

> *"Zorba hareket adamları, mesuliyet tanımazlar, yalnız iş yaparlar… Kendi seslerini kuvvetin yardımıyla yükseltir, hem de mert ve samimi imişler gibi iş yaparken halka dönerler lakin yaptıkları işin zalim feyzini tanımamak için derhal şatolarına avdet ederler. Orada hareketleri kendilerine methedilir, mesuliyetten asla bahsedilmez… Eğer sizde, bu zorlu hareket adamlarının hatasını yüzlerine vuracak pervasızlık ve cesaret yoksa vicdanınız tehlikeye düşmüş demektir".[13] "Asrımızın hareket adamları, nazariyelerden nefret ederler. Her nazariyenin yanlış olduğunu söylerler… Bunların hepsi de hayat karşısında kollarımızı bağlayıp saf bir mümin gibi ona tapınmayı emrederler. Bunlar sizden nazariyesi olmayan hareket isteyeceklerBu hareketi nerede bulacaksınız? Hayır, benliğinizden ona şöyle kurban vereceksiniz:Hareketlerinizi, o zamana kadar şuurunuzda kazandıkları mânadan sıyıracak, elden ele dolaşır, benliğinize yabancı bir unsur gibi tanıyacaksınız. Sizde, sizin olan bir unsur kalma[ma]lıdır. Her ferdin gözünde her hareket aynı umumî kıymet ve mânayı taşımalıdır. Bu umumî kıymet ve mânayı kim verecektir? Bunu fikir hayatının burjuvaları ile otorite sahiplerine bırakın. Bırakınız cemiyet sizin, ferdiyetinizin üstüne yük- selsin. Siz onun bekası uğruna yalnız çalışın; kim için, ne için, hangi gaye için hareket ettiğinizi ve hareketlerinizin kıymetini düşünmeyin,nazariye yapmayınız.".*[14]

Sözün başında, varlığı pozitivizmle bilen insanın, -elbette genel anlamda- doğal biçimde materyalizme uzanacağı ve aşkınlığın yitirildiği böyle bir varlık içinde, ahlaken rölativizme

13 Nurettin Topçu, "Asrımızın Hareket Adamları", *Hareket*, Yıl: 1, NU: 2 (Mart 1939), s. 37; *Yarınki Türkiye*, s. 194. Bu pasajın son cümlesine özellikle dikkat etmek gerek; zira *Çalgıcılar*'ın yayımlanmasından iki ay önce söylenmesi, Topçu'nun vicdanının sesini dinleyerek mezkûr hikâyeyi kaleme alacağının habercisi gibi durmaktadır.

14 A.g.m. s. 35, *Yarınki Türkiye*, s. 190-91.

sapacağı şeklinde bir çıkarımda bulunmuştuk. Ferdiyetin her kıvrımına nüfuz eden modern devletin, üstelik bir de Ulu Önder etrafında halkalanan totaliterliğinin, halk bir yana, özellikle aydınlar üzerindeki 'rölativistleştirici' etkisi, Topçu'nun dikkatinden kaçmaz.Nitekim ilk *Hareket*lerde, resmi ideolojinin, münevverler üzerindeki eğip bükücü ve karşı konulamayan şekillendirici gücünü sorgularken, Topçu'nun, nasıl bir heyecan duyduğunu göreceğiz. Bu duygusallığın kaynağı ise, hiç şüphesiz, özellikle bu bahiste hissettiği yalnızlıktır. Zira birilerinin ve bir takım mercilerin 'ne düşüneceği'ni hesaba katmadan konuşan insan sayısı, o dönemde o kadar azdır ki!

Belki de Topçu'nun, bugüne ve bize söyledikleri içinde ilk olarak kulak vermemiz gereken şey budur: *"Kimin ne düşüneceğini hesap etmeden, vicdanı ile konuşmalıdır aydın".*

2. BÖLÜM

Nurettin Topçu'nun Anadolu Siyaseti

Kurtuluş Kayalı (Prof. Dr.)
Şehir ve Köy Arasında Nurettin Topçu

Tanıl Bora
Nurettin Topçu'da Anti-Kapitalizm ve Sosyalizm
Pis Burjuva ve Kul Hakkı…

Lütfi Bergen
Nurettin Topçu'da Köy-Şehir Kavramları Ekseninde
Sosyalizm Teklifi-Topçu'nun Altersosyalizmi-

Şehir ve Köy Arasında Nurettin Topçu

Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı
Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi

Genel anlamda Topçu'ya bir entelektüel olarak nasıl bakılabileceğini açıklamaya çalışacağım. Söyleyeceklerim Tanıl Bora ve Lütfi Bergen'in söyledikleriyle kimi karşıtıklar içerebilir.

Entelektüelin gelenekten beslenmesi gerekmektedir. Gelenekten bütünüyle kopuk bir entelektüel olmaz fakat geleneğe tümüyle bağlı entelektüel de olmaz. Size entelektüeli bir yazımda açıkladığım şekilde anlatmak isterim. Entelektüel, bir toplumun düşünsel geleneği ile tam uyuşmayan, zaman zaman çatışan; mevcut düşünsel ortamı hazmetmeyen ve aynı ortam tarafından hazmedilmeyen bir bireydir. Ben bunu yazarken aklımda birkaç entelektüel vardı ve bunların başında da Nurettin Topçu gelmekteydi. Hakikaten Nurettin Topçu'ya baktığımızda Türkiye'nin genel ortamıyla barışık olmadığını görmekteyiz. Tanıl Bora konuşmasında bir noktada çok haklıydı. Topçu gerçekten Batılı teorilere yatkın bir isimdi. Bunu Batı'ya teslim olduğu anlamında söylemiyorum, meselenin teorik boyutuyla dikkatli bir şekilde ilgilenmesi bakımından söylüyorum.

Bir arkadaşımız Nurettin Topçu'yu anlamadığımızı, anlayamadığımızı ifade etti. Ben de kendi maceramda benzeri bir durumu görüyorum. 1970'li yılların başında Hareket Dergisi'ni okumaya başladım. Derginin ilk iki üç sayfasında Topçu'nun yazıları olurdu.Bunları atlardık, bazen okurduk, belli ölçüde anlardık. Ama onun dışındaki yazılar dikkatimizi daha çok çekerdi.

Hareket Dergisi'ne baktığınız zaman onun başka dergilere benzemediğini görürsünüz. Hareket, Büyük Doğu'ya ya da Diriliş'e benzememekteydi. Diriliş'te net bir biçimde Sezai Karakoç'un damgası, Büyük Doğu'da -özellikle 1950'lerden itibaren- Necip Fazıl'ın damgası vardı. Hareket bu bakımdan bu dergilerden farklıdır. Hareket'te Topçu'nun yazıları teorik mahiyetli yazılardır, onun dışındaki yazılar ise daha aktüel yazılardır. Yani Hareket Dergisi'nin yazarlarıyla Topçu arasında da belli düzeyde frekans uyuşmazlığı söz konusudur. Bunun göstergeleri Topçu'nun ölmünden biraz evvel dergiyi tatil etme düşüncesinde somutlaşmaktadır. Bunun dışında Necip Fazıl aktüel politikanın içindeyken Topçu bunun tamamen dışındadır. Bu da Hareket'i farklı kılan bir diğer özelliktir.

Türkiye'de genel olarak solcular, ülkemizde entelektüel olmadığı iddiasındadırlar. Muhafazakarlar ve İslamcılar ise entelektüellerimizin olduğunu ancak bunların yalnızca kendi kesimlerinden olduğu iddiasındadırlar. Topçu ve diğer entelektüellere bakarken bunların birtakım eksiklikleri olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Necip Fazıl, Sezai Karakoç gibi isimlerden farklı olsa da Topçu kendi kuşağının adamıdır ve yine kendi kuşağından etkilenmiş bir entelektüeldir. Fakat ilginç bir durum da söz konusudur. Zira

Türkiye'de milliyetçi, muhafazakar, özellikle İslamcı olanların bir Batı geçmişi vardır. Bu bütünüyle sağlıksız bir şey değildir. Batı deneyimi, insanı kendi kültürüne, milletine ve hatta kendi dinine duyarlı olması noktasına getirmiştir.

Topçu milliyetçi damarı güçlü bir entelektüeldir. Buna gereğinden fazla vurgu yapmanın bir anlamı yoktur. Zira bu dönemde İslamcıların bir milliyetçi damarı vardır. Bu ilerleyen dönemlerde zayıflamaya başlamış ve hatta zaman zaman yok olmuştur. Son dönemde kendini İslamî bir perspektif içinde gören insanların bile milliyetçi damarının, belki Türkiye'nin aktüel atmosferi nedeniyle, yeniden depreştiğini görmemiz mümkündür. Bir de olaya şu şekilde bakmak lazımdır; dozajı belli bir noktada olduğu takdirde milliyetçiliği fazla mesele yapmanın da bir anlamı yoktur. Bir entelektüeli incelerken onun yaşadığı dönemi ve o dönemn şartlarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim Topçunun dönemi de milliyetçilik vurgusunun belirgin olduğu bir dönemdir.

Mehmet Doğan, Topçunun kendi döneminde demokrasiyi en net biçimde eleştiren kişi olduğunu söyledi. Topçu'nun yanına bir isim daha eklemek mümkündür: Doğan Avcıoğlu. Kapitalizme ve emperyalizme eleştirel bakmak açısından Topçu'ya sol kesimden dikkatleri çeken ilk kişi Doğan Avcıoğlu'dur. Hareket Dergisi'nde İslam sosyalizmi hakkında yazılar yazılırken Avcıoğlu Yön Dergisi'nde yayınladığı bir yazısında, Aydın Yalçın'a atıfta bulunarak, "alafranga sağcılar"ımızın olduğunu söylemiştir. Aydın Yalçın'ın bu dönemde Amerika etkisi hakkında olağanüstü olumlu düşünceleri ifade ettiğini söylemiştir. Ancak "alaturka sağcılar"ımızın da olduğunu belirtmiş ve bunlara da iki somut örnek vermiştir. Bu örneklerden birisi Topçu'dur, diğeri Osman Yüksel'dir. Avcıoğlu, Topçu'yu da içinde değerlendirdiği alaturka sağcılarla işbirliği yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Hakikaten bu dönemler İslam sosyalizmi, Anadolu sosyalizmi, Ruhçu sosyalizm kavramlarının ön plana çıktığı zamanlardır. Hatta 1971 yılında Hareket Yayınları'ndan Mustafa Sibai'nin "İslam Sosyalizmi" kitabı çıkmıştır. Bu dönemde İslamcı kesin, sosyalizmin evrensel yönüyle bariz bir biçimde ilgilenmişlerdir.

Bana göre Sezai Karakoç'un beslendiği hikaye daha yerli bir içerik arz ediyor. Daha önceleri muhafazakarlarda sol düşünceye karşı bir eziklik vardı, bunun Karakoç'la birlikte aşıldığını net bir şekilde görmekteyiz. Bununla birlikte Karakoç'ta sol kesimde cereyan eden olaylara yönelik bir eğilim yoktur. Buna karşılık bu olaylara yönelik Topçu'da bir medeni cesaret, bir tepki vardır. Baktığımız zaman edebiyat adamları içinde Sabahattin Ali'ye yönelik övgü çok geç dönemlerde güçlü bir biçimde gerçekleşmiştir. Oysa Topçu'da bu başından beri vardır. O Sabahattin Ali'de tipik milliyetçiliğin izlerinin görülebileceğini söylemiştir. Diğerlerinde ise böyle bir düşünce yoktur.

Topçu'ya yönelik ilgi son dönemlerde artmıştır. Bunun sebebi eski dönemde insanların Batılı teorik modellere yatkın olmamalarıdır. Yeni dönemde böyle bir sıkıntı çok yoktur. Eski dönemlerde muhafazakarlık denildiğinde akıllara Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi isimler gelmektedir, Nurettin Topçu akla gelen bir isim değildir. Nurettin Topçu düşüncesindeki farklılıklar onun kategorize edilmesi konusunda birtakım sıkıntılar doğurmuştur. Entelektüeller sofistike olsalar da onları eleştirmekten vazgeçmeden ama çeşitliklerine farklılıklarına da vurgu yaparak onları anlamaya çalışmamız ve tartışmamız gerekmektedir.

Nurettin Topçu'da Anti-Kapitalizm ve Sosyalizm Pis Burjuva ve Kul Hakkı[1]

Tanıl Bora

Editör, Yazar, Çevirmen ve Yayıncı

Nurettin Topçu'yu, "Muhafazakâr Devrim" düşüncesiyle mukayese içinde yorumlamayı önermiştim[2]. Fırat Mollaer, onun görüşlerini *romantik anti-kapitalizm* kavramının şemsiyesi altında ele almayı önerir. [3]. Ben bunu *kahriyyeci* bir anti-kapitalizm olarak tanımlayacağım. Lütfü Bergen ise, Topçu'nun fikriyatında sahih bir *sosyalizm* görenlerdendir[4]. Topçu'nun metinlerinde, bir "Anadolu sosyalizmi", bazen de "İslâm sosyalizmi" düsturunun izini sürmek mümkündür. Sosyalizm adını kullanmasının, hele kesif bir anti-komünizmin hüküm sürdüğü 1950'ler- 70'ler seyrinde milliyetçi-muhafazakâr camiada çok yadırganmış olduğunu biliyoruz. Keza kapitalizme sadece lafzen değil 'canı gönülden' kahretmesi de, acayip ve yersiz bulunuyor, en hafifinden anlaşılmıyordu. Ben bu yazıda Topçu'nun sosyalizmden ve kapitalizmden ne anladığını sorgulamaya çalışacağım[5.]

Sosyalistçe imâlar

Topçu'nun düşüncesinin bütünsel çerçevesinden ziyade felsefî imâlarında, *sosyalizan* diyebileceğimiz imkânlar, işaretler görürüz. Bir ahlâk teorisyeni olarak Topçu'nun, insanın özünü isyanın teşkil ettiği, insanın koşullara, veri olana isyanla yüceldiği şiârına tutunması, sosyalistçe bir yönelim için 'fundamental' nitelikte bir başlangıçtır. Hareketi Tanrıyla insanın terkibi olarak görür, hürriyeti "kendi eliyle kendini değiştirmek" olarak tanımlar. "Muvaffakiyetin değil hareketin sırrını arıyoruz"dur. Devamı da vardır: Yerleşik dinsel yapılara -bunları bid'atle, sapmalarla sınırlamaksızın- ve Geleneğe karşı çıkan tasavvufî ütopyacılığı; determinizm eleştirisi ve insan iradesine, eylem ahlâkına bağlı bir sosyalizm tanımı geliştirmesi; istismarın ve sınıflaşmanın/eşitsizliğin tarihsel kaynağı olarak işbölümüne işaret etmesi… En derli toplu biçimde *Ahlâk Nizamı* kitabında[6] bulabileceğimiz bütün bu noktalar, evet, sosyalist bir yönelişin kaynakları olarak yorumlanmaya müsaittir. Bu işaretler, İslâmî

1 Bu makale, Bayram Koca'nın hazırladığı *Türkiye'de İslam ve Sol* derlemesinin (Vizyon Yayınevi, İstanbul 2014) içinde yer almış olan "Fakire hakkı, zengine ahlakı" başlıklı makalemin ilaveler ve çıkarmalarla geliştirilmiş bir biçimidir.

2 *Türk Sağının Üç Hali*, Birikim Yayınları, İstanbul 2007 [ilk basımı 1998], s. 90-1.

3 Fırat Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Katkı – Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*. Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007.

4 Elinizdeki derlemede onun bu fikrini açtığı yazıyı bulabilirsiniz

5 Bu makalenin çatısı, Sol, Sinizm, Pragmatizm adlı derlememde yer alan "Kapitalizme Kahretmek" başlıklı makalenin bir bölümüne dayanıyor, Birikim Yayınları, İstanbul 2011 (2. Baskı), s. 165-181.

6 Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizamı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007 [ilk basımı 1961].

referanslı bir sosyalizm fikrine pekâlâ elverebilir.[7] Topçu'nun sosyalizm kavramı üzerindeki ısrarının *"bir muhafazakârı bezdirecek ölçüde"*[8] olduğu da doğrudur![9] *"Sosyalizm, çiğnenmesi halinde Allah'ın da affetmeyeceğini bildirdiği kul hakkının müdafaasıdır"* Topçu'ya göre[10]. Eşitlikten, ahlâkî bir ideal olarak söz eder. Ziya Gökalp'in ünlü "Gözlerimi kaparım vazifemi yaparım" sözünün temsil ettiği "köle ahlâkını" zemmederken, böyle ahlâklanan insan modelinin "ancak bir zorbaya esir veya bir esire zorba" olacağını söylemesi[11]olağanüstü vecizdir.

Peki Topçu sosyalizm fikrinin muhtelif kaynaklarıyla tanışmış, meşgul olmuş muydu? olduysa hangileriyle? Mutlaka sosyalizmin ana akımını belirleyen Marksist kaynakları kastetmiyorum; "muhtelif" dememin sebebi o. Mustafa Sıbai'nin (aynı adlı kitabı 1974'te Türkçeye çevrilen) İslâm sosyalizmi anlayışıyla tanış olduğuna dair bir atıf veya tanıklık bilmiyorum. Iztırap etiği bağlamında Oscar Wilde'a selâm verir[12] fakat onun etik temelli sosyalizm savunusuyla alakadar olduğuna dair bir emare yok. 2015'te yayımlanan mektupları, onun sosyalizm fikriyatıyla ilgili araştırmalarına ve meraklarına dair bir sinyal veriyor. Orhan Okay'a mektuplarında yeni bir sosyalizm tarihi kitabı isterken, Max Beer'inkinden farklı bir kitap olması notunu düşmüş[13]. Demek, sosyalizmin bu Marksist tarihçesinden haberdarmış, belki de okumuş. Fakat esas ilgisinin, *ruhçu sosyalizme* yöneldiğini anlıyoruz. Şöyle yazmış Okay'a: *"Ruhçu Katolik cereyanları ile beraber çeşitli sosyalist sistemleri içerisine böyle ciddi bir eseri orada yapabileceğin bir soruşturmanın sonucunda seçme işini sana bırakıyorum. 'Ruhçu sosyalizm' üzerinde bir çalışma yapıyorum."*[14] Bu mektuplarda, Topçu'nun sosyalizmle niçin ilgilendiğine dair kısa-öz bir beyanda buluruz: *"Sosyalizm üzerine çalışmalarım, leş kesilmiş bir cemiyete bir ruh ve hayat verme denemesi yapmak içindir."*[15]

Maalesef, Topçu'nun bir başka kaynağı da *nasyonal sosyalizm*dir. Doktriner bir besin kaynağı değilse de, bir ilham kaynağı.

7 Ömer Laçiner'in *Birikim*'in 225. (Ocak 2008) sayısındaki, eşitlik fikri üzerine açtığı tartışmayı sürdüren yazısını (s. 67-70) hatırlamanın yeridir: Dinî zihniyet, özellikle bilmenin saklılığına, istisnâîiliğine ve seçkinlere özgülüğüne 'imanı' bakımından, bilgiyi 'anonimleştirmeye' yönelen modernlikle nasıl yüzleşebilir, nasıl yüzleşmiştir? İslâm-sosyalizm rabıtası üzerine düşünen herkes bu soruyu hesaba katmak zorundadır. Nurettin Topçu, bu bakımdan da verimli bir kaynak.

8 Mollaer, *age*., s. 84.

9 Buna bir örnekle destek vereyim. Necip Fazıl, ismini vermeden Topçu'nun böylesi 'ilgilerine' çatmıştır. "Bu memlekette biri, bir zamanlar 'İslâm sosyalizmi' diye bir dava attı ortaya… Bu zat Avrupa'da tahsil etmiş biri…" diye andığı Topçu, bir gün Necip Fazıl'a gelip; Sahabeden Ebu Zer'in Halife Osman'a "Niçin zenginlerden alıp fakirlere dağıtmıyorsun?" diye çıkışmasını, İslâmdaki sosyalizme delil göstermiştir. Necip Fazıl, Osman'ın, bu teklife iki nedenle karşı çıktığını söyleyerek onu susturduğunu iddia eder: "Ben Allah Resûlünden görmediğimi yapmam" ve "İslâmda mülkiyet esastır. Bkz. *Dünya Bir İnkılâp Bekliyor*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1991, s. 33.

10 *Ahlâk Nizamı*, s. 180.

11 Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1972 [ilk basımı 1961], s. 25.

12 Nurettin Topçu, *İradenin Davası*, Hareket Yayınları, İstanbul 1968, s. 21, 24.

13 M. Orhan Okay, *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları*, Cümle Yayınları, İstanbul 2015, s. 156.

14 *ay*., s. 149.

15 *ay*., s. 152.

Hür totalitarizm

Ne var ki, soyut halleriyle sosyalistçe ilhamlara açık olan fikrî ve felsefî motiflerin, Nurettin Topçu'nun somut sosyalizm tasarımındaki eklemlenme biçimi, "bir sosyalisti bezdirecek" vasıflar taşır![16] Bu, esasen Topçu'nun kendi tanımıyla "kooperatifçiliğe dayalı devlet sosyalizmidir"[17] Bazen de sadece sosyal demokrasi[18] *Ahlâk Nizamı*'nda Toprak medeniyetinden -en azından büsbütün- kopmamayı gözetmesiyle, büyüme yerine âdil bölüşümü vurgulamasıyla uyumludur bu. Maddî kuvvetlerin tahakkümünün yerini, ahlâkın ve hakikatin tahakkümü almalıdır; yani bu değerleri temsil edecek olan (ideal, sosyalist) devletin (manevî) tahakkümü. İsyan ahlâkını isyan-itaat tevhidinin denetimine sokan ilâhî teslimiyet ve mesuliyet iradesinin[19]dünyevî uğrağı, devlettir. "Herkesten ve her şeyden daha kuvvetli olması gereken devlet'i arar[20]: "Ulu bir ahlâk nizamını temsil edecek olan "kuvvetli devlet davasıyla" kastettiği din devleti değildir; zira "dinin müesseseleşmesinin" yozlaştırıcı olduğu fikrindedir. Devleti Hegelyen bir anlayışla "ilâhî iradenin yeryüzünde zuhuru" ve "ferdin sonsuzluğa hareketinde bir menzil" sayar. Topçu'nun devlet yüceltisinin, 1960'ların sonlarında yazdığı yazılarda tırmandığı görülür. Fakat otoriteli devlet ülküsü onun bütün eserinde kol gezer; bizzat *Ahlâk Nizamı*'nda, Sünnî muhafazakâr okurunu dehşete düşürmek pahasına birçok kez atıfta bulunduğu *Ene'l-Hak* düsturunu, "cemaat karşısında devlet ruhunun dile gelmiş ifadesi"[21] olarak yorumlar. Büyük ideal, toplumun devlette eridiği "hür bir totalitarizmdir."[22]

"Ulu devlet iktidarı"[23] özlemi, hür totalitarizm arayışı, Topçu'nun koyu seçkinciliğini de açığa çıkartır. Onda "insana hürmet" sadece büyük harfle İNSAN'anadır. Demokrasiyi *"oy çoğunluğunu teşkil eden en aşağı tabakanın takdir ve iradesi"* diye tanımlar, "aşağı tabakada itaat duygusunun gevşemesinden" yakınır[24] *aşağı tabaka* terimini bol bol kullanmaktan imtina etmez. *Millet mistikleri* olarak tanımladığı manevî seçkinler zümresi[25] ile şuursuz kalabalıklar, sıradan gafiller kitlesi arasında açık bir hiyerarşik ayrım gözetir. *"Erginliğine kavuşacak milletlerin kuvvetle güdülmeye ihtiyacı vardır"* derken[26], içten gelen bir nefretle baktığı kemalistlerle mesafesi azalır. Aynı seçkincilik, politikaya da aşağılık bir faaliyet olarak bakmasını getirir Topçu'nun.

16 *Mesele*'nin Aralık 2007 sayısında (s. 30-32) Esin Pervane, Topçu'daki sosyalizan motiflere hayırhâh yaklaşan Mollaer'in tezini sorgulamış ve Topçu'nun sol ideolojiden ziyade "bir nevi faşizme" daha yakın düştüğünü savunmuştu.

17 *Ahlâk Nizamı*, s. 108.

18 İngiltere'de İşçi Partisi hükümetinin uyguladığı hekim sosyalizasyonu programını örnek almanın kâfi olacağını yazar bir yerde (1960'ta). *Kültür ve Medeniyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998 [ilk basımı 1970], s. 63.

19 Nurettin Topçu, *İradenin Davası*, Hareket Yayınları, İstanbul 1968, s. 76.

20 Nurettin Topçu, *Devlet ve Demokrasi*, Hareket Yayınları, İstanbul 1969, s. 54-5.

21 *Ahlâk Nizamı*, s. 23.

22 Nurettin Topçu, *İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 15.

23 *Devlet ve Demokrasi*, s. 37.

24 *Devlet ve Demokrasi*, s. 5 ve 23.

25 *Yarınki Türkiye*, s. 129 vd.

26 *Ahlâk Nizamı*, s. 31.

Nasyonal sosyalizm, milliyetçilik, anti-semitizm

En sosyalistçe metni sayılan *Ahlâk Nizamı*'nda Topçu'nun nasyonal-sosyalizme yaptığı atıflar gözden kaçmamalıdır: *"[Sosyalizme karşı menfî propagandalar] daha 2. Dünya Harbi'nde İtalyan ve Alman milliyetçi sosyalizmine karşı kapitalist ve komünist dünyalarının kardeşçe birleştiklerini unutturdular ve hatta paranın desteklediği sinsi yahudi*[27] *propagandası ile o milletlerin çocuklarını bile sosyalizmden soğutmaya çalıştılar." "Millî değerlerle geleneklere dayanan faşizm ile aynı esaslara dayanan Alman millî sosyalizmi, devlet sosyalizminin en mükemmel gerçekleşmesi olmuştur."* Koyu bir anti-komünizmin, Topçu'nun sosyalizminin mütemmim cüz'ü olduğu açıktır - belki daha doğrusu, sosyalizm, anti-komünizmin mütemmim cüz'üdür, komünizme karşı en sıhhatli önlem olarak tavsiye olunur.

Fırat Mollaer, Laurent Mignon'un *Hece* Dergisi'nin 2006 başında çıkan Nurettin Topçu özel sayısındaki yazısına yönelttiği eleştiride, Topçu'nun biyolojik anlamda bir ırkçılıkla suçlanamayacağını söylüyordu: *"[Mignon] Topçu'nun ırkçılığı tezini farklı argümanlarla savunsaydı daha etkili olabilirdi. Irkçılığın kılık değiştirdiği, biyolojik referanslardan kültürel referanslara yöneldiği küreselleşme çağında farklı bir tez daha dikkate değer olabilirdi."*[28]Bu ihtiyat payı kuşkusuz anlamlıdır. Gerçekten de Topçu'nun bütün metinlerine, mistik bir millî öz tanımı hâkimdir. İslâmî kimlik, -gerçi, kimi zaman etno-tarihsel bir içerikle de dolarak-, *kültürel* bir öz olarak yücelir. İslâmî-Türk milliyetçiliğini, kapitalizmle şekillenmiş: *"Batının barbar milliyetçiliğinden" tamamen ayırarak, "bizim duyuş ve inanış tarzımızı tayin eden başkalıkların yekûnu"* olarak, "kutsilikle" taçlandırır.

Fakat anti-semitizm söz konusu olduğunda, onun milliyetçiliğini, doğrusu ırkçılığını temellendirmek için hiç de o kadar derine inmeye gerek yoktur. Mollaer, Topçu'nun anti-semitik olarak tanımlanamayacağını ileri sürerken, -Mignon'un öne çıkardığı- Yahudi karşıtı yazıların 1967'de İsrail'in işgal savaşları sırasında yazılmış konjonktürel yazılar olduklarını, "Yahudi'nin" "değişmez ve nesnel bir öz" olarak ırk kategorisi değil, "ekonomik ve coğrafi şartlara bağlı bir tanım" olarak, "*Homo economicus*" manasında kullanıldığını söyler. Zaten bizzat böyle bir indirgeme, ırkçılık değil midir? Zaten Topçu'ya göre "Yahudi", kapitalizmin, sömürünün ve modernizmin yozluklarının ayrılmaz sıfatıdır. "Yahudi", 70 yıllık Babil esaretinin intikamını kıyamete kadar almaya azmetmiş "beddualı kavimdir", "zulüm yahudinin damarlarından fışkırır"[29]. Sadece bir simge olarak değil, *"fert ve cemiyet olarak her Yahudi, Bütün insanlığa düşmanlık yaşatır."*[30] Devamında söylediklerini aktarmak yeter aslında : *"… yahudi, Allah'ın insan diye yarattığı varlıklara benzemez."* Ayrıca Topçu, tipik anti-semitik kalıp içinde, kapitalizmin günahlarını da Yahudi'nin sırtına yıkar. Anti-kapitalizmi demagojiye dönüştüren bu tipik anti-semitist klişeye bağlı olarak sınıflar üçtür: Ezilen, mahkûm halk sınıfı, onun üstünde istismarcı kapitalist zorba sınıfı, onun da üstünde "büyük sermayeci yahudilerin sınıfı" veya "gizli yahudi iktidarı"[31]. Dava, üçüncüleri ortadan kaldırıp *"ikincisini birincisini aynı hizada dost ve kardeş yaparak millî birliği gerçekleştirmektir."*

27 Topçu'nun metinlerinde sadece burada değil birçok yerde "Yahudi" küçük harfle yazılmıştır.

28 Mollaer, *age*, s. 120.

29 *Ahlâk Nizamı*, s. 205.

30 *ay.*: s. 209.

31 *ay.*: s. 179.

Anti-kapitalist nefret

Onu sol düşünüşten çok uzaklara atan bu noktalara dikkat çektikten sonra, Nurettin Topçu'nun anti-kapitalizmine gelelim. Topçu'nun romantik anti-kapitalizmi, kuşkusuz onu milliyetçi-muhafazakâr camia içinde istisnai kılar. Bu cenahın başka yazarlarında, ekollerinde de anti-kapitalizm lâfzına rastlarız elbette fakat Topçununki onlardan farklı olarak ısrarlı, -neredeyse inatçı-teferruatlı ve epeyce hararetli bir anti-kapitalizmdir. Komünizmle mücadele edebiyatına katkıda bulunurken bile kapitalizm kahriyyesinden geri kalmaz. Dahası, Müslümanların kapitalizme mesafesizliğini dert edinmiştir. Tabii esas olarak hedef tahtasında haksız kazanç, ihtikâr ve tamahkârlık vardır. "Düşünen Adam" mahlasıyla yazdığı bir yazısında, bir şeyh efendinin, mürit ağını kullanıp belediyeyi ayarlayarak evinin arsasını usulsüz olarak genişletmesinden bahseder[32]– kurgusal bir vakadır ama belli ki 'gerçek hikâyelere' dayanan bir kurgu… Fakat bu ahlâkî sorgu, zımnen veya dolaylı da olsa, yolsuzluk yapanların, tamahkârlık edenlerin sistemle, yani kapitalizmle bütünleşmesine de değiyordur. Müslümanlık iddialarıyla isimlerini hacı lâkaplarıyla süsleyen zenginler, Müslüman tüccar ve sermaye sahiplerine, "*İkbal hırslarıyla yanıp da yoksulları göremeyen kör gönüllerin gafleti'ne, zenginlerin âlemi kendi iştihalarına lokma sayan duygusuzluklarından utanmayan ruhlara sayar döker"*[33]. "*Her yerde her çeşit ticareti mubah görenlerin Hâc yolunda kaynaşmaları İslâmî hareket değildir"* ona göre[34].Petrol kuyularının tröst sahiplerinden[35] ''söz ederek Suudi vs. İslâmî sıfatlı oligarşi rejimlere de tavır alır.

Topçu'nun en son gün yüzüne çıkan metinleri olan mektuplarında da anti-kapitalist '*nefretinin'* canlı örneklerini buluyoruz. Orhan Okay'ı, Batı hakkında toptan menfi izlenimlere kapılmamaya çağırırken yazdığı şu satırlar ilginçtir: *"Orada akan hayatın günlük dinamizmine hakim olan kapitalist pis burjuvadır. Ancak o pis burjuva tabakasını kazıyarak Fransız cemiyetinin iç tabakalarına nüfuz etseydin orada senin nefretine iştirak eden, hem de çok derin isyanla iştirak eden, harikulade olgunluk mertebelerine ulaşmış insanların varlığına şahit olacaktın."*[36] Başka bir mektubunda, o "pis burjuvazinin" Türkiye'deki mümessillerine daha büyük bir nefretle baktığını görürüz: *"Hükümlerin arasına hep aynı kalacak olan, pis burjuvazi tabakasının çakal kadar menfaatçi saldırışıdır. Lakin bu bizim hacı tüccarlarınki kadar süfli ve iğrenç olmayacaktır."*[37]

Nurettin Topçu'nun kapitalizm ve sermayeye bakışına eğilecek olursak… Ona göre mülkiyet ancak maddî tahakkümden azade, "hür mukavelenin mahsulü olduğunda" meşrudur, ancak küçük mirası kabul eder; büyük sermaye cemiyetindir, verasete konu olamaz. "Büyük ticaret", "büyük sermaye" ve "zengin", bizatihi kriminal kategorilerdir onda. Zenginlerin hacca gitmekle, cami donatmakla affolunamayacak müsrifliklerini vatana ihanet addeder; zaten zenginlik "devrimizde ve cemiyetimizde" "sadece vatana ihanet kaynaklarından

32 *Amerikan Mektupları / Düşünen Adam Aranızda*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011 (2. Baskı), s. 93.

33 *Ahlâk Nizamı*, s. 176 ve 173.

34 *İslâm ve İnsan*, s. 13.

35 *Agy*., s. 5.

36 M. Orhan Okay, *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları*, s. 151.

37 *ay*., s. 145.

doğabilmektedir."[38] Tüccar, istismarcı icraatı beri dursun, zaten ruhen ve ahlâken "aldatmasını bilen", menfaatperest kişi demektir.Bu bakımdan siyasetçiyle aynı meslektendir[39]. "Bütün serbest ticaret sahası, adi bir politika ile birleşen tembelliğin barındığı alemdir".[40]Sermayeyi, devlet otoritesini tehdit ettiği için de belâ olarak görür.[41] Basbayağı dönemin anti-komünizminin gözde karalama formülünü kullanacak olursak 'servet düşmanlığı' vardır Nurettin Topçuda! Menderes'in vaat ettiği üzere her mahalleden bir milyoner çıkmış olmasını 'zillet' sayar. Zaten sosyalizm, "vicdansız milyonerlerin arlığından nefreti insanlara öğretmek içinde lâzımdır."[42] Peygamber'in cehennemde zenginleri ve kadınları! Cennette yoksulları –ve çocukları- gördüğünü nakleder[43]. Yoksulluğu, bir insan hakkı sorunu, bir zulüm olarak düşünür: "Sosyal yardımın sadaka veya iane şeklinde onlara verilmesi de haksızlık hatta zulümdür; bütün insanlara hakları hak diye verilmelidir."[44] Kısacası kapitalizm, dostluk denen insandaki ilâhî cevherin yok edildiği dünyalar kurar, insanın ruhî varlığıyla başbaşa dost yaşamasının önünde engeldir.[45]

Sermaye ve tüccara hiddetle kaş çatan Topçu'nun sınıf çatışmasına bakışını, 'dindar bir sosyal demokrat' olarak tanımlayabiliriz. Onun özlediği nizamda "Fakir hakkına, zengin ahlâkına kavuşacaktır."[46] Bu hak-ahlâk dengesini şöyle tarif eder: *"Patron denen gaddar ve merhametsiz muhterisler kütlesinin pençesinde ezilen emek ve hak sahiplerinin haklarını ararken bu sonuncuların kalplerini kaybetmemelerini ve Allah'a bağlılıklarını unutarak hoyratlaşmamaları için onlara sürekli olarak ümit ve iman aşısı yapmak. Dünyamızda gitgide artan şiddetle hırsların saldırısına uğramakta olan zenginlerin kalbini menfaat canavarının kirli dişlerinden koruyabilmek ve ona hem cinsi hakkında aşk ve merhamet duygularını aktarabilmek emeliyle, onların ruh sefaletlerinin yanından ayrılmayıp her adımda tedavilerine çalışmak…"*[47] Mark da emekçilerin sadece kendilerini değil bütün insanlığı ve bu arada burjuvaları da kurtaracaklarını, özgürleştireceklerini söylüyordu.Ama onun kastı, yöneten-yönetilen, emek-sermaye çelişkilerinin aşılmasıydı. Topçu'da da emekçilerin burjuvaları kurtarması, onları utandırarak merhamete gelmelerini sağlamalarıyla olacaktır.

Ahlâkî anti-kapitalizm ve buğz etmek

Nurettin Topçu'nun anti-kapitalizmi, *ahlâkî* temellidir. Kapitalizmi bir *kötülük* olarak anlatır, *kötülükle* açıklar. İnsanlık şerefine ve insanın olanaklarına aykırı bir hayat yaşatan bir fitne gibi görür. Kapitalizmden öte, modern ve sanayi teknolojinin hayatı 'bozması' karşısında karamsardır. Makine de kriminal bir kategoridir onun nazarında; ondan kâh 'ifrit' diye, kâh

38 *Kültür ve Medeniyet*, s. 98.

39 *Ahlâk Nizamı*, s. 187.

40 *Devlet ve Demokrasi*, s. 61.

41 *Age.*, s. 42.

42 *Ahlâk Nizamı*, s. 171.

43 *ay.*, s. 26.

44 *ay.*, s. 110.

45 *ay.*, s. 187-9.

46 *Kültür ve Medeniyet*, s. 62.

47 Nurettin Topçu, *İslâm ve İnsan, Hareket Yayınları, 1969, s. 42.*

homurtularıyla, gıcırtılarıyla, yani hayata gayrı tabii bir gürültü ve maraz olarak karışıyor olmasından yakınarak bahseder. Yazılarında bir otomobil nefreti kol gezer, otomobil, makinenin insana hükmetmesinin simgesidir.[48] *Romantik* anti-kapitalizmin karakteristikleridir bunlar. Romantik anti-kapitalizmle kastettiğimi, bu akıma dair kitaplarında Löwy&Sayre'nin yaptığı bazı betimlemelerine sığınarak özetleyeyim: *"Modern kapitalist uygarlığın, geçmişteki (prekapitalist, premodern) değer ve idealler adına eleştirisi..."; "…bastırılmış, kanalize edilmiş, deforme edilmiş duyumsallığın ve öznelliğin isyanı…"; "Dünyanın büyüsünün bozulması, nicelikleşmenin, mekanikleşmenin, rasyonalist soyutlamanın, modern devlet ve politikanın, toplumsal bağların çözülüşünün eleştirisi", "Şeyleşme, nicelikleşme, niteliksel insanî ve kültürel değerlerin yitimi, bireylerin yalnızlığı, köksüzlük, metanın yabancılaştırıcılığı, makineleşmenin ve teknolojinin denetimsiz dinamiği, âna indirgenmiş zamansallık, doğanın değer yitimi" karşısındaki tepki*[49]…Topçununkini, romantik anti-kapitalizmler yelpazesinde nereye kondurabileceğimize karar vermek için, Şükrü Argın'ın analizinden yardım alalım.[50] Şükrü Argın, Topçu'nun aslında modernizm ve kapitalizm karşısında Geleneğin yenilgisini içten içe kabullendiği yorumunu yapar. Zilleti tarif ederken realist ve coşkun, ütopyasını anlatırken ise –yer yer naif- idealist olması da bundandır. Gerçi modern-kapitalist uygarlığa meydan okuyarak Geleneği/organik toplumu inşa etme cehdi, -*Türk Sağının Üç Hali*'nde başvurduğum kavramla- muhafazakâr-devrimci bir veçhe kazandırır ona. Fakat karamsarlık baskındır. Bu karamsarlık, onda uğraklarını bulabileceğimiz faşist romantizmin yarı yolunda bırakır onu; fakat, Löwy&Sayre'nin tasnifindeki 'mütevekkil' tutumdan da ayırır. Romantizmin gözde meşrebi melankoliyi Topçuya atfetmek zordur doğrusu. O daha ziyade 'Kahriyye' mezhebindendir. Kapitalist modernliğin zilletine kahretmek, metinlerinin başlıca yakıt kaynaklarındandır. Bu zillete karşı çaresizlik hissettiğinde de, hiç yoksa *buğz edecektir*!

---

48 Bu konuyu müstakil bir yazıda ele almıştım: "Otomobilin Şerri: Nurettin Topçu'da Anti-modernist Buğz, Teknoloji Sıkıntısı ve Otomobil Nefreti", *Ünal Nalbantoğlu'na Armağan* içinde, Derleyenler Adile Arslan Avar-Devrim Sezer, İletişim, İstanbul 2008.

49 Michael Löwy ve Robert Sayre, *İsyan ve Melankoli - Modernleşmeye Karşı Romantizm*, Çeviren Işık Ergüden, Versus Kitap, İstanbul 2007.

50 "Siyasetin 'Taşra'sında Taşranın Siyasetini Tahayyül Etmek", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 5: Muhafazakârlık*, der. Ahmet Çiğdem (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 465- 489.

Nurettin Topçu'da Köy-Şehir Kavramları Ekseninde Sosyalizm Teklifi-Topçu'nun Altersosyalizmi-

Lütfi Bergen
Araştırmacı yazar

"Asrımızın şeriatı sosyalizmdir."
(Nurettin Topçu-Bahtiyar Belde)

Nurettin Topçu'nun Muhafazakâr-Milliyetçi, İslâmcı, Sosyalist, Kemalist kümelenmelerin ideolojik kabullerine sığmadığı bilinmektedir. Türkiye'deki kültürel öbekleşme sadece politik yarılmaya uğramamıştır. Diğer bir yarılma, Kur'an-Sünnet'e dönüş, tasavvuf, rasyonalizm-uygarlaşma-çağdaşlaşma, içtihat-reform kavramlarında yaşanmaktadır. Nurettin Topçu dikey ve yatay yarılmaların kavramları arasında Milliyetçi, İslamcı, Sosyalist, Kemalist-Cumhuriyetçi yaklaşımların ortodoks kabullerinden çok farklı temayüllere açılarak fikir vermiştir. Nurettin Topçu muhafazakârlarca muallim, ahlâk felsefecisi, modern derviş; İslâmcılarca İslâmcı-Anadolucu; sosyalistlerce "sosyalist değil, sosyalizan ve antikapitalist" şeklinde değerlendirilmekte, bu durum "sosyalizm" teklifinin flulaştırılmasına sebebiyet vermektedir.

Diğer taraftan "Anadoluculuk" fikrinin Nurettin Topçu'nun talebeleri tarafından siyasal bir kimlik olarak benimsenmemesi, Anadoluculuk fikri ile Nurettin Topçu'nun şahsiyeti, mahviyetkâr hayatı arasında ayrışmaya yol açmaktadır. Nurettin Topçu'nun savunduğu fikirden koparılarak gündeme getirilmesi, "Anadoluculuğun kavramsal olarak bitmiş bir ideoloji" olarak kabulüne sebep olmaktadır.

Anadoluculuk, bir tasnif:

Nurettin Topçu'nun savunduğu Anadoluculuk düşüncesi Hilmi Ziya Ülken tarafından, "memleketçilik" başlığı altında incelenmiştir. Ülken'in tasnifine göre Anadoluculuk, "İdeolojik Anadoluculuk" ile "Kültürcü Anadoluculuk" şeklinde ikiye ayrılır. Hilmi Ziya Ülken kendisinin, "Kültürcü Anadoluculuk" tarafında kaldığını belirtmiştir.

Anadoluculuk hakkında başka bir tasnif ise şöyle yapılmalıdır:

1- **Mavi Anadoluculuk-Hümanist Anadoluculuk**

2- **Milliyetçi Anadoluculuk** (Yahya Kemal-Mehmet Kaplan)

3- **Köycü Anadoluculuk** (Remzi Oğuz Arık)

4- **Mistik Sosyalist Anadoluculuk** (Nurettin Topçu)

5- **Ulusalcı-Kemalist Anadoluculuk** (Yakup Kadri)

6- **Sosyalist-Kerim Devletçi Anadoluculuk** (Kemal Tahir)

7- **Meslekçi Anadoluculuk** (Memduh Şevket Esendal)

8- **Milletçi Anadoluculuk-Kalın Türk** (İsmet Özel)

9- **Anadolu-Sol (İslâm Şehri-Tımar Düzeni) Çok Hukukluluk**

Bütün bu alt akımlarıyla Anadoluculuk:

1) Anadolu'nun vahyin, uygarlıkların merkezî coğrafyası olduğunu, Batı uygarlığının Anadolu'dan beslendiğini,

2) Anadolu'nun Türk(men)lerin vatanı olduğunu, kavimlerin bu toprakta "kendisi için millet"e dönüştüğünü,

3) Türk(men)lerin Anadolu'da Müslüman olduklarını, Orta Asya Türklerinin o bölgelerde Türk adını almadıklarını; Azerî, Tatar, Başkırt adını aldıklarını,

4) Anadolu'nun sömürgeleştirilemeyen tek ülke olarak antiemperyalist ve antikapitalist mücadelenin vatanı olduğunu,

5) Anadolu'nun Batı tarih felsefesine uymayan kendine mahsus bir Atüt ya da Doğu iktisadîliği getirdiğini,

6) Osmanlı'dan ayrılan müslim-gayrımüslim kavimlere dayanmayan yeni bir ırk inşa edildiğini bu kavimler harmanının "Anadolu" milletini oluşturduğunu,

7) Anadolu'nun Doğu-Batı karşılaşmasının toprağı olduğunu; Batı uygarlığının teknik icatlarının ve sınıf yapısının Anadolu ile bağdaşmazlığını savunmaktadır.

Bu anlamda Anadoluculuk, Osmanlı'nın Osmanlıcılık, Türkçülük, İslâmcılık tezleriyle farklı milletleri ve etnisiteleri birleştirmede başarısız kalmasının neticesinde elde kalan "coğrafi Anadolu" olgusundan hareket etmiştir. Anadoluculuk "toprak" vurgusu yanında "insan-tarih" vurgusunu da işler ve farklı yönelişlerinde insanı "Müslüman-Türk(men)" kimlikte içerikleştirir.

Nurettin Topçu'nun Anadoluculuğu, yıkılmış "Osmanlı Barışı" sonrası elde kalan toprakta yaşayan köylü halkın iktisadî gerçekliğinden hareket etmektedir. Bu köylü nüfusun tarihini Uzak Asya'da, milliyetçi ayrılık fikirleriyle kopmuş Arap-Balkan Müslüman kardeşlikte, Osmanlı millet sisteminin cemaat unsurları olan Ermeni, Rum, Yahudi toplulukları ile ortak geçmişte aramanın imkânsızlığından hareket eden Nurettin Topçu, Lozan'ın tanımladığı "Türk" kavramının bileşenleri olan "Türkmen-Kürt" Müslüman etnisitelerin "devlet ve millet varlığı" için son derece önemli bir milattan başlatmıştı: 1071. Topçu'nun "insan" kavramı "tarih"i Müslümanlıkla birleştiren ve tıpkı Hz. Peygamber (asv)'in hicretle Medine'yi inşa etmesi gibi Anadolu'da "toplanmış" bir dolu etnisiteden müteşekkil "Müslüman nüfusa" dair tasavvurdur. Topçu'nun "toprak" kavramı da "tarih" tasavvurunun ayak bastığı zemindir ve ancak bir nizam fikri dahilinde yeniden düzenlenirse "Batıcı pozitivist"lerle "Dinci-İslâmcı pozitivist"lerin "millet varlığı"nı sapmaya sürükleyen hukuki-içtimai tasarruflarını bertaraf edebilir.

Nurettin Topçu'nun kitapları da "insan-tarih" ve "toprak" ana başlığı altında değerlendirilmelidir. Topçu "sosyalizm" davasına ilişkin çalışmayı anlatırken "Ruhumuzdaki olgunlaşmaya ve ferdiyetin verimine karşı gelmeyen yollardan gidilerek, eşitliği azar azar ve ruhlara sindirerek gerçekleştirmeye elverişli bir cemiyet nizamının kurulmasına ihtiyaç vardır (...) Bu çalışmanın bir cephesi ruhî ve ahlâkî, diğer cephesi ise içtimai ve hukukidir." (Topçu, AN, 1997: 33) demektedir. Topçu'nun çalışmalarının "insan-tarih" cephesinde "ahlâk-moral" kavramına yaslanması ve yazılarının büyük yekûnunu oluşturması, onun "ahlâk felsefecisi" ya da "milliyetçi" nazarından ele alınmasına sebebiyet vermiştir. Topçu'nun "toprak" cephesinde de bir söz söylediği, bu mânada hukuki sonuçlar doğuracak müdahaleleri teklif ettiği ve "sosyalizm" kavramına dayandığı sürekli gözardı edilmektedir.

Nitekim, Ercan Yıldırım'ın Umran Dergisi'nin Ocak 2015-245. sayısında yer alan "Yeni Türkiye Yarınki Türkiye mi?" başlıklı yazısında Nurettin Topçu'yu "İslâmcı" ve "ahlâk felsefecisi" şeklinde değerlendirdiği görülmektedir:

> *"İslâmcılık hareketinin Meşrutiyet döneminde bile gündemine almadığı, biraz da medeniyet teorileri içinde eritildiği, 27 Mayıs sonrası akımların da tümden dışladığı Türklük, İslâm'la yoğrulmuş Türklük, Anadolu'da kurulup dünyada etkin ana dili oluşturan medeniyet fikri, Akif'te belki biraz daha kısık sesle dile getirilmişti fakat Necip Fazıl ve Topçu fikriyatında en belirgin temellendirme olarak yerini alır (...) Nurettin Topçu bugün kamuoyunda daha çok "İslâm Sosyalizmi" yönüyle öne çıkıyor (...) Topçu'yu menfaat döneminde çağırmanın yanında, "kızlı erkekli", nümayişle, çığlıklar, kahkahalar eşliğinde "İslâm Sosyalizmi" yapmak en başta "ahlak filozofu"na saygısızlıktır" (Yıldırım, 2015: 70).*

Bu noktada Lütfü Şehsuvaroğlu'nun Nurettin Topçu hakkında yazdığı "Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu" başlıklı kitabına da değinmek gereği bulunmaktadır. Lütfü Şehsuvaroğlu, Nurettin Topçu'nun yazı birikiminin bütüncül değerlendirilmesini teklif etmekte ve bunu *"Türkçü, İslâmcı, Sosyalist ve Kemalist akımların yeniden ortak payda zenginliğini ele alan araştırmalara yönelmesi ihtiyacı bulunduğu kanaatindeyiz"* şeklinde dile getirmektedir (Şehsuvaroğlu, 2011: 88). Nurettin Topçu, Türkçü-Turancı tarih yaklaşımlarını "Anadolu coğrafyasını vatan kabul ederek" ve *"Müslüman Türk dışında Türk kabul etmeyerek"*eleştirdiğinde Nihal Atsız'ın *"Bir Felsefe Öğretmeninin Yanlışları"* başlıklı makalesine muhatap olmuştu. Nihal Atsız'ın, Topçu'yu eleştirisi beş başlıklıdır:

1) "Milli ad olarak 'Türk', 'Türkiye', 'Türkeli'ni değil, Rumca bir kelime olan 'Anadolu'yu kabul etmektedir.

2) Anadolucular, Anadolu Selçuklarını, Büyük Selçuk İmparatorluğu'ndan ayrı bir devlet gibi görmekte ve tarihi çarpıtmaktadır.

3) Hitit döküntüleri üzerine Müslümanlaşmış Bizanslıların ve Doğu'dan gelen Türklerin karışmasıyla ortaya çıkan marazî bir "Anadolu milleti" ortaya çıkarmaktadır.

4) Topçu'ya göre Şiilik, Anadolu milletinden olmaya manidir. Bu, milleti ikiye bölmek, Celali İsyanlarının Anadolu'yu tekrar kana bulamasından başka bir şey olamaz. Biz Turancılar, yani Türkçüler, mezhebimizle değil de kanımızla ve dilimizle Türk'üz.

5) Askeri şahadeti inkâr eder ve tasavvufun uyuşturucu prensiplerini aşılamak ister. Türkiye'yi gözü pek askerler savunacaktır. Hallac-ı Mansur değil" (Atsız, 2012: 509-514).

Şehsuvaroğlu'nun farklı ideolojiler arasında ortak paydalar bulmaya dönük yaklaşımı büyük önem arzetmektedir.

"Oysa Türkçü tarih tezi ile Anadolucu tarih tezi tezinin buluştuğu ortak paydalar da bulunmaktadır (...) Atsız ile Topçu, tarih tezleri itibarıyla (Atsız, Anadolu Türk Devleti'nin kuruluşunu 1040'ta, Topçu ise 1071'de başlatmaktadır) buluşmaktadır. Kemalist tezle de Anadolucular, coğrafya esasında buluşmaktadır" (Şehsuvaroğlu, 2011: 87-88).

Şehsuvaroğlu ilerleyen satırlarda Kemalist Anadolu tasavvurunun coğrafi bir gerçeklik dışında Topçu ile ortak paydası olmadığına da işaret eder ve *"Kemalist tez ile Anadolucu tez arasında modernizmi tepeden indirme ve geleneği muhafaza etme noktasında bir çatışma"* olduğunu dile getirir (Şehsuvaroğlu, 2011: 88). Ancak Şehsuvaroğlu'nun metninin önemi farklı ideolojik kampların Anadolu'daki insan-toplum varlığı hakkında "ortak paydaları" keşfetmeye dönük teklifidir. Bu anlamda Türkiye'de yaşayan etnisitelerin kimlik (insan-tarih) ve dirlik (toprak-nizam) arayışları bakımından "milliyetçi" cenahta yükselen bir değer olarak kabul edilmelidir. Şehsuvaroğlu, Tek Partili Cumhuriyet dönemi laiklik-milliyetçilik uygulamalarının din aleyhtarlığı ve istibdat haline geldiğini, günümüzde milliyetçiliklerin çoğullaştığını, milliyetçiliğin içtimai hayatta ferdî yaşayışa karşı koyan bir doktrine bağlanması gerektiğini, bu anlayışa göre servet ve sömürge doktrininin, liberalizm ve merkantilizmin milliyetçilik iddiasının kabul edilemeyeceğini, nefsini cemaate dayamış milliyetçiliğin içtimai doktrin olarak sosyalizmi temel kabul ettiği takdirde kendi özelliğini kazanacağını ve onunla karakterleşeceğini savunmaktadır (Şehsuvaroğlu, 2011: 91). Şehsuvaroğlu'nun Nurettin Topçu'nun sosyalizmine "faşizm" nazarıyla bakanlara yönelttiği bir eleştiri vardır. Süleyman Seyfi Öğün'den alıntı yapar:

> *"Nurettin Topçu'nun savunduğu bu sosyalizm, toplumun koşullarını kabul eder ve tarihî zorunluluk fikrini benimser. İnkılâpçılık yerine tekâmülcülüğü kabul eden bu anlayışın en mükemmel gerçekleşmesi de Alman milli sosyalizmidir. Topçu'yu faşist bir anlayışa bağlanmaya götüren düşünce, faşist devletin, milletin bütün unsurlarının birleştirici, toplumsal çalışmaların hepsini eline alıcı ve toplum üzerinde en kuvvetli otoriteyi kullanıcı oluşudur. Topçu'yu Alman faşizminden ayıran yön ise, kendisine ırkı değil, dini çıkış noktası olarak almış olmasıdır"* (Süleyman Seyfi Öğün, Türk Politik Kültürü, Alfa Yayınları, 1992).

Şehsuvaroğlu bu alıntıdan sonra şöyle der:

> *"Irkı değil de dini temel alan faşizmin ne olduğu yazarın kafasında oluşmakla birlikte, Topçu'nun devletçi olduğu ve ferdî hırslara toplum adına gem vurulması gerektiğini sıklıkla tebarüz ettiği malumdur. Faşizmin kapitalist temerküzle beraber gelişen bir korparasyon sistemi olduğu düşünülürse, toprağa bağlı gelenekçi bir ekonomik sistemin esas alınmasının nasıl bir faşizm olduğu üzerinde daha fazla kafa yorulması gerektiği açıktır" (Şehsuvaroğlu, 2011: 92).*

Şehsuvaroğlu Fırat Mollaer'den yaptığı alıntılarla milliyetçilik içinde "sosyalizm" arayışı bakımından biricik ama son derece önemli bir alan açmaktadır:

> *"Topçu'nun sol ideolojisi bu tür (Kemalist-Faşist) devletçiliklerden farklıdır. Eşitlik, miras, emek, öz yönetim, toprak reformu, kooperatifçilik üzerine düşüncelerinde hızlı kalkınmadan çok bölüşüme ya da pasta büyütmekten ziyade adil dağıtıma önem verdiği görülmektedir (...) Topçu'nun düşüncesi, tek parti döneminden Demokrat Parti dönemine*

*sürdürülen yerli burjuvazi üretme mitosundan bir kopuştur (...) Topçu'nun düşüncesi, kalkınmacı acelecilikten kalkınma eleştirisine geçişi temsil eder. Sol düşüncesi açısından bu önemlidir (...) Hareket'in misyonu, Büyük Doğu'dan ve erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk muhafazakârlarının okulu olan Dergâh Dergisi'nden farklıydı. Dergâh'tan Hareket'e geçiş, uzlaşmadan, muhafazakâr ölçülülükten ve kültüralizmden eleştirelliğe ve ekonomik analize geçiştir. Topçu'nun düşüncesi, kültürel bir perspektiften ve reaksiyonel bir İslâmî duyarlılıktan çok, tek parti döneminden Demokrat Parti'ye, sorgulanması vatan hainliğiyle özdeşleştirilen kapitalist kalkınma modeline yoğunlaşmıştır" (*Şehsuvaroğlu, 2011: 100-104).

Şehsuvaroğlu, Fırat Mollaer'in Nurettin Topçu'nun "Anadolu sosyalizmi"nin retorik olmadığı tam aksine Türk sosyalizmine bir katkı olduğu, değerlendirmesini de paylaşır: *"Bu makalenin (Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı-Türk Düşünce Dünyasında Anadolu Sosyalizmi: Fırat Mollaer-2007:105) iddiası ise Nurettin Topçu'nun Anadolu Sosyalizmi'nin bir retorik olmadığıdır"* (Şehsuvaroğlu, 2011: 100-104). Şehsuvaroğlu, Dergâh Yayınları'nın kitap ismi olarak Topçu'nun sıklıkla telaffuz ettiği "Anadolu Sosyalizmi"ni tercih etmemesinin dikkat çekici olduğuna da işaret eder (Şehsuvaroğlu, 2011: 97). Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki "Bahtiyar Belde" başlıklı yazının son cümlesi *"Asrımızın şeriatı sosyalizmdir."* şeklinde bitmektedir. Bu cümle de "Yarınki Türkiye" kitabında yer alan "Bahtiyar Belde" yazısında yer almamaktadır. Söz konusu yazı İslâmiyat Dergisi'nin "İslâm'ın Sol Yorumu" dosyasında orjinal haliyle yayınlanmıştır.

Nurettin Topçu'nun düşünce evreninin "iki ayaklı" varlık göstermesi onun kitaplarının "insan-tarih" ve "toprak" ana başlığı altında değerlendirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır:

İNSAN-TARİH	**TOPRAK**
İsyan Ahlâkı	Kültür ve Medeniyet
Varolmak	Yarınki Türkiye
İslâm ve İnsan-Mevlâna ve Tasavvuf	Ahlâk Nizamı
İradenin Davası	Devlet ve Demokrasi
Türkiye'nin Maarif Davası	Milliyetçiliğimizin Esasları
Bergson	Büyük Fetih
Millet Mistikleri	Amerikan Mektupları-Düşünen Adam Aranızda
Mehmet Akif	Taşralı
Reha	
Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi	

Nurettin Topçu'nun devlet toprağı, toprak reformu, miras, kooperatif, lonca, büyük sanayinin kasaba ve köylere dağıtılması, büyük kazanca el konulması, pazarın ülkeye dağıtılması gibi hukukî netice doğuracak teklifleri günümüz Sosyalist-Marksist çevreler tarafından dahi değerlendirilmemektedir. Topçu'nun teklifi uyarınca sadece "pazarın ülkeye dağıtılması" hayata geçecek olsa, ülke çapında küçük esnaf, zanaatkâr, köylülerin geçim ve dirlik davasına

sekte olarak gelen AVM ve "cadde mağazacılığı" sistemi kapitalizmin taşıyıcısı olamayacaktır. Türk Solu'nun kentleşme sürecine sessiz kalması, kentlerde konut-otomobil üzerinden borçlandırılmış kitlenin tanımlanması sorununa sebebiyet vermektedir. Türk Solu kentli borçlu sınıfları "devrimci mücadele" içinde nasıl tanımlayacağını bilememektedir. Harvey-Lefebvre'in de "kent hakkı"na yoğunlaşmaları, kent dışında sosyalist bir toplum arayışını mümkün kılmamaktadır. Topçu'nun din, tekke, vakıf, esnaflık, ticaret, mahalle, hukuk sistemi, ordu, toprak, geçim modeli gibi kavramlar hakkında yazdıkları Osmanlı-Cumhuriyet aksında varlık sahasına çıkan içtimai yapıları "korumacı" nitelikte görünmemektedir. Topçu'nun "insan" kavramına "tarih" ekseninden baktığı ve "toprak" kavramını ise nizam meselesi sayarak "İslâm Sosyalizmi-Ruhçu Sosyalizm-Anadolu Sosyalizmi-Anadolucu Toplumculuk" şeklinde tanımlamakta ısrarı boşuna değildir. Aşağıdaki iki tabloda Topçu'nun "toprak" başlığı altında işlediği kavramlara yer verilmiştir:

Nurettin Topçu'nun Toprak Kavramları	**Makale adı**	**Kitap**
Sınıf-Sömürgecilik	İçtimaî Sınıflar	YT
Nizam	Beklenen Nizam	KM
	Ahlâk Nizamı	AN
	İktisadî ve İçtimaî Nizam	AN
	Aradığımız Nizam	AN
	Yeni Nizâmın Ana Hatları	AN
	Adalet Davası	AN
(hürriyet nizamı)	Sosyalist Cemiyet Nizamı	AN
(ahlâk nizamı)	Anarşizme Karşı Ahlâk Nizamı	AN
(iktisat nizamı)	Serbest İktisat Nizamı	İD-DD
	Hakkın Kuvveti	AN
Toprak Reformu	Toprak Reformu	İD-DD
	Maddi Kalkınma Planı	KM
	Aradığımız Nizam	AN
	Mukavele ve Mülkiyet	AN
	Adalet Davası	AN
	Reform Derdi	İD-DD
Maaş-Miras	Maaş Miras ve Kazanç Şekilleri	AN
	Allahsız Kazanç	AN
	Kurtuluşun Yolu	İD-DD
	İşsizler	AN
	Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler	AN
	İş hayatı	AN

Nurettin Topçu'nun Toprak Kavramları	**Makale adı**	**Kitap**
Lonca Teşkilatı	İş hayatı	AN
Din-Pozitivist Dincilik-İslâmcılık	Din Hayatı	AN
	Kültür ve Teknik	KM
	Manevi Kayıplarımız	KM
	Anarşist ve Hareket Adamı	KM
	Zulüm ve Düşman	V
	İslâm'ı Sömüren Siyaset-Milli Görüş Hareketine Eleştiri	İİ-MT
	Din İle Kinin Mücadelesi-Malatya Hadisesi	İD-DD
	Son Hadiseler ve Biz-Malatya Hadisesi	İD-DD
	Kin İle Din Birleşmez-16 Şubat 1969 Altıncı Filo Hadisesi	İD-DD
	Din Eğitimi	TMD
(Nurculuk-Süleymancılık)	Vatan İhaneti	KM
Sosyalizm-İSLÂM	Vatan İhaneti	KM
	İktisadi ve İçtimai Nizam	AN
	Eşitlik Davası	AN
	İş Hayatı	AN
	Ne İçin Sosyalizm	AN
	Anadolu Kültürü ve Sosyalizm	AN
	Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler	AN
	Felsefe ve Cemiyet	YT
	Bahtiyar Belde	YT
	Hareketin Sakladığı Sır	HD-TB-2015
	Hareketin Otuz Yılı	HD-TB-2015

(Kısaltmalar: AN: Ahlâk Nizamı, KM: Kültür ve Medeniyet, HD-TB-2015: Hareket Dergisi Tıpkı Basım, YT: Yarınki Türkiye, İD-DD: İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi, İİ-MT: İslâm ve İnsan-Mevlâna ve Tasavvuf, V: Varolmak, TMD: Türkiye'nin Maarif Davası)

Nurettin Topçu'da şehir

Topçu'da köy Anadolu'nun gerçek üretici gücüdür. Türkmenler bu topraklara göçebe ve tüccar olarak gelmişlerdir. Topçu'ya göre göçebe-tacir Türkmen, Etilerden köylülüğü öğrenmiştir: *"Anadolu insanı, ne Arap, ne de Orta Asya Türkü gibi göçebe değildir. Toprağa bağlı insan ise, sürekli bir hakikatin sorumluluğunu taşıyan insandır"* (Topçu, YT, 1997: 137).

Topçu, Türkmen'i göçebelikten kurtarır, köylülüğü ise yüceltir: *"Anadolu'da kuvvetli bir ziraat iktisadını hazırlayan Eti çocukları, bugünkü Anadolu köylüsünün ilk kökleridir"* (Topçu, YT, 1997: 137).

Topçu, tüccar kesimi de yargılar:

> *"Toprağa bağlı insan ise, sürekli bir hakikatin sorumluluğunu taşıyan insandır (...) Bu insan, vatan toprağına, ondan menfaat çekmek için yaklaşıp sonra onu terketmesini bilen kurnaz ve göçebe insan değildir. O, kutsal toprağa hergün daha kuvvetlenen bağlarla yaklaştıkça Allah'a bağlılığını duyan çiftçi insandır" (Topçu, YT, 1997: 137);*
>
> *"Çoğunluğu çitçi olan Anadolu'nun kendi içinden gelen evrimi takip eden toprağa bağlı insanını, toprağın sahibi, hâkimi yapacak ve alın terinin meyvesi olan mülke hürmet ederek sade üretimi sosyalleştirici bir çalışma nizamı. Bu, Anadolu'nun sosyalizmidir" (Topçu, YT, 1997: 63).*

Nurettin Topçu'nun "şehir" dediği aslında "kent"tir. O, köy ile kent'i iki ayrı uzviyet olarak görmektedir. Bizim çalışmalarımızda "şehir=medine" Batı kenti değildir. Topçu, kendi kentini şöyle anlatır:

> *"Sitelerin ilk kuruluşunda toprağa bağlı köy henüz yoktu. Dinî, iktisadi ve idari sebeplerle kurulan site kendi hüviyetini bir devlet merkezi olarak gösterdi. İdare ediciler sitelerde hakimiyet kurdular. Sonra şehirlerin etrafında, onların himayesi altında ve onların emrinde barınan halk köyleri kurdular. Fakat köy, hiçbir zaman şehrin mahallesi haline gelmedi (...) Bunun sebebi, cemiyetlerin tarihinde ilk defa kendini gösteren sınıf mücadelesidir. Şehirli para ile köylünün emeğinin mahsulünü satın alıyor, az çalışarak rahat yaşıyordu. Köylü arza, kendisinde en tabiî hakkı yaratan unsurlarla, emekle bağlanmıştı. Allah'ın kulu olduğunu bilmesi gibi aşikâr bir bilgi ile arzın sahibi olduğunu bilen köylü, şehirliyi her zaman kendi civarına tahakkümle gelip konan bir kuvvet olarak tanımıştır"* (Topçu, YT, 1997: 318).

Nurettin Topçu, Batı kenti eleştirisi yaparken onun yerine Hz. Peygamber (asv)'in hicretle inşa ettiği "şehir=medine" yapısını değil köylülüğü koymaktadır. *"Şehirlerin kalabalık halkı toplayan azametli gövdesine köylü daima içini çekerek bakmıştır. Kanun şehirde yapılır, vergi şehre götürülür (...) Asıl pazar yeri şehirde olduğundan şehirli onun emeğinin kıymetinin nâzımıdır"* (Topçu, YT, 1997: 318-319) diyen Topçu, toprak reformunu dile getirirken aslında Nizamülmülk'ün tımar sistemi kapsamında yaptığı toprak dağıtımına yaslanmaktadır. Fakat tımar sisteminden hiç bahsetmez. Topçu, Kanuni'den de bahseder. Osmanlı toplum düzeninde "toprak reformu" değil "tımar sistemi" iktisadî dirliği ifade ettiğinden Topçu'nun "toprak reformu"nu "tımar sistemi"nin güncellenmesi ekseninde değerlendirdiği düşünülmelidir. Bu konuya aşağıda yeniden değinilecektir. Topçu'nun nizam fikrinin Selçuk-Osmanlı iktisadi uygulamalarından istifade ettiği ancak sistematize edilemediği söylenebilecektir. Bu eksiklik, gerek muhafazakârlığın, gerek İslâmcılığın ve gerekse ilerlemeci-proleteryacı/kentçi sosyalizmin Nurettin Topçu'yu ihmal etmesine sebep olmaktadır. Topçu'nun "sosyalizm" iddiası muhafazakâr-İslâmcı kesimlerin Osmanlı'nın "tımar-dirlik" uygulamalarına yabancılaşmaları nedeniyle gözardı edilmektedir. İslâmcı-muhafazakâr kesimler "Batı'nın ilmi-tekniğini alalım" fikri nedeniyle Renan'a cevap üretmekte

ve tarih boyunca yürüyen tek bir ilim-teknik mirası bulunduğu düşüncesinde ısrarla Topçu'nun "toprak nizamı"nı "muasır uygarlık seviyesini aşmak" meselesinde anakronik saymaktadır. İlerlemeci-proleteryacı/kentçi sosyalizmin de Topçu'ya bakışı aynı olmakla beraber Topçu'nun "sosyalizm iddiası" da reddedilmektedir. Bu anlamda Türk Solu ve Türk Muhafazakârlığı-İslâmcılığı Topçu'nun "sosyalist" olmadığı noktasında birleşerek onun tekliflerini "kapitalist tarih öncesi"ne iteklemektedir. Topçu, muhafazakârların, İslâmcıların ve proletaryacı sosyalizmin aksine kentleşmeye direnmektedir. Türk modernleşmesinin Mümtaz Turhancı tezlerinde köylülüğün kültür değişmesine uğramasının yolunun "kentlileştirme" olduğu imâsı yer almaktadır. Bu nedenle muhafazakâr-İslâmcı öbeklerin "tepeden aşağı-zecri kültür değişmeleri" (Kemalist modernleşme) politikalarına cevabı "aşağıdan yukarı-kendiliğinden kültür değişmeleri" anlayışıyla kentleşme süreçlerinde (Farklı Modernlikler'de) bulduğu açıktır. Osmanlı'nın "fetihçi" genişleme siyasetinin nüfusu "silahlaştırdığı" muhafazakâr-İslâmcı öbeklerce anlaşılmamaktadır. Bu, toprağa yayılmak demektir. Fethedeceği ya da fethettiği bölgelere "nüfus süren", "Müslüman nüfusu iskân ettiren" Osmanlı toplumculuğu Cumhuriyet devri boyunca reddedilmiş, tarım toplumundan çıkışı sağlayacak şekilde köylülüğün kentleşmesine ısrarla devam edilmiştir. 1980 sonrasında radikal şekilde uygulanan ve halen devam eden kırsal alanın boşaltılması politikaları da bu vecheden okunmalıdır. Bu kapsamda Topçu'nun fikirleri "muhafazakâr modernleşme" siyaseti ile çatışmalı bir köy fikriyle birlikte şehre(kentsel kapitalizme) direnç gösterir.

"Türk ailesi büyük şehirlerde süratli bir inkılâp geçiriyor. Babanın hakim olduğu eski otoriteci ailenin yerine geçen demokratik ailede hakimiyet ailenin fertlerine dağılıyor. Bu hal ciddi bir aile buhranı doğurmaktadır" (Topçu, YT, 1997: 125). Şehre göç eden-yerleşen eski köylülerin aile buhranı yaşadığına değinen Topçu, köylülerin köylü kalarak şehri ziyaret edişlerine Cumhuriyet rejiminin tahammülsüz tepkiler verdiğine de değinir: *"Halkçı denen idare, büyük halk çoğunluğuna ve köylüye el uzatmak şöyle dursun, ona insan haklarını bile tanımadı. Bakanlıklarda ve başşehirde görülen köylü kolundan tutulup dışarı atılıyordu"* (Topçu, YT, 1997: 156).

Topçu'ya göre köylünün işsizliğine sebep, büyük sanayidir: *"Köylünün işsizliğine sebep, her şeyden evvel büyük sanayinin, toprakta çalışmanın değerini ve şevkini kırarak perişan etmesidir"* (Topçu, YT, 1997: 165).

Topçu, şehirlerde kira toplayan parazit sınıfa karşı da öfkelidir, "hürriyet nizamı" kavramını ileri sürmekte olan "nizamsız-kanunsuz-Allahsız kazanç sahiplerini" eleştirir:

> *"Toprakla çetin mücadele içerisinde yüzyıllardan beri aynı tempoda kıvranan koca millet, tam kırk üç bin köy böylesine sürünürken, şehirde kaynaşan gözü açık, midesi muhteşem, hırsları cellât bir zümre, sayısını her yıl arttırdığı apartmanların kirasını toplamakla vakit geçiriyor. İçki sofralarıyla kumar masalarını süsleyen milyonluk gelirler, binlerce çalışan elin emeğini sömürmektedir. Bu devletin imparatorları her biri kendini tanımayan binlerce esirin sırtında saltanat sürmektedir. Her gün şereflere verilen ziyafetlerde, düğünlerde, kokteyllerde binlerce canlı cesedin emeği kan gibi akıtılmaktadır. İşte bunun adı hürriyet nizamıdır" (Topçu, YT, 1997: 168).*

Nurettin Topçu'nun "Taşralı" kitabında verdiği tasvirler de parazit sınıfları deşifre eden anlatılar içermektedir. Arap, Çerkez, Arnavut, Boşnak kökenli ahlâk nizamına "yabancılaşmış"

Müslümanların çetecilik-yağmacılık yaparak, suç şebekeleri haline gelerek Anadolu'nun yerli (köylü) halkına zulmettiği hikâyelerde anlatılır. Bu hikâyelerin sermayenin transferi ekseninde okumak gerektiği açıktır. Topçu hikâyelerinde "sermaye"nin ve "mülk"ün eşkiyalık, düzenbazlık, hırsızlık, dolandırıcılık, cinayet gibi suç tiplerine bağlanarak el değiştirdiği vurgulanmıştır. Bu olgu erken dönem Cumhuriyet hikâyelerinde örneklenmiştir. Müslüman toplumun adalet-ahlâk değerlerinden saparak yakalandığı toplumsal didişme, mülkün transfer edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu konuda gerekirse din de araçlaştırılır.

Topçu, bozulan Osmanlı toprak sisteminin yerine yeni bir adalet nizamı inşasının başarılamadığı Anadolu'da yaşanan kaotik yapı içinde aranan "adil devlet" otoritesini, köylü (yönetilen) üzerinde aracısız-sınıfsız bir yapı olarak kaçınılmaz görmüştür. Topçu, Ermenilerin ve Kürtlerin mallarının din simsarlarınca, "Müslüman yabancı" eşkiyalarca, kentli kapitalist sınıflarca yağma edildiğini hikâyelerinde işlemiştir. Yağmanın başarılamadığı zamanlarda cinayetlerin işlenmesi, toplumsal ahlâk değerlerinin çökmesini, halk kahramanlarının sinmesini ya da sermayenin el değiştirmesine boyun eğilmesini gerektirmiştir. Bu hikâyeleri Anadolu'nun yerli iktisadi zümrelerinin geçim kanallarını koruyan nizamın çözülmesi ve adalet arayışı ekseninde okumak gereklidir. Anadolu'ya savaş koşullarında gelen Arap, Çerkez, Arnavut, Boşnak kökenli Müslümanların "kanunsuz mekân"dan istifade ederek egemen güç ya da egemen sınıf olmaya dönük suçları, adil otoritenin kaybı ve/veya delillerin karartılmasıyla cezasız kalmıştır. Topçu, toprakta helâl yolla kazanan iktisadî zümre olan köylüyü bu nedenle düşüncesinin merkezine oturtmaktadır.

Topçu, "Yarınki Türkiye" adlı eserinde yer alan "Bizde Rönesans" başlıklı yazısında "şehir kurmak" meselesine değinir. Bu yazıda *"Şehir bizde ev ve dükkan yığını, daracık ve şekilsiz yollar yumağı, ışık ve şekil zevkinden tamamen yoksun bir iskelet demektir. İskelet, çünkü o yerde şehir yokken tabiatın güzelliği vardı. Şehir kurularak o güzellik öldürüldü. Kendisinde hiçbir ruh yok. Bu bir iskelettir"* der (Topçu, YT, 1997: 104). Topçu'nun bu yazısı ilginçtir. Çünkü İslâm şehrini "sanat eseri olan şehir" kavramı üzerinden savunur. *"Sanat eseri olan şehir, tabiatı tamamlayan, ondaki nebatî, hayati ve coğrafi yapıyı sanatın motifleriyle, şekle intikal etmiş melodisiyle tamamlayan bir varlıktır"* (Topçu, YT, 1997: 104). Şehri "varlık" olarak nitelemesi, "Başşehir" başlıklı yazısında "insan" olarak nitelemesi ile mutabıktır.

Bu şehir nasıl olmalıdır? *"Matematik nizam ve mükemmeliyete dayanan, fildişinden tek bir vücut gibidir"* (Topçu, YT, 1997: 104). *"Oysa şehirlerimiz şimdi başta İstanbul olmak üzere üslupsuzdur"* (Topçu, YT, 1997: 103). *"Şehirlerde azap içinde dolaşıyoruz"* (Topçu, YT, 1997: 104). *"Şehir yapma, gerçek manasında şehirde yaşama ihtiyacını bile duymayan insan kümesinin, bütün ömrünce gıdasını toplayan karıncalardan ne farkı vardır? Bir rönesans şehri yapılmaya başlanmalıdır. Bunda esas, yine Selçuk ruhu olacaktır. Onun üslûbu, tabiatla en iyi kaynaşmış, arza yakın, Anadolu toprağının renkleriyle yüklü, yerine göre ova veya yayla üslûbu olacaktır. Şehirlerimiz zevkimizin kapısı olmalıdır. Bu şehirlerin meydanlarına dikilecek heykellerin üslûbu, yine aynı Selçuk yapı sanatının devamı olmalıdır"* (Topçu, YT, 1997: 104).

Heykeller için işareti Fatih, Yavuz, Namık Kemal, Âkif'e yönelir. Topçu'nun "sanat eseri olan rönesans şehri" teklifine rağmen asıl istediği kentsel bir kurgu değildir. Ancak kentleri nasıl konumlayacağını belirtmemiştir.

Osmanlı toplum düzeni-kent& köy ayrışması-Nurettin Topçu

Osmanlı Toplumunun içtimaî yapısı görünüşte cami temelli ise de gerçekte iktisadî kurumların merkezî rol oynadığı pazar sisteminin üstünde bina edilmiştir. Cami-pazar ilişkisi doğrudan kurulmuştur. Yukarıdaki grafiklerde de görüleceği üzere **yedi bileşkeli yapı** içindeki hücrelerden birinin diğeri ile yapı içindeki merkezî yerinin değiştirilmesi toplum sisteminde büyük bir alt üst oluşa sebebiyet vermez. Bu durum köy-şehir ilişkileri için de aynıdır. Osmanlı mahalle, vakıf, bedesten, tekke, medrese, kadı, cami ile oluşturulmuş yedi kuvvenin bileşkesindeki "şehir"in tımarlı hücrelerle gerçekleştirdiği içtimai-iktisadi birliğini temsil etmektedir. Bu "birlik" sisteminde her müessese kendi içindeki benzeri bir çokluğu toparlayan bir üst sistem halinde ortaya çıkar. Örneğin "şehir" tek bir "mahalle"den değil her biri farklı din-mezhep-meşrep-meslek müntesibi farklı mahallelerin bileşkesinden oluşur. Kadılar tek bir müftüye müracaat etmediği için içtihadî birlik gerçekleşmiş değildir. Esnaf da "çokluk" sisteminin yansıması olarak olabildiğince parçalanmış bir meslekî zihniyetle (ahîlik) yapılandırılmıştır. Bu anlamda "Osmanlı Toplum Düzeni" çokluk fikrini yapısında taşımaktadır.

Özer Ergenç, Batı literatürüne Avrupa şehrine benzemeyen, farklı özellikler taşıyan bir "İslâm Şehri" veya "Doğu Şehri" kavramının yerleştiğine işaret eder. Ergenç'in tespitine göre, açıklanan İslâm Şehri, geometrik planı olmayan, kargacık-burgacık ve çıkmaz sokaklarla örülmüş bir dokuya sahip, yerleşiklerin politik bilinçsizliğinde, İslâm'ın kamusal hayatı perdeleyen kurallarının egemenliğinde oluşmuş bir yerleşme alanıdır. Weberci sosyolojinin etkisiyle bütün bilim adamları İslâm şehirlerini bu özelliklerinden ötürü "şehir" saymamışlardır. Rusya'nın egemenliğinde kalan Orta Asya şehirlerinin ise "feodalizm dönemi yerleşmeleri" şeklinde genellemelere uğratıldığını ifade eden Özer Ergenç, Osmanlı Devleti'nin tarihinin özel bir yere sahip olduğuna işaret ederek "Osmanlı-Türk şehri" diye bir kavram önerir ve Osmanlı şehrinin gündeme gelmesinin ancak "müstemleke yönetici gözlüğü"nün bırakılmasıyla söz konusu olduğunu belirtir (Ergenç, 2008: 52-53).

Özer Ergenç'in Osmanlı şehir örgütlenmesindeki "çoklu yapıyı" kavramlaştırması da önemlidir. Ergenç'e göre örneğin İslâm dünyasındaki "hırfet düzeni"nin neticesi olarak ortaya çıkan "fütüvve" örgütlenmesinin 13. Yüzyılda Anadolu'da "ahî hareketi" olarak gelmesi onların "otonom taşra kurumları" olarak görmemize imkân vermemelidir. Ergenç'e göre, merkezî otoritenin en fazla zaafa uğradığı 17. ve 18. Yüzyıllarda bile bu kurumlar sanıldığı üzere "otonom örgütler" özelliğini kazanmamıştır. Ergenç, bu yaklaşımına kanıt

olarak Hülya Taş'ın 17.Yüzyıla ait "şühûdul hâl" meselesini ele aldığı (Hülya Taş, Osmanlı Kadı Mahkemesindeki Şühûdü'l Hâl Nasıl Değerlendirilebilir? Bilig, 44, Kış, 2008) makalesine atıf yapar. Bu makaleden hareketle esnaf birliklerinin merkezî otoriteye bağlılıklarını işaret eden Ergenç, 11. Yüzyılda merkezi otoritenin zaafa uğradığı bir ortamda ahîlerin şehirlerde güvenlik ve düzeni sağladıklarını ve merkezî otoritenin uygulayıcısı haline dönüştüğünü dile getirir. Ergenç'e göre fütüvve teşkilatını-hirfet zümrelerini merkezî otoritenin bir parçası saymak da, otonom taşra örgütleri olarak görmek de doğru değildir. Hattâ Osmanlı toplumunun farklı ve iç bütünlüğü olan çok sayıda topluluktan oluştuğu ve bu "sınıflar"ın her birinin şehirlerdeki "sivil kurumlar" olarak değerlendirilmesine ilişkin yorumlar da doğru değildir.

Ergenç'in yaklaşımı şu doğrultudadır:

> *"Reaya denilen yönetilenlerin tümü, hukuken ve sosyolojik olarak gerçekten farklı sınıfların üyesi olarak karşımıza çıkar. Her sınıf, üyelerinin benzer özellikler taşıması ve ortak hak ve sorumluluklara sahip olması nedeniyle diğer sınıftan farklıymış gibi görünür. Böyle olmakla beraber (...) her bir sınıfın birbirinden tamamen ayrışmadığını, iç bütünlüğünün ve düzeninin genel siyasal yapıya ters düşecek bir nitelik taşımadığını anlamamız gerekir. Gerçek şudur: bu farklı sınıflar, işlevsel olarak yaratılmışlardır ve reayadan olan bir birey, farklı özellikleriyle aynı anda birden fazla sınıfın üyesidir. Örnek vermek gerekirse, bir birey maişetini temin etmek üzere yaptığı işle bir meslek birliğinin üyesidir. Aynı zamanda dinî inançları sebebiyle müslim veya gayrimüslimdir. Hatta bunu daha alt düzeyde, farklı mezhep ve tarikatlere de indirmek mümkündür. Yaşadığı mekân itibariyle bir köy veya mahalle cemaatinin üyesidir (...) Ancak bütün bireylerin ortak özelliği, "reaya" olmaktır. O yüzden "reaya"yı bir statü olmanın yanısıra, bir ortak kimliğin göstergesi olarak algılamak gerekir. Böyle olunca, bu fonksiyonel grupları, üyeleri arasında dayanışmanın, ortak hak ve sorumlulukların kaynaştırdığı ayrı otonom birlikler olarak algılamak pek doğru olmaz" (Ergenç, 2008: 57-58).*

Özer Ergenç, şehir tarihi araştırmaları içinde kalarak şehir-köy ilişkilerini oldukça ilginç bir şekilde yorumlamıştır. Osmanlı klasik döneminde taşra örgütlenmesinin temelinde üç önemli etmenin bulunduğunu vurgular: *"Taşrada sancak ve kaza yönetim birimlerinin sınırlarının belirlenmesinde yönetsel, ekonomik ve teknolojik faktörlerin rol oynadığı açıktır"* (Ergenç, 2008: 54). *Şehirler, etraflarında sakinlerini besleyecek genişlikte bir kırsal çevreye gereksinim duyarken, buna karşılık o kırsal çevrede yaşayanlara, tarım dışı üretimin metaını, yönetim, askerlik (güvenlik) ve kültür hizmetleri sunmuşlardır. Bu zorunluluk bize şehir kurumlarının tek boyutlu olmadığı*nı hatırlatır (Ergenç, 2008: 54). Taşra yönetim birimleri, kendi içlerinde bir bütünlük oluşturdukları için birimin üst yöneticisi olarak gelenler, kökenleri ne olursa olsun, bu bütünün içinde yaşayanlara uymak zorundaydılar. Özellikle belirli bir süre için taşraya gelenler ve şehirlerde görülen üst düzey yöneticilerin alt kadroları, köken itibariyle taşralıdır. Bu, üst düzey yöneticilerin de zamanla taşralaşmalarına ve özellikle "tekâüdlük" dönemlerinde hayatlarını oralarda geçirmelerine neden olmuştur. Reaya kökenli olan ve şehirde kümeleşerek taşradaki birimlerin temsilcisi durumunda bulunanların fonksiyonları bu bakımdan ilginçtir. İslâm şehirlerinde yaşayanların politik bilinçsizlik içinde oldukları görüşünün doğru olmadığını gösteren bulgular, bu a'yan ve eşrâf denen taşra seçkinleriyle ilgilidir (Ergenç, 2008: 54-55).

Özer Ergenç'ten aktardığımız bu nakillerin ortaya koyduğu sonuç şu ki, Osmanlı şehir sistemi farklı sınıf ve zümrelerin bileşkesinden oluşmuş çok boyutlu yapıdır. Şehri inşa eden kurumlar "otonom" değilseler de merkezi otoritenin parçası da değildirler. Ayrıca bu kurumların "sivil toplum" sayılamayacağı da açıktır.

Özer Ergenç'in yaklaşımında *şehirler, etraflarında sakinlerini besleyecek genişlikte bir kırsal çevreye gereksinim duyarken,* Nurettin Topçu'nun çalışmalarında "şehir" tarımsal üretim yapan bir yerleşim alanı şeklinde ele alınmamaktadır. Şehirleri sadece endüstri, ticaret, yönetim sahası olarak gören Topçu, köyü dikotomik olarak şehrin karşısında tutarak idealleştirir. Bu anlamda ahî teşkilatlarının da kendi içinde "sosyalist" tarzlar geliştirebileceği fikrinden kopulur.

Tuncer Baykara'nın Anadolu'daki şehir iskânında belirlediği esasları burada nakletme zarureti vardır:

1) Şehir bir sur ile çevrilidir. Surların içi, kaynaklarda batın, dahil diye anılmaktadır. Bunlara Enderun dendiği de olur. Enderun'un Türkçesi, Kayseri, Aksaray ve Beyşehir'de yaşayan içeri-şehir olmalıdır.

2) Surların dışında, iskân edilen ve hukuken de şehre dahil edilen yerler vardır. Buralar kaynaklarda zahir diye de anılır. Surların dışı olduğundan, dış veya taş-şehir de denilir.

3) Evlerin bitimi ile bağlık-bahçelik sahalar başlamaktadır. Bu bağ-bahçeler, şehrin etrafında yeşil bir kuşak teşkil ederler. Kimi zaman 4-5 km'ye uzanan bu yeşil kuşak kaynaklar da sevad diye anılır.

4) Sevadın dışında ise artık, idarî bir kavram olan vilayetin sınırları başlamaktadır. Hukukî kaynaklar burayı a'mal diye adlandırırlar. A'mal, vilayet ile eş anlamlıdır ve burası şehrin asıl gıda ihtiyacını karşılayan sahadır. Burasını ikiye ayırmak doğru olur: a) Hububat üretim sahası b) Hayvancılık üretim sahası, yaylalar. Zay'a yani çiftlikler ve köyceğizler ve köyler hep bu sahada bulunmaktadır (Baykara, 2014: 94).

Anlaşılacağı üzere Osmanlı şehir-köy ilişkisi birbirine karşıt ve kopuk sistemler olmamıştır. Nurettin Topçu, Batı Kent modelinin tarımdan radikal anlamda kopuk yapısının eleştirisini yaparken gerçekte Osmanlı şehir-köy sistemini gözden kaçırmış gibidir.

Nurettin Topçu ve köylüyü bir sınıf yapmak, tımar sistemi

Nurettin Topçu'nun "muhafazakâr"lığı "Osmanlı Toplum Düzeni"ni tevarüs etmemektedir. Örneğin onun "köycü sosyalizmi" mahalle, vakıf, bedesten, tekke, kadı ve cami kurumlarını içermez. Topçu, reforma uğratılmış "medrese"den başka bir yolla "Osmanlı şehri" ile ilişki kurmamaktadır.

Osmanlı'nın **yedi bileşkeli şehir yapı**sı ile **şehirlere bağlı tımarlı köy sistemi**, "çoklukta birlik" fikrinin yansıması olarak Türkmen Barışı'nın özelliği olarak tecessüm etmiştir. Nurettin Topçu, bu "çoklukta birlik" düşüncesini Hallaccı şahsiyet doktrini ile adem-i merkeziyetçilikten kopartarak otoriter devlete doğrulttu. *"Hepimizin çoklukta birlik teşkil eden şahsiyetimizin çeşitli cepheleri vardır. Ancak bu çok elemanları âhenktar bir şekilde birleştirmek dehânın işidir"* (Topçu, BF, 2012: 64).Nurettin Topçu "çoklukta birlik" düşüncesini devlete doğrultan bir

yaklaşımla şöyle yorumlar:

> *"Dağınık fertlerden ibaret toplumu millet yapan bu devlet, istişare esasına dayanan, tam otorite ve tam mesuliyet taşıyan devletti. Şüphesiz bizimkine çok üstün devlet anlayışıyla Fatih, ecdadının başlattığı Anadolu Türk birliğini tamamladı. Eğer onun devlet anlayışı batının devlet görüşlerine ahmakça feda edilmeseydi bu vatanda ne anarşizm hareketi olur ne de içerde bölünme iradesi doğabilirdi" (Topçu, BF, 2012: 93).*

Topçu'nun *"otoriteli devlet"* fikrinin tımar sistemini niçin temel almadığı böylece ortaya çıkmış gibidir. Çünkü tımar sistemi adem-i merkezî bir tarımsal üretim modelini getirmekteydi. Topçu, merkeziyetçilik adına devlet anlayışını Muaviye'ye kadar götürür:

> *"Batının eski Roma İmparatorluğu'nda doğarak asrımızın sermaye tahakkümü ile birleşen devlet anlayışına ve Hegel'in devlet fikirlerine çok üstün olan bu devlet görüşü, İslâm Peygamberi'nde başlayarak Hz. Muaviye'de tekrar yaşatılan ve Fatih'in dimağına sinen şahane devlet görüşüdür" (Topçu, BF, 2012: 93).*

Topçu'ya göre:

> *"Din Allah'ın emri, devlet onun hareketidir. Bu ifade ile Hegel'in devlet nazariyesine ulaşıyoruz. Devlet, ilahi iradenin yeryüzünde gözükmesidir. Eğer Hegel bir müslüman mütefekkiri olsaydı, kendi devlet nazariyesinin en mükemmel tatbikçisi olarak Fatih'le Yavuz'u bulurdu ve tam manasıyla ilahî iradeyi, insanoğluna ve bâhusus devlet reisine hudutsuz yükleyen İslâm'ın ruhunda arardı" (Topçu, BF, 2012: 55).*

Sencer Divitçioğlu ise, Nurettin Topçu'nun düşüncesindeki "çoklukta birlik" meselesinin asıl itekleyicisinin "otoriteli devlet" ve "milliyetçi Fatih" yaklaşımının aksine toprak nizamı olduğunu ve Fatih'ten önceye dayandığına işaret eder: "*Osmanlı toplumunun kuruluş yıllarında devlet, toprağın mirî oluşundan ötürü, değişik toplumsal kökenlerden gelen, alp, gazi, ahî, derviş, Türk, Rum, köylü ve şehirli olan kimseleri bir çatı altında toplayıp birleştirmeyi başarmıştır"* (Divitçioğlu, 1981: 62).

Sencer Divitçioğlu, Nurettin Topçu'nun "otoriteli devlet" fikrinden bahsederken tımar sistemine niçin hiç atıf yapmadığına açıklık getiren bir dönem analizi de verir:

> *"Ede Balı, Çandarlı ve İvaz Paşa gibi devlet büyükleri ahî örgütüne mensup idiler. Mihaloğulları, Evranosoğulları ve Turahanoğulları gibi akıncı beylerin ise kalabalık akıncı kuvvetleri var idi. Osmanlı Devleti genişledikçe bu zümrelerin kuvvetlenip nüfuzlarını artıracakları apaçıktır. Nitekim, Murat'ın cülusundan hemen sonra Ankara Âhilerinin birdenbire başkaldırdıklarını ve akıncı beylerinin Trakya'da büyük araziler edinmiş olduklarını görüyoruz. Osmanlı Devleti'nin biricikliğine karşı girişilen bu iktisadî güçlenmeyi kırmak, Osmanlı iktisadî sisteminin istikrarlı temellerini bozma eğilimini önlemek için sultanın yeni müttefik kuvvetlere ihtiyacı olmuştur. Bu kuvvetler devlet için yetiştirilen kullardır"* (Divitçioğlu, 1981: 65).

Divitçioğlu bu yeni müttefikin kim tarafından ve nasıl gerçekleştirildiğini de şöyle aktarır:

> *"Kul zümresinin, özellikle Çandarlı Halil Paşa'nın Fatih Sultan Mehmet tarafından idam ettirilmesinden sonra, devlette ağır basmaya başladığını görüyoruz. Çandarlı'nın katlinden sonra, 'Devlet idaresindeki eski ailelerin nüfuzları bertaraf edilmiş ve padişahın*

emir ve arzusuna mutlak surette uyan kişiler devletin başına getirilmiştir' (Halil İnalcık, Mehmet II maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C: 7, s: 512)" (Divitçioğlu, 1981: 65).

Divitçioğlu'nun anlattıkları, Nurettin Topçu'nun Osmanlı toplum düzenine ait ahî, tımar, vakıf sisteminin devamı olacak bir teklifle gelmeme sebebini de açıklamaktadır. Topçu, ahî geleneğin inşa ettiği şehir fikrine de, tımar sisteminin belirlediği kırsal düzene de kendi içtimaî-iktisadî sisteminde *başkaldırı ihtimali* nedeniyle yer vermez. Böylece vahdet-i vücutçu toplum sistemi olan "yol bir sürek binbir" esasıyla inşa edilen "Türkmen Barışı" yerine farklılıkları merkezî otoritede temerküz ettiren "devlet barışı"nı öne çıkarır. Bu noktada yönetileni köylülükte (toprağa sabitlemekte) çoğaltır. Bu mesele Osmanlı toplum düzeninin niçin göçebelikle uzlaşamadığının ve Safevilik'in de niçin göçebe Türkmenler arasında yayıldığının da açıklamasıdır. Topçu açısından, İsyan Ahlâkı'nın prototipi Hallac'ın tek başınalığı da böyle bir kurguda işlevselleşir. Nefislerinde isyan eden ahlâkçı şahsiyetçi çokluk-kalabalık, şahit olduğu "hak" karşısında vahdete erer/ermelidir. Toprak-köylülük bu meselede işlevselleşir. Topçu'nun şehir kuran Hacı Bayram hakkında çok yazmaması da buradan ele alınmalıdır. Zira Bayramîlik ve ardından gelen Ömer Sıkkînî ile zuhur eden Bayramî-Melâmîlik bir şehir-esnaf örgütlenmesidir. Melâmî şeyhleri Kanunî devrinde idam edilmişlerdir.

Yönetilenin tamamının köylüye dönüşmesi, devletin karşısında sınıf savaşı yapacak öbeklerin ortadan kaldırılması amacına hizmet eder. Ancak başkaldırıyı engellemek için köylünün toprağa kavuşması gerekmektedir. Böylelikle *köylünün kırsalda ağaların ve kentlerde kapitalistlerin iktisadî baskılarından kurtulacağı düşünülür. Sosyalizm, kentlerde sermaye birikimini ve köylünün toprağı bırakıp işçileşmesini önlemek için işlevselleştirilmiştir.* Topçu'nun toprak reformu sosyalizmi ile tımardan kopuşu mukadder olur. Bu aynı zamanda "şehir" fikrinden de kopuş demektir. Çünkü devlet ile köylü arasında bir sınıf bırakmamaktadır. Şehirdeki imalat yoğunlaşmasını da kırsala yaymaktadır. Hattâ giderek Anadolu köylüsünü tek sınıf yapmayı teklif etmektedir: *"Anadolu'da millet içinde içtimai sınıf doğmamıştır (...) Şu halde; bizim işimiz, bizim kurtarışımız, kurtarıcı inkılâp, memleketin müstahsil zümresini, Anadolu köylüsünü bir sınıf yapmak, onu ahlâkî bir hayat içinde canlandırmak, onu cemiyetin başına geçirmektir"* (Topçu, YT, 1997: 227).

Topçu'nun şehir-köy iktisadı

Topçu, bir "Müslüman pazarı-ahîlik" fikri getirmediği için esnafı ve ticaret erbabını da sisteminin dışında tutmaktadır. Onun "lonca" sistemi devlet kontrolündedir. Oysa ahîlik hem kendi pir modellemesiyle ve hem de kadılık sistemiyle "devlet" kontrolünde değildir.

Osmanlı iktisadi sisteminde köy-şehir ilişkilerinin kesiştiği yerde pazar-cami birlikte varlık bulur. Çünkü "Cuma kılınır, pazar kurulur." Her şehir yedi bileşkeli bir yapıya tabi kalınarak inşa edilmiştir. Şehirlerin dışında kalan ve tımarlı sipahilerin kontrol ettiği kırsal da başıboş ve güvenliksiz değildir. Günümüz köy düşüncesinden oldukça farklı olan Osmanlı kırsal üretim sahası (tımar arazisi) halkın kentlerde yoğunlaşmasını da kapitalist profillerin ortaya çıkışını da engellemektedir.

Osmanlı iktisadî sisteminin bu yapısı (her ne kadar Özer Ergenç 'otonomi'ye itiraz etse de

varlığını tamamen reddetmemektedir) şehir toplumunun "muhtar" sayılabilecek bir çok öbekten oluşmasından kaynaklanmakta ve kırsal toplumun ise üretim modeli aracılığıyla geçimlik ekonomiye bağlanmasına dayanmaktadır. Büyük ihtimalle Nurettin Topçu, "muhtar" yapılar istemediği için devlet-yönetilen ilişkisini sağlamak adına zaten köylü olan geniş nüfus yapısını korumak kaygısıyla fikir üretmiştir. Bu fikrin üretiminde Remzi Oğuz Arık'ın etkisi büyük sayılmalıdır.

Osmanlı sisteminin yıkılmasından sonra kurulan Cumhuriyet rejiminde de *"yedi bileşke"*nin oluşumuna fırsat verilmediği ve kırsal alanda da geçmişe ait toprak sisteminin tamamen bertaraf edilmek istendiği söylenebilecektir. Nitekim aşar vergisi 1925'te kaldırılmıştır. Cumhuriyet sonrasında köy-şehir ilişkisini sağlayan merkezin pazar-cami olmadığı da açıktır. Cumhuriyet, köy-şehir ilişkilerini bozacak bir endüstriyel kent tasavvuru geliştirmeye yönelmiş yahut hiç değilse sermaye birikiminin aracı olarak sanayi-finans kurumlarının yoğunlaşmasına yönelmişti.

Nurettin Topçu'da da eski toplumun tımarı tanzim eden "şehir" fikrine bağlılık olmadığı söylenebilecektir. Topçu, Fatih'in "fethettiği şehir" idealleştirmesi içinde kalmıştır:

> *"Fatih önce bize bir şehir hediye etti; ona bir medeniyetle kültürün tohumunu attı. Sonra bu şehri, Anadolu'nun beyni haline koydu. XX. asırda biz bu şehri, pek çok Afrika ve Avustralya şehirlerinde bile rastlanmıyan zevksizlik, duygusuzluk âbidesi haline getirdik (...) Haydarpaşa istasyonu yok mu yemyeşil Anadolu sahalarında bağdaş kurmuş koca bir köstebek veya umacıya benziyor! İdeal İstanbul bu şehir değildir"* (Topçu, TMD, 1997: 39).

Topçu devamla İstanbul'un yeniden fethedilmesi gerektiği fikrine varır: *"Bu şehri bir kere daha fethetmemiz lâzım. Beşyüz yıllık vücuduna sahip olduğumuz bu şehir şimdi şaşkındır. Onu ve onunla birlikte Anadolu'yu kurtaracak hamle nereden gelecek?"* (Topçu, TMD, 1997: 42).

Anlaşılacağı üzere Topçu, Anadolu'ya yayılmış bir şehir felsefesi fikrinden hareket etmemekte, yöneten-yönetilen ilişkilerini devlet-köylü şeklinde tanzim etmektedir. Osmanlı, şehrinin yarı-muhtar mahalle , bedesten , tekke , kadı , vakıf gibi oluşumlarına sıcak bakmamaktadır. Bu nedenle örneğin Osmanlı kuruluşunda rol oynayan tekkeleri eğitim sistemine dahil etmez: *"Tekkelerin temiz olduğu ve henüz kalpazanların eline geçmediği devirde tasavvuf, halka gerekli dini terbiyeyi veriyordu"* (Topçu, TMD, 1997: 156). Topçu, din adamlığının bir sınıf olarak ortaya çıkışına itiraz etmektedir: *"Din, bir meslek olamaz; o insanlığımızın cevheridir. Bir kısım insanların din adamı diye ayrı bir içtimai sınıf meydana getirmeleri, dinin bir dünya sanatı haline koyulmasına yol açmıştır. Hepimiz din adamıyız, hep Allah yolunda olmamız gerekiyor"* (Topçu, TMD, 1997: 162).

Kezâ aynı sebeple ticaret erbabını sisteminin temeline yerleştirmez. Topçu'nun işçisiz, tacirsiz, burjuvasız, ruhbansız, ağasız toplumu inşa etme gayreti onu Batı tipi sosyalist nazariyelerden ve dolayısıyla ütopistlerden ayırmaktadır. Bu sınıfsızlık nedeniyle "kent"in (Nurettin Topçu "şehir" der) gelişiminin durdurulmasının mümkün olduğunu düşünmektedir.

Ancak Topçu'nun Kültür ve Medeniyet kitabının "Maddi Kalkınma" başlıklı yazısında hem şehir ve hem de sermaye hakkında genel eğilimini bozan bir yorum yapar:

> *"Şehirlerin imarına ait, bir kısmının medeniyet ve ilim merkezi, bir kısmının ticaret*

merkezi halinde Avrupa şehirlerini örnek tutan kalkınma projesinin gerçekleşmesi için gerekli fedakarlığı, yurdun her yanından büyük şehirlere koşan büyük sermaye sahibi bahtiyar hemşehrilerinden beklemek hakkımızdır" (Topçu, KM, 1998: 61).

Bu satırlarından hareketle Topçu'nun şehirdeki sanayi kapitalizmden köycü topluma geçişi tedrici bir siyasetle gerçekleştirmeyi düşündüğü söylenebilir.

Köyleri yöneten devlet

Topçu'nun düşüncesinde köyleri yöneten "şehir" fikrinden ziyade "köyleri yöneten devlet" fikrinin baskın olduğu söylenebilecektir. Topçu'da toplum-ekonomi ilişkileri devletçi bir eksen üzerinden kurgulanmaktadır. Topçu'ya göre "devlet içinde devlet" pozisyonu sağlayan tüm kurumlar "millet varlığına" yöneltilmiş darbedir. Bayram Kaçmazoğlu'nun da ifade ettiği üzere Topçu'nun sisteminde:

> *"Ekonomik yapımız her şeyden önce devletçi olacaktır. Ancak devletçilik sisteminde, rekabetin ortadan kalkması nedeniyle üretimin azalması, milli gelişmenin zayıflaması gibi zaaflar bulunmaktadır. Hele toprakla mücadele gerektiren tarımsal üretimde yalnız merkezî irade ile üretimi idare etmek çok zordur. Tüm bunlara rağmen halkın ekonomik değerleri kullanımı adına en iyi sistem devletçiliktir. Devletçi ekonomi sistemiyle halkın soyulması önlenir, üretim halkın ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştiriliri ve yabancı sömürü engellenir" (*Kaçmazoğlu, 2012: 137).

Topçu'nun köycü düşüncesinin "tımar sistemi"ne yaklaşmamasının ardında kanaatimizce Remzi Oğuz Arık'ın fikirleri bulunmaktadır.

Remzi Oğuz Arık, Batı tipi kentleşme, ilerleme ve sanayileşmeyi müstemlekecilikle ilintilendirdi:

> *"Bizde köy-köylü faciasının asıl senaryosu ondokuzuncu asırda kurulmuştur. (…) XIX. asırda, Osmanlı İmparatorluğu'nun -sözde- metropolü olan Anadolu'da 'çıkrıkları durduran' büyük sanayi, ne Türktü ne Müslümandı, hattâ ne de Osmanlıydı. O ilkin ecnebiydi, sonra düşmandı. Bu ecnebî, bu düşman sanayi Anadolu'da kurulunca; hiç olmazsa bu kuruluştan doğacak kıt menfaatleri bile bize bırakmıyordu. O sadece çıkardığı malı kontrolleri altındaki yakın, büyük merkezlerimize yollayarak zahmetsiz, külfetsiz kazanıyordu (…) Anadolu'ya dökülen büyük sanayi malları, bu memlekette mahvettiği zanaatçıların yanında, gene o memleketin öz çocuğundan tüccar, ticarette aracı yetiştirmemiş; (…) Türk hüviyetine de düşman yabancı azlıkların kazancına simsarlık vazifesini görmelerini kolaylaştırmıştı. Ecnebî ve düşman büyük sanayi, ardısıra iki büyük bela daha getirdi: a) yüksek faizli ve yalnız keyif yolunda eriyip giden yadırgı sermaye; b) bu yabancı, ahlâksız sermayenin memlekette yapmaya başladığı demiryolları vesair taşıma vasıtaları"* (Arık, 1955: 100-101).

Topçu da Arık gibi düşünüyor, Batı'nın tekniğini almayı "düşmanın silahıyla silahlanmak" şeklinde değerlendirenlere itiraz ediyordu: *"Zira düşmanın silahlarını kullanmak onun kadar haksız, onun kadar zâlim ve zayıf olmaktır. Nitekim öyle oldu: Arada kaybedilen ruhumuzdu"* (Topçu, KM, 1998: 35).

Remzi Oğuz Arık'a göre *"Bugünün milliyetçisi, köycü olmak zarûretindedir"* (Arık, 1955: 90). Remzi Oğuz Arık'ın köycü düşüncesi, köye sadece "köy iktisadı" nazarıyla bakmamaktadır. Arık'ın köyü idealleştiren düşüncesi Topçu'yu da etkilemiş ve geçmiş toplumun (Osmanlı) köye sadece iktisadî gayelerle eğilmesine karşı direnç oluşturmuştur. Arık ve Topçu, köy meselesinde vatan ve millet idealini bulmaktadır:

> *"Köy, Türkiye'nin tarihinden sonra büyük gerçeği olan toprağı temsil etmekte; bu topraklara vatan, bize millet dedirten, elle tutulabilir kıymetlerin kaynağını getirmektedir (...) Köyü sadece bir içpazar ve böyle bilme yüzünden köyü bir nevi (sömürge=müstemleke) görüşü, metodu ile idare etmesi mantıkî zaruret olan köycülükle bizim aramızda münasebet yoktur. Köye sadece "iktisadi bir alan" gibi bakanların zihniyeti ile bütün gelirini, müstemleke sömürmekten bekleyenlerin zihniyeti arasında bir fark görmüyoruz. Köye millet iktisadımızın büyük muvazene faktörü yerini veriyoruz. Ama köye yalnız bu iktisatçı gözüyle bakmıyoruz. Köye, yaşayan milletin kendinden olan dili, müziği, dansı, hikâyesi, örfü, kökü olarak nesi varsa, onları yaşatmakta olan bir temel diyen ve köye yaklaşırken hep bu saygı ile yaklaşan milliyetçi-köycü ile; fabrika mallarına müşteri olduğu için veya bütçeye gelir temin ettiği için köyü ele alan vecizeci ve broşürcü, dâima menfaat, fayda peşinde koşan köycü arasındaki uçurum meydandadır. Demek ki böyle basit bir köy iktisadının mevzuu veya sadece iktisadî bir alan yahut bir asker, bir vergi kaynağı gibi bakanların konstrüktif düşünceleri karşısında; köye bir millet hücresi gibi bakan ve mensuplarını bir ekip halinde çalıştıran organik düşünceleri tercih ediyoruz"* (Arık, 1955: 90-91).

Remzi Oğuz *"Bizim ideolojimizi dayadığımız realitelerin başlıcası toprağımızdır"* (Arık, 1955: 62) ifadesinden sonra "sosyalizm" ve "toprak reformu" kavramlarını da kullanmış Topçu'nun fikir öncülü olmuştur:

> *"Toprak kanunu çıkarmak için elimizdeki memleketin istiklâli kadar halkının da efendi kalmasını birbirine düşman olmayan hemşerilerden meydana gelmiş kalmasını isteyecek kadar milliyetçi olmak yeter; ardından 'reforme' korkusu silinip gidecektir (...) Biz bu halkçı, devletçi olan milliyetçiliğin adına Necmettin Sadak'ın yazdığı gibi 'Sosyalizim' demesine veya denmesine üzüleceklerden değiliz"* (Arık, 1955: 61).

Nurettin Topçu hangi ideolojinin içinde sayılacak?

Nurettin Topçu'yu 1) Milliyetçi, 2) Muhafazakâr, 3) Nasyonal sosyalist, 4) Antisemitik, 5) Muhafazakâr devrimci, 6) Romantik antikapitalist, 7) Ütopik sosyalist, 8) "Milli dindarlık" ve Türk-İslâmı'nın ideologu 9) İslâm sosyalizmi, 10) Ahlâkî antikapitalizm, 11) Alman Köycülüğü'nün aktarıcısı gibi kavramlar içinden okumanın kendine göre haklı nedenleri olabilir. Ancak bunun Topçu'nun durduğu yeri açıklayamadığı ortadadır.

Nurettin Topçu'nun "Nizam Ahmet" müstearını kullandığı hatırlanırsa onun "ahlâk nizamı" meselesinin "alter sosyalist" olduğu söylenebilecektir.

Hilmi Uçan, Hece Dergisi'nin Nurettin Topçu Özel Sayısı'nda yayınladığı yazıda şöyle der:

> *"Topçu (...) sosyalizm terimini ömrünün sonuna kadar savunur. 'Müslüman Anadolu*

> *Sosyalizmi' gibi başlıklarla donattığı toplumsal teklifleri, O'nun ütopyasını teşkil eder (...) Bu, Topçu'nun sosyalizme sıcak baktığı anlamına gelmez. O'nun sosyalizmi yüceltmek gibi bir amacı yoktur. Bu yaklaşım da o günlere özgü, sentezci bir açıklama biçimidir denilebilir ve birçok aydında görülebilir"* (Uçan, 2006: 87)

Yine Uçan yazısının sonlarına doğru *"Nurettin Topçu'yu kendi dönemi içinde değerlendirmek gerekir. Düşüncesini sistemleştirmeye çalışırken düştüğü terim ve ifade yanlışlıklarından söz edilebilir. Ne var ki Nurettin Topçu (...) söylediğine samimî şekilde inanan bir 20. yüzyıl aydınımızdır"* (Uçan, 2006: 90) şeklinde kanaatini eklemektedir. Ancak bu yaklaşımda "sosyalizm" kavramının akademik yanlışlanması yer almamaktadır.

Akif Emre'nin de Topçu eleştirisi sanayi toplumcu proletarya sosyalizminin söylemleri ile benzeşmektedir:

> *"Topçu'nun savunduğu tarihi sürekliliğe karşın önerdiği Türk tipini Anadolu ile sınırlandırması aşılması güç bir çelişki olarak durmaktadır. Misak-ı Milli sınırlarını aşmayan bir Türk/lük ve İslâm/cılık düşüncesinin Cumhuriyet ideolojisinin kimlik politikalarıyla örtüşmesi Topçu'nun hayatı boyunca sergilediği aykırı/muhalif duruşuyla açık bir çelişki oluşturmaktadır (...) Her ne kadar savunduğu görüşlerini, döneminin Müslüman fikir adamlarıyla kıyasladığında derinlikli ve felsefi bir çerçevede ele almışsa da en azından kimlik tanımlamaları etrafında örgütlediği düşüncelerinin, ideolojik olarak eleştirdiği Batıcı politikalarla, başka bir ifadeyle resmi söylemle örtüşmesi Osmanlı döneminin düşünce atmosferiyle irtibatlandırmadan anlaşılamaz (...) Aynı zamanda döneminin özellikle bazı Alman ekollerinde öne çıkan toprağa bağlı romantik vatan ve kimlik düşüncesinin ulus-devlet modelinde reel şartlarla örtüşmesinin bir sentezi olan Anadoluculuk akımı; onun ilgiyle izlediği döneminin Batı'daki felsefi ve siyasi akımlarına uyarlanmış yerli versiyonu gibi durmaktadır (...) Dönemin sağ ve muhafazakâr aydınları ve siyasetçileri arasında özellikle enternasyonal Masonluk ve Yahudi tehlikesine Topçu kadar dikkat çeken azdır. Muhtemelen Hitler'e karşı beslediği sıcak duyguların temelinde bu yönü ağır basmaktadır. Bununla beraber onun faşizm ve Hitler sempatisi Nasyonal Sosyalizm'den esintiler taşıyan İslâm Sosyalizmi fikrinden bağımsız anlaşılamaz"* (Emre, 2006: 44-45).

"Sosyalizm" kavramını İslâm cemaatinin bütünlüğünü sağlayacak şekilde anlamıştır. Bu türden bir yaklaşım Nurettin Topçu sosyalizmini marksizmin sosyalizmi tasnif ettiği tarihsel nazardan koruyacaktır. Bilindiği üzere marksizm kendinden önceki sosyalizmleri "ütopik" olarak resmetmiş ve kendini "bilimsel sosyalizm" kavramıyla tanımlamıştı. Oysa Nurettin Topçu modern dünyada geçmiş sosyalizmleri hayata geçirmeyi teklif eden bir sosyalizm teklif etmemiştir. Onun "Anadolu sosyalizmi" kavramlaştırması Anadolu'da varlık bulan milletin Yarınki Türkiye'sini gerçekleştirmeyi teklif etmektedir. Bu teklif, kendi çağındaki kapitalist ve komünist zihniyetlerin mülkiyet, sınıf, çalışma hayatı, toplumsal tabakalar, devlet, ordu biçimlenmelerinden uzaklaşmayı içermektedir. Kapitalizmi ve komünizmi sapma gören Nurettin Topçu, Anadolu'da kurulan Cumhuriyet'in kurmaya çalıştığı toplum sisteminin de başarısızlığını ifadelendirir. Topçu'nun bu yaklaşımının temelinde Anadolu'da kurulacak toplumun sınıflara uğramaması endişesi vardır. Nurettin Topçu sosyalizmi, "fakirle zengini böylece kurtarmak için" (Topçu, AN, 1997: 173); "Her mahalleden bir milyoner

çoktan çıktı ve bu zillet ilerledi" (Topçu, AN, 1997: 171); *"İslâm'ın istediği, her mahallesinde bir milyonerin zenginlerin cemiyeti değildir. Fukaranın ahı ile yüzü kararmayan cemiyettir"* (Topçu, AN, 1997: 26) diyerek Müslüman cemaatin iktisadî denkliğe ulaştırılması nazarından ele alır.

Tanıl Bora'nın da düşüncelerine yer vermek gerekir. Bora'nın muhafazakârlık tanımı şudur:

> *"Muhafazakarlık kapitalist modernleşme süreci karşısında, bu sürecin çözdüğü siyasal, toplumsal ve kültürel yapıların ve o yapılara yüklenen anlam ve değerlerin sürekliliği adına gösterilen tepkiye dayanır. Bu tepki yeni olanın mutlak reddi anlamına gelmez; eski ve yerleşik olanın, geleneksel ve kutsalın sürekliliğini modern koşullarda sağlamaya çalışmaktır"* (Bora, 1999:54).

Muhafazakârlık Edmund Burke tarafından Fransız Devrimi'nin yıkıcı etkilerine karşı geliştirilmiştir. Burke, Fransız Devrimine bakarak toplumsal reform için İngiliz Devrimi'nin yöntemlerini önerir. İngiliz Devrimi'nde geleneksel kurumları koruyarak, eski sınıfsal çerçeveyle uzlaşarak, otoriteyi yıkmadan gerçekleştirilecek doğal bir değişim savunulur. Muhafazakârlığın değerlerinin şunlar olduğu savunulur: gelenek, din, millet, devlet, otorite. Bununla beraber İngiltere'de muhafazakârlık bir burjuva/seçkin ideolojisidir. Türkiye'de muhafazakârlık sanayi toplumunun dinamikleri üzerinde yükselmiş değildir. Varsayılan muhafazakârlık Osmanlı seçkin/asker/bürokratlarının bir kısmı tarafından kurulmuş Cumhuriyetin tebaası olan çiftçi-köylü nüfusun modernleştirilmeye, sanayileştirmeye çalışıldığı toplumda doğmuştur. Bu anlamda muhafazakârlık Batı'da kapitalist toplumun değerleri karşısında toplumu dizginlememek, eski kurumların liberal toplum menfaatine savunulması demektir. Oysa Türkiye'de muhafazakârlık, politik sistemi "eleştiri ve sorgulamanın dışında tutma" çabası olarak görülmekte, değişimlerin sarsıcı olmasını önlemek için belirlenen politikalara özgülenmekte ve "sağcılık" olarak konumlanmaktadır. Post modern dönemde muhafazakârlığın eski değerlerin (gelenek, din, millet, devlet, otorite) liberal toplumu güvencelemek üzere savunulması şeklinde anlaşılmaktadır. Türkiye'de muhafazakârlık "Batı'nın bilim ve teknolojisini almak İslâm'ın din-ahlâkında (geleneksel değerlerini) korumak" şeklinde anlaşılmaktadır. Cumhuriyet döneminde "muhafazakâr" tepkilerin cumhuriyeti hedef aldığı; saltanatı, hilâfeti, tekke ve zaviyeleri kaldıran, geleneksel kurumları tasfiye eden inkılâplara yöneldiği söylenir. Buna göre, Topçu'nun "din, millet, devlet, otorite" savunuculuğunun "muhafazakâr"lık içinde kaldığı iddia edilmektedir. Muhafazakârlığın Türkiye'nin tarihsel-sınıfsal koşulları ile bağdaşmazlığı ortadadır. Bununla beraber "geleneksel değerler" ile dünya kapitalizmini buluşturmaya çalışan ve "her mahallede bir milyoner" yaratmaya çalışan siyasal kulvarların "muhafazakâr"lığından söz etmek mümkündür. Fakat Nurettin Topçu'nun Osmanlı devlet sistemi, tekke, ticaret, tımar, vakıf, şehir yapısını koruma kaygısını dillendirmediği ortadadır. Topçu, mirası reddetmekte, yüksek kazancı sınırlamakta, büyük sermayenin servetine sınırlamalar getirmekte, büyük toprak sahiplerinin mülkünün toprak reformu ile topraksızlara dağıtılmasını önermektedir. Topçu'nun ahlâk nizamının devleti ise sanayi toplumunun/kapitalistlerin menfaatinin "bekçisi" değildir.

Nurettin Topçu'nun "Sosyalizm ve Şekilleri" başlıklı bir yazısı vardır. Bu yazıda 19. yy'dan önceki sosyalizmi "bölüşmeci sosyalizm" ve 19. Yüzyıldan sonraki sosyalizmi ise "modern sosyalizm" şeklinde kavramlaştırmıştır. Topçu, bu yazısında sosyalizmleri şöyle tasnif eder:

> *"Bir asırdan beri Batı dünyasında ilerleyen kolektivizm cereyanı, biri spritüalist (ruhçu), öbürü materyalist (maddeci); biri devletçi, öbürü ihtilâlci; biri muhafazakâr, öbürü devrimci iki koldan inkişaf ederek birbirine tamamen zıt kutupta yer alan iki içtimai doktrini meydana çıkarmıştır. Bütün prensip ve doktrinleri, bütün temayül ve gayeleriyle birbirinin amansız düşmanları bulunan ve aynı varlık dünyasında asla barınamayacak olan bu iki içtimaî doktrinin birincisi sosyalizm, ikincisi komünizmdir"* (Topçu, AN, 1997: 234).

Görüleceği üzere Topçu, "muhafazakâr" kavramını toplumsal değişmede "devrimci" yöntemin karşısındaki "evrimci" değişim "yaratıcı evrim" fikri şeklinde muhtevalandırmıştır. Bu anlamdaki muhafazakârlığın "sağcılık" sayılmayacağı, toplumsal değişimi devrime bağlamamak şeklinde tanımlanacağı izahtan varestedir. Topçu'yu "sağ" siyasal cereyanın içinde konumlandıran yaklaşımların "romantizmin" ve "muhafazakârlığın" kavramsal içeriğini boşalttığı da söylenebilecektir. Batı'da muhafazakârların ve romantiklerin devrim sonrası ortaya çıktığı unutulmaktadır. Bu anlamda Bakunin, Herzen, Çernişevski'nin Narodnizmi ile Tolstoy'un anarşizmi "romantik" akım içinde ama "sol" karakterli sayılmaktayken Topçu'nun ısrarla "sağ" içinde gösterilmesi Türkiye Solu'nun açmazıdır.

Topçu'nun içinde yer aldığı düşünsel zeminin sağ, muhafazakâr, romantik, ütopyacı, antikapitalist kavramlarıyla tanımlanması "sol"un Osmanlı devlet geleneğini "muhafaza" etmesini, aydın-bürokrat-asker ile oluşturulmuş seçkinci zümrelerinin "halka karşı" politikalarının gizlenmesini yani son tahlilde "sol"un "sağ kimliğini" örtmektedir. Dolayısıyla Türk Solu devletçi muhafazakârlığını "determinist tarih fikrindeki kapitalist toplum aşamasına bağlı teslimiyetçiliğini" halkın "sağcı" olduğu yaftalamasıyla saklamaktadır. Tarım toplumunun (ki Türkiye için bu feodalizm değildir) kapitalist topluma geçmek zorunda olmayabileceği meselesi solun tartışmaktan sürekli kaçındığı bir sapmayı göstermektedir. Bu nedenle Nurettin Topçu'nun "sosyalist" sayılmaması, Cemil Meriç'in, Mehmet Ali Aybar'ın, Kemal Tahir'in, Attila İlhan'ın yalnızlığını (Tanpınar'ın deyimiyle "sükût suikasti"nin kurbanı olarak tek başınalığını) andırmaktadır.

Topçu, toplum inşa ederken bir devlete ihtiyaç bulunduğunu kabul etmekle realisttir. Yaşadığı dönemde halkın kahir ekserinin geçim düzeninin köydeki üretim biçimlerine bağlılığını da realist bir kabulle ele alır. Bu anlamda teklif ettiği sosyalizm, "sağ" değildir. Burada asıl yanılgı kendisini "sol" içinde gösteren ekollerin kavram yitikliğini sistematize etmesinden gelmektedir. İletişim Yayınları, Metin Çınar'ın "Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat" başlıklı kitabını bastı. Bu başlıkta anadoluculuğun "sağ" olduğu kodlanmıştır. Metin Çınar, Remzi Oğuz Arık hakkında bir yerde şöyle der. "Arık'ın 'aslı korumak' kaygısıyla tutunmak/muhafaza etmek istediği değerlerin savunusunda onun romantizmi ortaya çıkar" (Çınar, 2013: 172). Çınar'ın "romantizm", "muhafazakârlık" kavramlarını kullanım ve içeriklendirme şekli yanlıştır. Tam tersine CHP'nin sermayeyi korumak ve Osmanlı'dan tevarüs edilen asker/bürokrat/aydın seçkinlerin sınıfsal çıkarlarını muhafaza etmek nedeniyle "sağcı-muhafazakâr" olduğu, bu yapıya itiraz eden ruhçu Anadolucuların "sol" sayılması gerektiği ortadadır.

Bu nedenle Topçu, açıkça "sosyalizm"den bahsedebilmiştir:

> *"Her şeyden önce bu topraklarda büyük devlet olarak yaşayabiliriz. Müslüman Türk'ün devlet telâkkisi, Müslüman Anadolu'nun sosyalizmidir.Bu kelimeden gocunan Türk çocuklarının bu hali, saflıkla bilgisizlikten başka bir şey değildir. Müslüman Anadolu Sosyalizmi demek, İslâm'ın ruh ve ahlâkına sahip olacak Anadolu'nun insanını ve bütün hayat kuvvetlerini, ferdi menfaatlerle ihtirasların sınırları dışına çıkarıp bir ilâhi bölgede, tam iktidarı ile sağlam iradenin disiplini altına, millet selâmeti yolunda toplulukla seferber etmek demektir" (Topçu, AN, 1997: 25-26).*

Bu ifadesiyle Topçu'nun ideolojik konumunu "alter sosyalizm" yani mevcut sosyalizmlerden-komünizmden bağımsız "diğer (Anadolu) sosyalizmi" şeklinde belirlemek gerekmektedir. Topçu "İktisadî ve İçtimaî Nizam" makalesinde kendi sosyalizminin cemaatçi özünü ortaya koymaktadır:

> *"İslâm cemaati ise, müminlerin birbirleriyle kardeş olarak yaşadıkları topluluktur. Bu kısım insanlar çalışarak başkalarının kazandığı, azgın bir azınlık dünya nimetleri içinde boğulur, ruhunu ve ahlâkını zevkleriyle hırslarına feda ederken büyük millet çoğunluğunun hayvanlar gibi süründürüldüğü, Allah sevgisiyle gıdalanmaktan zevk duyanların dünyaları zindan edilirken Yahudi'nin ve yeryüzünü domuzlar gibi sömüren Yahudi uşaklarının ikbal ile saadetin devletine sultan oldukları bir dünyada kardeşlikten bahsolunamaz. Müminlerin kardeşliği böyle bir kara damın altında barınmaz. "Zenginlerin malında fakirlerin hakkı vardır." "Ve ey müminler. Ancak nafakanız size helâldir." İslâm'ın istediği, her mahallesinde bir milyonerin türediği zenginlerin cemiyeti değildir. Fukaranın ahı ile yüzü kararmayan cemiyettir; ümmetlerin ahı ile arşını yakmayan gerçekten bahtiyar bir ülkenin cemiyetidir. Ferdî varlıkları semirten bir rejim içinde yetmiş hac seferi ile Cennet'e kavuşacaklarını vehmeden bedbahtlara, Mirac'dan dönüşte Büyük Peygamber'in söylediğini hatırlatırım: "Cehennem'de zenginlerle kadınları gördüm, Cennet'te fakirlerle çocuklar vardı." Biz bu fakirlerle bu çocukların hizmetindeyiz. Sanki büyük servetler cemaatın yüzünü güldürecekmiş gibi, dünya hırsları ile halkın da gözlerini karartmaya çalışanların "cennet! cennet!"diye aradıkları hurileri ve köşkleri kendilerine bağışladık. Biz, iki dünyada nizam, hak ve hakiki saadet aramaktayız" (Topçu, AN, 1997:26).*

Nurettin Topçu'nun "Hareketin Sakladığı Sır" ve "Hareketin Otuz Yılı" başlıklı makalelerinde "sosyalizm" meselesini zamanının kavrayışından çok farklı olarak "İslâm davası", "kul hakkı", "Anadolu Toplumculuğu" olarak ele aldığı görülmektedir. Bu iki makale Hareket Dergisi'nin tıpkı basımının (2015) birinci cildinin hemen başında yer almıştır:

> "*Mukaddes toprağa kazma vurmaktan usanmayan kolları kalbe bağlayan kuvvet, tarihi, mukaddesatı ve hürriyetimizi boğmayan makul ve mutedil bir eşitliğe dayanacak hak sistemidir. Bu sistemin iktisadî esasları, milletimizin inançları, örfleri, ahlâkı ve tarihinin ortaya koyduğu bütün değerlerle sınırlanacaktır. Çoğunluğu çiftçi olan Anadolu'nun toprağa bağlı insanlarını toprağın sahibi, hâkimi yapacak, çalışanın alın terinin meyvası olan mülke hürmet ederek sosyal adalet nizamını gerçekleştirecek, yeni iş ahlâkını kuracak olan yeni nizâm halkın yararına olan her şeyi toplumlaştıracaktır. Şayet otoriteli ve merkeziyetçi böyle bir nizâmı benimsemekte gecikirsek tarihi maddeciliğin, yani*

> *komünizmin, kaba iştahalarına sunulmuş lokma olma tehlikesini bertaraf edici başka kuvvetimiz bulunmayacaktır. Yukarıda ana hatlarıyla izaha çalıştığımız nizam Anadolu Toplumculuğu'dur" (Topçu, HD, c: I, 2015: XIII).*

> *"Hareket neşriyatının üçüncü safhasında sosyalizm davasını ileri sürdük. Vakıa İslâm ahlâkıyla milliyetçilik idealinin birleşmesinden sosyalizmin tabii ve hatta zaruri olarak doğacağını anlayanlar oldu. Lâkin bunların karşısına "sosyalizm, komünizm ile aynı şeydir" diyen ciddi mektep görmemişlerle "İslâmda sosyalizm yoktur" diyen İslâm ahlâkından habersiz dimağlar bunu ürperti ile karşıladılar. Fikirlerimizi kabul ettikleri halde sosyalizmin sadece kelimesinden hoşlanmayanlar çoğunluğu teşkil etmektedir. Bunların hepsinde eksik olan sosyoloji ve iktisat kültürü ile gerçek İslâm anlayışıdır. Yine hepsinde müşterek olan vicdan ve kalp terbiyesinin yokluğudur. Bunlar insanı sevmiyor, insana acımıyor, insana uzanma ve onu kurtarma ihtirasına bağlanmıyorlar. Bunlar Allah'ı sevdiklerini söylerken Allah'tan nefisleri için sevdiklerini seviyorlar. Otomobillerini, apartmanlarını, kasalarını ve bedenlerinin devletini seviyorlar. Dualarını Allah'a değil, Allah'ı araya koyarak kirli bedenlerine ve iştahalarına yapıyorlar"* (Topçu, HD, c: I, 2015: XVII).

> *"Cemaati kurtaracak gerçek din adamlarının, dünya saadet ve varlıklarıyla, dünyanın muvaffakiyet vasıtalarından uzakta, yalnız feragat ve Hak adına halka hizmet görevlisi olduğunu bilen görülmüyor. Biz, sosyalizmin, bir kul hakkı davası olduğunu, ismi ne olursa olsun, İslâm dininin cemiyet hayatına, bahusus asrımızın hayat şartlarına tatbikinin tek ve zaruri şekli olduğunu anlatmaya çalıştık. İçinde bulundukları hayat açısından bizi seyredenler arasında haklı ve muztarip yaşayanlarla kalplerinin sesini duyacak kadar hürriyete kavuşmuş ruhlar bize hak veriyor ve bizi tebrik ediyorlar; içlerinde davamızın gerçekleşmesi yolunda sabırsızlananlar oluyor. Ancak biz onlara sabır tavsiye ediyor ve ulu peygamberimizin henüz dini yaymada iken Taif'de karşılaştığı müşkül ve ıztırap verici durumun parlak istikbalini vaad ve ümid ettiren sözünü hatırlatıyoruz: Bunlar bir gün dinin yükselmesinde en büyük hizmeti yapacaklardır"* (Topçu, HD, c: I, 2015: XVIII).

Buna göre Topçu, Batı'da çıkmış düşünce akımları içinden okunmamalıdır. Örneğin romantizm "vatan" kavramını dile getirmiş olması nedeniyle Topçu ile bağlantılandırılabilir görünmektedir. Fakat Topçu'nun "hürriyet", "eşitlik", "kardeşlik" gibi kavramları reddetmesi nedeniyle bu konuda ısrar edilemeyecektir. *"Hürriyet, ferdi harekete geçirici çok ve çeşitli kuvvetlerin karşısına frenleyici kuvveti çıkarmak demektir"* (Topçu, V, 1997: 68) diyen Topçu'nun "hürriyet"ten anladığı burjuvaların özgürlüğü değildir. Liberté, égalité, fraternité; "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" romantizmin yani burjuvaların teslisidir. Topçu, eşitlik meselesini Fransız Devrimi teorisyenlerinin anladığı gibi ele almaz: *"Eşitlik merhamet davasıdır. Malların adetçe sayılıp dağıtılmasıyla değil de hakların kanun ve vicdanla her birine bağışlanmasıyla eşit durumda olmalarını dilediğimiz insanlar, hep Allah'ın sevgili kulu olan insanlardır"* (Topçu, AN, 1997: 36) der.

Sınıf teorisi, emek sömürüsü, mülkiyetin ferdîleşmesi, ters sömürgecilik

Topçu'ya göre toplumlar işbölümüne uğrayarak istismarı başlattılar. Önceleri hep aynı sofrada yediler, aynı kulübede oturdular; adaletsizlik göze batmıyordu.

> *"Lâkin zamanla, her işe harcanan emek farkları büyüdü ve insanları sınıflar halinde birbirinden ayırdı. Bunun yanında mülkiyetin gittikçe ferdîleşmesi ve herkesin kendi kazancıyla başkalarından ayrı hayat sürmesi, insanlar arasında servet ve geçim bakımından uçurumlar açtı"* (Topçu, AN, 1997: 38).

Dünya çapında istismar esasına dayanan yeni bir sınıf, sermaye sahipleriyle fakir tabakanın meydana getirdiği sınıflaşma doğmuştur. Bu yeni sınıflaşmaya patron-amele (burjuva-proletarya) sınıflaşması demek doğru değildir. Topçu'ya göre bu devirde sermaye sahiplerinin ayakları altında ezilen yalnız amele değil, belki bütün cemiyet ve bütün hayattır. *"Bu yüzden bugünkü sınıflaşmada cemiyeti sermaye sınıfı ve halk sınıfı diye ikiye ayırmak daha doğru olur"* (Topçu, AN, 1997: 38). Böylece Topçu'nun modern toplumu "kent sınıfı, burjuva" karşısında "ezilen halk sınıfı" şeklinde gördüğü anlaşılmaktadır. Topçu'nun insanlar arasında servet ve geçim bakımından uçurumun doğmasına iki sebep gösterdiğini görüyoruz:

1) Emek farkları ve sınıflaşma

2) Şahsiyetleri yıkıcı mülk.

Topçu, sömürgecilik ve sınıf meselesine de klasik teorilerin dışında yorum getirir. Yarınki Türkiye kitabında "İçtimai Sınıflar" yazısında Topçu, Anadolu'nun "ters sömürgecilik" yaptığı fikrindedir. Ona göre sömürgecilik yapmadığı gibi "sömürge" gibi görünen fetih coğrafyasının halkları tarafından sömürülmüştür:

> *"Anadolu'yu kuran maddî kuvvete gelince, bu kuvvet altı asrın ayakları altında ezildi, ezildi ve bugünkü cılız, hasta varlık elimizde kaldı. Bu kuvvetin ezilmesine sebep, Osmanlı İmparatorluğu'nun son asırlarında İmparatorluğu yaratmış olan Anadolu'yu anavatan olarak yaşatmaması, bilakis aç sömürgeleri doyuran bir anbar gibi kullanmasıdır. İnsan anbarı, zahire anbarı, vergi anbarı (...) Bu toprak asırlarca üç kıtaya kol salan Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgelerini geçindiren anbardır. Sömürge anavatana bir şey getirmezken, anavatan sömürgelerin aç gözlerini, aç midelerini doyurmak için bütün varlığını harcadı. Arabistan, Arnavutluk, Balkanlar, bu aç kıtalar asırlarca Anadolu'nun varı ile, emeği ile gıdalandı. Anadolu'nun hayatî kuvvetleri, asırlarca üç kıtanın bucaklarına aktı. Çalışan Anadolu çocuğunun başına inen yumrukları ve mütegallibe zulmünü de buna ilave etmek lâzımdır"* (Topçu, YT, 1997: 226).

Büyük mülk-sermaye devlete bırakılmalıdır

Nurettin Topçu, büyük mülkün iktidarını devlete bırakmayı önermektedir:

> *"Mülk muhteremdir ve şahsın mülkü korunmalıdır. Lâkin, bu hangi mülktür (...) Başkalarının şahsiyetini esir etmemize yarayan ve bazen kendi şahsiyetimizi de esir ederek kuklaya çeviren mülkün ahlâkî ve meşru olduğu iddia edilemez (...) Mülk bilakis insan şahsiyetini tahrip edince ve başka şahsiyetlerin de tahribi için bir silah olarak kullanılınca ona hürmetin sebep ve hikmeti de ortadan kalkmış olur. Artık o bir hak değil, belki bir kuvvetten ibarettir. Ona kuvvetle karşı koymak gerektir (...) Büyük mülk denen bu mülkiyetin iktidarı devlet tarafından kullanılmadığı takdirde cemiyet hayatında en muzır ve tehlikeli bir kuvvet olur (...) Ferdî mülk muhteremdir, mukaddestir; lâkin ferdin*

şahsiyetini ve başka şahsiyetleri yıkıcı mülk hürmete lâyık değildir, o bir belâdır" (Topçu, AN, 1997: 98-99).

Topçu, devleti gereklilik olarak görmektedir: "Devletin müdahalesine muhtaç olmayan tek meselemiz yoktur. Otoriteli bir devlet çalışması, Türk milliyetçiliğinin temeli olacaktır" (Topçu, AN, 1997: 30). Devletçiliğe büyük bir alan açan Topçu, devleti özel sermayenin başına buyruk davranmasını engelleyen tedbirleri alacak yegâne otorite olarak kavrar:

> *"İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere yerleşen, büyük ticaret ve sermaye sahipleri, servet ve sermayelerinin bir kısmını, kendilerinin veya ailelerinin içinden çıkmış oldukları şehrin imarı, ziraî ve sınaî kalkınması için lüzumlu işlerin görülmesi hususunda devlet tarafından hazırlanan plân dahilinde kullanmaya mecbur tutulmalıdır. Ve yüksek sermayelerden ayrıca imar vergisi alınırsa, Anadolu'nun, yakın bir istikbalde kalkınmasının imkân şartları sağlanmış olabilir. Anadolu'da sağır ve dilsiz bir toprağın üstünde dertli ve ümitsiz bir millet iş bekliyor. Eğer ona bu toprağın bağrında iş verilmezse, büyük şehirlerin kapısında, insafsız makineden iş dilenecektir"*(Topçu, AN, 1997: 107).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere Topçu, sermayeye birden fazla mesuliyet yükler:

1) Sermaye büyük kentlere hangi şehirden gelmişse o şehrin imarı, ziraî ve sınaî kalkınması için lüzumlu işleri görmelidir.

2) Yüksek imar vergisi ödemelidir. Bu şekilde sermayeyi Anadolu'ya yaymak ve Anadolu'da oluşturulmuş pazarlarla İstanbul-Ankara'da konumlanmış tekelci sermayeyi disipline etmek ister.

Topçu'nun toprak mülkü-şehir inşasına dair görüşü

Nurettin Topçu'nun sermaye ve mülkü denetleyen bir devlet fikri getirmesi mülkün nasıl dağıtılacağı meselesini çıkarmıştır. Topçu, bu noktada üretimin büyük kısmını tarımsal üretime dayandırmakta ve üretim aracı olan toprağın mülkiyeti üzerinde iki "malik" belirlemektedir. Bu maliklerden biri devlet, diğeri köylüdür:

> *"Mülkiyetin temerküzünü ve aşırı üretimi önlemek için devlet toprağın bir kısmını elinde tutacak, tarımsal üretimin büyük kısmını tekeline alacaktır; kendilerine verilen eşit miktardaki toprakta da köylüler ihtiyaçlarına yetecek kadar üretimlerini yapacak, böylece yalın bir hayat içerisinde şahsiyetlerini ve ahlâklarını korumuş olacaktır" (*Topçu, ME, 1978: 219; Topçu, İD-DD, 1998: 178).

Topçu'nun toprak reformu fikri, "derebeyi-ağa"ların elindeki büyük toprağın köylüye dağıtılması teklifine kadar varır:

> *"Derebeyi kesilen büyük mülk sahiplerinin ellerinden fazla toprakları alınmayarak köylü mülkten mahrum ırgat haline gelmiş ve bu hal, Roma ile Anadolu'da sade devletin değil, medeniyetlerin bile yıkımına sebep olmuştur. Toprağın işleme şartlarına göre, onu işleyen fertler arasında bölünmesi, asırlar veya yeni açılan devirler arasında tekrarlanması zorunlu olan bir devlet işidir"*(Topçu, AN, 1997: 46).

Topçu, toprağın kutsallığına inanmaktan bahsetmektedir (Topçu, YT, 1997: 252; 254).

Bu inanç Topçu'nun şehir fikrini de belirlemektedir. İç göç başlı başına bir sorun olarak görülmektedir. Ona göre *"Tren Anadolu'nun mahsullerini şehirlere getirecek bir istihsal muvazenesi yaratacaktı. Öyle olmadı. Tren mahsulü getirecek yerde, Anadolu'nun insanını İstanbul'a ve birkaç büyük şehre akın ettirmektedir. Buna yurt içi muhaceret diyebiliriz"* (Topçu, YT, 1997: 256). Topçu, *"Selçuklular zamanında Anadolu'da on, onbeş tane ilim ve sanat şehri kurulmuştu. Sonraki asırlar bunları yok etti"* (Topçu, YT, 1997: 256) demekte ve *"Bin yıldan beri ancak büyük şehir, bir de yeni devlet şehri meydana getirdik"* ifadesiyle İstanbul-Ankara dışında şehir kurulamadığı itirazında bulunur. Topçu'nun şehir eleştirisi Anadolu'nun köy ve kasabasında içtimaî teşkilatsızlığı da içeren sosyal bir eleştiridir: *"Büyük şehrimiz, üretim yeri değil, sadece bir pazar yeridir. Bu pazarda Anadolu köylüsünün bir yıllık alın teri ve taban nasırıyla elde ettiği şeylerin, yabancı milletlerin fabrikasında, birkaç dakikada imâl edilen eşya ile değişimi yapılıyor. Bu, XX. asrın sömürge pazarıdır"* (Topçu, YT, 1997: 257). Topçu'ya göre İstanbul artık her türlü değerin metalaştırıldığı, ticaret konusu olduğu bir yerdir: *"Hangi ticareti ararsanız İstanbul kaldırımında bulunuyor; tülbentçilikten kömürcülüğe, mevlitçilikten büyücülüğe kadar hepsi de ticarettir (...) Din çoktan ticaret metaı olmuştur"* (Topçu, YT, 1997: 258). Topçu'ya göre bu ticaret engellenmezse cemiyetin hayatını sömürür. Topçu bu noktada Anadolu iktisadını da bir cümle ile özetler: *"Küçük üretim yapan bir millet, büyük ticaret pazarına dökülmüştür"* (Topçu, YT, 1997: 258).

Topçu "Vatan Haritası" başlıklı bu yazısında kahramanlıklarla fethedilen Anadolu'dan İstanbul'a hicret eden Kayseri'nin pastırmacısı, Niğde'nin hammalı, ve zerzevatçısı, İnebol'un kayıkçısı, Rize'nin fırıncısı, Eğin'in kömürcüsü ve kasabının kendi toprağında iş bulamayan sahipsizler olduğuna işaret eder. Onların İstanbul'da Anadolu'ya yabancı zümrelerin hizmetkârlığını yaptıklarını yazar: "Bunların içlerinden bazılarına büyük şehrin pazar yerinde yaptıkları spekülasyonla, ihtikârla, iktisadî cinayetlerle büyük sermaye sahibi olma kapısı açılmıştır", diyecektir. *"Ancak memleketi orada batmakta, kendisi de burada hem de parazit bir hayat yaşayarak vicdan ve ahlâkın hüsranlarıyla yıkılır"* (Topçu, YT, 1997: 258-259).

Topçu bu sömürüye, Allahsız kazanca karşı "toprak reformu" teklif eder:

> *"Dokuz yüz yıl evvel, Nizâmülmülk'ün, bu vatanın toprağını çalışan ellere, adaletle ve bu prensipten asla ayrılmayan eşitlikle dağıttığını düşünürsek, bugün ne kadar gerilemiş olduğumuzu anlarız. Bir toprak ki işlenmek için değil, muhteris sahibinin mülk zevkini doyurmak içindir, ağaların zorbalığına çekilmiş peşkeştir"* (Topçu, YT, 1997: 259).

Topçu, benzeri bir söylemi Ahlâk Nizamı kitabında "İş Hayatı" başlıklı yazısında yineler:

> "*Anadolu'da hangi iş sahaları açılmalıdır? Memleketimizin esaslı geçimi, büyük sanayi heveslileri ne kadar gayret gösterirlerse göstersinler, her halde topraktandır. Ruh ve ahlâk değerlerimizi canlı tutacak olan anamız tabiata, üstündeki insanı dost yaşatan güneş altında çalışma, yarınki Türkiye'nin de temel geçimini teşkil edecektir. Anadolu'da ilkin büyük kuruculardan Nizâmülmülk'ün, sonra da büyük hükümdar Kanunî Sultan Süleyman'ın yaptığı, toprağın çalışana eşit olarak paylaştırılması esasına, adâletle ve üstündeki insanın köle veya ırgat olmayarak çalışabilme esasına dayanacak bir toprak reformunun yapılması şarttır. XVIII. asır iktisatçılarının ileri sürdükleri, bölüşmeci sosyalizm, ferdin hürriyetini koruyucu tatbikatını, bugünkü Anadolu'da arayacaktır"* (Topçu, AN, 1997: 107).

Topçu, anti-kapitalizm-Yahudi sorunu

Topçu'nun "sosyalizmi"nin özellikle "Ahlâk Nizamı" kitabında ısrarla eleştirdiği Marksist sosyalizm-komünizme yanaşmaması nedeniyle "ütopist" sayılması hatalıdır. Aslında böyle bir belirlemenin amacı Nurettin Topçu'yu Marksizm'in kendinden önceki sosyalizmler içine atarak bilimsel sosyalizmin geleceği inşa edeceği ezberi içinde köhneleştirmek olmalıdır. Nurettin Topçu'nun sosyalizmi, Marksistlerin tüm insanlığı burjuva & proleterya çatışmasına uğratmak istediğinin farkında olarak kurtuluşu emekçi sınıfa dönüşmeyecek bir "özgür köylü" sınıfa dayandırmakta ve yöneten & yönetilen arasında başkaca bir sınıfın doğmaması adına fikir üretmekteydi. Dolayısıyla Topçu, Tanıl Bora'nın *"Topçu'da emekçilerin burjuvaları kurtarması, onları 'utandırarak' merhamete gelmelerini sağlamalarıyla olacaktır"* (Bora, 2014: 250) şeklindeki değerlendirmesinin aksine nizam telakkisini proleteryanın sırtına yüklememiştir. Yine Tanıl Bora, Topçu için *"Topçu'nun sosyalizminden anladığının, sadece Marks ve izleyicileri için değil, sosyalizmin geniş ailesi için de uzak ve küs akrabalığı olabilir"* (Bora, 2014: 252) ifadesiyle yanılmaktadır. Sosyalizmin bir çok şekli bulunmaktadır. Topçu, Marks sonrası sosyalizmlerin "alter" türünü teklif etmektedir.

Nurettin Topçu'nun "antikapitalist" bir çaba içinde olduğu da ifade edilemeyecektir. Çünkü antikapitalizm reaksiyoner, savunmacı, refleksif bir düşüncedir. Oysa Nurettin Topçu'nun fikri "hareket" felsefesidir, nizam teklifleri getirmektedir ve bu anlamda kapitalizmin de komünizmin de salt "karşıtı" olmak konumunda değildir. Topçu'nun kapitalizmin (sermayenin, kentsel sınıfların ve endüstri toplumunun) önüne devleti çıkarması, komünizmin ve feodalizmin karşısına geçimlik toprak-köylüyü çıkarması ve bunu bir nizam haline getirmesi fikrinin "anti"leştirilmesine fırsat vermemektedir.

Topçu hakkında "Antikapitalist" değerlendirmesi yapan Tanıl Bora'ya göre Nurettin Topçu'da "basbayağı servet düşmanlığı vardır" (Bora, 2014: 250). Bora, bu konuda Topçu'nun "Ahlâk Nizamı" kitabından örnekler verir. Tanıl Bora, *"Nurettin topçu'nun antikapitalizmi ahlâkî temellidir"* (Bora, 2014: 250) demektedir. *"Sosyal yardımın sadaka veya iane şeklinde verilmesi de haksızlık hatta zulümdür (...) bütün insanlara hakları hak olarak verilmelidir"* (Topçu, AN, 1997: 110); *"Zenginlerin malında fakirlerin hakkı vardır, Ve ey müminler ancak nafakanız size helaldir. İslâm'ın istediği, her mahallesinde bir milyonerin türediği zenginlerin cemiyeti değildir (...) Büyük Peygamber'in söylediğini hatırlatırım: Cehennem'de zenginlerle kadınları gördüm, Cennet'te fakirlerle çocuklar vardı. Biz bu fakirlerle bu çocukların hizmetindeyiz"* (Topçu, AN, 1997: 26) gibi alıntılar yapan Tanıl Bora'ya göre Nurettin Topçu *"sınıf çatışması bahsinde dindar bir sosyal demokrattır" (*Bora, 2014: 250).

Tanıl Bora, Nurettin Topçu'nun "romantik antikapitalizm" mücadele içinde yer aldığı fikrindedir (Bora, 2014: 251). Topçu'yu vasıfladığı diğer kavramlar şunlardır:

1) **Kahriyye mezhebindendir**: "Kapitalist modernliğin zilletine kahretmek, metinlerinin başlıca yakıt kaynaklarındandır" (Bora, 2014: 251).

2) **Romantik Antikapitalizm:** "Topçu'nun romantik antikapitalizmi, kendi zamanında izleyicisi, okuru olan muhit içinde marjinaldi" (Bora, 2014: 251).

3) **Sosyalizan**: "Nurettin Topçu'nun **sosyalizan** söylemini İslâm düşünce mirasının içerisinden temellendirmeye dönük, -Mustafa Sıbai çevirmenliği dışında-, fazla mesai sarfetmemiş

olması da (...) belki onun kahriyyeci ve buğz edici anti-kapitalizmini bir muhalefete ve politik eyleme dönüştürmekten beri duran seçkinciliği de antikapitalist Müslümanlara [Emek ve Adalet Grubu, AntiKapitalist Müslümanlar, İhsan Eliaçık, Kenan Çamurcu, Eren Erdem-TB] uymuyor" (Bora, 2014: 252).

4) **Naiflik-türünün tek örneği olması**: "Yazarının ahlâkçılığını ve naifliğini de yansıtan bu kınamanın değeri, türünün tek örneği olmasıdır" (Bora, 2014: 253).

5) **Kanlı Pazar'da aldığı tavır**: "Sol açısından, Topçu'nun düşünsel mirasında belki anti-kapitalist kahriyyeden daha değerli olan parça, onun [16 Şubat] 1969'da "Kanlı Pazar" olayında aldığı tavırdır [ABD'nin 6. Filosunun İstanbul'a gelişini protesto etmek üzere toplanan solcu kitle, İslâmî bir anti-komünist söylemle ajite edilenlerin saldırına uğramış, dört genç insan öldürülmüştü. Nurettin Topçu, bu olay üzerine hareket Dergisi'nin Mart 1969 sayısında "Kin İle Din Birleşmez" başlıklı yazıyı yazmıştır] (Bora, 2014: 252).

Tanıl Bora'nın Nurettin Topçu'nun anti-kapitalist çevrelerinin gündemine girmemesinin nedenini Topçu'nun "milliyetçilik ve devletçiliğiyle buluşmasındaki zorluk"la açıklamakta, ayrıca Topçu'nun antisemitizminin de ona mesafe koymanın sebebi olmasını temenni ettiğini belirtmektedir (Bora, 2014: 252). Tanıl Bora'nın Nurettin Topçu'yu "antisemitist" nitelemesinin Marks'ın "Yahudi Sorunu" kitabında yazdıklarıyla karşılaştırıldığında "haklılığı" tartışmalı değil midir?

Marks **'Yahudi Sorunu'**nda şöyle demektedir:

> *"Yahudi'nin gizini onun dininde değil, dininin gizini gerçek Yahudi'de arayalım. Nedir Yahudiliğin dünyasal temeli? Pratik gereksinim, özel çıkar. Nedir Yahudi'nin bu-dünyalık dini? Bezirgan/lık. Bu-dünyalık tanrısı? Para. Pekala! Bezirganlıktan ve paradan, bunun sonucu olarak pratik, gerçek Yahudilik'ten özgürleşme, zamanımızın öz-özgürleşmesi olabilirdi (...)Yahudi'nin dinsel bilinci, ince bir sis gibi, toplumun gerçek yaşamsal atmosferinde dağılıp çözülüp gidebilecektir. Diğer taraftan, Yahudi bu pratik özünü boş görür ve ortadan kaldırılışı için çalışırsa, kendini şimdiye kadarki gelişiminden kurtarmış, genel olarak insani özgürleşme için çalışmış, ve öfkesini insani öz-yabancılaşmanın en yüksek pratik ifadesine yöneltmiş olur. Biz demek ki Yahudilik'te, şimdiki zamanın genel anti-toplumsal bir öğesini görüyoruz (...)Yahudi'nin özgürleşmesi, son tahlilde insanlığın Yahudilik'ten özgürleşmesidir"* (Marks, 1997: 44-45).

Metni çeviren Niyazi Berkes'tir. Editör şu notu düşmüştür: *"Burada ve başka yerlerde, besbelli ki, Marx, Jude (Yahudi) ve Judentum (Yahudilik) sözcüklerini, tefeciliğe, bezirganlığa. ticarete vb. göndermede bulunmak için figüratif anlamında da kullanmaktadır."*

Yahudi Sorunu'nda Marks'ın Yahudiler için vurguları şunlardı:

> *"Para, İsrail'in kıskanç tanrısıdır, önünde başka hiçbir tanrı varlığını sürdüremez. Para insanın tüm tanrılarını aşağılar ve onları metalara çevirir. Para her şeyin evrensel, kendinde oluşmuş değeridir. Bu yüzden de tüm dünyayı, hem insan dünyasını hem doğayı, özgül değerinden yoksunlaştırır. Para, insanın işinin ve insanın varoluşunun yabancılaşmış özüdür ve bu yabancı öz insana hükmeder ve insan da ona tapınır. Yahudilerin tanrısı dünyasallaşmış, dünya tanrısı haline gelmiştir. Değişim Yahudi'nin gerçek tanrısıdır. Onun tanrısı yalnızca yanılsamalı değişimdir. Özel mülkiyet ve paranın*

> *egemenliği altında ulaşılan doğa anlayışı, ki bu yahudi dininde vardır (...)Yahudi dininde soyut biçimde içerilen teorinin, sanatın, tarihin -öz-amaç olarak insanın horgörüsü-gerçek bilinçli görüş noktasıdır, para insanın erdemidir. Tür-ilişkinin kendisi, kadın erkek ilişkisi vb. ticaret nesnesine dönüyor! Kadın alınıp-satılıyor. Yahudinin sanrısal milliyeti, tüccarın, genel olarak da para-insanın milliyetidir"* (Marks, 1997: 49).

Topçu'nun "Para ve Yahudi" başlıklı yazısında yer alan şu cümleler Marks'ın "Yahudi Sorunu"nda yazdıklarından farksızdır: "Esasen insanoğlunun iki düşmanı, iki şeytanı vardır: Para ve Yahudi. Yahudi paraya, para Yahudi'ye tapar. Zira Yahudi olmasa, para, belki de sahipsiz kalacaktı" (Topçu, AN, 1997: 210).

Topçu'nun fikirlerinin "antikapitalist" kavramıyla tanımlanması yetersizdir. Zira, Topçu'nun fikirleri toprak reformu, büyük sermayenin sermayesine el koyma, büyük mülkün devletleştirilmesi, sanayinin kasaba ve köylere dağıtılması, ülkenin pazar sisteminin İstanbul-Ankara dışına genişletilmesi gibi talepler nedeniyle başlı başına tezdir.

Topçu, antikapitalist aktivistlerin işçici pratiklerine uzak duran ve onlarla uzlaşmayan devlet sosyalizmini köylü sınıf üzerinden savunur. Nurettin Topçu'da kapitalizm eleştirisi, koyu komünizm karşıtlığıyla birlikte yürütülmektedir. Topçu, işçici antikapitalistlerden farklıdır. Burada anahtar ön kelime olarak "anti" bir teklif sunmaz. "Anti" karşıtlığı ifade eder. Nurettin Topçu, İslâmcı ya da aktivist antikapitalistlerin ezberini "Ahlâk Nizamı" ya da "Toprak reformu" gibi kavramlaştırmalarla bozmaktadır. Antikapitalizm aslında kent-içi muhalefettir. Bu anlamda Nurettin Topçu fikriyatını "Alter-sosyalizm" kavramıyla tanımlamak mümkün gibidir. "Alternatif bir sosyalizm", Nurettin Topçu'nun "Ruhçu Sosyalizm" ya da "Anadolu Sosyalizmi" kavramlarıyla ifade etmeye çalıştığı farklılaştırmaya da uygun görünmektedir. Ayrıca böyle bir kavramsallaştırma, Nurettin Topçu fikrini "Ütopik sosyalizm", "Romantik anti-kapitalizm" gibi Marksizm öncesi sosyalist düşüncelerle karıştırmama fırsatı da vermesi nedeniyle işlevseldir.

Topçu: sermaye, muhafazakârlık, din

Nurettin Topçu'nun "muhafazakâr" olduğu bir çok yazar tarafından ele alınmıştır. Topçu'nun kendisi de "muhafazakârlık" içinde ele alınmasını gerektiren tanımlar, iddialar geliştirmiş durumdadır. Bununla beraber Topçu'nun Osmanlı toplum düzenini savunmadığı, kırsal alanı tımar-dirlik sistemi ile yürütmeye çalışmadığı ve nihayet yukarıda sembolize ettiğimiz yedi bileşkeli şehir fikrine yaklaşmadığı görülmektedir.

Osmanlı toprak sistemini sürdürmek konusunda direnci nedeniyle Nurettin Topçu, Osmanlı tımar-dirlik sisteminin (görece bile olsa) eşitlikçi-adaletçi iktisadi yapısının yerine "toprak reformu" ile sağlanmış bir eşitlik-adalet sistemi getirmeye çalışmıştır. Nurettin Topçu'nun Batı sosyalizminden ayrıldığı alan da toprak reformundan beslenen, devlet kontrolüne dayanan bir "köylü sosyalizmi"dir.

Bu anlamda Topçu'nun görüşleri Türk muhafazakârlığından bir ayrılış olduğu gibi endüstriyel bir toplum inşasına yönelen Türk Solu'nun popülist köycülüğünden de kopmaktadır. Bu anlamda Topçu'nun sosyalizmini kentleşme süreçlerine direnen bir "köy sosyalizmi" ve bunu da devletçi iktisat politikası ile gerçekleştirmeye yöneldiğinden "devlet sosyalizmi" olarak

anlamak mümkündür. Bu anlamda Topçu'nun sosyalizmini ütopyacı sosyalizm, Marksist sosyalizm, devrimci sosyalizm (Lenin), Sovyet sosyalizmi (Stalin), İslâm sosyalizmi gibi kavramlaştırmaların içinde sayamayız. Topçu'nun sosyalizmini Çin-Mao tipi bir sosyalizm de saymamak gerekmektedir. Zira Nurettin Topçu, kişisel üretimi yasaklayarak binlerce kişiden oluşan dev komünler oluşturup kolektif üretime zorlayan bir sosyalizmin kabul etmeyeceği "toprak reformu" ile ferdî-geçimlik üretimin ısrarlı savunucusu olmuştur.

Fırat Mollaer, *"Topçu'daki sistematik kapitalizm eleştirisi, muhafazakârlık içinde değerlendirilmesini tartışmalı kılan başlıca özelliklerindendir" (*Mollaer, 2007: 95) ifadesinde isabetlidir. Fırat Mollaer, Tanıl Bora'nın Nurettin Topçu'yu yerleştirdiği "muhafazakâr devrim" kavramına da itiraz etmektedir:

> *"Topçu'nun ideolojisini analiz eden literatürden 'muhafazakâr devrim'in ilk bakışta kullanışlı olduğu düşünülebilir. Ancak gerek muhafazakâr devrimin nasyonal sosyalizme dönüşmesi gerekse eleştirilerin anti-sol bir doğrultuda seyretmesi Topçu'nun ideolojisi ile paralellikler kurmayı güçleştiren faktörler olarak belirmektedir. Topçu, Sovyet komünizmi eleştirisini sol düşüncelerini saklı tutarak yapar"* (Mollaer, 2007: 95).

Fırat Mollaer, *"Emek üzerinde dururken özyönetime yakın ifadeler kullanır"* (Mollaer, 2007: 100) şeklinde yorumuyla Topçu'nun muhafazakârlık içinde değerlendirilmesine kuşkuyla yaklaşır.

Fırat Mollaer'e göre *"Türk muhafazakârlığında antikapitalist öğeler bulmak zordur"* (Mollaer, 2007: 93). Mollaer'in Topçu'nun nasyonal sosyalizmle ilişkilendirilmesine itirazı da önemlidir:

> *"Nasyonal 'sosyalizm'in bir retorik olduğunu ve Topçu'nun Nazi ideolojisinden ayrılan yönlerinin hem genel ideolojik evreninden (örneğin özgürlük düşüncesi, vd.) hem de antikapitalizminden çıkarılabileceğini belirtelim. Çünkü Nazizm, temelde kapitalist konsantrasyonun hızlanmasına yarıyordu. Hitler ekonomisinin sosyalizmden ne kadar uzak olduğunu anlamak için ticaret ve sanayiden elde edilen kârların rakamlarının ne kadar yüksek olduğunu görmek yeter. Nazizm, üçüncü yol arayışında birinci yola yakalanmıştır. Topçu'nun ideolojisi ise birinci yolun eleştirisi üzerine kurulmuştur"* (Mollaer, 2007: 105).

Topçu, Ahlâk Nizamı kitabında *"Mazinin hayat kaynaklarından bir zerresini feda etmeyen ruhla, ebediyet olan istikbale doğru yürüyeceğiz (...) Bir unsurunu bile feda edilmez aşk olan muhafazakârlıkla, yine aşkın her an yaratıcı kudretini temsil eden inkılâpçılığın emsâlsiz sentezini meydana getireceğiz"* (Topçu, AN, 1997: 109) ifadesinde "muhafazakâr devrim" telaffuzunu haklı çıkaracak bir mana mevcut ise de "Kültür ve Medeniyet" kitabında "inkılâp" hakkında yazdıkları bu yaklaşımı kabul etmeye fırsat vermemektedir: *"Şaman dinine bağlı Türk cemiyetinin İslâm'ı kabul etmesi bir inkılâp olduğu halde dinî değerler karşısında anlayışsız ve onları reddedici bir hareket inkılâp diye adlandırılamaz"* (Topçu, KM, 1998: 108).

Topçu, **içtimai yapıda inkılâbı**, göçebe Türkmen'in Anadolu'da yerleşip çiftçi oluşuyla zikreder. **Hukukta inkılâbı**, göçebe hukukundan fertlere karşılıklı mesuliyetler ve mükellefiyetler yükleyen vatandaşlık esasına dayanan cemaat hukukuna geçmek, şeklinde anlar. **Orduda inkılâbı** ise ordu-millet fikrini eleştirerek alır. "Askerlik meslek değildi. Ordu dinamik bir sürüden ibaretti. Milletten apayrı bir teşkilat değildi. Millet ve ordu aşağı yukarı bir bütün idiler (...) Ordu, siyasi ve içtimaî bir idealin emrinde, muayyen gayeli bir sınıf ve

meslek haline geldi" (Topçu, KM, 1998: 110). **Dinde inkılâbı**, üç tanrılı Şaman dininden tek tanrılı İslâm dinine geçmek, şeklinde anlar. **Maarifte inkılâbı** ise, mütefekkirlerin muhtariyet ve mesuliyetini devlet kontrolünde yaşatan Nizamiye Medresesi'nden başlatır.

Nurettin Topçu'nun fikirlerinin "muhafazakâr" düşünce içinde sayılmasını doğru bulmuyoruz. Diğer taraftan onun Batılı anlamda "proletaryacı-devrimci sol" düşünce içinde tasnif etmek de yanlıştır. Topçu, Marksizm sonrası alter-sosyalizm kavramının içinde yer almaktadır.

Nurettin Topçu, kapitalizmin Anadolu'da ortaya çıkmış millet varlığını bozmaması için halkın kentlerde toplanmasına karşı çıkmış ve yönetilenin köylü varlığını muhafaza etmeyi önermiştir.

Bu öneri Batı'da ortaya çıkan endüstri, kent, işçi-işveren, kalkınma-refah, demokrasi gibi olgu ve dinamikleri reddederek yeni bir nizam inşasına bağlanmış, kırsal sahada da ağaların hegemonyasını kırmak için "toprak reformu" teklif etmiştir. Dolayısıyla Topçu'nun otoriteli devlet fikrine dayanarak hayat kazandırdığı köycülüğü kentleşme-endüstrileşmeye, sosyalizmi ise kırsaldaki feodalizme karşı geliştirdiği görülmelidir.

Devlet kavramı ekseninde Topçu'nun "muhafazakâr" sayılması doğru değildir. Muhafazakârlık, İngiltere'de soylular, ruhbanlar, toprak sahipleri, saray ile burjuvalar arasında uzlaşma ile ortaya çıkmış kapitalist bir zihniyettir. Oysa Topçu, kendi nizam tasavvurunda imtiyazlı sınıf bırakmamıştır. Toplumunda din adamı, tüccar, ağa, soylu gibi zümrelere yer vermeyen Topçu'nun kurumsal anlamda da tımar sistemi, büyük ticaret, vakıf, mahalle sistemi, tekke gibi oluşumları önermediği söylenebilecektir. Din kurumu bakımından da Topçu şeriatçi değil, mistiktir. Topçu, üretim aracı haline getirdiği toprakta mirası da kabul etmemektedir. Bu teklifleri nedeniyle Topçu'nun muhafazakâr küre içinde yer aldığı söylenemeyecektir.

Topçu'nun muhafazakâr olmadığı hususu din eleştirisiyle açıkça ortaya çıkmaktadır. "Ahlâk Nizamı" kitabında "Şeriatı dinin ruh ve gayesi sanan safdil ve şekilperest şeriatçı" kesimlerin vahdet-i vücutçu sufileri anlamadığına değinir:

> *"Sözde Ehl-i Sünnetçilerde, ruhtan sıyrılan şekil ve hareketler, bütün bir taklit sistemi ortaya çıkardılar. Buna dinî pozitivizm diyebiliriz (...) Pozitivist şeriatçiler, Hazreti Peygamber'in hareketleriyle çehresinin şekillerini taklide çalıştılar. Halbuki onda taklit edilecek olan iradesi, aşkı, ilhamı, bir kelime ile ruhî alemi idi"* (Topçu, AN, 1997: 83)
>
> *"Vahdet-i vücutçuların, ancak mantıkî delaleti bakımından küfre götürücü görünen ifadelerinin arkasında yine Allah'ın onlara lutfu olan aşk içinde beraberlik tecrübesi, bu hissî tecrübe, şüphe yok ki hakikattir. Bunlar yalan söylemiyorlar. Ancak, sözlerinde ufak dikkatsizliğin neticesi barınmaktadır"* (Topçu, AN, 1997: 85).

Topçu'nun **"pozitivist şeriatçi"** şeklinde bir kavram üretmesi şaşırtıcı sayılmalıdır.

Nurettin Topçu'nun miras meselesinde de geleneksel-dindar toplumun tasavvurlarını ve İslâm dininin geleneksel toplum düzenini değiştirmektedir.

Bu anlamda Topçu'nun "din" kurumunu muhafaza etmediği söylenebilecektir. Haddi zâtında Topçu şekilci, ritüelci bir din düşüncesinden hareket etmemekte, dini "mistik" bir sufîlik içinden ele almaktadır. Topçu'nun "şekilcilik" eleştirisi oldukça radikaldir. Bu eleştirisi nedeniyle Topçu Süleymancılık-Nurculuk gibi cemaatik oluşumlara oldukça ağır bir söylem

üretmiştir. Topçu'nun tekke kurumuna da "tarih-toprak" fikri içinde yer verilmemiştir:

> *"Tekkelerin temiz olduğu ve henüz kalpazanların eline geçmediği devirde tasavvuf, halka gerekli dini terbiyeyi veriyordu"* (Topçu, TMD, 1997: 156); *"Tasavvuf İslâm'ın ruhunu yaşattığı halde kaideciler onun sesini boğdular. İskolastik zulmünü yaptı. Medrese Mevlâna'yı mağlup etti. İslâm'ın özü ancak bazı fertlerin ruhunda yaşatıldı"* (Topçu, İİ-MT, 1998: 55); *"Âyin halinde mevlitler, ihtişamlı dualar, pazarlıklı Kur'an okuyuculuğu aslında bir ticaret kaynağı olan Hac kafilelerinin soyulması davası oldu. Elli yıl önce, kötü ruhların birer rezalet yeri haline koyduğu tekkeler kapatılmıştı. Sonunda buna tepki olarak kadın erkek, yığın yığın kafileler her semtte bir tekke taslağı kurdular"* (Topçu, KM, 1998: 83); *"Daha dün 'Amentü'yü ağızlarına alamayanlar, şimdi Nurcu, Kursçu, Süleymancı gibi kafilelere ve mukabeleci, mevlidci, duacı gibi taifelere ayrılmış bulunuyorlar. Şüphe yok ki, hepsinin derdi cehaletin örterek gizlediği kibirdir. İlk kafileler Allah'ın mirasını paylaşamıyorlarmış gibi boğuşurlarken sonuncu taifeler tonlarla afyon yutmuşçasına uyuyan bir cemaati, merhametsiz eşkiyalar gibi, hem de Allah adına soymaktan usanmıyorlar"* (Topçu, KM, 1998: 97).

Topçu'nun "Maaş, Miras ve Kazanç Şekilleri" başlıklı yazısındaki "Miras haktır, şüphesiz. Ancak bu hüküm, küçük sanayi devrindeki küçük miras içindi" (Topçu, AN, 1997: 101) şeklindeki ifadesi muhafazakârlığın ne kültürel kodlarıyla ve ne de "evrimci kapitalist sınıf ideolojisi"ne ait kodlarıyla bağdaşmamaktadır. Topçu'ya göre:

> *"Büyük servetle sermayenin, bir ferdin eline bir defa geçtikten sonra, elden ele sıçratılan bohça gibi, üzerinde ilelebed cemiyetin tasarruf hakkı kalmadığını iddia etmek, bir el çabukluğunun ebedi bir hakka temel olabileceğini iddia etmek gibi gülünçtür. Binaenaleyh, bugün büyük servetle, büyük sermayenin mirasla intikalinde, onlarda cemiyetin geniş ölçüde hissesi bulunduğu kabul edilmelidir. Yoksa miras, bir cemiyetin kendi içinden sömürülmesi gibi (...) olur (...) Miras ancak ölenin hayatta bıraktığı âcizlere ve zayıflara cemiyetin bir yardımıdır" (*Topçu, AN, 1997: 102).

Topçu'ya göre mirasla maaşın keyfiliği yanında yüksek kazanç da "kaşarlanmanın mükâfatı"dır. Topçu bu yazıda ticaretin bir piyango olmaktan bir vurgunculuk ve talih avcılığı olmaktan çıkarak nizam planında yer alabilmesi için devletin her şekilde işe karışması gerektiğini söyler (Topçu, AN, 1997: 102).

Topçu'da otoriteli devlet ve ordu

Topçu'nun sosyalizmini nüfusu köylü ve çiftçi tutmaya çalışan *otoriteli bir devlet sosyalizmi* olarak değerlendirmek gereği kendi ifadelerinden ortaya çıkmaktadır: *"Devlet, büyük çoğunluğu, köylü ve çiftçi olan kütlenin iradesini yaşatan otoriteli devlettir. İktisadî sistemimiz, halkın bütün içtimaî ihtiyaçlarını karşılayan ve her ferdi iş ahlâkıyla seferber eden ruhçu sosyalist sistemdir"* (Topçu, AN, 1997: 284).

Topçu, tımarlı sipahilerin Anadolu'nun öz çocukları olduğunu (Topçu, AN, 1997: 153) ifade ederken tımar sistemine dönmeyi teklif etmedi. Diğer taraftan ordu hakkındaki yaklaşımları çelişiktir:

> *"Bektaşi tarikatına bağlanan Türk ordusunun hedefi cihattı. Cihat istilâ değildir, hegemonya harbi de değildir. Allah adını yüceltmek için sadece vasıtadır"* (Topçu, AN, 1997: 152); *"Sipahiler Anadolu'nun öz çocuklarıydı. Sonradan kurulan yeniçeri ordusu (...) devletin başına bela olmuştu. Onlar devşirme çocuklarıydı"* (Topçu, AN, 1997: 153-154).

Topçu'nun Bektaşi tarikatına bağlanan orduyu "hedefi cihattı" diyerek olumladıktan sonra yeniçeri ordusunun "devşirme çocukları"ndan teşkil edildiğine işareti paradoks sayılmalıdır. Çünkü Bektaşi tarikatına bağlanan ordu yeniçerilerdi.

Topçu'nun ordu hakkında ifadeleri aslında bilindik ezberin dışındadır. Ordu-millet fikrini eleştirerek alır. "Askerlik meslek değildi. Ordu dinamik bir sürüden ibaretti. Milletten apayrı bir teşkilat değildi. Millet ve ordu aşağı yukarı bir bütün idiler (...) Ordu, siyasi ve içtimaî bir idealin emrinde, muayyen gayeli bir sınıf ve meslek haline geldi" (Topçu, KM, 1998: 110). Topçu'nun orduyu merkezîleştirmesi "otoriteli devlet" fikrinin bir devamı gibi ele alınmalıdır.

Nurettin Topçu, toprak reformu meselesini iktisadî sisteminin temeli kılar. Burada amacı, işçi akımını engellemektir:

> *"Yarın çıkabilecek bir fırsatta, Almanya'ya ve Afrika'ya bugünkü işçi akımını toprak işçileri de takip edecek olursa, bu toprak az zamanda sahip değiştirecektir. Bu hal milliyetçilik dâvasının bilfiil iflâsı olur (...) Büyük şehirlere göçenlerin toprağı az zamanda akrabasının veya komşu toprak sahiplerinin mülkü oldu (...) Bizce toprak ikiye ayrılmalı. Bir kısmı tam manasıyla devletleştirilmeli ve büyük üretim sahası olmalı, diğer kısmı eşitlikle köylüler arasında bölünmelidir"* (Topçu, İD-DD, 1998: 178-179).

Bu şekilde **"kooperatifçiliğe dayalı devlet sosyalizmi"** kurulacak ve Anadolu köylüsü, her tarafı ecdâdının kanlarıyla beslenen bu topraklarda, ırgat olarak çalışmaktan, ağaların ve vicdansız bir tüccar sınıfının esiri olmaktan kurtulacaktır (Topçu, AN, 1997: 109). Büyük şehirlerin sanayi faaliyetine de devlet el koymalı ve büyük şehirlerin pazarı, yurdun başka taraflarıyla dengeli şekilde düzenlenmelidir (Topçu, AN, 1997: 109). Ağalar tahakkümünden kurtulan Doğu, sosyalizme ister istemez gidecektir. Bu sosyalizme giderken büyük sanayi damla damla verilmeli ve insanı makineye esir etmekten sakınmalıdır (Topçu, AN, 1997: 111-112).

Topçu ve toprak reformu-köycülük

Asım Karaömerlioğlu'nun toprak reformu hakkında yorumu şöyleydi:

> *"Türkiye'de toprak reformunun amaçları radikal değil, muhafazakârdı. Köylülerin köylerinde tutulması, mülkiyet hevesi giderilen bir kitlenin rejime kazandırılması, toprak dağıtılarak her türlü potansiyel sol ve radikal hareketin önünün alınması, devlet erkânının şehirleşmemiş ve farklılaşmamış bir toplumsal doku içinde ayrıcalıklarını kolayca sürdürebilmesi gibi kaygılar Türkiye'de hep önde tutuldu (...) Toprak reformu düşüncesinin radikal değil muhafazakâr nitelikli bir alt yapısı olduğunu belirleyince, İkinci Dünya Savaşı arası dönemdeki başka muhafazakâr köycü hareketlerle benzeşmesine şaşmamak gerekir. Bu açıdan Nazi Almanyası'nın muhafazakâr içerikli tarım politikası*

iyi bir örnektir (...) Gerçekten, 1933 Eylül'ünde Nazi Almanyası'nda gündeme gelen Erbhof kanunuyla "Çiftçi Ocakları" arasında son derece büyük benzerlikler bulmak mümkündür. Bu kanunda çiftliklerin belirli büyüklükler içinde olması ve toprağın bölünememesi esas alınıyordu. Erbhof olacak topraklar alınıp satılamayacak, ipotek edilemeyecekti. Amaç toprağın bölünememesiydi ve bu niyetle miras konularında ailedeki en büyük erkek çocuğa imtiyaz tanıyan hukuki bir düzenleme yapılmıştı (...) Menderes ve Berkes'in, bunların Nazi Almanyası'ndan kopya edildiği yönündeki eleştirilerini haklı çıkaracak ölçüde benzerlikler vardı (...) Bu arada önemli farklar olduğunu gözardı ettirmemelidir. Örneğin, Almanya'da köycülük temel olarak Blut und Boden [kan ve toprak şiarlı] ırkçı bir ideolojiyle ilişkilendirilmiştir ki (...) Türkiye örneğinde ırkçılık köycülük düşüncesinde temel bir önemi haiz değildi (...) Nazi köycülüğü de anti-şehir ve anti-sanayi bir söylem ihtiva ediyordu. Nazilere göre çiftçilerin en büyük iki düşmanı Amerikan tarzı büyük işletmelere dayanan liberal kapitalizm ile Rusya'nın köylünün geçimlik ekonomisini yıkan Marksist Bolşevizmdi. Bugünden bakıldığında başka amaçlar için savunulabilecek tek-parti dönemi toprak dağıtma atılımlarının solculuk, ilericilik ya da radikallik adına sahiplenilmesi biraz ironik hatta trajikomiktir" (Karaömerlioğlu, 2006: 143-146).

Karaömerlioğlu'nun yorumlarında bazı açmazlar bulunmaktadır:

1) 1930'lu yıllarda tartışılmaya başlanan toprak sorunu, 1945'de "Çiftçi Ocakları"nı düzenleyen 17. Maddenin çıkarılmasıyla "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" ile yasalaştırıldı. Yasanın kabul edildiği tarihte II. Dünya Savaşı sona erdi, Almanya yenildi. Nurettin Topçu'nun "Toprak Reformu" yazısı ise 1965 tarihlidir.

2) Toprak Reformu yasasını meclise taşıyanlar o dönemde radikal-sol diye tanımlanan CHP'dir. Toprak reformunun karşısındaki sınıf ise toprak ağası idi: Adnan Menderes, Celal Bayar, Celal Ramazanoglu, Fevzi Lütfi Karosmanoğlu, Emin Sazak, Cavit Oral bu yasaya karşı çıktılar.

3)Toprak-köylü ilişkilerinin düzenlenmesi sosyalist yöntem ve demokratik yöntem olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir. Sosyalist yöntemde mülkiyet düzenini ıslah ve korumak değil, onun topyekûn düzenlenmesi söz konusudur. Bu düzenleme büyük mülk sahiplerinin topraklarına şamildir. Demokratik yöntemde ise mülkiyet hakkının korunması ve yaygınlaştırılması, topraksız kişilerin toprak mülkiyetine sahip olması amacı güdülür. Nurettin Topçu'nun "Toprak Reformu" teklifi ağaların elindeki toprağın da reforma dahil edilmesi yönündedir. Bu anlamda büyük mülk sahiplerinin topraklarına da şamildir:

"Toprakta yapılacak reform, hırsızın tövbesi, esirin hürriyet mücadelesi olacaktır. Cemiyet nizamında ise toprak sahibi ağalarla ırgatlar, yarıcılar, marabalar ayrılığına dayanan sınıf farkları ancak böyle bir mücadeleyle ortadan kalkacaktır" (Topçu, İD-DD, 1998: 177-178); *"Derebeyi kesilen büyük mülk sahiplerinin ellerinden fazla toprakları alınmayarak köylü mülkten mahrum ırgat haline gelmiş ve bu hal, Roma ile Anadolu'da sade devletin değil, medeniyetlerin bile yıkımına sebep olmuştur. Toprağın işleme şartlarına göre, onu işleyen fertler arasında bölünmesi, asırlar veya yeni açılan devirler arasında tekrarlanması zorunlu olan bir devlet işidir"*(Topçu, AN, 1997: 46).

Topçu'nun köy-kent kavramları ekseninde teklifi Anadolu köylüsünün toprağın sahibi

olduğu gibi fabrikanın da sahibi olduğu bir toplum düzeni kurmak yönündedir. Bu şekliyle hem köydeki ağaları ve hem de kentlerdeki sermayeyi-tüccar sınıfı emeği ile geçinebileceği iktisadi eşitliğe sevketmektedir.

Topçu, Osmanlı toplum düzeninde yer alan ahîlik, tımarlı sipahi, mahalle sistemi, vakıf, kırı yöneten şehir sistemi gibi yapıları kendi sistemine taşımaz. Osmanlı toplum düzeninden sadece medreseyi -onu da reforma tabi tutarak- kendi sistemine taşır. Osmanlı ordusunun çift karakterli yapısına (sipahi & yeniçeri) itibar etmez. Hatta ordu-millet kavramına da dayanmaz. Ancak otoriteli bir devlet için uzmanlaşmış bir ordu talep ettiği metinlerinden anlaşılmaktadır.

Topçu'nun "Devlet ve Demokrasi" kitabındaki metinlerinde partileri de iktidar için birbiriyle çatışan sınıf partileri halinde kavramamıştır (Birbirlerine çelme takarak iktidara koşan partiler, olsa olsa hırs partileri olabilir- Topçu, İD-DD, 1998: 163). Topçu'ya göre partiler içtimai zümrelerin menfaatlerini dile getirmeli, felsefesi-ideolojisi olmalı, partiyi yürütenlerle mütefekkirleri aynı kişiler olmalı, partilerin doğmadan önce dayanağı olan fikrin bir tarihi olmalıdır. Partiler iktidar mevkiini ele geçirmeyi düşünmemelidir (Topçu, İD-DD, 1998: 156-159).Nurettin Topçu'nun bir diğer önerisi de seçimde mesleki temsil sisteminin uygulanmasıdır(Topçu, İD-DD, 1998: 154). Topçu'ya göre parlamentonun dört senede bir milletvekili seçmesi de siyasi buhran kaynağıdır. Bu nedenle Osmanlı uygulamasında şehzadelerin Trabzon-Manisa valiliklerinde idarî tecrübeye vakıf olmaları gibi devlet idaresinde ehliyetli idareci yetiştirmek için bir devlet mektebi kurulmalıdır (Topçu, İD-DD, 1998: 154). Topçu'ya göre devlet, şahsi arzuları köstekleyen devlettir. Devleti bu şekilde belirleyen Topçu, yönetilen olarak da köylülükten kopmayan bir toplum inşa etmektedir.

Topçu'ya göre:

1) Doğu'da hayvancılığa önem verilmelidir (Doğu illerimizde, birinci derecede değer taşıyan geçim şekli, hayvancılıktır. Sağladığı kazanç bakımından Doğu'nin ihyasına yeterli olan hayvancılığımız, son çeyrek asrın içinde mütemadiyen gerilemektedir. Zengin ormanlarla, geniş otlakların varlığına muhtaç olan hayvancılığımız, kalkınmak için, ciddi bir himayeye muhtaç durumda bulunuyor- Topçu, AN, 1997: 107).

2) Şehir ve kasabalardaki esnaf lonca sistemine geçmelidir (Yurdumuzda ziraatin yanısıra, önemli olan kasaba ve şehirlerin küçük sanatlarına gelince, bunlar bugünkü âvâre halden kurtarılmalı; devletin kontrolü altında, ahlâkî gayeler güdücü hür ve müstakil lonca teşkilâtına bağlanmalıdır. Yeni loncaların aileyi tahakküme alan bir meslek veraseti kurmayacağı tabiidir. Ancak, meslek ahlâkını elinde tutan, meslek sınıflarının doğması beklenmelidir- Topçu, AN, 1997: 107-108)

3) Büyük sanayi ise parçalanmalı kasabalara dağıtılmalıdır (Büyük sanayi ise, bu müthiş belânın mutlaka memlekete sokulması zarurî olduğuna göre, onu şehirlerin çan kuleleri haline getirmekten sakınalım. Toprak ve mukaddesat dostu olmayan bir proleter sınıfının, hayatımızı istilâsından korkalım. Yarınki Türkiye'yi, bir madde cehennemi yapmaktan çekiniyorsak, bugünden, büyük nüfuslu şehirlerin etrafını, büyük fabrikaların bacalarıyla süslemeye özenmemeliyiz. Onun yerine, köylüye evinde çalışma imkânını veren el tezgâhlarıyla, kasabalıyı küçük şehirleri terke mecbur etmeyen imalâthaneleri çoğaltmalıyız.

Fabrika istihsali, mümkün olduğu kadar, bu imalâthanelere dağıtılmalıdır. Yani fabrikalar, imalâthaneler halinde parçalanmalıdır. Bunun mümkün olmadığı işletmeler, istihsal bölgelerinde açılmalı ve mahdut bir saha üzerinde toplanmayarak yurdun her tarafına dağıtılmış olmalıdır. Esas dava, Anadolu'nun insanını, birinci derecede toprağa bağlamak, sanayi sahasında çalışan elleri de, hiçbir yerde, fabrikaya muhtaç duruma sokmamak olmalıdır. Fabrika son asırların iktisadî fırtınasıdır. O nasıl olsa girecek. Evet, maddî refah getirici neticelerinden ilim ve tecrübe vasıtasiyle faydalanmasını bilelim. Lâkin ruhumuzu kasıp kavurucu kasırga tesirinden korunalım- Topçu, AN, 1997: 108).

4) Sanayi faaliyetlerine el konulacak ve ülkenin pazarları dengeli bir şekilde bütün yurda dağıtılacaktır (Büyük şehirlerin sanayi faaliyetlerine el koyacak devlet, bu çalışmaları bütün yurda dağıtmalıdır. Büyük şehirlerin pazarı, yurdun başka taraflariyle dengeli şekilde düzenlenmelidir. Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde açılacak enstitülerde, her türlü medenî ticaret tarzı halka öğretilmeli ve mahallî hususiyetleri olan atelye sanatları, yine batı memleketlerinde yetiştirilen gençler tarafından bu enstitülerde inkişaf ettirilmelidir- Topçu, AN, 1997: 109-110).

5) Zengin-fakir ayrışması kaldırılacak, devlet-köylü nizamı kurulacaktır (Bu iki sınıf uzlaştırılmalıdır: Fakir, hakkına; zengin, ahlâkına kavuşacaktır- Topçu, AN, 1997: 110).

6) Bu projenin gerçekleşmesi için toprak reformu yapılarak halk toprakla buluşturulacaktır (Bu adalet projesinde toprağın, çalışan eller arasında eşitlikle bölünmesi de zaruret olacaktır. Anadolu'da ağalar tahakkümüne mutlak surette son verilmelidir- Topçu, AN, 1997: 111).

7) Topçu, sadece toprak reformu değil fabrikaları da köylüleştirdiği toplumun sahipliğine vermektedir (Devlet iktisat projesinin dikkat ve disiplinle tatbiki sayesinde, Anadolu köylüsü, toprağın olduğu gibi fabrikanın da sahibi haline getirilecektir. Anadolu halkı, her tarafı ecdadının kanlarıyla beslenen bu topraklarda, ırgat halinde çalışmaktan, ağaların ve vicdansız bir tüccar sınıfının esiri olmaktan kurtularak, insanlık içinde iktisadî istiklâlinin gerçek zaferini kazanmış olacaktır. Emek ve alın teri harcayan insanlığına karşı borcunu ödeyerek içtimaî âdalet davasını da kazanacaktır. Hem de bu davayı kendine kalkan gibi kullanarak, insanlığın ruhunu, habis bir ameliyatla çıkarıp atan komünizm belâsından millet bünyesini ancak, bu şekilde kurtarabiliriz- Topçu, AN, 1997: 109).

[Ahlâk Nizâmı kitabındaki "İş Hayatı" başlıklı yazının kısaltılmış bir versiyonu Kültür ve Medeniyet kitabında "Maddi Kalkınma Planı" başlığıyla yer almıştır.]

Bu şekliyle Topçu, kendi nizamını "XVIII. asır iktisatçılarının ileri sürdükleri, **bölüşmeci sosyalizm**, ferdin hürriyetini koruyucu tatbikatını, bugünkü Anadolu'da arayacaktır" ve "Yarınki Türkiye'nin kalkınmasını, ahlâk nizâmı içinde sağlayacak sistem, **kooperatifçiliğe dayanan devlet sosyalizmi**dir" şeklinde kavramlaştırmaktadır. Topçu'nun teklif ettiği bu nizam ile sınıfları ortadan kaldırmayı hedeflediği söylenebilecektir.

Ömer Lütfi Barkan'ın Toprak Reformu'na İlişkin Eleştirileri

Çok ayrıntıya girmeden Ömer Lütfi Barkan'ın "Toprak Reformu" konusundaki eleştirilerine de yer vermek gerektiği kanaatindeyiz.

Barkan'ın incelemeleri Akif Emre-Asım Karaömerlioğlu gibi yazarların Alman Faşizmi'nden etkilenme iddialarının aksine "Toprak Reformu"nun Baltık memleketlerinden Yunanistan'a, Orta Avrupa'ya ve Balkan memleketlerine kadar yayılan bir coğrafyada "mensup olduğu memleketin tarihi şartlarına ve içtimaî bünyesine göre, ayrı gaye ve imkânlarla başarılmış ve ayrı bir manzara arzetmiş olduğu tespitine dayanmaktadır (Barkan, 1980: 384).

> *"Halk yığınlarının işlediği topraklara sahip kılınması gibi davaların, Balkanlarda ve Osmanlı İmparatorluğu'nun komşusu olan diğer ziraatçi memleketlerde en aşağı bir asırdan beri büyük kanlı ihtilallere ve bu memleketlerin zirâî ve içtimaî yapılarında başlı başına bir inkılâp sayılabilecek kadar şümullü ve manalı reformlara sebep oldukları halde, memleketimizde tatbikat sahası şöyle dursun, sadece fikir ve mesele halinde ve nazarî planda dahi umumî efkârda ve ilim adamlarımızın çalışmalarında kendilerine lâyık olan mevkileri işgal edememiş bulunmaları, Türkiye'de bu nevîden davalara yol açacak bir toprak meselesinin mevcut olmadığı zannını doğurabilir"* (Barkan, 1980: 377).

Barkan'ın bu tespitleri de gösteriyor ki konu Alman Faşizmi'nin devletçi politikalarının tekelinde değildir.

Barkan, "toprak reformu" meselesinde Türkiye'nin gecikmesini münevverlerin içtimai davalara alakasının lâzım geldiği ölçüde işlenmiş ve beslenmiş olmamasına bağlar. Diğer taraftan, toprak reformu konusunu "devlet"le ilişkilendirir:

> *"Tarihin her devrinde bütün bir milletin geçinme vasıtası olan toprak işçiliğinin organizasyonu meselesi, o milletin hayatı için büyük ehemmiyetler arzeden bir mesele teşkil etmiş ve daima ön planda bir devlet işi olarak meydana çıkmıştır. Hiçbir millet, bütün istikbalini denizlerde gören İngiltere'nin kendi varlığını vücuda getiren bir liberalizm imanıyla vaktiyle yaptığı gibi, bütün topraklarının birkaç lordun eline geçmesine ve köylü sınıfların ortadan kaldırılmasına meydan veremez"* (Barkan, 1980: 379)

Nitekim Topçu'nun da yaptığı budur. Topçu'nun toprak reformu benzeri işler için "*Bu çalışmanın bir cephesi ruhî ve ahlâkî, diğer cephesi ise içtimai ve hukukidir"* (Topçu, AN, 1997: 33) ifadesi hatırlanmalıdır. Barkan'ın da meseleyi hukuki gördüğü anlaşılmaktadır:

> *"Devlet (...) milletin istihsal faaliyetinin içinde doğup büyüyeceği bütün muhitleri ve bu arada 'hukuki muhiti' ve bu muhitin temelleri olan mülkiyet rejimini idare eden hukuk prensiplerine kadar her şeyi eli altında bulunduracak ve hizmetine alacaktır. Ekonomi sahasında devletçi, güdümcü ve müdahaleci olmamız bugünkü devlete bütün bu imkânları vermekte (...) Bu iş, bütün teferruatı daha evvelden bir plan dahilinde hesap edilip bütün memleket kuvvetlerini birden harekete geçirmekle muvaffak olunabilecek külli bir plan ve program işidir"* (Barkan, 1980: 381).

Barkan şu ikazda bulunur:

> *"Bu davada sosyal meseleyle ekonomik düşüncelerin daima yanyana gitmesi lâzım gelmektedir. Bir taraftan (...) toprak işlerinin fen ve teknik bakımından verimini artıracak şekilde organize edilmesi, makineleştirilmesi, rasyonel çalışması aranırken, diğer taraftan sırf köylüyü arazi sahibi yapmak için gelişigüzel araziyi parçalamak ve dağıtmak noksan ve tehlikeli bir iş sayılır"* (Barkan, 1980: 385).

Yine Barkan'ın Toprak reformu ile arazinin parçalanmasının neticelerini şöyle sıraladığı dikkat çekmektedir:

1) Amerika-Rusya gibi dünya pazarına buğday süren ileri teknolojili rasyonel tarımına karşı önlem alınması gerektiği

2) Sosyalistlerin de küçük toprak parçalarında toprak mülkiyetinin modern tarım yapılmasına engel olduğu görüşüne katıldığı

3) Zirai reformun sadece toprakları zenginlerden alıp fakirler arasında paylaştırmaktan ibaret sayılamayacağı; kurutmak veya sulamak suretiyle yeni topraklar açmak ya da boş toprakları iskân etmek gibi yolların da kullanılabileceği-iç kolonizasyonun mevzu bahis olabileceği

4) Toprak reformuna konu olacak toprakların fenni şekilde çalışan topraklar olmayıp verimi kıt ve bakımsız topraklar olduğu, verim alamama riski barındırdığı

5) Toprak reformunun köylüyü her şeyi devletten beklemeye alıştıran bir süreci ortaya çıkaracağı, 6) Toprağı işlemek için teçhizat, sermaye, işçilik gibi başka faktörlerin de gerekeceği (Barkan, 1980: 385-386).

Kemal Tahir'in de "Toprak reformu" hakkında bir eleştirisi vardır:

> *"Emperyalist sömürüye açık tutulan bir ülkede toprak reformunun bir anlamda, üretim araçlarına sahip toprak köleleri yetiştirmek olduğu gözden uzak tutulmamalıdır (Toprak mülkiyeti, her koyun kendi bacağından asılır, inancını köylü arasında yayacağı gibi, devleti de sorumluluklarından uzaklaştırdığı için dış sömürüye ülkeyi büsbütün açabilir)* (Tahir, 1992: 100).

Sonsöz

Nurettin Topçu, Türkiye koşullarına has köycü devletçi sosyalist düşünce geliştirmektedir. Topçu'nun kent ve köy kavramları ekseninde fikir ürettiği söylenebilecektir. Topçu şehre kapitalist ve proleter sınıflar barındırdığı Allahsız bir kazanç getirdiği için karşıdır. Ancak Osmanlı toplum düzeninin kent-köy diyalektiği üzerine kurulmadığı ve Osmanlı'da kent olmadığı hususu mutlaka zikredilmelidir. Özer Ergenç'in de işaret ettiği üzere "Osmanlı şehri" denilebilecek bir olgu bulunmaktadır. Bu noktada Batı kenti olmayan bir "şehir" olgusu Topçu'nun nizam tasavvurunda yer almaz.

Nurettin Topçu'nun köycülüğünün "muhafazakâr" düşünce ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Topçu, Türk düşüncesinde "sosyalist" fikri, bir "nizam inşa etmek" kaygısı ile teklif etmiştir. Teklifi bir retorik değildir. Bu anlamda onun fikirleri anti-kapitalist, muhafazakâr devrim, ütopik, romantik kavramları içinde değerlendirilemez. Nurettin Topçu sosyalisttir. Teklif ettiği sosyalizm, bin yıldır bu ülkede yaşayan Müslümanların burjuva ve kapitalizm barındırmayan içtimai sistemlerinden ilham alınarak ortaya çıkmış "Anadolu sosyalizmi"dir.

Topçu'nun sosyalizmi, alın terini koruyan, adaletsizliğe, parazit bir hayat sürmeye karşı çıkan "ruhçu sosyalizm"dir. Bu anlamda Topçu'nun Anadolu Sosyalizmi, maddeci-pozitivist sosyalizm sayılan komünizme yanaşmayan "alter-sosyalist" bir tekliftir.

Kaynaklar

Arık Remzi Oğuz, İdeal ve İdeoloji, Burhan Kitabevi, 1955

Atsız Nihal, Basılmayan Makaleleri, Togan Yayıncılık, 2012

Barkan Ömer Lütfi, Türkiye'de Toprak Meselesi-Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, 1980

Baykara Tuncer, Türkiye'nin Sosyal ve İktisadî Tarihi (XI-XIV. Yüzyıllar) TDV Yayınları, 2014

Bora Tanıl, Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık, Birikim Yayınları, 1999

Bora Tanıl, Nurettin Topçu'da Anti-kapitalizm ve Sosyalizm: Fakire Hakkı Zengine Ahlâkı, Türkiye'de İslâm ve Sol içinde, Derleyen: Bayram Koca, Vivo Yayınları, 2014

Çınar Metin, Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat, İletişim Yayınları, 2013

Divitçioğlu Sencer, Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, Sermet Matbaası, 1981

Emre Akif, Nurettin Topçu'da Öteki Dünyalar, Hece Dergisi: Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye tasarımı Olarak Hareket ve Nurettin Topçu-Özel Sayısı, Sayı: 11, 2006

Ergenç Özer, Osmanlı Şehir Tarihi Araştırmalarının Kurumsal Çerçevesi Nasıl Oluşturulabilir, Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi, Der: Erol Özvar-Arif Bilgin, TDBB-Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, 2008

Kaçmazoğlu H. Bayram, Türk Sosyolojisinde Temalar-Türkçülük İslâmcılık Muhafazakârlık, Doğu Kitabevi, 2012

Karaömerlioğlu Asım, Orada Bir Köy Var Uzakta-Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem, İletişim yayınları, 2006

Marks Karl, Yahudi Sorunu, Sol Yayınları, 1997

Mollaer Fırat, Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı, Dergâh Yayınları, 2007

Şehsuvaroğlu Lütfü, Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu, Elips Yayınları, 2011

Tahir Kemal, Notlar/Sosyalizm Toplum ve Gerçek, Bağlam Yayınları, 1992

Topçu Nurettin, Bahtiyar Belde, İslâmiyat Dergisi-İslâmın Sol Yorumu dosyası, c: 5, s: 2, s: 131-138, Nisan-Haziran 2002

Topçu Nurettin, Ahlâk Nizamı, AN, Dergâh Yayınları, 1997

Topçu Nurettin, Yarınki Türkiye, YT, 1997

Topçu Nurettin, Hareket Dergisi-Tıpkı Basım, Dergâh Yayınları, c: I, 2015

Topçu Nurettin, İradenin Davası-Devlet ve Demokrasi, İD-DD, Dergâh Yayınları, 1998

Topçu Nurettin, Milliyetçiliğimizn Esasları, ME, Dergâh Yayınları, 1978

Topçu Nurettin, Kültür ve Medeniyet, KM, Dergâh Yayınları, 1998

Topçu Nurettin, Türkiye'nin Maarif Davası, TMD, Dergâh Yayınları, 1997

Topçu Nurettin, Büyük Fetih, BF, Dergâh Yayınları, 2012

Topçu Nurettin, Taşralı, T, Dergâh Yayınları, 2006

Topçu Nurettin, İslâm ve İnsan-Mevlâna ve Tasavvuf, İİ-MT, Dergâh Yayınları, 1998

Uçan Hilmi, Nurettin Topçu'nun Düşlediği Ahlâk ve Toplum, Hece Dergisi: Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye tasarımı Olarak Hareket ve Nurettin Topçu-Özel Sayısı, Sayı: 11, 2006

Yıldırım Ercan, Yeni Türkiye Yarınki Türkiye mi?, Umran Dergisi, Sayı: 245, Ocak, 2015

3. BÖLÜM

Nurettin Topçu'nun Düşünce Hayatı

Nurettin Topçu İslamcılığı

Ercan Yıldırım
Araştırmacı - yazar

Türkiye'de İslamcılık düşüncesi Cumhuriyet döneminde çok farklı fikir adamlarının etkisiyle Osmanlı İslamcılığından farklı karakterde seyretti. Necip Fazıl Cumhuriyet İslamcılığının dili, söylemi, aktivist niteliğinin oluşup gelişmesinde en belirleyici isim oldu. İslamcılık bilhassa 27 Mayıs sonrasında, milliyetçi – muhafazakâr çevrelerden kendini soyutlaması, Mısır ve Pakistan eksenli yönelimlerle yakınlık göstermesi, dünya sisteminin merkez ülkelerinin bilhassa ABD'nin geliştirdiği paradigmaya yakın durması, 70'lerden itibaren çok farklı fraksiyonlara bölünmesi, zaman zaman ana akım kanalların sinerek yeni fakat köksüz kolların etkinlik göstermesiyle belirleyici oldu. İslamcılığın ana besin merkezleri olan tarikat ve cemaat yapıları bu dönemde geleneksel kimliğinden mecburen soyutlanırken, 27 Mayıs sonrasında etkinliği artan tercümelerin dil ve söylemleri büyük oranda benimsenmeye başladı. İslamcılığın "devlet dışı" etkinlik sahası 70'lere giderken değişmeye başladı, "kamusal alan" da artık İslamcılarda varlık gösterir hale geldi.

Türk Düşüncesinin Parçalanması

İslam'ın genetiğinde din ile devlet arasında dolaylı ilişki kurulmasını engelleyen sinirler vardır. Halifeler döneminden Osmanlı'ya kadar dinî yapılar üzerinde devletin örtük ya da açık etkileri, denetimi, yönlendirmesi olagelmiştir. Aynı şekilde Cumhuriyet idaresi de dinî yönelimleri kontrol altında tutma prensibini benimser. İslamcılık düşüncesinin 27 Mayıs sonrasında sadece milliyetçi – muhafazakâr cenahtan değil aynı zamandan devlet söyleminden uzaklaşan, ona "cahili düzen" fikri üzerinden karşı çıkan tarafı, dünya sistemi vasıtasıyla da devlet eliyle körüklenmiş, İslamcılar "marjinalleşmeye" itilmiştir.

1969'da Milli Nizam Partisi'nin kurulması İslamcılığın bir yanıyla "devlete talip" öte tarafıyla rejime muhalif olduğunu göstermesi açısından önemli bir yönelim oldu. MNP ve Milli Görüş hareketinin "devletten beslenen", "rejimin partisi" vasfı kadar, "rejime düşman" olanları bünyesinde topladığı iddialarıyla karşı karşıya kalması Türkiye'de İslamcılığın yöntem ve paradigma olarak "kararsız" ve yetersiz kalmasıyla ilgilidir. Yalta ve Bretton – Woods ile 1946 sonrasındaki düzen; Tek Parti uygulamalarının gevşetilip büyük oranda yok edilmesi Türkiye'deki dini muhalefet alanını genişletmiş, tezlerini kuvvetlendirmişti. 27 Mayıs bu geniş cepheyi, Osmanlı köklerinden uzaklaştırıp, sömürge idaresi altında yaşayan kimliklerin ürettiği yeni söylemlere açtığı için dini muhalefet cephesi yerini, Mevdudi ve Seyyid Kutup'un ağırlıklı olarak referans gösterildiği, devrimci, ihtilalci, İslami programcı, özetle İslam Devleti temelli anlayışı büyüttü.

Mustafa Kemal'in ölümünden, 27 Mayıs'a kadarki dönem 70'lerde netleşen İslamcılığın adeta ana rahmine düştüğü zaman dilimi oldu. Sonraları tarikat ve cemaatlerdeki ayrılmalar, nurculuk, Süleymancılık gibi yeni cemaatlerin oluşması, milliyetçi ve muhafazakârlarınbile kendi içinde 70'lere kadar farklı fraksiyonlara bölünmesi, 22 yılda yaşanan tartışmalarla gerçekleşti. Milliyetçiliğin geleceğinde önemli tesiri olan Turancılık davası bu yıllarda görüldü. Bu 22 yıl aynı zamanda sosyalizmin de Türkiye'nin düşünce gündemine girdiği dönem olurken, sosyalizm 27 Mayıs sonrasında siyasi olarak Türkiye İşçi Partisi vasıtasıyla Meclis'te temsil edildi. İslamcılık, Milliyetçilik hatta siyasî tez ve oluşumlar açısından zayıf olan muhafazakârlık gibi sosyalizmler de, 60'ların ortasından itibaren şiddeti de yol olarak gören pek çok fraksiyona bölündü. Türkiye'de fikir akımları, 70'lere geldiklerinde öyle dallanıp budaklanmışlardı ki, birbirine benzemeyen onlarca grup birbirlerini hain olarak itham edecek kadar ayrışmışlardı.

Soğuk Savaş'ın etkisi, kapitalizm ve komünizmin çarpışması Türkiye'de çok sıcak yaşandığından, ideolojiler hatta tarikat ve cemaat yapılanmaları bile kolay ve kestirmeden olanı tercih etme metodunu benimseyerek, "acilen iktidar" söylemleri geliştirildi. Siyasî olanı öne çeken devrimci, ihtilalci, tepeden yönlendirmeci usuller arasında ahlak, maneviyat, ruh, irade gibi kavramlar arka planda kaldı. Ne derece kapitalizm düşmanı bile olsalar komünistler, sosyalistler, milliyetçiler, muhafazakârlar ve İslamcılar "medeniyet" söylemi eşliğinde Batı değerleriyle tekniği ayırmayı, tekniği alarak modernleşmeyi ilke olarak kabul ettiklerini gösterdiler. "Kalkınma", sanayi, çağ atlama, Büyük Türkiye gibi sloganlar eşliğinde İslamcılar, İslam medeniyeti fikrini batı tekniğiyle gerçekleştirme görüşüne iyiden iyiye ideolojik boyutta kabullendi. Sloganik ve içeriksiz bir Batı karşıtlığı küfür söylemi, İslamcıları ne sistem karşısında muhalif konuma oturtuyor ne de kamuda teslimiyeti ve millet nezdinde kabul edilirliği sağlıyordu.

Cumhuriyet Döneminin Özgün Felsefecisi

Nurettin Topçu Türk düşüncesinin, ideolojilerin Mustafa Kemal sonrasında ortaya çıkan dönemde Hareket Dergisini çıkarıp farklı bir tarzı, söylemi, dili ve hassasiyeti dile getirmiştir. Topçu, 27 Mayıs öncesi dinî muhalefetin en önemli temsilcilerinden biridir. O, bu anlamda hiçbir ideolojinin içinde bulunmamıştır. İslamcılığı ise 27 Mayıs öncesi dinî muhalefetin farklı kesişim noktalarıyla irtibatlıdır.

Klasik manada ne Osmanlı ne de Cumhuriyet İslamcılığının temsilcisidir.

Ne milliyetçi, ne muhafazakâr ne de sosyalisttir; bu ideolojilerin temel görüşlerini, fikri plandaki tezlerini barındıran hassasiyetleri bünyesinde belirginleştirmiş, en başta felsefeci kimliğiyle öne çıkan bir düşünce adamıdır. Topçu, belki ideolojilerin karakteristiğine girmediği için ayrıksı gibi dursa da esasında Anadoluculuk görüşünün önemli "taşıyıcılarından" biri olurken asla klasik bir Anadolucu da olmamıştır. Anadoluculuk onun hassasiyetini kaldıracak, "yenileyici", "reformist" tavırlarını taşıyacak, ideolojik taraflarını kuvvetlendirecek zemine, genişliğe, kabul edilebilirliğe sahip değildir.

Topçu'nun devlet, millet, eğitim, ahlak konularındaki fikirleri, aktüel siyasî oluşumların, kapitalist dünya sistemi ve ABD merkezli kültürün ötesindedir.

İslamcı ama siyasî İslam karşıtı, milliyetçi ama Turancılık karşıtı, muhafazakâr ama fetihçi, Anadolucu ama Efgani ve Abduh referanslıdır. Onun Orhan Okay'a yazdığı bir mektuptaki ifadeleri kendine özgülüğünü açıkça gösterir: *"Âlemşümul merhamet duygusunda din ile milliyetin nasıl kucaklaştığını da yakından tanıyorsun. Görüyorsun ki âlemde hakikat birdir. Dinsiz milliyetçi bir hoyrat, milliyetten uzaklaşan dinci bir sahtekârdır. Turancılar gibi bizim İslamcıların da sefaleti bundandır. Hiçbirisi Allah'ı bilmiyor. Millet çocuklarının sefaletine, bütün ruhunun merhametiyle uzanmayan insanda iman olur mu? (...) Varlıkların üstündeki perde kaldırılınca görülüyor ki Allah'tan başka bir şey yok. Vahdet –i vücutçulara kızma, softalara uyup da onları mantıkla tenkide kalma."* (Okay, 2015, 104)

1939 Yılı ve Hareket Dergisi

Mustafa Kemal vefat ettikten sonra, İnönü iktidarıyla beraber 150'likler affedildi, muhalif olup içerde göz hapsinde tutulanlar yavaş yavaş siyasete dahil edildi, bir yıl sonra II. Cihan Harbi ile dünyada dengeler değişmeye, Türkiye farklı paktlar arasında kendine yer aramaya başladı. Böyle bir ortamda 1939 yılında Nurettin Topçu Hareket Dergisini yayımladı. Dönem İslam'ın hala yasaklı olduğu yıllardır. İşte Topçu Hareket'in ilk sayısının ilk yazısında dönemin işaret fişeğini gösterecek bir dil kullanır. "*Rönesans Hareketleri*" yazısında Topçu, Mustafa Kemal sonrası şartlarda, Türkiye'nin yeni bir dönemin kapısını açması gerektiğini esasında Rönesans kavramıyla da ifade eder. Sonraki yıllarda özellikle de savaş sonrasında sistemin başına ABD'nin geçmesi ve Amerikan kültürü nedeniyle eleştirdiği demokrasiyi Topçu, bu ilk yazıda farklı yönlerden ele alarak, demokrasiyi bir düşünce ve ideal yaşam biçimi, hayat tarzı gibi düşünmekten ziyade yöntem olarak görür. Tek Parti karşısında olmak, demokrasiyi öne çekmekle ilgilidir, onun demokrasiyi mürebbi ve ruhi kıymet biçiminde yorumlaması, Meclisi "Kâbe" diye anması bundandır. Aynı şekilde bu ilk yazıda Topçu İslam kelimesini kullanmamaya özen göstererek, kurtuluşu, tekliflerini, milli yapıyı "Türk Milliyetçiliği" üstkavramı etrafında açıklar. (Topçu, 1939, 5) Türk Milliyetçiliği esasında İslam'da Rönesans'ı ifade etmek için kullanılır. Bu erken dönem yazılarında Topçu, İslam'ı başka kavramlarla ifade etmeyi, meramını bilhassa Hareket felsefesi üzerinden dile getirmeyi tercih eder. Derginin ikinci sayısında Hareket'i din olarak adlandıran Topçu, örtük dil kullanmak mecburiyetinde kalır. (Topçu, 1939a, 51)

Hareket'in ilk sayılarından itibaren gerek Topçu, gerek başka yazarlar Milliyet, Türklük üzerine yazılar yazar. Derginin üçüncü sayısındaki "*Bizde Milliyet Hareketleri"* gibi yazılarla Topçu, ikinci sayıdaki Fikret Arık imzalı "*Cermen Ruhu" ve "Hukuk Fikri"* türünden yazılarla dönemin ruhuna bağlı olarak millet, devlet, ruh, irade, milliyet kavramlarını ele alır.

Dönemin faşist siyasal kültürü, Türkiye'de Tek Parti idaresi elbette Türk, Milliyet kavramlarının, içtimai hayat ve ülkü birlikteliğinin tartışılmasını getirir. Topçu, II. Dünya Savaşı'na giden süreçte çıkardığı Hareket'te, sonraki yıllarda Turancılık davasıyla sonuçlanan milliyetçilik akımının güçlenmesinde kalem oynatmıştır.

Evine Akif, Hüseyin Avni Ulaş ve Hitler'in fotoğraflarını asan Topçu'nun, o dönem kamuoyu oluşturmak isteyen Almanlarla ilişkiye geçip geçmediği bilinmez ama devlet idaresinden millet tanımına kadar belirgin bir farklılık oluşturan fikirleri dikkati çeker. Muhalif seslere,

üstelik Birinci Meclis'in aktif isimleri Hüseyin Avni Ulaş gibilerine yakınlığı bilinen Hareket'e CHP'nin nasıl tahammül gösterdiği ayrı bir sorudur. CHP'lilere yakınlığı Topçu'nun çok daha ilerisinde olan Necip Fazıl, Büyük Doğu'yu ancak 1943 yılında yayımlayabilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın tarafları arasında bir tercihte bulunamayan CHP yönetiminin, bu süreçte Hareket'in varlığını desteklemesi de muhtemeldir. Onun ruh, milliyetçilik başlığı altında maneviyatçılık, İslam tarihi vurguları, Tek Parti idaresinin II. Dünya Harbi sonrasında 1947'den itibaren başlatacağı "dini açılımların" öncülerindendir. Disiplin, itaat kavramları üzerinden aile, birey, cemiyet ve devlet anlayışı yine konjonktüre uyarken, dini kesimin mobilize edilmesinde kuşkusuz Hareket etkili olmuştur. Topçu fikirlerinden yıllar geçse de, dünya sisteminin dili, vizyonu, kavramları yenilense de vazgeçmemiştir.

II. Cihan Harbi'nden sonra dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kapitalist iktisadî ve siyasî kültür gelişir. Topçu, kapitalizmle birlikte Amerikancılığın siyasî ve kültürel yapısına her zaman muhalif olmayı sürdürdü. O en başta "anticiliği" önde bir felsefecidir. Antikapitalisttir... anti-konformist, anti-tüketimci, anti-popüler kültürcü, anti-amerikancı, anti-komünist, anti-siyonist, anti-turancı, Yahudi ve mason karşıtı, teknik ve makine medeniyetine muhalif, ruhsuz ve iradesiz kalkınmacılığı reddeden, parti siyasetçiliğinden, kamplaşmadan nefret eden, din ile milliyeti-vatanı-toprağı ayırmak isteyen İslamcılığa karşı bir düşünürdür. Allahsız Kazanç kavramını erkenden İslamcılar/dindarlar üzerinden yükselten, kaba dindarlığa, şekilciliğe muhaliftir. Zamanın ruhunu kavradığı için Topçu, entelektüel sezgileri yüksek bir felsefecidir.

Kişiliği gibi Fikriyatı da Özgün

Nurettin Topçu kendine has bir kişiliktir; yalnızdır, onca talebesine, cemiyetçiliğine, hareket adamlığı tecrübesine rağmen kalabalıklar içinde yalnızdır. Sık sık babasının memleketi Erzurum'a değil, annesinin memleketi Eğin'e gider, çağlayanlara, akarsulara saatlerce bakar. Düşüncesinin merkezinde doğa vardır. Öyle ki varlığı temaşa etmeyi, siyasetin de fikriyatın da, büyük devlet adamlığının da şartı olarak görür. Necip Fazıl kendisinin bu aşırı doğa tutkusunu, itikadiolarak biraz menfi biçimde yorumlamış olsa da tabiat onda Allah'ın birliğinin, varlığın Allah ile olan bütünlüğünün, vahdet-i vücud anlayışının, ruhun, ahlakın, iradenin ve hareketin başlatıcısı konumundadır.

Cumhuriyet karşıtı olmasına rağmen fötr şapka giyer, bıyık bırakmaz, kravat takar. Dakiktir, randevu verdiği kişinin erken gelmesinden de hoşlanmaz; kendisi bir yere erken gittiyse, etrafta biraz dolanır, vakti doldurmayı seçer. Fikriyatının merkezindeki ahlakına davranışlarıyla da uyar; bu nedenle Topçu sahici düşünce adamlarındandır. Titiz, adabı muaşerete riayet eden, insanlara karşı mesafesini koruyan kendine has bir karakteri vardır; haliyle zorlu biridir. Öğretmenliğe düşkündür, talebeyi sever, ek görevler çıktığında bunlardan para almak istemez. Ders verdiği sırada talebelere küser, pencereden dışarı bakıp kendi kendine konuşurmuş. (Kafadar, 2008)

Nurettin Topçu Cumhuriyetin yurtdışına Fransa'ya gönderdiği talebeler arasında, Sorbon'da eğitim görmüş, felsefe doktorasını vermiş ve ilk kez Türk bayrağını üniversitede dalgalandırmış, bu sebeple Halide Edip'i de ağlatmış bir isimdir. Yurtdışında felsefe okuyan Necip Fazıl gibi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçen neslin bir kısmı kendisini Kemalizm'in

konforu içinde bulurken, düşünce ve sanatta derinleşen başka kesimi ise "mistik" karakterde bulunur. Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Necip Fazıl gibi Nurettin Topçu da mistiktir. (Okay, 2014, 41)

Vahdet –i Vücudu benimser fakat öte taraftan da tasavvufun bilhassa aktif tarikatlar kısmına sert eleştiriler yöneltir, İslamcılığı biraz da buradan gelir; Müslümanların batı karşısındaki geri kalışının nedenini Yavuz Sultan Selim bilhassa Kanuni sonrasındaki süreçte görür. Müslümanları yanlış dini anlayışları, tasavvufu sorunlu yorumlamaları nedeniyle eleştirir. Topçu, Meşrutiyet İslamcıları gibi kaynaklara dönüşü, Asr-ı Saadet'i talep edenlerden değildir.

Tarihselliği reddettiği gibi böyle bir radikalizmi de kabul etmez. Fakat radikal olmadığı kadar ilk kaynakların yorumlarını, Türklerin inşa ettiği süreci önemsediği için daha fundamentalist bakış açısına sahiptir.

Nurettin Topçu'nun İslamcılığı, İslam yorumu, fikirlerinin merkezini yine aynı dönemdeki Necip Fazıl gibi "ilk kaynakların Türk yorumlarına" dayanır.

Reformculuğu, aydınlanmacılığı Batıdaki Rönesans ve Reforma öykünen tarzdadır, İslam'da değil ama İslam düşüncesinde reform talebini her daim dile getirir. İslamcılığın Meşrutiyet dönemi tezlerini büyük oranda tekrarladığı halde, Cumhuriyet sonrasında başka şekilde belirginleşen aktüel durumdan kaçar; kaçmak bir yana *İslam'ı Sömüren Siyaset* türü yazılarla siyasal yönelimli İslamcılığı, ilahiyatçıları, din adamlarını, tarikatlardaki yanlış uygulamaları da reddeder, düşmanlık eder. Reformculuğu, ihyacılığı döneminin İslamcılarından farklı olarak moderniteyle ya da kapitalizmle bağdaşacak, oradan temel ilkeleri ve teknolojiyi devşirecek türden değil ilk kaynakların Anadolu'daki yorumlarına, İslam'ı ve Anadolu'yu kuran ruha, ideale dönüş şeklindedir.

İslamcılığı romantik olduğu kadar idealisttir. Ruhî uyanış, irade ortaya koyma kavramları üzerinden bir zihniyet değişimini öngörür; tüm Müslümanların bir örnek şekilde bu idealin peşinden gitmesini bekler. Ütopik değil ama idealizmi kuvvetli bir romantiktir. Anadoluculuğunun getirdiği tezleri İslamcı yaklaşımla birleştirerek büyük liderlerin, ruh cephesinin önderlerinin, Hallacların, Alparslanların karması geniş bir entelektüel alt yapı kurgular. *Yarınki Türkiye*'de yazdığı gibi "Davamız hayata uymak değil, hayatımızı Hakk'a uydurmaktır" inancından vazgeçmez. Aynı üslubu ve söylemi 27 Mayıs sonrasındaki İslamcıların, hatta Bosna'da Aliya'nın*İslam Deklarasyonu*'nda *"Müslüman dünyayı değiştirmeli yoksa kendisi değişir"* şeklinde ifade ettiğini düşünürsek, ayrışmanın usulde olduğuna kanaat getirebiliriz.

27 Mayıs sonrasında İslamcılar, görece daha bağımsız bir kimliğe kavuştuktan, milliyetçi–muhafazakâr cepheden ayrıldıktan sonra yeni bir inşa için tercüme hareketlerinin dilini tercih etmişlerdi; aynı kaygıları yeniden inşa ve ihyayı, İslam'ın hayatın tümüne yayılması fikrini Topçu'da savunduğu halde İslamcılardan yöntem, tespit ve reçeteler bakımından ayrılır.

Osmanlı İslamcılığı ile Cumhuriyet İslamcılığı Arasında

Nurettin Topçu Osmanlı İslamcılığı ile Cumhuriyet İslamcılığı arasında bağdaştırıcı rol oynar. Cumhuriyet İslamcılığı meselelerin çıkışları, Müslümanların geri kalmaları konularında Osmanlı İslamcılığının getirdiği tespitleri aynen kabul ederken yöntem farklılığı içine girmiş, Müslümana yakışmayan şekilciliğe, reel siyasete, dejenere olmuş tarikat ve cemaat oluşumlarına ön ayak olmuştur. O, Cumhuriyet İslamcılığının bu yönüne karşı çıkar. Geleneği hiç de yüceltmeyen Topçu, tasavvufu manevi güç, irade ve ruh ile fetih ve gaza metodunun bileşimini "teorik" biçimde yazılarına taşır. Peki bu, reel İslamcılıkta nasıl formüle edilecektir?

Topçu, reel alanda bu görüşlerini göstermez, dolayısıyla doktriner de değildir. Onun İslamcılığı, Anadoluculuğun bu tespitlerini, Vahdet- i Vücud'u bulunduğu döneme taşımak olmuştur. Anadoluculuğa İslam aşısı yaparken, Turancı ve Şamanist milliyetçiliğe Anadolucu ve İslami renk, Cumhuriyet'i Osmanlı ile buluşturma, İslamcılıktaki şekilciliğe, selefiliğe tasavvuf ve metafizik vurgu, kapitalist dünyaya, kapitalistleşen ve Amerikanlaşan Türk kültürüne İslam ve sosyalizm müdahalesi, yoldan çıkan tasavvufa gelenek hatırlatması Topçu'nun temel misyonudur.

O ayırmaz, birleştirir; İslamcılık ile tasavvufu, İslamcılık ile sosyalizmi, ruh ile maddeyi, ideal ile pratiği, Anadoluculuk – milliyetçilik ve muhafazakârlık ile İslam'ı, Cumhuriyet ile Osmanlı'yı buluşturur.

Topçu, kişiliğinin verdiği titizliğe, insanlarla mesafeliliğe, kalabalıklardaki yalnızlığına, sık sık doğaya iltica etmesine bağlı olarak esasında içinde bulunduğu zamanda yaşamak istemeyen, zamanın ruhunu reddeden bir düşünce adamıdır. O yüzden her fikir adamı gibi zaman zaman teori ile pratik arasında derin çelişkilere düşer, uçurumlarla karşı karşıya kalır.

Teoriyi anlatırken derin vadileri, dik falezleri, kızgın kraterleri aşabilen Topçu, pratiğin kurumuş derelerinde boğulur!

Hareket dergisi ve Topçu'nun yazıları, büyük oranda eleştiriye dayanır. Müslümanları ve Türkiye'yi kuran, geliştiren tüm unsurların dünkü ve bugünkü durumlarını karşılaştırarak sert eleştiriler getirir. Eleştirilerinde gerçekçiyken tekliflerinde soyuttur. Siyasete ilgisi yok değildir fakat siyasetten tam olarak ne beklediği, aktüel siyasetin kadim meselelerimizi ne derece çözüp çözemeyeceği, Hallac'taki ve Malazgirt'teki ruha nasıl erişebileceğimiz konusunda Topçu'da hazır çareler bulunmaz.

27 Mayıs'a karşı çıkar; biraz da bu sebepten Adalet Partisi'nin kurucuları arasında yer alır, seçilemeyecek yerden aday gösterilir. Ali Fuat Başgil'e yakın, Demirel'e son derece uzaktır. Demirel yerine kendine yakın bir isim AP'nin başına geçseydi, siyasette ilerler miydi bilinmez. Fakat otoriter bir devlet anlayışından taviz vermeyen Topçu'nun AP'de olduğu kadar başka partilerde reel siyaset yapamayacağı dünden bellidir. Anlatıldığına göre Topçu'nun bağlandığı Abdülaziz Bekkine'nin huzurunda bir gün Erbakan'da vardır, Erbakan Bekkine'ye, siyaseti sorar. Abdülaziz Efendi'nin cevabı Topçu'nun nasıl doğru bir "bağlanma" gerçekleştirdiğini de gösterir. Evladım, der Abdülaziz Efendi, "siyaset hamam tasına benzer, bir cenabetin elinden bir başka cenabetin eline geçer." Erbakan sonraları Mehmet Zahit Kotku Efendi'nin yol göstermesiyle siyasete girerken, Topçu, Erbakan'ın Milli Görüş'üne

erkenden karşı çıkan önemli bir yazı kaleme alır.

Onun siyaset karşıtlığı esasında 27 Mayıs sonrasındaki bölünmelerin varacağı yeri görmesine de bağlıdır. Topçu'nun siyasete mesafeli davranmasında devlet anlayışının, Selçuklu ve Osmanlı deneyimlerinin büyük payı vardır. Topçu, ulus devletçi değil imparatorluk taraftarıdır dolayısıyla bu ulus devlet kimliğiyle yapılacak her tür siyasetin yozlaşma getireceğini öngörür.

Hareket Okulu, Akif ve Necip Fazıl

Nurettin Topçu, kendi felsefesinde olduğu gibi bir hareket adamıdır. Fikirleriyle eylemleri arasında açıklık bulunmaz. Fikren kurak bir dönemde başta ahlak olmak üzere yeni bir yol açar. Aksiyonerdir. Siyasete bulaşır ama orada kalıcı olmaz; bunun yerine cemiyetçiliği tercih eder. Türk Kültür Ocağı, Türkiye Milliyetçiler Cemiyeti, Milliyetçiler Derneği, Türk Milliyetçiler Derneği, MTTB, Aydınlar Ocağı, Türk Milli Kültür Vakfı gibi kuruluşlarda etkili olur. Dergici, gazeteci, siyasetçi ama en başta Hocadır. Bu anlamda Necip Fazıl gibi Cumhuriyet İslamcılığının kitlelere ulaşma yollarının hepsinde faaliyet gösterir. Hareket Dergisi okul olma vasfını sürdürür. Bugün fikir hayatımızda etkili olan pek çok isim Hareket bünyesinde yazmaya başlar. Yaşar Nuri Öztürk, Ali Bulaç gibi isimler Hareket'ten koptuktan sonra kendi yollarını çizer, farklı bir ekol olur.

İslamcılık düşüncesinin bilhassa Cumhuriyet döneminde "edebiyatçı üstadların" etkisi bariz olmasına rağmen Topçu, edebiyatçı üstadlar kuşağından sapmadır; edebiyat namına bir kaç şiir yayınlamış, roman olarak Reha'yı, hikâye olarak da Taşralı'yı kaleme almıştır. Bu kitaplar onun edebiyatçı vasfını ortaya koymadığı için Topçu tam manasıyla bir fikir ve aksiyon adamıdır.

Cumhuriyet İslamcılığının kurucu unsurlarından Necip Fazıl ile bu yönden ayrışırlar. Üstad ile esasında fikren benzerlikler kesbetseler bile bazı temel konularda bilhassa ahlak ve siyasette ayrışırlar. Üstadın aristokrat kökeni, sosyalist geçmişi nedeniyle karakterindeki havailiklere, düzensizliklere, bazı nefsi tutkularına karşı Topçu, titiz, düzenli, disiplinlidir. Her ikisi de medeniyetçi değildir, kapitalizmi benimsemezler, anti-komünisttirler, otoriter yönetim taraftarıdırlar, Anadolucu fikirler üzerinde görüş birliği sergilerler, mistiktirler, her ikisi de Sorbonlu, felsefeci ve ruhi gelişkinlik peşinde bir mürşide bağlanmayı gerekli görmüşlerdir. Beslenme kaynakları birbirine yakındır; üstad İslami evresinden önce seküler kesimlerin içinde bulunduğu için çok daha geniş bir aydın kitlesini tanır. İkisi de aksiyonerdir, dergicilik, gazetecilik, cemiyetçilik yaparlar; her ikisi de siyasete girmiş fakat başarısız olmuşlardır. Üstad edebiyatçı iken Topçu edebi eserler vermese de üslup olarak Necip Fazıl gibi lâtif bir Türkçe ile yazar. Üstad ile Topçu 60'lara kadar birbirlerine yakınken, bu tarihten sonra ayrılırlar. Çile çıktığında "Nurettin Topçu'ya bağlılıkla" diye imzalayan Üstad (Birgül, 2013, 249), onun hakkında sert yazılar kaleme alır.

Topçu'nun Kaynakları

Nurettin Topçu, çok farklı kanallardan beslenen, düşünce kaynakları yerli olduğu kadar yabancılara da dayanan bir düşünce adamıdır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, 1940'lı, 50'li

yıllarda Akif'i Türk düşüncesinin önüne inatla, Topçu getirir. Akif'ten beslendiği gibi, İslamcılık düşüncesi büyük oranda Akif'in tezleri üzerinde yükselir. Buna karşın Akif üzerine müstakil bir kitabı bulunacak kadar yazı yazmış, Osmanlı İslamcılığını Cumhuriyet'e taşımıştır.

Düşüncesini besleyen membaların başında gelen tasavvufu Nurettin Topçu oryantalistlerden öğrenir. Blondel ile başlayan mistik etki, Adnan Adıvar'ın tanıştırdığı Massignon ile farklı bir boyuta evrilecek ve Hallac-ı Mansur mütehassısı olan Massignon ona İslam tasavvufu konusunda yardımcı olacaktır. Aynı şekilde Paul Molla da Topçu'nun tasavvuf fikrini besleyen kaynaklardan biridir. (Kara, 2013, 26) Mistik, metafizik, tasavvuf düşüncesini öğrendiği batılılar aynı zamanda Topçu'nun hayatının bir anlamda değişmesini sağlar. Paul Molla, "siz inkılap yapmak istiyorsunuz" diyecek kadar onu tanırken esasında görüş olarak yatkınlığı yanında Blondel'e epey bağlandığı da görülebilir. "Blondel Müslümanı" nitelemesi (Birgül, 2013, 163, 247) belki art niyetli olsa da aradaki yakınlığı belirtmek için hayli önemlidir.

Ondaki Blondel vurgusu etkilenmenin ötesinde bir nebze adaptasyona kadar gidebilmektedir.

Fransa Topçu için adeta dönüm noktasıdır. Anadolucularla olan fikri yakınlığına rağmen asıl beslenme kaynağının Fransa, Fransa'daki münasebetleri, okumaları olduğu görülür. Tasavvufu ve Vahdet – i Vücud'u oryantalistlerden öğrenirken, eserlerinde bir İbn Arabi ve Gazali vurgusu gözlenmez. İbn Arabi öncesi Vahdet – i Vücud en azından kaynak bakımından daha baskındır. Batılı bu isimlerin yanında bilhassa ahlak hususunda Kant'tan, Bergson'dan, Pascal'danbeslendiği, devlet, cemiyet, milliyet gibi konularda Alman idealistlerini okuduğu çok belirgindir.

Anadolulardan bilhassa Remzi Oğuz Arık'tan hayli etkilendiği, vatan ve millet kavramları üzerinden idealist tarih telakkisini devşirdiği rahatlıkla söylenebilir.

Nurettin Topçu'nun düşüncesindeki reformist karakterin bilhassa İslamcılık bağlamında Cemalettin Efgani ve Muhammed Abduh üzerinden geldiği görülebilir. Topçu her ne kadar onlardan İslami Reform ve Rönesans fikirlerini geliştirse de klasik İslamcılardan farklı olarak eserlerinde, yazılarında "İslam birliği" ve "ümmetçilik" yaklaşımlarına yer vermez. Efgani ve Abduh'un milliyetçi karakterlerini gözden kaçırmadan, Topçu'nun vatan ve millet telakkisi, İstanbul – Anadolu merkezli düşünme çabası İslamcılıktan ayrılır.

1. Zamanın Ruhuna – Uysallığa Karşı

Nurettin Topçu düşüncesi öncelikle bulunduğu çağa, döneme, algılara, güçlere karşı sanat, siyaset, kültür, düşünce başta olmak üzere her alanda eleştiri getirmeye dayanır. Topçu, sadece batılı moderniteyi, batı medeniyetini değil, Müslümanların yapıp ettiği her şeyi eleştirir. Bilhassa da yetersizliklerini, düşman bu kadar güçlüyken laubaliliklerini, kendini bilmemelerini yerer. Hiçbir açıdan Müslümanları bir ölçü olarak kabul etmez. Burada ilkin kıstas olarak Müslümanların yükseldiği, güçlü olduğu dönemi alır. Bu açıdan Selçuklu ve Osmanlı'daki ruhu, kültürü, sanatı gözönünde tutar. İkinci olarak da batının ileriliği karşısında Müslümanların öykünmeci tavrını, batı kültürünü kabul etmelerini, kendi dönemi içinde de Amerikanlaşmayı sert biçimde eleştirir.

Her filozof gibi Topçu da ilk önce düşünce sistemini dile getirmeden, dönemini, bulunduğu zamanın ruhunu, kavramlarını ele alıp onları eleştirerek işe başlar. Bu yüzden en önemli eserinin adı "*İsyan Ahlakı*'dır." Burada esasında kitabın Fransızca adı ile Türkçesi arasında bir fark vardır. Topçu *"uyumseverliğe" hatta "uysallığa"* isyan eder, kitabının adı da bu minvaldedir. Hem uysallığa hem anarşizme karşıdır. Bu anlamda ondaki isyan, ahlak ve sorumluluk kavramları olmadan okunmaz. Hatta İsyan Ahlakı'nın sonunu bir cihat çağrısı ile kapatırken bile "ihtiyatlı"içselliği, ahlakı ihmal etmeyen tasavvufi dozu da dikkate alacak şekildedir: *"Anadolu, bin yıllık tarihinden beri, 'sadece sınırlarda değil, hem de devlet merkezinde ve aynı zamanda kendi kalblerinin derinliğinde, kutsal cihad ilân ederek' cemaatın selâmeti için kendilerini fedâ eden kahramanlardan ve şehitlerden mahrum kalmadı. Kendi mistiklik (tasavvuf) geleneğine yeniden sarılacak olan Anadolu çocukları, hem kendi nefislerinin zorbalığına hem de despotların zulmüne karşı her zaman kutsal cihat ilân edecekler ve kendi darağaçlarının önünde cesaret ve gururla, cihatlarının tam anlamıyla şuurunda olarak: Ben hakikatim 'En-el-Hakk' diyebileceklerdir."* (Topçu, 1995, 206, 209)

İslamcıların batı medeniyetiyle ilişkisi muhataralıdır. Bir yandan batı medeniyetini, tekniği zirve olarak kabul edip onu elde etmenin yarışını verirken öte taraftan batının ahlakı, değerleri nedeniyle "bitik" olduğu kanaatini belirtirler. Batı, insanlık için bir umut, hedef, ölçü değildir. Fakat şu anda medeniyet olarak en yüksek ve galip olanı da batınınkidir. Nurettin Topçu, batıyı maneviyatı, değerleri ve insanlığa söyleyecek sözü olup olmaması yönüyle değerlendirir. Zamanını eleştirirken elbette önceliği batıya verir: *"Batan bir dünya nizamının enkazı üzerindeyiz. Yeni bir nizâm, ahlâkta, hukukta, sanatta, dinde ve devlette insanlığa dayanacak yeni temeller bulmak zarureti neslimizin zayıf omuzlarını şiddetle sarsıyor."* (Topçu, 1999, 13) Böyle bir medeniyete girmek için yapılan inkılaplar da elbette son derece yanlıştır.

Nurettin Topçu, Cumhuriyet'i sert şekilde ama kendi kavramları ve hassasiyeti çerçevesinde eleştirir. Topçu, Cumhuriyetin "tüm varlığımızı yabancıya teslim ettiğini" ifade ederek, mâzi ile irtibatın kesildiğini, insanların en başta şahsiyet bakımından aşağılık duygusuna teslim olduklarını, inkılapçıların fatihlerin ruhlarını incittiğini öne sürer. Cumhuriyetçilerin batı hayranlığının bugün Avrupa'yı da geçerek daha kötü bir noktaya, Amerikanlaşmaya kadar ulaştığının altını çizer. Cumhuriyetin İslam düşmanlığı, fetih karşıtlığı, İslam öncesi medeniyetleri Türk diye tanımlaması gibi konular eleştirilerin merkezine yerleşir. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde Ali Kılıçlar, Falih Rıfkılar varken kendi döneminde Hasan Âliler, Hüseyin Cahitler, Nadir Nadiler hep "kurtardık" fikri üzerinden büyük bir yıkım gerçekleştirirler, Topçu inkılabı galiz bir ifadeyle, "terane" olarak tanımlar. (Topçu, 2013, 24; 2004a, 194 – 195;)

Topçu'nun Cumhuriyet ve Kemalizm eleştirisi, İslamcıların sonraki yıllarında bilhassa Necip Fazıl'da görüldüğü gibi doğrudan kişilere yönelik, siyasi değil, daha çok kendi sistematiği içinde isim vermeden bilhassa kurucu kadroyu zikretmeden sadece Kemalist aydınlar üzerinden gerçekleşir. Bu nedenle Tek Parti karşıtlığı üzerinden İslamcılık söylemi kurmaz Topçu; genel tarih ve modernleşme okuması içinde yaptığı tespitlerde Kemalizm de bir dönem olarak vardır. Dolayısıyla onun meseleleri idraki, çöküşü genel kaideler ve ilkeler üzerindendir. Oysa İslamcılar, Tek Parti uygulamalarını neredeyse bir milat olarak alır. O ise örneğin ezanın aslıyla okunması, radyoda Kur'an tilaveti gibi hususları siyasal düzleme indirmeden ele almayı tercih eder.

Uysallığa, Taklitçiliğe, Alkışçılığa, İtaatkârlığa İsyan

İslamcılık düşüncesi Meşrutiyet ile birlikte öncelikle kendi tarihini, Müslümanların yapıp ettiklerini eleştirerek tezlerini ortaya koydu. Tanzimat İslamcılığı, önceliği batıya, batı medeniyetinin saldırılarına karşı koymaya vermiş; İslam'da suç olmadığını ispatlamanın gayreti içinde olmuştur. Meşrutiyet ile birlikte İslamcılar Müslümanlarda bulur bütün kabahati. Topçu İslamcılığında, benzer eleştiriler yer almakla beraber aslen dönemin ruhuna ve Müslümanların buradaki kendiliklerine sert ithamlar geliştirilir. "*Bugünkü zevkimizle Fuzuli, Süleyman Çelebi, Byron'u anlayamayız"* diyen Topçu, millet hayatını önemsemesine rağmen cemiyet hayatının bireyden daha geri, daha itaatkâr, uysallığa hayran, maddeci, egoist, efsaneci, alkışçı, kuvvetliyi seven, gururu kutsallaştıran, şahsiyetsiz, kaderci, taklitçi olduğunu savunur ve itirazlarını geliştirir. Buna karşın birey ise irade, ruh bakımından yüksek, isyana açıktır. Bu açıdan köylüyü de eleştirir; yerleşik medeniyeti yücelten her değere de düşmanlık eder.

Topçu düzeysizlik, basitlik, ruhsuzluk konusunda son derece serttir, yergilerinin merkezini de Türklerin bu derece şahsiyetsizliği yüceltmeleri oluşturur. Burada idealist kimliği devreye girer, *"kurtulmak için kurtarıcı olmaktan başka yol yoktur."* ona göre. Topçu'nun dönem eleştirisinin temellerinden biri insanlığın, Müslümanların *"en az üç bin yıllık ahlak ve maneviyat davasını makine homurtuları arasına gömmesidir."* Sıkıntı ufak menfaatler için büyük ideallerin yok edilmesinde, hayatı sadece barem, maaş, tahsisat, tazminat çemberine almaktır. Onun "*Kapitalizmin Dünyası"* başlıklı yazısı, sadece kapitalizmin icraatlarını değil aynı zamanda bu döneme ruhunu veren tüm unsurları açıklaması bakımından önemlidir.

Kapitalizm bu dönemde biraz da Amerika demektir. II. Cihan Savaşı'ndan sonra dünya sisteminin başına geçmeden önce de Amerikan kültürü dünyayı sarmaya başlamıştır. 1952 yılında kaleme aldığı yazıda Amerikan değerlerini şöyle anlatır: "Biz bu buhran içinde kıvranırken, Amerikan kültür ve medeniyetinin istilâsına uğradık. Bu kültürün esaslı karakteri, bir prensip ve dâvaya inanan ve bu inancın etrafında sistemleşerek hayat kazanan izah tarzlarından zihinleri sıyırmak, yalnız göze, kulağa ve damağa hitap eden eşyanın bilgisiyle yetinmekti; bir kelime ile ruhun ilmini ortadan kaldırıp yerine eşyanın ilmini koymaktı. Onu bertaraf edince bütün hırslarımızla eşyaya bağlanıp onun esiri olduk." diye yazan Topçu (Topçu, 2004a, 134; 1999a, 38 – 49, 109, 185, 198; 2004, 86-90;),1968 yılındaki "*Amerikan Vahşeti"*yazısında meseleleri daha sarih ele alıp ABD'nin dünyaya ve ülkemize yaptıklarını anlattıktan sonra *"Amerika'nın insanlığı sürüklediği ufuklar karanlık gözüküyor" diyerek kanaatini belirtir. Ruhların selâmeti, her milletin çocuklarının, Amerika'dan gelecek bütün zehirlere karşı koyucu iktidarı şuurlandırmaları ile kabil olacaktır."* (Topçu, 1999a, 2237)

Topçu, kurtuluşu isyan ve idealizmde görür.

O, cemiyetten bir beklenti içine girmez bu nedenle de bireylere seslenir. Ruhunu yükselten birey iki şeyi başaracaktır, öncelikle dönemini iyi tanıyacak sonra da döneminin hataları üzerinden bir gelecek inşası yürütecektir.

Yıkma ve yapma, Topçu'nun iki mühim metodudur.

Öncelikle birey, çağının tüm unsurlarını yıkacak hatta tarihte kötü uygulamaları sökecek

sonra yeniden pırıl pırıl bir inşa faaliyetini başlatacak. Onun kastettiği isyan, merhametle yoğrulmuş bir ruhun sonsuzlukta gayesini aramasıdır. Nefsi bertaraf eden mesuliyet fikri, anarşist olmayan bir isyanla birleşince kurtuluşu getirecektir. Topçu, bütün bunların ötesinde İsyan ahlakında, hareket felsefesini özetleyen formüller üretir, çözüm yolunu göstermekten çekinmez ama bunu yine kendi tarzı çerçevesinde soyut bir idealizmle yapar: *"Davanın gerçek çözümü; ancak geleceğe çevrili idealistin eliyle olur. Bu vatanı aşk derecesinde seven, hizmet sahibi, mesuliyet âşıkı, cesur ve pervasız idealist derinlerde çalışacak, kazıyıp atacağı köklerin yerine, yeni hayatın temellerini oturtacaktır. Büyük aşkını büyük otorite ile birleştirerek, büyük sarsıntıların doğmasını da göze aldırıp, daima yarını, yakın ve uzak yarınları gören idealist, bugün çürüyen maddî ve ruhî realitelerimizin temellerini sarsıp yıkmaktan perva etmeyecektir. Her alanda, bugünkü zihniyeti hesaba katmayan sert ve cesur adımlar atılmadıkça, vatanın yarını selâmete kavuşmayacaktır."* (Topçu, 2004a, 73, 205)

2. İslamcılara, Tasavvufa, Cemaat ve Tarikatlara Eleştirisi

İslamcılık düşüncesinin en önemli tezlerinden biri, tasavvuf ve tarikatların Müslümanların geri kalmasında aktif rol aldıkları, müntesiplerini tembelliğe, miskinliğe, çalışmamaya sürüklediği, akıllarını, iradelerini kullanmada desteklemedikleri yönündedir. Modernitenin rasyonalizm, pozitivizm ve ilerleme – terakki kavramları üzerinden İslam tarihine ve Müslümanlara yöneltilen eleştiriler, Müslümanların sa'yden kaçtıkları, batının mamur beldelerinden, işleyen fabrikalarından farklı olarak Müslümanların tevekkül, kader anlayışını miskinlikle, tembellikle yorumlayarak geri kaldıkları şeklindedir. İslamcılık bu bakımdan önceliği tekniğe, kalkınmaya, sanayiye, bayındır bir dünyaya hasreder. Akif'in batı şehirlerine öykünen satırları İslamcıların 2015 yılına kadar en önemli kanaatleri arasında yer almayı sürdürdü.

İlerleme, batıyı geride bırakarak İslam'ı yüceltecek en önemli ilkedir. Tarikatlar ve tasavvuf, geniş bir yayılıma sahip oldukları için bireyleri kontrol altına almada önemli roller üstlenir fakat Müslümanları, modern batı medeniyetini yükselten değerlerden uzak tutar. İslamcılığın bu tezlerine bir farkla Topçu da katılır; Topçu, ilerlemeci, kalkınmacı, teknik üstünlüğe dayalı batı algısına katılmaz, tasavvuf ve tarikatları başka şekilde, dinin özünü saptırdıkları, ruh ve iradeyi Müslümanlara aktaramadıkları gerekçesiyle yerer. O da bu yapıların miskinlik, tembellik yuvası olduğu konusunda hemfikirdir. Türkiye'nin en erken Akif şarihlerinden biri olarak, onun görüşlerini tekrar eder. Bu anlamda Efgani ve Abduh'un da etkisini sürdürür: *"Şark dünyasında çalışmak, ibadet olmamıştır. Şarklı, henüz çalışma aşkını tatmış değildir. Burada hizmet, karşılığı fazlasiyle istenen bir külfettir. Bu sebepten yaratıcı olamazlar. (...) Âleme eser katacak ve bu yolda eserden esere sıçrayacak irademizi sonsuzlukla birleştirecek yerde, ancak vücudumuza bağlı hayatî kuvvetleri artırma yolunda yürüyoruz."* (Topçu, 1999a, 11 – 12)

Topçu sadece tasavvuf ve tarikatları değil, aynı zamanda dinî sahadaki her aktörü kendi felsefi görüşüne göre ele alıp değerlendirir. O, olguların hemen hemen tümünü menfi yorumlar. Varolan hiçbir değer, hiçbir kesim, din sahasındaki öğelerin hiçbirini beğenmez, şablonculuktan, şekilcilikten, kaba dindarlıktan, görünenden nefret eder; ruhi plandaki, içsel yaşanan dini öne çeker. Ondaki ruh sadece kaba mistisizm değil aynı zamanda bireyi ve milleti harekete geçiren saik olduğu için ruhun olgunlaşması, harekete geçmesi, bu maddi unsurlarla değil, manevi ve iradi plandaki doygunlukla mümkündür.

Din adına konuşan aktörler bu manada milleti kandırmakta, menfaatlerini, kurdukları şebekeleri sorunsuz işletmenin kaygısındadırlar. Şeriat, burada kilit noktadadır. Şeriatın katı ve sabit kurallarına uymayı din sayan zihniyet en önemli tehdidi doğurmuştur. Dinî emir ve yasaklara uyma şeklinde anlayıp şekilciliğe prim verenler, cennet ve cehennem ticareti yapanlar oldukça, Müslümanlar gerilemeye başlamıştır. Tasavvuf ve tarikat, şeriatçıların ruhsuz tahakkümünden ruhları kurtarmıştı ama o da bozulunca Müslümanlar tamamen bu kaideci ve şekilcilerin elinde kalmıştır. Hurafecilik ve din istismarcılığı oldukça etkilidir. (Topçu, 2004a, 63 – 64)

Maddî medeniyet yükseldikçe, Türkiye yavaş yavaş Amerikan kültürüyle tanıştıkça, halkı cahil bırakan, hurafelerle dolduran kesimler yeni boyutlara evrildi. Topçu ortaya çıkan yeni cemaatleri, aynen tasavvuf gibi hatta onlardan çok daha sert biçimde yerer. Bu açıdan hiçbir kesime ılımlı yaklaşmaz, İslamcılığın önündeki tehlikeleri, Müslümanların gelecekteki sıkıntılarını net olarak görüp onları dile getirir. Amerika, para, maddi zenginlik, konfor ve dünya huzuru işte Müslümanların yeni uyuşukluk alanlarıdır: *"Daha dün 'Amentü'yü ağızlarına alamayanlar, şimdi Nurcu, Kursçu, Süleymancı gibi kafilelere; mukabeleci, mevlidci, duacı gibi taifelere ayrılmış bulunuyorlar. Şüphe yok ki, hepsinin derdi cehaletin örterek gizlediği kibirdir. İlk kafileler Allah mirasını paylaşamıyorlarmış gibi boğuşurlarken sonuncu taifeler tonlarla afyon yutmuşçasına uyuyan bir cemaati, merhametsiz eşkıyalar gibi, hem de Allah adına soymaktan usanmıyorlar. İdealin uzaklarda barınan gerçek hedefini araştıracak olursanız, bu din ve dünya adamlarının hepsinin de Amerika'daki tröst sahibi yahudiye gözlerini dikmiş olduklarını göreceksiniz. Sanki bugünün bütün becerikli elleri tröst sahibi olmak sevdasındadır."* (Topçu, 2004, 97)

Doğmakta Olan İslamcılığa Sert Eleştiriler

Nurettin Topçu, aktüel manada Müslümanların halleri, önderleri konusunda çok serttir. Kemalistlerin, Meşrutiyet dönemi İslamcılarının din sömürücülüğü kavramı ve ithamlarının daha sertini Topçu, içinde bulunduğu dönem için kullanır. Bir kere Kâbe'de bir araya gelen Müslümanların ruh birliği ve beraberliği bulunmamaktadır. Müslümanlar ancak maddi birliktelik sağlarken, din adamları ve bunun peşine takılanlar, madde ve şekil unsurları nedeniyle ruhlarını kaybetmişlerdir. "Allah yolculuğu, mevlithanlık, duacılık, mukabelecilik, kasidecilik" etkisinde kin, nefret, tehdit ve tekfir alıp yürümüştür. İslam dünyasının geri kalmasının nedenleri arasında aydın ve din adamlarının felsefeyi gömüp, düşünmeyi bırakıp hakikat diye kalıplaşmış düşüncelere bağlanmaları gelir. Öyle ki bu kimselerin halka öğrettiği ezberler " cennet deyince parlak gazino gibi ortam, huri, gılman deyince kızlı erkekli garson" olarak sunuldu. Hafızın üç günde bir Kitab'ı hatmetmesindense Kur'an-ı gerçekten anlayan ve bunu gösteren Büyük Adam'lara ihtiyaç vardır. Kur'an-ı gerçekten mutasavvıflar anlayabilirler.

Bin yıllık İslam tarihi tarikat ve şeriat kavgasıyla geçmiştir. Bütün bunların da ötesinde gurur, kibir ve cehaletten kaynaklanan büyüklenme, tarihimizin yanlış anlaşılmasına da neden olur: *"Zamanımızın dinî kültür ve neşriyatı, hep eskinin tekrarı, hikâyesi, övülmesi ve kutsallaştırılmasından ibarettir. Binlerce defa gevelenen, övülen ve kutsallaştırılan bütün meselelerin İslam düşüncesi ve insan mantığı ile modern ilim ve felsefe zihniyeti ile birer birer tenkit ve münakaşası yapılmadıkça daima daha geriye gidilecek ve İslam'da uyanış kabil*

olmayacaktır." Topçu, dinin dünya işlerini başarmak ve iyi tüccar olmak için gelmediğini söylerken İslamcılara yönelen bir tenkit getirir. Topçu, ayin, temcit, teganniye karşı olduğu kadar, radyodan Kur'an okutulmasını dindarlık olarak kabul etmemektedir. Topçu, o dönemde kamuda Müslüman varlığının bir tartışma oluşturmayacak kadar cılız olmasına rağmen,başörtüsü konusuna gelmemekle birlikte dini kıyafet konusunun çağın icaplarına göre düzenlenebileceğini, bunun taassup haline getirilmemesini isterken, İslam'da ve hiçbir dinde kıyafet davasına rastlanmayacağını iddia eder. (Topçu, 2002, 13-14, 43-44, 54- 59, 105)

İslamcılık düşüncesinin özellikle 27 Mayıs sonrasındaki durumuna karşı çok sert Topçu eleştirisi gözlenir. Topçu, başörtüsü ve örtünme üzerinden olduğu gibi din ve devletin işlevleri konusunda da İslamcılar gibi düşünmediğini açıkça dile getirir. Her ne kadar Cumhuriyeti de aynı düzeyde katı bir muhasebeye tabi tutsa da İslamcıların tezleri sözkonusu olduğunda zaman zaman benzer yaklaşımları savunur. Dolayısıyla döneminin İslam devleti tartışmaları bir doktrin haline gelmeden önce bu konuda laik olmasa bile, devlet ve din arasında sınır çizen tarzda yorumlar yapar.

Din devleti fikrine doğrudan sertçe karşı çıkar: *"Mesuliyet iradesinin Allah'tan geldiğini söylemiştik. Bundan, dinî devlet mi kastediyoruz?.. Asla. Din müesseseleşince herhangi bir ferdin eline geçiyor. Bizim istediğimiz, devlet kurucusunun, kendi iradesini Allah'a teslim etmek davasıdır. "* Topçu, Cumhuriyet döneminin din adamı algısına benzer tarzda din adamlarına, tasavvuf erbabına, kanaat önderlerine menfi yaklaşır hatta onlardan neredeyse iğrenir. Bu açıdan yalnızca din eğitimi, menfaat, ruhsuzluk gibi konuların yanında kapitalizmin Demokrat Parti iktidarıyla gelişmesine bağlı olarak İslamcıların müesseseleşen grup ve cemaatlerinin üzerinde kat'i fikirlere sahiptir; *Allahsız Kazanç* çağında, Müslümanların da ölçüsü para olmuştur: *"İslâm'ın öyle bir anındayız ki, parayı sevmeyen Allah'ı sevmiyor. Allah dâvasının şehidi yok, mücahidi yok."* Topçu'nun Müslüman algısında, ufkunda Hallac vardır; *"Hallac'ın darağacındaki sarhoşluğundan daha mesut insan tasavvur edilebilir mi?"* sözleri (Topçu, 1999, 23, 163; 2004a, 72) kapitalist dünya sistemine doğan ve batı medeniyetinin kalkınmacılığını arayan İslamcıları itham etmeye yeter de artar bile.

Nurettin Topçu'nun İslamcılığı kendine has özellikler gösterir.

Milliyetçi, muhafazakâr, Anadolucu camiaların içinde bulunmasına rağmen klasik olarak bu ideolojilerin içinde bulunmayan Topçu, döneminin, modernleşme ve çöküş sonrası zamanın tüm diline, söylemlerine, düşüncelerine, Müslümanlarına muhalif olduğu için tekliflerini de buna göre yapar.

Maddî olanın insan, özellikle Müslüman üzerinde denetim kurmasına tahammül gösteremediği için İslamcıların ilerlemeci, kalkınmacı anlayışlarının karşısında durur.

Ondaki milliyetçi ve muhafazakâr vurgular, Türkçülerin ve muhafazakârların kabullenemeyeceği içeriklere sahiptir. Anadolucu ve muhafazakâr kesimlerin fetihçi olmayan tarihsellikleri karşısında Topçu, hayli sert tekliflerde bulunur; aynı şekilde Turancılığı da aynen İslamcılık kadar inkârcı görür: "*Millet şuurunu yeniden kazanmak için Türk ırkından yeni bir millet çıkaran Anadolu'nun tarihini ve toprağını gözlerden uzaklaştırarak, yerine mevhumu bir Turan ülkesini ikame eden Turancılar, bugünkü kültür ve iman buhranımızın ilk mesulleridir. Bu buhrandan kurtulmak isteyen nesiller için tek çare, İslam'ın ruhu ile kültür ve iman kazanan Anadolu'ya yeniden dönüşe hazırlanmaktır."*

Nümayişlerden Uzaklaşma; Toprakla, Vatanla, Milliyetle Buluşma Çağrısı

Yazılarında sık sık büyük ilim ve devlet adamları ile mutasavvıflara atıflarda bulunan Topçu'nun ufkunda bu geçmiş hayalinin, tarihi inşa eden gönül ve fikir adamlarının "yeniden üretilmesi" vardır. Bu manada muhafazakâr bir damarda giderken muhafazakârlığı kuru övgünün ötesine çıkar. İslam aleminin batı karşısındaki yenilgisini "bizim kendimize ait felsefemizin olmayışına" bağlarken, bir bakıma bu deruni fikir erbablarının bir sistem inşa etmemesini de kasteder. Felsefenin önemini çok bariz ifadelerle anlatırken bir yandan da bu kurucu dönemi unutmanın sıkıntısını topyekûn çektiğimizin altını çizer. Milliyetçiliği ataların bıraktığı miras olarak gören Topçu, onu toptan inkâr ederek yabancının varlığını benimsediğimizi dile getirir. "Batılı ruhun çatır çatır iflasını görmemize" rağmen bir türlü uçurumdan çıkamamamız "Fatih'in milliyetçiliğini" benimseyememekten kaynaklıdır. Zira o atalarından aldığı mirası daha da yücelterek torunlarına miras bırakmayı başarmıştır. Topçu, milliyetçilik ile muhafazakârlık arasında ayrım görürken, ondaki milliyetçilik aslında bütüncül, İslamcılığı da içine alacak denli geniş ve kapsayıcıdır. Hatta muhafazakârlık, İslamcılık manasında bile kullanılır ve katı gelenekçilik haline geldiğini de belirtir. (Topçu, 1999a, 36, 54, 93, 168 - 172)

İslamcılık hareketinin bugün itibariyle toprak ve milletle olan bağı belki tarihi anlamda yeni yeni kurulurken, bilhassa 27 Mayıs'tan sonra iyiden iyiye kopmuştu. Topçu, İslamcılara vatan, toprak bağlılıkları bulunmadığı nedeniyle sert eleştiriler getirir: *"Bu milletin halkını, bu toprak yaratmıştır. Bu hakikatten gafil olan memleket çocuğu, zaman zaman soydan ve vatandan ayrı İslamcılık, yine vatan toprağından kaçan Turancılık gibi bedenden ve kalbden ayrılmış sevdalar peşinde koşmaktan yorulmuş, aldanmış ve memleket mukadderatını herbiri bir devirde aldatmıştır. İslamcılar, bu memleket çocuğunu yetiştiren emek ve toprağın hakkını inkâr ettiler. Coğrafya ile iktisadın millet varlığının iskeleti olduğunu, İslam'ın da ona hayat verici ruh olduğunu, ruhun bedenden, bedenin de ruhdan ayrılamayacağını düşünmediler." Bu nedenle Türklükten ayrı bir İslam hayatının mümkün olmayacağından hareketle Panislamcılığa da hayli mesafelidir."* (Topçu, 1999a, 134, 143)

Tek Parti sonrasında İslamcılık hareketi belli bir yönelime girerken, belli başlı yönlendirmelerin de adresi haline geldi. Heykellere saldıran, nümayişler yapan, saldırganlık gösteren farklı kesimler de ortaya çıkmaya başladı. Bu kimselerin eylemleri İslam'a, Müslümanlara çok büyük zararlar vermeye, sistemin ithamlarını haklılaştırmaya, İslam'ı kaba, şiddet taraflısı, sığ, otokrat göstermeye yetti de arttı bile.

Üç Olay, Üç Yazı

İslamcılık düşüncesi farklı meşrepler, gruplar, cemaat ve tarikat yapılarıyla beraber kontrolü zorlaşan, yönlendirmeye ve dejenere etmeye müsait bir alana geçiş yaptı. Bunlardan üç tanesi İslamcılık düşüncesinin farklı yönlerini ortaya koyarken aynı zamanda belirleyici izler bıraktı.

Hüseyin Üzmez'in Ahmet Emin Yalman'ı vurduğu ve tarihe Malatya Hadisesi olarak geçen olay, 1969 yılıda Amerikan 6. Filosu'nun gelişi üzerine Taksim'de yapılan protesto gösterisine

katılanlara yapılan ve iki kişinin ölümüne yol açan bu olaydan önce bilhassa sonraki dönemlerde de İslamcılık üzerinde etkisi süren isimlerin tahrik edici yayınları ve 1969 yılında Necmettin Erbakan'ın Milli Nizam Partisi ile birlikte Milli Görüş olarak adlandırılacak, siyasi İslam'ı temsil eden parti ve hareketi kurması.

Bu üç hadiseye de Nurettin Topçu, hiç sıcak yaklaşmamış tam tersine bunlara doğrudan cephe alıp yazılar yazmıştır. *Din ile Kinin Mücadelesi, Son Hadiseler ve Biz* Malatya Hadisesi üzerine; *Kin ile Din Birleşemez* 6. Filo protestocularına yapılan saldırının arkasından; *İslam'ı Sömüren Siyaset* ise Milli Görüş'ün teşekkülünden sonra kaleme alınmıştır. Bu üç olay dört yazının da ortak özelliği İslamcılığın bu yeni yönelimlerinin dini siyasete alet ettiği, İslam'a İslam dışı unsurlardan daha fazla zarar verdiği kini, nefreti körüklediği, İslam düşmanlarının hayâtanımaz üsluplarını kullandıkları, Müslümana yakışmayan eylemler gerçekleştirerek İslam dışı unsurlara koz verdikleri, İslam'ı kişisel ikballeri için kullandıkları, birilerinin maşalığını yaptıkları, Türkiye'de İslamcı matbuatın bir taraftan bahşiş elde etmek için iktidarı övdüklerini, öte taraftan taraftarlarına şirin gözükmek için onlara küfrettiklerini Ayasofya'nın açılıp, halifeliğin getirileceği yaygarasıyla menfaat temin edildiği, İslam'ın ruhunun yok edilip kabuğunun kaldığı, masondan ve yahudiden daha yıkıcı davrandığı üzerine bina edilir.

Topçu, yeni jenerasyon İslamcılıktan tamamen bizar olmuş halde, adeta bu oluşumların karşısında yer alır. İslamcılığın nümayiş, şiddet, ticaret haline dönmesi, fikir hareketi boyutunun ortadan kalkıp, yönlendirmeye müsait matbuat tarafından kaba ve kör aktivizme mahkum edilmesi onu hareket geçirir. Topçu'nun İslamcılıktan anladığı ruhları fethe, fatihlere hazırlamaktır ama buradaki fetih ister sosyalist ister komünist olsun ülke evlatlarına saldırı, boş vaatler, şiddet, nifak değildir. İslamcıların maddi olana karşı eğilimlerini erken dönemde farkeden Topçu, bu eleştirileri en erken yapan isimlerin başında gelir.

3. Medeniyete, Moderniteye, Tekniğe Karşı:

Nurettin Topçu'yu İslamcıların yerleşik kanaatlerinden ayıran fikirlerin başında onun tekniğe, moderntiye, medeniyet kavramına olan bakışı gelir.

Osmanlı İslamcılığında medeniyet telakkilerine doğrudan eleştiri getiren iki isim Mehmet Akif ve Said Halim Paşa bir yanıyla da medeniyetçi görüşün ucundan tutarlar. Akif "medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" diyerek "medeniyetin hususen Batı medeniyetini kapsadığını dile getirerek esasında önemli bir açılım da gerçekleştirir. İbn Halduncu medeniyet kavrayışı yani insanlığın geldiği nokta anlamındaki medeniyet ile aktüel olarak dünyayı etkileyen, yönlendiren tek medeniyet arasında bu bakımdan büyük farklar vardır.

Akif'in şiirlerinde, "medeniyetin" değerlerinin, kalkınma, teknik, sanayinin alınması hususunda ciddi görüşler bulunur. Akif Osmanlı memleketlerinin, Müslümanların yaşadığı mekânların aynen Batı medeniyetinde olduğu gibi mamur ve bayındır olmasını talep ettiği gibi, çarkların çalışıp aynen Batıdaki gibi bir kalkınmanın gerçekleşmesi fikrini savunur. Erken bir dönemde Akif'i tekrar fikir hayatına yerleştiren Topçu, esasında temelden bir teknik karşıtıdır fakat Akif, dünyayı egemenliğine alan "medeniyetin" doğaya hükmetmesiyle başlayan sürece gıpta ile bakar: *"Bakın mücahid olan Garb'a şimdi bir kerre: / Havaya hükmediyor kani olmuyor da yere.*

Dönün de âtıl olan Şark'ı seyredin: Ne geri! / Yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri! / Nedir şu bir sürü fenler, nedir bu san'atler? / Nedir bu ilme tecelli eden hakikatler? / Sefineler ki yarar kıt'a kıt'a deryayı; / Şuun ki berka inip seslenir durur ovada; / Balon ki rûh-ı kesifiyle yükselir havada…"

Topçu, tekniğin ilimlerin gayesi değil ancak tatbikat sahası olduğunu söyleyerek, ilim ile modern bilim arasında ayrıma gider. İlim hakikatin temsilcisiyken modern haliyle bilim, Batı medeniyetini ortaya çıkaran, insanın varoluşunu zedeleyen felsefenin kurucusudur. Tekniğin Avrupa'da bollukla yani sömürgecilikle geliştiğini kaydeden Topçu, tekniğin dünyayı ve insanı makineleştirdiğini belirtir. Bu makineleşme ile ortaya çıkan iki ideoloji kapitalizmin istihsali ile komünizmin maddeciliği insanlığı esir alır. Kültür ve medeniyet arasındaki farka da temas eden Topçu, kültürün medeniyeti doğurduğu konusuna gelirken bizdeki yanlış batılılaşma fikrini de tartışmaya açar. Bizim kendi kültürümüzün bir teknik yaratmadığını, yaratmanın zevkini millet olarak bizim tatmadığımızı dile getiren Topçu, yapmak, yaratmak, yaşatmak idealinden ziyade getirtmek, satın almak vasıtasıyla medeniyeti inşa edebileceğimiz yanılgısını maddiyatçılık eleştirileriyle birlikte aktarır; Nazım Hikmet'in "makineleşmek istiyorum" dizesine de buradan gönderme yapar.

Kalkınmacılığın Boyutu

İslamcılık özellikle 27 Mayıs sonrasında hususen Milli Görüş hareketi ile birlikte bir "kalkınmacı" kimlik kazandı. Sanayi başta olmak üzere her alanda kalkınma, kapitalist dünya sisteminin elindeki tüm imkanları Türkiye'de imal etme anlayışı hakim oldu. Nurettin Topçu aslen teknik karşıtlığına, tekniğin yabancılığa götüren niteliğine bağlı olarak kalkınmacılığı maddi medeniyetin göstergesi olarak da görür. Fakat bütünüyle memleketin imar olmasına da karşı değildir; tam tersine"*Maddî Kalkınma Plânı"*başlıklı yazısında Anadolu'nun gelişmesi için bir plan dahi önerir: *"Boşalan ve günden güne fakirleşen, hergün biraz daha hayatı çekilen Anadolu'nun medenî bir dünya halinde kalkınmasının bütün imkânlarını insanlığa karşı girişilecek bir taahhütle, onun kendi çocuklarına havale etmeliyiz. Şehirlerine imarına ait, bir kısmının medeniyet ve ilim merkezi, bir kısmının ticaret merkezi halinde Avrupa şehirlerini örnek tutan kalkınma projesinin gerçekleşmesi için (...) Büyük şehirlerin sanayi faaliyetlerine el koyacak devlet, bu çalışmaları bütün yurda dağıtmalıdır."* (Topçu, 2004, 15 – 21, 61)

Sanayiye karşı olmayan tam tersine onu tüm yurda yaymayı savunan Topçu'nun maddi ilerleme ve kalkınma konularında tamamıyla arkaik bir yerde durduğunu söylemek; bütünüyle kapitalist üretim ilişkilerinden kendini soyutlayarak sanayi devrimi öncesini tahayyül ettiğini savunmak bu bakımdan da kalkınmacılığa bütünüyle red fikriyatından baktığını belirtmek hatalı olur. Burada makine, ilerleme, teknik karşıtlığı Topçu'nun öteki fikirlerinde olduğu gibi tek başına okunamaz; ahlak konusu merkezde olmak üzere tüm "karşıtlıklarını"bir başka fikrinin karşılaştırmasıyla ele almak gerekir. Makinenin, ahlakı sildiğini düşünür, zaten şu pasajı bu gözlükle okumayan biri onun tam manasıyla Sanayi Devrimi öncesini hayal ettiğini savunur: *"Devrimiz makine gıcırtısının ahlâk ilâhilerini susturduğu devirdir. Aptal makine hayranlarının, ahlâkın vakti geçmiş şeylerden olduğu*

iddiaları ve hasta ruhların ümitsizlik telkinleri ile ahlâkımız ve bütün manevî yapımız bugün hayat seferberliğinin dışında kalmıştır." (Topçu, 1999, 28)

Amerikanlaşmaya, Kapitalizme Karşı

Nurettin Topçu'nun teknik, medeniyet ve kapitalizm karşıtlığı aslında tekniğin kendisinden, medeniyet kavramının batı medeniyetini karşılayan kimliğinden değil; Türkiye'nin batılılaşma, kapitalistleşme anlayışından kaynaklanır. ABD'nin güdümündeki dünya sisteminin işleyiş tarzının, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikanlaşan siyasi, kültürel ve iktisadi yapıdan dolayı mütereddittir Topçu. Böyle bir dünya sisteminde, Türk siyasi hayatının kendini kapıp koyverdiği bu ortamda; *"Millî iradenin tam şuurlanıp dışındaki ağırlıkları atamadığı,binlerce sefil insanla particilik adına kardeşi kardeşe düşman olan bir ülkede" teknik, kalkınma, sanayileşme memlekete değil ancak "elitlere", "zengin yetiştirme" sistemine yarayacaktır: "Bizim kurtuluşumuz ne kaba kuvvetin, ne ağır sanayiin ve batı tekniğinin daima artan gücüne teslim olmanın eseri olacaktır. Teknikte ilerleyiş, plânlı iktisat, demokrasi denemeleri, Anadolu'nun hayatî gücünü harcamaktan başka bir şey yapmayacaktır."* (Topçu, 1999a, 270)

Çalışma konusunda Akif gibi düşünen, geri kalmamızı biraz da bu konudaki tembelliğimizde bulan Topçu, "dengeli" bir kalkınma, teknik, ilerleme, medeniyet arayışını ortaya koyar. Sadece teknik, kalkınma konularında değil aynı zamanda batılılaşma hususunda, kültür ve medeniyet kavramlarının açıklanmasında da "*Yarınki Türkiye*'de" yer alan "*Millî Kültür ve Garblılaşma Meselesi"* yazısı önemlidir. Batının ürettiği her felsefe ve değere Müslümanların sorgusuz sualsiz daldığını söyleyen Topçu, pozitivizmden, tekniğe, sanayiye kadar hemen her değeri almak için çırpındığını kaydeder, bizim bu açıdan kültürümüzden medeniyet inşa etmemiz için yeni bir soluk, felsefe geliştirmemiz gerektiğini vurgular, Hareket felsefesinin bir yönünü buna göre uyarlar.

Teknik, batılılaşma, kapitalizm bir yanıyla hele Topçu'nun yaşadığı dönemde, ABD merkezli dünya sisteminde biraz da "tüketim kültürü", zenginlik ve pop kültür demektir. Oysa Türkiye'yi kurtaracak yegane güç, "ızdırap, ilham, hakikat arayışı, içerideki fırtınalardan" çıkar.

Topçu, konformizme karşı düşmandır.

O, tekniği ve sanayileşmeyi konformistlerin ürettiği, zenginlerin çıkardığı ve milletin ruhunu teslim aldığı için reddeder. Sanayi, millet için elzemdir. Fitne, kavgalar, çekişmeler, basit tartışmalar, pragmatizm, pozitivizm, kibir, haset, kin, nefret, içi boş parlak sözler yani özetle "Amerikan hayatı" ideal olmuştur. İşte böyle ortamda yeni mistikler, ızdırapla yanan millet mistikleri ortaya çıkar, Topçu biraz da bu ortamın neticesidir. Topçu tabiat filozofudur, tabiatın yapıcı, yaşatıcı gücünü önemser dolayısıyla modernizm karşıtlığı, tabiatı temel güç olarak görmesindendir. *İradenin Davası*'ndaki "*Mabet ve Tabiat"* yazısı ve *Yarınki Türkiye*'deki *Hareket Felsefesi* bu bakımdan, onun teknik, konformizm, modernite karşıtlığının özetini verir. (Topçu, 2004a, 15 – 36)

4. Komünizme, Yahudiye, Şia'ya Karşı

Nurettin Topçu'nun ve Hareket Dergisi'nin ortaya çıktığı dönemde milliyetçi, muhafazakâr, İslamcı başlığı altındaki tüm dini muhalefet alanını işgal eden meselelerden biri komünizmdir. Topçu, bir yanıyla keskin bir antikomünist olduğu kadar, İslam sosyalizmi tasarımının Türkiye'deki savunucularındandır. Dolayısıyla Topçu'nun anti-komünistliği, komünizmin bilhassa Lenin ve Stalin uygulamaları kadar Marks'ın din aleyhindeki tutumuna bağlıdır. Dönemin anlayışında komünizmin İslam'ı kaldırmak için kullanılan bir araç olduğu, dinsizliğin yayılmasında komünist ideallerin öne çıkarıldığı görüşü hakimdir. Bu bakımdan Tek Parti uygulamalarıyla komünizm, zaman zaman eşitlenerek Cumhuriyet'in komünizme karşı olmasına rağmen uygulama bakımından komünist olduğu yargısı geliştirilir. Komünizm gibi bilhassa İsrail meselesinde Filistin'in işgaliyle bağlantılı olarak Yahudi karşıtlığı da yine onun fikirlerinin merkezine oturur.

Cevat Rıfat Atilhan'dan, Necip Fazıl'a kadar geniş bir kesimin Yahudi karşıtlığı Siyonizm'e olduğu kadar Yahudiliğin karakterine, çalışma hayatına, zihniyet dünyasına yönelir. Yahudiliğin tabi ki Türkiye'deki mason algısıyla örtüşmesi sözkonusudur.

Yahudi demek mason demektir. Dolayısıyla masonluğa muhalefet ve düşmanlık İslamcı camiada hiçbir zaman eksilmemiştir.

Komünizmin de kapitalizmin de bir "Yahudi oyunu" olduğu tezi Marks'ın Yahudiliği üzerinden geliştirilirken, kapitalizmin özellikle faiz düzeniyle "milletleri teslim" aldığı görüşüyle savunulur. İslamcı ve milliyetçi karşıtlar,Yahudi meselesini biraz da istihzayla karşılayarak "komploculuk" olarak değerlendirirler. Yahudi karşıtlığının bir yanında yine komünizm karşıtlığı da vardır ve birbirini tamamlar.

Topçu'nun evinde Hitler'in fotoğrafının bulunması belki dönemin atmosferi gereği komünizmle Yahudiliği eşitlemeyi de gerektirir. Zira onun yazılarında doğrudan "faşizm karşıtlığı" bulunmaz; övgüye yer verilmese bile devlet, yönetim biçimi, demokrasi gibi konularda bir ünsiyet mevcuttur.

Nurettin Topçu'nun ciddi olarak eleştirdiği, eleştirinin ötesinde tam karşısında durduğu kesimin başında Şia gelir. Genel itibarla tüm İslami kesim öncelikle 27 Mayıs sonrasında da İran Devrimi'ne kadar zaten Şia'ya karşı bir duruş içindedir. Topçu'nun Şia'ya karşı geliştirdiği refleks bir yandan Anadoluculuk, Türklük öte taraftan Osmanlı'dan tevarüs eden geleneğin devamı niteliğindedir. Topçu özel sohbetlerinde "Şiilerin hiçbir zaman Müslüman olmadığını" söyler. (Kara, 2005, 47) Topçu'nun *Yarınki Türkiye*'de olan "*Üç Kanlı Parti*" yazısı bu fikirlerini en sarih biçimde ve bir arada ele alması bakımından hayli önemlidir. Üç kanlı parti; Şiilik, Masonluk, Bolşevik Partisi adeta Türkiye'nin ve Türklerin karşısına dikilmek üzere vardır: *"Üçü de Türk'ün hamle yapıp ayaklandığı, Türklüğün bir kuvvet olduğu devirlerde yoluna engel olmak, ilerleyişini durdurmak için meydana çıkmıştır. Üçü de milleti kahbece vuracağı anda insanlık namına karşısına dikilmiştir. Üçü de haksızlıkla işlenen hataları düzeltmek davasıyla fedakâr bir cephe halinde görünerek saf gönülleri peşinden sürüklemiştir. Üçü de az zamanda tertemiz Anadolu'nun en temiz çocuklarını bir sürü vatansızın emireri haline koymuştur. Üçü de dünya nizâmı vadederek dünyamızı zindana çevirmiştir. Üçü de âlemşümul birer din olmak idealini her zaman sinsi bir maksatla muhafaza etmiştir. Üçünün de en açık ateş hedefi Türk*

dünyası oldu. Üçünün ilk ve en masum kurbanı olmak üzere Anadolu seçildi. Üçünün de hedefi insanlığın kanlı bir tarih kefenine bürünmesi idi. Üçünün de hak sesinin çıktığı her yerde kapkara ve kıpkızıl çehresinde kanlı dişleri gözüktü. Üçünün de muvaffakiyet sırrı, vatan sahiplerini, vatanlarında öksüz yaşatmak oldu."

İnsanlığa, İslam'a Şebeke Darbesi

Masonluk, Yahudiliğin partisidir; bunun da ötesinde her ikisi *"İdeal bir insanlığın devlet ahlâkı dâvasını batırmak ve dünya devletlerini bir elden idare etmek için, vatandaşlık faziletini her memlekette adım adım takip eden" bir 'şebekedir'. İnsanlığın kurtuluşu bu şebekeyi dağıtmaktadır."*(Topçu, 2004a, 113 - 116) "*Ahlâk Nizamı"* kitabının üçüncü bölümü Yahudiler üzerine yazılan yazılardan oluşur. Yahudilerin teolojilerinden tarihlerine kadar genel fikirlerini aktaran Topçu, belli başlı isimler üzerinden "Yahudi Şebekenin" faaliyetlerini, insanlığı nasıl teslim aldıklarını anlatır. Marks'ın komünizmle, Freud'un Allah inancını bile cinsi isteklere batırarak, Durkheim'in cemiyeti asıl yapıp Allah'ı unutturarak, Einstein'in izafiyetiyle mutlakı kaldırarak, insanlığın metafizik ve dini kanaatlerini bozmakla itham eder. *"Şüphe yok ki Allah, yahudi kavmini, insanlığın başına musibet olmak için yaratmıştır."* diyen Topçu, insanlığın iki düşmanının para ve Yahudi olduğunu, Hz. Osman'ın katlinden, Kennedy suikastına kadar Yahudilerin sürekli ihtilaflarla yönettiğini, ilkİslam devletinin de Osmanlı'nın da yıkıcısının Yahudiler olduğunu belirtir. Burada Hitler'e yer veren Topçu İsrail'e de değinir: *"İsrail orada durdukça İslam ve Türk dünyası tehlikededir. İstikbâl ya birinin, ya ötekinindir."* Amerika, kapitalizm, maddi medeniyet ve Yahudiliği bir araya getiren Topçu, Amerika'nın bu açıdan insanlık için felaket olduğu kanaatini belirtir. (Topçu, 1999a, 205 – 223)

Nurettin Topçu komünizme çok geniş bir bahis açar. Komünizme Karşı Mücadele Dergisi'nde yazılar yazan Topçu'nun "*Ahlak Nizamı"* kitabının son bölümü bu konuya ayrılmıştır. Komünizmden kurtulmak için formüller de üreten mütefekkir, en başta "kapitalist salgından kurtulmayı" önerir.

Nurettin Topçu'nun komünizmi ele alışı, döneminin öteki aydınlarının yaklaşımlarıyla paralellik gösterse de onun kendine özgü dünyası, fikir hayatı, tasavvuf anlayışı ve Hareket felsefesi komünizmi daha detaylı ve derinlikli değerlendirmesini sağlar. İdealizm ve realizm ekseninde maddiyatçılıkla ruhçuluk arasında karşıtlıklar kurarak komünizme yaklaşan Topçu, bulunduğu çağın özelliklerine uygun olarak bir bakıma Amerikan dünya görüşüne uygun yaklaşımlar da içerir. Dolayısıyla Amerikanlaşma ile komünizm Soğuk Savaş sürecinde birbirinin düşmanı olarak gözükür fakat özünde kapitalizm ile komünizm maddi medeniyetin bir unsurudur.

Madde bağımlılığını insanlığın tarihiyle başlatan Topçu, komünizmin ferdî iradeyi yok ettiğini, fena metodlar kullandığını, evrim ve irade prensiplerini yok saydığını dile getirirken Türkiye'de komünizmin tarihini, sosyalizmin prensiplerini ve sosyalist biçimleri ele alır. Topçu, eleştiri felsefecisidir; bu açıdan da komünizmin Türkiye'de yayılmasından da yine dincileri sorumlu tutar. Anarşizmden eğitime, kapitalizmden demokrasiye kadar pek çok güncel akım komünizmi besleyip büyütür. O her ne kadar iki farklı dünya olarak görse de komünizmin eşitlikçiliğini önemser fakat ona karşı yeni bir nizamın uç vermesi için tekliflerde bulunur.

Ruhi yayılmanın genişlemesi bu açıdan kendi felsefesinin de özü mahiyetindedir. Topçu, komünizm karşısında Hristiyan alemiyle işbirliği yapılması gereğini de duyar. (Topçu, 1999a, 227 – 304)

5. Siyasetin ve Demokrasinin Karşısında

Nurettin Topçu'yu İslamcılardan ayıran en belirgin fikir, demokrasi ve siyaset karşısında tavır almasıdır.

Topçu, döneminin ana akımı, ruhu olan demokrasiyi çok sert eleştirir, yeri geldiğinde demokrasinin karşısında olduğunu dile getirir. Faşizmin dünya genelinde gözde ve egemen olduğu dönemlerde fikri yapısı oluşan, eğitimini tamamlayan Topçu, Hareket dergisini de demokrasinin hala gözde olmadığı, dünya sisteminin başına geçmediği vakitte II. Dünya Savaşı öncesinde çıkarmıştır.

Demokrasinin galibiyeti demek, Amerikan dünya sistemi ve kapitalizm demektir.

Bu nedenle demokratik usûl ne kadar cezbediciyse, demokrasi kavramının çağrıştırdığı fikri alt yapı, siyasi anlayış ve kültür o kadar kötüdür. Halbuki dönem bilhassa 1946 yılından sonra demokrasinin "faziletleri" üzerine yoğunlaşmıştır. Demokrasi, Tek Parti idaresinden kurtulmak için Müslümanların ellerindeki tek koz, ihtimal, çıkar yol idi; Demokrat Parti idaresiyle bu imkân iyi değerlendirilerek Tek Parti tamamen tarihe kaldırıldı. Topçu bunu genelleştirir: *"Demokrasi uzun bir tarih içinde zulüm yapan hükümdarların zulmünden korunmayı en fazla teminat altına alan rejimdir."* (Topçu, 1999, 20)

İslamcılar, Amerikan dünya sistemine intibak etmede, onu uygulama konusunda mütereddit davranmadı, demokrasi kanalını kendileri için tek çıkış yolu olarak gördü. İdeal bir devlet ve yönetim sistemi için kafa yormadıkları gibi, Tek Parti korkusunun şekillendirdiği zihin ile siyasette sıradan partileşme yoluna gitti. Topçu, hem siyasete hem demokrasinin kendisine muhalefet eder; demokratik yolun Tek Parti ve inkılaplar için sergilediği ortam konusunda çok da tereddüt göstermese de sonuç olarak demokratik hayatın millet ve devlet yapısını, beklenen ideal düzeni zedelediği kanaatindedir. Topçu'nun kaygısı dini muhalefet alanının, Tek Parti karşısındaki memnuniyetsizlerin, milliyetçi mukaddesatçı çevrelerin bölünmesi, kendi içlerinde farklı fraksiyonlara ayrılması, ayrıca milletin yine demokratik partiler kanalıyla birbirine düşman olacak şekilde kinlenmesidir.

Partilere, aktüel siyasete, demokratik hayata bu açıdan çok büyük rezerv koyan Topçu, kaygısını pragmatik olanın her alanda zaafa yol açacak bölünmeler olacağınıdile getirir. Bu konuda samimi ve sahicidir. Diğer tüm fikirlerinde olduğu gibi kendi kişisel ikbalini değil, milletin geleceğini düşünür; aynı formülü bölünme, fraksiyonlara ayrılma endişesini dini alan için de ülkenin genel yapısı için de gösterir: *"Din içinde zümreler, devlet içinde partiler, dini ve devleti yıkıcı oluyorlar. Bugün bakışlarında irade eseri bulunmayan, çeşitli heveslerin hastası çocuklara yarını emanet ederken işlediğimiz suç, onlara bugünden sonsuzluk ihtirasının aşısını yapmayışımızdır."* (Topçu, 2004a, 15)

İdeal devlet yapısı bahsinde Nurettin Topçu derli toplu bir teklifte bulunmasa bile, devlet kavramı üzerinde kendi felsefesine uygun görüşleri savunur; bu açıdan önemli olanın rejimin iyiliği veya kötülüğünden öteye, insanın durumudur: "Hiçbir rejim kendiliğinden, mutlak surette

ne iyidir, ne de fenadır. Esas olan, onu kullanacak, insanın ruh ve ahlak yapısıdır." Tabi bununla bağlantılı olarak demokrasiye araç olarak bakıp bakmamak mühimdir: "Sade bir âlet, bir cihaz olarak, insan ve hürriyetlerinin korunmasında demokrasi, en elverişli bir hukukî müessesedir. Lâkin bu müessesenin muvaffakiyeti, onu kullananların iyi niyetine bağlıdır. İyi niyet olmazsa demokrasiden, başka rejimlerden doğacak bütün fenalıkların doğması beklenebilir."

Demokrasi Uyuşturur

Topçu'nun demokrasi üzerine geliştirdiği fikirler sonraki dönemlerde de sıkça yaşanan tartışmaların öncülüdür. İslamcıların demokrasinin çoğulcu ya da çoğunlukçu yapısına karşı, millet varlığının bilinç düzeyi, temsil kabiliyeti ve ideolojilerle, resmi ideoloji söylemleri açısından giriştikleri demokrasi eleştirisi Topçu'nun gündemine girmiştir. Demokrasi, bir model olarak belki mükemmel değildir ama aynı zamanda her anlamda millete, bireye büyük sorumluluklar yükleyen bilinç düzeyini uyuşturan bir fonksiyonu vardır. İslamcıların Demokrat Parti'den itibaren demokrasiyi yönetim, fikriyat, ideoloji anlamından eleştirip yok sayan tavrına karşılık bir metot olarak benimsemeleri, zaman zaman savunuculuğunu yapmaları derin çelişkilerinin sonucudur.

2013 yılından sonra Türkiye'de başlayan demokrasi tartışmaları ve "demokrasinin yalnızca sandık olmadığı" kanaati erken dönemlerde onun da gündemindedir. Çünkü demokrasi, her ne kadar sandıkta yapılan tercihse de geniş bir "yönlendirici grubu" da bulunur. Ona göre, halk sadece kendi akliyle oy kullanmaz, gazeteler, münevverler doğru yolu halka gösterirler, elbette çoğunluğu halkı aldatır. Halk da kendini aldatır, "dizginler elimde" zannıyla. Dolayısıyla demokrasinin muvaffak olması için siyasi hürriyet lazımdır; olgunlaşmamış ve kendi yolunu bulamamış halk kötü niyetliler elinde oyuncak olabilir. Bu yüzden münevverler ve partiler faziletli olmalıdır. Topçu için parti ve aydınlar demokraside halktan daha önemlidir. Esasında vurgusu, kamuoyunadır. Bugün için neredeyse "kutsal" idare olarak görülen demokraside oy verenlerin her zaman erdemli olması beklenemez. Topçu bu nedenle "sürü" kavramına işaret eder. Sürü bilinçsizce yönlendirici güçlerin etkisinde oy veren kitleleri karşılayan kavramdır. Demokraside seçim hürriyeti mutlak hakikat olamaz, zira ilimle faziletin etkisinde bir toplum yapısı ön şarttır. Demokrasi farklı fikirlerin çatışmasından çok düşmanlığı artırarak menfaatlerin çarpışması halini alır; anarşist fikirlerin de önünü açar.

80'li yıllarda demokrasiye sert eleştiriler getiren Kemalist elit, İslamcıların önünün açılması, dinciliğin gelmesi tehlikesini, demokrasiye bağlamışlardı. Benzer görüşler tüm Ak Parti iktidarı boyunca sürmüş, halkın tercihinin yanlışlığı, "bidon kafalı, göbeğini kaşıyan adam, çobanla sanatçının oyunun aynı olmayacağı" gibi sözlerle anlatılmıştı. Vekillerin seçilmesi için vatandaşa yapılan dalkavukluklar, adaylıklar, propagandalar hep menfi tesirde bulunur. Topçu demokrasinin halk rejimi değil, monarşik karakterli olduğunu savunur. Bu anlamda fazilet gibi ilkeler demokraside görünmez; ferdi iktidar da mümkün değildir. Demokrasi gerçek milliyetçiliğin idare sistemi olamaz Topçu'ya göre: *"Çünkü milliyetçilik, halkı teşkil eden fertlerin herbirinin istediğini yapmak değildir; belki halka hizmet rejimidir. Millet, fertlerinin üstünde ideal bir realitedir. Herbiri kendisi için bir otomobil sahibi olmak isteyen halk, böylelikle milletini düşünmez olmaz. Her biri apartmanın ve irat kaynaklarının, vergilerinin indirilmesini veya büsbütün kaldırılmasını isteyen fertlerin bu emeli millet sevgisiyle millet dâvasına*

bağlanmaz." Demokraside bir zümre istibdattır. *"Demokrasi adına halkı soyan, aldatan ve sürükleyen siyaset, basın ve ticaret sahtekârlarının kolay muvaffakiyetleri ise bu iddianın delilidir."* Zira hakikâti, sanatı, ahlakı yükseltmez demokrasi; cahilliği yüceltir, vatandaşın ahlakını düşürür.

İslamcıların tezlerinin tam aksine demokrasi, insan portresi açısından her zaman doğru kararlar vermez, yüksek kültür de üretmez dolayısıyla verdiği oyların kıymeti çok da yoktur. Alimin, filozofun değil, cahilin ve ayak takımının rejimi olan demokraside siyaset zaafımızın eseri, zehirli bir silahtır. Topçu, siyasi partilerin özelliklerini *Siyasi Partiler I-II* yazılarında detaylı olarak incelerken, pek çok fraksiyonu da belirtir. Her halükarda demokrasi dolayısıyla siyaset sosyalizm, komünizm, milliyetçi, muhafazakâr, İslamcı oluşumları ortaya çıkarıp milleti böldüğü gibi bu akımların kendi aralarında da onlarca parçaya ayrılarak sürekli küçük küçük düşman grupları teşekkül ettirdiğini belirtir. (Topçu, 2004a, 119 – 139)

6. Otoriter Devlet

Nurettin Topçu'nun hususiyetlerinin başında yaşadığı dönemin devlet refleksleriyle tarihi manada algıladığı devlet anlayışının genel olarak içinde bulunduğumuz post-modern çağın görece zayıflatılmış, etkisi düşürülmüş, bireyi öne çeken "garson" ve "hizmetçi" karakterden farklı olmasıdır. Topçu'nun bulunduğu dönemin devleti müşfik babacan bir otoritedir. Baba devlet, Tanrının tarihteki yürüyüşü, Allan'ın yeryüzündeki gölgesi gibi nitelikler geleneksel devlet anlayışımızda bulunur. Özellikle otorite, disiplin ve ödev ahlakı üzerine bina edilen Topçu sisteminde, devlet bunların hepsidir. Otoriterliği, devlet olma vazifesini yerine getirmesindendir. Fakat buna karşı o devletin bireyi ezmesini, kötüler tarafından kullanılmasını, ikbal yeri olmasını, bir grubun tahakkümüne geçmesini de reddeder.

Nurettin Topçu'ya göre devlet zorbadır ama zorba, bireyi ezen devlet anlayışından çıkmak ancak vazifesini yerine getiren "manevî kuvvetlerle" donanmasıyla mümkün olur. Şu pasaj onun devlet anlayışının temellerini oluşturur: *"Bir devletin ululuğunu anlamak için, onun sınırlarını dolaşmaya veya ihracatının pek büyük rakamlarını araştırmaya lüzum yoktur; dağda ve şehirde kanunlarını yürüten zabıtasının kudret ve adaletini görmek kâfidir. Polisle jandarmanın kanun sayıldığı yer, ideal devletin vatanıdır. (...) Dağda jandarma zorbalık yaparken, şehirde polisin iktidarını kaybettiği devlet, kanunun milleti, milletin kanunu tanımadığı devlettir. (...) Devletin iktidarsızlığı da zorbalığı kadar tehlikelidir ve iktidarsızlığının artarak, bütün millet vücudunu sarmasından, sonunda zorbalık doğar. Nerede kanunu kullanırken polis kral kadar kuvvetli ise, orada büyük ve yıkılmaz bir devlet vardır. O devletin sahibi olan millet de büyük millettir. Büyük millet kavramı, büyük devlet kavramından hiçbir zaman ayrılmaz."*

Devlet kavramını anarşistler ve büyük sermaye sahipleri tehdit eder. Kapitalistler devleti araç olarak gördüklerinden büyük milletleri parçalamayı sürdürürler. Etnik temelli ayrışmalar devletleri tehdit eder. Bu anlamda 90'lardan sonra Türkiye'de yaygınlaşan devlet anlayışı Topçu'nun altını çizdiği tehlikeleri ihtiva eder. Mesuliyet kavramını burada da devreye sokan Topçu devlet otoritesi ile zulmü birbirinden ayırır ve devlet otoritesinin zalimliğe dönüşmesini, mesuliyetin engellediğini belirtir. Nurettin Topçu'nun devlet tanımı kendine has vurgulara sahiptir. Hakkı hakikat yapacak kuvvetin adıdır devlet. Bu nedenle devlette

eğer bir boşluk, zaaf varsa orada istibdat ortaya çıkar. İradesizlik, devletsizlik demektir. Devlet, vitrin eşyası değildir; bugünün makine medeniyeti, eskilere oranla daha fazla devlet iradesi beklemektedir: *"Kendilerinde devlet iradesi yüksek değer kazanmış, vecd ve iman halini almış insanlar vardır. İşte en iyi devlet şekli, devleti aşağı tabakanın menfaat sefaletlerinden kurtararak bu devlet gönüllülerine teslim edecek şeklidir. Bu şekil daima otoriteci devlet şeklidir. Her devirde en iyi devlet, en yüksek otoriteye sahip devlettir. (...) Yeryüzünün en güçlü iradesi, devlet iradesi olduğuna göre devleti ve onun gerçek şekli olan en büyük otoriteli devleti istememek, kendi kendimizi istememek gibi bir çelişmedir."* (Topçu, 2004a, 149 – 168)

Devletin hangi rejim ve dönemde olursa olsun bir ikbal yeri gibi görülmesi, menfaatçilerin sürekli o tarafta yer alması Topçu için normaldir. Hatta sadece devlette en kültürsüz, en aşağı değer tabakaları hakimiyet sağlamıştır. Bu nedenle devletin temelini kültür olarak görür. Onun anlayışına göre devlet insan gibidir, ruhu ve organları bulunur. Yani maddi ve manevi kaynaklara haizdir. Bu, onun Hegel'in "Devlet, ilahi iradenin yeryüzünde gözükmesidir." sözünü merkeze alan bir anlayışa sahip olmasından kaynaklanır. Devleti maneviyat, ruh, mesuliyet gibi kavramlarla açıklaması biraz da bundandır. (Topçu, 2004a, 30 – 114)

Otorite, maneviyat ile sağlanır. Ruh, sıkı bir disiplin öngörür. Millet burada kilit noktada bulunur; devlet iradesinin kaynağı millettir. Millet devlete emirler, irade ve hayat verir. Dolayısıyla Topçu'da devlet mutlak değildir, kaba otoriteye, mesuliyetsiz şiddet imkânına haiz olamaz; yetki, irade ve güç millettedir. Topçu için öncelik millettedir, millet ile devlet ayrılmaz, dolayısıyla millet devlet varlığında kazanan disiplin ve otoriteyi içselleştirmek mecburiyetindedir.

7. Millet, Vatan, İslam

Türkiye'de İslamcılık düşüncesi 27 Mayıs sonrasında tercümelerin etkisiyle vatan, millet, İslam konusunda ayrışmalara gitti. Milliyetçilik karşısında, etnik anlamda ayrılıkçı milliyetçiliğe mesafeli davranan Osmanlı İslamcılığı, İslam ile vatan ve toprak ayrımına gitmeden, Türkiye'deki Müslüman kimliğini, Türklük ve İslam ile tanımlamıştı. Bunun en mücessem örneği Akif'in İslamcılığı ve özelde İstiklal Marşı metninin kendisidir. Meşrutiyet İslamcılığı İslam ülkelerinin ve Müslümanların kurtuluşunu İstanbul'dan başlatırken 27 Mayıs sonrasında bu büyük oranda yok oldu. Sınırları, alanı, etkisi bilinemez bir ümmetçilik söylemi İslamcılığı etkisine alırken, İslamcılar vatan ve toprak ile bağlarını kopardı.

Nurettin Topçu Hüseyin Avni Ulaş'tan Remzi Oğuz Arık'a kadar Anadolucuların fikirlerinden etkilendiği için onların görüşlerini sadece tekrarlamakla kalmamış aynı zamanda Tek Parti dönemi ve sonrasında onlara yeni boyutlar eklemiştir. Onun kaynakları fikir adamları olduğu kadar tarihteki önemli kahramanlar ve Sultanlardır. Fatih ve Yavuz, gazaları, geniş ufukları, stratejik düşünmeleri ve en önde savaşmaları, bu ideallerini gerçeğe dönüştürebilme irade ve hareketleri nedeniyle örnektir.

Topçu'nun aradığı hareket adamı tiplemesi tam manasıyla Fatih ve Yavuz'da şekillenir. Onun İsyan Ahlakı yani aslında bulunduğu döneme düşmanlığı, zamanın ruhunu eleştirmesi bir yönüyle rejimin tarihi inkâr etmesindendir; "büyük atamız Fatih'in" bize bıraktığı Konstantiniyye'nin fethi tek mirası değildir, aynı şekilde Çaldıran kahramanı, Plevne gazisi,

Akif, Hüseyin Avni aynı ruh ve ideal dünyasının mirasıdır. O, böyle bir tarihe ve coğrafyaya sahipken "vatandan ayrı vatan, vücutlardan uzakta ruh arayanları"yani İslamcıları, Turancıları hatta Kemalistleri sert biçimde eleştirir. Bu bakımdan Fatih "atamızdır." Burada Fatih ve fethi yüceltirken Topçu'nun sadece "kılıca dayandığını"söylemek hatalı olur, o önceliği kalbe verir, kılıçtan çok kalp Allah'a varır: *"Malazgirt'te başlayan, İstanbul'un alınmasıyla tekrarlanan fethin gayesi milletimizi, ruhları sonsuzluğa kavuşturucu bir kültüre sahip kılmaktı."* Burada Topçu fethin yedi büyük harikayı başardığını söyleyerek, fethin ruhçuluk, iman harikası, yeni bir sanat anlayışı, Rönesans'ın kapısı, Anadolu'da birliği tamamlama, adaleti sağlama ve rahmeti izah eder. (Topçu, 2013, 13 – 47)

Fetih, aynı zamanda Anadolu'yu İslamlaştırmanın, yurt ve vatan kılmanın adıdır. Dolayısıyla Topçu fethi öne çekerek İslam ile coğrafyayı birleştirir. Bu coğrafya ancak gaza ve cihat ile vatan kılınmıştır; bunu gerçekleştiren farklı kavimden, soy, boy ve etnik yapıdan insanlar da elbette millettir. Böylece fetih hem bir vatan hem bir millet aynı zamanda İslam'ın biricikliğini kurgulamıştır.

Tarihi Ruhu ve İradeyi Yeniden İnşa

Nurettin Topçu'nun fetih ile vatan ve millet inşasını işlediği yıllar Tek Parti ve sonrasıyla esasında 27 Mayıs'ın akabine rastlar. Topçu, Turancılığın, Kemalizmin, İslamcılığın Anadolu'yu, fethi gerçekleştiren Türklerin, İslam'ın zayıflatılması, yok sayılması ya da gözden düşürülmesi çabasına tepkisini Anadolucuların tezlerini kendi zamanında öne çıkararak karşılamaya çalışır.

İslam'ın kaba ve şeklî yönünün öne çıktığı, ruhunun, ideallerinin gerilere itildiği bir dönemde, tercüme hareketlerine karşı da bir çıkış yapan Topçu, aynı zamanda yükselen komünist ve sosyalist hareketlere de cevap niteliğinde yazılar kaleme alır. Millet, coğrafya ve İslam'ı bütünleştiren Topçu, döneminin yaygın kanaatlerini reddedecek delilleri tarihin kendisinden süzerek getirir.

Dönem içeriksiz İslam, İslamsız Türk, Türksüz vatan, İslamsız ve Türksüz millet icat etme dönemidir. Topçu bunların hepsine karşı koyarak milliyet ile dinin ayrılmaz birlikteliğini net ve ciddiyetle savunur: *"Ferdî ruhlarımıza ebedî hayatı ve ebedîlik inancını İslam sunduğu gibi milletimizin ebedî hayata sahip olması yine İslam sayesindedir. Dünya için devletler çabuk yıkılırlar; Allah için devletse ebedî olacaktır. Türk'ü İslam'dan ayırmak isteyenler, bu hareketleri ile milletimizin felaketlerine ve feci yıkımlara sebep oldular. (...) Türk dünyası birlik içinde kurtuluşunu ararken İslam'ın birleştirici ruhuna sığınmaktan başka yol bulamayacaktır. Irk, sade kendi varlığı ile birlik yapamaz."* Topçu, müstakil bir ülke ve millet özlemini dile getirirken hiçbir büyük devlet himayesini kabul etmeme yönünde görüş bildirir: *"Özlediğimiz Türk milliyetçiliği, ne Amerikan yardımının, ne de Rus himayesinin eseri olabilir."(*Topçu, 1999, 145 - 157)

Turancıları, Anadolucuları ve İslamcıları belirgin olarak zikrederek inceleyen Topçu Anadolucuların milliyetçiliğin kalbine İslam'ı yerleştirdiklerini fakat İslamcıların dini milletten ayırarak ona karşı koymak isteyenleri güçlendirdiklerini sert biçimde zikrederek karşı çıkar. Bu açıdan Topçu ırkçı değildir, Türk kavramı fetihle birlikte kullanılır ve

Anadolu'daki millet varlığı öteki Türk coğrafyalarından farklıdır: *"Milli coğrafyaya vatan deniliyor. Bu, milletin dayandığı en esaslı realitedir. Coğrafya veya toprak denilen bu unsur, sanki millî vücudun belkemiğidir, iskeletidir. En yakından elle dokunulur tarafıdır. Vatan ufukları, havası, manzarası, toprak şartları ve geçinme şeklini tayin edici bütün hususiyetleriyle milleti karakterlendirir. Milletin en yakın mülküdür. Şahsiyetimizin bir parçası olduğuna göre, toprak millete şahsiyetini kazandırıyor. Toprak aynı zamanda ırkı tayin ediyor. Vatan hudutları dışında ve toprak şartlarından tamamen müstakil ırk diye bir şey yoktur. Irklar, belirli fizyolojik şartlarla muayyen topraklarda meydana geliyorlar. Toprak şartları ırkları yaratıyor ve evvelden belirli şartlar kazanmış olanları yoğurup yeni ırklar meydana çıkartıyor. Yeryüzünde ebedî değişmez ırklar görülmüyor. Irklar evrim geçiriyorlar. Bu evrimi idare eden toprağın şartlarıdır. Bugün Anadolu ırkı ile Tibet ırkı arasında yakınlığın bulunmayışı bundandır."* (Topçu, 2004a, 31)

Topçu'nun Türklük kimliği bununla sınırlı değildir, Türkmenlerin Anadolu'nun İslamlaşmasında çok büyük etkileri olduğunu düşünürken, *"İslam olmadan evvelki Anadolu insanı bize benzemiyor. İslam, onun ruhunu değiştirmiştir."* kanaatindedir. Anadolu'nun İslamlaşması Türkmenlerin etkili rolü yanında Haçlılara karşı koyma, Cihat-ı Ekber'i ikame etme, mücadele, Nasrettin Hoca'dan Yunus'a kadar geniş bir çevrede vücut bulmuştur. Türklerin tabiatı Anadolu'da ruhlaştırdığını savunan Nurettin Topçu, bu sürecin aynı zamanda millet oluşturmayı da başardığı kanaatindedir. Bir zümre insanın istismarına yarayan coğrafya fetihlerle milletine kavuşunca ruhunu da kurmuş olur.

Millet mefkûresi, birlik oluşturmak demektir. Birliği kuran madde ve ruh, fertten doğan hareket, din, dil, dilek birlikleri Oğuzların da etkisiyle gerçekleştirildi. Ancak Topçu tüm bu süreçlerde ortaya çıkan Anadolu insanı ve millet mefhumunu izah ederken İslamcılara tüm bu süreçleri tersine çevirme mücadelesi verdikleri için karşı çıkar. Topçu'nun İslamcılığı bir yanıyla İslamcılığın eleştirisine girişerek İslamcılığı kendi mecrasına vatana, toprağa, millete, İslam'ın özüne döndürmeye yöneliktir: *"İslamcılar, bu memleket çocuğunu yetiştiren emek ve toprağın hakkını inkâr ettiler. Coğrafya ile iktisadın millet varlığının iskeleti olduğunu, İslam'ın da ona hayat verici ruh olduğunu, ruhun bedenden, bedenin de ruhtan, ayrılamayacağını düşünmediler. Osmanlılık, bir milletin tarihini ve onun mukadderatını bir hanedanın azamet ve şerefinden ayrılmaz bir bütün haline getirmişti."* Topçu Turancılara da eleştiriler getirerek, onları da "bu topraklara yabancı" olmakla suçlar: *"Turancılığa gelince, bu ülkünün daha hareket noktası çürüktü: Turancılar, soyu milletle karıştırıyorlardı. Hakikatte yalnız bir Lâtin milleti, Cermen milleti, İslâv milleti olmadığı gibi bir Turan milleti de olamazdı."* (Topçu, 1999a, 109 – 146)

Komünizme Karşı Müslüman Anadolu Sosyalizmi

Nurettin Topçu'nun hususiyetlerinden biri de döneminin en önemli eğilimlerinden olan Komünizme, Stalinist SSCB'ye ve onun Türkiye'deki etkinliğine karşı çıkmak olmuştur. Komünizme Karşı Mücadele Dergisi'nin en önemli yazarlarından biri olarak Topçu, komünizmin karşısında durmuş hem doktrin hem siyasi boyutuyla bu ideolojiyi yermiştir. Fakat Topçu bilhassa Baas rejimleriyle gündeme gelen sosyalizm tartışmaları, yine Türkiye'de etkinliği görülmeye başlayan sosyalizm, bilhassa 27 Mayıs sonrasındaki yerli sosyalizm, Türk tipi sosyalizm, Türkiye İşçi Partisi tartışmalarına katılmış ve kendi meşrebine uygun biçimde İslam Sosyalizmi'ni savunmuştur.

Topçu'nun İslam sosyalizmi, esasında kadim İslam medeniyeti, bilhassa Anadolu'nun İslamlaşmasından sonraki süreci, buradaki sistemi izah eden, onu yeniden kapitalist dünya sisteminin, Amerikan kültürünün karşısına yerleştirmek isteyen karakterdedir. Sosyalizm, bilindik manada değildir; dolayısıyla İslami Sosyalizm de bir ideoloji veya doktrin hiç değildir, onun Anadoluculuk görüşünün bir devamı niteliğindedir. Bu bakımdan "*Ahlâk Nizamı*" kitabındaki "*Anadolu Kültürü ve Sosyalizm*"," *Sosyalist Cemiyet Nizamı*"," *Ne İçin Sosyalizm*"," *Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler*" yazıları onun kafasındaki İslam sosyalizmini açıklayan niteliktedir.

Müslüman Anadolu sosyalizmi terkibi bile kendi başına, o dönem cari ideolojiler için yanyana gelmeyecek kavramlardır. Topçu, dönemin getirdiklerini reddederken komünizmi reddedip Anadolu sosyalizmini inşa etmeyi, sosyalizmi milliyetçilik olarak formüle etmeyi göze almıştır: *"Müslüman Anadolu sosyalizmi demek, İslam'ın ruh ve ahlakına sahip olacak Anadolu'nun insanını ve bütün hayat kuvvetlerini, ferdi menfaatlerle ihtirasların sınırları dışına çıkarıp bir ilahi bölgede, tam iktidarı ile sağlam iradenin disiplini altına, millet selameti yolunda toplulukla seferber etmek demektir. Komünizmi bertaraf edecek ve siyonizmi toprağa gömecek tek kuvvet budur; öbür adı milliyetçiliktir."* (Topçu, 1999, 25)

İslam sosyalizmi bir sistem inşa etmenin ötesinde antikapitalizm, antikomünizm gibi karşıtlıkların sonucunda ortaya çıkmış, genel kavramsal ilkeleri bulunan önemli bir hassasiyettir. Topçu bir reformisttir, yenileyici, ihyacı karaktere sahip önemli bir öncüdür. Ama bir doktrin inşa etmekten uzak, belirli kalıpların, ezberlenmiş ideolojilerin sözcülüğünü yapmaz. Topçu bir sentez adamıdır. Hareket felsefesi de daha önce inşa edilen kültürün, medeniyetin, anlayışın, vatan ve millet algılarının sonucu olarak yeniden o ruha, iradeye ve eyleme geçişi kapsar. Reformistlik, klasik manada İslam'ı modernize etmek değil, tam tersine yenilemek, güncellemek çağın enstrümanları eşliğinde 1000 yıllık tarihimizde kaydedilen terkibi, ruhu yeniden nesillere aktarmaktır. Onun İslamcılığı bir açıdan yenilikçiliktir, Topçu yeniyi telaffuz etmeyi sever, yeni üzerinden geleneksel ve ontolojik olanın kurulmasını hedefler. "Geçen günler yenilik getirmez oldu" cümlesi, (Topçu, 1999a, 301) "*Yarınki Türkiye*" kitabındaki "*Bizde Rönesans*" yazısıyla birlikte okununca anlam kazanır. "*Bizde Rönesans*"yazısı, İslamcı düşünce içindeki damarları desteklediği gibi yer yer sorgulama yapmaya da yönlendirir. Bu Rönesans, hem İslam tarihini sorgulamayı hem de onu yeniden nesillerin önüne getirmeyi içerir; aslında geleneği yenilemekten ziyade geleneği ortaya çıkaran ruhu, iradeyi ve hareketi gündeme yerleştirmek Topçu'nun asıl yaptığı iştir.

"Kültür ve Medeniyet" kitabındaki "*İnkılap* ve *Yeni İnkılap*" yazıları bir bakıma Cumhuriyet inkılapçılığına bir atıf ve onu eleştiren noktalar barındırırken, inkılapçılığın nirengi noktalarını da izah eder. *"O halde bir ıslah hareketi zarurîdir ve bu ıslah hareketi ebedî olan dinin ruhunu, her mevsime göre değişen şekiller ve renklerle muhafaza etmenin sırrını bize öğretecektir. (...) Biz, aynı zamanda rönesansımızı da yapacağız."* diyen Nurettin Topçu, ideal bir düzen öngörse de doktrinerlik yapmaya kalkmaz, temeller üzerinde durur: *"Yeni nizamı hayatımızın her sahasına getirecek kuvvet Anadolu'nun toprağından, İslam'ın nurundan, insanlığın beşbin yıllık hikmet ve ilminden ilham ve hayat alacak, Anadolu'da yeni bir kültür ve medeniyetin doğuşunu müjdeleyecektir."* (Topçu, 2004, 58 – 67)

8. Önce Ahlâk: Kurucu, İnşacı, Yıkıcı

Meşrutiyet İslamcılığı döneminde Babanzade Ahmet Naim Efendi de ahlak üzerinde durmuş, *İslam Ahlakının Esasları'nı* kaleme alarak, ahlakın düşünce üzerindeki tesirini belirtmişti. Fakat aktüel manada çağın ahlakı, Müslümanların çağın içindeki ahlaki durumları, siyasette, çalışma hayatında, fikirde, kültürde, iktisatta yerleşik ahlakın nasıl olduğu, dolayısıyla nasıl olması gerektiği konularında yazılar yazan çok az insan olmuştur. Ahlaka değinenlerin geneli ahlakı teorik alanda tartışmaya açmış, Türk milletinin, idarecilerin, halkın ahlakını sorgulamamıştır.

Müslüman ahlakının çağın getirdikleri karşısındaki vaziyetiyle mukayesesinden çıkan sonuç üzerinden bir inşa faaliyetine de pek rastlanmaz. Batı modernliğinin güçlü tesiri elbette tüm fikrî ve pratik sahalarda olduğu gibi ahlak hususunda da etkili oldu. Topçu, burada Türkiye'de etkili olan ahlak telakkilerinin hepsine karşı çıkar. Determinist, rasyonalist, sosyalist, pragmatist, oportünist ahlaklardan kaçan, onları çok sert biçimde eleştiren Nurettin Topçu, kendi sistemi çerçevesindeki ahlakı savunur. Bu açıdan onun ahlak anlayışıyla hareket felsefesi, isyanı, uyumseverliğe, konformizme, kamplaşan siyasete, ruhsuz ve iradesiz bireylere, antikomünizme, antisiyonizme, antikapitalizme yatkın düşüncelerini kapsar.

Topçu, ahlakı bir sistem olarak algıladığı gibi ondan daha ziyade pratik manada, hemen her konunun disiplini manasında da kullanır. Onun ahlak algısı Kant'a, Bergson'a dayanır. Mistisizmi, ruhu ön plana çıkaran Topçu'nun ahlakı, isyanı da içine alan bir duruş biçimidir. Ahlak bir sistem, doktrin, ideoloji değil, bir tavır , "işin gereğidir". Bu açıdan sistemli bir ahlaktan ziyade "ahlaklılık" önemlidir. Onun içsel, ruhu yükseltmeye, dinin aslını göstermeye dayalı fikirlerinin merkezinde ahlak bulunur: *"Her dinin esasında ilâhî iradeye iştirak ve ona teslim oluş vardır. Bu halin gerçek gayesi, ruhun yükseltilmesidir. Buna ahlaklılık denir. Bütün dinler, insanların ahlakını yükseltmeye çalışmışlardır. (...) İslam dünyasında ahlak adına sade cinsî hayata bağlı bir disiplinle ahlakın kelimelerini kullanan bir reklamcılığa başvurulmaktadır; ahlaki bir yaşayış ve ideal görülmüyor."* (Topçu, 2002, 45 - 52)

"İslam ve İnsan" kitabındaki "*İslam Ahlakı"* yazısında ahlak anlayışını genel boyutlarıyla ele alan Topçu, şeklî, gösterişe dayalı ahlak fikrine karşı kendini bilmeyi öne çeker. Sürekli başkalarını itham eden insanlık, kendini bilmediği, kendine yönelmediği için ahlaki manada geri durmaktadır. Topçu burada, farklı ahlak telakkilerini gündelik hayattan aktararak ahlak isteyenlerin asıl ahlakı baltaladığı kanaatindedir. Onun eleştirisi ahlak gösterisi içinde herkesin kendi konforuna düşkünlüğüdür: *"Halk veya kütle, normal yaşayışı içinde ahlakı istemiyor, kendi menfaat ve saadetini istiyor. Ona karşı gelen harekete ahlaksızlık diyor."* Ahlakın içinde ızdırap vardır, hayvani hayattan insani hayata ahlak geçirir. Halk için din ahlaktır ama büyük ruhlar Peygamber ve veliler için ahlak Hakk'a yükselme iradesidir.

Ahlak Hörmetle Başlar

Nurettin Topçu'nun ahlak anlayışının merkezinde "hörmet" vardır; onu da Kant ile birlikte açıklar: Vicdan dediğimiz pratik akılda barınan ve kendini beğenme vehmini yok etmek suretiyle vicdanın önündeki engelleri ortadan kaldıran ahlak duygusunun adı hörmettir. Hörmet duygusu, ferdî hisler karşısında vicdanı idare eden kanunun üstünlüğü tasavvurunu yine vicdanda doğurmaktadır. Bu sebepten vicdanın kanununa hörmet, ahlakımızın

kımıldatıcısı değil de ahlaklılığın tâ kendisidir. Hörmet, bizde bayağı hislere karşı gelen bir harekettir. O, hassasiyetimizi hür hareketimize engel olmaktan kurtarır. Hörmet, insanadır, eşyaya hörmet edilmez. Hörmet korkudan ve hayrattan tamamen ayrıdır. Büyük sayılan bir adamın karşısında varlığım eğilir, fakat ruhum eğilmez. Burada hörmet yoktur. Benimkine üstün karaktere sahip alelade, lakin temiz ruhlu bir insanın karşısında ise ruhum eğilir. İşte hörmet budur. Hatta kendimde bile aynı şekilde bir karakter güzelliği görsem, yine hörmetim doğacaktır." (Topçu, 2002, 82 – 103)

Kazanç hırsı, şöhret, merhametsizlik, çağın getirdiği kapitalist çalışma sistemine eklenen maddiyatçılık, hocaların, din adamlarının, siyasetçilerin milleti değil kendini öne çıkaran menfaatperestliği, dini bir sevap – günah nizamnamesine çeviren anlayış merhametsizliği, nefse kul olmayı getirir, işte ahlak tam da burada kişinin kendisi ile ilgili bir durumdur.

Topçu, "aptal makine hayranlarının" ahlakın vaktinin geçtiğini söylediği böyle bir dönemde o ahlakı öne çekerek, tüm hayatın ahlak üzerinde şekillendiğini belirtir. Ahlak anlayışı, hörmet, hizmet ve merhamet prensiplerinin yoğurduğu aşk ahlakıdır. Allah'a erişmeyi içeren aşk ahlakını gençlere öğretmemiz gerekir. Ahlak büyük oranda din yani İslam olduğuna göre ahlak İslam ahlakı, eğitim de İslam'ın öğrenilmesi üzerine olmalıdır.

"Ahlak Nizamı" kitabındaki yazılarda ahlakın tüm boyutlarına temas eder. İş ahlakından emek, miras, kazanca; mülkiyetten, adalet, din hayatı, mukavele, üniversite, öğrenciye kadar her alandaki fikirlerini ahlak eksenli olarak anlatır. Topçu'nun üzerinde durduğu konuların başında "*Allahsız Kazanç"* gelir.

Allahsız Kazanç sadece büyük sermayenin, para kazanmak için her yolu deneyenlerin yapıp ettikleri değil aynı zamanda halk yığınlarının da tavrını gösterir. *Allahsız Kazanç* kavramı bir bakıma Amerikan dünya sisteminin, kapitalizmin, makine ve maddi medeniyetinin, tüketim ve pop kültürüdür. Amerikan kültürünün ideal olduğu bir dönemde Topçu buna çok sert tepki gösterir ve tarihi olandan örnek verir. Zira Topçu için ahlaksızlık, hörmete mugayir davranma tarihi inkârla başlamıştır. Oysa ona göre ahlakın temeli insandır, insanın hörmete layık olduğunu bilmektir, arkasından cemaatin önemi ve devamı, ahlak sadece maddi değil manevi hadiseler olduğu gibi isyan da yine Batıdaki ahlakta olduğu gibi ahlakın şubeleri arasındadır. Topçu, eserlerinde Batıdan bağımsız, bugünkü kültürümüzü oluşturan modernitenin köklerini ele almadan meselelere yaklaşmaz.

Batıdaki modernitenin belki maddi medeniyet, teknoloji ve makine ürettiğini ancak ahlakının içsel öğeler taşıdığını, dünyayı etkileyen medeniyetinin de buradan zuhur ettiğini ifade eder. Bu bakımdan Batıya karşı olsa bile Batının bu niteliklerinin hakkını verir; yeri geldiğinde onları örnek ve referans olarak gösterir. Amerikan kültürünün yüceldiği, Tek Parti iktidarının gerilediği dönemde ortaya çıkan kültürün, anlayışın hiç de müspet olmadığını farkettiği için önemli bir entelektüel sezgiye de sahiptir. İşte böyle bir ortamda Türkiye'deki hemen her kesimin gayriciddiliği, ahlakı arkaya iterek menfaatleri ve zümre çıkarlarını öne çıkarmasını görerek bunun karşısına geçer: *"Mektepte iktidarsızlık, mabette riyakârlık, devlette mesuliyetsizlik ve ailede itimatsızlık felaketleri birleşerek hayatı tahammül edilmez hale koyarlar. Hakikatte hepsinin sebebi, kalbimizdeki imansızlıktır."*

Topçu 1980 sonrasında kuvveti gittikçe artan tüketim mantığını erkenden farkeden entelektüellerden biridir.

O bütün hastalıkların, ülke olarak sıkıntılarımızın, Müslümanlar olarak batı karşısındaki geriliğimizin nedenini içgüdülerimizle birleşen Amerikan kültürü olduğunu net biçimde yazmıştır: *"Kazanmada, kullanmada ve harcamada bugün sonsuz denecek kadar çok imkânlar yaratan modern batı medeniyeti, dünyamıza, bu imkânların mahsulü olarak, onlar kadar çok sefalet tohumu serpmektedir. Hergün akıl almaz bir yeni keşif gibi ve onun yanı sıra tasavvurları kurtarıcı bir büyük harp bekleyen, aile yuvasının ideal huzuruna artık kavuşacağından ümitsiz hasta beşeriyetin bugün bir tek tesellisi var: Büyük tatminlere kavuşmak."* (Topçu, 1999, 28, 186 – 190; 2004, 41 – 81; 2004a, 36)

Kaynaklar

Birgül, Mehmet (2013) İrade Hareket İsyan - 1. Dergâh Yayınları.

Kafadar, Cemal (2008) "Osmanlı Tarihçiliğinin Daha Zevkli, Daha Heyecanlı Ama Çok Daha Zor Bir Dönemine Giriyoruz." Kılavuz dergisi. Sayı: 48. Nisan 2008.

Kara, İsmail (2005) Sözü Dilde Hayali Gözde. Dergâh Yayınları.

Kara, İsmail (2013) Nurettin Topçu – Hayatı ve Bibliyografyası. Dergâh Yayınları.

Okay, Orhan (2014) Necip Fazıl. Dergâh Yayınları.

Okay, Orhan (2015) Nurettin Topçu'nun Mektupları. Cümle Yayınları.

Topçu, Nurettin (1939) "Rönesans Hareketleri". Hareket. Sayı: 1. Şubat 1939.

Topçu, Nurettin (1939a) "Vatandaş Ahlâkı". Hareket. Sayı: 2. Mart 1939.

Topçu, Nurettin (1995) İsyan Ahlakı. Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (1999) Ahlâk Nizâmı. Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (1999a) Yarınki Türkiye. Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (2002) İslâm ve İnsan / Mevlâna ve Tasavvuf. Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (2004) Kültür ve Medeniyet. Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (2004a) İradenin Dâvası / Devlet ve Demokrasi. Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (2013) Büyük Fetih. Dergâh Yayınları.

Doğunun Putkırıcı İki Çocuğu: Nurettin Topçu ve Ali Şeriati

Prof. Dr. Mehmet Hayri Kırbaşoğlu
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Doğu-Batı ayrımı görecelidir. Mesela İslam medeniyetindeki anlamı ile Avrupa medeniyetindeki anlamı farklıdır. Nitekim İslam medeniyetindeki mağrip(batı) – meşrık(doğu) ayrımı bugünkünden farklıdır. Ortaçağ İslam'ında Mağrip, genel olarak Kuzey Afrika için kullanılırken, Meşrık, bu bölgenin doğusundaki bölgeler için kullanılmıştır. Bu bakımdan Anadolu'nun Doğu olarak nitelendirilmesi İslam medeniyeti perspektifinden de yanlış değildir. Mamafih Batı ile Avrupa kastedildiğinde de biz yine Doğu'da kalırız. Dolayısıyla hem Topçu'nun ülkesi olan Anadolu hem de Şeriati'nin ülkesi olan İran'ın doğu olarak kabul edilmesi yanlış değildir; ülkemizin bazen bir Avrasya ülkesi olarak kabulü de bu sonucu pek değiştirmez.

Batı'yı coğrafi olmaktan ziyade bir medeniyet paradigması olarak tanımlayacak olursak, yine Topçu ve Şeriati'nin memleketlerinin Doğu olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Batı'yı güç ilişkileri bağlamında emperyalizmin de vatanı olarak tanımlayacak olursak, şu anda gizli/örtülü emperyalizmin pençesinde kıvranması itibariyle de bu iki entelektüelin ülkelerini doğu olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. "Emperyalizmin bombalarının düştüğü her yer Doğu'dur" sloganı bu perspektifin bir yansıması olarak görülebilir.

Bu iki entelektüelin mensubu bulunduğu İslam medeniyeti dahil, hikmet'in doğduğu yerler, hikmet ve irfanın yurdu olarak kabul edilen bölgeler de aslında doğudur: Işık doğudan gelir/ yükselir!

Hulasa-i kelam, nasıl bakarsak bakalım Topçu ve Şeriati'nin Doğu'nun iki çocuğu olarak nitelendirilmesi yanlış sayılmaz.

Doğu'nun bu iki çocuğu, Doğu'nun pek çok evladı arasında gerçekten özel bir yere sahiptir. Bu ikisi, çağdaş İslam düşüncesinin temel taşlarından olma ortak paydasını diğerleriyle paylaşsa da, sıra dışı pek çok özellikleri ve ezberleri bozmadaki radikal tutumları itibariyle neredeyse emsalsizdirler. Bütün bu vasıflarına rağmen bu ikisinin şaşırtacak ortak bir "makus talih"leri vardır, daha açık bir ifadeyle bu ikisinin "talihli" denebilecek bir yanları yoktur. Çünkü bu ikisinin fikirleri toprağa atıldığı halde filizlenememiş, aradan geçen uzun yıllara rağmen hala filizlenmeyi bekleyen tohumlar olarak kalmış durumdadır.

Bu bakımdan denebilir ki: İnsan ne kadar şaşırsa yeridir, ne kadar hayıflansa doğrudur, ne kadar söylense azdır; Nurettin Topçu ile Ali Şeriati arasında ciddi bir mukayesenin yapılmamış olmasına. Mamafih İslam dünyasının iki komşu ülkesi olan Türkiye ile İran'ın

siyasi ve ekonomik ilişkiler dışında kültürel alanda ve özellikle de çağdaş İslam düşüncesi alanında birbirlerini neredeyse hiç tanımadıkları göz önüne alındığında buna pek de şaşmamak gerekir. Mamafih İran için buna şaşmak gerektiği söylenemezse de, ülkemiz için durum farklıdır. Zira Topçu'nun bildiğimiz kadarıyla hiçbir eseri Farsçaya tercüme edilmiş değildir ama Şeriati'nin bütün eserleri Türkçeye tercüme edilmiş durumdadır. Dolayısıyla ülkemizde bu iki entelektüel arasında bir mukayese yapılmış olmasını beklemek normaldir, asıl yapılmamış olmasına şaşmamak anormaldir.

Bu iki nadir entelektüel arasından bir mukayese yapılmasının gerekliliği düşüncesi yıllar önce aklımıza geldiğinde meraktan sabredemeyip, hemen bu konuda mutlaka çok şey yazılmıştır, çok söz söylenmiştir diye düşünerek araştırmaya girişince , yaşadığımız tam bir şok oldu. Şok olduk, zira böylesi önemli iki fikir adamı arasında ciddi bir mukayese denemesine bu güne kadar girişilmemiş olması inanılır bir şey değildi. Gerçi bu toprakların evladı Nurettin Topçu'nun fikirlerinin ve mücadelesinin etrafında bir entelektüel öbeklenme olmadığını, ona sahip çıkacak ve çizgisini geliştirerek sürdürecek ilim ve fikir erbabının bu güne kadar ortaya çıkmadığını, Topçu'nun "kendi semâsında yalnız bir yıldız" (Ümit Aktaş) olduğunu bilip duruyor, sık sık buna hayıflanmaktan kendimizi alamıyorduk. Hatta Topçu'nun eserlerini basan DERGAH çevresinin ve Topçu sempozyumları düzenlemeye özen gösteren TYB çevresinin bile ona "yeterince" sahip çıkmadığını düşünüyor, onun eserlerinin yayın evinin neşrettiği diğer eserlerden farkını görememelerine şaşıyor, bu çevrenin niçin bu eserlerin "dava"sını sürdürmek için kolları sıvamadıklarını, niye Topçu'dan ilham alan bir toplumsal hareket dalgası oluşturmaya kendilerini adamadıklarını anlamaya çalışıyordum.

Nurettin Topçu'ya olan ilgisizliğin bu raddeye kadar varacağını kimse aklına getirmemiş olabilir. Ama Ali Şeriati'nin bu kadar popüler olduğu bir atmosferde, en azından Şeriati ile mukayese gayesiyle olsun Nurettin Topçu'nun da bu popülariteden nasiplenmesi beklenirdi. Heyhât ki heyhât bunların hiçbiri olmadı, ne Topçu'nun kadri bilindi, ne de Şeriati vesilesiyle olsun hatırlandı.

İşte Nurettin Topçu'ya reva görülen bu vefasızlığa, bu kadir bilmezliğe, hatta belki de bu nankörlüğe içimden veryansın ede ede, rahmetlinin fakülte talebelik yıllarında okuduğum eserlerini yeni baştan okumaya başlayınca, sık sık , bu okuduğum eserler Topçu'nun mu yoksa Şeriati'nin mi diye sormaktan kendimi alamadığım oldu. Bu durum karşısında, artık Topçu ile Şeriati arasında bir mukayeseye girişmenin kaçınılmaz bir hale geldiği de ortaya çıktı. Gerçi Topçu veya Şeriati ile ilgili bir iki yazıda böyle bir mukayesenin yapılmasına dikkat çekiliyordu, ama nedense görünürde kimse bu konuda ilk adımı atmaya yanaşmamıştı. Tabiatıyla her iki düşünürün kapsamlı bir mukayesesi bir makalenin sınırlarını kat kat aşacak bir iştir.İşte bu yazıda bizim asıl amacımız, böyle kapsamlı bir mukayeseye girişecek olanları cesaretlendirecek bir başlangıç yapmaktan ibarettir.

Nurettin Topçu(1909-1975) ve Ali Şeriati(1933-1977) ile fikirleri arasındaki benzerliklerin en dikkat çekici olanı kuşkusuz her ikisi için de söz konusu edilen "Anadolu Sosyalizmi/ Müslüman Sosyalist/ Allahperest Sosyalist" olma özellikleri idi. Ne var ki ikisi ve fikirleri arasındaki benzerliklerin bununla sınırlı olmayıp, daha geniş bir alana yayıldığını görmek için her ikisinin hayatına ve fikirlerine sadece biraz dikkatli bakmak bile yetecektir. Biz de burada işte bunu yapmaya çalışacağız.

Önce Bazı Şekli Benzerlikler

Lakaplar ve ünvanlar

Bu iki entelektüeli mukayese etmeyi ilham eden, aslında Nurettin Topçu için kullanılan "Müslüman Sosyalist/Anadolu Sosyalizmi" gibi nitelendirmeler ile Ali Şeriati için kullanılan "Hudâperest(Allahperest) Sosyalist" gibi lakaplar arasındaki kayda değer benzerlikten başkası olmamıştır. Her ikisi de İslam'ı bir dünya görüşü olarak seçmiş olmalarına rağmen, yine her ikisi de "Sosyalist" olmayı tercih ettiklerini açıkça ifade ediyor, bu suretle bu kavrama müspet bir anlam yüklediklerini açıkça ilan etmiş oluyorlardı. Muhtemelen bu ikisinin fikirlerinin yeterince makes ve taraftar bulmamasının sebeplerinden birisi de, onların "sosyalizm"e olumlu değer atfeden bakış açıları olsa gerektir. Bilhassa ülkemizde İslami kesimin ezici bir biçimde "sağcı" oldukları göz önüne alınacak olursa, Topçu ve Şeraiti gibi iki sosyalizm sempatizanı Müslüman entelektüelin dışlanmasını anlamak daha kolay hale gelecektir.

Diğer yandan Türkiye'de *"Nurettin Topçu, İslamcı düşünür ve aydınlar içerisinde sosyalizmi benimseyen ve savunan neredeyse tek şahsiyettir. Gerçi onun sosyalizmi kendi deyimiyle Anadolu milliyetçiliğine dayalı Müslüman Anadolu sosyalizmiydi; dolayısıyla komünizmle bir alakası olmadığı gibi ona karşıydı da: "Sosyalizme düşmanlık önce onu doğrudan doğruya komünizmle karıştırmaktan ileri geliyor." diyen Topçu'ya göre sosyalizm hareketinin yarattığı ahlâki isyanlar, geçen asrın fedakâr sosyalist ruhlarını dile getirse de, yoksullar ve yetimler, nasırlı eller için, hakları çiğnenen mazlumlar için hayatlarını fedaya karar verip sosyalizm cihadına atılanlar bu gayretlerinin pek semeresini göremeyeceklerdir."* (http://www.aliseriati.com/kitaplar.php?Makale_id=232&Kat_id=34; Süleyman Seyfi Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yayınları, 1992).

Nurettin Topçu'ya yönelik "nasyonal sosyalist" nitelendirmesi de, özünde onun sosyalist eğilimlerini yok saymayı gerektirecek bir unsur değildir:

> *"Servet sahipleri, sömürücüler ve Yahudileri eleştiren Topçu'ya göre bunlar, Halife Ömer gibi fukaranın hakkını ısrarla isteyen sosyalizme düşmandırlar. Topçu'ya göre sosyalizm, halk, hatta okuyanlar arasında komünizm ve anarşizm gibi tanıtılarak kötülenmek istenmektedir. Nitekim kapitalist ve komünistler, II. Dünya savaşında milliyetçi sosyalistlere karşı elbirliği yaparak, Yahudi propagandasının da desteğiyle bunları yıkmış ve gözden düşürmüşlerdir. Oysa sosyalizm bir hak ve adalet davasıdır. "Sosyalizm nefsimizin müdafaası için değil de Allah'ın emri ve insanlığın hak davası olarak alınırsa gayesine ulaştırılabilir." "Hakikatte bu dava İslam'ın özünde bulunan hak davasıdır. Sosyalizm, çiğnenmesi halinde Allah'ın da affetmeyeceğini bildirdiği kul hakkının müdafaasıdır. Sosyalist olarak İslam'ın ta kalbinde yer alacağımızı bilemeyenler, kelimenin yabancı kıyafetine tutuluyorlar... İktisadi sistemimiz, halkın tüm ihtiyaçlarını karşılayan, her ferdi iş ahlâkıyla seferber eden, asrın geçer deyimiyle ruhçu sosyalist sistemdir."* (a.g.e.;http://www. aliseriati. com/ kitaplar. php? Makale_id=232&Kat_id=34;Kendi Semasında Tek Yıldız:Nurettin Topçu Ve Müslüman Anadolu Sosyalizmi / Ümit Aktaş)

Aynı Dönemin İnsanlarıydılar

Nurettin Topçu Şeriati'den bir nesil önce görünse de, vefatları itibariyle aynı yıllarda; Topçu 1975 yılında , Ali Şeriati ise ondan iki yıl sonra 1977 yılında Allah'a kavuştular. Ancak neredeyse aynı yıllarda hayata gözlerini yummuş olmalarının bir başka anlamı daha vardır: Her ikisi de sosyalizmin yükselen değer olduğu yıllarda yaşadılar ve çağın ruhundan etkilendiler, Müslümanlıklarını bu ruhun atmosferinde anlamlandırıp yorumlamaya yöneldiler. Gerçi bu benzerlik sadece bu iki entelektüel arasında değil,aynı dönemde yaşamış olan ve bu ikisiyle benzer eğilimleri taşıyan Mustafa es-Sibâî, Seyyid Kutub (Mısır) ve Mahmud Muhammed Tâhâ(Sudan) ve hala hayatta olan Hasan Hanefi(Mısır) gibi "İslami Sol", "Müslüman Sosyalist" ya da "Anti-Kapitalist ve Anti-Emperyalist" İslam düşünürleri arasında da gözlemlenebilecek bir olgudur.

Her İkisi de Aynı Batı'yı Tanıdılar

Tesadüfen aynı yıllarda vefat etmiş olan iki Müslüman entelektüelin, aynı dönemin çocuğu olarak benzer bir fikri yolculuğu gerçekleştirmiş olmaları insana o kadar garip gelmeyebilir. Ancak giderek benzerlikler dikkat çekici boyutlara ulaştığında insanın şaşırmaması elinde olmuyor. Nitekim her ikisinin de aynı Batı ülkesi Fransa'ya gitmiş, Batı düşüncesini orada tanımış ve bu düşünceyle aynı yerde yüzleşmiş olmaları yeterince ilginç olsa gerektir.

Her İkisi de Aynı Akademik Alana Mensup İdi

Ünvanları, lakapları aynı ,yaşadıkları dönem aynı , ikisinin de gittikleri Batı ülkesi aynı olduğu gibi, ikisi de aynı akademik alana mensup, ikisi de- tıpkı diğer pek çok çağdaş İslam düşünürü gibi - ilahiyatçı değil sosyal bilimci; biri felsefeci diğeri ise sosyolog idi, ama her ikisi de her iki disiplinle de ilgiliydi. Her halde bu iki entelektüeli birbirine yakınlaştıran faktörler arasında bu sosyal bilim formasyonunun hatırı sayılır bir rolü olsa gerektir.

Benzerlikler Derinleşiyor

Her İkisi de " Akıl ve Mantık" , "İrfân ve Hikmet" ve "Din ve Felsefe"yi Bir Arada Tutmaya Çalışıyordu

Her ikisi de bir yandan hem Batı'ya hem de kendi İslam geleneğine eleştirel bir yaklaşım sergilerken, Topçu bunu Mistisizmi dışlamadan, Şeriati de İrfânî geleneği reddetmeden yapmaya çalışıyordu. Bu ise her ikisinin de "akla" da "kalbe" de kulak verdiklerini gösterir. Bu bağlamda Şeriati'nin Mevlana'nın Mesnevi'si ile "yalnızlığı"nın, kendisinden ayrılmaz iki arkadaşı olduğuna dair kendi ifadesine de başvurmak mümkündür (Sizi Rahatsız Etmeye geldim,42). Öte yandan her ikisinin genelde sosyal-beşeri bilimler, özelde ise felsefe-sosyoloji ortak paydasını dindar kimlikleri için bir tehdit olarak görmek bir yana, sağlıklı bir din anlayışı için zorunlu gördüklerini de vurgulamak gerekir.

Her İkisi de Dünyaya Metelik Vermeyen Gerçek Birer "Zâhid" İdi

Her ikisi de idealleri uğruna asla taviz vermemiş, dünyevî otoriteler karşısında eğilmemiş, iktidar, kariyer ve makam-mevki sevdasından uzak kalmış, müreffeh bir hayat yaşama peşinde koşmamış, bu dünyada kaybedecekleri çok fazla bir şeyleri olmadığı içindir ki –tıpkı Gandi gibi- statükoyu eleştiren "muhalif" tavırlarını ısrarla sürdürmüşlerdir. Bu muhalif tavırları sebebiyledir ki, Topçu jurnaller ve hapisler, Şeriati ise istihbarat teşkilatlarının takibatı gölgesinde hayat sürdürmüşlerdir.

Öte yandan Topçu , zühd ve çileciliği bizatihi bir amaç değil, yeryüzündeki şer güçlerine karşı girişilecek mücadeleye, yani Cihad'a bir hazırlık olarak görüyordu:

> *"Bu asrın Gandhi gibi "katıksız bir Hind dervişi" tarafından öğütlenen, "şahsi ruhun ölümsüzlüğü" esasına dayandırılmış ve cahil halka bile hitap edebilecek şekilde oruç tutma ve kurban erdemleri ile kendini rûhî âlemin bir çeşit "kutsal cihad"ına adamayı telkin eden doktrini, böylesi bir Hinduizm'in bir dinî ideale, bir İslâmî mistikliğe ne kadar yaklaştığını ortaya koymaktadır. Bizim nazarımızda kendi içgüdülerine olduğu kadar, işgalci yabancı barbarlığa da başkaldıran Gandhi, bu noktada ferdin hür hareketini engelleyen nefsine ve yine hür hareketin yeryüzünde yayılmasını engelleyen güç ve devlet kuvvetlerine karşı savaşını yönetmiş olan Hz.Muhammed'in cihad idealine gerçekten yaklaşmaktadır. Açık şekilde, bu çile çekme mücadelesinden vazgeçilmesinden dolayıdır ki, İslam'da çözülme ve gerileme başlamıştır* (İsyan Ahlâkı,174).
>
> *"İnsanın isyanı her şeyden önce kendi tabiatına karşı, kendi iç kuvvetlerine, dar ve bencil arzularına karşı isyandır. Böyle bir tabiat, doğrusunu söylemek gerekirse, esareti teşkil etmektedir, hem de her çeşit esaretin kaynağıdır. İç kuvvetlerinin zorbalığından kurtulan insan, evrensel sorumluluk yüklenir ve insanlar arasındaki pasif dayanışmaya karşı, zorbaların hakimiyetine karşı isyan eder; bunu da bütün bir iradeyle, hakiki bir dayanışma ve gerçek bir hakimiyet isteyerek yapar. Ferdî irade, gerçekte, kendini ortadan kaldırmaya çalışan baskıcı ve zorba topluma karşı isyan eder* (A.g.e.,178).

Her İkisi de Düşünce Çizgilerini Devam Ettirecek Tâkipçilerden Mahrum Kalmıştır.

Bu iki entelektüellerin kaderleri bu açıdan da benzer durumda olmuştur. Her ikisi de kendi dönemlerinin önde gelen entelektüelleri arasında yer almalarına rağmen, ne kendilerinin düşüncelerini sahiplenen ve geliştiren bir entelektüel akım oluşmuş, ne de bu fikir çizgisinin mücadelesini sürdüren dava adamları ortaya çıkmıştır. Daha açık bir ifadeyle bu iki entelektüel kendi toplumlarında gerçek anlamda sahiplenilmemiş,hatta bir anlamda dışlanmış, dolayısıyla yazıp çizdikleri eserler, döktükleri diller ve tükettikleri nefesler de kendi yanlarına kâr kalmıştır.

Bu iki entelektüelin eserlerinin bugün bile hala yayımlanmaya devam edilmesi bizi aldatmamalıdır. Zira bu eserlerin yayımlanması dikkatli bir şekilde okunduğu anlamına gelmediği gibi, bu şekilde okunduğu varsayılsa bile yeterince özümsendiği anlamına da gelmemektedir. Hele hele bu iki entelektüelin eserlerindeki fikirlerin özümsendikten sonra aksiyona dönüştüğünü söylemek çok daha zordur. Bunu izah etmek te kolaydır, zira bu

iki entelektüelin fikirlerinin aksiyona dönüştürülmesi durumunda, toplumun egemen din algısıyla ve bu algıdan beslenen resmi-sivil egemen çevrelerle çatışması kaçınılmaz olacaktır. Bu çatışmanın bedelinin oldukça ağır olacağını kestirmek ise zor değildir. Bunu göze alacak adanmış ruhların ya da Şeriati'nin tabiriyle "sorumlu aydın"ların kibrit-i ahmer gibi nadir olduğu toplumumuzda, hem teorik hem de pratik olarak bu ikisinin yolundan giden geniş kesimlerin ortaya çıkamaması hiç te şaşırtıcı olmasa gerektir.Zira bu iki entelektüellerin savundukları fikirleri uğrunda çektikleri sıkıntıların ve başlarına gelen musibetlerin, öyle her babayiğidin göze alabileceği türden olmadığı ortadadır.Bunu görmek için bu iki mütefekkirin hayatlarında sergiledikleri mücadelelere ve bu yüzden başlarına gelenlere bakmak yeterli olacaktır. Sözün kısası günümüzde Nurettin Topçu'nun İslami kesimler tarafından sahiplenildiğine dair en ufak bir emare bile yoktur, tam aksine ülkemizdeki İslamcılar(!)ın şu an itibariyle Nurettin Topçu'nun İslam anlayışına tamamen ters bir istikamette yol aldıklarını, hatta mevcut gidişatları itibariyle onun davasına – bilerek veya bilmeyerek- adeta savaş açmış olduklarını bile söylemek mümkündür.

Benzerlikler Giderek Ruh İkizliğine Doğru İlerliyor

Her İkisi de Hem Dejenere Olmuş ve Kokuşmuş Müslümanları, Hem de Din Adamlarını ve Dinden Beslenen kesimleri Sert Bir Biçimde Eleştirmekten Çekinmemişlerdir

Şaşırtıcı benzerliklerden bir başkası ise, Topçu'nun ruhsuz, davasız, şekilci din adamlarını, Şeriati'nin ise benzer özellikler taşıyan mollaları yerden yere vurmalarında görülür.Bu noktada her ikisinin de kendi toplumlarında, bu açıdan en radikal eleştirileri dile getiren entelektüeller olarak nitelendirilmesi yerinde bir tanımlama olarak görünmektedir. Öte yandan bu konuda Topçu ve Şeriati'nin dile getirdiği eleştirileriler ayarında derinlikli, sert ve ısrarlı eleştirilerin, günümüz İslam entelijansiyasında bile hala kolay kolay rastlanır cinsten olmadığını da vurgulamakta yarar vardır.

Bu ikisinin din alanındaki yozlaşmalara karşı tavırlarını tek kelimeyle "tavizsiz" ve "radikal" olarak nitelendirmek mümkündür. Ama bu iki kavram bile onların yaklaşımlarını tam olarak anlatmaya yetecek düzeyde ve nitelikte değildir.Zira onların davası bunlardan da öte bir şeydir. Onların peşinde oldukları hedefi nitelendiren en uygun tabir "Dine karşı Din" ve adeta bu "karşı din"e açtıkları savaştır.

Her İkisi de "Karşı Din"e Savaş Açmıştır

Her ne kadar Topçu , Şeriati gibi "Dine karşı Din" başlığı altında bir eser yazmamış olsa da, yazdıklarına bakıldığında, aslında onun da adını koymadan bu "Karşı Din"e karşı mücadele bayrağını açmış olduğunu kolayca görmek mümkündür. Bu açıdan Topçu'nun "İslam ve İnsan", "Var Olmak" , "Ahlak Nizamı" ve "Yarınki Türkiye" gibi eserlerinde neredeyse her sayfada bu konuya dair yoğun eleştirilere rastlamak hiç te zor değildir; Şeriati'den tek farkla ki, Topçu bu konuda "Dine karşı Din" kavramını telaffuz etmemiş, bu başlık altında müstakil bir eser yazmamıştır:

> *"İslam Dünyasında asırlardan beri,ilme dinsizlik, medeniyete gavurluk, hakikate şekavet, insanlık düşüncesine, imana hiyanet diyen, mefluç denecek kadar çürümüş bir*

zihniyet hâkim olmaktadır…..Bu sefalet dünyasının enkazını toplayıp halkın vicdanına perakende satış yapmakla geçinen sözde din adamlarının-din fikircileri, din tüccarları, din gazetecileri, din vaizleri ve her türlü şıh[şeyh]larla bakıcı hocalar - bugün cemaatın başında heyûlâ gibi dikilmiş, onun ruh cephesinde kalkınmasına engel olmaktadırlar. Bunların kör ve dilsiz cemaatleri, yüksek seslerle mâbetlerin mermerlerini sarsan din tellalarile, Cehennem ateşinin kızgınlığından korkarak secdeye kapanan mürai başlarıdır. Baş o baş, fakat secde o secde değil, işte bütün din meselesi burada. Dünya emelleri ahireti kafeslemeye çalışıyor. Onun içindir ki, Allah içimizde zuhur etmiyor, âhiret dünyayı kazanamıyor ve kazanıp ta dünyamızı, Cennetin penceresi haline getiremiyor. Ağzı oruçlu mürainin içinde bin fitne, bin dünya hırsı yuva yapmış, tüccar hacının her günkü kâbesi, bin menfaat ve yüz bin puttur. Güya, Allah ve peygamber sevgisiyle yapılan haccın sonunda, bir rütbe gibi, isimlerin [başına ya da] sonuna "Hacı" lafzının konulması âdeti, İslam zihniyetindeki, Allah aşkına bağlı bir emri bile istismar edici düşüklüğün bin bir delilinden birisidir"(Ahlak Nizamı,71,keza bkz.a.g.e.,70).

Her İkisinin de Dili: "Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek!"

Her iki düşünürün düşünce dünyasını bilenler, onların politik olmayan, acı gerçekleri eğip bükmeden,eveleyip gevelemeden, açık ve net bir biçimde ifade eden, statükoya yaranma veya ona karşı korunma ihtiyacı hissetmeden, ama bunun yanında fevkalade samimi bir üslupla yazıp konuşmalarına şaşmayacaklardır. Okuyucuyu onların bu özelliklerine âşina kılmak için onların yazdıklarının neredeyse tamamını burada aktarmak gerekecektir. Muhtemelen bu iki düşünürün muhafazakar ve statükocu çevrelerce dışlanmasında, hatta "aforoz" edilmesinde bu apolitik dilin de rolü olmalıdır. Nitekim günümüzde İslami kesimlere yönelttiği eleştirilerden dolayı bu yönde uyarılara ve itirazlara muhatap olan biri olarak bu satırların yazarı, eleştirilere verecek cevap bulamayanların daima dil ve üslubu bahane ettiklerini bizzat görmüş olması da bu tespiti destekleyen canlı bir olgu olarak kabul edilebilir.

Gelelim İki Sosyalist'in Sosyalizm'lerine

Sadece söylediklerinde değil, söylemediklerinde ya da eksikliklerinde de benzerlikler dikkatlerden kaçmıyor; nitekim her ikisinin "Sosyalizm" anlayışları arasında da dikkat çekici yakınlıklar kolayca görülmektedir. Her şeyden önce her iki entelektüelin Sosyalizm anlayışlarının büyük ölçüde "politik ve sosyal" boyutları öne çıkan, ekonomik yönü ise ikinci planda kalan bir sosyalizm olarak nitelendirilmesi mümkün görünmektedir.

Her ikisi de tabii olarak İslam'ın sosyalizmle çatışmadığı ön kabulünden hareket etmekte, ya da sosyalizmle çatışmayacak bir İslam tasavvuruna dayanmaktaydılar. Dolayısıyla onların sosyalizmi, seküler veya materyalist – ya da Allahsız(!)- bir sosyalizm değil, İslâmî bir sosyalizm idi. Daha doğrusu her ikisi de bizatihi İslam'ın sosyalist olduğunu savunuyorlardı. Şeriati'nin Marksizme yaklaşımı da, onun Marks'ı materyalist okunuştan farklı ve bu okuyuşun çelişkilerinin farkına varmış bir şekilde okumasına dayanıyordu (Sizi Rahatsız Etmeye Geldim, 31-32).

Bu sebepledir ki mesela Topçu Komünizm'in İslam'a aykırı görmediği müspet yönlerini itiraf etmekten asla çekinmemekle beraber, onun maddeciliğini ve insan psikolojisini göz ardı edişini eleştirmekten de geri kalmamaktadır:

> *"Komünizmin müsbet tarafı,yani insanlığın zaman zaman duyduğu ve bugün de duymakta olduğu acıları gidermek isteyen prensipleri ise,müsavatçılık "egaliterisme" davası ve insanın insan tarafından istismarına son verilmesidir.Bu prensipler,bir ahlak davası teşkil eden ihtiyaçlara cevap verdiklerinden, bunların ortadan kaldırılması değil,belki en hatasız yollardan gidilerek gerçekleştirilmesi icap etmektedir.Ancak komünizm,müsavatçılığı sırf nazari bir planla ele alıyor ve onu matematik formüllerle ifade etmeye çalışıyor.Bu arada, onun kendisinden asla ayrılamayacağı psikolojik bir varlık olan insanı unutuyor."(*Ahlak Nizamı,14).

> *"Komünizm, ekonomik bir eşitlik davasıdır. Başkalarıyla eşit olma arzusu, her insanın kalbinde yer bulan bir idealdir……Ancak komünistler ilk bakışta,pek haklı gözüken bu davayı müdafaa ederken, ondan daha kıymetli şeyimizi, hürriyetimizi elimizden alıyorlar. Bütün rûhî varlık, irade ve ferdî şahsiyet elimizden gittikten sonra, bize bağışlanan eşitliğin değeri ne olacak?......Filhakika ,her şeyden önce, insan olarak; sonra bir ümmet ve hukuki bir cemaat olarak hayranlığımızı çeken İslam Sosyalizmi, yalnız Kur'an'daki esasları topladığı takdirde bile, alelâde bir bağlılık ve hatta merhamet ahlâkının ötesine geçebilen bütün bir felsefi doktrin teşkil eder mahiyettedir."* (Ahlak Nizamı,28-29).

> *"Bir cemiyette, henüz sokaktaki insanlara bile, otomobilde gidenlerinkine eşit bir huzur verilmemiş ve vergileri, zenginin malının ihtiyacının dışında kalan fazlasından alınırken, fakirlerin ve müstahsillerin en zaruri ihtiyaçlarından koparılıp alınırsa, o cemiyette istenildiği kadar demokrasi çıngırakları çalınırsa çalınsın, zulüm var, işkence var demektir….Eşitlik merhamet davasıdır.Malların adetçe sayılıp dağıtılmasiyle değil de, hakların kanun ve vicdanla her birine bağışlanmasiyle eşit durumda olmalarını dilediğimiz insanlar, hep Allahın sevgili kulu olan insanlardır. O halde ,bu irademiz de haktır. Zira Hakk'ın sevgisine dayanmaktadır."*(A.g.e.,32).

Bütün bunlara bağlı olarak Topçu'nun kapitalizm eleştirisi de Komünizminkinden daha derin ve kapsamlı bir hal almaktadır:

> *"…bu asırda,dünya çapında istismar esasına dayanan yeni bir sınıf,sermaye sahipleriyle fakir tabakanın meydana getirdiği sınıflaşma doğmuştur.Bu yeni sınıflaşmaya, patron-amele sınıflaşması demek doğru değildir. Zira büyük sermayenin mücadele sahnesinde bulunduğu ve ameleden başlayarak tabiatı,kazanç vasıtalarını,teşebbüs imkanlarını,sahneleri, gazeteleri ve seçimleri bile satın alabildiği bu devirde,sermaye sahiplerinin ayakları altında ezilen,yalnız amele değil, belki bütün cemiyet ve bütün hayattır. Bu yüzden bu günkü sınıflaşmada cemiyeti; sermaye sınıfı ve halk sınıfı diye ikiye ayırmak daha doğru olur."*(A.g.e.,34).

Sosyalizmin adaletçi ve eşitlikçi hedeflerine olan sempatisinin bir yansıması olarak Nurettin Topçu, Türkiye İşçi Partisi (TİP) Genel Başkanlığı da yapan ve 1965 ile 69 seçimlerinde İstanbul milletvekili olarak TBMM'ye giren Mehmet Ali Aybar için "Hele şükür, Meclis'e bir adam oğlu adam da girmiş." demiştir.(http://www.kirmizilar. com/ tr/ konuk-yazarlar2/658-

nurettin-topçu-başkalarıgibi-düşünmeyen -adam.html) .Yine Mehmet Sılay'ın aktardığına göre Kemal Tahir için de "Kemal Tahir bize lazım!" diyebilmiştir.

Sosyalizme Davet Var, Fakat Sosyalist Program Eksik

Topçu ve Şeriati'nin sosyalistliklerini aslında "İslam Sosyalizmi"ne bir davet, sosyal adaletsizlik, eşitsizlik ve haksızlıklara karşı bir başkaldırı olarak nitelendirmek daha doğru olur. Dolayısıyla onlar bütün entelektüel çabalarını "Ne yapmak gerektiği" sorusu etrafında yoğunlaştırmışlar, ancak muhtemelen iktisatçı olmamaları sebebiyle, bilhassa ekonomik alandaki bir sosyalizmin nasıl model olarak inşa edileceği ve bu modelin hayata nasıl geçirileceği konusunda müşahhas adımlar atmamışlar, yani uygulamalı bir ekonomik program veya model öner(e)memişlerdir. Aslına bakılırsa bu , çağdaş İslam düşünürlerinin tamamına teşmil edilebilecek bir durumdur, Topçu ve Şeriati de bunun istisnası değildir. Bu sebepledir ki Topçu ve Şeriati'nin sosyalistliklerini, onların izinden gidecek olan entelektüeller tarafından geliştirilmesi gereken bir çizgi olarak görmek daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Dolayısıyla Topçu ve Şeriati'nin düşüncelerini İslam Sosyalizmi alanında teorik temeller atma çabası olarak değerlendirmek, ama pratik bir sosyalizm veya sosyalist bir ekonomik program adına bu iki entelektüelden fazla bir şey beklememek gerekir.

Mamafih böyle bir program için son derece önem arz eden bir bakış açısını geliştirmek bakımından , mesela Topçu'nun mülkiyet kavramının felsefesine dair söyledikleri hiç te hafife alınacak gibi değildir. Zira felsefi bir temeli olmayan siyasi,ekonomik ve sosyal modellerin uzun ömürlü olması çok zordur.Bu bakımdan bu entelektüellerin yaklaşımlarını küçümsemememek gerekir:

> *"Ruhun eşyaya hakimiyetini, mukavelelerin bir kısmını teşkil eden mülkiyet davasında da arayacağız. Mülk muhteremdir ve şahsın mülkü korunmalıdır. Lâkin bu hangi mülktür? İrademizin bazı eşya üzerindeki hâkimiyetini ve onun üzerindeki tasarrufunu mülk diye vasıflandırmak ve onu muhterem saymak doğrudur. Şahsiyetimizin emrinde olan şeylere hürmet,insan şahsiyetine hürmetin zaruri bir neticesi sayılabilir. Hukukun târif ve meşruiyetini tayin ettiği mülk de bu olsa gerektir. Lâkin başkalarının şahsiyetini esir etmemize yarayan ve bazen kendi şahsiyetimizi de esir ederek [bizi] kuklaya çeviren mülkün, ahlâkî ve meşrû olduğu iddia edilemez. Bu mülke neden hürmet etmeli? Mülke hürmet,onun tamamladığı insan şahsiyetine hürmetten ileri geliyordu.Mülk bilakis insan şahsiyetini tahrip edince ve başka şahsiyetlerin de tahribi için bir silah olarak kullanılınca, ona hürmetin sebep ve hikmeti de ortadan kalkmış olur. Artık o bir hak değil, belki bir kuvvetten ibarettir.Ona kuvvetle karşı koymak gerekir."* (Ahlak Nizamı,90-91).

> *"Biliyoruz ki,mülkiyetin, biri hürriyetimizi kullanmaya yarayıcı,öbürü yasak edici iki cephesi vardır: Mülk, kendi sahibine kendini kullanma hürriyetini bağışlar; başkalarını bu hürriyetten meneder. Büyük mülk genişledikçe,bir ferd için hürriyet ve saadet mevzuu olan şey, sayısı kendi genişliği nispetinde çoğalan başka fertler için yasak ve esaret mevzuu olur. Mülkün sahasıyle birlikte yasak ve esaret halkasının gittikçe genişlemesi,nihayet kendi hürriyetini, bir adâletin hakemliğinde arayacaktır"*(A.g.e.,93).

> *"Kötülüğün kaynağında mülkiyet kurumu vardır….Gerçekte dayanışma diğer bütün kötülükleri doğuran esaretin ilk şeklidir.Böylelikle mülkiyetle birlikte , çalışma,esaret ve sefalet de hayata girdi.Eşitliğin ortadan kalkmasıyla birlikte insanlar arasındaki anlaşma da ortadan kalktı. Mülkiyet baskı yoluyla elde edildi ve zalimlerin tahakkümünü sağlamak için devlet kuruldu. Demek ki devlet "yalanla ve zenginler hesabına teşekkül etmiştir".Kurumların maması şudur: "Mülkiyetin kurulmasıyla, zenginle fakir arasındaki [mülkiyet öncesi zararsız tabii] eşitsizlik kutsallaştırılmıştır; mahkemelerin kurulmasıyla güçlüyle zayıf arasındaki eşitsizlik, keyfî iktidarın yerleşmesiyle de efendi ile kölenin eşitsizliği kutsallaştırılmıştır."*(İsyan Ahlâkı,190-191- Roussesau'dan naklen-).

Topçu mülkiyet konusundaki bu bakış açısını tutarlı bir biçimde, miras, maaş ve kazanç şekilleri konusunda da sürdürür. O mirasın hak olduğunu, ancak bunun küçük çaplı miraslar, aile ocağının sönmemesi ve kadınlarla çocukların sefil olmamaları hedefine yönelik miraslar için söz konusu olduğunu; ama büyük servetlerin ve sermayenin durumunun farklı olduğunu belirtir. Zira, büyük servetlerin ve sermayelerin bir ferdin eline bir defa geçtikten sonra, elden ele sıçratılan bohça gibi , üzerinde ilelebed cemiyetin tasarruf hakkı kalmadığını iddia etmek , bir el çabukluğunun ebedî bir hakka temel olabileceğini iddia etmek gibi gülünçtür. Binaenaleyh, bugün büyük servetle büyük sermayenin mirasla intikalinde, onlarda cemiyetin geniş ölçüde hissesi bulunduğu kabul edilmelidir(A.g.e.,94-95).

Şeriati ise mülkiyet konusundaki benzer bir yaklaşımı, Kur'an'da geçen "Mülk Allah'ındır" hükmünü, "Mülk bütün insanlarındır" şeklinde yorumlayarak sergilemekte ve açıkça şöyle demektedir:

> *"Ebu Zerr, Muaviye'ye "Mal[mülk] Allah'ındır" ifadesinin, "mal ileri gelenlerindir" şeklinde değil; aksine "Mal [bütün] halkındır" şeklinde anlaşılması gerektiğini, Allahın kastının bu olduğunu öğretiyor. Mal ve mülk özel kimselere ait değildir, aksine mal ve mülk halka aittir. Sahip olmak Allah'a aittir, dolayısıyla sahip olmak halka aittir. Zira Allah ve halk,aynı safta yer alırlar"*(Dine karşı Din,42).

Sadaka Değil "Hak"!

Topçu'nun sosyalizmi, en açık bir biçimde fakir tabakalar konusundaki yaklaşımında ortaya çıkmaktadır:

> *"Fakirlerle yoksullara gelince,sosyal yardımın, sadaka veya iane şeklinde onlara çevrilmesi de haksızlık, belki de bir zulümdür; başkalarının [da] hakkı olan rızkı, onlara sadaka diye uzatan gururumuzun zulmüdür. Hayır! Bütün insanlara hakları hak diye verilmelidir. Hakkı olmayanı vermekse, almak gibi haksızlıktır. Birine, hak etmediğini alkışla bağışlamak; öbürüne hakkı olanı sadaka diye uzatmak: Bu zulmün hesabını Allah bizden soracaktır"*(A.g.e.,107).

İslam Sosyalizmi Önündeki Büyük Engel: Çarpık Din Anlayışı

Bu iki düşünürün İslam Sosyalizmi çağrıları fevkalade önemli olmakla beraber, kanaatimce onların düşüncelerinin asıl önemi, bu hedefe ulaşmanın önündeki en büyük engellerden

biri olan ,kendi cemiyetlerindeki çarpık din anlayışlarına, sahte dindarlıklara, Şeriati'nin tabiriyle "karşı Din"e yönelttikleri radikal eleştirilerde yatmaktadır. Her iki düşünürün kendi cemiyetlerindeki sağlıksız ve çarpık din anlayışlarına yönelttikleri bu eleştiriler, bugün dahi her iki düşünürün toplumlarında eşine kolay kolay rastlanamayacak derinlikte ve keskinliktedir Kanaatimce bu iki önemli düşünürün bu yöndeki eleştirilerinin etki alanının genişle(til)mesi, aynı zamanda gönül verdikleri "İslam Sosyalizmi" hedefinin gerçekleşmesinin de önünü açacak bir gelişme olacaktır.

Bu bağlamda Topçu'nun hac ibadeti üzerinden yaptığı eleştiride bile, onun güçlü sosyal adalet ve zulme başkaldırı vurgusunu görmek mümkündür:

> *"Asırlardır milyonlarca müslümanın ,yurtlarında aç ve sahipsiz inleyen mü'min kardeşlerini çiğneye çiğneye ziyarete koştukları Ka'be'den dönüşte, onlar hakkında olsun biraz merhamet, hatta insanlar hakkında olsa da bir parça aşk ve muhabbet getirdikleri görülmüş müdür? Bu nasıl ibadettir, nasıl ibadettir ki mü'minleri Allah evinde birleştirdiği halde aralarında birlik ve kardeşlik doğurmuyor? Hala İslam âlemi hep birbirine düşmandır ve Ka'be'nin bekçileri de Müslüman kardeşlerini soymakla görevlidirler. Siz Allah'a iftira ediyorsunuz.Allah böyle bir ibadeti emretmemiştir. Haccın manası,ruhsuz bedenlerin sırf mekan değiştirme şeklinde muayyen bir beldeye gitmiş olmaları değildir.Haccın, İslam Kongresi olan gerçek ahlaki ve içtimai gayesinin yanında büyük mistik değerini gerçekleştirecek olanlar, dini aşk ile kalbin ebedîliğe götüren yolu olduğunu bilen ve yaşayan gönüllerdir; bedenlerini putlar gibi şekiller ve kütleler halinde kımıldatmakla Allaha yakınlaştıklarını vehmeden ölü ruhlar değil."*(a.g.e.,35).

Oruç'tan bahisle Topçu, emek sömürüsüne dayalı teknolojik ürünleri –söz konusu olan Hacca gitmek için kullanılan motorlu araçlar bile olsa- şiddetle eleştirmekten geri durmaz:

> *"Zengin, fakirin esir gibi çalışması ile sonsuz sefahat sofraları kurarken,ruhundaki sefalet fakirinkinden daha acıklı ve elemlidir.Batının lüksü ile apartmanlarını tıklım tıklım dolduran ve büyük şehirleri otomobil panayırı haline getiren dinli, dinsiz, hacı hoca bütün merhamet yoksullarının dolaştığı yollar, bu medeniyet aletlerinin cinayet sergisi haline gelmiş.Hocayı hacca ulaştıran araba kim bilir kaç kulun, kaç müminin kanını içmiş cansız bir canavardır."*(a.g.e.,63).

Bu eleştirilerini emek ürünü olmayan ve haksız kazanç kapsamına giren her türlü zenginliği eleştirerek sürdürür:

> *"Kazanç hırsı çoktan ihtiyacın sınırlarını aşmış,canavarca bir saldırma yarışı halini almıştır.Çalışanlar açlıktan inlerken,çalışmayanlar tokluktan hırs ve haset kusuyorlar. Çalışmayı zillet sayıp ta irat ve mirasla geçinenler, beldeler soyan irade ve şehirler satan mirasa hak dedirten zulümlerine tapıyorlar."*(a.y).

Böyle olunca da *"Yirminci asır hayatının bunca sefaletleri karşısında namazını kılıp hac vazifesini yapmakla Müslüman olduklarını vehmederek, akıbetlerinin selametine güvenenler,taş gibi duygusuz ve elemsiz yaşayabiliyorlar"*(a.g.e.,69)demekten çekinmez.

Topçu çekinmeden sakınmadan bu yöndeki eleştirilerini tutarlı ve ısrarlı bir şekilde sürdürür:

*"İslam Dünyası ise çok eğilip doğrularak namaz kıldığını, Ka'be yollarını ruhsuz kafilelerle doldurduğu için Allah yolunda yürüdüğünü zannettiği halde, onun gerçekte Allaha çevrilmiş bir ibadeti yoktur. Başta Kabe'nin emiri,bütün bir kavmin emeği ve imkanını süfli zevklerinin vasıtası yapmışken; İslam Dünyasının her tarafında hazlara kucak, muvaffakıyetlere alkış,emellere vasıta,saadetlere tebrik aranırken,….. halk gözünde din adamı zannedilenler ise kendilerine teslim edilen ilahi emanetlerin ruhlarını boğarak öldürdükten sonra,onları cansız eşya halinde satıp,halkı aldatmakla dünyalarını doyururken, bu canavar kalabalıktan Allah'a ve kullarına hiç hizmet mi beklenir?"(*a.g .e.,71).

Din Materyalistleri, Din Pozitivistleri, Din Bezirganları, Din Matematikçileri, Mabed Artistleri

Bu ağır ifadeleri hiç çekinmeden kullanan Nurettin Topçu (İslam ve İnsan,11, Yarınki Türkiye, 135), bu nitelendirmelerin muhatabı olan çevrelere karşı kelimenin tam anlamıyla bir savaş açmış görünmektedir. O kadar ki Topçu, bu gibi din irşadçısı geçinen ve sayıları mütemadiyen çoğalan sahtekar cahillerin bertaraf edilmesi gerektiğini (a.y) çekinmeden dile getirmektedir. Hatta Topçu daha da ileri giderek şunları söylemektedir:

*"İslam dünyasının kavuklu müftülerle sırmalı taylasanlı şeyhulislamlara ihtiyacı yoktur. Kalbinde analığın sırrını taşıyan, sabır ve sevgi mürşidi ilk öğretmenlerle, hizmet ve şefkat aşıkı hastabakıcı hemşirelere, telkinci ve temizleyici, aynı zamanda ruhlara teselli sunan, kinleri unutturan hapishane hizmetlilerine ihtiyacı vardır. Kavuklular değil kalbliler din adamlarıdır."(*a.g.e., 38, ayrıca bkz.,s.39 - 44).

*"Dinî hayatı, bazı el, kol ve dudak hareketlerine hasreden ruhsuz şeriatçılar,s ığınacak sağlam bir kapı arayıp Ehl-i Sünnet yolunda olduklarını söylediler ve böylelikle esaslara herkesten ziyade sâdık kalmakla sâfiyâne övündüler; şekle sadık olup ruhtan habersiz yaşadıklarını hiç bilmediler. Sözde Ehl-i Sünnetçilerde, ruhtan sıyrılan şekil ve hareketler, bütün bir taklit sistemi ortaya çıkardılar. Buna dinî pozitivizm diyebiliriz….. Pozitivist şeriatçiler, Hz. Peygamberin hareketleriyle çehresinin şekillerini taklide çalıştılar. Halbuki onda taklit edilecek olan, iradesi,aşkı, ilhamı, bir kelime ile rûhî âlemi idi. Bu âlem taklit edilemeyip, ancak ondaki ulvî örnekten kendi rûhî gayretlerimizle ilhamlar, kuvvetler çıkarılacağına göre, izim dinî hayatımız göreneğe ve tekrara değil de, lham ve aşkımıza dayanmalıydı. Ancak,bu yolda rehberimiz, mürşidimiz Peygamber olacaktı. Halbuki, maddi şekillerle ilahi aşk arasındaki nâmütenâhî mesafe,gururlarile cehaletlerine gömüldükleri halde, kendilerini gerçekten İslam'ın sahibi sayan bu putperestvâri sapkınlıklarının envaına batırdı: Bunlar, cam arkasından sakal öperek, hırka takdis etmede dindarlık var sandılar.İnsan nefesinden şifa umdular. Medeni nikahı eksik bulup imam nikahında keramet aradılar. Tesbih sayısında hikmet buldular. Günahlarını rakamla ölçtüler. Duaları avaz ile yatılar. Merasimle ruhlarını tatmin ettiler. Böylelikle eşyanın hayatına sayıları tatbik etmekle, muazzam bir dinî matematik sistemi meydana çıktı. Bu matematiğe sadakat, imanın şartı oldu.Dinden, bütün ruh sıyrılarak, kendisiyle hiç alakası kalmayan bir iskelete iman adı verildi"(*Ahlak Nizamı,73;bkz. Var Olmak,82,118).

Hemen her konuda olduğu gibi bu eleştirilerinin de, bugün de tazeliğini ve geçerliliğini aynen koruyan tenkitler olduğu gözden kaçmayacaktır. Bu ise Topçu'nun tespitlerinin ve öngörülerinin bugüne uzanacak kadar derin ve keskin olduğunu gözler önüne sermektedir.

İslam'ı Din Adamlarının elinden Kurtarıp Münevverlere Tevdi Etmek!

Şeriati'nin İslam'ı asla mevcut gelenekçi din adamı sınıfının dini değildi: *"Gerici Safevi Şiası'nın kilise İslam'ı, hacı-molla ilişkisinde görülen köhnemiş çarşı-Pazar İslam'ı değil; zamanın içinde,ideolojik savaşlar sahnesinde, emperyalist saldırılarla yüz yüze olan milletin acılarına,dertlerine ve devrimci ülkülerine cevap veren bir İslam'dır." (*Cihan Aktaş, Ali Şeriati: Yalnızlığa Sığmayan Yazar (Sizi Rahatsız Etmeye Geldim (ed. Mustafa Yılmaz),İst.,2009,s.70)

Tıpkı Topçu gibi, bizzat Şeriati'nin kendisi de "din adamı/molla" sınıfına değil "münevver/aydın (Rûşenfikr)" sınıfına mensup olduğu gibi, onun İslamî Hareketi de ulema sınıfının değil mensubu olduğu münevver sınıfın önderliğini öngören bir hareket idi.Bu bakımdan Tıpkı Topçu gibi ağır bir dille eleştirdiği din adamı sınıfı Şeriati hakkında daima menfi tutum takınmış ve bu yüzden de onu "vahhabi, sünni, yalancı, hain, fesat, dinsiz, din düşmanı, mürted, Batı tarafından zehirlenmiş, sömürgeciliğin maşası, fareli köyün kavalcısı, İslam Hukuku ve tarihinden habersiz bir cahil…"şeklinde karalayan bir kısım molla ,onun kitaplarının yasaklanmasını sağladıkları gibi,bu kitapların aleyhine fetva vermesi için Necef'te sürgünde bulunan Ayetullah Humeyni'ye telkinlerde bulunmuşlar,ama Allahtan Humeyni bu oyuna gelmemiştir (a.g.e.,s.40).

Topçu'nun Şeriati'nin maruz kaldığı bu ağır ithamlara bu ölçüde maruz kaldığı bilinmemekle beraber, Şeriati gibi Topçu'nun da İslam davasının din adamlarına değil münevverlere tevdi edilmesi gerektiğinde ısrarlıdır:

> *"Evvela şunu söyleyelim ki din cehaletin değil, ilmin ve hikmetin, felsefenin konusudur. Din terbiyesi halkın ve cahillerin işi değildir. Halkı soymak için onun dalkavukluğunu yapan cahil zümre bu sahayı terkedip uzaklaşmalıdır. Din davası imam ile müftünün ve mevlidhanın değil, âlimlerle düşünürlerin işidir. İmam ile müftü sadece birer memurdur. Mevlidhansa bir soyucudur…..Günümüzün bütün geriliklerine ve duygusuzluklarına rağmen, dinin bütün halinde cemiyetin benimseyebileceği açık anlayışına ulaştıracak, dinli dinsiz, sağcı solcu,Doğucu batıcı,ancak münevver, ilimci ve felsefeci düşünürlerden meydana gelecek bir din kongresinin toplanması lazımdır." (*İslam ve İnsan,s.46-47).
>
> *"Mesele anlaşıldı; ortada bir ihanet var. Bu,din adamlarının ihanetidir. Kırk milyon insan, aydınlığa küskün yaşar,sanata çevrilmiş el,hak için isyana çevrilmiş ruh, ebediyete çevrilmiş iman nedir bilmeden, hiçbir çağın tahammül edemeyeceği geri bir hayat dekoru arasında, tembellikle, fitne ve dedikodu ile beş on cansız kaidenin esiri, ihtiyar öküzünden daha ölü bir halde yaşarken,ruhsuz şehirde tespih ve sakal ile otomobili bir araya getirdiğine müftehir, zenginlerin bendesi,minnettarı, ses sanatkarlığıyla Kur'an ticareti yapan,duası huzurlara hakaret, ibadeti kupkuru,ruhsuz,hayatsız bir yığın hareket olan pek çok din adamları,bu mukaddes davaya ihanet etmişlerdir"(*Yarınki Türkiye,54).

Her İki Düşünürün Altyapısı Aynı: Doğu ve Batı'yı Kuşatıcılık

Şeriati'nin düşünce altyapısının bir ayağını babası Muhammed Taki Şeriati ,Afgani, Abduh ve İkbal oluşturuyorsa, öteki ayağını da Cocteau, Luper, Gurwitch, Berque, Lefebvre, Bergson, Sartre, Camus, Massignon,Masse, Frantz Fanon gibi Batılı düşünürler, sosyologlar ve filozoflar oluşturuyordu (Sizi Rahatsız Etmeye Geldim,s.22,72).

Benzer şekilde Topçu'nun yorumlarında da Doğu-Batı kuşatıcılığını görnek mümkündür:

> *"Bizi kendimizden geçirmek için Mikel-Angelo'nun bir mermerini göstermek veya Beethoven'in bir senfonisini dinletmek yeterdi. Hatta, İskender'in bir muharebesini anlatmak da buna kafidir. Lakin tarihi, Çin'in Tao dininde ruhla tabiatı kucaklaştıran ahlak ideali, Spinoza'nın kemal ahlâkı ile Kant'ın ödev anlayışı, Pascal'ın merhameti ile Bergson'un sezgisi içinde barınan ve Peygamberlerin vahyinden fışkıran ilâhî dava ,Kur'an'ın kullara ulaştırdığı rahmet bizi öylesine kendimize getiricidir ki,biz binbir vecd ile, şevk ile kavuştuğumuz bu vuslatta kendimizi fersah fersah geçiyor, sonsuzluğun, bizim ulaşabildiğimiz son durağı olan selamet menzilinde sevinçle murada eriyoruz. âlemde ahlaktan daha güzel, daha gerçek bir şey yoktur. Bunu bilen Eflatun hayır idesini bütün idelerin üstüne koymuştu.Sonra Hristiyanlık merhametin ilahiliğini anlatmak ve onu insanda yaşatmak suretiyle, ahlak idealine aşkı ve ebediliği getirdi. Kur'an'da ise ahlâkî kemal yani insan bütünlendi.İ nsan tamam oldu. İnsanlığın ahlâkı Kur'an'la tamamlandı"*(İslam ve İnsan,49-50).

Her iki Düşünürün Ortak Cevabı: Dinde Reforma "Evet! "

Aslında nasıl Şeriati Safevi Şiiliğine karşı açtığı savaşla, bu geleneğin sonunu ilan etme çabasında olmuşsa,Topçu da kendi Sünni geleneğini sert bir biçimde tenkit etmekten geri kalmamıştır:

> *"Din adamları tarafından halka yayınlanan ve din okullarında verilen din kültürü,İslam dünyasına asırlarca hâkim olan iskolastiğin tekrar ele alınmasından başka bir şey değildir."*(A.g.e.,23).

Hatta o, Ludwing V. Mises'in şu tespitini cân u gönülden katılarak aktarırken kendi ülkesindeki hâkim geleneğin sonunu ilan etmekten başka bir şey yapmış olmuyordu:

> *"Müslümanlık bugün müminlerine, namaz kılmak, oruç tutmak gibi birtakım hareket kaideleri veren ölü dinlerdendir. Bundan daha öteye gitmiyor,ruhlara gıda vermiyor, sanki ruhunu kaybetmiş gibidir. Yalnız bir takım hukuk ve hareket kaideleri sunmaktadır."(*A.g.e.,18).

Topçu'nun bu yaklaşımını tamamlayan reform talebi de, sömürücü sahtekarlar, önder geçinen üstatlar, gazeteciler, sözde dinî neşriyat kahramanları (a.g.e.,12), sahtekar mürşitler, dolandırıcı şeyhler ve dervişler, nikah kaçakçısı hocalar, çığlıkçı duacı ve mevlitçiler, pazarlıkla Kur'an âyetlerini satan hâfızlar, Kâbe yolunda birbirini soyan âlimler,serapa cehalet,serapa taassup sermayesini kullanan sözde dini neşriyat, siyasetle ve masonlukla el ele veren dini faaliyet, soyguncu tüccardan yardım dilenen din idealcileri, tarihin kaydettiği

en ileri küstahlığa bürünmüş(a.g.e.,23) çevrelerce temsil edilen ,işte bu çarpık din anlayışının ıslahına yönelik bir taleptir:

> *"İslam'da reform istekleri ileri sürüldüğü zaman çileden çıkanlar bilmelidirler ki,kendilerini de temizleyecek ve İslam'ın ruhunu ihyâ için "müslümanız diyen insan yığını"nın safsatalarından İslam'ı kurtararak,gerçek aslına ircâ edecek olan bir reformun mutlaka yapılması lazımdır.Böyle bir reforma yani ıslah hareketine engel olan,onların varlıklarıdır ve bu ıslah hareketi önce onları temizleyecektir."*(A.g.e.,12).

> *"O halde bir ıslah hareketi zaruridir ve bu ıslah hareketi, ebedi olan dinin ruhunu,her mevsime göre değişen şekiller ve renklerde muhafaza etmenin sırrını bize öğretecektir."(*Yarınki Türkiye,134).

Topçu'nun bahsettiği bu "yeniden yorumlama" faaliyeti Şeriati'nin de gündeminden eksik olmamıştır:

> *"Müslümanların terminolojisinde bulunan terimleri alarak,sakin ninniler elektrik akımlarına dönüşene kadar bu terimleri yeniden yorumluyordu. Tevhid, şirk,din, Şiilik, na maz,hac,adalet,eşitlik,şefaat,gaybubet,hatta taassub bile,Müslüman ailelerde yetişmiş milyonlarca aydın için,anlamlı ve faydalı kavramlar haline geliyordu"(*Sizleri Rahatsız Etmeye Geldim,38).

Aydınlanmış Muhafazakarlık: Geleneğe Tenkitçi Yaklaşım

Şeriati'nin sadece genel anlamda,egemen din anlayış(lar)ına değil, kendi Şii geleneğine –Safevî Şiiliğine- de fevkalade tenkitçi bir yaklaşım sergilediği malumdur. Nurettin Topçu'nun bu konuda Şeriati'den geri kalmadığı ise o kadar malum değildir.Halbuki Topçu tıpkı Şeriati gibi, kör taklide veryansın eder, skolastik zihniyete savaş ilan eder:

> *"Hakikatte beş yüz veya bin yıl önceki insanların düşüncesinin mahsulü olan görüşleri olduğu gibi kabullenmek ,insanlığı bir adım bile ileri götürmez. Hakikatlara doğru ilerleyebilmek için, kim olurlarsa olsunlar,eskilerin fikirlerini tenkid ve münakaşa etmemiz şarttır. Bir fikri tenkid etmek onu tahkir veya reddetmek demek değildir; bilakis onu tamamlamadır; ilme ve insanlığa hizmet ve hayırdır.Tenkid herkes için hak,âlimler içinse bir vazifedir; ahlâkî bir vazifedir." (a.g.e.,24).Dolayısıyla "üstadların görüşleri bugün sadece tarihî bir değere sahiptir"*(a.g.e.,25).

Ölülerin fikir istibdadı bizim tahakkümümüz için kanlı bir bıçak gibi kullanılmasın. Allah emirlerinden başkasına itirazsız ve delilsiz inanmak, hele boyun eğmek mecburiyeti,yaşayanların iradelerinde tam bir çürüme işareti sayılmalıdır(Ahlak Nizamı,s.9).

Benzer şekilde Şeriati'nin de hayatı boyunca iki cephede döğüştüğü ,bu cephelerden birini köksüz ve taklitçi aydınların,diğerini ise aşırı gelenekçilerin teşkil ettiği dile getirilmektedir (Sizi Rahatsız Etmeye Geldim,83). Nitekim Şeriati, Hz.Ali etrafında örülen mitolojik kültürü eleştirme sadedinde de anne-babasına hitaben şöyle demektedir:

> *"Sizin bu övdüğünüz Ali, kendine İslam süsü verdiğiniz, bizim Rüstem'imizidir aslında. Sizin bu Ali'niz, ancak sofuların ve pehlivanları işine yarar; güreş salonları ve tekkeler*

> *için mükemmel bir sembol olur. Anneciğim, babacığım! Ben onu kendime rehber edinemezdim. Ben hakiki ve gerçekçi bir rehber istiyorum; yer[yüzün]de yaşayan, kendi cinsimden, insan olan bir rehber…Üstün bir insan istiyorum, insanüstü değil."(*Dine Karşı Din,105).

Skolastik Düşünce: Ahlâk'ın Maddeye Dönüşümü

Topçu'ya göre skolastik düşünce, Kur'ân'ın yeryüzüne getirdiği gözler kamaştırıcı muhteşem ahlakını da şekillere ve maddeye irca etmek suretiyle geriletmiş, ahlâkımızda ruh ve hayat bırakmamıştır. Sokrat Yunan'da felsefeyi fizikten ahlâka yükseltmişti. İskolastik İslam âlemi onu tekrar maddî şekillere ve otomatik hareketlere iade etti. Ahlâk içinde ve ahlâk adı altında ahlâktan maddeye indi. Bu, hiçbir zaman affolunmayacak bir irtica olayıdır. (Ahlak Nizamı, 26-27).

Skolastik Ahlak : Zulmü alkışlamak ve riyanın heykelini dikmek

Yine Topçu'ya göre "İslam Kültürünü yayanlar, İslam'da ahlâkın kaidelerinden çıkarılan şekilleri,muayyen hareketlerin otomatik olarak yapılması tarzında "ahlâk" diye benimsediler. Bütün rûhî sefaletleri benimsedikleri, zulmü destekledikleri, zâlimi övdükleri hallerde bile, ahlâkın kelimelerini tespihe dizerek tekrarladılar. Riyanın heykellerini yaptılar. Kur'an'ı anlamadan tekrarladılar, hatta sattılar, lâkin onu yaşamadılar. Ahlâkî tecrübeyi nefsinde yapanlar mutasavvıflardı. (a.g.e.,27)

> *"Zamanımız,İslâmı habis yüzlerine maske yapan ve hırslarını tanrılaştıran zenginlerin,haksız ve zâlim saadetlerini devam ettirmek için,bir yandan İslam maskesini kullanırlarken öbür taraftan masona da, zâlime de şerîre ve mürâiye de el uzattıkları devirdir."(*a.y.).
>
> *"[Din görevlisinin gerçek görevleri…]Patron denen gaddar ve merhametsiz muhterisler kütlesinin pençesinde ezilen emek ve hak sahiplerinin haklarını ararken, bu sonuncuların kalblerini kaybetmemeleri ve Allahı unutarak hoyratlaşmamaları için onlara sürekli olarak ümit ve iman aşısı yapmak."(*A.g.e.,42).

Skolastik İbadet: Din'in "Başarı"ya, "Kulluk"un "Mekanik"e Dönüşümü

Topçu nezdinde "İslam'ın bütün dünya işlerimizi düzenlemiş olması,dünyaya ait emellerimizde bize daha iyi başarı sağlamak için değildir. Ticarette daha iyi tüccar, siyasette daha mâhir diplomat olmamız için asla değildir. Belki dünya işlerimizi, ruhun selametini hiç engellemeyecek tarzda düzenlemek içindir. Ticaret ve siyasette, kazanç ve muvaffakıyet hırslarımıza gem vurmak içindir.(a.g.e,31).

> *"Ulu'l-emr'e(devlet başkanı'na) ve kanunlara itaat kaydını ortadan kaldırarak, onun yerine kurnazlık ve başarı tekniğini pek iyi kullanan halk, yakın bir gelecekte Amerikan pragmatizmine namzet görünüyor. İslam'ın hak davası yerine, uzak Batı'nın*

> *muvaffakıyet pratiğini benimsemeye hazır ve talimli bulunan Anadolu insanı, bir din idealizmine sahip olmayarak, sadece bir dini tekniği şuursuzca tatbike asırlardan beri alıştırılmış olduğundan, korkarım ki Avrupa milletlerinden daha kolaylıkla Amerikan bezirganlığını benimseyecek, delik deşik olmuş varlığına, bu barbar zihniyeti sindirecektir"* (Yarınki Türkiye,43).

Yine ona göre *"Zamanla yıprana yıprana birer otomatik hareket haline getirilen ve bu şekilde emrolunduğu anlatılan ibadetler ise, iyi hesaplayan ve dikkatle kaydeden meleklerin takip ettiği bedende birtakım şekil değişmeleri haline getirildi. El, ayak, baş, beden hareketlerinde maharet dindarlığın şartı oldu; bunlar dinin esasları sayıldı. Bütün ruh ve manasından sıyrılan dinî hayatın bu şekilperestliğine zühd ü takva adını verenler, bu vehimlerinin kaskatı gurur içinde gömülüp kaldılar ve bu yolda yürürken Allah'a götüren ahlak yolunun izlerine bile rastlamadılar." (*a.g.e.,33).

Sadece bu satırlar bile, günümüz İslamcıları(!)nın Nurettin Topçu'nun davasına savaş ilanı anlamına gelen bir gidişat sergilediklerine dair tespitimizi haklı çıkaracak niteliktedir.

İslâmî Uyanışın Anahtarı: Tenkid Zihniyeti

Topçu'ya göre tenkid, - İslam sosyalizmi idealine götürecek - İslâmî bir uyanışın da temel şartıdır:

> *"Zamanımızın dinî kültür ve neşriyâtı, hep eskinin tekrarı,hikâyesi,övülmesi ve kutsallaştırılmasından ibarettir.Binlerce defa gevelenen[geviş getiren akıl- el-Cabiri], övülen ve kutsallaştırılan bütün meselelerin, İslam düşüncesi ve insan mantığı ile,modern ilim ve felsefe zihniyeti ile birer birer tenkid ve münakaşası yapılmadıkça daima daha geriye gidilecek ve İslam'da uyanış kâbil olmayacaktır. Bugün İslam dünyası kibrine sımsıkı sarılmış bulunuyor. Kendini yüceltme yolunda yaptığı iş, kendinden olmayanları kötülemek ve düşünen dünyanın zekasına karşı kin taşımaktır.Kin ile kibri terk etmeden cehalet elbisesinden sıyrılamayacaktır."(*a.g.e.,s.26).

Tenkid zihniyetinin olmazsa olmazı ise Topçu'ya göre felsefeden başka bişey değildir:

> *"Büyük millet kütlesinin tarafından ses veren muhafazakar zihniyet ise: "Kur'an'ın varlığı kâfidir; felsefe lazım değildir" diye cevap veriyor. Lakin bu ifade de evvelkisi kadar tatminsizdir.Kur'an, Allah'ın kitabıdır. Felsefe ise, bizim onu anlayacak olan şahsiyetimizin örgüsüdür. Bizim düşünüş tarzımızdır.*
>
> *Felsefi görüşümüz olmazsa, büyük Kitabı hakkıyla anlayamayız, sadece ezberleriz ve ezber okuya okuya doktorun reçete kağıdını batırdığı bardağın suyunu içmekle tedavisini uman hastanın haline benzeriz.*
>
> *İşte bu, felsefesi olmayanların Kur'an anlayışıdır.Kainatın muammasını çözebilen felsefe, kalbimizin mantıkı, hükümlerimizin mektebidir. Felsefesiz yaşamakla kalbimiz, yabancı inançlarla harab olur. Hükümlerimiz akla karşı isyan haline gelebilir. Kültürümüzün köklerini teşkil eden İslam Dünyasında, kendi felsefemiz olmayışı, İslam âleminin hala yerlerde sürünen perişan halini doğurmuştur."(*Yarınki Türkiye,72-73).

*"Felsefe dini inanışlarımızın da üstadıdır.O olmazsa,din adı altında halka sunulan her efsaneyi dinî inanış yaparız.İbadet hareketleri yapan herkesin din adamı diye arkasından gideriz.Daha mabedlerini bir gulgule ticarethanesi olmaktan kurtaramayan adamların telkinlerine kıymet veririz.Ancak üstadımız felsefe sayesinde,kalbimiz yaşadığı dini aklımıza telkin eder;kalp inanır,ona itimadı olan akıl da onu takip eder,beğenir ve takdir eder.Hayran olur; hareketlerin taklidi ile değil de kendi iç dünyasında derinleşme yoluyla Allah'a kavuşabileceğini anlar.İbadet hareketlerinin ise,kendi içimizde derinleşmesinin vasıtası olduğunu tecrübeleriyle öğrenir.Felsefe olmazsa,dindarlık bir uyanık rüya,bir vehim,bir hastalık sanılır."(*A.g.e.,79).

Bu sebepledir ki, üstadların otoritesini "şuura karşı işlenen bir zulüm" olarak nitelendirir ve eleştirel aklın önemine vurgu yapmaktan geri kalmaz:

"Otoritelerin,benliğimize ne kadar yakından sokulduğuna en iyi misali veren,cebimizdeki nüfus cüzdanıdır.Filhakika nüfus hüviyetimizi,biz doğduğumuz anda tesbit edenler, tamamen ferdi imana bağlı bulunan din hanesine "Müslüman"diye yazmışlar.Biz,şimdi işlerine karışamayacağımızı bildikleri anda kullandıkları bu otoritenin Müslümanlarıyız. Dinimizi kendimiz seçtik dersek yalan söylemiş oluruz.

Bir ağacın,kurumuş yapraklarını silkeleyip dökmesi gibi, zihnimizden bütün bu otoriteleri silip süpürmek lazım gelecek.Üstatların otoritesi,şuura zulüm diyebileceğimiz hakikat düşmanlığının süngülü nöbetçiliğini yapıyor.Descartes,bunca sapıklıklardan zihinleri kurtarmak için şu tavsiyeyi kaide halinde ortaya koydu: Bizzat kendimiz tarafından aranıp doğruluğu bizce tahkik edilmemiş olan hiçbir fikri doğru diye kabul etmemek."(A.g.e.,104-105).

Bir Başka Ortak Yön:Siyonist,Mason,Yahudi Aleyhtarlığı

Şeriati'nin "*Sartre gibi bir beyni bile yıllarca büyülemiş olan,insanı şaşırtacak derecede mali güce ve propaganda büyüsüne sahip olan uluslar arası Siyonizm, dünya Müslümanlarını birbirinden ayırmayı ümit etmektedir"(*Dine Karşı Din,321) şeklindeki sözlerinde,Siyonizm konusundaki hassasiyetini açık bir şekilde görmek mümkün olduğu gibi, Topçu'nun da benzer bir yaklaşım sergilediği anlaşılmaktadır:

*"Tarihte Süleyman tapınağını yapan duvarcıların mason cemiyeti,dünya devletinin sahibi olmuştur ve bugün devletleri de dünyayı da idare eden servettir, paradır … …İdealin uzaklarda barınan gerçek hedefini araştıracak olursanız,bu din ve dünya adamlarının hepsinin de Amerika'daki tröst sahibi Yahudi'ye gözlerini dikmiş olduklarını göreceksiniz…. Müslüman Türk'ün servet ve ticaret kaynaklarının büyük çoğunluğu,İslam'ı da,insanlığı da yeryüzünde boğmayı ideal edinen Yahudi'nin elinde olduğu halde, bu müthiş beladan milletimizi ruhu,imanı ve ahlakı ile birlikte kurtarma yolunu gösterenlere…."(*Yarınki Türkiye, 184).

Nurettin Topçu: Anadoluculuk ya da Türk-İslam Milliyetçiliği

Prof. Dr. Kenan Çağan
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Fransız İhtilali'nin önemli neticelerinden biri olan milliyetçilik ideolojisi doğal olarak en büyük zararı çok uluslu yapılara haiz imparatorluklara vermiştir. Bir imparatorluk olarak Osmanlı İmparatorluğu da milliyetçilik ideolojisinin yaygınlaşmasından nasibini almış ve en nihayetinde yirminci yüzyılın birinci çeyreğinde yıkılmıştır. İmparatorluk içerisinde ulus bilincine ilk ulaşanlar gayrimüslimler olurken, onları diğer milletlerden Müslümanlar takip etmiştir. İmparatorluğun kurucu, etnik unsuru olan Türkler milliyetçilik fikrine en geç ulaşan millet olmuştur. Milliyetçilik ideolojisinin etkisiyle İmparatorluk içerisinde ilk ayaklanma başlatan Sırpların (birinci Sırp ayaklanması 1804 ile 1813 tarihleri arasındadır) milliyetçiliği ile Türklerin milliyetçilik fikrine ulaşması arasında neredeyse tam bir yüzyıllık bir zaman dilimi vardır. Türklerin milliyetçiliği keşfetmelerindeki bu gecikme, bir fikrîyetersizlik ve donanımsızlıktan ziyade, çoğunlukla bilinçli bir görmezden gelme nedeniyledir. Zira imparatorluğun hakim milleti olarak Türklerin milliyetçilik yapmaları, siyaseten kendi ayaklarına sıkmaları anlamına gelecekti. Nitekim Dr. Rıza Nur'un (1992: 330) hatıralarındaki şu ifadeleri dönemin Türk aydınına egemen olan gerçek duygu ve düşünceyi çok iyi özetlemektedir: *"Türk ülküsü için ölüyorum, fakat bu ülküyü içimde gizli bir çanak gibi saklı tutuyorum ve ondan kimseye söz etmiyorum. Biliyorum ki böyle yapsam, bu hareketim diğerlerinin (yani diğer ayrılıkçı hareketlerin) gizli fikirlerini meşrulaştıracaktır. Ve bu da devletin parçalanması, tükenişi anlamına gelecektir."* Bu çerçevede imparatorluğun en son milliyetçiliği olan, Türk milliyetçiliğini doğal olarak savunmacı ve siyaseten gönülsüz bir milliyetçilik olarak tanımlamak mümkündür (Aktar, 2002: 77).

Bu yüzden milliyetçilik fikrinden uzak duran Türkler, bir yüzyıllık zaman dilimi içerisinde imparatorluğu kurtaracaklarına inandıkları daha kapsayıcı ideolojilere yönelmişlerdir. Bu maksatla imparatorluğun fiilen bittiği yirminci yüzyılın birinci çeyreğine kadar ağırlıklı olarak önce Osmanlıcılık sonra İslamcılık (batılılaşmayla birlikte) ideolojisini takip etmişlerdir. Ancak bir taraftan milliyetçiliğin öte taraftan da modern paradigmanın önlenemez hızlı yükselişleri bu iki ideolojiyi de güçsüz düşürmüş, hatta Osmanlıcılığı büsbütün bitirmiştir. Sonuçta da zaten bir kısım Osmanlı aydının iç dünyasında gizli bir ateş gibi yanmaya başlamış olan milliyetçilik (Pantürkizm) gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.Ondokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başlarında somutlaşmaya başlayan Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışında dış etkenler kadar Osmanlı toplumsal yapısının da etkisi vardır. Fatma Müge Göçek (2002: 76) tarihsel olarak yapılandırılmış üç yapının etkileşimlerinin Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışında etkin olduklarını ifade ediyor. Göçek'e göre o üç yapı ise şunlardır; birincisi savaşlar, ticari ilişkilerin değişimi ve reformların nitelikleri, ikincisi toplumda yeni ortaya çıkan tarih,

edebiyat ve eğitim ile ilgili görüşler ve üçüncüsü de hayır kurumları, gizli dernekler ve siyasi partilerin hazırladığı örgütsel çerçevedir.

Osmanlı'da Türk milliyetçiliğinin öncüleri genelde Anadolu toprakları dışından Turancı fikirlere sahip Kırım, Kazan, Tatar ve Azeri kökenli (örneğin Kırımlı İsmail Gaspıralı, Azeri Hüseyinzade Ali Turan, Tatar Yusuf Akçura, Başkırt Zeki Velidi Togan, Azeri Ahmet Ağaoğlu, Kazan'lı Sadri Maksudi Arsal, Hiveli Mustafa Çokay) aydınlardır. Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Turancı(dünya üzerindeki tüm Türkleri tek millet olarak kabul edip tek bayrak altında birleştirme ülküsüdür)fikirleriyle gözüken aydınlar daha çok Türk milliyetçiliğinin düşünsel inşasında rol almışlardır. Türk milliyetçiliğinin bir siyasal hareket olarak görünürlüğünde de yine bu aydınlar halkasının bir parçası ve devamcısı niteliğinde olan Yusuf Akçura,köşe taşı kabul edilmektedir. Yusuf Akçura'nın 1903'de yayınlanmaya başlayan "*Üç Tarz-ı Siyaset"* adlı eseri siyasal milliyetçilik için milat kabul edilir. Yusuf Akçura'dan sonra Türk milliyetçiliğinin siyasallaşma sürecindeki en etkin isimlerinden bir diğeri olan Ziya Gökalp de Turancı perspektife sadık kalır. Türk milliyetçiliğinin Turancı yönelimleri birinci dünya savaşı yıllarına hakim eğilim olarak varlığını sürdürür. Ancak o tarihten sonra Türkçü/Turancı yönelimler egemenliğini kaybederek yeni milliyetçi yaklaşım ve yorumların bu ideolojik alana katılmasına neden olur. Bu yeni milliyetçi perspektiflerden birisi de Anadoluculuktur.

Türk milliyetçiliğinin geniş yelpazesinde Anadoluculuk (memleketçilik) fikrinin de kendine özgü bir yeri vardır. 20. yüzyıl başlarında Osmanlı'nın o günkü özel şartlarının bir sonucu olarak dönemin bir kısım aydını tarafından benimsenen bir kimlik ve ideoloji olarak tanımlanan Anadoluculuk, aynı zamanda I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan ve parçalanan Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalan Anadolu topraklarını merkeze alarak ortaya konulan yeni tür bir siyaset etme ve kimlik edinme süreci olarak da tarif edilebilir. Bu yüzden Anadoluculuk 'biz kimiz, nereye aitiz' sorularına cevap bulma çabası olarak da ifade edilebilir. Yine Anadoluculuk söz konusu soruların cevapları aranırken bazı önemli kavramların (vatan, millet, milliyetçilik, tarih, kültür, medeniyet ve kimlik vb.) yeniden belirlenmesi ve yeniden tanımlanması çabası olarak da tespit edilebilir (Alver, 2001: 133-134).

Hilmi Ziya Ülken'e (1992: 477) göre Osmanlı İmparatorluğunun fiilen sona erdiği mütareke döneminde II. Meşrutiyet'in egemen ideolojileri olan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılığa bir tepki ve itiraz olarak ortaya çıkan Anadoluculuğun ilk tohumu Türk Ocağı içinde büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük veya Türkiyecilik şeklinde 1917'de atılmıştır. Yine Ülken'e (2002: 480) göre *"memleketçiliğin bu üç akıma karşı aldığı tepki tavrı, gerçek vatan fikrinin hayali bir vatan fikrine, somut bir görüşün abstre (soyut) bir görüşe karşı tepkisi olduğu için ötekilerden çok farklı idi. Bu görüşün millet anlayışı her şeyden önce tarihte sınırları çizilmiş belirli bir vatan anlayışına dayanıyordu. Din birliği halinde anlaşılan ümmet veya milletlerarası dini cemaat, bir vatan teşkil etmediği gibi bir millet de değildir. Nitekim bir dil ailesi teşkil eden ırkın yaşadığı sınırsız topraklar da bir vatan değildir ve bu anlamda bir ırka millet denemez. Osmanlı devleti devam ettikçe hakim olduğu topraklara imparatorluk, yani milli vatanla ona bağlı vatanlar denebilir. Fakat tek bir vatan ve millet teşkil edemez."*

Hilmi Ziya Ülken (2002: 480) Anadoluculuğun ilk izlerini Nüzhet Sabit'in birinci dünya savaşı yıllarında çıkardığı "*Vazife"*(1911) dergisinde bulurken, Mithat Atabay (2002: 514)

ise Anadoluculuğun başlatıcıları olarak İslamcı "*Sırat-ı Müstakim"* dergisinden ayrılarak 1913'te yayın hayatına başlayan "*İslam Mecmuası'*nda" yazı yazmaya başlayan Musa Kazım, Mehmet Şemsettin (Günaltay) ve Halim Sabit gibi bazı yazarları görür. Atabay'a göre " *İslam Mecmuası"* İslamcılık düşüncesinin yayın organı olan "*Sırat-ı Müstakim"* ile Türkçülük düşüncesinin yayın organı olan "*Türk Yurdu"* dergisinin arasında kendine bir yer bulmaya çalışmaktadır. Yukarıda ismi geçen yazarlar da bu doğrultuda kendilerine İslamcılık-Türkçülük arası bir yol tutturmuşlardır. Birinci dünya savaşı sonunda İslam milleti oluşturma düşüncesi, Osmanlıcılık kadar olmasa da, maddi dayanaklarını oldukça kaybetmiştir. Bu yüzden de İslam'la takviye edilmiş bir milliyetçilik, İslamcılığın oldukça kan kaybettiği bir ortamda bir ara formül olarak geliştirilmiştir.

Anadoluculuğun tarihi konusunda yazanlar başlangıç noktası konusunda aynı tarihler ya da kişiler konusunda hem fikir değildirler. Yukarıda verdiğimiz Anadoluculuk için milat kabul edilen dergi ve yazarlara ek olarak, başka araştırmacılar da başka isimler ve tarihler telaffuz etmektedirler. Örneğin Beşir Ayvazoğlu (2002: 561)Yahya Kemal'in Meşrutiyet ve Mütareke yıllarında savunduğu görüşleri Anadolucularınkiyle benzeştirerek bir anlamda bu görüşün öncü isimlerinden biri olarak Yahya Kemal'i ima etmektedir. Buna karşın Seçil Deren (2002: 533) ise Anadoluculuğu ilk dile getirenin Necip Türkçü olduğunu iddia etmektedir. Deren'e göre Necip Türk, Türk Ocağı'nın İzmir şubesinde 1915 yılında verdiği bir konferansta vatan olarak tanımlanan coğrafi gerçekten hareket ederek Turan idealinin duygusal ve düşünsel anlamda vatan kabul edilemeyeceğini söyleyerek, Anadolu ve Rumeli Türklüğünü ön plana çıkartmaya çalışan ilk kişidir. Yine Seçil Deren Türk Ocağı'nın etkili üyelerinden bir diğeri olan Halide Edip'in 30 Haziran 1918 tarihindeki "*Vakit"* gazetesindeki yazısından hareketle onu da Anadolucu düşünce çizgisine yakın bir duruş içinde anmaktadır. Deren'in bu değerlendirmeyi yapmasına sebep, Halide Edip'in o yazıda Turancılığı gerçekleşme olasılığı olmayan *bir ideal* (yani Turan'dan çok da vazgeçmeden) ve ayrıca ırk kavramını bir varsayım, buna karşın milleti bir gerçek saymış olmasıdır.

Hilmi Ziya Ülken (1992: 477-478), Nüzhet Sabit'in "*Vazife"* dergisinden sonra Anadoluculuk düşüncesi için önemli bir hareket olarak gördüğü kendisinin de içinde olduğu bir akımdan bahsediyor. Bu akımı Henri Lichtenberger'nin *Richard Wagner, "Poete et Penseur"* adlı eserine dayanarak ileri sürdüğünü ifade eden Ülken, söz konusu bu akımla *'Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı'* olarak gördüğünü ve savunduğunu beyan ediyor.Ülken bu görüşlerini savunmak için Reşit Kayı ile birlikte 1918-1919 arasında elyazma olarak oniki sayı yayınlanan "*Anadolu"*dergisini çıkarıyor. Hilmi Ziya Ülken 1919 yılında yazdığı "*Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri"* kitabının, dikkatleri Anadolu tarihine yöneltmek gibi bir etkisi olduğunu ima ediyor. Söz konusu bu yönelişte öne çıkan isimlerden birinin gerçekte bir İslam tarihçisi olan Mükrimin Halil Yinanç olduğunu belirtiyor. Ülken'e göre Mükrimin Halil, taşkın mizacı nedeniyle Anadoluculuk düşüncesini kültürel bir hareket olmaktan çıkararak, ona siyasal bir nitelik kazandırmaya başlamıştır. Böylece daha başlangıçta Mükrimin Halil'in etkisiyle Anadoluculuk düşüncesi iki gruba ayrılma eğilimi göstermiştir. Bunlardan birincisi; Anadolu'yu, doğacak kültürün kaynağı ve hedefi olarak gören kültürcü Anadoluculuk, ikincisi ise; Anadoluculuğa, siyasi ve fiili bir şekil vermek isteyen ideolojik Anadoluculuktur.

Mükrimin Halil Yinanç, "Anadolu Mecmuası'*nın" ilk sayısında yayımladığı makalesinde Anadolucu tarih anlayışını ortaya koymuştur. Turancıların egemen olduğu tarih anlayışını radikal*

bir şekilde eleştirir. Ona göre milliyetçilik düşüncesi, ulusal tarihin verilerine göre biçimlendirilir. Turancıların unuttuğu ve dikkate almadığı şey tarihsel kader birliğidir. Mükrimin Halil'e göre vatanın ifade ettiği anlam da budur. Bir ucu Sibirya'da diğer ucu Balkanlar'da olan geniş bir toprak parçasında ulus gerçeğinin en önemli öğesi olan tarihsel kader birliğinin oluşmasını beklemek gerçekçi değildir. Irk birliği hiçbir zaman ulus birliği biçiminde değerlendirilmemelidir" (Atabay, 2002: 516).

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Remzi Oğuz Arık gibi diğer Anadolucular da tıpkı Mükrimin Halil gibi Turancıların (başta Ziya Gökalp olmak üzere) vatan, millet ve tarih anlayışlarını eleştirmişlerdir. Hepsinin ortak yaklaşımı Turancıların gerçekçi olmadıkları inancına yaslanır. Örneğin onlara göre Turancılar, muhal bir coğrafyayı vatan kabul ederek ya da soy ve dil birliğinin bir milleti oluşturmaya yeteceğini varsayarak veya kader birliği yapmamış insanların ortak bir tarihlerinin olabileceğini zannederek gerçekten uzaklaşmaktadırlar. Yine Anadoluculara göre Turancılık, Anadolu halkı ile aralarında hemen hemen hiçbir tarihsel kader birliği bulunmayan Turani topluluklara ulusal bilinç götürmeye çalışması nedeniyle tamamen ütopiktir. Ayrıca Anadolucular, Turancıların anladığı anlamda ırkçılığı da reddeder. Çünkü onlara göre coğrafya koşulları, uzun yıllar süren tarihsel ve kültürel ayrılık sonucunda diğer Türk topluluklarından ayrı yeni bir millet yaratılmıştır(Atabay, 2002: 530).

Anadolucuların vatan fikri muhal bir coğrafya üzerinden kurgulanmaz, aksine onların vatan fikri gerçek bir coğrafya tasavvuruna dayanır. Başka bir ifadeyle onlar toprağa dayalı bir millet ve milliyetçilik anlayışını savunurlar (Copeaux, 1998: 273). Yani onlar, vatanın ve milletin oluşumunda milli coğrafyanın çok önemli olduğuna inanırlar. Onlara göre bir milleti yaratan ruhun işlevsel bir niteliğe dönüşebilmesi, her şeyden evvel yerleşik bir düzene geçişle birlikte, milli bir coğrafya ve bu coğrafya üzerinde yaşayanların kader birliğine bağlıdır. Anadoluculara göre coğrafya, bir milleti inşa eden en önemli maddi unsurdur. Bununla birlikte aynı coğrafya (ortak vatan) üzerindeki tek tek her bireyin ve dolayısıyla bütün toplumun ruhunu oluşturan tarih, dil, edebiyat, ahlak, din, sanat ve benzeri unsurların hepsi (ortak kültür) birleşerek milleti oluşturur. Anadoluculuğun milliyetçilik anlayışı, kutsal bir vatan olarak temel aldığı coğrafyayı, millet gelişiminin her düzeydeki kaynağı görür. Milliyetçiliği bir tarih bilinci olarak ele alan Anadoluculuk, Anadolu toprakları üzerinde gelişen Türk tarihini esas alır. Çünkü 1071'den önceki tarih kavmi bir tarihtir, 1071 ise milli tarihin başlangıcıdır. 1071'den sonra var olan Anadolu'nun manevi dinamiği İslam'dır. (Atabay, 2002: 528). Dolayısıyla Anadoluculuk düşüncesinin savunduğu Anadolu'nun terkibi şu dört ana unsurdan müteşekkildir; Anadolu coğrafyası, Türk ırkı, İslam dini ve Anadolu coğrafyası üzerindeki geçmiş kavimlerin tarımı (Eti tarımı). Anadolucular, 1071'den itibaren Müslüman Türklerin Anadolu coğrafyasında yeni bir kültür oluşturduklarına inanırlar.

Anadoluculuk düşüncesinin şekillendiği yıllarda Türkiye toplumu tam manasıyla bir tarım toplumu hüviyetindedir. Dolayısıyla o günkü Türkiye nüfusunun büyük kısmı kırsalda yani köylerde yaşamaktadır. Şehirleşme oranının oldukça düşük düzeylerde seyrettiği o günlerde, belki de toplumun kendi gerçeğinden hareketle köy ve köycülük meselesine çok ilgi göstermişlerdir. Bu sebepledir ki bazı araştırmacılar Anadoluculuk düşüncesini milliyetçi olduğu kadar köylücü bir hareket olarak da tanımlamışlardır. *"Anadoluculuk, Anadolu'nun kurtuluşunu, Anadolu köylüsünün üretici zümre olarak bir sınıf haline getirilmesinde ve ahlaki*

bir hayat içinde toplumun başına geçmesinde görür."(Atabay, 2002: 518).

Modern Türk düşüncesinin en azından belli bir döneminde etkin olan Anadoluculuk düşüncesi baştan itibaren ne fikir bazında ne de tavır bazında kendi içinde bütüncül bir nitelik arz etmiştir. Temsilcilerinin neredeyse her biri Anadoluculuk düşüncesini farklı bir bakış açısıyla yorumlayıp, yeniden inşa eder. Başlangıçtaki kültürcü ve ideolojik Anadoluculuk ayrışmasını bir yana bırakacak olursak, yine de, kabaca iki farklı yaklaşım ve yorum içinde değerlendirebileceğimiz Anadoluculuğun egemen kulvarını, kendini İslam'la irtibatlandırmış olanı, yani muhafazakâr Anadoluculuk oluşturur. Diğeri ise daha laik nitelikli olan Anadoluculuktur; diğer adıyla Mavi Anadoluculuk. Anadoluculuktaki bu ayrışma Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki yıllara denk gelir. Mavi Anadoluculuğu Cevat Şakir, Azra Erhat ve Sabahattin Eyuboğlu gibi isimler temsil eder. Onlar Hititler ve İyonca kültürüne kadar geri giden bir Anadolu kimliğini savunurlar. Yani onlara göre Anadolu bütün bu uygarlıkların beşiğidir; hatta Batı uygarlığı bile Anadolu'dan beslenmiştir. Mavi Anadoluculara göre Eski Anadolu'da (İslam öncesi) yaşamış millet ve toplulukların (Eti, Sümer, Hitit vs.), bugünkü Türk kültüründe ciddi bir payları vardır. Bu iddia Cumhuriyet'ten sonra oluşturulan Türk Tarih Tezi'yle benzerlik gösterir. Bilindiği üzere Türk Tarih Tezi'nin temel iddiası şudur; Anadolu, Türk yurdudur ve Eski Anadolu medeniyetleri (Eti, Sümer, Hitit vs.) Türk kökenlidir. Mavi Anadolucuların Türk Tarih Tezi'nden ayrıştıkları nokta bu medeniyetleri Türk saymaya yeltenmemeleri ancak bugünkü Türk kültürünün önemli katkı sunucuları olarak görmeleridir (Tozlu, 2004: 399).

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Anadoluculuk düşüncesi Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasıyla kendi içinde laik ve muhafazakâr/geleneksel olmak üzere ikiye ayrılmış ve özellikle yeni kurulan devletin Kemalist (modernist ve laik) çizgide bir yol takip etmesinin de etkisiyle 1925'lerden sonra güç kaybetmeye başlamıştır. Ancak Remiz Oğuz Arık ve arkadaşlarının 1940'larda çıkardıkları "*Millet*" dergisi ve Nurettin Topçu'nun 1939'da çıkarmaya başladığı "*Hareket*" dergisi Anadoluculuk düşüncesine tekrar bir canlılık kazandırmıştır. *Hareket* dergisi 1920'li yılların Anadolucu akımını temsil den "*Dergâh*" mecmuasının oluşturduğu düşünsel gelenek zemininde kurulmuş ve gelişmiştir. Anadoluculuk düşüncesi özellikle Nurettin Topçu'nun ölümünden sonra da bir süre yayınlanan "*Hareket*" dergisinin mevcudiyetiyle 1980'li yıllara (Topçu'nun ölümünden sonra 1981 yılına kadar öğrencileri tarafından çıkarılmıştır) kadar bir şekilde varlığını sürdürmüştür (Elibol, 2004: 267). Bugün itibariyle en azından kavram düzeyinde mevcudiyetini yitirmiş olan Anadoluculuğun, yorum ve yaklaşımlarıyla ana akımlara eklemlenerek varlığını idame ettirdiğini söyleyebiliriz. Anadoluculuğun daha seküler yorumu olan Mavi Anadoluculuğu bir tarafa bırakırsak (ki kısaca Kemalist ulusalcılığa eklemlendiği söylenebilir), ana izlek, Anadoluculuğun (en azından Nurettin Topçu'nun sürdürdüğü Anadoluculuğun) Türk-İslam milliyetçiliği başlığı altında varlığını sürdürdüğünden söz edilebilir.

Anadoluculuk düşüncesindeki en kayda değer isimlerden birisi hiç kuşkusuz Nurettin Topçu'dur.[1] Nurettin Topçu'nun Anadoluculuk açışından önemi, Anadoluculuğun *en*

1 Mehmet Sarıtaş Nurettin Topçu'nun Anadolucu akım içerisinde değerlendirilmesini yanlış değilse bile, eksik olduğunu belirtiyor. Sarıtaş'a göre "bunun sebebi Anadolucularla Nurettin Topçu arasındaki farkın zaman zaman Anadolucularla diğer fikir akımlarına mensup olanlar arasındaki farktan daha büyük olmasıdır. Nurettin Topçu'yu belirli bir fikir akımı

muhafazakâr kanadını *en* iyi temsil edenlerden biri olmasında yatar. Nitekim D. Mehmet Doğan (2005: 438) da Anadoluculuğun diğer iki temsilcisi olarak kabul ettiği Remzi Oğuz Arık ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile Nurettin Topçu arasındaki ayrımı gösterirken, Topçu'nun Anadoluculuğu 'derin bir dini idrakle' doldurarak onlardan ayrıştığını ifade ediyor. Buradaki 'derin idrak'ten kasıt tabi ki İslam düşüncesi ve inancıyla şekillenmiş olan idraktir. Öte yandan Anadoluculuğun Türk düşünce tarihindeki ömrünü uzatanlardan biri olması Nurettin Topçu'yu hem Anadoluculuk fikri açısından, hem de daha sonraları bu fikrin esas içinde akacağı yada kendisine eklemleneceği mecra olan Türk-İslam milliyetçiliği açısından son derece önemli bir isim haline getirir. Nurettin Topçu bugün itibariyle Türk düşünce tarihinde muhafazakâr Türk milliyetçiliği başlığı içerisinde anılan en önemli düşünce adamları arasındaki yerini almıştır.

Bilindiği üzere Nurettin Topçu doktorasını Paris'de *Sorbonne Üniversitesi*'nde yapmıştır. Topçu'nun doktora hocası hareket felsefesiyle meşhur olan Fransız düşünürü Maurice Blondel'dir. Blondel'in hareket felsefesi, 18.yüzyıldan bu yana Batı'da güçlenen materyalist-pozitivist akımlar karşısında insanlığın kurtuluşunu, ahlaki ve manevi değerlerin yükselişinde gören ruhçu bir felsefe akımıdır (Doğan, 2005: 438).Topçu, hocasının felsefi görüşlerini benimsemiş ve söz konusu bu felsefi görüşleri kendi inançları doğrultusunda yeniden yorumlamıştır. Görüşlerini hareket felsefesinden ilhamla kurduğu ve ölümüne kadar aralıklarla çıkardığı "*Hareket"* dergisinde ve kitaplarında ortaya koymuştur. Cumhuriyet döneminin radikal modernizmine karşı muhalif bir düşünce okulu olarak kurulan (Elibol, 2004: 269) *Hareket* dergisi 1925'te kapatılan "*Sebilürreşad"* dergisi sayılmazsa Cumhuriyet döneminde çıkan İslami duyarlılıklara sahip ilk dergi sayılmaktadır.[2] Ancak bu durumu doğru anlamak lazım, zira *Hareket* dergisi sadece duyarlılık düzeyinde İslam'ı öne çıkarmış, milliyetçi (Türk-İslamcı) bir dergidir. Yoksa "*Sebilürreşad"* gibi pür İslamcı bir dergi değildir. Bu yüzden *Hareket* dergisi milliyetçiliği İslam'la buluşturma eğiliminden dolayı 1914-1918 yılları arasında yayımlanan, hem Türkçülerin ve hem de İslamcıların birlikte yazdıkları, Türkçü ve İslamcı ideolojiler arasında uzlaşma zemini arayan ve milliyetçiler tarafından çıkarılan "*İslam Mecmuası*'na" benzetilebilir (Çınar, 2013: 175). Hareket dergisinin İslami tınısı başlangıçta düşük düzeydedir. Zaman içerisinde derginin İslam vurgusu çoğalmıştır. Başlangıçta tek parti döneminin siyasi atmosferinin müsaade ettiği oranda, batılılaşma siyaseti ve yapılan inkılaplar ruhçu ve mistik bir perspektifle eleştirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda derginin birinci döneminde *ahlak, mesuliyet, hizmet, vicdan, sonsuzluk, ebedilik, iman*, *irade* gibi kavaramlar altında bir İslam nizamı düşüncesi verilmek istenmiştir. Siyasetin görece demokratikleşmesi eleştirilerin artmasını ve beraberinde ruhçu çözüm önerilerini dergide daha görünür kılmıştır. Bu dönemde dergide dini meseleler daha belirlilik ve açıklık kazanır. Örneğin *İslami ahlak, imanın deruni hazzı, mistik yaşayış ve cemiyet nizamı* gibi konular bu dönemde işlenen konulardır.

---

içinde değerlendirmek yerine, bağımsız bir düşünür olarak kabul etmek daha isabetli görünmektedir." Bkz. Mehmet Sarıtaş, "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık,* 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 262.

2 "Nurettin Topçu, Batı tefekkürünü hazmetmiş, psikoloji ve felsefe literatürünü ve dilini iyi bilen bir düşünür olarak Türkiye'nin yeni döneminde tamamen saf dışı bırakılmış olan dini düşünceyi neredeyse tek başına canlandıracak bir başlangıç yapar." Bkz. D. Mehmet Doğan, "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık,* 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 439.

Topçu'nun"*Hareket"* dergisi platformunda yaptığı entelektüel değerlendirmelerin özü şudur: Batı uygarlığı dönemin egemen uygarlığıdır. Ancak tamamen maddi temeller üzerine bina edilen modern Batı uygarlığı, bilim ve teknolojideki görkemli üstünlüğüne rağmen bir bunalım içindedir. Bu bunalımın sebebi ise manevi boyutunun tamamıyla ihmal edilmiş olmasındandır[3]. Batı uygarlığı için hal bu iken, Türk toplumunun batılılaşma çabalarıyla son iki yüzyıldır çözümsüzlüğe sürüklenmesi doğru değildir. Oysa Türk toplumu için çıkış yolu Batı'yı körü körüne taklit etmekten değil, Anadolu'dan geçmektedir.[4] Çünkü Anadolu'yu bin yıldır ayakta tutan manevi kuvvetler ortadadır. Anadolu'yu Anadolu yapan ruh; inanç, tarih ve kültür gibi o ruhu oluşturan bileşenler bugünde Anadolu'yu ayaklandırmaya yetecek içsel dinamiklerdir. Yapılması gereken şey onlara yönelmek ve onları yeniden yorumlamak suretiyle yeniden keşfetmektir. Böylelikle ruhun hareketiyle yeni bir toplumsal düzen kurulacak, o da çürümüş bir hayata son verecektir.

Nurettin Topçu bütün entelektüel yaşamı boyunca ruhçu ve mistik bir felsefenin temellerini araştırmıştır. Ona göre 20. yüzyılın maddeci (materyalist, pozitivist ve pragmatist) batı uygarlığı, insanı kendi özünden uzaklaştırmıştır. Bu yüzden de kurtuluş ancak insanın kendi özüne dönmesiyle mümkün olacaktır. Bu doğrultuda yapılması lazım gelen şey; bir kalp (bütün hakikatlerin kaynağı) ahlakı ve bir irade (insandaki en büyük kuvvet) felsefesi ortaya koymaktır. Bu hedeflerin ideolojik çerçevesini milliyetçilik olarak belirleyen Topçu, milliyetçiliği de batılı anlamda saldırgan bir ırkçılık olarak anlamaz. O bu anlamda Turancılık fikrini de eleştirir ve kendi milliyetçiliğinin köklerini Müslüman Türk tarihinde arar. Bu durum Nurettin Topçu'nun milliyetçiliği bir bütün olarak değerlendirmediğini; kendi içinde kategorilere ayrıştırdığını gösteriyor. İki tip milliyetçilik varsayan Topçu, birincisini *Batı tipi milliyetçilik* olarak belirliyor ki; onlarda Türkçü/Turancılar, Batıcı-laik olanlardır. Ona göre ikinci tip milliyetçilik ise İslam'a, milli kültüre ve tarihe dayalı, Batılı olmayan, başka bir ifadeyle *ruhçu/muhafazakâr* olan milliyetçiliktir ki; onlar da Türk-İslam çizgisinde olanlardır. Topçu'nun kendisi ikinci tip bir milliyetçidir.

Nurettin Topçu kendi milliyetçilik anlayışını "*Anadolu milliyetçiliği"* olarak nitelendiriyor ve bu milliyetçiliğin bir kafatası milliyetçiliği olmadığını, milliyetçiliği maddeye ve bedene irca etmediğini sıklıkla yazılarında beyan ediyor. Ona göre Anadolu milliyetçiliğinde esas ve maya olan İslam'ın büyüklüğüdür (Topçu, 2013a: 158). İslam, Anadolu milliyetçiliğinin ruhudur ve bu ruh bedenden çıkarılınca geriye kalacak olan sadece bir iskelettir. Onun için Nurettin Topçu, (1998a: 11) Türk milliyetçiliğinin doğuşunu 20. yüzyıla yakın bir zamanla başlatanların ecdadı da tarihi de bilmediklerini iddia ediyor. Topçu Türk milliyetçiliğinin tarihini 1071

3 "Asrımızda otomobili, apartmanı, radyoyu istemeyen, bunları iradesiyle kendinden uzaklaştırmasını bilen insanlar yetişmedikçe gençlikteki bitirici, nesli çürütücü buhranın önüne geçilmeyecek, yeni bir dünya asla doğmayacaktır." Bkz. Nurettin Topçu, *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi,* 4. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012, s.98.

4 Taklitçi batılılaşmaya karşı çıkan Nurettin Topçu'nun, batılılaşma sürecinin miladı kabul edilen Tanzimat Fermanı'nın mimarı olan Mustafa Reşit Paşa'yı büyük bir vatanperver ve Tanzimat'ı da olumlu bir hareket olarak değerlendirmesi dikkate değerdir: "O zaman, kurtuluşumuzun tek çaresi olarak Tanzimat'ı ilan etmenin lüzumunu idrak eden Mustafa Reşit Paşa gibi bir büyük vatanperver çıktı. O kapkara günlerde milleti boğulmaktan kurtaran Tanzimat'ın, kara kuvvetin kahrına rağmen gerçekleştirilmesi, filhakika büyük bir cesaret ve vatanperverlik eseri idi. Reşit Paşa ile kendisini takip eden Ali ve Fuat paşalar da, Köprülüler gibi millet mesuliyetinin ne olduğunu bilen hamiyyet adamlarıydı." Bkz. Nurettin Topçu, *Millet Mistikleri*, 3. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013, s. 132. Bilindiği üzere Türkiye'de başta İslamcı çevreler olmak üzere muhafazakârlar ve bir kısım milliyetçiler genellikle Tanzimat Fermanı'nı ve fermanın mimarı Mustafa Reşit Paşa'yı kesin bir tavır ve sert bir üslupla çok olumsuz olarak değerlendirir ve eleştirirler.

Malazgirt zaferiyle başlatıyor ve Malazgirt'ten sonraki tarihi, Türk milliyetçiliğinin tarihi kabul ediyor. Çünkü ona göre İslam olmadan önceki Anadolu 'bize' benzemiyordu. Topçu'ya göre İslam, onu değiştirip biz(im) yapmıştır. Topçu, Anadolu topraklarında milliyetçiliğin ilk tohumlarını Anadolu Selçukluları'nın attığını, Osmanlılar'ın ise ilk milli devleti kurduklarını ifade ediyor. Fatih ve Yavuz gibi büyük padişahların Türkleştirme ve İslamlaştırma siyaseti ile milliyetçiliğin maddi bünyesini sağlamlaştırdıklarını, bu yüzden de insanlık davası ile yan yana yürüyen Osmanlıların ruhçu milliyetçiliğin en ideal temsilini sergilediğini ileri sürüyor. Osmanlının gerilemesini ve yıkılmasını ruhçu milliyetçilikten maddeci milliyetçiliğe bir geçiş olarak değerlendiriyor. Dolayısıyla 19. Yüzyılın sonu ya da 20. Yüzyılın başında başlayan milliyetçilik; kimilerince Türk tarihindeki ilk milliyetçilik çabaları olarak değerlendirilen Turancılık, Topçu'ya göre batıcı anlamda bir milliyetçiliktir (Topçu, 1999: 154-155).

Topçu,(1998a: 13) milliyetçilikten elbette kavramın ideolojik gereği olarak öncelikle Türk milletini sevmeyi ve onun çıkarlarını kendi çıkarlarına öncelemeyi anlıyor. Ancak Türk milletinin temel kurucu öğesi olarak İslam'ı gördüğü için, onun milliyetçilik anlayışında İslam merkezi bir ediniyor ve milliyetçilik ideolojisi İslami bir hale içerisinde değerlendirilir hale geliyor. Bu yüzden Topçu daha özde ve özelde İslam davasının hizmetkârı olmayı; "Peygamber'in (s.a.v.) ruhani serdarlığında Allah uğruna cihat" etmeyi anlıyor. O yüzden de İslam'dan arındırılmış bir milliyetçiliği iptidai buluyor. Nitekim kendisi bu durumu şöyle izah ediyor: *"İslam'ın ruhundan tiksinenler, son asırlarda Müslümanlığın mümesillerindeki zaaftan kuvvet alarak, tarihin çağları içerisinde gelişen gerçek milliyetçiliğimizi red ve inkâr ederek, iptidai kabile ruhunun hayatında milliyetçilik tohumları ve totem kültüründe ruh kaynakları aradılar. Elbette netice hüsran olacaktı. Vatandan uzaklarda vatan aramak, vücuttan uzaklarda ruh aramak gibi bir vehimdi"* (Topçu, 1998a: 12).

Nurettin Topçu milliyetçiliğinin iki önemli bileşeni, Türk ırkı ve İslam dinidir. Bir yandan milliyetçiliğin temel kavramlarını Müslüman Türk'ün Anadolu'daki varlığı üzerinden yeniden yorumlayıp inşa eden Nurettin Topçu, bir yandan da İslam inancının modern dünyadaki varlığının farklı tezahürleri üzerine kafa yorar. Türk, onun kafasındaki millet mefhumunun maddi (bedeni) boyutunu, İslam ise onun manevi (ruh) tarafını teşkil eder (Topçu, 1998a: 30). Dolayısıyla Topçu,Türk milletinin varlık sorununu bu iki kavramın yardımıyla aşmaya çalışır. Türk'ün biyolojik varlığı gerek şart iken, İslam yeter şarttır. Yani Nurettin Topçu İslamsız bir Türk varlığı düşün(e)mez. Topçu'ya göre Türk, İslam olduktan sonra Türk'tür. Nitekim kendisi bu durumu şöyle izah ediyor: *"Bize gelince, Mehmet Akif merhumun ikaz ve irşatlarından kuvvet ve ilham alarak Türklüğün Müslümanlıktan ayrılmayacağını son nesillere anlatmış ve bunu ruhi cihat halinde yaşatmıştık. Şimdi de o cihada devam ediyoruz"* (Topçu, 2012: 239). Kısacası Topçu'ya göre Anadolu milletini oluşturan yaratıcı hamle İslam'dır. Bu yaratıcı hamlenin ıstırabını ve coşkusunu yaşayanlar ise 'millet mistikleri'dir. Millet mistikleri, maddeten de işleyen bir süreç olan milletleşmeyi manevi yönden de imar ve inşa edenlerdir. Millet mistikleri,*"büyük adamlar, iman yaratıcılarıdır. Bunlar, hareketleriyle kâinatı velveleye verenler değil, şuurları harekete getirenlerdir, insanda irade yaratanlardır"* (Topçu, 1997: 23). Millet mistikleri tam anlamıyla millet fedaileridir. Kendilerini milletleri için feda ederlerken tam bir adanmışlık söz konusudur. Nurettin Topçu bu bağlama çok uygun düşecek olan büyük bir millet mistiği olarak andığı Hüseyin Avni'nin şu sözlerini aktarıyor: *"Köprünün üstünde evladımla karımı, üzerlerine gaz yağı dökerek yaksalar yine millet mücadelesinden dönmem"* (Topçu, 2013a: 35).

Nurettin Topçu (1997: 151) kendi milliyetçilik esaslarını şöyle sıralar: *"1. Millet dini, onun ahlakını, örflerini ve kalbini yoğurmuş Türk-İslam medeniyetine yön ve kaynak olmuş İslam dinidir. 2. Büyük vatan, Anadolu toprağıdır. 3. Soyumuz Oğuz çocuklarının Anadolu'nun dokuz yüz yıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur. 4. Dilimiz bu ülkede yüzyıllar boyunca devam edegelen tarihi olgunlaşma içinde varlık kazanan müşahhas ve zengin Türk dilidir. Ferdi isteklerin icadı olan mücerret ve hayatsız dil milli olmaz. 5. Devlet[5], büyük çoğunluğu köylü olan kütlenin iradesini yaşatan merkeziyetçi, otoriteli ve mesuliyetli devlettir. 6. İktisadi sistemimiz halkın bütün içtimai ihtiyaçlarını karşılayan ve her ferdi iş ahlakıyla seferber eden asrın geçer deyimiyle ruhçu sosyalist[6] sistemdir."*

Nurettin Topçu da diğer Anadolucular gibi milletleşme sürecinden bahsederken "somut vatan" olgusundan hareket eder. Belirsiz ve hayali bir coğrafyayı (Turan) değil, somut Anadolu toprağını vatan olarak kabul eder. Yine de ona göre vatan olmadan önce coğrafya sadece istismar edilen bir toprak parçasıdır ve kendi başına bir değeri yoktur. Toprağa değer kazandıran şey, onun bir ruh eşliğinde tarih içinde yoğrulmasıyladır. Ona göre Anadolu, büyük medeniyetlere yataklık yapmış önemli bir coğrafyadır. Ancak İslam öncesi medeniyetlerin milletleşme sürecindeki yeri sınırlıdır. Anadolu toprağı vatanın maddi boyutudur, maddeye ruhunu ve anlamını veren ise İslam'dır. Bu yüzden de Topçu milli tarihi, Anadolu'daki ilk medeniyetlerle değil, Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ve İslamlaşmasıyla başlatır. Topçu, coğrafyanın vatanlaşması hadisesini millet hayatının dönüm noktası ve kurucu unsuru olarak görür. Vatan, milli hayatın en büyük gerçeğidir.

Topçu'ya göre (2012: 34),*"Milli coğrafyaya vatan deniliyor. Bu milletin dayandığı en esaslı realitedir. Coğrafya veya toprak denilen bu unsur, sanki milli vücudun belkemiğidir, iskeletidir. En yakında elle dokunulur tarafıdır. Vatan, ufukları, havası, manzarası, toprak şartları ve geçinme şeklini tayin edici bütün hususiyetleriyle milleti karakterlendirir. Milletin en yakın mülküdür. Şahsiyetimizin bir parçası olduğuna göre toprak millete şahsiyetini kazandırıyor. Toprak aynı zamanda ırkı tayin ediyor. Vatan hudutları dışında ve toprak şartlarından tamamen müstakil ırk diye bir şey yoktur. Irklar, belli fizyolojik şartlarla muayyen topraklarda meydana geliyorlar. Toprak şartları ırkları yaratıyor ve evvelden belirli şartlar kazanmış olanları yoğurup yeni ırklar meydana çıkartıyor. Yeryüzünde ebedi değişmez ırklar görülmüyor. Irklar evrim geçiriyorlar. Bu evrimi idare eden toprağın şatlarıdır. Bugün Anadolu ırkı ile Tibet ırkı arasında bir yakınlık bulunmayışı bundandır."*

Topçu, Anadolu toprağını baz almadıkları için Turancılığı ve İslamcılığı eleştirir. Ona göre (1999: 134) *"Bu milletin halkını, bu toprak yaratmıştır. Bu hakikatten gafil olan memleket çocuğu,*

5 "Devlet kurmayan veya devletinden vazgeçen millet uzun yaşayamaz. Onda millet varlığını ve milli birliği kuran maddi ve ruhi unsurlar erir, ortadan kalkarak sahipsiz fertler kalır; onlar da başka devletlerin iradelerine bağlanırlar." Ve "Bütün büyük milliyetçiler, büyük devletçilerdir." Bkz. Nurettin Topçu, *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi,* 4. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012, s.50, 51.

6 "Müslüman Anadolu sosyalizmi demek, İslam'ın ruh ve ahlakına sahip olacak Anadolu'nun insanını ve bütün hayat kuvvetlerini, ferdi menfaatlarla ihtirasların sınırları dışına çıkarıp bir ilahi bölgede, tam iktidarı ile sağlam iradenin disiplini altına, millet selameti yolunda seferber etmek demektir.", "Anadolu İslam sosyalizminden başka milleti kurtaracak yol yoktur.", "Sosyalizm, çiğnenmesi halinde Allah'ın da affetmeyeceğini bildirdiği kul hakkının müdafasıdır." Bkz. Nurettin Topçu, *Ahlak Nizamı,* 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997, s.25, 163, 180. Ve "Bizim kendi bünyemiz için yeni iktisadi nizam, şu vasıfları taşıyacaktır: Devlet programı, devlet teşebbüsü ve devlet kontrolüne dayanan; devletin ortak işleteceği mahalli kooperatiflerin sermayesini kullanan, köylünün emeği ile çalışan, kârına köylüyü ortak yapan sosyalist sistem. Bu sosyalizm, ana unsur olarak fabrika amelesini değil, işlettiği toprağın asıl sahibi olan toprak işçisini, yani köylüyü alacaktır." Bkz. Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye,* 4. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999, s.150.

zaman zaman soydan ve vatandan ayrı İslamcılık, yine vatan toprağından kaçan Turancılık gibi bedenden ve kalpten ayrılmış sevdalar peşinden koşmaktan yorulmuş, aldanmış ve memleket mukeddaratını herbiri bir devirde aldatmıştır." Yine İslamcılığı şu şekilde eleştirmeye devam eder: *"Bu memleket çocuğunu yetiştiren emek ve toprağın hakkını inkâr ettiler. Coğrafya ile iktisadın millet varlığının iskeleti olduğunu, İslam'ın da ona hayat verici ruh olduğunu, ruhun bedenden, bedenin de ruhtan ayrılamayacağını düşünmediler"*(Topçu, 1999: 134). Topçu,Turancılık eleştirisi yaparken oklarını özellikle Ziya Gökalp'e yöneltir. Çünkü ona göre *"Ziya Gökalp son nesillerimizin ideal yaratmaktan aciz, bitkin ruhunun mesullerindendir."* Ona göre Ziya Gökalp'in idealleştirdiği gibi Turan fikri muhtevasız, hayali, 'muhayyile macerası olarak kalmış bir davadır' (2012: 24).

Nurettin Topçu,(1997: 36) Turancılığı kendi milliyetçilik anlayışı olan Anadolu milliyetçiliğinin tezi olarak değil, antitezi olarak görür. Ona göre Turancılık kendini körü körüne Acemleşme ve Araplaşma'ya kaptırmış olan toplumu, bu körlükten kurtarma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak Topçu Turancılık ideolojisinin Araplıkla, İslamlığı birbirine karıştırdığını ve bu yüzden de Türk'e yabancı olan Araplıktan kurtulmak isterken, Türk'e benliğini veren İslamlıktan uzaklaşma felaketine uğradığını iddia ediyor. Bu yüzden de Topçu bugünkü Türk toplumunun kültür ve iman buhranının sebebi olarak Turancılığı görüyor. Bu buhrandan kurtulmanın tek çaresi İslam'ın ruhu ile kültür ve iman kazanan Anadolu'ya dönmektir.

Nurettin Topçu bir milliyetçi olarak ırk meselesine de farklı yaklaşır. Topçu,Turancıları soyu milletle karıştırmakla suçlayarak, milleti ırktan ayırır. Nurettin Topçu (2013a: 140) ırkçı Turancıları, aşağı canlılara özel bir biyolojik davanın savunucular sayıyor. Yine onları et, kemik ve kan tahlil raporlarını milli hüviyet belgesi olarak kullanmakla itham ediyor. Bu yüzden Turancı ırk anlayışına karşı çıkıyor, ama büsbütün ırkı da inkâr etmiyor. Ona göre ırk bir gerçekliktir ve milleti oluşturan unsurlardan sadece bir tanesidir. Millet, ırkı da içeren ama ondan daha fazla bileşenleri olan bir şeydir. Milletin soy (ırk) dışındaki onu kuran ve yaşatan diğer bileşenleri dil, din, vatan ve tarihtir. Bunlar olmadan sadece soya (ırka) dayanarak millet oluşturulamaz. Millet maddi ve manevi bileşenleri olan bir bütündür; soy (ırk), vatanla birlikte bu bütünün maddi tarafını, tarih, dil ve din ise manevi tarafını oluşturur. Nitekim Topçu (2012: 33) bu durumu şöyle ifade ediyor: *"Millet de insan gibidir; onun da ruhu ve vücudu vardır. Onda da ruh, vücuda hayat verir ve vücudun ideali ruhu kuvvetlendirmektir. Millet vücudu nelerden meydana gelir? Onu teşkil edici unsurları, yani bu vücudun esaslı uzuvlarını araştıracak olursak bunları coğrafya, tarih ve güzel sanatlardan ibaret görürüz."* Millet vücudunun (milli tarih ve milli coğrafya) oluşması asırlar içerisinde olur. Bu süreç çok çalışmakla, fedakârlıklarla, kahramanlıklarla, şehitlerle örülen zorlu bir süreçtir.

Bu yüzden Nurettin Topçu (2012: 55) milleti ne sadece coğrafya, ne ırk, ne de sadece dil ve din beraberliği olarak görür. Topçu (1999: 150)milleti şöyle tanımlar: *"Millet, kökleri mazide, gövdesi halde bulunan, dalları ve yaprakları istikbale uzanan, geçmişte, halde ve gelecekte hatıraları, temayülleri ve tasavvurlarıyla birleşmiş olan varlıktır. Maziden gelip halden geçerek istikbale akan bir nehir gibidir. Milleti yaşatan hayati kuvvetler onun mazisinde gömülüdür. Bu kuvvetler halin hayat tarlasını suladıktan sonra, yine kaybolmaz, toprağa gömülmezler, istikbali de onlar yaratırlar."* Yani millet, geçmişle gelecek arasında bir bütündür. Ona göre Türk milleti *"Anadolu'nun dokuz yüz yıllık tarihinin yarattığı bütün olaylarının, inançlarının ve mefahirinin,*

ahlakının, sanatının çocuğudur" (Topçu, 1999: 142). Nurettin Topçu'nun ırk ve milleti birbirinden ayırdığı gibi millet ile milliyetçiliği de birbirinden ayırt ettiğini belirtmekte fayda var. Topçu milleti realite, milliyetçiliği ise ideal olarak ifade ediyor. Topçu'ya göre milliyet, bir milletten olma, bir millet topluluğuna bağlanma iradesidir. Buna karşın milliyetçilik ise, bu iradenin bir ideal olarak yaşatılması arzusudur (Topçu, 2013b: 78).

Bir Türk milliyetçisi olarak Nurettin Topçu yüceltilmiş bir Türk veya Türk milleti imgesine sahiptir. İdealize edilmiş Türk/Türk milleti imgesi romantik bir bakışın eseridir. Elbette bugünkü Türk'ü ya da Türk milletini ele alırken zaman zaman eleştirel olduğu açıktır. Ancak özellikle bin yıllık tarihin inşacısı olan Türk/Türk milleti hep olumlu sıfatlarla resmedilen bir Türk'tür. Nitekim Nurettin Topçu (2012: 219) bugünkü Türk milletini de hak adına yüz yıllarca cihat etmiş bir milletin çocukları olarak sitayişle anar. Ona göre bin yıllık Türk tarihi 'ilimle ahlakın', 'şerefle adaletin' tarihi olmuştur. Türkler bu topraklarda asırlarca aşk ve imanın saltanatını yaşatmışlardır. Topçu'ya göre bunları gerçekleştiren 'büyük', 'muazzam' Türk milleti, 'hiçbir kuvvet karşısında eğilmeyen', 'ince ruhlu', 'ruhani zevk' sahibi, 'derin bakışlı', 'bağışlayıcı', 'fedakâr', 'misafirperver'dir. Yine ona göre "Hakperest tarih, Türk'ü iman ve ahdine vefalı, 'dertli insan' diye kaydetmelidir (Topçu, 2011: 55).

Türk milletini yüceltici sıfatlarla değerlendiren Topçu, bir milliyetçi olarak millet kavramının kendisini de çok olumlu anlamlar yükleyerek değerlendiriyor. Bu anlamda Topçu 'millet'e adeta mistik bir anlam yükleyerek onu, *"Allah'a yönelen insan iradesinin dinlendiği ara duraklardan birisi"* olarak tanımlıyor.Ona göre millet, 'insan aşkı' ile 'Allah aşkı' arasında bir ara basamaktır ve birçokları bu ara basamaktan geçmiştir. Topçu belki biraz da zorlayarak tasavvuftaki seyri sülüğü andırırcasına milleti Allah'a doğru yolculukta manevi bir durak gibi tasvir ediyor. Nitekim şu ifadesi bu anlamda çok dikkat çekicidir: *"Fenafillah' sırrının ilk denemesi millet aleminde yapıldı"* (Topçu, 2012: 33). Yani temel amacı Allah'a ulaşmak olan insanın ara duraklarından biri millet'tir. Milletin varlığı içinde kendi benliğini eritebilen insan, böylelikle sonraki manevi yolculuğunda benliğini Allah'ın varlığında yok etmenin ilk deneyimini yaşamış olacaktır. Bu jargon, Topçu'nun önce millet kavramını, daha sonra da milliyetçilik kavramını dini bir zemine çektiğini ve orada söz konusu bu iki kavrama da meşruiyet kazandırmaya çalıştığı şeklinde yorumlanabilir.

Kendisini Anadolu milliyetçisi olarak tanıtan Topçu'ya göre Anadoluculuk, ırk davası değil 'ruhçu milliyetçilik' davasıdır. Ona göre maddi bir unsur olan ırkı öne çıkaran milliyetçilik batı tipi maddeci ve barbar bir milliyetçiliktir. Buna karşın ırkı değil de ortak bir tarih ve kültür içinde kader birliği yaparak teşekkül etmiş milliyetçiliği savunur ve ona da 'ruh milliyetçiliği' adını verir. Ruh milliyetçiliğinin başlangıcı, Türklerin kesin olarak Anadolu'ya yerleşmelerinin sembolü olan Malazgirt zaferiyle ilişkilendirilir. '1071' tarihi ruh milliyetçileri için bir dönüm noktasıdır. Bu tarih yeni milliyetçiliğin ortaya çıkışının, Türklerin Anadolu toprağında İslam'ın ruhuyla yeni bir medeniyet kurmasının, tam manasıyla yeni bir vatana kavuşmalarının ve baştan aşağı yenilenmelerinin ve yeni bir kimlik kazanmalarının simgesidir. Bu yüzden Topçu milli tarihe bir bütün olarak çok değer verir. Ona göre bir "millet, tarihinden ibarettir" (Topçu, 1998a: 91). Eğer tarih (mazi) yoksa, millet de yoktur, insan da yoktur. Milleti, tarihten sıyırırsanız geriye insan sürüsü kalır.

Topçu'ya göre Anadolu milleti, Anadolu'ya yerleşen ve İslam'ı kabul eden göçebe Orta Asya Türklerinin Anadolu'daki mevcut tarımsal ekonomik düzeni benimseyen ve sonra bu topraklarda yerleşik düzene geçmesiyle oluşmuştur. Ona göre *"İslam dini Anadolu'daki özelliğini, bu çiftçi ve toprağa bağlı yaşayan halkın esaslı karakterinden aldı, buradaki maddi unsurların muayyeniyetine büründü. İslam dini, Anadolu köylüsünün ruhunda başka bir üslup kazandı"* (Topçu, 1999: 137). Topçu,ekonomi hayatını da bir milleti yaratan temel unsurlar arasında sayıyor. Çünkü Topçu'ya (2013b: 75) göre ekonomik özellikler milletlerin ruh yapılarına ve ahlaki karakterlerine etki ediyor. Örneğin çiftçi milletlerin çalışmalarındaki süreklilik, değişmezlik, neticelerden eminlik, karşılığında bulmaktadır. Bunlar umumiyetle değişmez karakterli, emniyet edilir, dostluklarına bağlı, fedakâr insanlardır. Dıştan gelen tesirlerle kolay kolay değişmezler. Dışarıya kapalıdırlar.

Nurettin Topçu Anadolu'daki milletleşme sürecinin en önemli unsurlarından birinin İslam olduğunu sıklıkla vurgular. Topçu bir yandan İslam öncesi Türklerin tarihini öte yandan da Müslüman Türk'ten önceki Anadolu uygarlıkları tarihini 'bizim' saymaz. Çünkü ona göre ne İslam olmadan önceki Türk, ne de İslam öncesi Anadolu 'bize' benzer. Topçu'ya göre Türkü ve Anadolu'yu bizim kılan İslam'ın ruhuyla donanmasından sonradır. Topçu, Türk tarihindeki İslamlaşmaya ne kadar değer veriyorsa, İslam tarihinde de Türklere o kadar veriyor. Ona göre İslam'ın ruh ve adalet mefkûresini her kavimden daha büyük bir samimiyet ve kuvvetle yaşatmış olanlar da Türklerdir (Topçu, 2011: 66-67).Bu yüzden de Topçu Türk–İslam sentezini, dünyada eşi benzeri görülmeyen, 'mesut' ve 'verimli' bir sentez olarak yorumluyor. Bu birleşmede İslam, Türk'e ilahi bir ruh bağışlarken, Türk de İslam'a kendisini vermiştir. Topçu'ya göre İslam'dan önceki Türkler *"Şamanlık denen sihirbaz ibadetinin dar ve ruhsuz kalıbında cevherini"* işleyememiştir. Türk'teki cevheri İslam ortaya çıkarmıştır (Topçu, 1999: 143).

İslam'ın Topçu düşüncesindeki merkezi ve belirleyici yeri, sadece milliyetçilik özelinde değil, daha genel anlamda onu İslam üzerine derinlikli düşüncelere itmiştir. Topçu İslam'ı mümkün olduğunca kendi bütünlüğü içinde anlamaya çalışmışsa da, daha özel de İslam'ı bir ahlak manzumesi olarak algıladığı, tabiri caizse İslam'ın esasını ve özünü ahlak olarak telakki ettiği eserlerinin toplamı üzerinden rahatlıkla gözlemlenebilir. Buradan hareketle Topçu'nun düşünce dünyasının temel özelliği 'ahlak' ortak paydası üzerinden ifade edilebilir. Onun ahlak anlayışı üç esasa dayanır; bunlar, hürmet, merhamet ve hizmettir. Hürmet, bütün varlıklara değer vermektir; merhamet, her varlığı kendimizden daha fazla sevmektir; hizmet ise varlığımızdan yayılıp Allah'ı aramaktır. Topçu, ahlak meselesini o kadar öne çıkarır ki; İslam dünyasının kötü durumunu açıklarken de ahlaka işaret eder. Ona göre İslam dünyasının içinde bulunduğu kötü durumun sebebi ne siyasi, ne ekonomik, ne ilmi ne de fikridir. Asıl sebep, Kuran'ın özü olan ahlakın kaybedilmesidir (Doğan, 2005: 445).

Nurettin Topçu bir inanç ve ahlak manzumesi olarak İslam'a ne kadar sadıksa, İslam adına toplumda yaşatılan dine de o kadar karşıdır. O İslam'ın sadece şekilden ibaret olarak algılanmasını yanlış bulur. Örneğin şu sözleri bu bağlamda çok manidardır: *"Mevlid okutup yemeğini yerde diz çöküp yemekle Allah'a yarandığını sanan Müslüman, ruhunu kuvvetlendirmiş ve Allah'a yaranabilmiş, kendini O'na yakınlaşmış sanmasın"* (Topçu, 2012: 67). Topçu bu anlamda sadece dini, şekilden ibaret görüp bir takım ritüellere, hurafelere, bidatlere boğanları değil, İslamcıları ve şeriatçıları da eleştirir. İslamcıları ve şeriatçıları da

bir anlamda kabuktan içeriğe nüfuz etmemiş, yüzeyseller olarak kabul eder: *"Dini şeriatten ibaret addetmek, bir hayat yerine onun şeklini, bir tablo yerine çerçevesini, meyve yerine kabuğunu, ruhani bir seyahat yerine geçilen yolu almak demektir"* (Topçu, 1999: 81). Ona göre İslamcılar yada şeriatçılar İslam'ın ruhunu idrak edememişlerdir. Nitekim şu ifadesi onun bu yöndeki kanaatini çok iyi anlatıyor: "İslam'da tarikat, şeriatçıların ruhsuz tahakkümlerinden ruhları kurtarmıştı" (Topçu, 2012: 68).

Modern dünyanın maddeciliği karşısında İslam maneviyatının kurtarıcılığına sıklıkla vurguda bulunan Topçu, İslam düşüncesinin bir Rönesans'a ihtiyacı olduğunun altını çiziyor. Topçu (1999: 97-105) yapmayı özlediği Rönesans'ın basamaklarını şöyle belirliyor; birincisi Kur'an'dan işe başlamalıyız; Rönesans'ımızın ilk ve ana kaynağı Kur'an'dır. İkincisi aklın saltanatını ilan etmeliyiz. Üçüncü basamak hür düşünceye ulaşmaktır. Dördüncü basamak sanattır. Beşinci basamak ise bu Rönesans'ı yapacakların yetişecekleri okullar açmaktır. Bu Rönesans'ı gerçekleştirmenin yolu Topçu'ya göre Kur'an'a yönelmekle birlikte, İslam'ın ilk asırlarındaki mistik hareketleri canlandırmaktan geçiyor. Topçu'nun (1999: 94) bundan kastı ise İslam'ın ruh cephesi ve hakikati olan tasavvuftur. Ona göre tasavvuf hayatı, bütün ülkeyi saran tam ve sarsılmaz bir teşkilat haline koyulmadan bir Müslüman cemaatine varlığından bahsetmek bir yanılgıdır. Topçu, İslam dünyasının kendine ait bir felsefesinin olmayışını da İslam aleminin perişan halini doğuran bir etken olarak anıp, İslam düşüncesinin Rönesans'ı bağlamında, kendimize ait bir felsefe teşekkül etmenin lüzumuna da vurguda bulunuyor. Bu bağlamda kendi önerisini de geliştiren Topçu (1999: 66), kendi felsefemizin olması gereken temellerini tekâmülcü, sosyalist ve idealist olarak belirliyor.

Nurettin Topçu, yüzü Doğu'ya dönük ama Batı'ya da bigâne kalmayan bir kişidir. Batı'yla ilişki kurma yanlısı olan Topçu, medeniyeti kuran değerler bakımından Doğulu olmamız gerektiğini ifade eder. Her zaman milli kültürü önemseyen Topçu, Batıcılardan ayrı bir anlayış içindedir. Batıya teslim olmayı istemez, ama Batı'yı içermek ister. Batının içinde kaybolmayı değil, Batı'yı kendi içinde eritmeyi önemser. Bu anlamda radikal bir Batı karşıtlığı da yoktur. Aksine bir de 'medeni' unsurlar noktasında 'açık' olmamız gerektiği anlayışındadır (Alver, 2006: 262). Topçu bugüne kadar Türk düşüncesinde ya da siyasetinde Batı karşısında iki ana yaklaşım ortaya çıktığını ama her ikisinin de sonuçta hatalı olduğunu ifade ediyor. Birinci yaklaşım Batı'ya maddi düzeyde hayranlık besleyenler ve Batı'yı kısmen kabul edenler; örneğin sadece tekniğini almak isteyenlerdir. İkinci yaklaşım ise batıyı bir bütün olarak değerlendirenlerdir. Batı'yı parçalayıp, bölmeden kültürü ve tekniğini bütünüyle almak isteyenlerdir. Topçu, her iki yaklaşımın da batıyı doğru değerlendiremediği kanaatindedir. O, batıyı derinlemesine ve gerçek özüne inerek ele almaktan yanadır. Ama bu ele alma, bazı İslamcıların yaptığı gibi sadece tekniği alıp ahlakı bırakma şeklinde bir tercih değildir. Topçu, Batı'nın ahlakını bırakmak yanlısı yada maddi taraflarını, örneğin tekniğini tamamıyla almak yanlısı değildir. Ona göre Hz. İsa'nın yeryüzüne getirdiği aşk ahlakına dayanan Batı ahlakında hiçbir sorun yoktur. Batı'da kötülükler vardır ama bu kötülükler ahlakında değil, ahlakına da düşman olan başka şeylerdedir (Topçu, 1998b: 40). Bu yaklaşımıyla Batı'yı bütüncül olarak değerlendiren Topçu, Batı'ya yaklaşımında ne tam batıcılara ne de İslamcılara benzer.

Nurettin Topçu hiç kuşkusuz Türk milliyetçilik tarihinin en özgün düşünce adamlarından biridir. Düşüncesini inşa ederken zıtları bir potada eritmenin büyük gayreti içerisinde

olan Topçu, İslam'la milliyetçiliği, İslam'la sosyalizmi[7] ya da sosyalizmle milliyetçiliği harmanlamanın teorik imkânsızlığını aşmaya çalışarak var olmaya çalışmış bir düşünce adamıdır. Kendince söz konusu ideolojilerin sivri uçlarını törpülediğini ve onları mümkün bir sahada buluşturduğunu sanan Topçu, esasta düşüncelerinin değerlendirme ıskalası olarak arka fonda daima İslam'a yer vermiştir. O yüzden de başvurduğu her yeni kavram ya da ideolojiyi İslam perspektifine oturtmanın gayreti içinde olmuştur. Felsefi veya sosyolojik bazı kavramlar üzerinden yürüttüğü bu faaliyet, entelektüel bir endişenin neticesi olarak anlaşılabilir. Ancak bazı ideolojik kavramlar üzerinden yürüttüğü benzer çaba Topçu'nun düşünce dünyasına ilişkin bazı haklı kuşkuları da beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda İslamcı çevrelerin Topçu'nun düşünsel faaliyetlerine ilişkin kuşkucu yaklaşımını, onun fikirlerini kavrayamamak olarak lanse etmek hakkaniyetli bir yaklaşım değildir. Ayrıca İslamcıların Topçu'ya mesafeli durmalarının temel nedeni onun İslamcılığı ve bazı dini zihniyet tezahürlerini eleştirmiş olması değildir. Ya da İslamcılığı siyasi hedefleri olan akılcı-selefi bir hareket olarak halk İslam'ının dışında/karşısında tanımlaması değildir. Veya Şeriatı (kabuk) değil de tasavvufu (öz) (böylelikle dini düşünceyi dinin kurallar ve hukuk kısmına inhisar etmekten kaçınmak ister, ancak tasavvufun şeriattan ayrı düşünülemezliğini ya da tasavvufun özünü koruyan şeyin bir anlamda şeriat olduğunu unutur gibi) savunmuş olması da değildir. İslamcıların Topçu'ya mesafeli duruşlarının temel nedeni; öz iddiaları itibariyle İslam'ın temel inanç ve ilkeleriyle çelişen ideolojilerin (sosyalizm ve milliyetçilik) İslamileştirilmesi çabasıdır.

Yine de Topçu düşüncesindeki bu riskli salınıma rağmen, onu İslam düşüncesinin samimi bir hadimi olarak tarif etmek mümkündür. İslam düşüncesi ekseninde bakıldığında kendisini bir İslamcı olarak tanımlamaması bir sorun olarak kabul edilmeyebilirdi; nitekim değildir de. Ancak bir müslüman olarak kendisini bir İslamcı olarak tanımlamama özgürlüğüne sahip Topçu'nun, kendi İslami perspektifini İslam inanç ve düşüncesinin imkânları ve sınırlılıkları içerisinde değerlendirme zorunluluğu olduğu iddia edilebilir. Yani Topçu eğer tartışmayı içerden ve öz dinamiklerle yürütüp, bünyeye aykırı unsurları dahil etmeseydi ve bunları kendi kimliğinin betimleyicileri olarak kabul edip, deklere etmeseydi İslam düşüncesi içerisindeki yeri daha kayda değer olurdu. İslam düşüncesi açısından Topçu'nun kendi ismi etrafında yarattığı gerilim eleştirel tavrı nedeniyle değil, ekletik bir yol tercih etmesi dolayısıyladır. Her yöne çekiştirilmesinin esas nedeni "*Anadolu İslam sosyalizmini*" savunan bir '*Türk milliyetçisi*' olmasındandır.

7 D. Doğan Topçu'nun sosyalizm savunusuyla diğer dini hareketlerden ayrıştığını belirtirken; diğerlerinin 'kapitalist nizam tarafında durduğu' gibi haksız bir değerlendirmede bulunuyor: "Dini hareketlerin neredeyse tamamıyla kapitalist nizam tarafında durduğu bir dönemde, Topçu, sosyalizmi savunarak da İslamcılardan ayrılmıştır." Bkz. D. Mehmet Doğan, "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık,* 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 442.D. Mehmet Doğan'ın bu çıkarıma nereden vardığı merak konusudur. Zira kapitalist sistem lehine beyanda veya yorumda bulunan, bırakın tamamını bir tek dini hareket var mıdır? Aksine bütün dini hareketler az ya da çok kapitalist sistemin ana öğeleri olan ilahlaştırılmış birey, kutsanmış servet, aşırı üretim, ihtiyaç fazlası tüketim, abartılı kâr, maddileşme ve yabancılaşmayı eleştirmişlerdir.

Kaynaklar

AKTAR, Cengiz (2002), "Osmanlı Kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik,* İstanbul: İletişim Yayınları.

ALVER, Köksal (2001), "Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken", Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: III, Sayı: I, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

ALVER, Köksal (2006), "Anadoluculuk ve Nurettin Topçu", Hece Dergisi, Sayı: I09, Ankara: Hece Yayınları.

ATABAY, Mithat (2002), "Anadoluculuk", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik,* İstanbul: İletişim Yayınları.

AYVAZOĞLU, Beşir (2002), "Tanrıdağ'dan Hira Dağı'na Uzun İnce Yollar", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik,* İstanbul: İletişim Yayınları.

COPEAUX, Etienne (1998), *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine,* Çev. A. Berktay, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

ÇINAR, Metin (2013), *Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat,* İstanbul: İletişim Yayınları.

DEREN, Seçil (2002), "Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik,* İstanbul: İletişim Yayınları.

DOĞAN, D. Mehmet (2005), "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık,* 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

ELİBOL, Sadettin (2004), "Muhalif Bir Düşünce Okulu: Hareket Dergisi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık,* 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

GÖÇEK, Fatma Müge (2002), "Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik,* İstanbul: İletişim Yayınları.

NUR, Rıza (1992), *Hayat ve Hatıraların-1,* Yay. Haz. Abdurrahman Dilipak, İstanbul: İşaret Yayınları.

SARITAŞ, Mehmet (2004), "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık,* 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

TOPÇU, Nurettin (1997), *Ahlak Nizamı,* 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

TOPÇU, Nurettin (1998a), *Büyük Fetih,* 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

TOPÇU, Nurettin (1998b), *Kültür ve Medeniyet,* 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

TOPÇU, Nurettin (1999), *Yarınki Türkiye,* 5. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

TOPÇU, Nurettin (2011), *Amerikan Mektupları Düşünen Adam Aramızda,* 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

TOPÇU, Nurettin (2012), *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi,* 4. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

TOPÇU, Nurettin (2013a), *Millet Mistikleri,* 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

TOPÇU, Nurettin (2013b), *Sosyoloji,* 4. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

TOZLU, Selahattin (2004), "Anadolu Türk Tarihi ve Anadoluculuk", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, Erzurum.

ÜLKEN,Hilmi Ziya (1992), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* 3. Baskı, İstanbul: Ülken Yayınları.

4. BÖLÜM

Nurettin Topçu'da Eğitim ve Ahlâk Felsefesi

Hareket, Muharrik ve Şahsiyet: Nurettin Topçu'da Ahlakın Yeniden İnşası

Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

Topçu, felsefi düşünceleri itibarıyla da bir hareket adamı olarak da tam bir ahlakçıdır. Onun ahlakçılığı, belirli bir sistem içerisinde anlaşılabilir. Bu sistemin zemini, harekettir; hareket vasıtasıyla kazanılan şahsiyettir; bütün bunları harekete geçiren yani hareket ve şahsiyetin muharriki olan da mesuliyettir. Hareket, şahsiyet ve muharrik durumunda bulunan mesuliyet iradede birleşir; her biri bir irade meselesidir. Hareket, hürriyetle manasına kavuşur ve hareketin hürriyeti de harekete ahlakilik vasfı kazandırır.

Âlem, üç şeyin bütünüdür: Varlık, düşünce ve hareket. Varlık olmadan hiçbir şeyin gerçekleşmesi mümkün değildir. Düşünce, insanın kılavuzudur. Hareket ise hayatın gayesidir. İnsanı, hayatı boyunca kendinden çıkaran ve daha üst amaçlara bağlayan harekettir ve *"iradenin eseri olan her hareket, mükemmele, daha mükemmel bir özlemdir. Bu, iradenin kendini denediği bir egzersizdir".*[1] Topçu'nun, İsyan Ahlakı'nın "Ahlak Problemi Nasıl Ortaya Çıkıyor?" başlıklı kısmı, bu iki cümleyle başlar. Böyle bir başlangıç, ahlak meselesinin bir hareket, hareket meselesinin de bir irade meselesi olarak ortaya çıktığını ifade eder. İrade de, hareket olarak kendisini, mesuliyetin mecbur edişiyle hareket ile dener. Bu deneme esnasında insanın kazandığı ise şahsiyettir. İnsanı ahlak ile tanıştıran da bu şahsiyet oluştur. O, tam anlamıyla bir şahsiyetçidir.Kendisi de, *"ferdiyetin bir geçiş, insan ile Allah arasında bir vasıta olduğu bir şahsiyetçilik noktasında"*[2] bulunduğunu söyler. Onun şahsiyetçiliği, aynı zamanda bir insan görüşü de ortaya koyar ve insan, hürriyetini kendisiyle ve kendisine karşı konulan engellerle çarpışmasından elde eder. Bu, insan varlığının bizzat kendisinin bir muharebe alanı olduğu anlamına gelir ve bu muharebeden, hareket vasıtasıyla ahlak ortaya çıkar ve şahsiyet de, bu muharebenin gerekliliğinin bir işareti olarak anlaşılır. Muharebenin, çatışma ve çarpışmanın olmadığı yerde hareket, hürriyet ve şahsiyet olmaz. Şahsiyetin olmadığı yerde insan, ya sadece nicelikten ibaret bir fert ya da içinde bulunduğu toplumun determinasyonuna tabi olarak kalır.

Şahıs karşılığı olarak kullanılan batı dillerindeki personne kelimesi Latince personna kelimesinden, Latinceye de Etrüsk kaynaklı phersu kelimesinden geçmiştir. Personna, uzun zaman maske, daha sonraları da maske giymiş oyuncunun oynadığı rol anlamlarında

1 Nurettin Topçu, İsyan Ahlakı, Çev., Mustafa Kök-Musa Doğan,İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995, s. 25.

2 A.g.e., 198.

kullanılmıştır. Arapça şahıs ise yükselmek, görünmek, ortaya çıkmak, birine sabit şekilde bakmak ve birini temsil etmek anlamlarına gelen şahasa kelimesinden gelmektedir.[3]Bu anlamlar göz önünde bulundurulduğunda şahıs, müşahhas olan yani zaman ve mekânda kendisini belli eden, gösteren insan varlığına işaret etmektedir. Belli olan, görünen, müşahhas olan bir varlığın en önemli özelliği ise niteliklerle yüklü olmaktır. Öyleyse şahıs, niteliklerle yüklü bir ferttir. Şahıs olmanın en önemli özelliği de, kendisi ile kendisi olmayan arasındaki farkı bilmek ve ona göre hareket etmektir. Onu, kendisi olmayana zorlayan her türlü esaret altına alıcı emre onun cevabı, hayırdır. Böylece şahıs, hem hürriyetine hem de kendisine sahip çıkmasını bilendir.

Topçu'yu, yukarıda söz konusu ettiğimiz tarzda ahlakın yeniden bir inşası için hazırlayan sebeplerden birisi, Fransa'da doktora tezini hazırlarken tanıdığı ve oldukça da etkilenmiş olduğu Hareket Felsefesi ve bu felsefenin kurucusu Maurice Blondel olmakla birlikte, insanımızın ve toplumumuzun içinde bulunduğu ahlakın, şahsiyet ve mesuliyet ile birlikte irade ve hareket adamı yetiştirmek bakımından yaşadığı zafiyettir. Oysa İstiklal Mücadelesi ve bu mücadelenin kahramanları olan Anadolu insanının iradesi, bu iradeye kaynaklık eden İslam Tasavvufu, bu tasavvufun örnek şahsiyetleri göz önüne alınırsa Topçu'nun çabasının anlamı açık bir şekilde anlaşılabilir.Çünkü sosyal pozitivizmin, sosyolojizmin baskın olduğu bir dönemde fertten şahsiyete gidişte ferdi ve şahsiyeti yok eden bir toplumsal ödev ahlakı anlayışı karşısında şahsiyetin birliğinin parçalandığı ve hürriyetin tehlikede olduğu, bu suretle de yaratıcı hareketlerin önüne set çekildiği gerçeğine karşı, şahsiyet kazanmış ferdiyetimizin değerine, bu değerin ortaya koyduğu ilahi iradeden kaynaklı hareketler sistemine olan ihtiyaca bir cevap gerekiyordu. Nurettin Topçu, bu ihtiyaca, ıstırap halinde bir cevaptır.

Hayatımızın en önemli ve en zaruri hadisesi olan hareket, kendisinde ağır bir mesuliyet taşır. Çünkü mesuliyet, hareketin sonunda ortaya çıkan bir katlanma, pişmanlık, övünç duyma ya da vicdan azabı şeklinde ortaya çıkmaz. Tam tersine mesuliyet, hareketten önce hareketin yönünü tayin eden, harekete rehberlik eden bir ilke durumundadır. Bundan dolayı da hareketin kaynağında mesuliyet bulunur. Mesuliyet der Topçu, *"beni harekete sürükleyen, bende doğan zorlayıcı emirdir."*[4] Hareket, kaynağında bulunan mesuliyete uygun olarak ilerlemek gibi bir zarureti kendinde içkin olarak taşır. Hürriyet de, hareketin kendisinde içkin olarak taşıdığı bu zarurete uygun olarak hareketi gerçekleştirebilme güç ve iradesidir. Topçu'nun ifadesiyle hürriyet, *"içten veya dıştan iradeye yabancı hiçbir kuvvet tarafından zorlanmaksızın bizzat kendi seçimi ile kendi kendisini belli bir harekete zorlamak hususunda iradenin sahip olduğu kudrettir."*[5] Bir bakıma hür hareket, bendeki zorlayıcı emir olan mesuliyete uygun hareket edebilme gücüdür. *"Yalnız insana mahsus olan hareket (action), kendi kendisini ve başka varlıkları değiştirmek demektir. Bununla insan hareketleri hür oluş vasfını kazanıyor… Hürriyetim, hareketimin varlığı sayesinde vardır ve hareketle birlikte kendini gösterir."*[6] Hareketin hürriyeti, emredici ve esaret altına alıcı otoritelere karşı isyan ile insanın

3 Bilal Dindar,EmmanuelMounier'dePersonalizm, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 25.

4 Nurettin Topçu, Yarınki Türkiye, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997, s. 42-43.

5 Nurettin Topçu, Devlet ve Demokrasi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998, s. 144.

6 Nurettin Topçu, Var Olmak, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998, s. 15.

kendisini koruyup ahlaki ilkelere göre hareket edince hareket, ahlakilik vasfı kazanır.

Topçu'ya göre *"tam ve gerçek hareket, en iptidai bir karar ve feragatte bile, bütün âleme yayılış, oradan da sonsuzluğa geçiş, sonra sonsuzluktan aldığı kuvvet ve bütün âlemden aldığı ibretle, aynı zamanda zekâ ile iradenin bütün kuvvetlerini kullanarak, tekrar kendi ferdi âlemimize dönüş ve bu noktadan âlemle temastır."*[7] Topçu'nun bu ifadelerinde insan, hareketi sayesinde âlemle ve sonsuzlukla temas etmekte ve bu temas ile sonsuzluğun hareketini kendi hareketi yapmak suretiyle asıl olarak var olmayı sağlamaktadır. Ancak bu, hemen gerçekleştirilen bir hal değildir. Sonsuzluğa yönelmiş olan herektin kaynağında bulunan irade, hareketi sonsuzluğa yönelten bir karar merci olarak, insanın kendi içerisinde derinleşmesinin de sebebi olmakta, insan kendi içinde derinleştikçe de kendi dışına çıkarak bütün âleme yayılma zaruretini duymaktadır. Bu, kendi isteğimizi âlemin isteği yapmak değil, âlemin isteğini kendi isteğimiz haline getirmek demektir. Çünkü der Topçu, *"kendi dileğini âlemin dileği yapmaya çalışmak, âlemin sonsuzluğa uzanan hareketlerine engel koymaktır, kâinatın hürriyetine set çekmeyi istemektir. Aksine olarak âlemin dileğini kendi dileği yapmak istemek, âlemin kalbini kendi varlığına sığdırmaya çalışmak: İşte gerçek ve hür hareket yolunda ilerleyiş bununla oluyor."*[8] Bu ilerleyiş ile yaptığımız şey, varlığımızı sonsuzlukta aramaktır, yani var olmayı aramak ve var olmayı gerçekleştirmektir.

Varlığımızı sonsuzlukta aramak ya da orada var kılmak için bir atılış ve bizdeki iradenin şahidi olan hareketin, "istek halinde âleme yaygın kudretin bizdeki adı"[9] diye tanımlanan irade, hızını ıstıraplarımızdan alır.

İnsan varlığının bir muharebe alanı olduğunu söylemiştik. Hürriyet ve ahlakın bu muharebeden çıktığını da ifade etmiştik. İşte irade, bu muharebenin hakiki kahramanı olarak bizdeki denkleşmeyi sağlayan bir kudrettir. Çünkü *"irade, içimizden dışa çevrili itici kuvvetlerle frenleyici kuvvetler arasında bir denkleşmedir."*[10] Denkleşme, içimizde yaşadığımız duygular ile dışımızdan emir biçiminde gelen kuvvetler ve tazyikler arasında sağlanır. Bu denkleşme esnasında ortaya çıkan da hareketlerimizdir. Kısmen, Nietzsche'nin söz konusu ettiği Apollon ile Dionisos arasındaki gerginlik gibi bir durum söz konusudur.Bu gerginliğin dengeye kavuşması, trajik insanı ortaya çıkarır.

Topçu, duygular olarak adlandırdığı itici kuvvetleri kendi içerisinde de ayırır. Egoist olan duygular, hayvani ve süfli bir hayata yönlendirirken, özgeci olanlar bizi kendi dışımızdaki sosyal gerçekliğe bağlarlar ve aile, millet ve insanlıkla irtibata geçişimizi temin ederler. Bizi ideal düzene iştirak ettiren duygular bilim, sanat ve ahlakla ilgilidir. Allah'a yönelmemizi sağlayan duygular da din ile ilgilidir. Topçu'nun yaptığı bu ayırıma göre insan en alt seviyeden başlayarak en ideal olana doğru kendisini aşarak ilerler. Bir bakıma *"insanlığın yükselişi, ilahi iradeye iştirake götüren yolda ilerleyiştir. Bu yol aileyi, milleti, insanlığı istemek, hakikati, sanatı, ahlakı istemek ve bunların hepsi için, hepsini ihtiva eden sonsuz kudreti, fani hareketlerine*

7 A.g.e, s. 18.

8 A.g.e., s. 16-17.

9 Nurettin Topçu, İradenin Davası, İstanbul: Hareket Yayınları, 1974, s. 9.

10 A.g.e., s. 8.

sıkıştırmak ihtirası ile istemektir."[11] Bizi sonsuzluğa iştirake götüren itici kuvvetler, frenleyici kuvvetler tarafından engellenmeye çalışılır ve insan hareketlerini determinizmin planı içerisine sıkıştırmaya çalışırlar. İrade, hareket sayesinde bu engelleri aşmaya çalışır. İrade, engeller tarafından kendisine uygulanan tazyiklere karşı koyduğumuz içsel bir kuvvet olarak kendisini belli eder. Bu çarpışmadan doğan hareket, hürriyet ve şahsiyetimizi oluşturur. Ancak herkeste gerçekleşen hürriyet ve oluşan şahsiyet aynı değildir. Hatta insanların çoğunda dıştan gelen tesirlere aksi tesirde bulunmak durumuna rastlanmaz. Çoğu insan, gelen tesirleri olduğu gibi kabul eder ve bu tesirlere uyarlar. Şahsiyet bakımından zayıf insanlardır bunlar. Topçu, realistleri böyle düşünür. Çünkü onlar, ıstıraptan kaçarlar. Çünkü karşı koymak, ıstıraba talip olmaktır. *"Realist ruhlar, dıştan gelen tesirlerle çarpışmayı asla göze alamayan, fakat bunlara yenilmemesini de bilen kurnaz ruhlardır. Bunlar hayatın siyasileridir."*[12] *Mücadeleyi göze alamadıkları için de hayatla mücadele edenleri, "harp eden kahramanları akılsızlıkla itham ederler."*[13] Mücadeleden kaçan ve kendi varlık alanının bir harp alanı olduğunu kabul edemeyenler, yani konformistler hayata karşı cesur davranamazlar, onlar hareket ve irade adamı değillerdir ve iradenin cesaretiyle vücut bulmuş şahsiyet ve hürriyetlerinin yerini zekânın oyunları almıştır. Nurettin Topçu'nun bu düşünceleri, Nietzsche'nin ressentiment (hınç) kavramını verimli bir şekilde kullanan MaxScheler'in bu kavram üzerine aynı adla yazdığı eserindeki düşünceleri akla getiriyor. İrade bakımından zayıf olan ve çarpışmayı göze alamayan insanların kendi içlerinde kahramanlara ve hareket adamlarına karşı besledikleri hınç, onların ahlakının temelini oluşturur. Topçu, bu tür ahlak sahiplerini ve bu ahlaka göre teşekkül etmiş şahsiyet şekillerini en ağır ifadelerle eleştirir. Onların hareketlerinin önü kapalıdır ve sonsuzlukla bir münasebet temin etmeleri de mümkün değildir. Kemale ermiş bir hareket sahibi olmaları da imkânsızdır. Topçu'nun ahlakı, bu toplumsal ödev ahlakına uyan realist ruhlarla da bir mücadeledir. Çünkü bu ahlak, yaratıcı olmaktan uzak ve Allah ile samimi bir münasebeti dışlayan bir ahlaktır.

Topçu'ya göre kemale ermiş bir hareketin üç basamağı vardır:

Birinci basamak, kendi içinde üç merhaleye ayrılır. Birincisi; iyinin ve kötünün insan nefsinde sübjektif olarak ayırt edilmesidir. İkinci merhalede, iyiye söz verme ile iradenin kendisini göstermesi gerçekleşir. Üçüncü merhalede ise şahsiyet oluşmaya başlar. Başkalarının hareketleriyle nefsin kararları arasında karşılaştırmalar yapmak; bu karşılaştırmayı takip ederek şahsi kararın gözükmesi ve nefsimizin insanlığın huzurunda hesap vererek kendi yerini tayin etmesiyle şahsiyetin teşekküle başlaması.

Kemale ermiş hareketin ikinci basamağında; kâinat karşısında yerini tayin eden şahsiyetin kendi kendine yetmezliği ile ihtiras ve menfaatlerin ezici oluşlarından doğan ıstırabın hazırladığı, a) şahsiyetinden örnek vermek, b) insanın sonsuzdan kendisine çevrilen emirler ve teklifleri kabul etmek ve harekete hazırlık, c) bütünüyle emirleri almaya hazır insanın sonsuz bir sabra bağlanmak kabiliyeti yer alır.

Üçüncü basamak ise şahsi duyuşları sonsuzluğun duygusuna feda etmek ve zorlanmadan

11 A.g.e., s. 9.

12 A.g.e., s. 15.

13 A.g.e., s. 15.

istemek, iradenin sonsuzlukla birleşerek sonsuz bir huzura kavuşması şeklinde ifade edilebilir.[14]

Dikkat edilecek olursa, insanın kendisine karşı çıkışıyla birlikte isyan hüviyetine bürünen hareketin yönü tabiat-üstü nizama doğrudur. Çünkü hareket asıl manasını orada, tabiat-üstünde, Allah'ın hareketi ile birleşmede bulur. Zira ahlak problemi, ancak evrensel ölçüler içerisinde çözümüne kavuşur. Evrensel nizamın dışında kalan her ahlak, eksiktir. Topçu'nun, hareketin sonsuzluğa uzanan ve onu sonsuzluğa yönlendirenin ne olduğu konusunda Blondel ile aynı şekilde bir anlayışa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Hareketi, insan ile Allah'ın sentezi olarak gören ve hareket, "sonsuzun bir daveti ve yansımasıdır. O, sonsuzdan gelir, oraya döner."[15]diye hareketi tanımlamaya çalışan Blondel'in görüşüne katılan Topçu için de harekette aşkın bir yön vardır, yani aşkınlık harekette içkin olarak bulunmaktadır.İşte iradeyi hem kendi içinden kaynaklanan hem de dışarıdan gelen esir edici kuvvetlere karşı isyan ettiren, isyanıyla onu daha yüksek ideallere bağlayan, iradedeki bu aşkın yöndür. Bu aşkın yön sayesinde insan hem kendisinin hem de diğer varlıkların feda edilmesi gerektiğini anlar. Hareketinin kaynağında bulunan sonsuzluk iradesine hareketiyle kavuşan irade, bu noktada isyanını itaate dönüştürür. Kendi kendisini bulduğu yer olan bu aşama, mistik iman ile elde ettiği Allah'tır. Ahlakilik, asıl olarak bu iman bakış açısından aydınlatılabilir ve ahlak problemi ile din ve Allah problemi birleşir.

Topçu için imanda esas olan mistikliktir ve dinî hareketteki mistiklik sayesinde *"dinin bütünüyle hâkim olduğu ve barındığı âlem, ruhi hayatımızın en derin tabakası(nı)"*[16] oluşturur. Din, hem kendi üzerimizde hem de bütün bir kâinat üzerinde hâkimiyetini kabul ettiğimiz kudret olan Allah'ın bizim hareketlerimize bir yardımı olarak anlaşılır. *"Çünkü Allah'ın hareketi, bizim hareketimizden ayrılmaz."*[17] Topçu'nun isyan olarak adlandırdığı da, Allah'ın bizdeki hareketidir ve ancak isyan halinde hürriyet kazanılır. Ahlaklılık da bu hürriyette olduğuna göre, Allah, ahlakın tek kaynağı olarak anlaşılmakta ve Allah'ın olmadığı yede ahlaklılığın, ahlaklılığın olmadığı yerde de Allah'ın olmadığını ifade eder. Bu, aynı zamanda isyanın da olmadığı anlamına gelir. İşte bu nokta ahlak meselesini Allah meselesine bağlar.

Nurettin Topçu, ahlak meselesi olarak, Allah'ın bizdeki hareketi ile teşekkül eden isyanın hürriyet ve şahsiyeti oluşturduğunu ifade ederken sosyolojist ahlakın da eleştirisini yapar. Ancak İslam sosyalizmini savunması ve toplumcu bir dayanışma taraftarı olması, ahlak görüşleri ile bir çelişki içermemekte midir?Topçu'nun sosyalizmi, sadece ekonomik endişelerden kaynaklanan bir sosyalizm değil, ahlaki gerekçeleri hesaba katan ve insanı maddenin esareti altına sokan ve insanı sömüren ekonomik gidişata bir tepki biçiminde anlaşılmalıdır. Çünkü onun sosyalizminde İslam'ın *"zenginlerin malında fakirlerin de hakkı vardır"* ilkesi gereği, insanın ekonomik gerekçelerden ötürü kendi varlık değerlerini kaybetmenin önüne geçmek ve gelişen aşırı ferdiyetçilik karşısında ortaya çıkacak olan dengesizlikleri bertaraf etmek amacı vardır. Bu, aslında insanı ve onun şahsiyetini korumak anlamına gelir.

14 Nurettin Topçu, Kültür ve Medeniyet, İstanbul: Hareket Yayınları, 1970, s. 88-89. Ayrıca bkz. Nurettin Topçu, Yarınki Türkiye, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1978, s. 159.

15 Maurice Blondel, L'Action Tome II, Paris: 1937, s. 300.

16 Nurettin Topçu, İslâm ve İnsan/Mevlana ve Tasavvuf, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998, s. 192.

17 Topçu, İsyan Ahlakı, s. 169.

Nurettin Topçu ve İsyan Ahlâkı

Prof. Dr. Hüseyin Karaman

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörü

1. Giriş

Çağdaş Türk düşüncesinin önemli simalarından biri olan Nurettin Topçu (1909-1975), esas itibariyle bir ahlâk kuramcısıdır. Çünkü o meselelere ahlak üzerinden yaklaşmış, hem felsefi hem de ferdi ve sosyal yapı itibariyle ahlak konusunu düşünce sisteminin merkezine yerleştirmiştir. Düşünce dünyasının temel kavramları olan hareket, irade ve isyan kavramları felsefi olduğu kadar ahlaki ve tasavvufi kavramlardır. Cumhuriyet dönemi aydınları arasında ahlak konusunda en çok metin kaleme alan ve bu sahadaki vurgularını hayatı boyunca ısrarla devam ettiren kişi Nurettin Topçu'dur. Topçu ahlak davasına adanmış bir hayat yaşamıştır.

Nurettin Topçu'nun felsefi sisteminin en önemli tezlerinden birisi "İsyan Ahlâkı" düşüncesidir. "İsyan Ahlakı" anlayışı aynı zamanda onun düşünce sisteminin merkezi kavramlarından birisi olup diğer bütün ilkelerin kendisinden çıkarıldığı bir ifade konumundadır.

İsyan Ahlakı (Conformisme et Révolte), Sorbonne Üniversitesi'nde yapmış olduğu doktora çalışmasının adıdır. Aynı yıl Fransa'da basılmış olan eser (1934) tam altmış yıl sonra Türkçe'ye tercüme edilebilmiştir. Bu eserin dışında, *Hareket Dergisi'*nde yazmış olduğu "İsyan Ahlakı" başlıklı iki yazı (Mayıs 1949, III/27; Kasım 1969, IV/47) ile *İslam ve İnsan, Mehmet Akif, Türkiye'nin Maarif Davası,İradenin Davası* ve *Kültür ve Medeniyet* gibi eserlerinde de isyan ahlâkı konusunu ele almıştır.

Bildiriyi anlaşılmasını kolaylaştırmak için birkaç alt başlık halinde sunmayı düşünüyorum:

- İsyan Anlayışları,
- İsyan ve İsyan Ahlakı Kavramı,
- İsyan Hareketi - Ahlak Hareketi İlişkisi,
- İsyandaki Uysallık ve İsyan

2. İsyan Anlayışları

Nurettin Topçu, yazılarında iki tür isyan anlayışından bahsetmektedir: Birincisi, Fransız düşünür Rousseau (ö. 1778)'nun toplum kaynaklı her şeyi inkâr eden hasta ferdiyetçiliği; Alman filozoflar Max Stirner (ö. 1856)'in anarşizmi ile Schopenhauer (ö. 1860)'un kötümser iradeciliğidir.

İkincisi ise ferdî iradenin kendi yetersizlik ve eksikliğini gidermek için ilâhî iradeye katılması, başka bir ifadeyle, Allah'ın insandaki hareketi, O'nun bizzat bize karşı isyanıdır. Merhamet

ile başlayıp ümit ve iman kaynaklarından beslenen bu isyan anlayışında menfaat, kin ve kibir gibi ahlâki rezaletler yoktur. Bu isyana sahip olanlar, ilahi merhametle bütün âlemi birlikte kucaklayan aşkın iradesine sahip olarak kurtuluşa eren insanlardır. Çünkü insanoğlu mesuliyet imanının eseri olan bu isyan anlayışıyla ancak kurtuluşa ulaşabilir. Nurettin Topçu, söz konusu isyanı kendine has varlık ve düşünce görüşüyle İslâmî bir yoruma ve Hallâc-ı Mansur (ö. 922) gibi bir mutasavvıfın şahsında mistik bir temaya büründürmüştür.[1]

Topçu birinci gurupta ele almış olduğu üç isyan anlayışını, bizzat kendi ifadesiyle "Allahsız İnsanın İsyanı" olarak nitelendirmektedir. Bu üç isyan anlayışından birincisi bütün beşeri kurumların, ikincisi sadece sosyal kurumların, üçüncüsü ise bizatihi varlığın inkârı sonucunu gündeme getirmektedir. Ayrıca bu düşünürlerden Rousseau kurtuluşu insanlıktan vazgeçerek tabiata sığınmada, Stirner ferdi benliğin hiçbir sınırlamaya tabi tutulmaksızın tatmininde, Schopenhauer ise kötülüğün ve ızdırabın kaynağı olan iradenin kendi kendisini inkâr ederek Nirvana'ya sığınmada aramıştır. Dolayısıyla da onların hiçbirisi insanı gerçek anlamda kurtuluşa ve mutluluğa ulaştıramazlar. Hâlbuki Topçu'ya göre gerçek kurtuluş, akıl ile başlayıp ilimden felsefeye, felsefeden de dine yükselmek suretiyle ancak mümkün olmaktadır. Başka bir ifadeyle kurtuluş, insanın kalbinin Allah'a açılmasıyla ve insandan harekete başlayan iradenin Allah'a ulaşmasıyla gerçekleşir.[2]

Topçu'ya göre, söz konusu isyan anlayışları gerçekte bir harekettir, ancak bu hareket isyan hareketi olarak kabul edilemez. Çünkü onun hareket felsefesinde her isyan, iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyip bir başkaldırması olmak bakımından harekettir, ancak her hareket bir isyan değildir. Herhangi bir hareketin isyan hareketi olabilmesi için, kendi içerisinde, başkaldırmış olduğu nizamdan daha üstün bir düzenin iradesini taşıması gerekir. Bundan dolayıdır ki, isyan etmiş olmak için isyan etmek veya kısmi anarşizm, sadece isyanın inkârı anlamına geldiği için Rousseau, Stirner ve Schopenhauer gibi düşünürler gerçek anlamda isyancılar değildir. Zira hem onların ortaya koymuş oldukları isyan hareketinde böyle bir durum yoktur, hem de onlar, inkâr etmek istedikleri nizamla birlikte kendilerini de reddetmişlerdir.[3]

3. "İsyan" ve "İsyan Ahlâkı" Kavramı

Topçu, ilk bakışta paradoks gibi görünen "İsyan" ve "Ahlâk" kavramlarını düşünce sistemi içerisinde yeni bir boyutta birleştirmiştir. Ahlâkta iradeyi "İsyan" kavramı ile ifade etmiştir. Bu iki kavram her dinin temelinde zorunlu olarak bulunmaktadır. "İsyan" kavramı, onun din ve ahlâk felsefesinin temelidir.

Nurettin Topçu "İsyan" kavramının muhatabı olarak Allah'ı almamıştır veya bu iki kavramı

1 Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı*, Çev. Mustafa Kök ve Musa Doğan, Dergâh Yayınları İstanbul 1998, s. 173; a.mlf.,*Mehmet Akif*, İstanbul, Dergah Yayınları, İstanbul 1998, ss. 83-84; Mustafa Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi,*Dergah Yayınları, İstanbul 1995, s. 73; 1998, s. 16.

2 Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası,* Dergah Yayınları, İstanbul 1997, s. 26; a.mlf.,*İsyan Ahlakı,* s. 195; *Kültür ve Medeniyet,* Dergah Yayınları, İstanbul 1998, s. 132; Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi,* Dergah Yayınları, İstanbul 2000, ss. 116-120.

3 Topçu, *İsyan Ahlakı,* ss. 195-196; Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi,* ss. 84-85.

birbirinin karşıtı olarak konumlandırmamıştır. Çünkü düşünür "İsyan" kavramıyla, ne Allah'a karşı bir başkaldırıyı ne de nizam yıkıcı bir hareket ve ihtilâli veya anarşiyi kastetmiştir. Onun isyanı anarşizme, nihilizme ve bireyselliğe prim vermez. Topçu'ya göre âlemi kırıp geçiren anarşist, menfaatlerinin esiri olan bir kişi olup benimsemiş olduğu ruh isyanı kaybetmiştir. Aksine Topçu "İsyan" kelimesiyle, iradenin, kendi içinde bulunduğu şartlara ve ferdiyetini, özgürlüğünü ortadan kaldıran unsurlara boyun eğmeyerek başkaldırması ile mükemmelliğe giden yolda önünü kesen her türlü engele karşı çıkmasını, bir başka ifadeyle, iradenin sonsuza ulaşmak gayesiyle her çeşit menfaat ve tutkuya, nefsin sefaletleriyle ihtiraslarına, sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorumluluk idealini ifade etmektedir. Zaten O, daha önce de belirttiğimiz üzere, ahlâk meselesinin kaynağına mesuliyet duygusunu koymuştur. Dolayısıyla da onun düşünce sisteminde isyan, insandaki evrensel nizamı oluşturan bir faktör ve evrensel merhamet nizamına bağlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Merhamet duygusundan kaynaklanan, insan ile kâinatın Allah'ın karşısındaki güçsüzlüğünü ve acizliğini ortaya koyan bu hareket âlemşümul merhamet nizamına bağlılıktır. İşte bundan dolayıdır ki; Topçu'nun düşünce sisteminde "İsyan", insanın kendisini özgürleştirmesi, adım adım kendisini gerçekleştirmesi, daha yüksek bir iradeye dönüştürmesi ve daima daha üstün nizamlar oluşturmak suretiyle Allah'a doğru ilerleme hareketidir. Bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

> *"Bizim anlatmak istediğimiz isyan, ne benliğimize ve nefsimize ait arzulara, ne içtimaî gayelere ne de merhametten başka duygulara bağlı isyandır.*
>
> *Bizim isyanımızın ancak sonsuzlukta gayesini arayıcı olduğunu ve âlemşümul merhamet kaynağından doğduğunu söyledik. Nefsimizle hiç alakası olmayan ve bizi mesuliyetle hareket geçiren merhamet, isyan irademizin ilahi kuvvetidir.*
>
> *Bizim isyanımız anarşi değildir; ebedi ve âlemşümul merhamet nizamına bağlılıktır. Onda, gayesi olan ve kendisine ihtirasla çevrilmiş bulunduğu namütenahi kuvvete itaat vardır. Bu itaat, en mükemmel teslimiyettir…"*[4]
>
> *"İsyan, gerek fertte gerek onun ihtirasında, kâinatın ve kendisinin hiçliğini ortaya koyan küçümsemedir; isyan, aşk içinde sonsuza atılarak bedenini ve ruhunu hiçe sayarcasına ızdıraba adanan harekettir.*
>
> *İsyan, kurtarıcı Mutlak'ın eşiğinde bile, insanı elleri havada Mutlak'ın hareketini diler vaziyette tutan duadır; isyan, bu uzanmış ellerde sembolleşen, Allah'ı kendisine katılmaya ve kendi içinde isyana çağıran, ferdin tek başına asla cesaret edemediği kurtarıcı hükmü O'na verdiren bu uysallık iradesidir.*
>
> *İsyan ışıktır; ruhtan ruha, mürşidden müride, babadan oğula sürüp gider; mürid ve oğul için nasıl ışık ve destek olursa mürşid ve baba için de aynı şekilde ışık ve destek olur."*[5]
>
> *İsyan, insanın içindeki sonsuzluk iradesinin nefsin sefaletleriyle ihtiraslarına ve bunlardan doğan zulümlere karşı ayaklanmasıdır."*[6]

4 Nurettin Topçu, *İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi,* Dergah Yayınları, İstanbul 1998, s. 73.

5 Topçu, *İsyan Ahlakı,* s. 203.

6 Topçu, *Kültür ve Medeniyet,* s. 46.

Topçu'nun felsefi sisteminde "İsyan Ahlakı", hareket felsefesinin genel kaidelerine bağlı olarak gelişmektedir. Zaten o bazı yazılarında "İsyan Ahlakı"ndan "Hareket Ahlâkı" olarak bahsetmektedir. "İsyan Ahlakı", hareket felsefesi açısından zamana uymanın ve toplumsal itaatkârlığın, siyaset felsefesi açısından da tutuculuğun ahlâki eleştirisidir. Bu noktada şunu da ifade etmeliyim ki "İsyan Ahlâkı" tezi, Topçu'nun, hayatının bir döneminde sahiplenip sonra vazgeçmiş olduğu bir düşünce değildir. O, bu düşünceye hayatının sonuna kadar sahip çıkmıştır.[7]

Nurettin Topçu, "İsyan Ahlâkı"nı ahlâktaki iradenin karşılığı olarak kullanmakta ve sonsuz olanı sonluya tercih etme, sonsuza yönelme ve iradeyi dışarıdan çevreleyip tutsak eden dış şartlara karşı bir başkaldırı olarak kabul etmektedir. "İsyan Ahlâkı"nı, iradenin sonsuza ulaşmak gayesiyle, her çeşit menfaat ve tutkuya, sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorumluluk ideali şeklinde tanımlamaktadır.[8]

4. İsyan Hareketi - Ahlâk Hareketi

Nurettin Topçu'nun düşünce sisteminde isyan hareketi, iradeyi, sonsuza ulaşmasını engelleyen her türlü engelden kurtarıcı bir özelliğe sahiptir. Ancak her isyan hareketi bu özellikte değildir. İsyanın kurtarıcı olabilmesi için, ferdi veya toplumsal menfaat ve gayelerden değil de insanda ilahi bir cevher olan evrensel merhamet duygusundan kaynaklanmış olması gerekir. Bununla birlikte bu duygu insanın şahsiyetiyle kaynaşmış ve onun ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olmalıdır.

Bir başka ifadeyle isyan hareketi, ahlâki bir hareket olduğunda kurtarıcı olma özelliğine de sahip olur. Ancak nasıl ki her hareket bir isyan hareketi değildir, aynen onun gibi, her isyan hareketi de bir ahlâk hareketi değildir. Aksine bazen de isyan hareketi zulüm olabilmektedir.

Ferdi ve içtimai menfaat ile gayelerden değil, insanda ilahi bir cevher olan ve onu mesuliyet duygusuyla harekete geçiren merhamet duygusundan kaynaklanan, nefis ile mahkûm edici kuvvetlere karşı olan, sonsuzluğa ulaşmayı engelleyen, bütünü yok eden ferdi hırs ve iradenin karşısına dikilen isyan hareketi bir ahlâk hareketidir. İşte bu şekildeki bir hareket ancak kurtarıcı olma özelliğine sahip olarak insanı daha önce bahsettiğimiz bencil arzu ve isteklerin, ihtirasların esaretinden kurtarabilir. Bu isyan iradesinin ilahi kuvveti, nefsimizle hiçbir ilgisi olmayan ve bizi mesuliyetle harekete geçiren merhamet duygusudur. Bu duygunun insanda iman haline gelmiş olması gerekir. Bununla birlikte, ilahi merhamet duygusundan değil de, nefsin arzu ve isteklerinden beslenen isyan hareketi ise ahlâki bir hareket değildir.[9]

Bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

> *"... isyan, aşk ile merhametimizi ezerek mahkum edici kuvvetlere karşı olursa ahlâk hareketidir; nefsin şahlanmasına karşı gelmek şartıyla meşru ve insanidir; sonsuzluk*

7 Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi,* s. 19; Fırat Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı,*Dergah Yayınları, İstanbul 2007, s. 38, 47.

8 Mustafa Kök, "Önsöz", Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı,*Dergah Yayınları, İstanbul 1998, s. 18.

9 Topçu, *İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi,* s. 73, 74; a.mlf.,*Kültür ve Medeniyet,* s. 132.

> *yolunu tıkayan, bütünü yok eden ferdî hırs ve iradelerin karşısına dikildiği ve hepsinde de ilahi merhamet kaynağından hayat aldığı takdirde ahlâkî harekettir. Nefsin arzularından gıdalanırsa şer ve zulüm olur. Ve isyan ahlakî vasfını kaybetmemek için, hareketinin her anında ilahi merhamete bağlılığı muhafaza etmelidir. Onunla bağları kopardığı bir an içinde bile zulüm halini alabilir.”*[10]

İsyan hareketinin ahlâki bir hareket olmasının şartını bu şekilde ifade eden Nurettin Topçu, Peygamber Efendimiz'in Mekke'de başlayıp Medine'de devam eden mücadelesinin, aşkı ezmeye veya yok etmeye çalışan nefislere karşı verilmiş bir isyan ve ahlâk hareketi olduğunu belirtmektedir.[11]

5. İsyandaki Anarşizm ve Uysallık

Nurettin Topçu'nun yeni bir boyutta geliştirmiş olduğu isyan anlayışında hem bir anarşizm veya anarşist tavır hem de uysallık bulunmaktadır.

İnsanın kendi yetersizliğini kabul edip harekette bir değişiklik yapma gücüne sahip olana müracaatta anarşizm vardır. Kendisinden yardım beklenen bu güç karşısında insanın takınmış olduğu tavır ise hakiki bir uysallığın işaretidir.

İsyandaki anarşizm, insanda evrensel bir sorumluluk haline gelen merhamet ile kendi mukadderatına tek başına hâkim olan “Yegâne Varlık”tan medet uman imanın sesidir. Bu tavır, hareketin her türlü esaretten kurtularak hedefi olan ilahi iradeye ulaşmak için vermiş olduğu mücadelenin içerisindedir.

İsyandaki uysal tavır ise, esaretten kurtulan iradenin ilahi iradeye teslim olmasıdır. Dolayısıyla da ortaya koymuş olduğumuz her hür hareketimiz veya ahlâkî hareketimiz, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketi olurken, ilahi irade karşısında ise, bir itaat ve uysallık olmaktadır. Zaten müminin imanı, görünüşte ilahi irade önünde uysallıktan başka bir şey değildir. Mistik de, mutlak irade önünde tam manasıyla bir uysal olarak kendisini göstermektedir. Ancak fert ve toplumda bu iki kişilikten (anarşist, uysal) sadece birisi yaşayabilir. Anarşizmle uysallık arasındaki çatışma isyana sebep olur. Bunun sonucunda da ikisinden biri, zorunlu olarak ve daima uysal olarak kalır.[12]

Nurettin Topçu isyan hareketindeki uysal ve anarşist tavrı şu şekilde ifade etmektedir:

> *“… her isyan hareketinde sanki bir anarşist ve bir uysal bulunmaktadır. İsyandaki anarşist, insanda âlemşümul mesuliyet haline gelen merhametin hareketinde barınıyor.*
>
> *İsyandaki uysal ise, bizdeki bin türlü esaretten sıyrılarak mesuliyet şeklinde gözüken ilahi iradeye sükûn ile teslim olan benliğin sevimli simasında*

10 Nurettin Topçu, *İslam ve İnsan/Mevlana ve Tasavvuf,*Dergah Yayınları, İstanbul 1998, ss. 95-96.

11 Topçu, *İslam ve İnsan/Mevlana ve Tasavvuf,* s. 95.

12 Topçu, *İsyan Ahlakı,* s. 197, 198.

> *barınıyor. Allah'a iştirakimiz, bizdeki bu anarşistle bu uysalın birleşmesiyle hakikat olmaktadır.*
>
> *Ahlâki vasfını taşıyan her hareket, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketidir, ilahi irade karşısında ise bir itaattir."*[13]

Topçu, merhamet duygusundan kaynaklanan içerisinde isyan ile uysalı birlikte barındıran bu şekildeki isyan hareketini *Kültür ve Medeniyet* isimli eserinde "Allah'ın insanda isyanı", *İradenin Davası* isimli eserinde ise "Allah'ın bizdeki hareketi" olarak isimlendirmektedir.[14]

Nurettin Topçu'ya göre, söz konusu isyan anlayışı en iyi ifadesini Müslüman bir mistik olan Hallâcı Mansûr'un Allah'tan başka hakikat olmadığını vurgulamak için söylemiş olduğu "Ene'l-Hakk" (ben hakikatim) sözünde bulmuştur. Hallâc, bütün beşeri yetersizliklere karşı isyan etmiş ve "Ene'l-Hakk" demiştir. Bu, insan için, esaretten, hareketlerinin esiri olmaktan ve bize yabancı olan fakat bizi içten içe bölen her şeye bağımlı olmaktan bir kurtuluştur. Hallac'ın hareketi Yegâne Varlık'a doğru bir yükseliştir.[15]

Bu noktada şunu ifade etmeliyim ki Topçu, ortaya koymuş olduğu isyan anlayışına sadece Hallâcı Mansûr'u örnek olarak vermemiştir. Aynı zamanda O, Sokrates, Gandi, Hüseyin Avni Ulaş ve Mehmet Akif'i de bu şekilde bir isyan anlayışına sahip düşünürler olarak ifade etmiştir.

Mehmet Akif Ersoy, vicdanının Allah'a iştirak eden sesiyle *"Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!"*[16]diye haykırıyordu.

Ayrıca Topçu, nebiler ve veliler de dâhil olmak üzere ruh dünyasının bütün kahramanlarının da aynı isyan anlayışına sahip olduklarını belirtmektedir. Bu kişiler, ne kendi tabiatlarına ve benliklerine ne de dışarıdaki tabiata esir oldular. Onlar sorumluluk iradesiyle hareket etmek suretiyle Hakk ve hakikatin en büyük temsilcileri olmuşlardır.[17]

Sonuç olarak şunu ifade etmeliyim ki; Nurettin Topçu'nun felsefi düşüncesinin özgün tezlerinden birisi "İsyan Ahlâkı" düşüncesidir. Onun düşünce sisteminde isyan, dinde dua, tasavvufta aşk, ahlâkta kendini insanlığa feda ve ulûhiyette de fenadır. Ferdi iradenin özgürlüğünün habercisi ve göstergesi olan isyan, sonsuza ulaşmak için insanın kendisini gerçekleştirmesi olayıdır. Esas itibariyle doktora tezinde geliştirmiş olduğu İsyan ahlakı düşüncesini, hareket felsefesinin kurucusu Blondel ile Hallac-ı Mansur, Yunus Emre ve Mevlana gibi İslam Mutasavvıflarından hareketle oluşturmuştur.

Topçu'ya göre ahlâk teorilerinde ahlâkın merkezi kabul edilmiş olan fayda, mutluluk, iyilik, vazife, içgüdü ve sempati gibi kavramlar isyan ahlakında pasifliği ifade eden kavramlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Aynı zamanda bu kavramlar, isyan ahlakı açısından insani esaret şekilleridirler. Dolayısıyla da bireyin bunlar gibi sonsuzluğa ulaşmayı engelleyen engellerden kurtulması gerekir. Bu, insanın içerisinde yerleşik olan merhamet duygusundan

13 Topçu, *İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi,* s. 73.

14 Topçu, *Kültür ve Medeniyet,* s. 132; a.mlf.,*İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi,* s. 73.

15 Topçu, *İsyan Ahlakı*, ss. 197-202; a.mlf.,*İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi,* s. 74; a.mlf., *Kültür ve Medeniyet,* s. 132.

16 Mehmet Akif, *Safahat,* Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 332.

17 Topçu, *İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi,* s. 74; a.mlf.,*Mehmet Akif*, ss. 109-117; a.mlf.,*Kültür ve Medeniyet,* s. 46.

başlayıp ümit ve iman kaynaklarından beslenen isyan anlayışı çerçevesinde mümkün olabilir. Allah'ın insandaki hareketi olarak da ifade edilebilen bu şekildeki bir isyan anlayışı ancak bireyi kurtuluşa ulaştırabilir. Bu hareket, içerisinde anarşizm ile uysallığı barındıran bir ahlak hareketidir.

Stirner'den Rousseau'ya, oradan da Schopenhaur'e yükselen isyan hareketi Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasında ahlâki doruğa ulaşmıştır. O, kendi benlik ve kibirlerinin dünyasında ümitsizlik ve hiçliğin girdabına düşen filozofların aksine, toplumu, ferdi ve değerleri inkâr etmeden, sadece onları aşıp Allah'ta fena bulan sonsuza açık bir isyan anlayışı geliştirmiştir. Onun ortaya koymuş olduğu isyan ahlâkı, muhafazakârlık tarafından önerilen uysallığa ve determinist ahlâk teorilerine karşı yeni bir ahlâk teorisi kurma teşebbüsü olup İslam dininin özgün bir yorumunu ortaya koymuştur. İsyan ahlakı, insanın sonlu dünyada yaşayan bir varlık olarak sonsuz dünyaya uzanmasının, ahlaklı olmanın, üst bir ahlak anlayışını benimsemenin bir yoludur.

Topçu'nun ifadesiyle İsyan ahlakı, türlü sefaletlerle ihtirasların parça parça böldüğü hasta bir vücudu andıran İslâm dünyasını birleştirmenin ve İslam diyarında çoktan gömülmüş olan Kur'an harikası ilahi ahlakı diriltmenin mücadelesidir.

Kaynaklar

Âkif, Mehmet. *Safahat*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Karaman, Hüseyin. *Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.

Kök, Mustafa. "Önsöz", Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998.

___________. *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995.

Mollaer, Fırat. *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.

Topçu, Nurettin. *Türkiyenin Maarif Davası*, Dergah Yayınları, İstanbul 1997.

___________. *İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi*, Dergâh Yayınları. İstanbul 1998.

___________. *Ahlak*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.

___________. *İslâm ve İnsan/Mevlâna ve Tasavvuf*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998.

___________. *İsyan Ahlakı*, Çev. Mustafa Kök ve Musa Doğan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.

___________. *Kültür ve Medeniyet*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998.

___________. *Mehmet Akif*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998.

Yarınki Türkiye'nin Maarif Davası: Topçu'nun Düşünceleri Işığında Yeni Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Selahattin Turan
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Sayın Başkan ve değerli misafirler,

Ben öncelikle Topçu'nun görüşleri ışığında *Yarınki Türkiye*'nin eğitim davasına ilişkin bazı hususları değerlendirmek, Topçu'nun veya benzeri büyük düşünürlerimizin görüşlerinin eğitime nasıl katkı sağlayacağını ve bunun üzerinde ne tür bir kavramlaştırma yapılabileceğini incelemek istiyorum. Bunu yaparken üç konu üzerinde duracağım: *modern okulun açmazları* ve Topçu'nun özellikle sadece eğitim üzerine olan hassasiyetinin bu yüzyıl için ne anlam ifade ettiği; ikinci olarak şu anda dünyanın birçok yerinde özellikle gelişmiş ülkelerde eğitime ilişkin temel meselelerin neler olduğunu ve bundan 50 yıl önce Topçu'nun söyledikleriyle ne derece örtüşüp örtüşmediğini, varsa çelişen yönlerini ve bu çağa ne söyleyebileceğimizi ve modern eğitim uygulamalarından daha çok günümüz Türkiye'sinden ve dünyadan bazı örnekler vereceğim. O bakımdan bazı alıntılar var, her alıntıya Topçu'dan alıntı demeyeceğim Topçu'ya ait olduğunu ifade edeceğim.

Eğitim davamız konusunda bazı düşünürlerimiz müstakil eserler yazmışlardır. Rahmetli *Mümtaz Turhan*, *Semiha Ayverdi*, *Emin Bilgiç*, *Yılmaz Özakpınar* bu düşünürlerimizden bazılarıdır. Bu isimlerin eğitime ilişkin sordukları bazı temel sorular vardır:*Eğitim davamız ne olmalıdır? Eğitim felsefemiz ne olmalıdır? Eğitim ülkümüz ne olmalıdır? Eğitim mefkûremiz ne olmalıdır? Özgün bir millî model arayışı mümkün müdür? Bu modernleşen (çağdaşlaşan, özgürleşen) dünyada ve sonuç olarak bütün bu tartışmalardan Topçu da dâhil olmak üzere Türkiye'nin önemli düşünürlerin görüşleri ışığında okulu yeniden kurmak, kurmamız mümkün müdür?* Bu soruların aslında etraflıca tartışılması gerekiyor. Biz eğitimde bu tartışmaları yaparken nesilleri veya nesil dönemlerini esas alıyoruz; 1930'da doğanlar, 50'de doğanlar,70'te doğanlar, 90'da doğanlar, 2010'da doğanlar,2030'da ve 2050'de doğacak olanlar doğanlar.

Her 20 yılda bir nesil kopuşu yaşandığı için bu kopuşların nasıl birbiriyle nasıl ilişkilendirilebilir? Topçu'nun düşünceleri buna nasıl katkı sağlar? Ben 2000 yılına kadar geliyorum, bir önceki nesillerin ruhunu tartışmaya gerek yok. Türkiye eğitim tartışmalarında mesafe kat etti ve belli bir noktaya geldi. Tam bu hususlar tartışılırken, bu arada, dijital devrim başladı. Dijital devrim iş, okul ve gündelik hayatı tamamen değiştirdi. Artık çocuklarımızın sınıfta ders dinlerken beyinlerinin daha pasif olduğunu görüyoruz, bu konuda birçok araştırma var.Yani çocuklar dinlemiyor, görsel okumaya doğru döndüler. Çocuklarımız okumuyor, düşünmüyor, tefekkür etmiyor etmesi de gerekmiyor. Yani bu yüzyıl başka bir yüzyıl, başka bir yüzyılda

yaşıyoruz. Ve görsel okuma üzerinden çocuklarımız hayatı kurgulamaya, tasarlamaya çalışıyor. Bu dijital devrimi eğitimin amaçları açısından nasıl yorumlayacağız? Bu mesele özellikle çağdaş ve yeni eğitim eserlerinde iki kavram üzerinden inceleniyor. Birincisi yeni pedagoji. Toplum olarak bu yeni pedagojinin temel parametrelerini nasıl kurgulamamız gerektiği üzerinde durmalıyız . Bu dijital devrimin en önemli sonuçlarından biri şudur: *Eski öğrenme, yeni öğrenme lise mezunu, üniversite mezunu; düşünür, düşünür olmayan ayrımını ortadan kaldırmıştır.* Artık herkes bilgiye ulaşabiliyor ve yeryüzünde üretilen bilginin % 90'ı da internet ortamında depolanıyor ve çok da bizim önemsediğimiz kavramlaştırmalar toplum tarafından ve öğrenciler tarafından önemsenmiyor. Eski öğrenmeler içerik aktarımı üzerinden çalışmıyor. Bu husus Topçu'nun *Maarif Davamız* çalışmasında da ısrarla vurgulanmıştır. Ayrımlar iflas etti. Bu da iki temel sorunu beraberinde getirdi: Çocuklar ne öğrenmek istiyorlar? Öğrenciler dinlemek istemiyorlar, peki neden? Nihayetinde sorun müfredatımızın ne olacağına ve insan ilişkileri üzerinden çocukların öğrenmesi meselesine geldi. Bütün bu tartışmalar, modern okul bağlamında söylüyorum, hem diğer ülkelerde hem Türkiye'de Topçu'nun ve benzer klasik düşünürlerimizin kaygısının, başta bizim Milli Eğitim Bakanlığımız olmak üzere kimsenin umurunda olmadığını düşünüyorum. Belki modern dünyanın da umurunda değil. Bu teorik tartışmaların uygulamaya ne katkı sağlayacağı da ayrı bir husus.

Bütün dünyada modern okulun çıkmazda olduğunu söylüyor. Okulu yeniden kurma üzerinde kafa yormamız gerekiyor. Topçu 40-50 yıl önce gördüğü fen liselerinin açılışı üzerine ülkenin uçuruma götürüldüğünü; edebiyatın, musikinin, sanatın geri bırakıldığını vurgulamıştır. Bugün bütün dünyanın önde gelen eğitim araştırmaları, '*okulları bütün yetenekleri teşvik edecek bir şekilde'* kurmak zorunda olduğumuzu söylüyor. Yeni yayınlanmış bir çalışmada 50 yıl önceki öğrencilerin iş, okul, aile hayatlarında başarılı olmalarına yarayacak bilgilerin %70'ini donanarak mezun oldukları yazıyor, bugün bu oranın %2'lere kadar düştüğünü tahmin ediliyor. Bugünkü çocuklarımın mezun olduklarında öğrenmesi gereken %98lik bir alan var. O bakımdan Topçu'nun görüşleri ışığında modern okulun sadece bizde değil bütün gelişmiş ülkelerde de dâhil olmak üzere krizde olduğunu söyleyebiliriz. Bunu herkes söylüyor bizde söylüyoruz. Modern okul insan yaşamını bir bütün olarak kavramak ve ahenkleştirmekten uzaktır. Farklı yaşam alanlarını ahenkli bir tarzda sunamamaktadır, ahlak zemininden mahrumdur, insan gönlüne hitap etmemektedir. Geleceğe yönelişi göstermemektedir. Hayatta var olmanın kaygısını kazandırmamaktadır. Yaşama sırrını ve amacını vermemektedir. Toplumu bir medeniyet ufkunda buluşturmaya katkı sağlamamaktadır. Egemen, liberal, burjuvazi söylem ve ideolojisine hizmet etmekte ve insanı piyasaya hizmet eden bir duruma getirmektedir. O bakımdan okul yaşamının savurganlığı, aslında çocuklarımızın ve ülkemizin geleceğinin savurganlığı olarak tasarlanmalıdır.

Eğitim hakkındaki bütün bu tartışmalar bizi yeni bir şeyle bizi karşı karşıya getirdi; belirsiz bir gelecek. Yani hiçbir şeyi tahmin edemiyorsunuz. Kesin olacak tanımlayacağımız bir geleceği öğrencilerimize hazırlıyoruz. Ne tür bir modern ve tartışma bizi bir noktaya götürecek. Burada da iki temel tartışma var aslında. Toplumdaki değişim hızı okullardaki değişim hızının kapasitesini aşmıştır. Okuldan çok beklentimiz mi var? Okullara çok mu anlam yüklüyoruz? Yani topluma rağmen okulda güzel şeyler yapabilir mi? Burada yaptığımız işin

eğitim açısından doğasını tartışmaya açmamız lazım. Yani öğrenme okulun işi mi? Öğretme okulun işi mi? Burada iki temel hususu Topçu'nun Maarif Davası adlı çalışmanın ışığında değerlendirmek isterim. Bir kere Türkiye'de eğitimin hedefleri ile okulun amaçları birbirine karıştırılıyor. Bunu aslında şu amaçla söylüyorum bizim eğitim felsefemiz daha çok ilerlemeci bir felsefe üzerine inşa edilmiştir. Yani yaparak ve yaşayarak öğrenme. 2005'teki müfredat da bunu amaçladı ama bunun etkililiği konusunda bir çalışmamız yok. Eğitimin hedefi, iyi ödev insanı yetiştirmek olabilir. Topçu'nun da görüşleri ışığında söylüyorum, burada toplum olarak çocuklarımıza ve Türkiye'ye güven duygusu veremiyoruz. Okulun amacı bütün öğrencilere bu eğitimsel hedefleri kazanmalarını sağlayacak deneyimler sunmaktadır. Kurgulanan mevcut felsefe açısından bunun düşünülmesi gerekiyor. Okulda Türkiye'de çok değişim gerçekleştirmek için yapılan çabalar basarız oldu, muhtemelen bundan sonra yapılacak olanları da başarısız olacak. Okullar ve eğitim giderek sıradanlaşmaktadır.

Buna paralel olarak nesiller arası kopuşun çok ciddi bir sorun yarattığını düşünüyorum. Burada Topçu'nun görüşleri ışığında nasıl bir değerlendirme yapılabilir? Çağda ve eğitimde istikamet meselesinin de masaya yatırılması gerekiyor. Aslında bizim istikametimiz bellidir, fakat ne yöne hizmet ettiğimizi birazcık tartışmaya açmamız gerekiyor. Batıda okulun gelişimi, okulun işlevleri bakımından belli amaçlar taşıdı. Bu amaç Fransız Devrimi ile okula siyasal bir işlev yükledi, sanayi devrimiyle okula ekonomik bir işlev yükledi. Eğitim ve okul da Batı'da bu hassasiyet üzerine kuruldu. Topçu'ya göre bugün maalesef okul-sanayi iş birliği meslek lisesi ara eleman yetiştirme kültürü üzerinden bizim eğitim sistemi de tartışılıyor. Hem bireyin kendisine güven, hem Türkiye'nin geleceğine ve bugününe güven duygusu Topçu'da daha çok millet ruhunu oluşturan eğitim kavramıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Topçu bu konuda şöyle der:*"Her büyük millet kendi hayatının evrim sırrını ve ebediliğe yönelen hayat yolculuğunun büyük kudretini felsefi sistemden çıkartır*." O bakımdan eğitimde felsefe ve istikamet meselesinin eğitimin en temel ve asli sorunlarından biri olduğunu düşünüyoruz. Aynı zamanda bu felsefi kültür okulunda temel taşıdır. Topçu bu ve benzeri hususlarda hep bizi ikaz eder: *"Her defasında yıkılışımızın sebebi benliğimizden kaçarak Batı'nın taklitçiliğine sığınma sevdamız."*

*Millet eğitimi*dediğimiz bu şeyin daha da derinlemesine tartışılması gerekiyor. Mesela Topçu'ya göre *"millete ait her şey okulda inşa edilir ve okulda yıkılır."* Buna karşı çağdaş düşünürlerimizden Yılmaz Özakpınar *"Topluma rağmen okulda bir şey yapılamaz."* der. Okulun işlevinin bu bağlamda tartışmaya açılması gerekiyor.1960'da Topçu: *"Bugün bir okul buhranı yaşamaktayız."* ifadesini kullanır. Ben onu 1960'dan 2016'e kadar devam eden bir okul buhranı olarak dönüştürüyorum. Yani güncellemek gerekirse okul buhranı, bunalımının devam ettiğini söylememiz mümkündür. Topçu'dan şunu aktarmak isterim: *"Son millet eğitim kanunları ruh ve ahlak okulu yerine meslek okullarının eğitim hayatımızı bütün bütün saracağını ifade etmektedir. Bu gidişin ortaya koyacağı eser tüylerimi ürpertiyor."* Ben meslek lisesinin yanına bir de fen lisesini ekliyorum. Ona göre eğitim bir milletin bir bütün halinde düşünülmesi ve yaratıcılık sahasında seferber edilmesidir. Başka bir deyimle eğitim; bir toplumun düşünce tarzının, kültürünün ve ideallerinin harekete geçirilmesidir. Eğitimin işlevi bakımından klasik teoride siyasal işlev, ekonomik işlev ve bireysel işlev gibi sınıflandırma yaparız. Topçu eğitimin işlevini, '*toplum içinde idealler doğurucu*' olarak tanımlar. Bu açıdan baktığımız zaman modern okul ve Türkiye olarak Batı'nın ürettiği bir eğitimsel bilgi, model,

uygulamalar içindeyiz. Mesela okul öncesi müfredatı Amerikan okul öncesi müfredatı Türkçeye çevrilerek uygulanmıştır. Bu noktada Topçu'dan bir alıntı yapmak isterim: *"Her devrin siyasal olayları eğitimimizi Batı milletlerinden birinin eğitimine esir etti. Bu kültür sırasıyla Fransız, Alman, Amerikan eğitim sistemini şüphesiz, tereddütsüz kabul etmiştir."* Şu an da bütün eğitim bürokratları ve okul müdürleri Finlandiya'yı gezmektedirler. Finlandiya İstanbul'un bir mahallesi kadar bir ülkedir. Okul öncesi konusundaki hassasiyeti daha nettir ve bugünkü anlamda belki vurgulanabilir ama eğitimde amaç konusu tartışmaya açık olmakla birlikte Topçu'ya göre ilköğretimin amacını *kalbin terbiyesi*, orta öğretimde *aklın terbiyesi* ve yükseköğretimde*ihtisaslaşma* olarak tanımlamıştır.

Son olarak yabancı dil konusuna değinmek isterim. Son yıllarda bizde eğitimde politika yapıcılar İngilizceyi ilköğretim üçe kadar, hatta okul öncesine kadar çekmeye çalışıyorlar. Bu Türkiye için bir felaket olur. Okul öncesinde Türkçe, millî musiki, oyunlarımız, şahsiyet eğitimi etrafında yeniden tasarlanmalıdır. Dünyanın her yerinde okulları gezin bir Fransız anaokulunda İngilizce, Almanca verilmez. Her ülke kendi hassasiyetlerini okula taşır. Sadece bir örnek vermek isterim: bizim bugün okul öncesi kurumlarında okuttuğumuz çocuk hikâyelerinin %70-80'i Batı yazarlıdır. Batı toplumlarının okul öncesinde okuttuğu hikâyelerinde neredeyse %90'ı Batı yazarlıdır. Yani bu hassasiyetlerimizin hiç dikkate alınmadığını düşünüyorum. Özellikle muhafazakâr kesimin bunları dikkate almadığını düşünüyorum. Topçu'ya göre '*Yabancı dilde en iyi öğretim yapan okul felaketi millet bağrına saplanmış bir hançerdir.*' İfadesini kullanır. Okul öncesi eğitim kurumlarında yabancı dil eğitimini tartışmaya açmamız gerekir. Sınıflarımızın ontolojisi bozulmuştur: 'Düşünülerek girilen kapı yalnız sınıf kapısıdır.' Oldukça mükemmel, oldukça özgün bir bakış açısıdır. Topçu'nun sınıf kapısını ben şöyle çeviriyorum: *Türkiye'nin geleceği sınıfların içindedir.* Siz ne kadar sınıfın dışında politika üretirseniz üretin, tartışın toplantı yapın; Topçu sınıfın içine girmiştir.

Dünya değişiyor. Bu değişimin nasıl algılanması ve kavramlaştırmaların değişimle nasıl ilişkilendirilmesi gerektiğini tartışmamız gerekiyor. Dinamik bir dünya var; insanlar ve meslekler ve hayat değişiyor. Daha sorgulayıcı, daha meydan okuyucu, daha karmaşık, daha esnek bir okul anlayışına doğru tartışmalar devam ediyor. Sonuç olarak bu çağdaş eğitim tartışmalarını bir noktaya ulaştırmak ve ülkemiz açısından yorumlamak istiyorsak diyeceğim şudur: *Türkiye olarak içten, insanî bir yenilenmeye ve dirilişe ihtiyacımız var.* O bakımdan okula yaratıcı bir ruh ve buluşlar getirmeye çalışmalıyız. Bugünkü okullarımız bilgi zengini ve deneyim fakiridir. Çocuklar artık bilgiyi almak istemiyor. Sonuç olarak ne yapmamız gerekir derseniz hedefimizin olması gerekiyor ve ben bu hedeflerin olduğunu düşünmüyorum. Ayrıca ülke olarak eğitimde ülkümüzü ve felsefemizi yeniden gözden geçirmemiz lazım. Başarıyı da zamana bırakmamız lazım diyor ve teşekkür ediyorum.

Nurettin Topçu'nun Eğitim ve Öğretmen Anlayışı

Doç. Dr. Hüseyin Öztürk
KSÜ Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Rumeysa Çetin
KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Giriş

Nurettin Topçu'nun eğitim ve öğretmen anlayışını belirtmeye çalışmadan önce; bu bölümde eğitim, eğitimin boyutları, öğretmen ve öğretmenin eğitimdeki yeri ve rolü üzerinde durmanın konumuzun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Eğitim kavramı

Eğitim, sınırları tam olarak çizilemeyen, muhtevası ve tanımı üzerine farklı yorumlar yapılan bir kavramdır. Fakat ne kadar farklı şekillerde tanımlanırsa tanımlansın, eğitimin her zaman çift yönlü varoluşundan söz etmek mümkündür. İlk boyutuyla eğitim, beşeri durumla ve toplumun mevcut yapısı ya da istenilen doğrultusuyla kuşatıcı bir değerler manzumesidir. İkinci boyutu ise; söz konusu edilen değerlerin kendileriyle aktarıldığı, hayata geçirildiği veya en azından gerçekleşeceklerinin var sayıldığı kurumlardan oluşur (Cevizci, 2010).

Eğitim, 1940'lı yılların başında dilimize yerleşen bir kavramdır. Bundan önce bu kavramın yerine terbiye kelimesi kullanılmakta idi (Öztürk, 2001). Terbiye, Arapça Rab kökünden gelmekte olup; sözlük anlamı besleyip büyütme, ilim ve edep öğretme, talim (Ş. Sami, 1978) demektir. Başka bir ifadeyle; eğitim karşılığı kullanılan terbiye, ilim ve edep öğretme, besleyip büyütme, çocuğu yeteneklerine göre geliştirme sanatı (Çankı, 1954) anlamına gelmektedir. Eğitim Arapça terbiye, Fransızca ve İngilizce'de; Latince educatio'dan education'dur (Akarsu, 1979). Eğitim (pedeia) kavramını ilk kullananların kadim Yunanlılar olduğu sanılıyor. Bugün eğitim bilimi olarak ifade edilen ve çocuk eğitimi anlamına gelen pedagoji Yunanca'dır ve aynı şekilde pedagog kelimesi de Antik Yunan'da çocukların gözetimi ve denetimi ile görevlendirilmiş kölelere verilen bir sıfat olmuştur (Öymen, 1978). Pedagog, bu anlamını Antik Roma'da da korumuştur.

Eğitimin Boyutları

Eğitimin felsefi, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere üç temel boyutu vardır. Çocuğa ne öğretmeli, niçin öğretmeli, nasıl öğretmeli bu ve buna benzer sorularla eğitim felsefesi

ilgilenir. Çocuğun bireysel özellikleriyle eğitim psikolojisi uğraşır. Çocuğun içinden geldiği sosyal çevreyi ise eğitim sosyolojisi ele alır.

Çocuk dünyaya bir takım potansiyel yeteneklerle geldiği için eğitime, eğitilmeye ihtiyacı vardır. Yine çocuk kendi yeteneklerini kendi kendine geliştirme özelliğine sahip değildir. Bu yönüyle başkalarının yardımına muhtaçtır. Eğitimin böyle bir ihtiyaçtan doğduğu söylenebilir (Mengüçoğlu, 1971).

Sosyal bir varlık olarak insan bir takım değerlere sahiptir. Bu değerler bütününe kültür adını veriyoruz. Öyleyse insan felsefesi, her şeyden önce bir kültür felsefesidir (Ülken, 1967).

Bu noktaya işaret eden Lester Smith; eğitimi, her neslin kendisinden sonra gelecek olanlara o güne kadar ulaşmış gelişme merhalesini korumak ve mümkünse yükseltmek niteliğini kazandırmak amacıyla verdiği kültürdür (Smith, 1957). İngiliz antropolog T. Eliot, dini ortadan kaldırırsanız kültürden geriye pek fazla bir şeyin kalmayacağını söylüyor ve ekliyor: "Kültür, bir toplumun dinin vücut bulmuş şeklidir (Eliot, 1981).

Şahsiyetimizin derinliklerine geçmiş nesillerin kültürel mirası sinmiştir. Eğer biz, geçmişin toplumsal mirası olan kültüre göre şekillenmiyorsak; eğitim kendisinden beklenen görevi yerine getirmiyor demektir. Hangi varlığa, nasıl inanacağımızı, davranışlarımızı hangi kurallara göre düzenleyeceğimizi eğitim yoluyla öğreniriz. İnsanın yaradılış amacını öğrenmesi, bu gayenin uğruna yola çıkması ve ona ulaşması için eğitime, eğitilmeye ihtiyacı vardır (Bayraklı, 1989).

Dini açıdan eğitim, ilahi emirlere uyum sağlamayı amaçlarken bunun bilinçli olarak yapılmasını ister. Çünkü akli yeteneği bulunmayan insanlarda ilahi hükümlere itaat söz konusu değildir. Bunun olabilmesi için hür bir irade gereklidir. Buradan eğitimin ebedilik değeri ortaya çıkar. Ezelde, ilahi kaderin elinde başlayan eğitim, bir ömür boyu sürüp gider (Bayraklı, 1989). Bu noktaya işaret eden H. Horne, eğitimi insanın zihni, hissi ve iradi çevresinde tezahür ettiği şekilde, bedenen ve zihnen gelişmesi, hür bilinçli insanın Allah'a karşı üstün intibağının ebedi oluşumu (H. Horne, 1932) şeklinde ifade etmektedir.

Öğretmenlik Üzerine

Öğretmenlik, eğitim sisteminin farklı kademelerinde; öğretme, öğrenme sürecini gerçekleştiren, alan uzmanlık bilgilerinin yanında genel kültür, mesleki bilgi ve beceri bakımından üst düzeyde niteliklere sahip kişilerin gerçekleştirdiği bir meslektir (Ünal, Ada, 1999). Şişman'a göre ise öğretmen; insan mimarı ve insanın kişiliğini şekillendiren bir sanatkârdır (Şişman, 2005).

Öğretmenlik mesleğinin geçmişten günümüze çeşitli aşamalardan geçerek profesyonel meslekler arasında yer aldığını görüyoruz (Bek, 2007). Öğretmenlik mesleği, yeryüzündeki en eski mesleklerden birisidir. Çünkü öğretme- öğrenme süreci insanlık tarihi kadar eskidir. Bizde ilk erkek öğretmen okulu 16 Mart 1848'de İstanbul'da açılmıştır. Bundan önce öğretmen ihtiyacı medreseden karşılanıyordu. Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra Semaniye medreselerini kurması ve öğretmen olacaklara, diğer derslerin yanında âdab-ı mubahase ve

usul-i tedris, bugünkü deyimle tartışma kuralları ve öğretim metodları anlamına gelen dersi öngörmesi devrine göre çok ileri bir anlayışı sergilemektedir. Bu bakımdan Fatih'e alanın özelliğine göre hareket eden bir program yapımcı diyebiliriz (Akyüz, 1982).

Öğretmenlerle ilgili yasal dayanak; 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunudur. Bu kanunun 43. Maddesinde; "Öğretmenlik devletin eğitim öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir." Şeklinde tanımlanmakta ve bu mesleği yapacakların alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi ve genel kültür alanlarında iyi yetişmesini öngörmektedir.

Nurettin Topçu'nun Düşünce Dünyası

Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasına girmeden, hangi felsefeye bağlı olduğunu anlamadan onun eğitime bakışını anlamamız ve anlatmamız tam olarak mümkün olmayacaktır. Çünkü eğitim de hedeflerin belirlenmesinde, bu hedeflere ulaştıracak uygulamaların tespit edilip uygulanmasında, hedeflere ulaşma seviyesinin denenmesinde bir felsefeye başvurmak gerekir (Sönmez, 2011).

Nurettin Topçu, çöküş dönemindeki Osmanlı'yı kurtarabilmek amacıyla aydınların oluşturduğu Türkçülük, Batıcılık, İslamcılık gibi fikir akımlarının yoğun tartışıldığı bir ortamda dünyaya gelmiştir. Onun çocukluk çağında ilk eğitimini aldığı yıllardaki atmosfer, gerekse erken dönem Cumhuriyet'in fikri çalkantıları içinde Topçu, belirtilen fikir akımları ile ilgili kafa yormuştur. Topçu'nun ilerleyen yıllarda vatan kavramının içerisine kültür ve İslam'ı yerleştiren Anadoluculuk hareketine yakın durduğu söylenebilir. Anadoluculuk, 20. Yüzyıl başlarında I. Dünya Savaş'ından yenik çıkan ve parçalanan Osmanlı Devlet'inden geriye kalan Anadolu topraklarını merkeze alarak; ortaya konulan yeni bir siyasi yönelim ve kimlik edinme süreci doğrultusunda benimsenen bir yaklaşım, bir harekettir.

Anadoluculuk yaklaşımında İslamın değerlerini, milliyetçiliğin kurallarına uydurma ve her ikisinin karışımından bir sentez oluşturma çabaları, milliyetçiliği çağdaşlaşmanın karşısında fonksiyoner olmaya itmiş ve bunun sonuçlarından birisi de Anadoluculuk olarak ortaya çıkmıştır (Kayışlı, 2012). Nurettin Topçu'daki bu tefekküri bakışını göz önünde bulundurmadan onun eğitimle ilgili görüşlerini anlamlandırmak pek mümkün değildir. Zira Topçu için eğitim vatan kavramında şahsiyet bulan Anadolunun kurtuluş reçetesidir.

18. Yüzyıldan itibaren Batı'da gelişmeye başlayan pozitivist ve materyalist akımların karşısında insanlığın kurtuluşunu ahlaki ve insani değerlerin yükselişinde gören hareket felsefesi, Nurettin Topçu'nun temel felsefesini oluşturmaktadır. Bu bakımdan Nurettin Topçu, hareket felsefesi ekolüne bağlı bir düşünürdür (Topçu, 1998). Hareket felsefesi, Fransız filozofu Maurice Blondel (1861-1949 in kurduğu çağdaş bir felsefe akımdır (Kök, 1995). Topçu, Blondel'in din esas itibarıyla mistikliktir, ilahi varlığa duyular ve akılla değil, kalp ve irade yoluyla ulaşılabilir, düşüncesinden ciddi olarak etkilenmiştir. Özellikle İslam düşüncesinde çok önemli bir kavram olan hikmet kavramının felsefedeki karşılığını Blondel'de bulduğu söylenebilir.

Nurettin Topçu, eğitimde idealist felsefenin eğitim görüşüne yakındır. Çünkü Topçu'daki

ideal insan algısı, idealizmin değerlere bağlı insan algısıyla örtüşmektedir. İdealist anlayışa göre; değerler eğitimi, öğrencinin kıymet ifade eden davranış ve insan modellerini örnek alarak; onların üslubunun benimsenmesi ve sürdürülmesi amacını gütmektedir (Gutek, 2001; Akt. Erkılıç, 2011). Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere; Nurettin Topçu, maddeci dünyanın saldırılarına ruhi değerlerin kaynağı olarak gördüğü metafizikle, mistik temele dayanan hikmet kavramıyla karşılık vermeye çalışır (Kayışlı, 2012).

Nurettin Topçu, bir eğitim bilimci yahut pedagog değildir. Diğer düşünürler gibi hayatın farklı anlamlarıyla ilgilenmiş, bu alanlarla ilgili olarak görüş ve düşüncelerini ifade etmiştir. Onun bu konudaki fikirleri, teklifleri ve kanaatleri, kırk yıllık hocalığının, konferanslarının, araştırmalarının, şahsi tecrübelerinin bağlı olduğu idealist, mistik ve sezgici dünya görüşünden kaynaklandığı (Okay, 1992) söylenebilir.

Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçişin hemen ardından yapılan harf inkılâbı tüm topluma yönelik bir eğitimi zorunlu kılmıştır (Bora, 2007). Bu zorunluluk aynı zamanda toplumda bir kırılmaya da neden olmuştur. Topçu, bu kırılmayla oluşan bunalımlara, eğitimin nasıl ve ne amaçla yapılması gerektiği tartışmalarına yazdığı makale ve kitaplarla önerilerde bulunmuştur (Kadıoğlu, 2014). Topçu'ya göre; Tanzimat'tan beri Cumhuriyet döneminde de aynı skolastik zihniyet, Batılı fikirleri değerlendirmeye tabi tutmaksızın taklit etmiştir. Önceden hangi yorumcunun ne söylediği esas alınırken, Cumhuriyet döneminde hangi Batılı bilginin ne söylediği dikkate alınmaya başlanmıştır.

Topçu, sistem içerisinde öğretmenlik mesleğinin statü kaybına uğradığını ve bu mesleğin, fikir ve kültürün otorite merkezi olmaktan uzaklaştığını ifade etmektedir. Eğitim sistemimizin şekli yönünü de eleştiren Topçu, okulun mimari yapısı ile psiko-sosyal havasının birbirine uygun düşmediğini, giderek ruhsuzlaşan bir anlayışla kör ve sağır bir makineye benzeyen insanların ortaya çıktığını belirtmektedir. Bunlara ilaveten Topçu, modernleşmenin eğitim sistemini pozitivistleştirdiğine ve onun milli özelliğini yok ettiğine inanmakta, bu anlayışın hedeflediği insan tipinin iyi vatandaş, laik insan ve teknik adam olduğunu dile getirmektedir (Bora, 2007).

Halbuki milletimizin üç asırdır geçirmekte olduğu buhranların sebebi, kültür ve eğitim sahasında aranmalıdır. Topçu'ya göre; millet ruhunu yapan eğitimdir. Eğitime gereken değeri veremeyiş millet ruhunun yıkılışına zemin hazırlar. Eğitim hangi yönde yürürse millet ruhu da onun arkasından gider. Yıkılmış bir milleti ayağa kaldıracak olan mekteptir (Topçu, 2014).

Topçu, bugünkü eğitim sistemimizi; Batıcı, Amerikancı ve pragmatist olarak niteler. Topçu'ya göre; her alanda başarının sırlarını araştıran ve pratik başarıya hakikat unvanı veren Amerikan hayat felsefesi, pragmatizm eğitimimizde benimsenmiş bir musibettir (Topçu, 2014). Cumhuriyet dönemi Türk eğitim sistemi; pragmatik felsefeye ve onun eğitimde uzantısı olan progressivizme dayanmaktadır (Sönmez, 2011). Topçu, 1923'te toplanan I. Heyet-i İlmiye Kongresi ve kabullenilen eğitim felsefesine, John Dewey'in 1924'teki raporuyla temelleri atılan pragmatik eğitim anlayışına (Efendioğlu, Berkant, Arslantaş, 2011) karşı çıkmaktadır.

Topçu'ya göre; eğitim, bir milletin toplu halde düşünmesi ve yaratıcılık sahasında seferber edilmesidir. Okulun hikmeti, anlamı, bizi içine serpilerek dağıldığımız hayattan sıyırarak

kendimize getirmek, düşünce kudretini kullanmaya zorlamaktır. Hayat, çok amaçlı bir öğretim yapar; okul ise tek amaçlı öğretim yapar. Hayat hadiselerinin anlamsız hikmeti, anlaşılmaz çokluğundan kurtararak zihinleri anlamlı ve tatmin edici bir birliğe ulaştırır. Böylelikle insan iradesine yol gösterir, sonsuzluk sevgisine kavuşturur (Topçu, 2014).

Topçu'nun eğitim anlayışı ideal insanı var etmeye yarayan bir araç gibidir. Eğitim, uzun vadede insanda yüksek değerler oluşturmalıdır. İnsanın kendisi karar verebilmeli, kendiliğinden hareket etmeli, yaratıcılığını ve aklını tam olarak kullanabilmelidir. Onun öğretmenden beklentisi de bu yöndedir. Öğretmen şahsiyet inşa edici olarak; ideal bir gençliğin oluşmasında öncü olmalıdır. Topçu'nun mektep anlayışında milli kavramı önemli bir yer tutar. Milli mektep, zihniyet ve örfleriyle, eğitim ilkeleri ve psikolojik temelleriyle hatta binasının yapı tarzıyla kendisini başka milletlerinkinden ayırır. Milli mektebin dört unsuru vardır. Bunlar; ders, öğretmen, öğrenci ve okulun kendisidir. Ders, hakikatlerin araştırılmasıdır. İlköğretimde kalp eğitimi, ortaöğretimde akıl eğitimi yükseköğretimde ise ihtisas esas alınmalıdır. Her eğitim kademesindeki dersler bu aşamalara göre düzenlenmelidir. Öğrenci, hakikatler peşinde koşmayı meslek edinen insandır. Milli mektebin üçüncü unsuru öğretmen olup; Topçu'nun en esaslı kabul ettiği unsurdur. Öğretmenler, mesleğinin dışına çıkmayan idealist bir zümre olmalıdır. Öğretmenlik bir takım evrakları hazırlamak ya da imzalamak değildir. Öğretmen, kendisini öğrencilerine feda edebilen insandır. Son olarak mektebin kendisi gelir. Bu mektep, özellik ve yabancılık tanımayan, siyasete yer vermeyen, öğretmenden başka otorite tanımayan, ruhları huzur içinde birleştiren disiplinin barındığı bir mekteptir (Topçu, 2014).

Topçu'ya göre; eğitim sisteminde taklitçilik, cinayete eşdeğerdir. Son üç yüz yılda kurtuluş yolunu arayanların Batı kültür ve medeniyetine sığındıklarını belirten Topçu, taklitçilerin sırasıyla Fransız, Alman, İngiliz ve son olarak da Amerikan eğitim sistemine sığınma cinayetini işlediklerini söyler. Topçu'ya göre ülkemize ticaret marifetiyle giren Amerikan sisteminin çürütmediği milli bir hayat sahası kalmamıştır. Zira dışarıdan taklitle alınan maarif sistemleri ruhsuzdur ve hayatla alakaları kesilmiştir. Bu anlayışın ülkemizde ruhçuluk idealine son vereceğini belirten Topçu, bu sistemin amacının yakın gelecekte; vatanı kör ve sağır makinanın vatanı yapmak kararında olduğunu belirtir (Topçu, 2014).

Topçu, İstiklal Harbi'nde maddi kurtuluşu sağlayanların maarif davasında kapitülasyonlara göz yumduklarını söyler. Galatasaray Lisesinin açılışı, Batı irfanına açılmış bir penceredir ve okul eşiğinde işlenmiş ilk cinayettir. Bu okullardan kalbini bir ömür boyu koruyabilmekle övünen kahramanlar çıkmayacak, bu okullar Alman ve Amerikan piyasalarında yüksek maaş kollayan kurnazlara diploma dağıtacaktı (Topçu, 2014). Nitekim öyle de olmuştur. Batının ruhsuz, kaba tekniğinin peşindeki bugünkü maarifi zavallı bir kurum olarak niteleyen Topçu, maarifin toplumu arkasından sürükleyecek bir iradesinin olmadığını söyler. Millet mektebi çökmüştür. Türk kültürünün tarihte olduğu gibi tekrar yüceltilmesi için maarif sistemindeki düşman kuvvetlerinin varlığına son verilmelidir. Günümüzün kurtuluş savaşı, bu cephede açılacak savaştır (Topçu, 2014).

Topçu'ya göre bir mektep buhranı yaşanmaktadır. Mektepten insana ve onun gerçek varlığı olan ruhunun harabesi karşımızdadır. Milleti aydınlığa çıkaracak bir kapı lazımdır ve o kapı da mektebin kapısıdır. Ancak bugünkü mektep kapısı bunu başaramaz. Zira o, ruhu

yüceltmek için değil, midenin saltanatını yaşatmak için açılmış bir kapıdır. Mektep, artık gençliğe bir karakter aşılayamamaktadır. Bize bir insan mektebi lazımdır. Bu mektep bizi kendi ruhumuza kavuşturacak, hareketlerimizin ahlaki değerleri olduğunu bize tanıtacak, insanı sevecek temiz gönüller yetiştirecektir. Ancak böyle bir anlayışla Türk millet maarifini kurmak mümkün olacaktır (Topçu, 2014).

Topçu'nun Eğitim Anlayışında Öğretmenin Rolü

Topçu'nun öğretmene bakışını ele alırken onun uzun yıllar bıkmadan usanmadan öğretmenlik yaptığını göz önünde bulundurmamız gerekir. Bunu öğrencisi İsmail Kara'nın naklettiği şu anekdottan anlıyoruz: "Yakınlarına, keşke ilk mektep hocası olsaydım, dediğini biliyorum. Bize Bursa'da bir camii imamlığı veya müezzinliği verirler mi acaba? dediğini de. Bunları düşündüğü ve söylediği zaman felsefe doçentiydi ve arkasında parlak bir akademik kariyer ve fikir adamlığı, yazarlık ve itibar vardı." (Kara, 2005). Topçu için eğitim ve öğretmenlik adanmışlık demekti (Topçu, 2014).

Topçu'ya göre maarif davasının ana meselesi öğretmenliktir. Eğitim demek, öğretmen demektir. Eğitimi yapacak olan da yıkacak olan da odur (Topçu, 2014). Öğretmenin yükseltilmesi, devletin ve toplumun yükselmesi demektir. Bundan dolayı Topçu'ya göre; eğitim davasının ana karakteri olan öğretmen saygın bir konumda olmalı ve özgürce çalışma imkânı bulabilmelidir (Kadıoğlu, 2014).

Topçu, insan şahsiyetini inşa eden öğretmenin, devletlerin ve medeniyetlerin yapılmasında ve yıkılmasında en önemli unsuru oluşturduğunu düşünmektedir. Devlet adamları, öğretmenler üzerinde otorite kurmamalı, aksine onlara tabi olmalıdır. Ancak bu sayede öğretmenin ilmi ve fikri hürriyeti ve bu sayede toplumun kurtuluşu sağlanmış olacaktır (Kayışlı, 2012).

Topçu, Osmanlının son iki asrında eğitimde yaptığı ıslahatların başarılı olamamasını üç şeye bağlar. Avrupa'yı körü körüne taklit, ilim sevgisinin aşılanamaması ve âlimin üstünlüğü ile toplumdaki yerinin kavranamamasıdır (Topçu, 2014). Öğretmenin sadece somut bir varlık olmayıp; insanın özünde bulunan ve onu hakikatin bilgisine yönlendiren hayat, ızdırap, akıl, vicdan, aşk ve irade gibi kavramların insana öğretmenlik ettiğini; Kant, Rousseau ve Nietzsche gibi düşünürlerden örnekler vererek açıklar. Yine Yunus ve Mevlâna için Hz. Peygamberin, bütün Müslümanlar için Kur'an-ı Kerim'in en büyük öğretmen olduğunu ifade etmektedir (Kayışlı, 2012).

Topçu'nun idealindeki öğretmen tasavvurunu ele almadan önce onun çağındaki öğretmene bakışını irdelemek gereklidir diye düşünüyoruz. Topçu'ya göre; günümüzdeki muallim bir tekrarlatma ve ezberletme memurudur (Topçu, 2008). Topçu, yaşadığı dönemin öğretmenlik anlayışına eleştiri getirirken; kavram olarak öğretmeni değil, muallimi kullanmaktadır. Muallimliği maarif davamızın yapıcı ve en esaslı unsuru olarak görür. Öncelikle muallim sadece bir memur değil, genç ruhları kendilerine mahsus manada bir örs üzerinde döverek işleyen bir demircidir (Topçu, 2014). Kendisine verilen görevi gözlerini kapayarak yapan, programın müfredatını sene sonuna kadar bitiren hatta sadece dersini hakkı ile kavrayan

talebe yetiştirebilen muallim vazifesinin en mühim kısmını başarabilmiş değildir (Kayışlı, 2012).

Ülkemizde öğretmen yetiştirilen kurumlarda Cumhuriyet dönemi başta olmak üzere, öğretmen yetiştirme sisteminde önemli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişikliklere rağmen, öğretmen yetiştirme modelimiz üzerindeki tartışmalar günümüzde de devam etmektedir (Işık, Çiltaş, Baş, 2010). Öğretmenler bu mesleğe nasıl girmelidirler? Sorusunu Nurettin Topçu şu şekilde cevaplar: Muallim, maarif davamızın yapıcı ve en esaslı unsurudur. Liselerimizin en iyi mezunlarını sıkı disiplin şartları altında; altı, sekiz veya on yıllık bir tahsile tabi tutmalıyız. Üniversite mezunlarını doğrudan muallim kadrosuna atamak hatalıdır. Lisanstan sonra muallim olmak için bir imtihanı da vermenin şart koşulması gerekmektedir. Türk muallimi, yarınki Türk mektebinin ve yarınki Türkiye'nin temel taşıdır. Onlar, Gazalilerin, Necmüddinlerin, Akşemseddinlerin irfan ve iman çocuğu olan gazilerdir (Topçu, 2014).

Öğretmene önemli görevler yükleyen Topçu, öğretmenin insanı beşikten mezara kadar götürüp teslim eden dünyanın en büyük sorumluluğuna sahip insanı olarak vasıflandırır. Bireyler ve nesiller onun eseridir. Medeniyetler onunla kurulmuştur (Topçu, 2014). Böylesine önemli misyonlar yüklediği öğretmene, aynı zamanda sorumluluk da veren Topçu, toplumdaki tüm problemlerin sorumlusu olarak da öğretmeni görür. Eğitimin ana unsuru öğretmenlerdir. Öğretmen meselesi, maarif davamızın ana meselesidir. Maarifi yapacak olan muallimdir. Şayet değerlendirilemezse maarifi yıkan da o olur (Topçu, 2014).

Peki, Topçu'ya göre; öğretmen nedir, ne değildir? Ona göre öğretmen, bir nakilci, tüccar, sadece bir memur, elindeki bilgileri öğrencisine aktaran, maddi değerlerin hesabıyla meşgul olan ya da yalnızca kendisine verilen emirleri uygulamakla görevli olan biri değildir. Hatta programı, müfredatı sene sonuna kadar bitirmeyi başarmak, dersini hakkıyla vermek, öğretmen için yeterli bir başarı değildir. Topçu'ya göre öğretmen, yetiştireceği insanı kâinat karşısında kendine mahsus görüşle donatan, kendisi için hayat kuralları ortaya koyabilen, bir bütün olarak insanı yetiştirebilen kişidir (Topçu, 2014).

Topçu, öğretmenin ruh yapısını oluşturan karakterleri de anlatır. Ona göre; öğretmen, en doğru, en güzel hayat örneğini hazırlayan ve bize sunan fedakâr bir varlıktır. Hem doğru, hem güzel yaşayan hem de bunu insanlara sunarak onlara yaşatan birisidir. Başarısızlığının ve zaaflarının sebebini arayan ve kendini düzeltmeye çalışan bir insandır. Özeleştiri yapmak onun niteliklerinden birisidir. Öğretmenlik, sevgi işidir. Öğretmen seven ve sevmeyi öğreten kişidir. Öğretmen sıradan birisi gibi yaşayamaz. Herkesin sevinip güldüğü gibi gülemez! "Benim bildiklerimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız." (Buhari, Küsuf, 2) hadisinin manasının bilincindedir. O, iman ve anlayış vasıtalarıyla bizleri tedavi eden bir doktordur. Tehdit ve dayak onun işi olamaz (Genç, 2008).

Topçu'ya göre; Türk milleti mazisinde bulunan değerlerini yitirmiştir. Kaybedilen bu değerleri tekrar kazandıracak olan öğretmenlerdir. Bizi düşündürecek, bizi kendi ruhumuza döndürecek ve ruhlarımızı da yükseltecek mürşitlere muhtacız. Anadolu'nun beklenen kurtarıcısı; silahsız, servetsiz hem de partisiz ve garazsız, yalnız faziletle ilmin havarisi olacak öğretmenlerdir (Topçu, 2010).

Öğretmenlere teslim olmayan millet, esir millettir. Milleti kurtaracak, insana şahsiyet kazandıracak, ruhi varlık halinde bizi yapıp yoğuran öğretmenlerin hangi özellikleri taşıdıkları

ya da taşımaları gerektiği ile ilgili Nurettin Topçu şu çarpıcı tespitlerde bulunur:

"1-Muallim, hayatımızın sahibi olmaktan ziyade sanatkârıdır. Kullanıcısı değil, yapıcısıdır. Seyirci değil, aktördür. O, hayatı yaşamayı değil ona hizmeti tercih ile seçmiş fedakâr varlıktır.

2-Muallim, engellere tahammül etmesini bilen, tahammül etmesini seven idealisttir. Bir rahmetler müjdecisidir. Muallim daima başarısızlığının sebebini arayarak kendini düzeltmeye çalışmalıdır. O, nefsinden fedakârlık yapmayı göze alabilen cesur insan olabilmelidir.

3-Muallimlik sevgi işidir. Ruhun ulvi olan isteklerine nefsinden her şeyi feda eden sevginin ferde ulaştırdığı örnek insandır.

4-Muallim, herkesin her an muhtaç olduğu bir doktordur. Anlayış vasıtasıyla insanları tedavi eder. İrade kabiliyetimizi işler. Muallim, ruh yapımızın sanatkârıdır.

5-Muallim, taşıdığı mesuliyetle toplumda en fazla hür olan insandır. Maarif demek muallim demektir." (Topçu, 1998; Akt. Özkan, 2004).

Kaynaklar

Akarsu, Bedia., 1979. Felsefe Terimleri Sözlüğü, B. II, Ankara

Akyüz, K., 1982. Türk Eğitim Tarihi, Ankara

Bayraklı, B., 1989. İslâm'da Eğitim, İstanbul

Bek, Y., "Öğretmenin Toplumsal/Mesleki Rolleri ve Statüsü, YLT (Yayınlanmamış) T. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne

Buhari, Küsuf, 2

Cevizci, A.,2010. Eğitim Sözlüğü, Say Yayıncılık,

Çankı, M. N., Büyük Felsefe Lûgatı, C. I, İstanbul

Eliot, T. S., 1981. Kültür Üzerine Düşünceler, Çev. S. Kantarcıoğlu, Ankara

Efendioğlu, A., Berkant, H. G., Aslantaş, Ö.,2011." John Dewey'in Türk Maarifi Hakkında Raporu ve Türk eğitim Sistemi" I. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi bildiri özeti

Genç, A. R., 2008. Nurettin Topçu'nun Din Eğitimi ile İlgili Görüşleri, YLT (Yayınlanmamış), Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana

Horne, H. H., 1932. The Philosophy of Education, Macmillan

Işık, A., Çiltaş, A., Baş, F., 2010. "Öğretmen Yetiştirme ve Öğretmenlik Mesleği" A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14- 1

Kara, İ.,2005. Sözü Dilde Hayali Gözde, dergah Yayınları, İstanbul

Kadıoğlu, H., 2014. Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışında Öğretmenin Yeri ve Önemi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLP (Yayınlanmamış), Kahramanmaraş

Kök. M.,1995. Nurettin Topçu'da Din Felsefesi, Dergah Yayınları, İstanbul

Kayışlı, B., 2012. "Nurettin Topçu ve Hilmi Z. Ülken'in Eğitim Düşünceleri ve Eğitim Felsefeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma" YLT (Yayınlanmamış), F. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ

Mengüşoğlu, T., 1971. Felsefi Antropoloji, İstanbul

Okay, O., 1992 Nurettin Topçu'ya Armağan, "Öğretmen ve Eğitimci Olarak Nurettin Topçu", Dergah Yayınları, İstanbul

Öymen, H. R., 1978. Doğulu ve Batılı Yönleriyle Eğitim Tarihi, Ankara

Öztürk, H., 2001. Belçika ve Türkiye'de Zorunlu Eğitim, Nobel Yayıncılık, Ankara

------------ ., 2005. Sosyolojik Yansımalar, B. II, Babil Yayıncılık, Ankara

Smith, L., 1957. Çağdaş Eğitim, Çev. M. Özyürek, İstanbul

Sönmez Veysel, 2011, Eğitim Felsefesi, Anı Yayıncılık, Ankara

Şemseddin Sami, 1905. Kamus-ı Türkî, B. IV, İstanbul

Şişman, M., 2005 Öğretmenliğe Giriş, Pegem A Yayıncılık, Ankara

Topçu, N., 1998. M. Kök ve Musa Doğan, İsyan Ahlâkı, Dergah Yayınları, İstanbul

-----------., 2014. Türkiye'nin Maarif Davası, Dergah Yayınları, İstanbul

------------., 2010. Yarinki Türkiye, Dergah Yayınları, İstanbul

------------., 2008. Taşralı, Dergah Yayınları, İstanbul

-----------., 1998, Akt. Özkan, İ., 2004. "Nurettin Topçu'nun Eğitim ve Kültüre İlişkin Görüşleri, YLT (Yayınlanmamış), N. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde

Ünal, S., Ada, S., 1999. Öğretmenlik Mesleğine Giriş, M. Ü. Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul

Ülken H. Z., 1967. Eğitim Felsefesi, İstanbul

5. BÖLÜM

Nurettin Topçu'nun Din ve Tasavvuf Anlayışı

Nurettin Topçu "Günümüz Din Anlayışları"na Ne Söyler?

Dr. Mustafa Kök

Giriş

Öncelikle, yazının başlığını, dolayısıyla konunun bu şekilde seçilmesini bize öneren, ayni zamanda Nurettin Topçu Hocamızın 40. Vefat Yılı münasebetiyle bir araya gelmemize önayak olan D. Mehmet Doğan dostumuza; ayrıca TYB yöneticilerine teşekkürle başlamak istiyorum. Merhum Hocamız hakkında gerek din ve ahlâk felsefesi, gerekse diğer birçok görüşleri hakkında - mütevazı ölçüler içerisinde – hayli yazımız bulunsa da; birkaç hatırlatmanın dışında onun bu konuya dair kanaatlerini doğrudan ele almamıştık.

İkincisi, bu başlığa bakınca akla şu soru geliyor olmalıdır: *"Nurettin Topçu günümüz din anlayışlarına ne söyler"* derken, Hoca'nın bu konularda da yazdığı 50-60 yıl öncesine göre anlayışımız çok mu değişti acaba? Bizim yaşımızda olanların gayet net bir şekilde takdir edecekleri gibi, büyük ölçüde hemen hiçbir anlayış değişikliği olmamıştır, diyebiliriz. Dinin bilim, felsefe, sanat ve hatta siyaset ile ilişkisine dair anlayıştan din hizmetlerinin yürütülmesine, ibadetlerimizdeki - Topçu'nun kast ettiği anlamdaki - ruhsuzluğa kadar her şey yerli yerinde duruyor gibidir. O sebeple en iyisi biz, Topçu'nun o gün için neler dediğine bakarsak, bugün için de benzer şeyler söylemiş olacağını kabul edebiliriz, sanıyorum.

Ayrıca, şu hususu net olarak söylemeliyiz: Türkiye'de din ve somut olarak İslâmiyet, gerek Cumhuriyetin pozitivist-pragmatist ağırlıklı ilk çeyreğinde, gerek sonraki daha ılımlı ve demokrat görünümlü yıllarında, gerek "laikçi-devrimcisi" eliyle, gerek "dincisi-"siyasal İslâmcısı" eliyle hep istismar edilmiştir. Bunu anlamak için İsmail Kara'nın meşhur *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm* (Kara, 2008) adlı kitabına bakmak kâfidir.

Akıl Değil, Kalp İlmi Olarak Din

Doğrudan doğruya konuya gelecek olursak;

Topçu, dinin pratiklerini de "*dinî tecrübe*" bağlamında anlayan, yani akıl/zekâ konusu değil "*kalp ilmi*" olarak kabul eden mistik bir düşünür olarak 1949'da yayımladığı (bir çalışmamızda bizim de zikrettiğimiz) eleştirel temalı felsefî bir makalesinde şöyle diyordu:

> "Din hayatını, mukaddes kitapların zekâya hitap eden emir ve yasaklarının bütünü hâlinde kilisenin ve İslâm'da şeriatın asırlardan beri ortaya koyduğu kaidelerin aynen kabulü olarak anlayanlar, yalnız bunlara bağlanmakla vazifeleri tamam oldu

> zannettiler. Böylelikle içlerinde rahatlığa kavuşmak isteyen bu adamlar, bizzat kendi ruhlarına ihanet ettiler. Papazın önünde günah çıkartmakla temizlendiğini zanneden Hıristiyan veya mescidde mevlid okutup yemeğini yerde diz çöküp yemekle Allah'a yarandığını sanan Müslüman, ruhunu kuvvetlendirmiş ve Allah'a yaranabilmiş, kendini O'na yakınlaşmış sanmasın. (…) *Din sahipleri diye tanınan bu muhteris zümrenin yanında birçok kemâl âşığı, temiz ve açık gönüller, bunların içlerinde sezdikleri karanlıktan kaçarak ilâhî iradeye sığınırlar."* (bu ve devamı vurgular bizim.) (Topçu, 1998, s. 63)

Aynı yıllarda, (Ocak 1948 ile Mayıs 1949 arasında) zamanın *Hareket* dergilerinde "Amerikan Mektupları" başlığıyla bir dizi yazı yayımlar.Kurgusal olarak, anılan zamanda İstanbul'da buluna bir Amerikalının sözde ülkesindeki arkadaşı Cim'e yazdığı mektuplardan özellikle bir tanesi, – bir akşam Sultanahmet'te - yaşanan dini yaşantılara dair gözlem ve izlenimleri aktarmaktadır. Nurettin Topçu orada da Cim'in ağzından ayni eleştirel bakışını bütün şiddetiyle ortaya koyar. Başlangıçta fevkalade olumlu his ve duygularla dolu olan "Cim"in izlenimleri, çok geçmeden asıl rengini bulur. Birkaç pasaj, hepsini anlatacak kadar açıktır:

> "O gece Kadir Gecesi imiş. (…) Namaz kılındı. Ben bütün gezdiğim yerlerde, bütün bildiğim dinlerde bu kadar güzel tapınış görmedim, Cim." (Topçu, 2004, s.61) (…) "Binlerce insanın secdeye kapanışındaki azamet, sanki bütün kâinatın kendi sahibine teslim oluşunu düşündürüyor ve üstlerindeki bütün aydınlıkları ürpertiyordu." (a.e.s.57) Olumlu izlenimler, şöyle devam ediyor: "Hıristiyan ibadetlerinin medeni ve teknik mükemmelliğine karşılık Müslümanlarda ruhanî bir üstünlük, Allah'a daha ziyade yakınlaşma göze çarpıyor."

Bu noktadan sonra gözlemlerden hareketle önce şüpheler, ardından haşin eleştiriler başlıyor:

> "Lakin acaba bu adamlar bu şuura sahipler mi? Bu derin şevki farkında olarak yaşıyorlar mı? Bunu zannetmiyorum. Bundan daha o gece şüphe etmiştim. Namazın kendiliğinden yarattığı ruh âlemini yırtan ve perişan eden müezzinlerin tasasız ve duygusuz sesleriyle namaz esnasında bağırmaları o geceki hislerimi incitmişti. Namaz merasimi bittikten sonra mevlid okundu. Mevlid okuyanların mânasız, ahenksiz ve duygusuz haykırmaları biraz evvelki vecdimi, şevkimi incitir diye o gece daha uzun müddet orada duramayarak ayrıldığımı hatırlıyorum. (…) (sonra) Camilerine çok girdim. Hocalarını, bu zavallı din tellallarını acıya, iğrene, seyrettim. *Nihayet şunu anladım ki Peygamber ve Ashâbı ile mutasavvıflarının elinde pek derin ve sonsuz bir hayata sahip olmuş bu din, zamanımızda sahipsiz kalmıştır."* (a.e.s.58)

Keza ilk baskısı 1960'ların başında yapılan *Var Olmak* adlı deneme ağırlıklı eserin sonuna konulmuş "özdeyiş" nitelikli sözlerinden birisi de yine din anlayışlarına getirilen özlü bir eleştiri niteliğindedir. *"Üç türlü davranış kaba ve sahtedir: Kendini belli eden sanat, nümayişçi ahlâk, kendine güvenen dindarlık."* 'Kendine güvenen dindarlık'tan kastedilenin, yaptığı bolca ibadet ve çektiği tespihlere bakarak cenneti garantilediğine inanan iddialı "softa"nın davranışı olduğu hemen akla geliyor. Topçu'nun, ibadetine ne kadar bağlı bir mümin olsa da bunu olabildiği kadar belli etmekten kaçındığına dair hayli tanık bulunmaktadır. Bu

meşrepte bir insanın bu sözü söylemsinden tabii bir şey olmasa gerek. Ayrıca Prof. Mustafa Kara Hoca'nın, Topçu'nun tasavvuf görüşlerini ele aldığı yazısının ayrı basımına koyduğu başlık da ayni mizacı dile getirmektedir: "*Mahviyete Âşık, İştihara Düşman Bir Derviş.*" (mahviyet: alçak-gönüllülük, iştihar: şöhret)

Vaazlardan Hareketle Dîne Bakmak

Nurettin Topçu**,** 40 yıllık meslek hayatının son yılına girerken 1973 sonbaharında, Diyanet İşleri Başkanlığı Bolu ilimizde 10-12 Eylül tarihleri arasında bir "Vaizler Semineri" düzenler ve gerek zamanın din anlayışlarına, gerekse yaşanan İslâm'ın bilim, felsefe ve sanatla ile ilişkisine dair fevkalâde eleştirel bakan bu insanı adı geçen toplantıya tek konuşmacı olarak dâvet eder.[1] Orada, hem filozof kişiliğiyle, hem kırk yıllık meslek hayatının tecrübesiyle din hayatının bizatihi içinde *sorumluluk, öğretim ve telkin görevi üstlenen* " vaizler topluluğu"na iki gün boyunca hitap eder. Topçu'nun âdeta dünden bugüne uzanan bütün bir dine bakışını, orada bazen özetlenmiş, bazen diğer yazılarında olmayacak kadar ayrıntıya kaçar şekilde orada görmekteyiz. Biz bu çalışmamızda o konuşmasını eksen almayı, ama yer yer diğer yazılarına da atıf yapmayı uygun bulduk.

Çözümlenen metne iki alt başlık, "*Vaazın psikolojisi*" ve "*Din adamı yalnız ve yalnız vaizdir*" konmuş olmasına rağmen, içeriğine bakınca çok geniş bir açıdan yapılmış ve hayli zengin konuları ihtiva ettiği hemen anlaşılıyor. Diyanet'in teşkilat tarihinde o güne kadar böyle bir toplantının ilk defa düzenlenmiş olduğu belirtiliyor; ondan sonra da bu formatta ikinci bir seminer düzenlediğini tahmin etmiyoruz. Meraka değer olan şey, Nurettin Topçu gibi - içerden bakarak da olsa – birçok yazısında *din adamlarına ve anlayışlarına çok sert eleştiriler getiren, üstelik de bu teşkilat ile hiç ilişkisi olmayan filozof karakterli bir eğitimciye bu dâvetin nasıl yapıldığı* ve onun da bunu hangi psikoloji içerisinde kabul ettiğidir. (1955-60 arası İstanbul İmam-Hatip Lisesinde - muhasebede tahakkuk eden ders ücretini dahi almaksızın hocalık yaptığı bir sırada - talebesi olan Tayyar Altıkulaç'ın, adı geçen tarihte Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevinde bulunması bilinen tek sebep olarak akla gelmektedir.)

Seminerin tek konuşmacısı olduğu anlaşılan Nurettin Topçu, girişte, birinci gün önce metod üzerinde duracağını, sonra "vaazın psikolojik yönden incelemesini yapacağını"; ikinci günde de konuyu sosyolojik ve pedagojik yönlerden ele alacağını söyleyerek sözlerine başlıyor.

Nurettin Topçu'ya göre, "ancak ve yalnız vaizler din adamlarıdır"; "dinin bütün yayıcıları vaizlerdir." Buna karşılık, mevlithanların, "dinî hayatla hemen hemen hiç alâkası yoktur. (Bunu söyleyince, dinleyici olan vaizlerden uğultular gelir.) (Topçu, 2006, s. 401.)

Ona göre (dinî) Vaaz, "ilmin ve bütün ilimlerin yardımlarından faydalanmak şartı ile Kur'an'ın

1 İlk defa *Hece* dergisinde, Ocak 2006'daki Nurettin Topçu Özel Sayısında banttan çözümlenerek konuşma metni (S. 109, ss. 400-432); sonra da 2015 Aralık Ayında *TYB Web Sitesi*'nde üç bölüm hâlinde – üstelik Topçu'dan bugüne ulaşan yegâne - orijinal ses kaydı yayımlandı (Bkz: "Video Galeri" penceresi). Hem *Hece*'nin hem de *TYB*'nin yöneticilerine, bütün emeği geçenlerine müteşekkiriz. Dileğimiz, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir kitapçık halinde bastırıp önce kendi teşkilat bünyesindeki "vaizler"ine dağıtması, sonra da Kendi kitapevlerinde okuyucuya ulaştırmasıdır. (Böyle bir yayın söz konusu olursa, kaydın yeniden dinlenip hata ve eksiklerin giderilmesi metnin gözden geçirilmesi şarttır. Meselâ, Fransızca bilmeyen dinleyenler, Volter'i "Valter", Diderot'yu "Dilthey (?) yazmışlar.) Bakarsınız Diyanet, yeni bir "Vaizler Semineri" bile hazırlamayı düşünebilir.

ruhunu aşılama sanatıdır. Bunda felsefenin, zira düşünmenin rolü büyüktür." Katolik-filozof Moris Blondel'den "Felsefenin kaynağı Allah korkusudur." sözünü naklettikten sonra devam ediyor: "Ben hemen Resûlullah'ın sözünü hatırladım: 'Hikmetin başı Allah korkusudur. Bu noktada din ile felsefe münasebeti üzerinde çok kere benimsenen iki yanılmaya işaret edeceğim: İslâm'la felsefe bağdaşmaz derler. (…) Filozofluk dinsizliktir. Felsefe dinsizliktir. Filozof diye dinsiz adama derler. Felsefe dinden uzaklaştırır.' diye sözler var. (…) Bu zühulün sebebi şudur: 'İslâm'da felsefe yapanlar, Farabî, İbn Sîna… Bunlar biliyorsunuz ki, Aristo'nun felsefesini benimsediler." (a.e. s. 402)

Topçu'ya göre felsefe "ilimlerin de kaynağı"dır, "bütün fikrin kaynağı odur." Ortaçağ filozofları bizimkiler gibi yapmayıp bir Hıristiyan idealizmi ortaya koymuşlar; sadece metodda Aristo'nun kıyas metodunu kullanmışlardır; Rönesans'tan sonraki felsefe onu da terk ederek serbest düşünme yolunu tutmuştur. Topçu, bu münasebetle filozofların dindarlığı meselesine de girer; (bizdeki yanlış kanaatin aksine) onların çoğunun dindar olduklarını ve olmayanların içinde materyalistlerle pozitivistlerin pek küçük bir yer tuttuğunu; hatta Rönesans'ı açan Descartes'tan, Kant'tan, Leibniz'e, nihayetinde Bergson'a kadar, bütün büyük filozofların tevhid akidesini benimsediklerini belirtir; ama bu, bir dinin "nas"larını "müdafaa" değil, ancak "izah" anlamı taşır. (a.e.s.403)

Bergson'un "Bütün felsefenin kaynağı dindir, mistisizmdir" dediğini, bunun bizdeki **"**tasavvuf" demek olduğunu işaret ettikten sonradin-ilim çatışması meselesine gelir:

> " 'İşte, dine bakmayın ilme bakın, ilim hakikate götürür, din şaşırtır.' diyenler var bir tarafta, bunlar ilimciler -sözüm ona-. Öbür tarafta da 'hakikatleri dinde arayınız, ilimler şaşırtır, yanıltır; hele 'Frenk ilmi, onun hiç kıymeti yoktur.' diyenler var. Bunun ikisi de sapıklık, yanlış görüştür. İlim ve din arasında da böyle bir çatışma yoktur. İlim kâinat olaylarının oluş tarzını izah eder yani sebebini buldurur. (…) Nihayet *kendi kendinin sebebi, ilk sebep, kendi sebebi olmayan bir sebep yok mu? Olacak tabii. İşte O Allah'tır.* (a.e.s.404)

Ve devam ederek, şu görüşleri sıralar:

Bir de Frenk ilmi tabiri var, hâşâ'!... (o), Allah'ın lütfüdür; ilim Çin'de de olsa arayınız sözünün mânası budur. Hiçbir bilgi küçültülemez. Pascal'a (göre), az ilim Allah'tan uzaklaştırır. Çok ilim Allah'a ulaştırır. Kur'an felsefesinin büyük özü, esası ahlakî olacaktır. (Garplılar), Kur'an'daki ahlâk felsefesi karşısında kendilerini kaybediyorlar. Bir ahlâk felsefesini insanlar için doktrinleştirmek zarurîdir, Büyükler, evliya, onlar yaşıyorlar. Ama biz muhtacız; Kur'an'ın felsefesi yapılmalıdır. Öyle olmazsa her birimiz başka şeyler anlıyoruz. Vaazda Kur'an ayetlerinin izahı yapılırken, Peygamber ile Ashâbın hayatından örnekler alındığı gibi, yine eşsiz İslâm büyükleri olan millî tarihimizden de örnek alınabilir." (a.e.s.405) (Bu bağlamda, Osman Gazi'nin, Fatih'in, Yavuz'un hayatından örnekleri zikrediyor.)

Yukarıdaki satırlara dikkat edilirse Nurettin Topçu, bu konulardaki yaklaşımını çok veciz ifadelerle, bizzat Diyanet kurumunun nazarî planda temsilci saydığı anlaşılan vaizlerin önünde ortaya koyuyor. (Bugün bile çıkıp *ilâhiyat Fakültelerinden felsefeyi kaldırmayı teklif eden –sözde- profesörlerin kulakları çınlasın!...*) Ayrıca Topçu – bazı makalelerinde de zikrettiği gibi - Ortaçağ'ın ünlü İslâm filozoflarının gerçek anlamda İslâm felsefesi yapmadıklarını,

ama bunun mutlaka yapılması gerektiğini söylüyor. İslâm'da kendi anladığı mânada felsefe yapılmadığı iddiası önemli, fakat muhakkak ki bu alanın uzmanlarınca tartışılması gereken bir konu.

Vaazın Metodu

Ömründe vaaz irad etmemiş bir felsefecinin, filozofun, "vaaz metodu" gibi, böylesi teknik bir konuda söyleyecekleri ne olabilir ki, diye sorabilirsiniz? Fakat Hoca'nın bu konuda ileri sürdükleri de cidden dikkate değer. Ve hemen tamamı kendi din anlayış ve üslubunu yansıtır nitelikte. Vaizlere şöyle hitap ediyor:

> "Siz kendi istediğinizi değil, Allah'ın emrini telkin etmeye dikkat edeceksiniz. Esas vazifeniz budur. Kendi istediklerinizi aşırı şekilde telkin etmek insafsızlık olur, zulüm olabilir. Allah'ın emrettiğini telkin etmek: Buna îman aşısı derler. *İman akıldan ayrı değildir. Fakat aklın üstündedir, onun yetersiz olduğu yerden ilerleyen bir melekedir. Daha yukarılara giden, götüren bir melekedir*." (a.e.s.407)[2]

Konuşmasının bir yerinde de Kant'ın meşhur akıl-iman ayrımına dair sözünü nakleder. "Filozof Kant (…) Teorik Akıl adlı kitabının ikinci baskısının önsözüne şu cümleyi ilave etti: *'Yerine îmanı koymak için aklı ortadan kaldırmaya mecbur oldum*. (a.e.s.409) Ne var ki kendisi, bu derece ayrım yapılmasına Kant kadar taraftar değildir; imanın sadece aklı aşar nitelikte olduğunu söyler (yukarıda ifade etmiştik; ayrıca bizatihi doktora tezi olan *İsyan Ahlâkı*'nda Kant'ı bu konuda açıktan eleştirmiştir.)

Vaizleri bir diğer hususta da uyarmak ister:

> "Halka kendini beğendirmek ve çok cemaat toplamak vaazın gayesi olmamalıdır. Halk beğendiğini kendi ölçüleri ile beğenir. Allah'a yaranmaya çalışınız. Zira Allah kendi azametiyle sever. Halka kendini beğendiren (vaiz), ihtirasları coşturur, Allah'ın beğendiği ise kalpleri fetheder.

Vaaz Tarzları

Topçu, vaazın genel metodları içinde, *vaaz tarzlarından* da bahseder. Yine bütün bunlar da onun genel din anlayışını yansıtır ve *vaizlere yönelik* çok sert eleştirilerle doludur. Bunları sistematik olarak şöyle sıralayabiliriz:

> - Âdetâ *aktörlük yapan, bağıra-çağıra, bazen ağlamaklı sesle konuşan; cemaatin sinirleri sarsıp kadınları ağlaştıran, bu yolla çok meşhur olan* vaizler... Topçu'ya göre bunlara acımak, hatta bir *tımarhanede tedavi ettirmek* gerek. "Onların yaptığında hiçbir kazanç yoktur." Peki, Topçu'ya göre ne yapmak lâzım? "Biz Allah'a yaranmaya çalışacağız, o kadar. İnsanlığı kurtarmaya karar verecek O'dur. (…) Yalnızca üç ya da

2 Görüldüğü gibi, vaaz tekniğinden hemen yine nazariyeye geçiyor ve çağrışımları onu iman-akıl ilişkisine kadar götürüyor. Biz onun iman-akıl ilişkisine dair görüşlerini hem *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi* (1995) adlı kitabımızda, hem de iki makalemizde ele aldık: 1. Kök (2009, ss.176-188) ; 2. Kök (2015. ss.2244-2282.)

bir kişi olsun, kalabalık gelmesin. Üç kişinin, bir kişinin yanında olan Allah'a kavuşur, yarın insanlığı da kurtarabilir. "Allah'a *en çok yaranana* gıpta ediniz" diyor ve kendi felsefesine uygun şekilde ekliyor: "Onu biliyor musunuz, kimdir? Onu kalp seçer."

- Olmadık, *akıl dışı misallerle cemaati etkilemeye çalışan*, "*akla düşman*" vaizler…. Meselâ Buhari'nin yazdığı hadis kitabında hata aranamayacağını, çünkü o kitabı yazarken 187 veya 189 defa boy abdesti aldığını hem de bağıra bağıra anlatmak gibi… Topçu bunları da "tımarhanelik" diye niteler. Ona göre, bir milyon defa abdest alsa hata yapmasına engel değildir? Kastettiği şey, eğer yapılan iş, yani hadislerin toplanması bir ilim faaliyeti ise, elbette hata da olabileceğidir. (Topçu, 2006,s.413)

- *"Cehennem tehditleri"* veya *"cennet satıcılığı"* yapan vaizler… Birincisi çok tehlikelidir "Allah'ın rahmetine açılan ümit kapılarını kapatır"; ikincisi, yani bol ve inançsız cennet vaatleri ise olgunlaşmayan ruhlarda dengeyi bozar, teslimiyet halinden uzaklaştırır, sonunda kibir getirir. "Her gün oruçluyum, Tabii cennete gideceğim, beni de koymazsa kimi koyacak, şikâyet ederim haa! " diyenleri bile var. Oysa Topçu'a göre, *böyle tevzi memuruymuş gibi cennet dağıtmak yok... Allah'ın rahmeti anlatılır, onları şaşırtmayacak kadar. İşte, bir rekâtınız bin senelik bilmem neye bedel falan... Böyle vaaz olmaz.* Cennetin ve cehennem nimetlerinin Allah tarafından anlatılan bir şekli vardır. Kur'an'da yeri geldikçe söylendiği gibi.

- Aşırı derecede "*ibadet hırsı aşılamak*" isteyen vaizler… Bu da tehlikelidir. Topçu'ya göre "*ibadetlerin artırılması ders gibidir; onu götürecek, onu anlayacak, ondan faydalanabilecek seviyeye gelenler içindir. Yani seviye ilerledikçe ibadet artırılır.* Tespihleri artırıyorlar, gelişigüzel… (…) Her türlü hayatın dalgası içinde sürüklenen her ferde çok çok tespihler, gece namazları, bilmem ne oruçları tavsiye ediyorlar." Ve ekliyor: "*Halkın tevazuunu örselemeyiniz, onda Allah korkusunu azaltırsınız*. (…) Bir de hadis hatırlatıyor: "*Dinî işlerde fazla taassuba, ifrata varmayınız, sizden evvel gelen ümmetler ifrata saptıklarından helâk oldular*."

- *İslâm'ın büyüklüğünü başka dinlerle mukayese yoluyla anlatma*, *öbür dinlerin İslâm'a nazaran küçüklüğünü gösterme gayreti* güden vaizler… Topçu'ya göre bu, hem *münasebetsiz*, hem de *zararlı* bir harekettir. "*Bırakın dinlerin değerini sahibi ölçsün.* (…) Herhangi *bir dâvaya aşk ile bağlanmak için mukayese yoktur, aşk mukayese kabul etmez*. Mukayese şüphenin metaıdır. (…) İmân ölçü tanımaz, sonsuzun ölçüsü yoktur, aşkın ölçüsü olmaz!" der. (Bu noktada Topçu, dönüp yine vaazlarda verilmesi gereken *millî tarih* örneklerine getirir sözü. Meselâ, Yavuz Sultan Selim'in, Mısır fethinden dönerken İstanbul'a gündüz değil de gece yarısından sonra halkın uykuda olduğu bir sırada girişine dair kıssayı misal verir. Sebebi sorulduğunda Padişah, kazandığı büyük zafer dolayısıyla halkın yapacağı çok büyük nümayişten gurura kapılacağı korkusunu dile getirir. İlâve eder: "*İslâm, böyle anlatılır*.) (Topçu, s. 413-416)

Din Nedir, Ne Değildir?

Topçu bütün bu görüşlerini aslında, "Vaizler Semineri"nden önce, birçok eserinin yanında sistematik olarak da *Maarif Dâvası*'ndaki "Din Eğitimi" başlıklı geniş bir makalesinde dile getirmiştir. Orada önce *dinin ne olmadığına,* sonra da *ne olduğuna dair* pedagojik çerçevesi ağır basan bir görüşler manzumesiyle karşılaşıyoruz. Ona göre her şeyden önce din, bir *müspet ilim* değildir; *ilim tarihi* de değildir; bir *mantık sistemi* değildir; *sanat* değildir (ona göre, "güzel sesle Kur'an ve mevlid okunması, dindarlık ifadesi değil, olsa olsa *dindarlık gösterisidir*."); din *efsane* hiç değildir; *ipnotizma* gibi bir *telkin psikolojisi* değildir; *iddia* konusu değildir; bir *dünya saltanatı* değildir, o yüzden bir "*meslek*" de olamaz. Peki, o zaman *din nedir*? Topçu'ya göre din, "Psikoloji ile başlayıp yine psikoloji ile nihayetlenen, *mukadderatımızın metafiziğidir*. Felsefeden ayrıldığı yer, dinin *metodu, yargılayıcı akıl değil* de onu yer yer kullanmasını bilen *ruhsal tecrübedir*."

Ancak, N. Topçu dindeki bu ruhsal tecrübeye, Allah'ı arayan ruhun *evrim süreci* çerçevesinde bakar: Ruhsal evrimde *birinci safha*, "ilk uyanışında dinî hayat ("dinî tecrübe" mk) *ruhun bir ihtiyacı* olarak gözüküyor. İnsan Allah'ı arıyor. (…) *İkinci safhasında* din, *metafizik* oluyor. (…) Her türlü meseleyi *akılla çözmek* istiyor. Akıl, kendi iktidarsızlığını teslim edinceye kadar dinî arayış, akıldan faydalanıyor." Ve *üçüncü safha*: "Kendi kaderimizin sırrını yine kendi içimizde çözebileceğimizin anlaşılması ile dinî yaşayışta *üçüncü safha* başlıyor. *Peygamber'in 'nefsini bilen Rabbini bilir' sözünün apaçık anlaşıldığı bu üçüncü ve son safhada din, bir içsel denemeden başka bir şey değildir.* İbadetlerin de özünü içerisine alan *tasavvuf, bu içsel denemenin ta kendisidir. O, bir kalp terbiyesi ve aşk psikolojisidir.* (Topçu, *2014, s. 171-78)* Görüldüğü gibi Topçu, bütün bir mistik-filozof edasıyla karşımızdadır. (Bu yazısında, İmam-Hatip Okulları'na ve din eğitimine dair de çok ilginç görüşleri var, ama ayrıca ele alınması gerektiği için girmiyoruz.)

Dinde Dua Konusu

Nurettin Topçu, mistik karakterli bir düşünür olarak, dua meselesine de kendi mizacı ekseninde bakmış ve bu konuya belli başlı iki defa eğilmiştir. Birincisi *Var Olmak* adlı eserinde ("Dua" başlıklı deneme), ikinci ve daha genişi ise "Vaizler Semineri"nde.[3]

Bu ikincisinde şöyle bir tanım yapmıştır: "*Hürmetlerinizin kendisine sunulması, dileklerinizin bildirilmesi ve affınızın istenmesi için ruhunuzun Allah'a doğru yükselmesi hâlidir.*

Topçu'ya göre, *yüksekşuur hareketleri* ne kadar güzel, ne kadar ulvî ve cazip olurlarsa olsunlar duaya zararlıdır. Zekânın ilerlemesi kalbin yolunu tıkar." (Topçu, 2006, s.417) Görüldüğü gibi burada da vurgu, akla/şuura değil kalbedir:

> "Duayı kalbe havale etmelidir. (…) kalbin derinlerine bir ışık seli gönderme diyoruz. (…) Allah'ın insanlarla münasebetinde insanın payı ayrılmıştır: Konuşmak ve

3 Topçu'nun bu seminerdeki dua bahsi, felsefî-mistik esprisi itibariyle, çağdaş Türk düşüncesi literatüründe bize göre eşsiz bir değer taşısa gerektir. Bu konuşmanın da fasıl olarak sanırım en hacimli bölümüdür (Büyük boy dergi ve yoğun sayfa dizgisiyle tam 6 sayfa). Ancak, bu bahsi şimdilik fazla uzatmak niyetinde değiliz; kısmetse daha sonra ve başlı başına ele alabiliriz.

dinlemek, ilham etmek ve inanmak, emretmek ve itaat etmek, vermek ve almak suretindedir. Konuşmak duada Allah'a ait, dinlemek bize ait. İlham etmek O'nun, inanmak bizimdir. Emredici olan O'dur, bize düşen itaattir, verici olan O'dur, biz sadece alıcı durumdayız. (…) İlâhî huzura varışta ilk işimiz söylemek değil, sükutlu olmalıdır. Âdeta bize şöyle bir emir var: Bekleyin, cesaret kullanarak kalbinizi kuvvetlendirmeye çalışın, ilahî huzuru bekleyin. İlk olarak Allah konuşur, sonra ikinci basamakta alçalma geliyor. (…) Üçüncü basamakta teslimiyet ve aşk geliyor. İlahî davete kabul edilen kendinden geçer ve her şeyinden geçer. Bu anda zekâmızdan, aydınlığımızdan, hissimizden, zevkimizden, tesellimizden ve tatminimizden, sevincimizden feragat etmemiz, hepsinden sıyrılmamız lâzımdır." (a. e.s.418)

Duada, dördüncü derece teslimiyet sayesinde, *aşkın gerçekleşmesinden sonra* ellerin açıldığını, dilek safhasının başladığını, O'nun merhametine ve azametine sığındığımızı, affetmesi için yalvardığımızı, gözyaşlarımızı şahit tutarak tövbe ettiğimizi, lütfüne, nimetlerine şükrederek dileklerimize son verdiğimizi art arda sıralar.

"Üçüncü büyük safha duygulanma safhasıdır. (…) Lütfüne uğrayıştan da bir taşkınlık, bir gözyaşı, bizi boğan bir gözyaşı, duanın sonuncu safhasını teşkil eder" diye bitirir, (a.e.s.419)

Düşünürümüz, toplu dua hakkında da konuşur: "Cemaatte duyulacak şekilde duacı duasını yapar. Bağırmak, bir terane yaratmak, sesiyle mest etmek için gürültü yapmak, meddahlık yapmak için değil. (…) Dua insanın içinde sessizleştikçe, son safhaya doğru duacının sesi kesilir. (a.e.s.420) Dosdoğru yapılan duaların kabul olunmamasına imkân yoktur. (…) Nihayet şunu söyleyeyim: *Görüyorsunuz ki dua ne bedenin ne de zekânın bir kazancı, bir maharetidir. Binaenaleyh o bizim eserimiz değildir. Böylece dua hâlini kazanabilmek, ilahî lütuftan başka bir şey değildir. İnsan istemekle* dua meydana gelmez, duayı da Allah'ın istemesi lâzımdır. (a.e.s.422)

Dinin Bilgi Kaynağı Olmadığı ve Cemaatlere Dair görüşleri

Topçu'ya göre din, bilgi değil, manevî kuvvet kaynağıdır. Bilgi sosyolojisinin alanına giren bu konudaki görüşlerini "Vaizler Semineri"nde de açıklar. Bu vesileyle *İslâm'ın dış ve iç düşmanlarınaİslâm toplumunu bölenlere* dokunur. Şöyle diyor:

"Bilimler ilerleyip de bugünkü gibi çeşitli dallarda çoğalıp derinleştikten sonra dinlerin azar azar ortadan kalkması lâzım geliyor(du). Halbuki öyle olmadı. (…) Ortadan kalkması için zaruret gözükmüyor. (…) Neden? Çünkü bilgi kaynağı değildir. (Topçu, 2006, s.422) Bu yüzden dini bilgi kaynağı gibi alıp, dünya işlerinin hepsini de dinle izaha kalkışan vaizler sükut-u hayale uğrar ve dinleyiciler karşısında küçülürler. (…) Dinin işi ilimlerle yarışmak değildir. Dinin esaslı işi ilimler için ruh kuvveti olmaktır. (…) Dıştan iki amansız ve vicdansız düşmanla karşı karşıya bulunuyoruz. (Topçu'nun Kastettiği, zamanın komünist maddeciliği ile hâlen de yaşayan kapitalist maddeciliktir. mk.) İçimize gelince, İslâm'ı içten çökerten.. (…) Sonra da çeşitli isimlerle İslâm cemaatini bölenler geliyor. Bir noktayı çekinmeden itiraf edeceğim:

> *Nurcu, Süleymancı, Kur'an kursçu gibi zümreleşerek kendilerinden olmayanlara karşı cephe alarak* ve dini çalışma yerlerini kendi çalışma alanlarının inhisarına almak için seçerek siyaset kullananlar yok mu? İşte onların hareketi dine karşı, din karşısında bir nifak hareketi oluyor. Bir zümreye bağlanmakta herkes hürdür. Böylelerinin inancına tecavüz etmiyorum. Bu haklarıdır. Ancak *bağlandığı zümre içerisinde imanını başka zümrelere karşı ezici kuvvet olarak kullananlar münafıktırlar.* Bunlara karşı onlar gibi sinsice siyasete dayanarak değil, fikir yolu ile serbestçe müdahale etmek lâzım geliyor. *Dâva açıktır, İslâm bir bütündür, bölünmez*. Mücadele metodumuz İslâm'ı ilk yüzyılda olduğu gibi fikir yolu ile irşad ve uyarma olacaktır. Siyaset olmayacaktır. (a.e.s.423)

Topçu'ya göre "Siyaset, samimiyet sahası olan dinde, sadece yıkıcı olur." Vaizlere:

> "Her çeşit düşmana karşı ne korku duyacaksınız, ne kin, ne de onlara karşı bir şiddet kullanma ihtiyacı. (…) Onlara da düşman olmayacaksınız, onları da rahm ü şefkatle tutup kaldıracaksınız." Siz yirminci asırda yerlere yuvarlanan İslâm ruhunu tekrar kaynağındaki hayata kavuşturmakla görevlisiniz. Müceddit ruhunu yaşatmalısınız. Her din ve her medeniyet ruhî ve ahlakî değerlerle doğar, maddeye hayranlıkla yıkılır ve alçalır." der. (a.e.s.424)

Müslüman'ların Bile Teknoloji Hayranlığı

Samimiyetsiz Hacılara, ruhsuz makine medeniyeti ve onun eseri olarak gördüğü çarpık sosyal hayata, Müslüman'ların bile teknoloji hayranlığına ilişkin tenkitlerine de burada yer verir:

> "Akın akın Hacca gidiyorlar, 'hacı'lar mı acaba? Peygamber Efendimiz Kâbe'yi tavaf eden birçoklarının hacı olmadıklarını söylemişlerdir. (…) Esasen maddeye tapan bir asrı yaşıyorsunuz. (…) Çok kazanan sınıfla çok çalışan sınıf, ikisi de bedbaht, ikisi de makinenin esaretini bir türlü paylaşamıyorlar. (…) İslâm kurtarıcı olabilir. (Topçu, 2006.s.425) Şu İslâm'ın yayıcılarının kafasını, bütün o teşkilatı değiştirebilirsek. (…) Müslümanların da makine hayranlığına yer yer şahit oluyoruz.[4] (…) Onu idealize etmeye lüzum yok. (…) Bu bizim işimiz değil. O, realite hükmünü sürdürecek. (…) Hani Şeyh Efendi var ki, fabrika açıyor, bacalara da dinî isimler koyuyor. Bu sapıklıklar, bu şaşkınlıklar İslâm dâvasının karşısındadır, siz ahlâk dâvacılarısınız, insanlık liderlerinin temsilcileri olacaksınız. Gayeniz Allah'ın hâkimiyetinin yeryüzünde tanınmasından başka bir şey olmayacak. (…) *Realitenin arkasından giderseniz çok fena*. (…) Allah'tan ümit kesildi mi? Bu imansızlıktır. (…) *Haris siyasetçilerle, sahtekâr tarikatçıların ve bezirgân mevlithanların mukaddes dairenizin içine girmemesine dikkat ediniz.* Dini; ticaret, dolandırıcılık ve ihanetlerine âlet yapan bu kişilere karşı açık ve şiddetli mücadele yapınız. İmamlık vazifesinin de parayla karşılanmaması ve Kur'an'ın parayla

4 Müslümanların "makine/teknoloji hayranlığı", teknolojinin de en lüksünü kullanmaya kadar vardırılmıştır maalesef. Sonuncusu, bırakın Müslüman bireylerinkini, kurumsal planda 2015 Mayıs'ında bizatihi Diyanet İşleri Başkanı'na "jest olsun" diye devletin verdiği "milyonluk" mercedes tartışmaları, bundan rahatsızlık duyan Başkan'ın "ibret-i âlem için" geri çevirmişken, Cumhurbaşkanının müdahalesi üzerine her şeyi sineye çekip tekrar kabullenişi, "müsaadenizle bu makamımızın tercihidir efendim" demek cesaretini gösteremeyişi, ne millet vicdanıyla ne de makamın onuruyla bağdaşır bir vak'a örneği olmuştur.

değil, yalnız Allah için okunmasına toplu halde cihat etmelisiniz. (…) 'Yani imamlar aç mı kalsın' diyorsunuz. Evet, büyük bir ruh olsam aç kalmak idealim olurdu. Ama durun bakalım. Er-rizku al'allah." (a.e.s.426)

Topçu'nun "öğretmenle imamı birleştirmeye dair" görüşü de burada dile geliyor:

> "İstikbalde köy okulu ile yani öğretmenle imamı birleştirmek lâzım olduğuna kaniyim. Eğer biz Müslüman Türk isek bu olacak. (…) Bu olmadıkça ibadetin hulûs ile olacağına kani değilim. (…) Kur'anı parayla okumak, buna hiç aklım ermez. (…) Biz dini küçültüyoruz. (…) "Hoca efendi al şunu da bana bir Yasin oku" diyen var. (…) Vaiz haftada bir gün vaaz ediyorsa, olmaz; başka zaman ne yapacak? Başka bir vazifesi de olmalıdır. Gönül ister ki, vaiz olan bir adam bir mektepte öğretmendir ki, maaşı oradan alsın. (a.e.s.427)

Topçu'ya, bazı vaizlerden şu soru geliyor: Bu Görüşlerinizin Kaynağı Nedir? Topçu'nun Cevabı: "Bir tanesini söyleyeyim: Peygamber zamanında *aylıklı din adamı* var mıydı, siz söyleyin. (…) *Bütün gayemiz, peygamber, ashab devrine dönüp tekrar dini oradan başlatmaktır*. Saltanat hayatı, dini kendine benzetti." (a.e.s.428) Topçu'nun bu son satırlarına dikkat edilirse, bu tavır epeyce bir Efgânî-Abduh söylemini, yani "çağdaş ihyacılar"ı hatırlatıyor. O yüzden Topçu'nun bazı konularda onlarla ayni tarzda düşündüğünü söyleyenler, benzer örneklere dikkat çekmekte haksız sayılmazlar. Bu konuya eğilen M. Zeki İşcan'a göre, İhyacılar ve Topçu, Batılıların geleneksel Hıristiyanlığa uyguladıkları "*tarihî tenkit metodu*"nun, İslâm tarihine de uygulanması gerektiği kanaatindedirler. Şu var ki Topçu'daki bu tavır, öbürleri gibi İslâm kültür ve düşüncesinin tarih boyunca elde ettiği *kazançların köktenci tasfiyesi demek değildir*. "Bilakis bu kazançların geleceğe yönelik, itici ve harekete geçirici dinamiklerini keşfe çalışmak demektir." Bu anlamda onun Asr-ı Saadet devrini aynen ihya edeceklerini zanneden "radikal tasfiyecilerle hiçbir alâkası yoktur." (İşcan,1999, s.29-30,31)

Vaizlere son tavsiyeler: "Din estetik değildir"

Topçu'nun vaizlere yönelik son birkaç önemli tavsiyesini de analım:

> "Mescitlerimizi basit, sade, süssüz bırakmak lâzım gelir. Çünkü göz hemen güzelliğe kayar. Din yerine hemen onu alır. Din, 'estetik' değildir. İşte bol bol Kur'anın güzel seslerle okunması, çok çok güzel seslerle okunması ve bunun övülmesi, bunun rağbette olması, sonra mevlithanların yarışmaları, dinî hayatta müminleri şaşırtıyor. (Topçu, 2006.s.429)
>
> "Birçok sapıklıklar var. Türbelere yapılan adaklar, bağlanan iplikler.. (…) Cami'de ibadet bir seremoni, bir ayin gibi oluyor, bazı büyük selâtin camilerde. Müezzinlerin gulguleleri bağırmaları… (…) Hürmetsizlik, lâubalilik (örnekleri)… (Cemaatin abdest alıp imama, hatibe kadar yaklaşması, karşısında kurulanması; küçük çocukların camilere getirilmesi, onların gülüşüp, eğlenmesi v.s. örneklerini veriyor. mk.) *Küçük çocukları küçükten getirin ki alışsın diyorlar. Psikoloji bilmediklerinden*… Çocukların ona alışmaya hazır olduğu devir vardır; o zaman getirilir. Daha küçük yaşta çocuk eğlenir, güler, saklambaç oynar, ona alışır. (…) O tasavvuru kalır aklında, büyüdükten

sonra da ciddiyeti kalmaz. Çocuğun aklı başında olduğu, onun birtakım hislerle duygulanacağı zamanda, cami adabını öğreterek getirmek lâzım. İbadet âdet hâline gelmemeli, alışkanlık olmamalı. Alışkanlık olunca şuur uyuşur" (s.430) (Kadınların - özellikle de İstanbul'da - kabir ziyaretleri yapmalarından *cenaze imamlarının bezirgânlıklarına kadar* bazı ek uyarılarda bulunur.)

Değerlendirme ve Sonuç Yerine

Sonuç kısmında, olağan üslup üzere kendimiz doğrudan değerlendirmeler yapmak yerine, ilk defa bu çalışmaya mahsus, ağırlıklı olarak düşünürümüzün bizatihi kendi değerlendirmelerini vermek ve daha sonra biz de bir kısa sonuç çıkarmak istiyoruz:

> 1940'lı yılların sonunda kaleme aldığı *Amerikan Mektupları* dizisinde (dinî hayatta görüp ıstırabı çektiği durumları kastederek): "*Bu musibeti dinsizlik tedavi edemez*. Bu dinin böylece içinden çürümesi, dine karşı son nesillerin lâkayıtlığını ve bu milletin bugünkü ruh ve ahlâk sefaletlerini doğurmuştu. (…) Din burada Avrupa kültürüyle el ele ilerleyebilmek zorundadır. Bu ise, din hayatına tekrar başlanırken, cahil softaları tamamen saftan dışarı çıkarmak ve insan zekâsının bugüne kadar ulaşabildiği felsefe zirvelerinden harekete geçmekle kabil olur." (Topçu,2004 s.62) (…) "İslâm dini kaç asırdır duraksamakta olduğundan, tehlike büyüktür. Bu tehlikeyi önleyecek olan, asırlarca İslâm'ın ruh ve adalet mefkûresini her kavimden daha samimiyet ve daha büyük bir kuvvetle yaşatmış olan Türk milletinin ve Anadolu'da hiçbir zaman ölmeyen İslâm ruhunun, bu memleketin şuurlu çocukları elinde İslâm'ın ruh ve ahlâkını, bir fikir ve felsefe hareketinin temelleri üzerinde tekrar canlandırmaya çalışmaları, onu kalp ve düşünce mevzuu yapıncaya kadar bu yolda cihad açmaları olacaktır." (Topçu, s.62)

Ve bir cümlelik radikal çözüm teklifi:

> "Bu memlekette herhalde bir *dinî temizleme* lâzım. Bugünkü hurafeci ve bilgisiz tembellerin yerine ruh ve hareket adamlarının, fikir ve felsefe sahiplerinin geçirilmesi lâzım. Bu muhakkak. *Bir dinî hayat ki ilme düşmandır, felsefeye düşmandır, insan hayatının her türlü tecellilerine yabancıdır; bu hayatın çoktan feyzini kaybetmiş, çürümüş varlığının bir halka musallat olması, o halkın vicdanını karanlıklara gömmeye elbette mahkûmdur.*"(Topçu,2004, s.61)

Devamında, bu konulara kafa yormuş bir idealist düşünürün, kırk yıllık eğitim tecrübesinin sonunda, adı geçen seminerde - Vaizler üzerinden - bizzat Diyanet camasına, daha yumuşak bir üslupla seslenişi:

> "Tamamen kendini zevke kurban eden nesli kurtaracaksınız. Zevki hayatın gayesi gibi görüyor ve onun içinde muvaffakiyet çaresini arıyor. Çok kazanmak ve yüksek mevkie gelmek için, yalan söylüyor… Öyle ki Müslüman gazetesi çıkartıyor, Müslümanları soyuyor. (…) İdeali gerçekleştirmeye çalışmaktan başka çaremiz yok. Yani *bazı yerlerde cemiyete uyayım, demeyeceksiniz. Muvazaa yapmayacaksınız. Siyaset kullanmayacaksınız*. (…) Bugün mesleğimiz dünkülere benzemez, *yıkılmışı şimdi*

tekrar kaldırmak zorundasınız. (…) Benim gücüm yetmez demeyin. Yıkılanı yerden kaldıracak olan Allah'ın iradesidir. Biz irademizi O'na teslim ederek tamam oluruz. Zaten mesul olan insan başka türlü yapamıyor." Burada Blondel'i hatırlatmadan edemiyor: "Ve hayatta durmak imkânsız. Gerilemek, geriye dönmek imkânsız. Yalnız yürümek imkânsız… Allah'la beraber ve onun arkasından yürümeye mecburuz." (Topçu,2006 s.431)

Yalnız başına – Allah'sız – hareket etmenin "dinsizlik" olacağına hükmederek vaizlere şöyle sesleniyor: "Dinsiz insan yarım adamdır. Allah'sız insan, insan bile değildir; bir bedbahttır. Onun bedbaht olduğuna acımalısınız ve siz onun doktoru olacaksınız, doktor hastasına sitem etmez. (…) kızmaz, bağırmaz, sövmez, dövmez. (…) Dosdoğru ilacı verir, siyaset yapmaz, pazarlık yapmaz, böyle doktor olduğunuza inanın. Şüphe yok ki kalbimle söylüyorum, en büyük insanlar sizsiniz. (…) Daha büyük insan zirvesi yoktur. Fatih devrinin bir ilk mektep hocasının da dediği gibi: 'Muallimden daha büyük insan yoktur, Padişahtan daha büyüktür.' " (a.e.s.432)

Türk toplumunda yaşanan dinî hayatı "çürümüşlük" derecesinde zafiyetlerle malûl gören Topçu'nun teşhis ve üslubu size çok ağır gelebilir. Fakat hayata "bizim için, madde ihtiyaç, mâna iktidardır" (Topçu, 2014, s. 147) diye bakan bir düşünürün - hele de bugün - "dinsiziyle-dinlisiyle" maddî saltanat ağırlıklı bir dünya tutkusuna ne demesini beklemeliydik?."Akın akın Hacca gidiyorlar, 'hacı'lar mı acaba?" diye, ruhsuz Hac ziyareti yapanlara karşı haşin eleştiriler getiren derviş ruhlu bir filozof bugün yaşasa, bütün bir İslâm dünyasının içinde boğulduğu gerilikler yanında Kâbe'yi gölgede bırakan "Zemzem Tower"lar', Osmanlı yadigârı kalelerin yerine dikilen lüks oteller, bütün buralarda devre mülk için sıraya giren "Müslümanlar için ne derdi acaba? Ya aylar boyunca - dinî referanslarla - karşı siyasî görüştekilere sadece ağız dolusu küfretmediği kalan bizatihi "din adamlığı"ndan gelme bir siyasetçinin, bir gecede saf değiştirip tam tersi bir söylem tutturmasını, yaşasa ve görse nasıl değerlendirirdi? (Herhâlde, kendi çocukluğunda öğrencilerini yürüyüş kolunda namaza götüren siyah sakallı disiplinli hocanın, Cumhuriyet ilân edilip inkılâplar yapılınca sakalını kesip ayni disiplinle "namaz kılmak inkılâplara aykırıdır" diye arkadaşlarını şikâyet edişini hatırlayarak (Işık,2009, s.378), acı bir tebessümle "biz bunları yüz yıl önce de görmüştük, demek ki bu adam önceki siyasî saldırılarında da samimi değilmiş," derdi.)

Kendinden menkul "dinî cihad" fetvasıyla vücudunu patlatıp bir hamlede yüz kişinin ölümüne sebep olmak, kimilerince sözde kahramanlık gösterisi artık..

Din-siyaset, din-ticaret ilişkilerinin takdirini ise, okuyucunun yalın ferasetine bırakalım en iyisi.

Nihayet, ne maaşsız namaz kıldırılabilecek imamların, ne köylerde gönüllü imamlık yapan öğretmenlerin çağına dair bir emare var?

Kırkıncı yılını idrak ederken bize bunları düşündürdüğün için teşekkürler sana ideal âşıkı, Allah âşıkı, aşkın âşıkı büyük insan!

Kaynaklar

Işık, Emin, (2009), "Nurettin Hoca ve Din Adamları", Ed. İsmail Kara, *Nurettin Topçu*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı y. Ankara. ss.375-379.

İşcan, M. Zeki (1999), "İslâm İhya Hareketinin Kültürel Temelleri ve Nurettin Topçu", *Ülke*, S. 36, Nisan, İstanbul.

Kara, İsmail, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm*, Dergâh Yay. İst.2008.

Kök, Mustafa (1995), *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, Dergâh Yay. İst.

Kök, Mustafa (2008), "Bir Ahlâkçının Din Felsefesi", Edit: İsmail Kara, *Nurettin Topçu*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı y. Ankara. ss. 176-188.

Kök, Mustafa (2016), "Nurettin Topçu (1909-1975)", Edit: Prof. S. Hayri Bolay, *Tanzimat'tan Günümüze Türk Düşünürleri, Cilt: 4-A*, Nobel Akademi y. Ankara, ss. 2244-2282.

Topçu, Nurettin (1998), *İradenin Dâvası-Devlet ve Demokrasi*, Dergâh Yay. İst.

Topçu, Nurettin (1999), *Var Olmak*, Dergâh y. 3. Baskı, İst.

Topçu, Nurettin (2004), *Amerikan Mektupları,* Dergâh y. 1. Bask, İst.

Topçu, Nurettin (2006), "Vaizler Semineri", *Hece* dergisi, , Nurettin Topçu Özel Sayısı: S. 109, Ankara, Ocak, ss. 401-432.

Topçu. Nurettin (2014)*, Türkiye'nin Maarif Dâvası, Dergâh y. İst.*

Nurettin Topçu Bir Sûfî mi idi?

Prof. Dr. Mustafa Kara
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Bu sorunun bendenizdeki ilk çağrışımını anlatabilmem için sizi uzun bir yolculuğa çıkarmam gerekiyor.1000 yıl önce Bağdat veya Buhara'da bu soruyu duyan insanlar şu hususu anlarlardı:Bu kişi sufi midir melâmî mi? Yani o yüzyılda tasavvufî muhitlerde böyle bir tartışma vardı. Bu konuyu daha iyi anlamak için melâmî terimini açmak gerekiyor.

Bilindiği gibi züht ve tasavvufun temelinde olan sebeplerden biri israf, lüks ve gösterişin öne geçmesi, dünyevî heveslerin toplumu tehdit eder hale gelmesidir. Bu gidişe tepki gösterenlerilk 'zahitler' olarak tarihte yerlerini almışlardır. Fakat bir müddet sonra mana ve ruhu esas alan bu hareket de şekil ve rüsumun tuzağına düşmeye başladı. Dervişlere has kıyafetler, sufilere özel mekânlar… Giderek o ilk çizgiyi tehdit etmeye başladı. Çünkü şekilcilik insanoğlunun değişmeyen tavırlarından biridir. İşte tam bu sırada sufilerin bir kısmı sözkonusu gidişe "dur" dedi. Bu muhalif dervişlerin düşünceleri şöyle özetlenebilir:

1.Sufilere has bir mekân olamaz. Tekke yoktur. Gönül eğitimi için her yer tekkedir, her mekân zaviyedir.

2.Sufilere özel bir kıyafet olamaz. Taç ve hırka yoktur. Özel mekân ve kıyafet zımnen 'ben dervişim' demektir.Bu da riyadır, gösteriştir. Gösterişin olduğu yerde ise dinî hayat kemâle ulaşamaz.

3.Dervişlik bir meslek olamaz. Keşiş ve ruhbanların yaptığı gibi mutlak inziva yoktur. Sosyal hayatın içinde olmak esastır.

Tasavvuf tarihçileri Melâmîleri üç döneme ayırarak incelerler.884 yılında Nişabur'da vefat eden HAMDÛN-I KASSÂRbu hareketin ilk lideri olarak kabul edilmiştir. İkinci devrenin piri XV. yüzyılda yaşayan Bıçakçı Dede Ömer'i, üçüncü devrenin piri olarak da XIX. yüzyılda yaşayan Muhammed Nur'ül-Arabî'yi kabul ederler.Melâmîlerin de bir kısmı zamanla şekilcilik tuzağına düştü. Onlara da 'melâmilik taslayanlar' anlamında mütelâmî adı verildi.

Tasavvufî hayat sufilerin sohbet ve yorumlarıyla gelişirken,fikir ve düşünceler ekolleşmeye başlamıştır. Bu ekollere zamanla tarikat adı verilmiştir. Tarikatlarla beraber tasavvuf âleminde farklı anlayışlarda ortaya çıkmıştır. Bunlara da 'meşrep' denilmiştir. Bunlar müstakil bir tarikat değil fakat bütün tasavvufî ekolleri belli oranda tesiri altına alan anlayışlardır, yorumlardır, zihniyetlerdir,neşvelerdir. En meşhur meşrepler şunlardır:

1.Üveysî

2.Melâmî

3.Alevî

Birinci meşrep,adını Yemenli Veysel Karani'den alır. Hz. Peygamber'i ziyaret etmek için Medine'ye geldiği halde görüşemeden dönmesi ve aralarında derin bir aşkın oluşması tasavvuf kültüründe şöyle bir sorunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur: Bir kimse görmediği bir kimseden, onun ruhaniyetinden feyiz alabilir mi? Sufiler bu soruya 'evet' diye karşılık vermişlerdir.Üveysî meşrep insanlar kendi kendilerini yetiştiren insanlardır diye düşünmek doğru ise de şöyle bir yorum yapmak dervişliğe daha uygundur: Üveysîlik bir ilâhî lütuftur. Bazı insanlara bu kapı açılır ve gönlüne ilâhî nurlar saçılır. Bir mürşidden alacağından daha fazlasını alır. Bir silsileye bağlanmaktan elde edebileceğinden daha ziyadesini elde eder. Bu noktada üveysi olduğu da söylenenBahuddin Nakşibendî hazretlerine dostlarından birinin sorduğu "Efendim silsileniz kime ulaşır" sorusuna verdiği cevap önem arz etmektedir: Silsile ile hiç kimse hiçbir yere ulaşamaz" (Nefehâtü'l-Üns, s.544)

Şimdi birinci sorumuzu sorabiliriz.Topçu Üveysi midir?

Onun, gençlik yıllarından itibaren tasavvuf kültürüyle tanışık olduğu, doktora tezinde var olan "Ene'l-hak" narasından anlaşılmaktadır. 1940'lı yıllarda Abdülaziz Bekkine Hazretleriyle gönül bağı kurduğu da bilinmektedir. Bütün bunlara rağmen onun geleneksel usulle mürşidin denetiminde bir bütünlük içinde seyr-ü sülük hayatı yaşayıp icazet aldığını bilmiyoruz. Eğer bu tespitimiz doğru ise bütün eserlerinde var olan o "tasavvufîneşve'yi" üveysi meşrep bir insanın gönül parıltıları olarak anlamak gerekir. Yani onun tasavvufî zevki, şahsî kabiliyetinden, Doğu-Batı kültüründen,Bekkine'nin, Celâl Hoca'nın yaşama ve düşünme ufkundan oluşmuştur.

Topçu'nun tasavvufî-üveysineşvelini bütün eserlerinde görmek mümkündür. Mesela tasavvufî yolculuğu kendine has bir tasnifle terk, istiğrak, huzur adıyla üç makam halinde özetleyen Tasavvufun Merhaleleri isimli yazısı konunun derinliklerinden haber getiren mühim bir makaledir. Kırk beş yıl önce kaleme alınan ve Tahirü'l-Mevlevî'nin Mesnevî Şerhinde takriz olarak yer alan yazıyı okumak gerekir:

Mevlâna Celâleddin'in, birçoklarının meftun olduğu sanatkâr tarafı, onun zahirîdir. Ahenk ile kafiyenin, güzel söz ile gözyaşının muhteşem terkibi olan sanat, kabuktaki parıltıdan ibarettir. Ancak halk kütlesi şekle düşkün olduğundan, şairde de sanat taassubu hâkim olarak, vahdet deryasının bütününden ayrılmaz damlası olan Hazreti Mevlâna'yı büyük şair diye övmek âdet olmuştur. Güneşi güzel bir şamdan gibi, yıldızları birer inci tanesi halinde tasavvur etmekten hoşlanan gözlerimiz, her büyüklükte bir sanat arıyor. Sonsuzluğu bile sanat ölçüleri ile düşünebiliyoruz. Tasavvufta sanat, olsa olsa dervişin değneğidir, biz onun dervişliğini bu değnekle anlıyoruz.

Mevlâna'nın, dinî tecrübeyi bütün derinliği ile yapmış bir mutasavvıf olduğunu düşünmek, onu gerçek çehresi ile tanımak olacaktır. Tasavvuf, esasında bir ahlâkî temizlenme yoludur. Bu temizlenme işi, insan olan varlığımızdan hareket ederek Allah'a kadar götüren bir yolculuğun sonucudur. Bu yolculuk, sonu olan varlığın daha yaşarken sonsuzluğa atlayışıdır; fenadan bekaya sıçrayışıdır.

Ruh dünyasında tam manisiyle bir atletizm denebilecek olan bu sıçrayış, gelişigüzel yapılan

bir hamle ile olmuyor. Onun adabı, erkânı, usulü vardır. Tasavvufun, insan olan varlığımızdan çıkarıp, Allah'a yaklaştıran, bazılarının tabiri ile Allah'la birleştiren hareketleri, üç safhadan geçmek suretiyle yapılmaktadır.

Birincisi, hazırlık safhasıdır. Bu tasavvufun riyazet ve feragat devresidir. Allah yolcusu, bu hazırlanmada terk veya inkâr basamaklarını atlayacaktır. Kendinde dünya yükü diye ne varsa hepsini birer ve şuurlu bir teslimiyetle terk edecektir. Terk hali, onun ruhunda önce bir istek, bir iştiyak, bir irade halinde parlar.İlk riyazetlerle işe başlayan derviş, bu yolun bitiminde sonsuzluğun temaşası ile karşılaşır. Manzara yok, şekil ve suret yok. Lâkin deruni bir ihtişam, manzara imiş gibi etrafa yayılan bir mana, dünyamızı karartıda bırakan içsel bir aydınlık, bütünün fertlerine ayrılmaz muhteşem ve sarsıcı ifadesi, ruh atletini kendinden geçirir. Onda inkâr sevgisi başlar, dünya yükünü inkâr sevgisi.

Bu aşkın ilk hamlesi, servetten ve devletten geçme şevki ile kanatlanacaktır. Bu inkâr zor olmaz. Bilakis dervişte bir neşvedir. Mal ile mevki hırslarını ve bu varlıkların ağır yükünü, kirlerden temizlenir gibi kendinden atar, uzaklaştırır. Artık Allah yolculuğuna çıkanın geri dönmesi yoktur. Bu yolda ilerledikçe güçlük artar, şevk de beraber çoğalır.Temaşa edilen mana âlemi, basamak ilerledikçe, daha genişler, enginleşir, sonsuzlaşır, sarhoş edici olur.

Derviş olgunlaştıkça, daha çetin inkârlar, evvelkini takip eder. İkinci basamakta evlâddanve irşaddan geçme hali gerçekleşir. Evlâddan geçme bir gönül yakısıdır, irşaddan geçme ise akıl yakısı. Onları yaralarına yapıştırır, çeker, koparır. Böylelikle şifa bulur. Evlâd, Allah'ındır. İrşadise, bütün kibirlerin hamalı olan zavallı aklın herzeleri. Bütün âlem, bütün akıl, bütün hikmet, dervişin bağrında parlayan aşk güneşinde, ateşe düşen bir kar damlası gibi eriyecektir. Şevkindeki lezzet hiçbir şeyde bulunmaz. Lezzet, hikmete değiştirilmez. Tasavvuf, hikmet değildir; ilâhî hazdır. Onun yanında, felsefe ile beraber bütün ilimler ve bütün kaideler hakikatin posası hükmündedirler. İster tatlı, ister acı, hepsi de değersizdir. Derviş bunlara itibar etmez.

Mevlâna evini, ailesini bir zaman ihmal etmiş. Bundan ne çıkar! Terk libasını o çoktan giyinmiş ve benimsemiştir. Aşkın ummanında aklın irşadı da lüzumsuz bir külfet sayılır. Sadece aşkın bir nevi tortusu, dumanı veya ondan fışkıran bir alev kalır ki, o da dışarıya çıkınca volkan ateşi gibi donup kalmaktadır: Bu şiirdir, neydir, semadır, her çeşit ifadedir. Aşkın kendisi değildir. Belki de ona yabancı bir unsurdur: Zira donmuş ve dünyevî hüviyet kazanmıştır. Bu basamakta duran dervişin gözünde evlâdın, çamurun içine atılan altından, ilminde, sahte bir mankeni andıran şöhretle devletten farkı kalmamıştır.

Terk yolculuğu burada da nihayetlenmez. İlim denen kendindeki bulanık ve tatsız suyu bir batağa boşalttıktan sonra, hayallerle hatıralardan sıyrılmaya başlayacaktır. Derviş, kendi ruh dünyasını dolduran yüzlerce hayali benliğinde boğacaktır veya onları kendinde eritip yok edecektir. Onları unutacak, değerlerini inkâr edecek, şuurunda bu çokluk resminin mütemadiyen raks etmesini böylece önleyecektir. Onda bizim dünyamıza karşı bir nevi yabancılık, hatırlama iradesini yok edici sanki yeniden bir doğuş hali peyda olacaktır. Bu içsel doğuş, bir nevi istiğfardır: Tövbe ile temizlenmedir.

Daha sonra, duygulardan temizlenme kendini gösterir. Bu hal, bir nevi mahiyet değiştirmedir. Derviş, dinî denemenin bu basamağında, bizim çok ve rengârenk duyularımıza yabancılaşır. Dünyamızı dolduran bunca duygu verici hâdiselerin karşısında duygusuz kalır; âdeta

kaskatı bir varlık kesilir. Bizim sevindiğimize sevinmez; bizi yakan acılarla yanmaz olur. Onu bizim duygularımızın terennümcüsü zannederek şairler arasına koymak gaflettir, anlayışsızlıktır. Tasavvuf, sanat değildir. Hazreti Mevlâna'yı ve Yunus Emre'yi şiirlerindeki ahenkte arayanlar, kabuğu öz zannedenlerdir.

Nihayet iradeden sıyrılma, duygusuzluk bölgesine varan dervişi varlık kâbusundan kurtarır: Selâmet denizine sürükler. Burada benlik gayyaya gömülür, ölümle dirim bir olur. Bedene bağlılık iradesi de kalmaz. İstekler sahibine iade edilir.

Bu zirveye tırmanan derviş zaferi kazanmıştır. Çile bitmiş, kulun işi tamam olmuştur. Terk mıntıkasının bu zirvesinde uçmak için hidayetten başka bir şey olmayan kanat beklenir.

Terk bölgesi sonuna kadar böylece aşıldıktan sonra, tasavvufun ikinci safhası olan vecd, istiğrak başlar. Bu safhada, varlığa ait bütün vehimlerle çilelerden, söylediğimiz sıra ile birer birer boşalan ruha, hakikat dolacaktır. Boşalmadıkça dolma yok. Dünyasından boşalmayan kaba Ukbe dolmuyor. Dünya heveslerinden ve varlık vehimlerinden tamamıyla sıyrılan bu kap ve kalıp, ancak böylelikle tam manası ile Allah'ın emrine girebilir. Taşıdığı safrayı bütün atan varlık, dünyevî muvazenelerden halâs olarak bir baş dönmesine tutulur. Vecd, ruhta baş dönmesi halini andırır. Vecd denen bu baş dönmesi, ruhu mutlak âlemine yükseltir; onunla birleştirir. Bu birleşme iki kürenin çarpışması gibi bir sarsıntı ile başlar. Ulûhiyetle temasa geçen ruh, tahammülü güç olan sonsuz bir zevkin kucağında sarhoş olur. Burada ebedîlik ve sonsuzluk mekânsız bir an içinde gerçekleşir. İstiğrak denilen aşırı vecd hali, dervişin miracıdır. İçerisinde büyük huzura doğru yükselişin hissedildiği bu hal fırtınalıdır, kendinden tam geçme halidir. Varlığın büsbütün ortadan kalkarak, sadece hazzın kaldığı haldir. Onda, Allah'la temas hazzı dile gelir. Temasın şiddetli olduğu anlar, dervişe "Ene'l-Hak" dedirtir. Bu anın sarhoşluğunu bütün hayatlarına yayarak vecd zevkini aklın anahtarı yapanlar, bu düsturu hakikat diye kabul ettiler. Damla, denizden kendisini nasıl ayırsın?

Ancak dinî deneme vecd ile de bitmiyor. Vecd, kendi kendinin gayesi değildir. O sadece gayeye götüren geçittir. Onun gayesi, huzura ulaştırmaktır. Tasavvufun üçüncü ve son merhalesi, huzur safhasıdır.Vecd ve istiğrak kemal haline geldi mi; derviş huzur denizine yükseliyor; varlığı, mutlak huzur kaplıyor.

Vecd içinde başlayan fırtınanın feryatları ile terennümleri, huzurda tam sükûna kavuşur. Zira huzur, şiddetli fırtınayı takip eden ruhtaki tam ve mutlak sükûndur. Huzurda fırtına durur, aşk devam eder. Ancak damarlara siner. Feryat iken hayat olur. Gerçeğin temaşası ile yaşanması birleşir. Ruh bütün eşyaya ve varlıklara dağılır; hepsi ile birden birleşir. Engel olan çokluk ortadan kalkar. Murada olan vuslat hâsıl olur. Vecdden huzura geçmekle, aşkı izhar eden vecdin yok olduğu zannedilmesin. Bazı anlarda yaşanan vecd, huzur halinde dervişin varlığında eriyerek hayatının bütün anlarına ve varlığının bütün zerrelerine yayılmıştır. Feryat ve sarhoşluk yerine, varlığın dilinden anlayan ve varlıkla hem-bezm olan bir ahenk meydana gelmiştir. Huzur halinde vecd, dervişin varlığından taşarak, bütün varlıkları işba etmiştir; sonra da her şeyden aynı ahenkle taşmaktadır. Huzur, doyulmayan bir sevdadır. Göze muhtaç olmadan görmedir; uzuvlardan müstağni bir yaşayıştır. Huzur, Allah'ın huzurudur. Ondaki varlıkları ve manzaraları anlatmak, dışarıdan imkânsızdır. O, içsel keşifler yapma hâlidir; büyük dost ile sohbet hâlidir. Onda, varlığına esir insanın hiç bilmediği lütuflar, âlemler ve mu-

radılar saklıdır. Bu hâle ulaşan dervişin iradesi ve dilekleri bizimkinden büsbütün başka olur. Onda bizimkinden başka mahiyette olan dilek ve hayat, bir ve aynı şeydir. Gerçekle temaşası birbirinden ayrılmaz.

Devamlı hasret olan vecd ile nihaî vuslat hali yaşatan huzur, acaba birbirinin zıddı haller midir? Görünüşte öyle olmakla beraber, hakikatte vecd ile huzur, birbirine zıt ve aykırı davranışlar değildir. Tasavvufun gayesi olan huzura, vecd yolu ile ulaşmak zaruridir. Ancak, huzura ulaştıktan sonra, dervişte vecd yok olmuyor. Aynı huzur mertebesinin, hayatının her anında bozulmadan, zayıflamadan devamı mümkün olmadığına göre, derviş huzura yükselmek için her defasında vecdin kanatlarını açmaya muhtaç oluyor. Vecd, onu tekrar huzura yükseltiyor. Huzur zamanla gevşeyince, yine vecdin kuvvetiyle havalanmak zorundadır. Şu halde, vecd ile huzur mütemadiyen birbirlerini kovalıyorlar. Ancak, bazılarında vecdin şiddetine nispetle huzur zayıftır. Bazılarında ise vecdin şiddetinden ziyade, huzurun enginliğine şahit oluyoruz. Yunus Emre ile Mevlâna gibi vecd ve istiğrakın en taşkın kahramanları, bize en kuvvetli feryatlarını ulaştırmış olanlardır. Bunlarda dile gelen Allah sevgisi, şiir halinde bize nüfuz edecek yolu bulmuştur. Mutasavvıfların vecd derecesini, terennümleri ile ölçerek az çok bilmekteyiz. Ancak, huzur mertebelerini bilmemize imkân yok. O mahrem mıntıkaya, yabancı nüfuz edemediği gibi, iki dosttan başkası, onda olup bitenleri bilemez. Tasavvufu bir cevize benzetirler. Dıştaki soyulup atılan acı kabuklar, hazırlık devresinin riyazetleri ile feragatleridir. İçteki katı kabuk vecdi düşündürür. Asıl meyve olan huzur, en içte barınan cevizin kendisidir. Bu kabukları kırıp attıktan sonra meyveyi yiyebilenler, bahtiyarlardır.

Mevlâna Celâleddin'in biz, vecdinin feryatlarını dinledik. Daldığı huzur denizinin derinliklerini görmemize imkân yok. Denizin ta dibinden sıyrılıp da suyun yüzüne ne vurdu ise, onu görüyoruz. Biz, Hazreti Mevlâna'nın aşkını değil, sadece aşkının dile gelen ifadesini elde ettik. Peltek dilimizle anlatmaya çalıştığımız bütün bundan ibaret. Huzur denizine yalnız o daldı, bize vecdinin fırtınasından çıkan sesler kaldı. Heyhat! Onu Mevlâna zannediyoruz.(1)

Kınamak anlamına gelen Arapça 'levam' kökünden türeyen ikinci meşrep, adını bir ayetten alır. "…kınayanın kınamasından korkmazlar" (Madde 5/54)Melâmîler yukarıda işaret edilen hususlara dikkat ederken nefes terbiyesi için bir esas daha geliştirirler: Hayri izhar etmemek, şerri işmar etmemek. Yani gönül dünyamızın artılarını, zenginliklerini kimseye söylememek hatta hissettirmemek, yanlış ve kusurlarımızı gizlememek, saklamamak, hatta faş etmek… Çünkü nefsimiz bunun tam zıddını istemektedir: İnsanlar iyi taraflarımı bilsin beni alkışlasın, kötü yönlerimi bilmesinler.

Böylece iyiliklerimizi değil de kötü taraflarımızı bildiği için kamuoyu bizi kınayacak. Varsın kınasın… Kınayanın kınamasından korkmamak kâmil müminlerin mühim bir özelliğidir. Onlarda görülen tevazu ve mahviyet karlık bu anlayıştan kaynaklanmaktadır.

Şimdi ikinci sorumuzu soralım:Topçu Melâmî midir?

Topçu'nun düşünce, özellikle yaşama tarzını yakından bilenler onun için bu kelimeyi kullanabilirler. Alkış ve şöhretten nefret eden, şekil ve gösteri mahallesine uğramayan, kin ve kibre savaş açan Topçu'nun kaleme aldığı bazı makaleler bu neşveninaçık belgesidir. Kınanacağını, dokuz köyden kovulacağını, itibarsızlaştırılacağını bile, kul hakkı için "İslâm Sosyalizmi" dedi. Siyaset sahnesinde olan Müslümanların protesto edeceğini bile "İslâmi

Sömüren Siyaset" dedi. Sağcıların aforoz edeceğini bile "Kanlı Pazar" dedi. Demeden edemezdi.Hak bildiği yolda tek başına kalsa da yürümeliydi. Bunun bir bedeli olacaktı olsun. Hakikati söylemekle görevli olan büyük insanlar böyle küçük şeyleri hesaplamazlar. Onun 1961 tarihli meşhur cümlesindeki vurgular konumuzla ilgilidir: "*Yarınki Türkiye'nin kurucuları, yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve azimli, lâkin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan ruh cephesinin maden işçileri olacaklardır.*"

Mezhep taassubunun zirve yaptığı, Müslümancının Müslümancıyı boğazladığı bu günlerde yaklaşık yarım yüzyıl önce kaleme alınan "İslâmi Sömüren Siyaset" yazısını bir daha okumak ve tartışmak gerekir.

> *"İslâm dini, insanın ahlâk yapısını bütünlemek için gönderilmişti. Bütün özellikleriyle bir ruhî atletizm teşkil eden İslâmî yaşayışın bu ana davası zamanla unutuldu. Ruhlardaki ilâhî otoritenin idare edicilerin elinde silâh olarak kullanılması Abbasîler devrinde başladı. Başta Mansur olmak üzere Abbasî halifelerinin birçoğu İslâm adına, gerçek hak davacıları olan büyük ruhları çiğnediler, sayısız cinayetler işlediler. Allah'a adanmış nice başlar kopardılar. Bunların etrafında vicdansız kazançları hak, cinayetleri meşru, merhametsizliği mubah göstermeye kabiliyetli mürailerden ibaret, gözleri devlet hırsıyla kararmış bir sözde din adamları sınıfı meydana geldi. Ulema denilen bu kara kaplı kitap taşıyan dalkavuklar güruhuna dayanan halifeler, İmâm-ı Âzam ile Hallâc-ı Mansur'un insafsız katilleri oldular. Sonraki asırlarda aynı zulmün kanlı eli daha nice büyük başlar kopardı. Kaide makinesi gibi her devrin ceberrutuna elverişli kaideler koyan sahtekârlar iktidar ile elele verip, halkı uyutma yolunda çalışırlarken ruhları uyuşturucu ilaçlar kullanıyorlar, bol Kur'ân okuyorlar, dua diye kopardıkları feryatlarla halkı ağlatıyorlar ve ibadet diye çok tekrarlanan beden hareketleri tavsiye ediyorlardı. Onlar cennetin anahtarlarını böylece biraz daha pahalıya satmakta fayda buluyorlardı.*
>
> *Bu sahtekâr zümre ile İslâm'ın asıl sahibi olan mutasavvıflar arasındaki en az bin yıllık mücadele, dinimize saldıran Haçlıların boğuşmasıyla beraber gelişti. O zamanki Haçlılar hüviyeti böyle adlanan bir takım ordulardı. Sonraki yüzyıllarda Avrupa milletleri, birlikte ve tek aynı Haçlı saldırısını tekrarladılar. Zamanımızın Haçlı kuvvetleri, modern maskeler ve yeni metotlar kullanan murdar çehreleriyle Amerika ve Rusya'dır. Bin yıldan beri Haçlılar İslâm'ı dıştan yıkmaya çalışırlarken, onlar kadar menhus ve onlardan çok çürütücü olan içteki sahtekâr kaideciler, ruhunu zehirlemek suretiyle İslâm'ı içinden yıktılar. Bunlar, tasavvuf ehlinin karşısına dikilen ve bir türlü kana doymayan, saltanat arabalarında sırmalı esvaplara bürünmüş taylesanlı saray soytarıları idi.*
>
> *Zembilli Ali Cemali ve İbn-i Kemal gibi İslâm'ın gerçek sahibi muhterem simalar bunların yanında azınlığı teşkil ettiler. Özellikle Abbasîlerde, Konya Selçuklularında ve Osmanlıların alçalma devrinde yaşayan ulemanın din adına dini içinden yıkan zulümleri tarihi doldurdu. Zamanımızın nasibi de bu bedbaht devirlerinkinden farksızdır. İslâm'ı kökünden yıkmayı hedef edinen sarsıntılardan sonra devrimizde İslâm'ın yeniden canlanması, tabii ve samimî bir dinî yoldan giderek olmamıştır. Evvelâ bu hareket, cemiyette etkiye karşı koyan bir tepki yani bir iddia halinde doğmuştur. Hâlbuki samimi iman iddiadan filiz alamazdı. Bu iddia, sahiplerinde kibir oldu, şiddet oldu, şimdi riya ile kini karıştırmış, din içinde bir siyaset şeklini almıştır.*

Dini sömürme yolunda İslâmcılar İslâm'ın içteki düşmanları ile yarışmaktadırlar. Dine karşı olanlarla birlikte onlar da halkı büyülemek için radyoda mevlit ve Kur'ân okutuyor, Allah'ın nefret ettiği iğrenç haykırışlarla dua diye ısmarlanmış kimseleri bağırtıyorlar. Seçimlerden önce erkânlarıyla birlikte maruf camilerde namaz kıldıklarını halka gösteriyorlar. Fayda umdukları yerde başta bulunan din adamını seçim propagandası olarak kullanıyorlar. Müslüman gazeteleri adıyla yapılan yayınlar, Müslümanları soymak için bir taraftan İslâm'ın düşmanlarını taşlarlarken öbür taraftan devrin iktidarını övüyor ancak bahşişleri kesilince onlara sövüyorlardı. Kendileri Müslümanlık taslarlarken yine de İslâm düşmanlarının hayâ tanımaz üslûbunu kullanıyorlar. Öyle ki zamanımızda İslâm cephesinin bir ruh ve karaktere sahip olmadığını, İslâmî denen neşriyattan daha mükemmel ortaya koyacak delil ve şahit bulunamıyor.

İslâmcısiyasî liderler bu işte eşsiz kahramanlar gibi görünüyor. Halifeyi getireceğini, Ayasofya'yı açtıracağını, hatta meclisi Ayasofya'da toplayacağını söyleyen bu liderlerden biri, İslâm'ın devrimizde benzeri bulunmayan istismarcılığını yapmaktadır. Şüphesiz ki İslâm'ın böylesine istismar edilişi, hem dinimize hakaret hem de milletle alay teşkil etmektedir. İslâm dinini, ikbale ulaşma ihtirasına âlet olarak kullanmasındaki vebalin cezasını elbette Allah'tan görecektir. Masum bir milletin kalbiyle oynamanın cezasını da bu millet çektirecek. Halifenin, devlet reisinden başka bir şey olmadığını bunlar elbette bilir. Şah, kral, hükümdar, halife hepsi de devlet reisi demektir. Bu isimler onların hüviyetini birbirinden ayırmaz. İran Şahı'nın ve İngiltere Kralı'nın meclisleri vardır. Hilâfet de yine bir meclis idare düzenidir. Vicdan ve hulus ile istenen, böyle kelime simsarlığıyla halkın gözünü boyamak değildir; belki vatansever ve namuslu, milletin mesuliyetlerini yüklenmiş büyük ruhlu başların idareyi ele almalarıdır, millet aldatan sahtekârların değil. Ayasofya'nın açılması ve meclisin orada toplanması ne demek? Sen Piyer'i, Cami veya meclis yapsalar ne olacak? İçerisinde vatan sevgisiyle kendini fedaya hazır başlar yükselmedikten sonra…

Böyle sözlerin birer tuzak olduğunu millet pek çok defalar denemiş olmasına rağmen yine de aldanıyor ve tekrar aldatılıyor. Milletin şu zavallı haline çare bulsalar, kendilerinden ve kendi benzerlerinden nefretle uzaklaşmayı öğretseler ya! Belki o zaman vatana bir hizmetleri dokunmuş olacaktır. Onlar vatanın mahşeri andıran manzarasına baksalar, sayısız hizmet sahası bulacaklardı. Zira onda kardeş kardeşe düşman durumdadır. Gençlik, biri hak, öbürü din adına birbirini yemektedir. Ne berikinde hakkın korkusu, ne öbüründe Allah'ın sevgisi var. İkisi de tepeden tırnağa kin silâhlarına bürünmüş, kıyasıya birbirlerine saldırıyorlar. Kin davasında bütün ruhu kin olan elbette kazanacaktır. Hakkın davacıları nerede? Nerede rahmetin, merhametin mümessilleri? İnsaf ile adaletin fedaileri? Hayâ ile hürmetin âşıkları? Üniversitelerinden bile ilim ve ahlâkın kovulduğu bu yurdun Alpaslanlarla Akşemsettinlerin yurdu olduğuna kim inanır şimdi?

İslâm'ın bütün ruhundan sıyrılarak sade kabuk kaidelerden ibaret kaldığı bu diyara kim İslâm diyarı diyebilir? Her biri bir siyaset hareketine bağlanan ruhları çürümüş insanların dolaştığı bu göklerin altında İslâm'ın nuru içten ve dıştan gitgide karartılıyor. Eşsiz sahtekârlık hünerleriyle ticaret ve siyaseti pek mükemmel birleştiren, dergâhı kâh fabrika bacası, kâh ikbal ve siyaset kapısı haline koyan bu hezeyan alayı İslâm dinine bugün en

büyük tehlikeyi getirme durumundadır. Çılgın şeflerin halkı coşturup sürükleme sevdasıyla göze aldıkları bu ölçüsüz istismar, Müslüman cemaatini en büyük felâket uçurumuna doğru sürüklemektedir. Zira düşman uyanıktır ve yok edici bir darbe indirmek için fırsat kollamaktadırlar. Gözleri kararıp da bugünkü fırsattan faydalanma ihtirasına tutulan hastalar biraz kendilerine gelsinler, millete acısınlar ve benliğimizden kurban vermemiz lâzım gelen bu vatanı macera heveslerine kurban etmesinler."(2)

Son meşrebe temas etmeden bir istitrat yapalım.

"Büyük"leri anma, anlama ve anlatmada problemlerimiz vardır. Birincisi onlara kendi düşüncelerimizi söyletiyoruz veya düşüncelerimize uymayan görüşlerini kesiyoruz, kırpıyoruz, atlıyoruz, yok sayıyoruz. Bu parçalama bütünlüğü ortadan kaldırıyor, onu dar kalıplarımıza mahkûm ediyor, yazık ediyoruz. İkinci problem bunun zıt köşesinde dinleniyor. Kişilere toz kondurmamak, fikirlerine âdeta tapmak. Hâlbuki büyükler hatalarıyla birlikte büyüktür. Allah'ın "nimet verdiği" bu insanlar da dokuzay on günlük varlıklardır. Kusur ve günahlarının olacağı peşinen kabul edilmelidir. Ama bizim vazifemiz kusurlarını değil, faziletlerini büyüteç altına alıp düşünmektir, anlamaya çalışmaktır.

Üçüncü meşrebe gelelim. Sünnî tarikatlardaki Alevî meşrep Ehl-i Beyt sevgisini ve o mübârek ailenin torunları olan 12 imam muhabbetini öne çıkaran, İslâm tarihindeki bazı olaylara bu açıdan bakan bir anlayıştır. Topçu Şiîlik ve İran konusuna farklı bir açıdan baktığı için eserlerinde bu neşveye özel vurgu yoktur.

Hulasa Nurettin Topçu

Hz. Âdem ile kurulan "esma" mahallesinde ikamet eden

Hz. Muhammed ile açılan "kalp" şemsiyesiyle gölgelenen

Hz. İnsanın sofralarından beslenen

Üveysi mevhibelerle zenginleşen

Melâmî mahviyetlerle derinleşen bir yirminci yüzyıl dervişidir.

Materyalizmin rüzgârlarına

Kapitalizmin dalgalarına

Sekülerizmin tsunamilerine kafa tutan bir muallimdir.

Vefatının 40.yılına düşürülen tarihle söze son veriyoruz:

Hayırda yarıştı muallim

Hikmetle barıştı muallim

Çıktı üçler tarih söyledi:

"KIRKLARA KARIŞTI MUALLİM"

1437

Nurettin Topçu'ya Yöneltilen Eleştiriler

Yusuf Turan Günaydın
Araştırmacı yazar

Türkiye'de Nurettin Topçu ne kadar okunmuş ve ne kadar anlaşılmıştır? İlk bakışta söylenebilir ki, sağlığında ve ölümünden sonra uzun bir süre Topçu külliyâtının bütünlüklü bir biçimde ele alınıp değerlendirilmesi ve dolayısıyla da eleştirilmesi pek de söz konusu olmamıştır. Bu tarz bir değerlendirme ve eleştiri çabası sağlığında basılan ve yakın bir zamanda Hareket'teki yazılarından derlenen 'bütün eserleri'nin bir külliyat hâlinde okuyucuya sunulması, sağlam bir bibliyografyasının hazırlanması[1] ve Hece dergisinin düzenlediği Nurettin Topçu Özel Sayısı'na kadar gecikmiş gözükmektedir.

Eleştirilere Toplu Bakış

Öncelikle belirtelim ki Topçu'ya yöneltilen eleştiriler çoğu zaman birer suçlamaya dönüştürülmüş gözükmektedir. Doğan Sözlüğü'nde eleştiri kavramının, tanımından hemen sonra "Daha çok karalama."[2]ek cümlesiyle açıklanmış olmasına ve zaten gündelik kullanımda da bu anlamı hemen hepimizin vurgulamasına bakarak Topçu'ya yöneltilen 'tenkit'lerin tam anlamıyla 'içinde karalama / suçlama da taşıyan eleştiri' olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Burada tespit edebildiğimiz eleştirilere biraz da bu şekilde yaklaşılması gerekmektedir.

Kolayca suçlamaya dönüşebildiğini gördüğümüz bu eleştirilerin bir önemli özelliği de birbirleriyle çelişmeleridir. Bu çelişmeye ilk kez Ezel Erverdi dikkat çekmiş ve ana eleştiri başlıklarını art arda sıralayarak bunların toplu bir görünümünü sunmuştur.[3]

Topçu'ya Yöneltilen Eleştirileri Tasnif

Bu eleştirileri başlıca altı grupta toplayabiliriz:

İlk sırada "yabancı düşmanlığı" suçlaması gelmekte; buna bağlı olarak da "hastalıklı Yahudi düşmanlığı" ve "Nasyonal Sosyalizm'in Hitlerci yorumuna açık bir hayranlıktan söz edilmektedir. İkinci grupta ise Türkiye'de bir grup aydının savunduğu ve Topçu'nun da dâhil göründüğü Anadoluculuk anlayışından kaynaklanan düşüncelerine yöneltilen eleştiriler bulunmaktadır. Topçu'nun tabiat konusuna yaklaşımı ise görebildiğimiz kadarıyla sadece

1 Yazı ve eserlerinin bibliyografyası için bk. İsmail Kara, *Nurettin Topçu: Hayatı ve Bibliyografyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013. Hakkında yazılanların bibliyografyası ve *Hareket* dergisinin yazar soyadlarına göre alfabetik dizini için bk. Yusuf Turan Günaydın, "Nurettin Topçu Bibliyografyası-II", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2016, S. 109, s. 552-560; "Hareket Dergisi Dizini", a.y., s. 561-635.

2 D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, 3. b, İstanbul 1986, s. 969.

3 Bk. Ezel Erverdi, "Bir İzin Peşinde", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 70-71. Burada söz edilen ana başlıklar -biri hariç- kaynak belirtilmeden verildiği için hepsine ulaşamamış olabiliriz. Fakat araştırmamızın, Topçu'ya yöneltilen belli başlı eleştirileri yansıttığını söyleyebiliriz.

Necip Fazıl tarafından dile getirildiği şekliyle bir tür 'dehrîlik' suçlamasıdır. Yine bir kaynakta Topçu'nun önem verdiği düşünce ve tavır adamlarından Gandhi dolayımında pasifizmle suçlandığını görülmektedir. Son zamanlarda dile getirilen bir eleştiri de Topçu düşüncesinin 'oryantalist izler taşıdığı' yolundadır. Topçu'nun aldığı bir erken dönem eleştirisi de *Hareket* dergisinde yayınlanan "Çalgıcılar" yazısı dolayısıyla rejim karşıtlığıyla suçlanmasıdır.

a) *Yabancı düşmanlığı*: Zaman zaman Topçu adı ve fikriyatıyla birlikte dile getirilen "yabancı düşmanlığı" eleştirisinin birbirine bağlı iki alt başlığı bulunmaktadır. İlki Topçu'nun "hastalıklı Yahudi düşmanlığı" ile ikincisi "Nasyonal Sosyalizm'in Hitlerci yorumuna açık bir hayranlık"ile suçlanmasıdır. Bu tür eleştiriler asıl itibariyle, evinde 'Hitler'in devasa bir resminin asılı olduğu' şeklinde kayda geçirilen bir hâtırat bilgisi[4] dolayısıyla güçlü bir şekilde gündeme gelmiş görünmektedir.

Söz konusu eleştiriler *Hece* dergisinin Nisan 2006 tarihli sayısında,aynı derginin Nurettin Topçu Özel Sayısı vesilesiyle Laurent Mignon tarafından bütünlüklü ve kapsamlı bir biçimde gündeme getirilmiştir.[5] *Hece*'nin Topçu Özel Sayısı'nın yayınından bir yıl kadar önce İsmail Kara'nın içinde Topçu'yla ilgili bir bölüm de bulunan hatıraları yayımlanmış[6] ve bu yayın Mignon'un söz konusu ettiği birtakım noktalara mesnet sağlamıştır.

Mignon zikredilen yazısında "Topçu'nun karanlık yön(leri)" olarak üçü de hemen hemen aynı kapıya çıkan üç hususun altını çizmektedir: "Hastalıklı Yahudi düşmanlığı", "Yabancı düşmanlığı" ve "Nasyonal Sosyalizm'in Hitlerci yorumuna açık bir hayranlık".

Topçu'nun düşüncesine şöyle bir âşina olan ve *Hareket* dergisinin Topçu ölünceye kadarki yayın çizgisi hakkında az da olsa bilgi sahibi olan herkesbu hususlarda bir fikir sahibidir aslında. Fakat konunun *Hareket* dergisinin koleksiyonlarıyla, bütünlüğü içinde yüz yüze gelmeden ve onun son devir sûfîlerinden Abdülaziz Bekkine ile olan ilişkileri bilinmeden anlaşılamayacağı kanaatindeyim. Hemen belirtmelidir ki Bekkine-Topçu ilişkisi, Mignon tarafından eleştirilen düşünceleri konusunda mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir dönemeçtir. Topçu külliyatına topluca baktığımızda diyebiliriz ki bu bapta eleştiri konusu olan düşünceleri, bu külliyatın birbirini bütünleyen parçaları arasında öne çıkan, özellikle vurgu yapılan bir yanını göstermemektedir. Ayrıca "Topçu'nun dinamik ahlâkî tasavvufçu dünya görüşü evrensel ve iradî bir insana hitap eder" ve dolayısıyla "Yahudi karşıtı ve ırkçı Alman dünya görüşünün bununla uzlaşması oldukça zor"dur diyen Ergün Yıldırım, sadece çelişkiye dikkat ederek geçmektedir.[7]

Topçu'da "Yahudi düşmanlığının patolojik boyutlarda" olduğunu düşünen Mignon bunu çok kesin bir dille söylemekte, onun'ırkçı ve faşizan eğilimlere sahip olduğunu' da eklemektedir. Mignon'un künyesini verdiği Yahudilik konulu makalelerinden[8] yola çıkarak Topçu'nun faşizan bir Yahudi düşmanı, dolayısıyla da "insancılık karşıtı" olduğunu söylemek mümkün

4 Bk. İsmail Kara, "Bir Kâseden Bin NeşvePeydâ (Nurettin Topçu)", *Sözü Dilde Hayali Gönülde*, Dergâh Y., İstanbul 2005, s. 26-57.

5 Bk. Laurent Mignon, "Nurettin Topçu Özel Sayısının Ardından Birkaç Düşünce", *Hece*, Yıl: X, Nisan 2006, S. 112, s. 122-127.

6 İsmail Kara, *a.g.e.*, s. 26-57.

7 Ergün Yıldırım, "Topçu Türklüğü İçinde Tutan Bir İslâmcılığın Temsilcisidir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 196.

8 Nurettin Topçu, "İnsanlar ve Yahudiler", *Ahlâk Nizamı*, Dergâh Y., İstanbul 1999, s. 205-209; "Para ve Yahudi", *a.g.e.*, s. 210-213; "İslam Davası ve Yahudilik", *a.g.e.*, s. 214-218.

müdür? Topçu'nun gerek *Hareket*'te, gerekse diğer süreli yayınlarda yayınladığı yazılar bugün artık tam bir liste hâlinde okuyucu ve araştırmacılara sunulmuş olduğundan söz konusu yazıların Topçu külliyatı içinde nereye tekabül ettiği rahatlıkla ölçülebilir durumdadır.

Topçu, 'Yahudi' kelimesini bir ırkın adı olarak görmekten çok kavramsallaştırarak kullanmış gözükmektedir[9] ve bu kavram Topçu külliyatında 'sermayeyi tekelinde bulundurarak ve bunun verdiği güce dayanarak insanlığa zulmeden' odakları sembolize etmektedir. Aslında o, bu gücü elinde bulunduran ve onu âdil bir biçimde insanlarla paylaşmayan *dindarlar* için belki çok daha ağır ifadeler kullanmıştır. Dolayısıyla Topçu'yu bu hususta eleştirmeden önce benzer tavra sahip 'zengin-Müslüman dindar' tipiyle ilgili düşüncelerini, daha da doğrusu sermayeyle ilgili düşüncelerinide göz önünde bulundurmak gerekir. Tam da bu noktada Topçu'nun zenginlik-fakirlik problemi konusunda tasavvufî anlamdaki yorumlardan nasıl yararlandığı önem kazanmaktadır. Bu konudaki düşüncelerinin bir kısmını '*Ahlâk Nizamı*' adlı eserinde vurgulu ifadelerle dile getirmiştir.[10]

Elbette ki Topçu'nun Yahudileri konu alan yazılarında bugünden bakıldığında, dönemin birçok yazarında da olduğu gibi 'faşizan' çağrışımlarla yüklü cümleleri bulunabilir. Açıktır ki dönemin 'civcivli' ortamından kaynaklanan bu cümleler, bu üslûp Topçu'nun asıl vurgulamak istediği şeyleri ne yazık ki gölgelemektedir. Bu bakımdan Mignon'un dile getirdiği "*İnsanı düşündükleri veya yaptıkları için değil, etnik kimliği yüzünden dışlayan biri*" şeklindeki suçlamanın abartılı olduğu açıktır. Sonuçta *Kur'an* da Yahudi kavramına ağır olumsuzluklar yükler fakat bunu yaparken hiç de 'ırkçı' bir noktadan hareket etmez; bu olumsuzluklar bir 'ırka' yüklenmiş olmaz. Çünkü bu tür olumsuzluklar bir insanın mensup olduğu ırk dolayısıyla değil, tam da Mignon'un söz ettiği "insanın düşündükleri ve yaptıkları" dolayımında söz konusudur. Konuyu ortaya koymadaki zorluk biraz da 'Musevîlik' dininin tarih boyunca Yahudi ırkıyla tam anlamıyla kaynaşmış olmasından doğmaktadır. Çünkü bilinen anlamdaki Musevî anlayışa yöneltilen eleştiriler işte bu sebeple Yahudilere de yöneltilmiş sayılmaktadır. Buna karşılık Hıristiyanlığa yöneltilen eleştiriler hiçbir zaman bütünüyle Romalılara, Müslümanlığa, Araplara veya Türklere yöneltilmiş olmaz.

Mignon eleştirilerini Topçu'nun "Ruhsal bunalım yaşadığına dair deliller'den söz etmeye kadar vardırmaktadır. Yaşadığı dönemin yüklediği birçok sorundan dolayı Topçu da bunalmış olabilir ama bu tür bunalımların bir suçlamaya dönüştürülmesi gerçekten anlamsızdır. Bu bağlamda Topçu'nun yaşadığı bunalımı en güzel anlatan metin sanırız "Yıldırım'ın Huzurunda" adlı öyküsüdür.[11]Bu eserde Topçu, şeyhi Bekkine'nin ölümünden sonra duyduğu üzüntüyü yaşadığı toplumsal sorunlarla birleştirmekte ve mutasavvıfane bir yaklaşım ortaya koymaktadır: Memleketin birtakım evlâtları köklerine ihanet etmektedir; bu onu derinden yaralamakta ve bu tür yabancılaşmış kimseleri öfkesinin selinde boğmak istemektedir. İstemektedir ama bir ses ona sakin olmasını ve onların da kurtuluşu için dua

9 Bu alanda bir başka kavramsallaştırma için bk. Teoman Duralı, *Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

10 Bk. Nurettin Topçu, "Din Hayatı", *Ahlâk Nizâmı*, Hareket Yayınları, 2. b., İstanbul 1970, s. 185-194 ve diğer bölümler.

11 Bu bapta ayrıca Hareket Yayınlarının 1 no.lu ve 4 sayfalık bir yayını olan *Din ile Kin'in Mücadelesi* (Arı B.evi, Ankara [1952]) başlıklı broşür yeterli bir fikir verebilir. Bu broşürü artık kütüphanelerde bile bulmak zor olduğundan *Devlet ve Demokrasi* adlı kitabının ikinci baskısına (Dergâh Y., İstanbul 1998, s. 209-214) konulması isabetli olmuştur. Metin için ayrıca bk. *Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye*, derl. Muammer Çelik, Ülke Kitapları Y., 1. b., İstanbul 2000, s. 15-20.

etmesini öğütlemektedir. Yaşadıkları karşısında öfkeyle dolu bir ruh böylece dinginleşmekte, çözümü faşizan-baskıcı bir tutumda değil, 'insancı' bir yaklaşımda aramaktadır.[12]Elbette belli aşamalardan geçtikten sonra...

Onu yakından tanıyanlar da Topçu'nun bu yaklaşımı hususunda birtakım gözlemlerini aktarmışlardır. Bunlardan Ezel Erverdi'nin gözlemlerini alıntılamak konuyla ilgili bulanıklığı açmada büyük ölçüde yardımcı olmaktadır: *Nurettin Bey, "Kuvveti damarlarda akan kanda veya adalelerde değil, kalbin derinliklerinde aramamızı, burada bulacağımız ilâhî neşve ile sonsuza uzanırken irademize kavuşacağımızı" söylüyordu. "Hür ve kuvvetli olan insan yırtıcı olan değil, yaratıcı olan insandır.", "Acımayan, merhamet duymayanlar gâfildir, korkaktır ve bedbahttır." diyordu*."[13]

Atasoy Müftüoğlu da bu hususta benzer bir izlenime sahiptir: "*Nurettin Topçu, gerçek bir ahlâk ve gerçek bir felsefe adamı olarak yaşadı, kalp yoluyla, aşk yoluyla fetihler yapmak gerektiğinden söz eden Topçu, bizi silâhla yok etmek isteyenlere karşı bile hürmet etmemiz gerektiğini telkin ediyordu*."[14]

Açıkçası Mignon'un Topçu külliyatında rastladığı ve eleştiri konusu ettiği yaklaşımlar,bugün artık Nurettin Topçu denince ilk anda akla gelenhususlar değildir. Türkiye'de Topçu'dan yola çıkarak ırkçı-faşizan bir yaklaşım bugüne kadar gelişmemiş gözükmektedir. Dolayısıyla gelişebileceğini söylemek de acele verilmiş bir hüküm olacaktır. Mignon'un dile getirdiği noktalar elbette tartışılmalıdır. Bazı değerlendirmelerinde aceleci davranmışsa da söz konusu noktalar tartışılmadan bu hususlardaki bulanıklık da ortadan kalkmayacaktır. Bu durumda "Hangi Nurettin Topçu?" sorusuna net cevaplar bulabilmemiz biraz daha zaman alabilir gözükmektedir.

Mignon'un topluca dile getirdiği eleştiriler, yine *Hece* dergisinin bir sonraki sayısında Fırat Mollaer tarafından kaleme alınan ve çok daha farklı bir bakış açısıyla meselenin nasıl ele alınabileceğini gösteren bir yazıyla irdelenmiştir.[15] Bu yazı konumuz açısından oldukça dikkat çekicidir. Mollaer, Mignon'un antisemitik düşünce tarzına düşünürün özcü kültürel kategorilere duyduğu ilgiyi eklemesi, eleştirisini okuma eksikliğine dayalı bir yanılgının sonucu olarak görmektedir. Topçu'nun ırka dayalı bir milliyetçiliği hararetli bir biçimde eleştirdiğine de dikkat çeken Mollaer, konuyu Topçu'nun Turancılık eleştirisine bağlamaktadır.[16] Gerçekten de bu husus Atsız'ın Topçu'ya yönelttiği eleştirilerle bir arada okunduğunda bir açıklık kazanmaktadır.

Mollaer'e göre "*Topçu'nun eleştirilmesi gereken yer, popüler ve baskın bir Yahudi tipinden hareket ederek Yahudiyi karikatürleştirmesidir. Asıl burada bir iç tutarsızlık var gibi. Çünkü*

12 Bu metin Topçu'nun *Taşralı*(yay. haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Y., 2. b., İstanbul 1998) künyeli eserinde yer almaktadır. Konunun ayrıntılı bir değerlendirmesi için bk. Yusuf Turan Günaydın, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 94-97.

13 Erverdi, a.g.m., s. 64.

14 Atasoy Müftüoğlu, "Sessiz ve Derin Bir Kişilik", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. s. 367.

15 Bk. Fırat Mollaer, "Nurettin Topçu Janus'u Üzerine ya da Bir Eleştiri Üzerine", *Hece*, Yıl: X, Mayıs 2006, S. 113, s. 126-137. Mollaer bu yazısını Topçu hakkındaki bir eserine de almıştır. Bk. *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul 2007, s. 109-132.

16 Mollaer, a.g.m., s. 128.

Topçu'nun teorisi buna tamamen açık sayılamaz."[17]

Buraya kadar andığımız yazılarda dile getirilen ana meseleilgi görmeye devam etmektedir. Konunun Hitler boyutu, *Millî Gazete*'de imzasız kaleme alınan bir yazıda da mercek altına alınmıştır.[18] Burada önce İsmail Kara'nın söylediklerinden yola çıkılarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen Hitler portresinin aslında sırf Yahudilerle ilgili olmadığı; *"İkinci Dünya Savaşı bitene kadar bütün dünyada, hususen İngiltere'nin, Fransa'nın, Rusya'nın gadrine, işgaline uğramış ülkelerde"*[19] bu portrenin çok daha farklı çağrışımlara sahip olduğu gibi görüşleraktarılmaktadır. Daha sonra ise Topçu'nun Hitler'in adını andığı yazılarının Arap-İsrail savaşları sırasında kaleme alındığı hususuna dikkat çekilmektedir.[20] Bu yazıların yayın tarihine Mollaer de dikkat çekmiş ve Arap-İsrail çatışması sonrasında kaleme alınan bu yazıların "hastalıklı" Yahudi düşmanlığı olarak değil konjonktürel bir tepki olarak görülebileceğine işaret etmiştir.Yine işaret ettiği bir durum da söz konusu konjonktürel durum sebebiyle sol çevrelere mensup anti Amerikancı eylemcilerin İsrail Başkonsolosunu kaçırmaları olayıdır.[21] Son zamanlarda Topçu'nun bu tür görüşlerine temel teşkil eden bir unsur olarak 'masonluk' âmili de söz konusu edilmiştir.[22]

Yine *Millî Gazete* yazarına göre "Nurettin Topçu'nun Hitler ve Almanya vurgusunu daha iyi anlamak için, Birinci Dünya Savaşı yıllarına gitmemiz gerekmektedir: Osmanlı Devleti ve Almanya bu savaşta kader birliği yapmışlardı. Fakat sonuç, her iki devlet için de tam bir felaket oldu. Sonrasında, Türkiye önüne konulana razı olurken, hatta hakkı olan Misak-ı Millî sınırlarından bile vazgeçerken; Almanya böyle bir şeye razı olmadı. Türkiye'nin hakkını alamamasına gösterdiği rıza, buna karşılık, Almanya'nın hakkını istemekteki ısrarı?Topçu'nun Hitler'e olan ilgisi; Türkiye'nin bu umursamazlığına, çekingenliğine ve halkın uyutulmasına tepki olarak da değerlendirilebilir."[23]

Dolayısıyla, bugünden bakıldığında Nurettin Topçu'daki Hitler ilgisinin, onu bir Yahudi

17 Mollaer, a.g.m., s. 130.

18 "Nurettin Topçu, Almanlar ve Hitler", *Millî Gazete*, 15 Mayıs 2006 Pazartesi.

19 Kara, *a.g.e.*, s. 38.

20 *Millî Gazete*'deki yazıda Topçu'nun, içinde Hitler adı geçen cümleleri de aktarılmıştır:
""Hitler, ideali hülyaya çiğnetti. Gazi Osman Paşa, Plevne ufuklarında bütün bayağı realiteyi kutsal vatan idealine feda etmesini bildiğinden, kılıcını teslim ederken bile, davanın muzaffer ve şerefli sahibi olarak kaldı." ["Kurtuluş Yolu", *Hareket*,Nisan 1971: *İradenin Davası*, s. 202].
"Hitler'in ne için Yahudi düşmanlığı yaptığını yine gazeteleri okuyup anlıyoruz." [Gazeteler, Şubat 1952; *Ahlak Nizamı*, s. 63].
"Hem insanlık adı altında toplanan bütün meziyetler, nasıl olursa olsun, harbi kazanan tarafa mı aitmiş? Vaktiyle Hitler'in istila senelerinde Alman şansölyesini göklere çıkaran ve tıpkı şimdiki Müslümanlar gibi yenilgiye uğrayan Fransızları o zaman dejenere olmakla itham eden kuvvet müdahenecileri, Hitler yenilir yenilmez, Amerika'dan gelen Yahudi temposuna uyarak, onu yerlerin dibine geçirmekte tereddüt göstermediler." ["İslam Davası ve Yahudilik", *Hareket*, Temmuz 1967: *Ahlak Nizamı*, s. 214].
"Alman üniversiteleri, 18. asırda, arza sığamayan bir idealizmin kurucuları oldular. Öyle ki, Hegel'de Hitler'i tanımak kabildir. Zira kollar daima beyne bağlı kalmışlardır." ["Komünizm Karşısında Üniversitenin Rolü", Ahlak *Nizamı*, s. 291].
"Yavuz Selim, Alpaslan'dan daha genç, Hitler, İskender'den daha zindedir. Gandi, Buda'dan daha taze, Yunus, Sen Pol'den daha cezbelidir. Kalven, Luther'den daha samimi, Hüseyin Avni, Dalton'dan daha ateşlidir." ["Mukadderatımızın Tohumları", *Hareket*, Haziran 1959: *Yarınki Türkiye*, s. 276]."

21 Mollaer, a.g.m., s. 131.

22 Bk. Kenan Alpay, "'Hareket' Hemen Her şeyiyle Tercüme ve Sentetiktir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 216; Bahattin Cizreli, "Topçu'nun Siyasal Pozisyonundaki Renklilik İslâmcılığını Bastıramaz", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 201.

23 *Millî Gazete*, a.g.m.

soykırımına iten tavrına değil, onun o yıllarda İngiltere, Fransa ve Rusya'nın temsil ettiği anlayışa karşı koyan tavrına duyduğu yakınlıktan kaynaklandığı dile getirilmiş olmaktadır.

b) *Anadoluculuk fikriyatına yönelik eleştiriler*: Anadoluculuk fikriyatı genel Türk okuyucusunun ucundan kıyısından haberdar olduğu fakat tam anlamıyla künhüne vâkıf olamadığı bir düşünce öbeğidir. Bu düşünce Osmanlı son döneminde başlamış, Cumhuriyet döneminde de takipçileri bulunmuştur. Anadolucu olarak tanınan fikir ve sanat erbabı Mükrimin Halil Yinanç, Remzi Oğuz Arık, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İsmail Hami Danişmend ve 'Mavi Anadoluculuk' mümessili Sabahattin Eyuboğlu vb. isimlerdir.[24]

Nurettin Topçu'nun Anadoluculuğu bütün bu isimlerle ne kadar benzeşmekte veya ne derecede farklılıklar taşımaktadır? Kaynakların gösterdiği kadarıyla Anadolucu isimler arasına Remzi Oğuz Arık'la çok yakın bir dostluğu vardır.[25] Fakat Topçu'yu yakından tanıyanların şahitliği, onun Anadoluculuğunun bütün bu isimlerden farklı olduğu yönündedir.[26]

Bu farklılık ve onun Anadoluculuk anlayışı doğrultusunda kaleme aldığı bazı fikirleri sebebiyle Topçu, Nihal Atsız'ın hışmına uğramıştır. Atsız'a göre "makul Anadoluculuk" *"Bütün Türklerin dayanağı ve belkemiği olan Anadolu Türklerini her şeyden önce düşünmek, onları kalkındırmaktan ibarettir."* Bir de *"Anadolu dışındaki Türkleri defterden silmek, hatta onlara düşmanlık gütmek gibi yıkıcı bir Anadoluculuk" vardır ki "(…) genişlemek istidadını gösteren bu "sözde ülkü"nün bayraktarı felsefe öğretmeni Nurettin Topçu'dur."*[27]

Topçu'nun Timur'a, Şiî Türklere yönelttiği eleştirileri ve "Türk tarihini 1071'den başlattığı" düşüncesini dile getiren Atsız, onun millî ad olarak "Türk", "Türkiye" veya "Türkeli" yerine Rumca bir kelime olan "Anadolu"yu kabul ettiği ve köksüz "bir "Anadolu milleti" yaratmaktan marazî bir zevk duyduğu" kanaatindedir. Yazısında millî tarihin 1071 zaferiyle başlamadığı, Büyük Selçuklu Devletiyle Anadolu Selçuklularının iki ayrı devlet olmadığı gibi konuları uzun uzadıya anlattıktan sonra sözü "Topçu'ya göre Şiîliğin Anadolu milletinden olmaya mâni olduğu" hususuna getirmektedir. Atsız'a göre bu, "bir felsefe öğretmeninin geniş felsefî düşünüş yerine dar bir mezhep kaygısına kapılması" ve "Artık Türkiye'de ölmüş bulunan ve aydınlar arasında izi dahi kalmamış olan Sünnî-Şiî düşmanlığını diriltmeye çalışmaktır." Kısacası Atsız'a göre Topçu bu fikirleriyle "Türklüğü reddederek melez ve ucube bir Anadolu milleti kurmak" istemektedir. Onun Turancılığı eleştiren görüşleri de Atsız'ın hedef tahtasındadır.

Topçu'nun Anadoluculuğu Atsız'ın tavsif ettiği gibi midir? Topçu Türklüğü reddetmekte ve askerî şehameti inkâr eden tasavvufun uyuşturucu prensiplerini aşılamak istemekte midir? Cihadı, yani, savaşı farz kılan Hz. Muhammed'in prensibine uymamakta ve buna

24 Bu isimlerin dışında diğer isimler ve Topçu'yla bağlantıları hakkında bk. Baran Dural, "Üçüncü Bölüm", *Başkaldırı ve Uyum: Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, Birharf Yayınları, İstanbul 2005, s. 189-228.

25 Bu dostluğun 1928'de Fransa'ya tahsil için gittiğinde dair bir anekdot için bk. Ezel Erverdi, "Bir İzin Peşinde", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 71. Remzi Oğuz vasıtasıyla Topçu çevresinde bulunan zevât için bk. Birgül, *İrade Hareket İsyan: Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi I*, Dergâh Y., İstanbul 2013, s. 370-451.

26 Bk. Erverdi, a.g.m., s. 70-71.

27 Hüseyin Nihâl Atsız, "Bir Felsefe Öğretmeninin Yanlışları", *Basılmamış Makaleleri*, Togan Y., İstanbul 2012, s. 508. Bu yazıdan bizi Ali Birinci Hocamız haberdar etmiştir.

karşılık sağ yanağına tokat atanlara sol yanağını uzatmayı telkin eden İsa'nın prensibini mi kabullenmektedir? Bütün bu sorular gibi Atsız'ın bunlara verdiği cevaplar da kurgusaldır. Atsız, Topçu'nun aynı mevzuda kendisininkilerden farklı olduğu açık olan görüşlerini eleştirirken konu dışına çıkmakta ve şedit bir tasavvuf karşıtlığı sergilemekte; Topçu'nun Eğinli olduğunu söyleyerek âdeta bir romancı üslûbuyla atalarını Timur'un saflarında Osmanlılara karşı savaştırmakta; Turancılığı, Anadoluculuğun antitezi gibi göstermekte, Topçu'yu ısrarla bir 'Moskofsever' olarak lanse etmektedir.

Atsız, Topçu'nun 'Anadoluculuk' olarak nitelendirilebilecek düşüncelerini eleştirirken, alıntılama kurallarına da uymamakta; eleştirdiği şeyleri okuduklarından aklında kaldığı kadarıyla ve kendi cümleleriyle ifade etmektedir. Ayrıca Topçu külliyatında yer alan bu hususların dile getirildiği makale veya eserler için dipnotlar da vermemektedir. Dolayısıyla eleştirdiği hususları Topçu külliyatında bulup karşılaştırmak imkânından ilk anda mahrum bulunmaktayız.

Özü itibariyle 'Topçu'nun Turancılık fikriyatını benimsememesi' noktasında toparlanabilecek bu eleştiriler ilk olarak *Orkun* dergisinin 1964 tarihli 23. sayısında dile getirilmiştir.

1964'lerdeki bu eleştirinin dışında Nurettin Topçu'nun Anadoluculuğu meselesi günümüzde de ilgi görmeye devam etmektedir. Köksal Alver'in Topçu'daki Anadoluculuğun "İslâm'ı temele almakta olduğu"[28] tespiti bu bapta dikkat çekici görünmektedir. Ayrıca Fırat Mollaer onun bu yönünü kitap çapında incelemiştir.[29]

c) *Tabiata yaklaşımında 'dehrî tavır' eleştirisi*:

Necip Fazıl, matbuat hatıraları sayabileceğimiz eserinin ikinci baskısına kendilerini hem yakından tanımış olarak, hem de ifade ettikleri müspet veya menfi misâl olarak ihmâl edemeyeceği üç kişiden biri olan Nurettin Topçu'yu da eklemiştir.[30] Yayınlandıktan sonra oldukça büyük bir gürültü koparan bu bölümde ölüm döşeğindeki Topçu'dan naklettiği cümleler ve peşinden getirdiği yorumlar *Hareket* dergisinde Necip Fazıl için bir "Mahkeme" Özel Sayısı[31] düzenlenmesine kadar varmıştır.

Ölüm döşeğinde Nurettin Topçu'yu ziyarete giden Necip Fazıl, onun kendisine "*Artık kendimi tabiata vereceğim. Ondan başka kucağına atılacağım hiçbir şey tanımıyorum*!" dediğini naklettikten sonra kendisini ziyarete götüren gence "*Hocanızın ruh halini pek beğenmedim. Son anların onda beklediğim ruhiyatını bulamadım. Allah hidayet nasip etsin*…" dediğini anlatmaktadır.[32]

Necip Fazıl'ın genel düşünce örgüsüne baktığımızda Topçu'dan naklettiği 'kendini tabiata vermek' fikrini bir tür dehrîlik olarak algılamış olabileceğini düşünebiliriz. Hakkındaki

28 Alver, "Anadoluculuk ve Nurettin Topçu", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 258-265. Alver, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı'nda *Sosyolojik Açıdan Anadoluculuk* (1996. 131 y.) başlıklı bir Yüksek Lisans Tezi de hazırlamıştır.

29 Bk. Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul 2007.

30 Necip Fazıl Kısakürek, "Nurettin Topçu", *Bâbıâli*, Büyük Doğu Y.,İstanbul 1985, s. 389-392.

31 Bk. *Fikir ve Sanatta Hareket*, 1976-1977, S. 115.

32 Necip Fazıl Kısakürek, *a.g.e.*, s. 392.

kanaati zaten "esası ve istiklâli sosyalizmde görüyor ve İslâm'ı bu esasa uydurabildiği için benimsiyor"[33] oluşu yönündedir. Üstelik Topçu'yu, aslında kendisinin de yakın durduğu "vahdet-i vücûd fikrine inanıyor" görmekle birlikte bu fikrin "sırlarını çözemiyor" olmakla eleştirmektedir.

Bu meselenin çözümü tam da 'vahdet-i vücûd' noktasında ortaya çıkmaktadır. Külliyatı okunduğunda Topçu'nun bu anlayışı vahdet-i vücûd kavramıyla birleştirerek içselleştirdiği hemen görülecektir. Necip Fazıl'ın yukarıdaki tanıklığını okuduktan sonra birçok kişinin zihninde 'Acaba Nurettin Topçu dehrîliğe kadar varan bir tabiatçı mıydı?' şeklinde bir soru oluşmuş olmalıdır. Fakat bu konuya somut bir açılım, M. Orhan Okay'ın son zamanlarda yayınladığı ve Topçu'nun mektuplarından yola çıkarak hatıralarını kayda geçirdiği kitabında getirilmiştir. Meselenin aslında böyle olmadığını gösteren bir açıklama, Okay Hoca'nın Topçu'nun tabiata yaklaşımına dair gözlemlerindedir. Buna göre Topçu "*İki büyük âlem beni kendine hayran bırakıyor; Üstümdeki yıldızlı kâinat ve içimdeki vicdan*." demekte; bunabağlı olarak da şu gözlemlerini nakletmektedir: " kâinatın yakın bir parçası olan kırları, kır hayatını, şehir dışı gezileri sever, fırsat buldukça bizleri de teşvik ederek İstanbul'un civarında, o yıllar daha bol olan kırlık alanlara açılırdık."[34]

d) *Gandhi Dolayımında Pasifizm*: 1930'lu yılların Sol yazarlarının toplandığı *Oluş* dergisinin *Hareket* dergisi hakkındaki bir değerlendirmesinde[35] yer alan hususlardan biri de 'pasifizm' meselesidir. Burada *Hareket* dergisi (dolayısıyla Nurettin Topçu) Mahatma Gandhi hakkında yazılarından yola çıkılarak bir tür pasifizmle suçlanmaktadır.[36]

Adı ve felsefesi "Hareket" olan bir derginin "pasifizm"le suçlanması çarpıcı olduğu kadar bu eleştiri ülkemizde Gandhi'nin 'pasif direniş'inin ne çapta bir 'aksiyon' olduğunu yeterince anlaşılamadığımızın da bir göstergesi sayılabilir.

e) *Düşüncesinin oryantalist izler taşıması*: Topçu'ya yöneltilen eleştirilerden biri de "eserlerinde oryantalist izler bulunduğu ve İslâm düşünce geleneğine derinlemesine nüfuz edemediği" yönünde Yusuf Kaplan'ın bir eleştirisidir.[37] Kaplan, aynı görüşleri çok yakın bir zamanda bir köşe yazısında da dile getirmiştir.[38]

Gerek *Hece* dergisinde, gerekse köşe yazısında sadece birkaç paragraf hâlinde yer alan bu görüşleriyle Kaplan, bir düşünür olarak Topçu'nun eserlerinde oryantalist izler bulunduğunu söylemekle beraber, bu görüşlerini ayrıntılarıyla temellendirmemektedir. "Topçu'nun düşüncesinin çağdaş Batı düşüncesinden de beslendiğini; "Ancak Batı düşüncesinin Topçu'ya değil, o beslendiği düşüncelere şekil verdiğini, "ruh üflediğini belirtmekte, "19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyıl başlarının önde gelen düşünürlerinden Blondel ve Bergson'un en çok

33 Necip Fazıl Kısakürek, *a.g.e.*, s. 391.

34 Bk. M. Orhan Okay, *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları*, Cümle Yayınları, Ankara 2015, s. 65.

35 Bk. A. C., "Mecmualar / Hareket", *Oluş Edebiyat-Fikir*, 2 Nisan 1939, S. 14, s. 222.

36 *Hareket*'tin Mayıs 1939 tarihli 4. sayısında bu yazıya bir cevap verilmişse de bu cevapta pasifizm suçlaması değil, sadece *Hareket* mecmuasıyla Ziyaeddin Fahri'nin çıkardığı *İş* mecmuası arasında kurulan benzerlik reddedilmektedir. Bk. *Hareket Dergisi (1939-1943)*, haz. İsmail Kara, Dergâh Y.,1. b. İstanbul 2015, s. 141-142 [tıpkıbasım].

37 Bk. Yusuf Kaplan, Kaplan'ın Topçu'nun "irade metafiziği" hakkındaki görüşleri için ayrıca bk. "İnsan Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafiziği", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s.67.

38 Bk. Yusuf Kaplan, "Topçu'nun Sözü: İrade Metafiziği", *Yeni Şafak*, 11 Aralık 2015.

beslendiği, "aşı aldığı" düşünürlerin başında geldiğini de eklemektedir. Fakat Kaplan'a göre bu etkilenme "*insana ne olduğunu hatırlatan peygamberi soluğun ve söz'ün itkisi ve etkisiyle Topçu'da vecd ruhuna; vücûd (=irade / oluş, varlık ve varoluş) felsefesine ve vicdan (=isyan) ahlâkı'na dönüştürülmüştür.*"

Kanaatimizce, Topçu'nun İslâm düşüncesine derinlemesine nüfuz edip edemediği meselesi okuma kaynaklarının tam olarak bilinmesi hâlinde sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilir. Kütüphanesinde İslâm düşüncesinin temel kaynaklarından hangileri vardı? Bu düşüncenin temel dili olan Arapçayı ne derecede biliyordu?

1909 doğumlu olan Topçu, 1922'de Numune Mektebi'ni bitirmiştir ve bu dönem, Osmanlı Devleti'nin son demlerine rastlamaktadır. İdadi (liseyi) ise 1927-28 ders yılında bitirmiştir.[39] Dolayısıyla lise tahsilini ilk Cumhuriyet yıllarında görmüş olmaktadır. Bu husustaki bilgiler Topçu'nun Arapçayı iyi derecede bilip bilmediği konusundaki merakımızı tam olarak gidermezse de Osmanlı lisesinden mezun herhangi bir öğrencinin Arapça, Farsça ve Fransızcayı öğrenerek mezun olduğunu biliyoruz. Ulaşabildiğimiz Topçu biyografileri ise mektepte veya herhangi bir hocadan Arapça dersleri aldığına dair bir ipucu sunmamaktadır.[40] Bu durumda sadece tahminî olarak, Topçu'nunArapçaya aşina olmakla birlikte iyi derecede bilmediğini düşünebiliriz. Buna rağmen Topçu'nun gerek Türkçe kaynaklardan, gerekse Fransızcaya çok erken bir dönemde aktarılan İslâm klasiklerinden okumak suretiyle İslâm düşüncesine belli bir derecede nüfuz edebildiğini söylememiz için bir engel yoktur. Kaplan'ın İslâm düşüncesine nüfuz konusundaki eleştirisiTopçu biyografisindeki ilk tahsiliyle ilgili olaraksöz ettiğimiz ayrıntılardan hareketle dile getirilmişse yüzeysel bir değerlendirme olarak kalacaktır.[41]

Bütün bunlarla birlikte Kaplan'ın eleştirisinde vurgulanan "dönüştürme"nin olumsuz bir anlam taşımadığını da belirtmemiz gerekmektedir. Çünkü özellikle Batılılaşma etkisinin görülmeye başladığı dönemlerin Osmanlı'sıyla İslâm dünyasının diğer beldelerinde ve elbette günümüzde oryantalist kaynakları okumamış, onlardan etkilenmemiş ya da faydalanmamış bir fikir adamı hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla hemen her düşünürümüz için söz konusu olması hasebiyleTopçu için oryantalizm etkisinden söz etmek çok sıradan bir eleştiri gibi görünmektedir.Yine İslâm düşüncesine derinlemesine nüfuz edememenin endazesi, İlâhiyat tahsili görmemekse, bu durumda başta İlâhiyatçılar olmak üzere günümüzde hemen tüm aydınların bu açıdan sorgulanması gerekir. Dolayısıyla bu tür görüşlerin eleştirel bir değer taşımadığını söyleyebiliriz. Fakat Kaplan'ın dikkat çektiği bir husus oldukça önemlidir: Topçu, Batılı düşünürlerin ve oryantalistlerin fikirlerini öğrenmiş, onlardan bir şeyler devşirmiş ve fakat bunları kendi teknesinde yoğurarak dönüştürmüştür. Yazar, onun bu çabasına dikkat çekmekle gözden kaçmış bir noktaya işaret etmiş olmaktadır.

Sadece ufak bir mukayese için belirtelim ki, Topçu'yla hemen hemen aynı dönemde yaşamış bir fikir adamı olarak meselâ Erol Güngör'de bu çabayı güçlü bir biçimde

39 Bk. İsmail Kara, "Nurettin Topçu'nun Hayatı", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 13-14.

40 Kara'nın zikrettiğimiz yazısının dışında bk. M. Fatih Birgül, "İlk Mektep Yılları ve Öte-dünyalı Bir Çocuk", *İrade Hareket İsyan: Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi I*, Dergâh Y., İstanbul 2013, s. 48-52.

41 Bu durumda 'havada kalan' bu eleştirisini temellendirmesi beklenir.

göremiyoruz. Onun "*İslâm Tasavvufunun Meseleleri*" adlı eserinde bir kısım oryantalistlerin ve takipçilerinin savunduğu bir biçimde tasavvufî metinlerdeki sembolizmin ve paradoksal ifadelerin, tevil kabul etmeyen somut gerçekler olarak sunulduğunu görebiliriz. Bu bapta Güngör'ün, eserine aldığı İbnü'l-Fâriz'e ait *Kasîde-i Hamriyye* metninitakdim ediş tarzını hatırlayabiliriz.[42]Topçu ise tasavvufa ilgi duymuş bir düşünür olarak Türkiye'ye döndükten sonra Batıda da benzerleri bulunan, siyasetçilerin güdümündeki din adamlarının dışında tavır sahibi din adamlarını tanımak istemiş, bu hususta kendisine yardımcı olmaya çalışan yakın arkadaşı M. Sırrı Tüzeer'in yardımıyla bazı âlimlerle görüşmüş ve son devir sûfîlerinden Abdülaziz Bekkine'nin meclislerinde ve sohbet halkasında karar kılmıştır. Onun bu çabası Kaplan'ın da dikkat çektiği, "dönüştürme" çabası doğrultusunda ortaya konulmuş, bu çabaya katkı sağlayan önemli bir atılımdır. Şüphesiz *Mistisizm* müellifi Blondel'in görüşleriyle de yetinebilirdi. Fakat talebesi olduğu Batılı bir düşünürden aldıkları ona yetmemiş olsa gerektir ki böyle bir arayış içinde girmiş ve Batı'da aldığı tahsille yetinmeyerek, öğrendikleriyle mizacı ve vicdanındakileri birleştirme, kaynaştırma ve onları kendine özgü bir tavırla dönüştürme gayreti içinde olmuştur. O devrin, Topçu'nun da akranı olan fikir adamları arasında bu çabayı Topçu kadar gösterebilmiş olanıgerçekten azdır. O, bu çabasıyla da örnek bir fikir adamı olarak görünmektedir.

Dolayısıyla bu alanda ortaya konulan eleştirileri genelgeçer eleştiriler olarak görebiliriz.[43] Çünkü Topçu'da oryantalist izler gören araştırmacılar başta olmak üzere, oryantalist olmasa da batılı jargonu yoğun bir biçimde kullanan günümüz Türk araştırmacıları için de ileride bu tür bir eleştirinin yöneltilmesi mukadder gözükmektedir.

f) *İslâm sosyalizmi eleştirileri*: Topçu'nun birtakım arayışları olduğu açıktır. Mignon'un belirttiği gibi, "3. Dünyada ve Ortadoğu'da gelişen yerli sosyalizm arayışlarına yakınlaştığı...", bu sebeple "Yerli muhafazakâr-milliyetçi çevrelerce dışlanmış" olduğu bir gerçektir.[44]Hatta Marksistlikle suçlanmış[45], "İslâm'a değil, Sosyalizm'e inanmakla itham edilmiştir.[46] Aslında onun bu alandaki arayışları, Ahmet Tabakoğlu'nun tespitiyle "geleneksel anlayışın temellerinden olan kul hakkı davasından ve ahlâk sisteminden kuvvet almaktadır.[47]

42 Bk. Erol Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşr., 3. b., İstanbul 1989, s. 265-288. Güngör'ün bu eseri hakkında bk. Hayrani Altıntaş, "İslam Tasavvufunun Meseleleri'nin Bir Değerlendirmesi", *Erol Güngör İçin*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Y., Ankara 1988, s. 113-121.

43 Zamanında Topçu'yu 'isteklisi olduğu cennet hayalinin hakikatini İslâmda bulmamakla'; çözümü 'dışarıda' aramakla suçlayan Necip Fazıl'ın bile 'düşüncesinde batılı izler taşımak'la suçlandığını görüyoruz. Bk. Selma Günaydın, *Meyveli Ağaç: Necip Fazıl'a ve Sanatına Yöneltilen Eleştiriler*, Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 65-65.

44 Burada Ezel Erverdi'nin bir gözlemini aktarabiliriz: "Hoca'nın "sosyalizm" kelimesini kullanması bazı çevrelerde hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bundan istifade etmek isteyenler daha fazla idi. Hoca'nın bun kelimeyi kullanışı aslında yeni değildi, en az on yıl geriye götürülebilirdi. Buna rağmen "zemzeme katran karıştırıyor" diyen bile çıktı. Mart 1964'teki kongrede Bursa şubesinin başı çekmesi ile Dermek tarihinde hiç olmayan bir başkaldırış yaşandı; divan başkanı Nurettin Bey'e "biz müslümanız, sosyalist değiliz" gibi sözler söyledi, yakışıksız hareketler yapıldı (…)." Bk. Erverdi, a.g.m., s. 67. Bu noktada Topçu'nun sosyalizm yaklaşımının bir değerlendirmesi için bk. Ahmet Tabakoğlu, "Nurettin Topçu'nun İslam Sosyalizmi", *Toplu Makaleler 1. İktisat Tarihi*, Kitabevi Y., İstanbul 2005, s. 462-477.

45 Bk. Tanıl Bora, "Topçu: Muhafazakar Devrim?", *Türk Sağının Üç Hâli / Milliyetçilik – Muhafazakârlık – İslâmcılık*, Birikim Y., İstanbul 2003, s. 90-91.

46 Bk. Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbıâli*, Büyük Doğu Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1985, s. 391. Necip Fazıl Sosyalizmi ele aldığı çalışmasında bütün Sosyalizm çeşitlerini saymakla birlikte bunlar arasında "İslâm Sosyalizmi"ne hiçbir şekilde yer vermemiştir. Bk. Kısakürek, *Sosyalizm Komünizm ve İnsanlık*, Büyük Doğu Yayınları, 2. b., İstanbul 1985.

47 Bk. Tabakoğlu, "Nurettin Topçu ve İslâm Sosyalizmi", *Toplu Makaleler I. İktisat* tarihi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s.

Dışlayıcı tavrın bir de sol ucu vardır.Topçu, geliştirmeye çalıştığı "yerlici sosyalist" anlayış dolayısıyla Türkiye'nin zaman zaman kolayca faşizan eğilimler gösteren; sosyalizmlerine bir türlü yerli tutamaklar üretemeyen sol çevrelerince belki de 'ürkülen' bir isim olmuştur. Topçu sosyalist anlayışına yerli tutamaklar üretmede onlara göre çok daha başarılı görünmektedir.[48] Türkiye'nin sol çevrelerinin Topçu'yu aslında izlediği, fakat karşısında sessiz kalarak onu geri plâna itmek istedikleri hususu,ayrı bir araştırmanın konusu olmakla birlikte bir kısım verilere dayanılarak özetle ortaya konulabilir bir meseledir. Gerçi Topçu sadece sosyalizme getirdiği yorumla değil, genel anlamda düşünceleriyle dışlanan bir entelektüel olarak da nitelenmiştir.[49]

Anadoluculuk fikriyatının yanına sosyalizme duyduğu ilgiyi koyduğumuzda onun fikriyatının gelişime ve değişime açık uçlarıyla karşı karşıya geliriz. Dönemin Ortadoğu'sunda gelişen sosyalist akımlara ilgi duyduğu açıktır. *Hareket*'te en çok sayfa ayrılan ve en uzun süren yazı dizisinin HüseyinHâtemîtarafından 1966'da hazırlanan İslâm-Sosyalizm ilişkisi konusundaki araştırma[50] olması da bize bu konuda bir şeyler söyler. Ayrıca Hâtemî'nin bu yazı dizisinin *İslâm Açısından Sosyalizm* (1. b.: 1967) adıyla veSuriyeli yazar Mustafa Sibâî'den A. Niyazoğlu'nun çevirdiği *İslâm Sosyalizmi* (1. b.: 1974) adlı eserin *Hareket* dergisi yayınları arasında çıkmış olması da Topçu'nun Üçüncü Dünya ülkelerinde neler olup bittiğine[51] baktığına delil olarak önemli birer veridir.

Topçu'nun üzerinde çalıştığı sosyalizm anlayışı yakın zamanlarda milliyetçi çevrelerden olumlu bir tepki de almış bulunmaktadır. Lütfü Şehsuvaroğlu, Topçu'nun sosyalizmini Saint-Simon'un sosyalizmine benzer bulmakta ve "*Her ikisi de bulunduğu neslin içinde mevcuda itiraz eden mesuliyeti savunan, kazanılmışın peşinden gitmeyen aydınlardır*." demektedir. Şehsuvaroğlu ayrıca talebelerinin Topçu'nun sosyalizmine değinmek bile istemedikleri, hatta bu konudaki ısrarını hatırlamak dahi istemedikleri kanaatindedir ve böyle yapmakla "Aslında onu ve fikirlerini öldürmüş olmaktadırlar.[52] Buradan hareketle Şehsuvaroğlu, Topçu tarzı sosyalizmin takip edilmemesi sebebiyle "bu alandaki fikirlerinden bir model oluşturulamadığını; oluşturulabilseydi bu yeni terkibin bütün insanlığı kurtarabileceğini, Türkiye'de içine düşülen liberal-kapitalist kitinleşmeden toplumun kurtarılabileceğini" düşünmektedir.

Fırat Mollaer'e göre ise "Topçu'nun sosyalizmi, Türkiye solundaki pozitivizmin gölgesinde

463. Tabakoğlu burada ayrıca Topçu'nun "(…) son devirlerde İslâmın bir "zenginleşme" davası değil öncelikle bir kul hakkı davası olduğunu vurgulayan ender düşünürlerden biri olarak düşünce tarihimizdeki yerini al"dığını söylemektedir (s. 462).

48 Yakın zamanlarda George Orwell'den tercüme edilen bir eserde 'sosyalizmlerine yerli tutamaklar üretememe' durumunun İngiltere'de de yaşandığını öğreniyoruz. Orwell, İngiliz Sosyalistlerinin "SSCB şakşakçısı" olması ve İngiliz halkının 'vatansever' tavrını hiçe sayması sebebiyle başarılı olamadığını söylüyor. Bk. Orwell,*Kitaplar ve Sigaralar*, çev. Levent Konca *Sel Y.,1. ve 2. b., İstanbul 2012, s. 42-44 ve 50.

49 Bk. Kenan Alpay, "'Hareket' Hemen Her Şeyiyle Tercüme ve Sentetiktir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 207.

50 Bk. Hüseyin Perviz Hâtemî, "Sosyalizm ve İslâmiyet Tartışmaları: Başlangıç", *Hareket*, V. Dönem, Nisan 1966, S. 4, s. 21-22 - XIII. Bölüm, V. Dönem, Mayıs 1967, S. 17, s. 21-27. Yazılarıntamkünyesiiçinbk. Yusuf Turan Günaydın, "Hareket Dergisi Dizini", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 590-591.

51 Bu alanda Üçüncü Dünya'dan dikkat çekici bir tercüme de şu eserdir: Abdülaziz Bedrî, *İslâm ve Sosyalizm*, çev. Ali Kemal Saran, İkbal Yayınları, 4. b., Ankara, t.siz.

52 Bk. Lütfü Şehsuvaroğlu, *Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu*, Elips Y., Ankara 2011, s. 56-57.

kalmıştır."[53] Mollaer, hemen peşinden Cemil Meriç, Mehmet Ali Aybar, Kemal Tahir ve Attilâ İlhan'ın da Topçu'nun "düşünce yalnızlığı"na yakın isimler olduğunu vurgulamaktadır. Belki burada evveliyetle ismi anılması gereken sol düşünür Hikmet Kıvılcımlı'dır. Şehsuvaroğlu'nun da beklentisi doğrultusunda 'dini dışlamayan bir sosyalist anlayış' geliştirmeye çalıştığını bildiğimiz Kıvılcımlı'nın nasıl karşılandığı, ne tür tepkiler aldığı konusuna; üzerine yeterince eğilinmemiş bir bahis olarak işaret edip geçebiliriz.

Sonuç itibariyle bugün artık anlıyoruz ki "İslâm Sosyalizmi" kalıp ifadesinin kullanılması bir adlandırma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. 'İslâm'ın şekil verdiği bir sosyalizm' olarak da yorumlanabilecek bu tabir, çağımızda ortaya çıkan bir anlayışın dilin [kısıtlı] imkânlarıyla ifadesinden doğmuştur. Nitekim çağımızdan yüzyıllarca önce ortaya çıkmış birtakım oluşumlar da (Şeyh Bedreddin örneğinde olduğu gibi) sosyalist veya komünist oluşumlar olarak görülebilmektedir. Yeni bir anlayışın yeni bir terimle ifade edilişiyle eski bir oluşumun benzerlikler kurularak yine yeni kavramlarla ifade edilmesi arasında pek de bir fark yoktur. Durum biraz da *Mecelle*'nin o ünlü kaidesinde olduğu gibi "Ezmânın tegayyürüyle ahkâmın tegayyürü" meselesidir ve öyle görünüyor ki "ezmânın tegayyürü" sadece ahkâmın değil, kullanılan kavramların tegayyürü vâkıasını da getirip önümüze koymaktadır.

g) *Edebî eserlerine yönelik eleştiriler*: Edebî eserleri de bulunan Nurettin Topçu'nun romanı ve öyküleri ne derecede ilgi görmüştür? Bunu ölçmek için elimizde yeterinceveri (değerlendirme, tanıtma veya eleştiri yazısı) bulunmaktadır.

Ömer Uğur Kökden'in*Taşralı*'nın ilk baskısıyla aynı yıl içinde yazılmış eleştirisi[54] bu alanda rastlanabilecek ilk eleştirilerden biri olmalıdır. Kökden, yazısında *Taşralı*'yı "*bir düşünce adamının bir dünya görüşü disiplini içinde hikâye sanatına el uzatması*" olarak tavsif etmektedir. Ona göre "Çağımızda sanat ve düşünce aynı kaynaktan iç içe fışkırmakta." olduğu için bu durum garipsenecek bir şey değildir. Kökden, *Taşralı*'nın "Hikâyeciliğimizin zaruri geçidi olan "kasabaya gidişte bir merhale sayılmasını da mümkün görmektedir.Hikâye kişileri kimi zaman büyük oranda plastik imkânlar kazanmaktadırlar, son derece canlıdırlar, aramızda yaşıyor gibidirler; kimisi de bir mübalağa formu içinde gözükmektedir ki, yazar (Topçu) böyle durumlarda "mistik bir feryat uğruna" sanatı feda etmektedir. Kökden, sanattan taviz verdiği yerlerde yakından da tanıdığı yazarın bizzat sahneye fırlamış olduğu hususunu eleştirilerine eklemektedir. Bu yazıda dikkat çekici bir nokta da Topçu'nun tabiata yaklaşımı hususundaki bir tespittir: "*Tabiat karşısındaki ısrarında; aslı, hakikiyi, büyük yalnızlığı ve teselliyi aradığı seziliyor. Tabiat onda kahramanları kadar dost ve yapmacıksızdır*."

Mustafa Kutlu, *Taşralı*'yı, 'Türk hikâye tarihi içinde bir yere sahip olup olmayışı' açısından ele aldığı yazısında öncelikle Topçu'nun eserlerinin ve hikâyelerinin değerlendirilmesinde telif edildikleri toplumsal zeminin belirleyici olduğuna dikkat çekmektedir. Sonuç olarak Topçu'nun bir hikâyeci olmadığı, *Taşralı*'da ise hikâye türünün mükemmel örneklerinin

53 Mollaer, "Türk Sosyalizmine Bir Katkı: Türk Düşlünce Dünyasında Anadolu Sosyalizmi", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 23-41. Ayrıca bk. Fırat Mollaer, *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, Dergâh Y., 1. b. , İstanbul 2008.

54 Kökden, "Taşralı / Nurettin Topçu'nun Hikâyeleri Üzerinde Bir Tenkid Denemesi", *Büyük Doğu*, X. Devre, 14 Ağustos 1959, S. 24, s. 6 ve 13. Bu eleştiri yazısından Asım Öz'ün söz etmesi ve bununla da yetinmeyerek metnini göndermesi sayesinde haberdar oldum; teşekkür ediyorum.

bulunmadığı düşüncesini dile getirmektedir. Ona göre bu hikâyeler "muzdarip bir ruhun çırpınışları, gözyaşları, hizmet ve merhamet hamlesiyle aşkını görünür kılmaktadır ve bu yönüyle dikkat çekici bir toplamdır.[55]

Hüseyin Su'nun değerlendirmesi de Kutlu'nun değerlendirmeleriyle benzerlik taşımaktadır. O bir öykücü değildir ama "Çalgıcılar" adlı bir öyküsü sebebiyle sürgün cezası almış bir düşünürdür. *Taşralı*'daki hikâyeler Topçu'ya ait "Yarınki Türkiye Tasarımının bir de öykü dili ve imkânlarıyla söylenmesi ve sunulması anlamına gelmektedir.[56]

Kurgudaki yapısal aksaklıklara dikkat çekmekle birlikte *Taşralı*'yı Türk hikâyeciliğinin yönelmekte olduğu kasaba hikâyesine katkısı dolayısıyla değerlendiren ve ümit verici bir eser olarak niteleyen Uğur Kökden'in[57] eleştirisi hariç tutulursa araştırmacılar Topçu'nun edebî verimlerinin fikir adamlığının gölgesinde kaldığı görüşünde hem fikir görünmektedirler. Topçu'nun edebî eserlerine yöneltilen eleştiriler müstakil bir yazının konusu olabilirse de burada konuya sadece anahatlarıyla değinmek yeterli görülmelidir.[58]

h) *Diğer eleştiriler*: Nurettin Topçu'ya yöneltilen eleştirilerin en başta gelenlerini ele aldığımızı düşünerek, daha geri planda kalmış gözüken eleştirilerden tespit edebildiklerimize sadece değinmekle yetineceğiz.

Mehmet Kaplan, *Âli'ye Mektuplar*'da kendisinden ayrılışını Remzi Oğuz Arık'tan ayrılışı gibi "hayırlı bir şey" olarak gördüğü Nurettin Topçu'dan bazen ürküntü ile söz etmektedir. Bunun sebebi 2 Eylül 1942 tarihli bir mektubunda genişçe açıklanmış bir biçimde okunabilmektedir. Kaplan bu mektupta Topçu'nun Küllük'teki bir sohbetinde "kendisini çok korkuttuğunu, hiç anlamadığı, daha doğrusu anlamak istemediği şeylerden söz ettiğini, 'müthiş dindar' olduğunu; bütün felsefesini İslamiyet'e ve Kur'an'a dayadığını" yazmaktadır. Korkusunun arka planında duran müsebbip ise birkaç cümle aşağıda zikredilmiştir: "*Alain bana zaruretin ve maddenin ehemmiyetini öğretti*."[59]

Görüleceği üzere *Hareket* dergisinin ilk yıllarından itibaren Nurettin Topçu ile bir şekilde iletişimde bulunmuş gözüken Mehmet Kaplan'ın söyledikleri Topçu'yu dindar bir portre olarak tanımlamaktadır.

Topçu'nun 'isyan ahlâkı' kavramsallaştırması da eleştirilmiştir. Lütfi Bergen, Nurettin Topçu'nun 'Batı tarihinde oluşmuş dönemsel nizamların için Doğu'da oluşmadığı araştırmasına girmediğinden bahisle sözü onun ahlâk anlayışına getirmekte ve bu ahlâkı

55 Mustafa Kutlu, "Nurettin Topçu'nun Hikâyeleri: Taşralı", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 1992, s. 123-128. Ayrıca bk. *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 334-341.

56 Hüseyin Su, "Yarınki Türkiye'nin Öyküleri", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 349-356.

57 Kökden'in Nurettin Topçu ile münasebeti hakkında bk. M. Orhan Okay, *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun* Mektupları, Cümle Yayınları, Ankara 2015, s. 148. Kökden'in *Taşralı* ile ilgili yazısı hakkında ilgi çekici ayrıntıları bir araya getiren bir yazı için bk. Asım Öz, "Kökten" Değişim Öncesinde Uğur Kökden", http://www.dunyabulteni.net/kokten-degisim-oncesinde-ugur-kokden/349858/kokten-degisim-oncesinde-ugur-kokden

58 Topçu'nun edebî eserleriyle ilgili değerlendirme ve eleştiriler için ayrıca bk. "Nurettin Topçu'nun İlk Kitabı Bir Roman: Reha", *Dergâh*, c. X, Haziran 1999, S. 112, s. 6; Muhsin Mete, "Taşralı" Üzerine", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 1992, s. 129-133; Muzaffer Civelek, "Taşralı'daki Son Hikâyelere Dair", *Dergâh*, c. XV, Eylül 2004, S. 175, s. 1 ve 7-9; Muzaffer Civelek, "Yıldırımın Huzurunda", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 350-357.

59 Kaplan, *a.g.e.*, s. 114. Kaplan'ın Alain'le tanıştıktan sonra ateizmi tercih ettiğine dair bk. Birgül, *a.g.e.*, s. 403.

"Hallaccı ahlâk" anlayışı olarak nitelemektedir. Ona göre Topçu "Hallaccı isyan telaffuzuyla bir tıkanıklık yaşamakta ve bu noktada ortaya koyduğu "prototipin toplumsallaşması mümkün görünmemekte"dir. Hemen peşinden de Anadolu'da birer prototip olarak Hacı Bayram ve Hacı Bektaş'ın temsilcilerinden olduğu bir 'meslek örgütlenmesi'nin var olduğunu hatırlatmaktadır. Ona göre Topçu ahlâkı Hallac nedeniyle 'ferdî harekette kalmakta'dır ve bu ahlâkın Anadolu'da nasıl olup da bir 'ahlâk nizamı' inşa edebileceği hususu izah edilemez. Bergen'e göre Hacı Bayram-ı Velî'nin "ahlâk yürüyüşü" İstanbul'u fethetmiştir ve aslında "hareket, isyan değil feth üzere" olmalıdır.[60]

Bergen ayrıca Topçu'nun "isyan doktrininin imanın eylemi olduğu" fikrinin de tartışılması gerektiğini düşünmektedir. Bu bapta salık verdiği bir kaynak ise *Ahlâk Ayaklanması* adlı bir araştırmadır.[61]

Gerçekten de Topçu'nun bu bapta, görüşlerine çok daha sağlam bir temel oluşturabilecek sûfîlere ve bir tür sûfî-ahlâkî-iktisadî yapı olan Ahiliğe niçin yönelmediği sorulabilir. Ancak Hallaccılığın, Bergen'de vurgulandığı gibi ferdî bir çıkış olup olmadığının, tartışmalı bir husus olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Hareket dergisi özelinde Topçu'ya (çevresindekileri de içinde alacak şekilde) yöneltilmiş bir eleştiri de bu çevrenin "bilimsellik hastalığı" ile itham edilmesidir. İyi temellendirilmemiş söz konusu eleştiri yazılarında, 'Hareketçiler'de "Müslüman olma düşüncesinin öncelikle hakim olmayışı" ve "İslâm'ı bazı sistemlerle, daha çok Osmanlı ile özdeş görmeleri düşüncesi dile getirilmiştir.[62] Topçu'nun Kur'an bilgisini sorgulayan bir eleştiri yazısında ise o, irade kavramını tamamen Blondel doğrultusunda anlayan, İslâmî irade tanımını dışlayan, ortaya koyduğu görüşlerle bir yandan Mutezilenin 'akıl almaz' irade anlayışına saplanırken diğer yandan panteist (vahdet-i mevcudcu) bir gayret güden bir felsefeci olarak anılmaktadır.[63] Buna karşılık sadece Kur'an değil, İslâmî ilimlerden tefsir, fıkıh, kelâm vd. ile de Topçu'nun fazla bir bağlantısı görülmemekte; eserlerinde bu ilim dallarıyla ilgili bir behresi bulunduğuna dair işaretlere pek de rastlanmamaktadır.[64]

Topçu'da oryantalist etkiyi gündeme getiren eleştiriye benzer bir eleştiri de düşüncesinin "eklektik" görüntüsü üzerinedir.[65] Bu meseleyi gündeme getiren Ergün Yıldırım, "Topçu'nun çeşitli fikir akımlarıyla eklektik bir ilişki içinde olup olmadığı" sorusuna "Onun düşüncesinin dayandığı ana kaynaklara ve ilkelere işaret edilerek cevap verilebileceğini söylemekte ve söz konusu kaynakları Mevlânâ, İbn Arabî, Yunus Emre, Mehmet Âkif ve Anadolu çıkışlı İslâm

60 Bk. Halûk Burhan, *Ahlâk Ayaklanması*, Pınar Yayınları, İstanbul 1999. Aynı kitap Lütfi Bergen imzasıyla Ayışığı Kitapları Yayını olarak da basılmıştır. Bu durumda Halûk Burhan, Bergen'in müstearı olmalıdır.

61 Bk. Halûk Burhan, *Ahlâk Ayaklanması*, Pınar Yayınları, İstanbul 1999. Aynı kitap Lütfi Bergen imzasıyla Ayışığı Kitapları Yayını olarak da basılmıştır. Bu durumda Halûk Burhan, Bergen'in müstearı olmalıdır.

62 Bk. H. Besli, "Düşünce Gözüyle Dergiler ya da Dergilerden Düşünce'mize Takılanlar", *Düşünce*, IV. Dönem, Temmuz 1979, S. 2, s. 47-48; Yine aynı yazarın aynı başlıklı bir diğer yazısı: *Düşünce*, IV. Dönem, Eylül 1979, S. 4, s. 44-45.

63 Cemal Doğan, "İrade Davası mı Felsefe Çıkmazı mı?", *İmza*, Haziran 1989, S. 45, s. 9.

64 Kenan Alpay, "'Hareket' Hemen Her Şeyiyle Tercüme ve Sentetiktir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 213.

65 Bu ve daha birçok görüşün dile getirildiği *Tezkire* dergisindeki "40 Yıl Sonra Nurettin Topçu" başlıklı soruşturmaya, bildirimizi sunduktan sonra, sempozyumu baştan sona dinleyerek oturumlara katkılarda bulunan Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı dikkatimizi çekti; teşekkür ediyorum.

düşüncesi ve aksiyonu olarak sıralamaktadır.[66] Bahattin Cizreli ise Topçu'ya bu eklektik görünümü kazandıran temel etkenin dönemin siyasî şartları olduğu tespitini yapmaktadır.[67] Buna göre aslında Topçu düşüncesinde bir arada rastlanan İslâmcılık, muhafazakârlık, milliyetçilik, sosyalizm gibi Türkiye'de bugün artık birbirinden ayrışmış gözüken düşünce yapılarının kesiştiği (birleşip kaynaştığı) üst yapı "Anadoluculuk" olarak isimlendirilebilir. Dolayısıyla sayılan "düşünce ekolleri Topçu'yu kendilerine yontmaktan vazgeçse ve yeni bir başlık altında okumaya başlasa" bu alanda daha gerçekçi bir kulvar açılabilecektir.[68] Kenan Alpay'a göre Topçu'nun eklektik görünümü "sürekli bir arayış içinde" olmasından kaynaklanmaktadır ve "Bu sebeple Topçu, fikrî serüvenini başladığı yerde ve aynı kıstaslarla bitirmemiş"[69] görünmektedir.

Topçu'nun yeterince anlaşılamadığını düşündüğümüz bir yönü de "dinde reform" konusuyla alâkalıdır. Bu hususta söyledikleri bir bütünlük göstermese de "din pozitivisleri" tabirini bir suçlama olarak belki de ilk kez kullanan Topçu'yu klasik anlamda dinde reform savunuculuğuyla suçlamayı sağlayacak veriler tam olarak elimizde yoktur.[70] Bu alandaki eleştiriler ayrıca (yerinde özetlediğimiz) Atsız'ın Topçu'yu Şiîliğe karşı klâsik İslâm fıkıh ve kelâmının sıkı bir savunucusu olarak göstermesiyle de bir arada ele alınmalıdır.

Nihayet Topçu'ya yöneltilen bir tür "rejim karşıtlığı" eleştirisine ise cesaretsizce de olsa Sadettin Elibol'da rastlıyoruz: Nurettin Topçu Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkede oluşturulmak istenen 'millî rönesans'a katkıda bulunsunlar diye Batı ülkelerine gönderilen 'binlerce' talebeden biridir. Fransa'da felsefe öğrenimi görmüş ve Türkiye'ye hocası M. Blondel'in "hareket felsefesi"nin bir temsilcisi gibi dönmüştür. Kendisinden millî rönesans hareketine bir şekilde katılması beklenirken, o "tam tersine hareket eder; kendisini yetiştiren devrime en küçük bir minnet duymaz." Hatta "Gençliği antiemperyalist çevrelere kaptırmamak için naiv ve eklektik bir ütopya (İslam sosyalizmi) söylemi geliştirir. Türk devriminin eğitimden bilime, sanattan ekonomiye hemen her alanda yarattığı birikimi görmezden gelir." Bunun temelinde biraz da erken dönem TBMM'nin muhalif simalarından "aile büyüğü" Hüseyin Avni Ulaş'ın "ardılı olma hevesi" bulunmaktadır. Yine de dönemin Maarif Bakanı H. Âli Yücel tarafından 'korunur, kollanır'; "ders kitapları dışındaki eserlerinde (kimi zaman doğrudan, kimi zaman dolaylı) Türk devrimini yadsır."[71]

Elibol, görüldüğü üzere Topçu'yu bir tür 'nankörlük'le suçlamakta; " kendisine temel sorun olarak ahlakı seçen bir muhalife, ahlak açısından da bakmak" istediğini vurgulayarak Topçu'yu ahlâkî açıdan tutarsız bir tavır içinde gördüğünü ihsas etmektedir.

Topçu hakkındaki en uzun süreli eleştiri-karalama yayını "Çalgıcılar" adlı öyküsünün

66 Yıldırım, a.y., s. 194.

67 Bahattin Cizreli, "Topçu'nun Siyasal Pozisyonundaki Renklilik İslâmcılığını Bastıramaz", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 199.

68 Mustafa Kemal Sağlam, "Topçu İçin Alman Milliyetçiliği, Amerikan ya da Batı Modernleşmesine Yeğdir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 203.

69 Alpay, a.y., s. 208.

70 Konunun özetle ele alınışı için bk. Baran Dural, "Dinde Reform Sorunu", "Din Adamlarının İhaneti ve Din "Pozitivistleri", *Başkaldırı ve Uyum: Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, Birharf Yayınları, İstanbul 2005, s. 303-306.

71 Sadettin Elibol, "Bir Bağlanış ve Kopuş Hikâyesine Giriş", *Türk Yurdu*, Nisan 2011, S. 284, s. 256-258.

yayınlanmasından sonra *Anadolu* gazetesindeki neşriyattır. Birkaç hafta sürdüğünü bildiğimiz bu tefrikaya ise ne yazık ki ulaşamadık.[72]

Çelişkileriyle Eleştirilere Toplu Bakış

Derlemeye çalıştığımız eleştirileri söz konusu ederken dikkatimize çarpan zayıflıklara ve çelişkilere rastlamış bulunuyoruz. Bu zayıflıklara yer yer dikkat çekmeye çalıştık. Bu tür eleştirilerde sıkça rastlandığı gibi Nurettin Topçu eleştirilerinde de karşımıza çıkan temel zaaf, çeşitlilik göstermesi ve zaman içinde değişikliklere uğraması muhtemel bir düşünce toplamını sadece bir yönüyle ele almak şeklindedir. Ayrıca bazı eleştiriler, düpedüz 'suçlama' katına ulaşıyor görünmektedir ki neyin eleştiri, neyin suçlama olduğunu ayırt edebilmek bazen zorlaşmaktadır.

Topçu'da en çok eleştirilen "insancılık karşıtlığı boyutlarında Yahudi karşıtlığı" hususu çoğu zaman ırkçı bir yaklaşım olarak nitelenmiş, fakat sadece üç makalesinde dile getirilen bu düşüncenin genel Topçu düşüncesi içindeki belirleyiciliği pek de sorgulanmamıştır. Oysa Türkiye'de Topçu'dan yola çıkılarak bir Yahudi karşıtlığı gelişmiş gözükmemektedir ve bu karşıtlık zaten ondan bağımsız olarak gerek sağ, gerekse sol çevrelerde her zaman var olmuştur.

Âdeta aksiyoner bir Yahudi düşmanı gibi lanse edilmesine rağmen Topçu, Gandhi'ye duyduğu ilgi sebebiyle "pasifizm"le de suçlanabilmiştir. Bu iki eleştiri veya suçlama birbiriyle çelişir gözükmektedir. 1930'lu yıllarda Gandhi dolayımında kendisine yöneltilen pasifizm suçlamasının konjonktürel olduğunu düşünebilirdik fakat Topçu Gandhi'ye ilgisini son zamanlarına kadar muhafaza etmiş gözükmektedir. Çünkü Topçu'nun diğer yazıları gibi Gandhi'yle ilgili yazıları da külliyatında yer almaya devam etmektedir. Üstelik son devir sûfîlerinden Abdülaziz Bekkine ile kurduğu bağlantının onda öfkeden arınma ve merhametli olma konusunda nasıl bir katkı sağladığı da bu bapta pek dikkate alınmamıştır. Bu sûfînin ölümü üzerine yazdığı "Yıldırım'ın Huzurunda" başlıklı öyküsü bu hususta önemli ipuçları barındırmaktadır.

Yine Atsız tarafından Topçu'ya yöneltilen "Turancılık karşıtlığı" eleştirisi de suçlama katına ulaşmaktadır. Turancılık karşıtlığı eleştirisi onun belli çevrelerce neredeyse bir "Türk düşmanı" gibi takdim edilmesine sebep olmuştur. Fakat beri yanda onda Anadolu Türkleriyle sınırlı da olsa bir Türklük vurgusuna rastlanışı bu kez de milliyetçilik eleştirisi yapan çevrelerce itici bulunmuş ve sırf bu sebeple ırkçı olabileceği endişesi dile getirilmiştir.

Düşüncesinde oryantalizmden izler taşımakla eleştirilmesi ise Osmanlı yenileşme dönemlerinden itibaren yetiştirdiğimiz bütün fikir adamlarının aynı 'illet'le mâlûl görülebilmesi sebebiyle çok sıradan bir eleştiri görünümündedir. Eklektik bir düşünce sahip oluşu söz konusu edilirken de aslında benzer bir durum söz konusudur. Çağımızda yaşayan

72 Söz konusu neşriyattan bizi Mehmet Doğan haberdar etti. Fakat Millî Kütüphane'nin süreli yayınlar bölümünde gördüğümüz 1939 tarihli *Anadolu* gazetesinde böyle bir tefrikaya rastlayamadık. Belki aynı adı taşıyan başka bir gazetededir ve bu süreli yayın Millî Kütüphane'ye girmemiş olmalıdır. Millî Kütüphane'deki mesaisinden dolayı kardeşim Selma Günaydın'a da teşekkür borçluyum.

herhangi bir Müslüman düşünürün Batılı o veya bu düşünceden izler taşımaması, neredeyse düşünülemez bir durumdur.

Topçu'nun aldığı bütün eleştirilere rağmen *Hece* dergisinin kapsamlı Nurettin Topçu Özel Sayısı'ndan sonra düşüncesinin artık belli bir aklıselimle değerlendirileceğinin sonörneklerinden biri de ölümünün 40. yılı münasebetiyle *Tezkire* dergisinin düzenlediği soruşturmadır. Bu soruşturmaya katılanların verdiği cevaplarda Topçu'nun gerçek anlamda eleştirilebilir hemen her yönü ele alınmış ve bu eleştiriler, dönemin sosyal ve siyasî yapısıyla bir arada değerlendirilerek makul sonuçlara ulaşılmıştır diyebiliriz.

Nurettin Topçu'ya daha iyi anlayabilmenin bir yolu da -diğer bütün fikir adamları için de söz konusu edilebileceği gibi- ona yöneltilen eleştirilere bakmaktır. Eleştirilere toplu bir bakış, çelişkileri de ortaya çıkarmakta, hatta eleştiri sahiplerinin fikrî arkaplanları, samimiyetlerinin derecesi gibi hususlarda da belli bir izlenim vermektedir. Sonuçta eleştirilerin çarpışmasından daha net bir 'vâkıa' ortaya çıkabilmekte; bir fikir adamının moral portresi daha net bir biçimde görünür kılınabilmektedir.[73]

Kaynaklar

A. C., "Mecmualar / Hareket", *Oluş Edebiyat-Fikir*, 2 Nisan 1939, S. 14, s. 222.

Abdülaziz Bedrî, *İslâm ve Sosyalizm*, çev. Ali Kemal Saran, İkbal Yayınları, 4. b., Ankara, t.siz.

Ahmet Tabakoğlu, "Nurettin Topçu'nun İslam Sosyalizmi", *Toplu Makaleler 1. İktisat Tarihi*, Kitabevi Y., İstanbul 2005, s. 462-477.

Asım Öz, "Kökten" Değişim Öncesinde Uğur Kökden", http://www.dunyabulteni.net/kokten-degisim-oncesinde-ugur-kokden/349858/kokten-degisim-oncesinde-ugur-kokden

Atasoy Müftüoğlu, "Sessiz ve Derin Bir Kişilik", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 367.

Bahattin Cizreli, "Topçu'nun Siyasal Pozisyonundaki Renklilik İslâmcılığını Bastıramaz", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 199-201.

Baran Dural, "Üçüncü Bölüm", *Başkaldırı ve Uyum: Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, Birharf Yayınları, İstanbul 2005, s. 189-228.

Cemal Doğan, "İrade Davası mı Felsefe Çıkmazı mı?", *İmza*, Haziran 1989, S. 45, s. 9.

D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, 3. b, İstanbul 1986.,

Ergün Yıldırım, "Topçu Türklüğü İçinde Tutan Bir İslâmcılığın Temsilcisidir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 196.

73 Bir kısım eleştirilerden haberdar olmamıza rağmen ulaşamadığımızı ve fakat bildiri metinlerinin kitaplaşma süreci başladığından çalışmamıza burada nokta koymak zorunda kaldığımızı belirtelim. Dolayısıyla bu çalışmayı itmam etme çabamız sürecektir.

Erol Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşr., 3. b., İstanbul 1989, s. 265-288.

Ezel Erverdi, "Bir İzin Peşinde", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 70-71.

Fırat Mollaer, "Nurettin Topçu Janus'u Üzerine ya da Bir Eleştiri Üzerine", *Hece*, Yıl: X, Mayıs 2006, S. 113, s. 126-137.

Fırat Mollaer, "Türk Sosyalizmine Bir Katkı: Türk Düşlünce Dünyasında Anadolu Sosyalizmi", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 23-41.

Fırat Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul 2007.

Fırat Mollaer, *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, Dergâh Y., 1. b. , İstanbul 2008.

George Orwell, *Kitaplar ve Sigaralar*, çev. Levent Konca *Sel Y.,1. ve 2. b., İstanbul 2012.

H. Besli, "Düşünce Gözüyle Dergiler ya da Dergilerden Düşünce'mize Takılanlar", *Düşünce*, IV. Dönem, Temmuz 1979, S. 2, s. 47-48; *Düşünce*, IV. Dönem, Eylül 1979, S. 4, s. 44-45.

Halûk Burhan, *Ahlâk Ayaklanması*, Pınar Yayınları, İstanbul 1999 [Aynı kitap Lütfi Bergen imzasıyla: Ayışığı Kitapları Yayını olarak da basılmıştır].

Hareket Dergisi (1939-1943), haz. İsmail Kara, Dergâh Y.,1. b. İstanbul 2015, s. 141-142 [tıpkıbasım].

Hayrani Altıntaş, "İslam Tasavvufunun Meseleleri'nin Bir Değerlendirmesi", *Erol Güngör İçin*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Y., Ankara 1988, s. 113-121.

Hüseyin Nihâl Atsız, "Bir Felsefe Öğretmeninin Yanlışları", *Basılmamış Makaleleri*, Togan Y., İstanbul 2012, s. 508.

Hüseyin Perviz Hâtemî, "Sosyalizm ve İslâmiyet Tartışmaları: Başlangıç", *Hareket*, V. Dönem, Nisan 1966, S. 4, s. 21-22 - XIII. Bölüm, V. Dönem, Mayıs 1967, S. 17, s. 21-27.

Hüseyin Su, "Yarınki Türkiye'nin Öyküleri", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 349-356.

İmzasız, "Nurettin Topçu, Almanlar ve Hitler", *Millî Gazete*, 15 Mayıs 2006 Pazartesi.

İmzasız, "Nurettin Topçu'nun İlk Kitabı Bir Roman: Reha", *Dergâh*, c. X, Haziran 1999, S. 112, s. 6.

İsmail Kara, "Bir Kâseden Bin Neşve Peydâ (Nurettin Topçu)", *Sözü Dilde Hayali Gönülde*, Dergâh Y., İstanbul 2005, s. 26-57.

İsmail Kara, "Nurettin Topçu'nun Hayatı", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 13-14.

İsmail Kara, *Nurettin Topçu: Hayatı ve Bibliyografyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.

Kenan Alpay, "'Hareket' Hemen Her şeyiyle Tercüme ve Sentetiktir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 216.

Köksal Alver, "Anadoluculuk ve Nurettin Topçu", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 258-265.

Köksal Alver, *Sosyolojik Açıdan Anadoluculuk*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi de 1996.

Laurent Mignon, "Nurettin Topçu Özel Sayısının Ardından Birkaç Düşünce", *Hece*, Yıl: X, Nisan 2006, S. 112, s. 122-127.

Lütfi Bergen, *Edebî Metinde Din-İktisat*, Ayışığı Kitapları Yayını, İstanbul 2012.

Lütfü Şehsuvaroğlu, *Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu*, Elips Y., Ankara 2011.

M. Fatih Birgül, "İlk Mektep Yılları ve Öte-dünyalı Bir Çocuk", *İrade Hareket İsyan: Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi I*, Dergâh Y., İstanbul 2013, s. 48-52.

M. Orhan Okay, *Anadolu'dan Hatıralarla Nurettin Topçu'nun Mektupları*, Cümle Yayınları, Ankara 2015.

"Mahkeme" (Özel Sayı), *Fikir ve Sanatta Hareket*, 1976-1977, S. 115.

Mehmet Kaplan, *Âli'ye Mektuplar*, haz. Zeynep Kerman-İnci Enginün, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul 1992.

Muhsin Mete, "Taşralı" Üzerine", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 1992, s. 129-133.

Mustafa Kemal Sağlam, "Topçu İçin Alman Milliyetçiliği, Amerikan ya da Batı Modernleşmesine Yeğdir", *Tezkire*, Ekim-Aralık 2015, S. 54, s. 203.

Mustafa Kutlu, "Nurettin Topçu'nun Hikâyeleri: Taşralı", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Y., 1. b., İstanbul 1992, s. 123-128.

Muzaffer Civelek, "Taşralı'daki Son Hikâyelere Dair", *Dergâh*, c. XV, Eylül 2004, S. 175, s. 1 ve 7-9.

Muzaffer Civelek, "Yıldırımın Huzurunda", *Nurettin Topçu*, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y.,1. b., Ankara 2009, s. 350-357.

Necip Fazıl Kısakürek, "Nurettin Topçu",*Bâbıâli*, Büyük Doğu Y.,İstanbul 1985, s. 389-392.

Necip Fazıl Kısakürek, *Sosyalizm Komünizm ve İnsanlık*, Büyük Doğu Yayınları, 2. b., İstanbul 1985.

Nurettin Topçu,*Taşralı*, yay. haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Y., 2. b., İstanbul 1998.

Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye, derl. Muammer Çelik, Ülke Kitapları Y., 1. b., İstanbul 2000.

Nurettin Topçu, "Din Hayatı", *Ahlâk Nizâmı*, Hareket Yayınları, 2. b., İstanbul 1970, s. 185-194.

Nurettin Topçu, "İnsanlar ve Yahudiler", *Ahlâk Nizamı*, Dergâh Y., İstanbul 1999, s. 205-209; "Para ve Yahudi", *a.g.e.*, s. 210-213; "İslam Davası ve Yahudilik", *a.g.e.*, s. 214-218.

Nurettin Topçu, *Din ile Kin'in Mücadelesi*, Hareket Yayınları, Arı B.evi, Ankara [1952].

Nurettin Topçu, ed. İsmail Kara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Y., 1. b., Ankara 2009, s. 334-341.

Sadettin Elibol, "Bir Bağlanış ve Kopuş Hikâyesine Giriş", *Türk Yurdu*, Nisan 2011, S. 284, s. 256-258.

Selma Günaydın, *Meyveli Ağaç: Necip Fazıl'a ve Sanatına Yöneltilen Eleştiriler*, Kurtuba Yayınları, Ankara 2010.

Tanıl Bora, "Topçu: Muhafazakar Devrim?", *Türk Sağının Üç Hâli / Milliyetçilik – Muhafazakârlık – İslâmcılık*, Birikim Y., İstanbul 2003, s. 90-91.

Teoman Duralı, *Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

Uğur Kökden, "Taşralı / Nurettin Topçu'nun Hikâyeleri Üzerinde Bir Tenkid Denemesi", *Büyük Doğu*, X. Devre, 14 Ağustos 1959, S. 24, s. 6 ve 13.

Yusuf Kaplan, "Topçu'nun Sözü: İrade Metafiziği", *Yeni Şafak*, 11 Aralık 2015.

Yusuf Kaplan, "İnsan Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafiziği", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s.67.

Yusuf Turan Günaydın, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2006, S. 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), s. 94-97.

Yusuf Turan Günaydın, "Hareket Dergisi Dizini", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2016, S. 109, s. 561-635.

Yusuf Turan Günaydın, "Nurettin Topçu Bibliyografyası-II", *Hece*, Yıl: X, Ocak 2016, S. 109, s. 552-560.

"Kendini Bulmanın Yolu Yeniden Doğuş" Nurettin Topçu, Öze Dönüş Düşünürü Olarak Ele Alınabilir mi?

Asım Öz
Araştırmacı yazar

> *"Ahlâksızlığın ummanı olan bu Şark'ı yaşadıkça tanıyorum. Burada insanı fenerle arayanlar yanılmamışlar. 'Müslüman'ız diyen insan yığını' yok mu? Onlar Şark'ın en aşağı tabakasını teşkil ediyor. Müslümanlık, yaşanan şekliyle Müslümanlık Şark'ı bitirmiş. Buraya artık ne ilim girer, ne ahlâk; ne de Allah uzanır bunlara. Bunların önce her şeyi bırakıp insanlık devrine girmeleri lazım"* Nurettin Topçu (11 Nisan 1965)[1]
>
> *"İnsanlığın kurtuluşu için yeryüzüne inen İslâm dini, tarihte hep kısa süren feyizli hamlelerinden sonra, bugün insanlık davasından uzaklaştırılmış bulunuyor ve bu yıkma ve çökertme hareketi ona, kendine bağlananlardan gelmektedir."* Nurettin Topçu[2]

Öyle sorular vardır ki günümüzde kimse artık bunları sormaya cesaret edemez. O sebeple entelektüel tarihe konu olan farklı bir düşünürü *öze dönüş* çerçevesinde ele almaya çalışırken istihza ile yaklaşılmayı göze almak gerekir. Öze dönüşün ve diğer konuların daha canlı olduğu 1970'lerde bile, bu işe girişenlerin pek çoğu "Nurettin Topçu öze dönüşçü müdür?" sorusunu usulca cevapsız bırakmayı tercih etmişti. Acaba sorunun cevapsız bırakılmış olmasının sebebi, bunun cevabını herkesin üç aşağı beş yukarı bilmesi midir? Yoksa tam aksine, bu soru asla kesin bir bilgiye konu olamayacak kadar muğlâk mıdır? Yahut "Bu sorunun başı sonu yoktur, o daima ortadadır, şeylerin arasındadır" diye mi düşünmeliyiz? Elbette başlıktaki soruya nereden geldiğimiz ve nereye varmak istediğimiz de önemlidir. Yola koyulmak, bir başlangıç ya da temel aramak da meselenin tartışma zeminini ve ele alınış biçimini gözler önüne serecektir muhakkak.

Türkiye'de dinî alandaki tartışma ve çatışmalara damgasını vuran *öze dönüş* düşüncesi ile bir düşünürün münasebeti bu çalışmanın konusunu oluşturuyor. Nurettin Topçu'nun öze dönüş düşüncesine katkısının ne olduğunu, kanaatlerinin önemini değerlendirmekle sınırlı olan çalışma bunun için iki yol izliyor. Birincisi öze dönüş düşüncesine ilişkin bazı noktaların belirgin kılınması sürecinde Topçu'nun kilit önemdeki fikirlerini ve yaklaşımlarını ortaya

1 Orhan Okay, *Nurettin Topçu'nun Mektupları,* Cümle Yayınları, Ankara, 2015, s. 151.

2 Nurettin Topçu, "İslâm ve İnsan", *Hareket,* 1968, sayı:27, s.3. Metnin devamında *Hareket* dergisinden yapılan alıntılarda yazım ve imla kuralları bakımından birtakım değişiklikler yapıldı. Ayrıca Nurettin Topçu'nun çıkardığı ve tam adı *Fikir ve San'atta Hareket* olan derginin adı yaygın kullanım esas alınarak *Hareket* şeklinde kısaltıldı.

koyuyor. İkinci olarak ilki kadar kapsamlı olmasa da Topçu'nun bu konudaki kanaatlerinin niçin göz ardı edildiğini metnin hemen başlangıç kısmında sorunsallaştırmayı amaçlıyor. Böylelikle okuyucuya Topçu'nun farklı düşüncelerini tanıtarak onun kilit önemdeki yönünün vukuflu fikir tarihi çalışmalarında dahi göz ardı edildiğini hatırlatıyor. Tıpkı bir resme takılan yeni bir çerçevenin resme bakışımızı değiştirmesi gibi Topçu'ya bugüne kadar olanlardan farklı bir açıdan yaklaşıyor; böylece onu yeni bir gözle muhtemelen yenilenmiş bir takdirle görebilmiş oluyoruz. Ancak Topçu'yu okumuş herkesin bileceği üzere, kendisinin fikirlerini sadece öze dönüşle izah etmek mümkün olmayabilir. Fakat her halükârda onu bu zaviyeden çerçevelemeye çalışmanın başlı başına değerli olduğu açıktır. Son kertede "Ben hakikatim" diyen Topçu, Süleyman Nazif gibi ruhu imanla beraber kendinde oldukça senelerce beklemeye razıdır.

Nurettin Topçu, 1960'ların ikinci yarısındaki yazılarıyla öncelikli olarak hitap ettiği fikri kamunun dışında da tanındı. Bu yıllarda, milliyetçilik, sosyalizm, eğitim, medeniyet, kültür, demokrasi, irade, felsefe gibi pek çok güncel olan olmayan meseleler hakkında yazdıklarıyla bir yorumcu ve eleştirmen olarak öne çıktı. Sosyalizm, kültür, teknik, eğitim ve başka meseleler üzerine fikirleriyle kuşakları aşan ciddi ama sınırlı etkileri oldu. Bu sebeple Türkiye ile ilgili tartışmalara dair yapılacak bir incelemede yazdıklarına müracaat edilmesi kaçınılmazdır. Bu doğrultuda Topçu, 1990 sonrası dönemde özellikle genç kuşak edebiyatçıların ilişki içerisinde bulunduğu mahfillerin de tesiriyle akademik ve akademi dışı camiada ele alınmaya başlandı.[3] Yöntemsel olarak Topçu'yu biricikleştirme yahut onun istisnai oluşuna dikkat çeken bu eğilim, Topçu'nun İslâmcıları tarihsel düşüncesi doğrultusunda eleştirdiği konulardan hareket etmesi sebebiyle, kaçınılmaz olarak "Kaç Müslümanlardan sığın İslâm'a" şeklinde özetleyebileceğimiz dini anlama ve kavrama tartışmalarına da yansıdı. Fakat bu süreçte dönemin yükselişte olan fikirlerinin de etkisiyle, Topçu'nun da tıpkı İslâmcılar gibi birer "bozulma ve sapmalar manzumesi" olarak gördüğü durumlar büyük ölçüde göz ardı edildi. Bu doğrultuda, Türkiye'de Topçu'dan söz eden çevreler öncelikle İslâmcılar içerisinde yenilenmeyi savunanları hedef tahtasına yerleştirmeye odaklandı. Böylece, geçmişi ve milletin dini anlama tarzını eleştirenlere dönük pejoratif dil daha önce hiç görülmediği kadar yoğunlaştı.

Şüphesiz bu temayül dönemin siyasî gelişmeleriyle de yakından ilgiliydi. Türkiye'de ve dünyada İslâmî hareketlerin sistemin sınırları dışına taşma eğiliminin hız kazanması öncelikle bu çevrelere dönük fikri eleştirilere hız kazandırdı. Böylece Osmanlı modernleşmesine kadar giden ancak daha çok 1960 sonrası yıllara odaklanan bir muhasebenin kapısı açılmış oldu. Ancak İslâmcıların Müslümanlara ve İslâm tarihine dönük eleştirilerinin bu kadar öne çıkmasında dönemin ideolojik atmosferinin görünür kıldığı yeni niteliklere de işaret etmek gerekir. Bunlardan biri, İslâmcı çevrelerin başlangıçtaki fikirlerini sistematik hale getirememiş olmalarından kaynaklanan özgüven yitimidir. Bu özgüven kaybı, kendilerine dair her başlıkta daha önce görülmemiş cüretkârlıkta eleştirilerin yükselmesine zemin hazırladı. Böylesi siyasi ve kültürel bir iklimde özellikle akademik üretimin çekici başlıkları arasına yerleşen geçmişin sorgusuz sualsiz kabulüne zemin hazırlayan çok sayıda ön açıcı araştırmaların yapıldığını

3 Müstakil ilk örneklerden biri için bkz. Süleyman Seyfi Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992.

söylemek mümkündür. Bununla birlikte öze dönüş alanına ilişkin kavrayışımız üzerinde bir dizi olumsuz etkisi olan ve fikri neticeleri bakımından da sorgulanması gereken hurafeleri savunmayı da içeren bir hegemonyanın inşa edildiğinin altını çizmek gerekecektir. Şüphesiz sadece birkaç çalışma ile yahut bunlara ilgi göstermesiyle bir hegemonyanın inşa edildiğini öne sürmek doğru olmaz. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, bu yoğun ilgi yeni bir siyasi ideolojik atmosfer, yeni bir fikir iklimin içerisinde oluştu ve bu ortamın öze dönüş karşıtı fikri yönelimlerini perçinledi.

Bu çalışmada alttan alta esas olarak amaçlanan hususlardan biri, hem Cumhuriyet devri Türkiye'sindeki dinî hareketliliği hem de İslâm dünyasının uzun zamandır yaşadığı çöküşü ve bir türlü sağlıklı sonuçlar üretemeyen uyanış hareketlerini eleştiren Nurettin Topçu adının bu atmosferin hilafına olan düşüncelerinin sürekli olarak göz ardı edilmesinin getirdiği sorunlara dikkat çekmektir. Veya Topçu'nun adının öne çıkışına paralel olarak geri plana itilen yahut göz ardı edilen eleştirilerin hem kendisini hem de İslâm âleminin durumunu anlamamıza ne tür engeller çıkardığını, neleri perdelediğini ya da yanlış açıkladığını tartışmaktır. Burada 1990 sonrasının genel bir analizinin yapılması yahut bahsettiğimiz çerçevede yazılmış metinlerin teker teker ele alınması ya da bunların Topçu zaviyesinden nasıl görülebileceğine dair karşılaştırmalı dönemsel bir fikir tarihi yazılması amaçlanmamaktadır.

Konunun kolay anlaşılması için çalışmada Topçu'nun *Hareket* dergisindeki yazılarına ve kitaplarına yansıyan düşüncelerinde, İslâm dünyasının ve Müslümanların durumunun bozulmasına ve sapmasına dair eleştirisini içeren pasajların bir kısmı ele alınacaktır. Birkaç alt başlığa bölünerek sunulacak olan bu düşüncelerden hareketle Topçu'ya dair duyarlılık gösteren çevrelerin çoğunun aksine onun bir öze dönüş düşünürü olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ortaya konulacaktır. Yazıda görüşleri ele alınacak olan Topçu'nun öze dönüş düşünürü olarak ele alınan başka isimlerle aynı saiklerle eleştiri yaptığı net bir biçimde görülmektedir ki bu durum onu radikal İslâmcılardan farklılaştırmaya matuf birbirini besleyen değerlendirmelerin ne kadar sorunlu olduğunu düşünmeyi de mümkün kılmaktadır.[4] Zira büyük kalabalıkların olmasa da fikir çevrelerinin hayranlığı ile kuşatılan Topçu'nun bu yönünün fark edilmediği, edilse de tali addolunarak üzerinde nedense pek durulmadığı açıktır. Şüphesiz bu çalışmanın vurgulamaya çabaladığı hususların ilk kez gündeme getirildiği iddia edilmiyor. Örneğin *Hareket* dergisinin Topçu'nun vefatının ardından çıkardığı özel sayıda bu çerçevede değerlendirebileceğimiz yazılar bulunmaktadır.[5] Ancak söz konusu yazılar genel olarak başka meseleleri önceledikleri için Topçu'nun sadece din adamlarına dair eleştirilerinin ana argümanlarını tekrarlamaktan öteye gidememiş, onun bozulmalar ve sapmalar olarak vazettiği hususlara temas etmekten geri durmuşlardır.

---

4 Şüphesiz bugün öze dönüş düşünürü olarak ele alınan isimlerin kendi aralarında birtakım ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Fakat bu görüş ayrılıklarına rağmen, ortak eğilimlerinden dolayı İslâm dünyasının farklı bölgelerindeki isimler aynı başlık altında ele alınıp değerlendirilebilmektedir. Zaten düşünce dünyasının gerilimlerini tanımlamak ve karşılaştırmak ele alınan düşünürlerin büyük ölçüde farklı kaynak ve hedeflerini göz ardı ederek yapılamaz. Bir örnek için bkz. Ahmad Dallal, "İslâmî İhya Düşüncesinin Kaynakları ve Hedefleri. 1750-1850" [Ed.]Nail Okuyucu, *Batı Gözüyle Tecdid,* Klasik Yayınları, İstanbul, 2014, s.89-124.

5 Örneğin Mustafa Kara'nın "Nurettin Topçu'nun İdealindeki Din Adamı" yazısı bu çeçevede ele alınabilir. *Hareket,* 1976, sayı:112, s.34-41. Kara'nın bu yazısının *Nurettin Topçu'ya Armağan* kitabında (Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992) yer almaması üzerinde de durulabilir. Kara bu kitaba "Nurettin Topçu'nun Tasavvufi Düşüncesi" başlıklı bir yazıyla katkıda bulunmuştur. Bu bile Topçu'ya dair algının dönüşümü çerçevesinde ele alınabilecek bir tercihtir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde, Nurettin Topçu'nun öze dönüş düşünürü olarak ele alınmasını mümkün kılan birkaç hususa temas edildikten sonra, onun sosyalizmi İslâmî noktadan temellendirmeye çalışmasının dönemin dini çevrelerine dönük eleştirilerinden yalıtılarak ele alınmasının mümkün olmadığının açıklanması hedeflenmektedir. Burada ayrıca İslâm dünyasının çöküşü, ruhi cihat gibi konular üzerinden bazı tespitler yapılmaktadır. Bu tartışma ışığında ikinci bölümde Topçu'nun İslâm dünyasının mevcut durumunu nasıl gördüğü ele alınmaktadır. Bilindiği gibi öze dönüşçü yaklaşım geçmişi yüceltmeyi pek sevmediğini sıkça ifade eder Böylece onun geçmişi kutsallaştırma tutumundan uzak olduğu belirgin kılınmaktadır. Üçüncü bölümdeyse Türkiye'deki dini çevrelere dönük eleştirilerden birkaç örnek sunularak, gerçek İslâm arayışına zemin teşkil eden olumsuzluklara dikkat çekilmektedir. Dördüncü bölümde Topçu'nun medrese, içtihat ve hurafe konularına yaklaşımının öze dönüşü savunan düşünürlerde olduğu gibi eleştirelliği ön planda tuttuğu hatırlatılmaktadır.

Zamanımızın dini kültür ve neşriyatının hep eskinin övülmesi, kutsallaştırılması ve tekrarlanmasından ibaret olduğu nazarı itibara alınırsa Topçu'nun bu ve buna benzer görüşlerinin önemi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Kaldı ki Türkiye'de *öze dönüş* düşüncesini eleştirerekhurafeleri sahiplenmekşeklindeki tutum belli düşünürlerin yanlış değerlendirilmesini yahut birtakım yönlerinin göz ardı edilerek eksik okunmasını beraberinde getirmiştir. Bu noktada, öze dönüşle alakalı meselelere şimdinin gelenekçilerinin gözü ile bakma alışkanlığı geniş ölçüde Topçu'nun yanlı/ş okunmasına sebebiyet vermiştir. Topçu'yu bu zaviyeden okurken işte bu yerleşik düşünür imgesinin sarsıldığını hissediyoruz, bambaşka ve yeniden doğuşun imkânlarını yoklayan bir düşünürle karşı karşıya kalıyoruz. Başı sonu olmayan onlarca pasajda, kendi üzerine kapanmayan henüz düşünülmemiş olan şeyleri gündeme taşıyan yaklaşımları içeren bir konum bu. Hiç şüphesiz Topçu, bu konularda uzun uzun analizler yapmış değil, başka mevzulardaki (sözgelimi maarif) derinlere inme tutumu yerine manifesto mahiyetindeki metinlerde sıkça karşılaştığımız üzere yüzeyde kaldığı iddia edilebilir fakat kadim meseleleri açmaya, düşünceyi harekete geçirmeye çalışan bir eleştirel bir tutumun varlığı yadsınamaz.

Öze Dönüş Çerçevesinde Birkaç Husus

Öze dönüşle ilgili literatüre kabaca göz atıldığında, öze dönüşün toplumun ruh ve vicdanındaki mevcut öze dönüş şeklinde özetlendiği görülür. Hayat ve hareket kazanabilmesi için bir aydına gereksinim duyan bu öz, fıtratımızda var olan ama gafil kaldığımızda küllenen bir nimet olarak tasvir edilir. Post-kolonyal dönemin ruhunu yansıtan metinlerdeyse İslâmî kültürel özden söz edilerek bu öze dönüşü şiar edinmek gerekliliği adeta Kantçı bir ödev ahlakı vurgusuyla hatırlatılır. Zira İslâm âlemine bütün özlerden daha yakın olan yegâne özün İslâm esaslı kurucu ruh olduğu kanaati baskın hale gelmiştir. Şu anda canlı olması gereken fakat bunun uzağında olan İslâmî özün niteliği öze dönüş çerçevesinde düşünülen konuların başında gelir. Bundan dolayı öze dönüş sadece bir gelenek yahut kuru bir ruhani duyarlılık olarak ele alınmayıp bilinçlendiren ve hayatta dönüşümler meydana getiren bir

iman hareketi şeklinde yorumlanır.[6] Bunun açılımı olarak tevhit, İslâm'ın asli kaynaklarından öğrenilmesi, aklın rolünün iade edilerek içtihadın ihyasına daveti zikredebiliriz. Bu düşünce doğrultusunda ise iki alana yoğunlaşarak faaliyet icra etmiştir. İlki kendi tasavvur ettiği İslâmî düzen ve değerler ile Batı sistemi arasında bir tartışma yaparak Batılı meydan okumayı göğüslemek. İkincisi ise hâkim olan din anlayışlarının her daim sıhhatli olduğu iddiasına karşı, bu anlayışların ve pratiklerin doğruluğunu sorgulamak ve bunlara meydan okumak. Her iki alandaki mücadele sürecinde dergi ve gazete gibi araçlardan mümkün mertebe yararlanılmıştır. Basın yayın araçlarının yoğun bir şekilde kullanılması din dilinin insanların kolayca anlayabileceği gündelik dil düzeyine yaklaştırılmasını beraberinde getirmiştir.

Nurettin Topçu'nun *öncelikler hiyerarşisi* doğrultusunda yazdıklarına yakından bakıldığında enteresan bir biçimde öze dönüş temasına dâhil edilebilecek vurguların yoğunluğundan bahsedilmesi abartılı bir tespit olarak görülmemelidir. Onun, eser isimlerini düşünmek ya da hepsini kuşatan bir ana fikir çıkarmak gerekirse, tüm hakikatinin tek mutlak olanda birleşmesi, insanın ifsadının en çok ilahi kaynağa yani özüne dönüşle engellenebileceği çerçevesinde oluştuğu söylenebilir. Bilindiği gibi Topçu, 1940'lardan 1970'lerin ortasına kadar çeşitli konular üzerine farklı dergilerde yazılar yayımladı. Bu yazılarında zaman zaman dikkat çektiği sorunlar arasında İslâm'ın mahiyeti, İslâm dünyasının sorunları, taassup, ulema, İslâmî canlanma gibi İslâm dünyasındaki ihyacı saikle müşterek konular da bulunur. Topçu, dinin hayat verici bütünlüğünün kaybının ardından kalan enkazı toplayarak halkın vicdanına perakende satış yapmakla geçinen çevrelerin sunduklarıyla İslâm'ın hiçbir zaman kalkınamayacağını oldukça erken sayılabilecek bir tarihte fark eder. Çünkü o dinî hareketi mahdut bazı hareketlerin tekrarlanması olarak değil hayatın her alanına tesir eden bütüncül bir yol olarak anlamaktadır. Fikri bakımdan "şeriatçıların ruhsuz tahakkümüne karşı" tasavvufun[7] sunduğu imkânlara yakın ve yatkın fakat "ruhsuz sofuların manevi yolsuzluklarının"[8] farkında olduğu aşikâr olan Topçu'nun İslâm dünyasına ve Müslümanların hallerine dönük oldukça sert eleştirileri bakımından öze dönüş düşüncesine uzak olmadığını kolayca tahmin edebiliriz. Hatta "sözde Ehli Sünnetçi"[9] çevrelerin adından bile tedirgin oldukları Martin Luther'in "hak için konuşan dili"nden[10] bahsedecek kadar farklı yönleri bulunduğunu da hatırlayabiliriz. Tüm bunlara rağmen geleneksel Topçu incelemelerinde bu yaklaşıma kolay kolay yer verilmediği görülmektedir. Herkesin malumu olmakla beraber bu ihyacılığın temellerinin tasavvufla irtibatlı olmasının da payı vardır bu göz ardı edişte. Zira Topçu, İslâm dünyasının ruhi yeniden doğuşunun ancak İslâm'ın ilk üç asırlık mistik hareketlerinin canlandırılması ile mümkün olabileceği düşüncesindedir.[11] Bununla birlikte Topçu, övülen, kutsallaştırılan bütün meselelerin İslâm düşüncesi ve mantık çerçevesinde modern ilim ve felsefe zihniyeti ile adım adım eleştirilmesinden yanadır. Çünkü o bunun yapılmaması halinde bırakın İslâmî uyanışı mevcut durumdan daha kötüye gidileceğini düşünmektedir. Ona göre, İslâm dünyasının geçmiş güzel günlerin anısına sahip çıkarak

6 Ali Şeriati, *Öze Dönüş*, Tercüme: Ejder Okumuş, Fecr Yayınevi, Ankara, 2007, s.19.

7 Tasavvuf anlayışının özet bir sunumu için bkz. Nurettin Topçu, "İslâm'da Tasavvuf", *Hareket,* 1970, sayı: 51, s.4-6.

8 Nurettin Topçu, "Dinde İrade", *Hareket,* 1949, sayı:26, s.6.

9 Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizamı,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s.86.

10 Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s.91.

11 Nurettin Topçu, "Dinde İrade", *Hareket,* 1949, sayı:26, s.15.

geçmişin kibrine sımsıkı sarılarak kendini yüceltmesi son derece sorunludur. Kendinden olmayanlara karşı kin dışında bir şey üretememek büyük bir acziyettir.

Türkiye'de uzun süredir İslâm âleminin mevcut halinin ne'liği üzerine süregiden tartışmalardan birisi de, çağdaş İslâm düşünürlerinin özellikle "çöküşe", "bozulmaya" ve "gerilemeye" vurgu yapan görüşlerini eleştirmektir. Oysa etrafında onca efsaneler örülen bu konuda neredeyse bütün gelecek yönelimli düşünürler mahiyeti farklılaşmakla birlikte "ortak" bir tutum ve tavır içerisindedir. Kanaatime göre esas önemli olan da nokta da budur. Öncelik buna verildiğinde, Nurettin Topçu, bu yönünün belirgin kılınması gereken "kenardaki" isimlerden biridir bir anlamda. Dolayısıyla onun *İsyan Ahlâkı* olarak bilinen *Conformisme et Révolte -Esquisse d'un Psychologie de la Croyance* yahut *Konformizm ve İsyan: Bir İnanç Psikolojisi Taslağı* adını taşıyan doktora tezinden hareketle bu konuyu ele almak mümkün olacaktır.

Nurettin Topçu'nun benimsediği dini anlayış/kavrayış tarzının meseleleri kavrama sürecinde ciddi bir rol oynadığı son derece açıktır. Bunları söyledikten sonra, *İsyan Ahlâkı*'nda önümüze önemli somut örneklerle çıkan yaklaşımlardan birini bir şekilde fark edilir kılmak hususi önem arz ediyor. Topçu'nun *İsyan Ahlâkı*'nın mütalaasında ihmal edilmemesi gereken bir diğer önemli başlık, "dinî iman" bahsinde İslâm âleminin "çökmesine" dair düşünceleridir. Çöküş odaklı bir ifadenin Topçu'da karşımıza çıkması bazıları için şaşırtıcı bulunabilir fakat bunun onun eserlerinde bulunmadığı söylenemez. Zaten Topçu'nun metinlerinde böylesi pasajların olmadığını zannetmek ancak bir vehimden ibarettir. Şu satırları (*vurgular bana ait*) birlikte takip edelim:

> "*İslâm birliğinin bozulmasıyla İslâm âleminin çökmesi,* çile doldurucular mahsus olan bu mücadeleden[ferdin hür hareketlerine engel olan içgüdülere ve hem de hür hareketin yeryüzünde yayılmasına karşı gelen kuvvet ve devlet güçlerine karşı cihadı emreden… Muhammed'in ideali'nden] vazgeçilmekle başlamıştır. *İslâm âleminde 'içtimaî' çöküntünün* içerideki görüntüleri hicretin dördüncü asrında kendini göstermeye başlıyor ve bunun asırdan asıra şiddetini artırması, her türlü askerî ve ekonomik olaylardan ziyade derinden, *Müslüman cemaatinin bütünlüğünün zamanımızdaki bozuluşunun* gerçek sebebi olmuştur"[12]http://image.yenisafak.com/resim/upload/2016/01/12/06/37/9bf95b30nt2.jpg

Bu çöküşte mesela cihat gibi kavramların anlamlarında birtakım dönüşümlerin meydana geldiğini düşünen Nurettin Topçu, cihadı hem sınırlarda hem de devlet merkezinde, sadece kâfirler arasında değil aynı zamanda müminlerin kendi kalplerinin derinliklerinde sürdürmeleri gereken bir ameliye olarak anlamlandırır. Ona göre, insanın kalbinde ve memleket içerisinde ilan edilen cihadın Hz. Muhammed'den Hallâc'a kadar uzanan ilk üç asırlık mistiklik gelenekleriyle yeniden canlandırılması gerekir. Toplumdaki olaylar karşısında hissettiklerini yansıtan sonraki yazılarında da cihadın insan öldürmek olmadığını belirtecektir. Çabalarının *ruhi cihat* olduğunu, toplumu aşk ve iman yoluyla zafere ulaştıracak olan cihada hazırlık yapmak şeklinde ifadelendirir.[13] Topçu'da İslâm'daki kavramların

12 Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s.178.

13 Nurettin Topçu, "Kin ile Din Birleşmez", *Hareket*, 1969, sayı: 39, s.5-6.

yorumlanması sırasında karşımıza çıkan birtakım farklılıklar da vardır. Mesela oryantalistlerin İslâm'ın savaş dini olduğu yönündeki kanaatlerinin eleştirisi olarak okunabilecek pasajlar bulunmaktadır.

> *" Hz. İsa harpten nefret etmesine karşılık İslâm Peygamberi'nin 'Ben harp Peygamberiyim' dediğini de ilave edelim. Ancak unutulmamalı ki o, hakkı tanıtmak için yapılan harbin peygamberidir. Çünkü hırslarla menfaatlerin saldırısı olan harpte ahlaki isyan ve hak uğrunda cemaatin selameti için yapılan cihat tamamen başka şeylerdir. Zulüm karşısında hak adına savaşmanın en güzel ifadesini ortaya koyan İstiklal şairinin 'Hakkı bir zalime ihtar, o ne şahane cihat!" sözü, aşkı çiğneyen zulmün değil, ruhta şahlanan aşkın kuvvetini dile getirmektedir."*[14]

Keza bu anlayış dini Rönesans'ı yapabilecek, fertlerde benlik şuurunu ve tarihin mesuliyet yüklerini doğurabilecek yegâne kuvvet telakki edilmektedir. Bu hususa dikkati çekmeye çalışarak öne sürdükleriyle meseleye nasıl baktığını somutlaştırmaya devam edersek, Topçu'nun hemen bu satırların devamında ifade ettikleri daha da önemli hale gelmektedir:

> *" Böylelikle, gerilemiş veya duraklamış olan bu medeniyetin bütün buhranları, maddî olanlar kadar mânevî buhranlar da, -aile, millet buhranları, iktisadî ve ahlâkî birlik buhranları- vicdanları evrensel birlik istikametinde yöneltmek için onları kendi üstüne yükselten dinin mistik hareketinin sonsuz feyzi içerisinde halledilmiş olacaktır."*[15]

Topçu'dan aktardığımız yukarıdaki pasajlar noktasında son derece ciddi bir meseleyle karşı karşıya olduğumuzun farkına varmalıyız. Şöyle ki İslâm âleminin durumu söz konusu olduğunda "meşrep farkı" bir yana bırakılırsa Nurettin Topçu'nun devrinin (ve sonrasının) çoğu düşünüründen farklı olmadığı tahmin edilebilir. Zira "bozulma", "çökme", "bozuluş", "gerilemiş", "duraklamış" gibi kelimeler dönemin farklı kalemlerinden çıkan metinlerde de ister istemez karşımıza çıkar. Yalnız şunu da hatırlatmalıyız: Buna benzer pek çok pasajın, terkibin yahut kelimenin Topçu'nun sonraki yazılarında da bulunduğunu düşünecek olursak bunların, sadece müellifin ilk dönemine yahut gençliğine hasredilmesinin doğru olmayacağını da belirtilmesi icap eder. Bu noktada bir düşünürün metinlerini ileriye doğru olduğu kadar, geriye doğru da okumanın açacağı yeni ufuklar açısından Topçu külliyatının kronolojik olarak ele almak gerekecektir. Burada tartışmanın tematik boyutlarını daha fazla açmadan, böylesi bir okumanın Topçu'nun metinleriyle farklı karşılaşmalardan birisine zemin teşkil edeceği düşünülebilir. Farklı niteliklere, derecelere ve frekanslara odaklanan karşılaşmalar sadece siyaset ve felsefe sahasında değil "hakikat usulleri" olarak adlandırılan sanat ve dini yorum bahsinde de mümkün olabilir. Neden olmasın? Malum "her yorum bir devrimdir", demiş Gadamer.

Nurettin Topçu, *Hareket* dergisinin 1950 öncesi sayılarındaki *Amerikan Mektupları*'nda olsun, 1960'ların ikinci yarısındaki sayılarında olsun öze dönüş düşüncesinin temalarına yakın duran müstakil yazılar kaleme aldı. Sözgelimi Mart 1968 tarihli *Hareket* dergisinin başyazısı olan "İslâm ve İnsan" başlıklı metin üzerine müstakil kitap yazılabilecek derecede sert eleştirileri ile öne çıkmaktadır. Bu yazıyı ele almakla yetinilse dahi, Topçu'nun, İslâm ruhunun

14 Nurettin Topçu, "Harp" *Hareket*, 1973, sayı:86, s.4

15 Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s.178-179.

asırlar arasında katı kuralcılıkla, taassubun tehditleriyle, saltanatın merasim ve tahakkümü altında ezildiği kanaatinde olduğu fark edilecektir. Söz konusu yazı, dini müesseseler, devlet, "istismarcı din adamları" sınıfının teşekkülü, felsefenin dışlanması, mucizelerin maddi yorumu, kindarlık ahlakı, gerçek din telkini, İslâm'da reform istekleri ortaya çıktığında çileden çıkanların eleştirisi gibi pek çok noktada hayati derecede önemli tespitleri içinde barındırır[16].

Dönemin ruhunun aksine, İslâm adına insanları kandıranlardan kurtulmak ve İslâm'ın ruhunu ihya etmek, Müslümanları safsatalardan kurtararak İslâm'ı gerçek aslına irca edecek olan bir reformun muhakkak yapılması gerektiği kanaatindedir. Ona göre, donanımlı bir ıslah hareketinin öncelikle yapacağı böylesi bir reforma yahut ıslaha hareketine engel olanların ruhlarının temizlenip arındırılmasıdır. Ayrıca bu yazı sadece bir geçmiş eleştirisi değil Topçu'nun kendi devrindeki dini çevreler hakkındaki kanaatlerini de kendine özgü üslubuyla anlatması açısından da üzerinde durulmayı hak etmektedir. Özünü asrın idraki anlayışıyla birlikte ele aldığı yepyeni bir yaklaşım için birtakım eleştiriler getirilir. Onun bu yönünden hoşlanmayanların çok olduğu son derece açıktır ki zaten sonraki yıllarda bu yaklaşımı üzerinde durulmaması bu yönünü iyice küllendirdi. Ancak bu meseleleri salim kafa ile ele aldığımızda onun çok parti döneminin dini hareketliliklerini menfaatçi klikler olarak gördüğünü tespit edebiliriz.

Çok partili hayata geçildikten sonra İslâm davasını sahiplenmek maksadıyla ortaya atılanların çoğunun sahtekâr oldukları üzerinde defalarca duran Nurettin Topçu, Muhammed Hamidullah'ın miraç yorumu çerçevesinde 1960'larda kopartılan fırtına hakkındaki kanaatlerini belirtir. Topçu, büyük bir âlim ve Müslüman'ın miraç izahına ağız dolusu saldıran cahillere İslâm'ın ruh ve ahlakını ihtar edecek otoritenin bulunmayışına temas eder.[17]Topçu'ya göre milleti düştüğü felaketlerin kucağından kurtarmak için yapılması gerekenler arasında aşırı sağın elli hatta yüz sene evvel bile böyle olmadığı halde "hurafecilik ve din istismarcılığına" düşüş sebepleri araştırılmalıdır.[18] Mehmet Akif hakkında yazdığı yazılarda da onun öze dönüş düşünürü olarak ele alınabileceğini düşündüren bölümler oldukça fazla yekûn tutar:

> *"Gerçek dindarlık, vatanseverlik ve insanlık kavramlarını kendinde birleştiren büyük idealist din dünyamızı hislerle hurafelerden sıyırıp iradenin hayatına yükseltti."*[19]

Tabii nesilleri dinden uzak tutanların sahte inkılâpçılığı yanında din adına dini içinden çürüten davranışları, bunlardan kurtulmak için yapılması lazım gelen dini tedrisatın mahiyetine dair yazdıkları da ayrıca ele alınmalıdır.

Aslında Nurettin Topçu'nun *Hareket* dergisinin üçüncü döneminde kendisinin en yakınındaki milliyetçi-mukaddesatçı çevrelerce dahi eleştirilmesine zemin hazırlayan sosyalizm savunusu bu noktada üzerinde durulabilecek konulardandır. Kendisi Orhan Okay'a gönderdiği 11

16 *Hareket* dergisinin 1947 tarihli 4. sayısında yer alan anket sorularının sonuncusu memleketteki İslâmcılık cereyanı üzerinedir. Burada şu sorulur: "İslâm dininin eski temelleri üzerinde tekrar kalkınması mı, yoksa İslâm'da bir reform hareketi mi yapılması istenmektedir."

17 Nurettin Topçu, "Hareket'in Otuz Yılı", *Hareket,* 1969, sayı: 37, s. 5.

18 Nurettin Topçu, "Kurtuluşun Yolu", *Hareket,* 1971, sayı:64, s.9.

19 Nurettin Topçu, "Akif'te Sanat ve Cemiyet", *Hareket*, 1969, sayı: 48, s.6.

Nisan 1965 tarihli bir mektubunda "Sosyalizm üzerindeki çalışmalarım, leş kesilmiş bir cemiyete bir ruh ve hayat verme denemesi yapmak içindir" diyecektir.Topçu'nun sosyalizmin İslâm'ın iktisadi uygulamalarıyla birtakım benzerliklerine işaret etmesi şeklindeki kanaati öze dönüş çerçevesinde yapılmış bir içtihat olarak ele alınabilir. Kolaya kaçarak taklitçi ve hazırcı bir reçete tatbikatçılığına sapmadan İslâm'ın temel prensipleri, İslâm peygamberi ve ilk halifelerin vücut verdiği toplumsal ve siyasi düzenin cemaatçi veya sosyalist olduğunu ifade etmesi devrinin sorunları karşısında bir çıkış yolu arayışından kaynaklanmaktadır. Ahlak ve din davası ile iktisat davasını birleştiren bu yorumda sosyalizm İslâm'ın kendisi "İslâm ahlakına dayanan bir cemiyet düzeni" olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki İslâm dinini "hocaların din satan ellerinden kurtaracak ve ruhları Allah yolculuğunda selamete ulaştıracak olansa ruhçu ve İslâmcı bir sosyalizmdir."[20]

Topçu'ya göre, sosyalizm teriminin komünistlerce, kendilerini kanun tarafından koruyucu bir sığınak halinde kullanılması, bu sistemin doğrudan doğruya komünizmle karıştırılmasına sebep oldu. Bilhassa cahil kesimlerin sosyalizm deyince akla komünizm gelmesi gerektiğine inandıklarından, kendi haklarının müdafaasını düşman bir dava ile karıştırmışlardır. Sosyal bilgisinin tamamını gazetelerden edinmek zorunda kalan nesillerin böyle bir anlayışsızlığa kurban edilmesi içler acısıdır.[21] İslâm kültürüne bağlılık iddiasında bulunan zümrenin İslâm'ı daima sathi ve ters tarafından anlamış olması onu sosyalizme karşı konumlandırmıştır. Oysa bu dava hakikatte İslâm'ın özünde bulunan hak davasından başka bir anlama gelmemektedir.

Din adamlarının irade terbiyesinden uzaklaşarak başka meslek sahiplerine benzer işler görmeleri, para ile mevlit ve dua okumaları hatta bunun ticaret haline getirmeleri onun üzerinde durduğu konuların başında gelir. Ruhları kurtarma vazifesini bihakkın yerine getiremeyen din adamlarının edebiyat ve talim açısından pek fakir ve zayıf durumda olmalarından dolayı büyük ruhlar yetiştirememelerinin tabii neticesi olarak sadece muhteşem mazinin hasretiyle yaşar hale gelmeleri sorun olarak görülür.[22] Ona göre dinde kurtuluşun asıl manası birtakım kati emirlerle sınırlanamaz. Hele hırka ve sakal öptüren kuralcı hocalar dini iradenin bizi sonsuz kudretin iradesine kattığından bihaberdirler.[23] Topçu'nun İslâm sosyalizmi kavramlaştırması sadece bir terkip olarak değil aynı zamanda bunun *ne için* olduğu meselesi dikkate alındığında da konunun din adamlarıyla alakalı boyutları hemen göze çarpar. Topçu niçin sosyalizm istediğini izah ederken dinle ilgili olarak şu sebepleri sayar:

> *" Allah inancını seslerine sermaye yapan mevlitçilerin, vahşi seslerle sağır kulaklara haykırırcasına nara atan duacıların, din adamı adı ile halkı soymanın çeşitli yollarını icat eden sahtekârların, irşat vazifesi yapma bahanesiyle zavallı insanları hayvan sürüleri gibi sürükleyen şeyh taslağı cahillerin dini de, aklı da, insanlığı da çürüten soyguncu gayretlerinden milleti kurtarmak için."*[24]

20 Nurettin Topçu, " Bahtiyar Belde", *Hareket,* 1970, sayı:54, s.6.

21 S.6.

22 Nurettin Topçu, " Ahlak Yaralarımız (II) *Hareket*, 1967, sayı:18, s. 17.

23 Nurettin Topçu, "İradenin Davası", Hareket, 1986, sayı:25, s.23.

24 Nurettin Topçu, "Ne İçin Sosyalizm", *Hareket*, 1968, sayı:26, s.5-6.

Sosyalizm kavramına gösterdiği müsamaha yanında dini çevrelere dönük kıyasıya tenkitçi tavırları Topçu'nun bu çizgisini kavramak bakımından üzerinde durulmalıdır. Kendisinin uzun zaman neşrettiği *Hareket,* İslâm'ın dünya görüşünden hayat bulan bir milliyetçiliğin savunucusu olarak İslâm dünyasındaki tecdit düşüncesinin birtakım yaklaşımlarını da sahiplenerek dile getiren bir dergi olarak ele alınmalıdır. Bu anlayış, dergide sadece Topçu'nun yazılarına değil diğer yazarların özellikle de genç kalemlerin metinlerine de tesir etmiştir. Bundan dolayı Topçu ve *Hareket* dergisinin bu çerçevede ortaya koyduğu fikirlerin daha yakından bir incelemesi, *önde gelen bir ihyacının* hangi konular üzerinde durduğunun tespiti yanında söz konusu kanaatlere ilham veren *şartların* anlaşılmasını sağlayabilir. Daha da önemlisi böylesi bir analiz, Topçu ile başka düşünürler arasındaki benzerliklerin fark edilebilmesi için bir dayanak da sağlayacaktır.

Sefaletler Mahşeri Olarak İslâm Âlemi

Şayet öze dönüş çerçevesinde bir değerlendirme yapılacaksa öncelikle Nurettin Topçu'nun İslâm tarihini nasıl okuduğuna daha yakından bakılması gerekmektedir. Çünkü tecdit hareketinin dilinde, meseleleri ortaya koyuşunda İslâm tarihine dair konular ağırlıklı yer tutmaktadır. Topçu, *Hareket* dergisinin birinci sayısında yer alan yazısında onuncu asırda doğan İslâm Rönesans'ından bahsederken üç asırlık "Emevi ve Abbasi saltanatlarının *istibdadından"* bahseder.[25] Aslında buradaki "istibdat" kelimesi Topçu'nun İslâm tarihini nasıl ele aldığını göstermek için temsil gücü yüksek bir kelime olarak okunmalıdır. Çünkü İslâm dünyasında, Abbasiler devrinden itibaren ruhlardaki ilahi iradenin yöneticilerin elinde silah olarak kullanıldığı kanaatini çeşitli vesilelerle ifade eden Topçu, gerçek hak davacısı olan büyük ruhların çiğnendiğini belirtecektir. Ona göre, yöneticilerin sayısız cinayetler işlemeleri din adamlarının onların yönetimlerine meşruiyet kazandırmalarıyla alakalıdır. Vicdansız kazançları hak, merhametsizliği meşru gösteren bu sözde din adamlarını çok sert bir biçimde tenkit eden Topçu, saltanat yönetimlerinin dizginsiz hareketlerini şöyle tenkit edecektir:

> *" Ulema denilen bu kara kaplı kitap taşıyan dalkavuklar güruhuna dayanan halifeler, İmam-ı Azam ile Hallacı Mansur'un insafsız katilleri oldular. Sonraki asırlarda aynı zulmün kanlı eli daha nice büyük başlar kopardı. Kaide makinesi gibi her devrin ceberuduna elverişli kaideler koyan sahtekârlar iktidar ile el ele verip, halkı uyutma yolunda çalışırken ruhları uyuşturucu ilaçlar kullanıyorlar, bol bol Kur'an okuyorlar, dua diye kopardıkları feryatlarla halkı ağlatıyorlar ve ibadet diye çok çok tekrarlanan beden hareketleri tavsiye ediyorlardı. Onlar cennetin anahtarlarını böylece biraz daha pahalıya satmakta fayda buluyorlardı."*[26]

Topçu, sonraki yıllarda kaleme aldığı yazılarında Hz. Osman'ın katledilmesi, Şiiliğin oluşumu, Abbasiler, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devletinin son asırlarındaki gelişmelerde *içten kemiren kuvvetlerle* ulema sınıfının durumuna temas eder. Ona göre, ulema İslâm'ın ideal insanının çehresini karartarak adeta onu tanınmayacak kadar değiştirmiştir. İslâm böylece

25 Nurettin Topçu, "Rönesans Hareketleri", *Hareket,* 1939, sayı:1, s.4.

26 Nurettin Topçu, "İslamı Sömüren Siyaset" *Hareket,*1971, sayı:61-62, s.5.

büyük bir talihsizliğe uğradığını düşünen Topçu, Doğu dünyasını şekillendiren inançların zamanla İslâm dinine de dâhil olduğunu ve böylece İslâm'ın aslındaki ruhun bozulduğunu ifade eder. Bir diğer sebep olarak tedrisat sahasında başlangıçta Aristoculuğa boyun eğen felsefe hareketinin tepelenmesinin ardından içtihat kapısının kapatılmış olmasını zikreder. Topçu bu iki noktadaki düşünceleri ile İslâm dünyasına hayatiyet kazandıran unsurların geri plana itildiğini hatta zincirlendiğini ifade eder. Hz. Osman'ın katledilmesinden sonra İslâm cemaatinin dağıldığını bunun ancak Osmanlı Devletinin kurulmasında karşımıza çıkan ruh Rönesans'ı ile tekrar yükselebildiği kanaatindedir. Fakat bu kurtuluş ve yükseliş hareketi de kısa bir müddet sonra Doğunun yeniden hortlayan eskimiş zihniyeti sayesinde peygamber ve ashap devrinin benzerini yaşatmak emeli yok edilmiştir. Böylece *sahabe ahlakının* yerini kaideci yahut kuralcı olarak andığı *taassup* kendini gösterme imkânı elde etmiştir. İlahi ideal takatsiz düşmüş, İslâm'dan sadece iskelet kalmıştır. Ardından ise sonu alınamayan *çöküş devri* gelmiştir:

> *"Serapa ruh ve hayat olan İslâm ruhunun, vücudun artığı hırslarla, kinler ve taassuplarla zincirlenmesi onu mefluç bıraktıktan sonra, ilkçağın artığı olan putperest ve maddeci geleneklerle inançlar bu mefluç vücuda çullandılar. Her tarafta İslâm adına dünya hırs ve emellerini parlatıcı bir merasim silsilesi meydana geldi. İslâm'ın edebi saadet ideali yerinde onu vasıta yapan bir dünya saltanatı, dinin yerine geçti. Kabuklanmış kaideler, kin kuvvetleri, şiddet tehditleri, din adına manevi bezirgânlık ve soygunculuk, kaynakları ilk çağdan da çok evvellere inen bir sihir sistemi, İslâm'ın ruhunu kendi varlığında eritti."*[27]

> *"Biz, İslâm âleminin bütün sefaletler mahşeri olan bugünkü haline sebep olarak, asırlardır din adına yapılan zulüm ve zilletleri görmekte haklı olduğumuza inanıyoruz. Aşemsettinlerin Zembilli Ali Cemalilerin ruhlarındaki büyüklüğü bütün bütün kaybettikten sonra, üç yüzyıldan beri din adına en aşırı dünya saltanatlarına gönül veren ve en bayağı siyaset entrikaları ile kirlendikleri halde sözde din adamı ve dinin büyükleri diye tanınanların bu halinden bugünkü zilletlerin doğmasına şaşmıyoruz. İslâm ruhunu gerçek hüviyetiyle tertemiz yaşatabilmek için bu saltanat harislerinin değil, Peygamberin varisleri olmamız lazımdı."*[28]

> *"Bugünkü İslâm sahnesi baştanbaşa yıkılmış bir ruhun perişan enkazını yaşatmaktadır. Perdeyi ne tarafından tutup kaldırırsanız yürekler acısı yıkımla karşılaşıyorsunuz."*[29]

Topçu, İslâm dünyasına dair birçok tasvirde takdim edildiği üzere cehaletin ve fikri durgunluğun hüküm sürdüğü bir tarih okuması yapmaktadır. Ona göre, türlü sefaletlerin ve ihtirasların parçaladığı İslâm dünyasının içinde bulunduğu bedbaht durumun sebebi iktisadi ve siyasi değildir. Bu halin sebebi, İslâm'ın temeli ve Kur'an'ın özü olan ahlakın kaybedilmiş olmasıdır. O yüzden Topçu, sadece geleneksel ve şekli ibadetleri yerine getiren günümüz Müslümanlarının içinde yüzdüğü sefaletten kurtulmasını imkânsız görür.[30]

Din meselesini bir fikir ve felsefe konusu olarak ele alan Nurettin Topçu, bir taraftan

27 Nurettin Topçu, "İslâm ve İnsan", *Hareket,* 1968, sayı:27, s.3.

28 Nurettin Topçu, "Kin ile Din Birleşmez", *Hareket*, 1969, sayı: 39, s.4.

29 Nurettin Topçu, "İslâm'ın Yolu" *Hareket,* 1969, sayı:39, s.11.

30 Nurettin Topçu, *İslâm ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 13.

yenileşmeci hareketleri türlü açıklardan şiddetle tenkit eder. Ona göre Tanzimat'tan başlamak üzere ortaya konulan hemen çoğu yaklaşım ciddi sorunlar içerir. Fakat bu eskiyi savunanların yahut bu iddiada olanların çekincesiz bir şekilde onanması manasına gelmez. O Batıcı çevreler kadar İslâmî olanı öne çıkaran çevreleri de çeşitli açılardan eleştirerek başkalığını belirgin kılar. Onun nazarında *akla hakaret* eden inkılâpçı ile *aklı inkâr* eden dinci aynı konumdadır.[31] Bu noktadaki kanaatlerini açıkça ortaya koyar. Topçu'nun çıkış noktasının İslâmiyet ve İslâm düşüncesine hayat verecek bir idealizm olduğu söylenebilir:

> *"Bu milleti kurmuş olan, onun ahlak ve vicdanını yoğurmuş bulunan İslâm dininin ihyası, kalkınmamızın belki en esaslı şartıdır. Ancak bu hareketi, onun içinden çöktürmüş olan din adamlarımızdan beklemek cidden abes olur; bu, çalışmayı körcesine kabul etmektir. Bu hareket kültürümüzü ortaya koyacak felsefenin işidir. Zira İslâm'ın özünü teşkil eden ilahi ruhunu çoktan kaybettik. Din adamları için dini hayat, kaç asırdır ilahi bir kaynağa bağlanmaktan çıkmış, menfaat ve hukuk sistemi haline gelmiştir. İslâm'ın asıl ruhu ve özü gerçekten ilahi cephesi, esrar ve karanlık içerisinde kaybolan bir nakiller sistemi ile örtülmüş, ceza hukuku olan tarafı inkişaf ettirilmiştir. Bizde bugün tortu halinde kalan ve mevlit sahnelerindeki çığırtkanların piyasasına intikal eden dini düşünce ilk çağların sihri itikatlarına Aristo mantığının eklenmesi ile meydana gelmiş ve öylece devam etmektedir."*[32]

Topçu, Birinci Dünya Savaşından sonra İslâm ülkelerinde vuku bulan uyanış hareketlerinin bir türlü büyük bir iradenin varlığını harekete geçiremediklerini tespit eder. Bağımsızlığını elde eden devletlerin yahut yeni kurulanların yine eski ahlak değerleri ile evvelki ruhla hareket etmeleri bunun asli sebebidir. İslâm âleminin/ülkelerinin sefil bir hayatı yaşamalarının sebebini zihniyetle izah eden Topçu şunları öne çıkaracaktır:

> *"Biz bu halin sebebini ruh ve ahlak düşüklüğünde buluyoruz. İslâm dünyası, ruh ve ahlak bakımından pek düşük, pek perişan haldedir. İslâm'ı kemiren skolâstik, onuncu ve on birinci yüzyıllarda Farabi ve İbni Sina ile başladı. Bunlar Aristo'nun görüşlerine aykırı olan her fikrin yanlışlığını önceden kabul eden bu filozoflar, Kur'an'ı Aristo'nun fikirlerine uygun olarak tefsir ettiler.(…) Bu hal skolâstik düşüncenin tabii sonucu idi. Skolâstiğin bir karakteri aşırı halde şekle bağlılık, öbür karakteri ise üstat sayılan büyüklerin fikirlerini mutlak hakikat olarak tenkitsiz ve münakaşasız kabul etmekti. Birincisi, düşünceyi kısırlaştırıyor ve yaratıcılığı öldürüyordu. Şuurun hiçbir zaman değişmez şekillere bağlanamayan yaratıcı dinamizmini yok ediyordu. Bu görüşte, oluş ve evrim prensiplerinin realitesi tanınmıyordu. İkincisi yani üstat otoritelerine bağlılık, hür düşünceyi bütün bütün lüzumsuz kılıyor ve yasaklıyordu. Her sahada üstat sayılan büyüklerin ortaya koyduğu fikirler mutlak hakikat olup da başka türlü düşünüş ve görüşlerin mutlaka hata olacağı prensip olarak ortaya konulunca bütün şuurların işleyişi önceden köstekleniyor, sadece üstatların görüşlerinin tefsir ve tatbikatı meselesi kalıyordu."*[33]

---

31 Nurettin Topçu, *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s.89.

32 Nurettin Topçu, "Kültür ve Medeniyet (II)" *Hareket*, 1967, sayı:13, s. 20

33 Nurettin Topçu, "İslâm Dünyasının Uyanışı", *Hareket*, 1968, sayı:35, s.6-7.

İslâm dünyasının kültür ve iktisatça çökmüş, ruhen ve ahlaken perişan olmuş halinin Kur'an'ı zahiren tatbik etme iddiasındaki ülkelerde de görüldüğünü hatırlatır. Mekke başta olmak üzere her yerde ilahi kelamın ruhu ayaklar altına alınmaktadır. Topçu'ya göre Hz. Ömerlerin ülkesinde zenginlerin lüks ve israfı fakirlerin sefaleti, Emeviler'e mazlumların hakkı için isyan eden peygamber evlatlarının türbelerinde totem devri adetlerinin ve Mecusi ayinlerinin icrası dikkat çekmektedir. Hz. Ebubekir'in harp sebebi saydığı bidatler İslâm'ın kalbine saplanmış birer hançer gibidir:

> *"Bugün Mısır'dan Bağdat'a kadar bütün Arap ülkelerinde din diye ortada dönüp dolaşan şey, eski cahiliyet devri adet ve örflerinin icrasından başkası değildir."*[34]

Hayatın her sahasında selamet yollarını teşekkül ettirecek ve hakiki bir uyanışı meydana getirecek olan kuvvet ancak bunların kati surette terkiyle oluşacaktır. İmanı izzeti nefis olarak anlayan Topçu, *duygusuzluk dogmatizmi* içinde yaşayan din adamlarının kalpsizliğinden muzdariptir. Din yerine heva ve heveslerine bağlanan ahret pazarlığı ile zihinleri oyalayan mitoloji İslâm dünyasında Müslümanlık olarak yaşatılmaktadır.[35] Din yerine çıkarlarına bağlananların ahret pazarlığından şikâyetçi olan Topçu, İslâm dünyasının Müslümanlık adına din ticareti ve hayal gücü hezeyanlarıyla oyalandığı kanaatindedir. Topçu, sadece taklit eden dilenci ruhların ikrahını onaylamaz. Dahası son asırdaki din önderlerini "hayâsız sahtekârlar" olarak anarak, bunların dindarlıklarının iradesiz oluşunu ortaya koyar. Cami kapılarına serilmiş türlü dilencilikler arasından ibadete koştuğunu vehmi ile tespihlerin sayısını mürşide ehemmiyetle sormanın ne kadar manasız olduğunu hatırlatır.[36] Topçu'nun 1960 öncesi yazılarında bahsettiğimiz çerçevedeki vurgular olmakla birlikte, esasen 1960 sonrasındaki yazılarında bu vurguların hissedilir derecede fazlalaşması bir yanıyla dini hareketlerle diğer yanıyla ise bu yılların genelde uyanış yılları olmasından dolayı bir tarihsel aktör olarak Topçu'nun bu kuşağın üyesi olmasıyla yakından alakalıdır. Aslına bakılırsa kişisel olanla siyasi olanın belli bir zaman ve mekânda yapılanarak fark edilir derecede kamusal hale gelmesi söz konusudur. İşte bu bağlamda söz alan Topçu'ya göre din ticareti ile uğraşan, hayal gücü hezeyanlarıyla kendini oyalayan devrin hayat sahnesi yokluklarla doludur. Bundan dolayı, hakikati, sanatı, ahlakı ve dini yücelterek insanlığı Allah'a doğru götürecek mesul insanların sorumluluğu büyüktür:

> *"Bugün İslâm dünyasında gerçekten din adamı görülmüyor. Çürüyen ruhsuz kabuğu sıyırıp atacak hizmet ehli eller bekleniyor. Doğacak olan İslâm, peygamber ve ashap devrinin aşk ve rahmeti kendinde birleştiren ve ruhların derinlerinde açılan cihat dinidir. Bugün İslâm'ın kurtuluşu; önce onun, hayvani saldırmalar ve hayata bağlı ümitler halinde yaşatan sözde din adamlarından kurtarılması ve onlardan temizlenmesi, sonra da, ruhlardaki cihadı peygamberinin dili ile değerlendiren, maddeye bağlı esaret tanımayıp tertemiz ruh hayatını yaşatabilen Allah idealcilerinin hayat sahnesine çıkarılması ile başlayacaktır."*[37]

---

34 Nurettin Topçu, "Kurtuluşa Doğru", *Hareket,* 1969, sayı: 38, s.4-5.

35 Nurettin Topçu, "Demokrasi ve İnsan", *Hareket,* 1969, sayı: 40, s.6.

36 Nurettin Topçu, *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s.31.

37 Nurettin Topçu, " İslâm'ın Yolu", *Hareket*, 1969, sayı: 39, s.14.

Ayrık Otları ve İslâm'ın Gerçek Anlayışını Elde Etmek

İslâm davasının nasıl olması gerektiği noktasında Nurettin Topçu, dini deneyimin var olan şekillerinin olumsuz tasvirini sıklıkla kötü figürlere yaslanarak sunar. Dinin aslından uzaklaştığına dair bir tespit yaparken, devrin yaygın dini cemaatlerinden yahut camilerde mevlit okuyanlardan hareket etmeyi tercih eder. Bu yüzden yazılarında birbirine benzer pasajlar ve göndermeler son derece yoğun bir yer tutmaktadır. Topçu'nun 1970'lere kadar en çok üzerinde durduğu hususlardan biri devrin yerleşik dini çevrelerinin kurumsal yapılarının ve çıkarcılıklarının eleştirisidir. Bazen devrin Batıcı çevrelerinin diline yakın olan bu eleştirileri aslında onun şimdiden duyduğu hoşnutsuzluktan kaynaklanır.

Topçu, 1970'lerde kaleme aldığı yazılarda insanlık nazarında büyüklüğün artık devletten servete intikal ettiğine bunun ise insan ruhuna düşman olan paranın etkinliğini günden güne arttırdığına dikkat çeker. Bu süreçte ferdi iradelere saldıran kırıcı kuvvetlerin farklı taktiklerle insan ruhunu ve kalbini çürütmek için elinden geleni yaptıklarını belirtirken bunların aynı zamanda ve görülmemiş bir çılgınlıkla din dünyasında taşkınlıklara sebebiyet verdiği üzerinde durarak şunları kaydeder:

> *"Daha dün 'Amentü'yü ağızlarına alamayanlar, şimdi Nurcu, Kursçu, Süleymancı gibi kafilelere, mukabeleci, mevlitçi, duacı gibi taifelere ayrılmış bulunuyorlar. Şüphe yok ki hepsinin derdi cehaletin örterek gizlediği kibirdir. İlk kafileler Allah mirasını paylaşamıyorlarmış gibi boğuşurlarken sonuncu taifeler tonlarla afyon yutmuşçasına uyuyan bir cemaati, merhametsiz eşkıyalar gibi, hem de Allah adına soymaktan usanmıyorlar. İdealin uzaklarda barınan gerçek hedefini araştıracak olursanız, bu din (…) adamlarının hepsinin de Amerika'daki tröst sahibi Yahudi'ye gözlerini dikmiş olduklarını göreceksiniz. Sanki bugünün bütün becerikli elleri tröst sahibi olmak sevdasındadır."*[38]

Bu ve benzer satırlarda vücut bulduğu şekliyle, Topçu'nun eleştirileri Türkiye'de dini serbestlikle artan şekli dindarlığa meydan okumaktadır. Mamafih, bu eleştirilerin kendisini ifade etme şekli büyük ölçüde tekrarı içeren benzer cümlelerce belirleniyordu. Özellikle bununla ilgili olan bütün mevzular 1940'lardan 1970'lere kadar neredeyse aynı terkiplerle ifade edilmekteydi.

Topçu'nun yazılarındaki hissiyata bakıldığında dini çevrelerin, hocaların nazm-ı ilahi olan Kur'an'a bakışlarını doğru bulmadığı son derece açıktır. O, Kur'an'a hürmet edilmesi gerektiğinin farkındadır fakat Müslümanların büyük kabahatinin olduğu şeklinde bir akıl yürütmeden hareket ettiği açıktır. Onun bu konudaki kanaatleri şu satırlarda net bir biçimde görülür:

> *"Kur'an, kendisinin ancak lafzını koyun gibi gözlerini yumarak dinlemekten hoşlananların heveslendikleri her yerde, saygılı saygısız her vesileyle, boş vakitleri dolduran bir eğlencelik halinde ses güzelliği için okunarak iptizale uğratılmamalı veya esnafı tarafından baremli ücretler karşılığında satılmamalıdır. Kutsal Kitabın ruhu ve*

38 Nurettin Topçu, "Vatan İhaneti", *Hareket,* 1970, sayı:49,s.5.

manası üzerinde durmak asıl ibadettir."[39]

"İslâm dünyası bir şaşkınlık içinde sarhoştur. Kur'an'ı çok okuyor az düşünüyoruz. Büyük kitap bir musiki güftesi midir? Ne münasebet! Onu karşılayacak kalbimiz mi yok? Buna da inanılmaz. Neden Türk çocuğu düşünen dünyanın ortasında ve muazzam bir hikmet hazinesinin başında manayı bırakır da iskelete bağlanır. Bu şuursuzluk, hayır bu duygusuzluk anlaşılır gibi değil."[40]

Topçu, bu dönemde yazdığı ve dindarları eleştiren yazılarında hem 1960'lardan bu yana aleyhinde bir kampanyaya dönüştürülen sosyalizmin İslâm'la bağdaşıp bağdaşmayacağı konusundaki fikirlerini hatırlatır hem de zengin olma ihtirasıyla yanıp tutuşanları hesap gününü hatırlatır. Memleketi saran sefalette payları olan emek sömürücüsü vicdansızlarla din üzerinden saltanat kuranları eleştirdiği dil ortaklaşır. İslâm'ın öncelikler fıkhından bihaber çevrelerle hurafelerle halka din anlattıklarını düşünenlerin maddiyatla olan münasebetlerinden dolayı kendilerinin dillerinden düşürmedikleri Allah rızasına yaslanmalarının kandırmaca olduğu hususunda oldukça net eleştirileri vardır:

"Bunca yabancı canavar kuvvetlerin batıdan birer sel gibi gelip yurdumuzu köylere varıncaya kadar kapladığı günde karısını Hac ziyaretine yolladığı ve camiye de beş yüzlük bir mukabele minderi oturttuğu halde, evlâdını yabancı okula vererek ruhunda kalan son İslâm mayasını da orada çürüten zenginin bu yaptığı iş, vatana ihanet kelimesinden başka hangi kelime ile adlandırılabilir? Din adına duacılık[41] *yapan, Allah Kitabı'nı kazanç sermayesi edinen imandan nasipsiz paslı yürekler koca bir milleti kapkara bir beyinsizlik havasına sokmuş da, cehalet ve taassup karanlığında boğarlarken yaptıkları iş vatana ihanet değil de nedir? Hac kafileleri tertipleyen habis menfaatçilere ortakmışlar gibi yurdu baştanbaşa sefaletle dolu bir halkı, daha yanı başındaki Allah emrini göremezken Hac ziyaretine teşvik ederek bu yaptıklarını dinî vazife sayan sözde din adamları bu hareketleriyle vatan ihaneti yapmıyor da ne yapıyorlar?"*[42]

Metnin sonunda sert tenkitlerinin sebebini izah sadedinde okunabilecek olan, cihat yolunda yürüyen kişinin kimsenin kınamasından korkmadan Hakkın hakkına vurgu yapmış olması da öteden beri tecdit hareketine dâhil edilen isimlerin sıklıkla öne çıkardıkları bir husustur. Maddeyi ilahlaştıran ideolojilerin zamanlarda İslâm ve diğer semavi dinlerin insanı kahredici bir sükût içerisinde bulunmalarından dolayı dünyada kol gezdiğini söylemeyi de ihmal etmez. Bu açıdan Topçu, tasavvufi ve ruhçu sosyalist bir zeminden hareket ederek, öze dönüşü savunan bütün düşünürlerin hem yaşadıkları dönemi hem de o devrin Müslümanlarını eleştiren yönünü bir araya getiren bir terkip sunar. O devrin dindarlarının hurafeci veya şekli yönlerden kurtarıp bir iman ve ahlak dahası haline getirmek hususunda mürebbi ve örnek olmuştur. Her şeyden önce kendi şahsiyetini ortaya koyarak ahlaki ve ruhi değerlere veda edilen bir devirde, İslâm davasını mukaddesat örtüsüne bürünen çirkefliklerden korumak için ciddi bir mücadele vermiştir. Böylesi bir mücadeleyi *Hareket* dergisinin değişik sayılarında

39 Nurettin Topçu, " İslâm'ın Yolu", *Hareket*, 1969, sayı: 39, s.11.

40 Nurettin Topçu, "Hareket'in Sakladığı Sır", *Hareket,* 1966, sayı:1, s.4.

41 Topçu, "Dua" başlıklı yazısında bu tür konular girmeksizin sadece duanın mahiyeti üzerinde durmayı tercih eder. *Hareket,* 1972, sayı: 79, s. 11-12.

42 Nurettin Topçu, "Vatan İhaneti", *Hareket,* 1970, sayı:49,s.5.

yayımlanan müstakil yazılarında ve başka mevzuları irdelediği yazılarındaki kimi pasajlarda bulmak mümkündür. Fakat onun yılmadan, yorulmadan sürdürdüğü bu mücadelesinin ardıllarınca önemli ölçüde terk edildiği veya üslubunun son derece yumuşatıldığı ortadadır. Topçu'nun bu konudaki yaklaşımı o kadar esaslı bir yer tutar ki Ali Nihat Tarlan üzerine kaleme aldığı bir yazıda dahi bu konuya değinmeden duramaz:

> *"Tarlan, ahlâk gücünün dinden geldiğini ve ahlâkın İslâm'da bağlandığını biliyordu. Dinin, en mükemmel ahlâk sistemi olduğuna da inanıyordu. İslâmî inancı onu dini anlamayanlardan uzak tuttuğu gibi İslâm'ı, kendi kendilerinin gayesi imiş gibi ele alındıkları zaman manasız olan bir takım beden hareketlerinin toplamı olarak anlayanların safsatalarından ve düşünen paslara birer paslı kilit teşkil eden hurafelerinden uzak yaşattı. Taassup kendi kendisini ve kendi yumruklarını kemirirken, bu hortlağın karşısında bile o, iffeti ile nezahetini muhafaza etti. En güzel dini terbiyeyi Allahın emaneti olan insanoğluna hürmet ve hizmet ifadesi olarak hareketleri ile verdi."*[43]

Topçu, İslâm'a karşı açılan savaşın milletin ruh ve ahlak kaynağını kurutmayı hedeflediğinin farkındadır. İslâm etrafında yapılacak münakaşaların "İslâm'ın gerçek anlayışını elde etmeye" dönük olması gerektiğinin altını çizen Topçu, maarif meselesini ele alırken mevcut din okullarının hali hususunda İslâmcıların medrese eleştirilerini hatırlatan cümleler kurar. Ona göre bu okullar sadece dinin pratiğine ait kültür verebildiklerinden yaşamakta olduğumuz korkunç afeti karşılayacak kudretten yoksundur. Bunun sebebi bu okullardaki eğitimin insanı teknik bir unsur halinde ele alması ve ona sadece bedene ait hareketler teklif etmesi ve münakaşalarının ve ideallerinin hep bedenler üzerinde olmasından kaynaklanır. Allah'a ancak bedensel hareketlerle kulluk edilebileceğini sanmak aslına bakılırsa pozitivist ve pragmatist bir yaklaşımdır. Cennetin dahi sadece maddi hazların tatmini üzerinden gündeme gelmesi ruhun boğulduğunun delilidir. O yüzden öncelikle ruha can verecek bir maarifin peşinde olmak gerekmektedir.[44]

Ona göre din adamlarının meselesinin asli boyutundan uzaklaşmış olmaları yeni bir durum değildir. Zira Osmanlı'nın son zamanlarından itibaren halkın şehirlerde ve köylerde etrafındakilere garazkârlık edişinin asli sebebi "dini temsil etmekten uzak din adamları"dır. Memleket içinde İslâm'ın gerek ruhunu yeniden oluşturmak ve esaslı bir kurtuluş için öncelikle yapılması gereken "sahtekâr ve ruhsuz din adamlarını ortadan kaldıran bir İslâm idealizmini kalplerimizde yeniden canlandırmak ve bu yolda gerçek cihada başlamaktır."[45]

Dinin sanat olmadığını izah ederken, güzel seslerle Kur'an ve mevlit okunmasını dindarlık ifadesi değil, dindarlık gösterisi olarak sunar. Bu işleri zanaat haline getiren hocalarla mevlitçiliğin dini alelade alış-veriş sermayesi haline getirildiğini bunun ise iğrenç denecek derecede berbat din dışı bir hareket şeklinde tasvir edilmesi akabinde ise manaya önem veren yorumları dikkate alındığında Topçu'nun öze dönüş noktasında değerlendirilmesi hususunda sağlam bir tutamak daha elde edilmiş olur. Dinin içerisine dâhil edilen efsanelerin dinin hakikatinin üstünü örttüğünü belirterek şöyle devam eder:

---

43 Nurettin Topçu, "Meslek Hayatının 50. Yılı Münasebetiyle", *Hareket*, 1970, sayı:50, s.6

44 Nurettin Topçu, "Millet Maarifi", *Hareket,* 1970, sayı:52, s.4.

45 Nurettin Topçu, " Bizi Yaşatan Kuvvet", *Hareket,* 1970, sayı:53, s.5-6.

> *" Din adamı rolünü üzerine alan cahillerin, sadece dini ihtiyacı hisseden, fakat dini denemeyi yaşamaya kabiliyetli olmayan halkı, şeyh, mürşit, vaiz, âlim maskeleri ise istismar etmeleri, insanda doğuştan var olan bu masal yapma ihtiyacını karşılaması yüzünden mümkün olmaktadır. Bu tehlikeden korunmak için gerçek münevverlerin ve hakiki din adamlarının kontrolü altında bulunması lazım geliyor."*[46]

Din adına *yüzyılları dolduran* entrika ve cinayetlerin ferdin ruhundaki ilahi otoriteyi incittiğini bunun karşısında ise gerçek dini otoriteye karşı itimatsızlık meydana geldiğini belirtir. Fakat dönemindeki dindar zümrenin işgal ettiği dini makamı ikaz, irşat ve Hakka işaret yeri olarak görmek yerine yumruk yeri ve bunun neticesinde maddeci bir kinle doldurduğunu anlatırken, mutasavvıfların da içlerine karışan sahtekârlar sebebiyle bulandıklarını işaret eder. Dini meslek olarak görmez herkes ona göre dininin adamıdır bundan dolayı Allah yolunda olmak zorundadır. İbadeti ayinden, öldürücü terennümcülükten kurtarmak zaruridir. Tekrarlanan bir adet ve klişecilikten uzaklaştırılmalıdır hutbe. Vaazlar İslâm'ın ruhunu çiğneyen tehditlerle, hurafeler ve meddahlıklardan uzak, İslâm ahlakını günün hayatı içinde ve zamanın dilinde büyük halk tabakasına tanıtma ve yayma vasıtası olmalıdır.[47]

İslâm Enstitüleri, İlahiyat Fakülteleri ve İmam Hatip Okulları konusunda farklı teklifleri bulunan Nurettin Topçu, bu kurumlardan yetişecek olan neslin felsefi kültürle donanması gerektiğini hatırlatır. Bu sayede, geçmişte olduğu gibi çeşitli isimler altında yenileri türeyen ve hakiki dindarlıkla bağları bulunmayan "bencil", "sahtekâr kerametçiler" ve "şeyh taslaklarıyla" mücadele edilebileceğini düşünür. Bu konudaki yazıları bir açıdan Muhammed İkbal'i hatırlatır. Zira İkbal, "İnkılâp" şiirinde şehrin şeyhinin elinde tespih, evrat çekerek yüzlerce samimi iman sahibi Müslüman'ı istismar ederek tuzağa düşürdüğünden bahseder. İkbal'in bu şiirinin tamamını okuduğumuzda, onun devrinin Müslümanlarına dönük sert eleştirileri ile Topçu arasında paralellikler bulunması son derece tabiidir. Tasavvufi bir zaviyeden kalkarak İslâm'ın hayat veren esaslarını, adaleti, ihsanı, İslâm'ın ruhunu ortaya koyan Topçu, dinin ruh veren boyutlarını örten her şeyin karşısında isyan edecektir. Yanlış din anlayışlarıyla, din zümreciliklerini ve halk dolandırıcısı sahtekâr şartları mutlaka ortadan kaldırmayı gaye edinen tam bir kültür seferberliği olmalıdır. Zira şimdiki İmam Hatip okullarında, İslâm Enstitülerine ve İlahiyat fakültelerinde gençler böyle yetiştirilmemektedir. Onlar bu minvalde bir hakikat savaşını açmadıkça vebal altında kalacak ve İslâm'a ihanet eder duruma düşeceklerdir. İslâm adı altında sürdürülen faaliyetleri ticaret ve soygunculuktan kurtarmadan sağlıklı bir yol tutturulamaz. Ne yazık ki Müslüman cemaat, berbat ve değersiz bir neşriyat seferberliğiyle sahtekâr şeyhlerin ve mürşitlerin istismar ve dolandırıcılığına elini kaptırmış vaziyettedir. Ona göre, Kur'an'ı bolca okudukları halde Allah'ı arayan ruhların ümit kapılarını tıkayan bu din adamlarının ihaneti elim bir ihanettir. Yüzyılların biriktirdiği geleneklerin onların bu hali üzerindeki tesirlerine de dikkat çekmesi[48]

Ümmetin sayısız sefaletlerini, düşünmek yerine ihtiraslarının peşinden giden din adamlarının teganni ve terennümlerle vakit geçirmeleri Topçu nazarında İslâm'ı içinden batırmaya kâfi felaketlerdir. İslâm'ın ruh ve davasını her gün biraz daha batıran samimiyetsiz kurnazlardan

46 Nurettin Topçu, " Din Eğitimi ", *Hareket*, 1970, sayı:55, s.5

47 Nurettin Topçu, " Din Eğitimi ", *Hareket,* 1970, sayı:55, s.30.

48 Nurettin Topçu, "Din Eğitiminin Esasları", *Hareket,* 1970, sayı:56, s.5

beri olunmalıdır.[49] Müslümanlık iddialarıyla isimlerini hacı lakaplarıyla süsleyenlerin 1970'lerde yaptıklarını eleştirdiği bölümleri birlikte okumak onun meseleyi ortaya koyuş tarzını kavramamıza katkı sunacaktır:

> *"Devletten cemaatin hakkı olan vergisini kaçıran sözde Müslüman tüccarlar, Kur'an kursları vesaire isimler altında İslâm'ın ruhunu kapkara bir perde ile örten cehaleti beslemede seferberlik, ilan etmiş bulunuyorlar. İslâm'ı İsogocya mantıkiyle ortaçağ karanlığında boğan bu insanların sosyalizmden ürpermeleri kadar tabii bir şey olmaz. Cami kapısında kitap ticaretinden Hac yolunda Kur'an ticaretine kadar İslâm'ı esasları ve müesseseleriyle istismardan çekinmeyen bu güruhun, şeyhlerini Avrupa şehirlerinde seyahate çıkarmaları Hac yolunda vurgunculuk yapmaları kendilerince mubahtır. Zira gayeleri dine hizmettir. Bunların İslâm'ı kalkan yaparak sınırsız servet ve sermaye tahakkümüne meftun yaşayışları yabancı esaretlere de el uzatarak, büyük halife Ömer gibi fukaranın hakkını ısrarla isteyen sosyalizme düşman oluşlarının aşikâr sebebidir."*[50]

Topçu'nun İslâm dünyasını içten içe felakete sürükleyen, sahtekâr kaideciler olarak andığı ulemanın karşısına tasavvuf ehlini yerleştirdiği göz ardı edilemez. "Ruhu zehirlemek", "bir türlü kana doymamak" "saltanat arabalarında sırmalı esvaplara bürünmüş saray soytarıları" ifadelerinde görüldüğü üzere üslubunun çok sert olması hemen dikkat çekmektedir. Elbette o bu ifadelerin muhatabı olmayan ulemanın var olmadığını söylemez fakat gerçek ilim sahibi olan muhterem simaların sayısı çok azdır. İslâm tarihinin değişik devirlerinde yaşayan ulemanın "din adına dini içerden yıkan zulümlerinin tarihi doldurduğu"[51] şeklindeki kanaati onun eleştirel zemininin hareket noktalarından birinin ulema olduğunu gösterir. Ulema eleştirisi yapması döneminin sorunlarından bağımsız değildir. Aslına bakılırsa şimdinin eleştirisi beraberinde geçmiş eleştirisini zorunlu kılmaktadır. Kendi devrindeki İslâmî canlanmayı nitelikli bulmayan Topçu, bu durumun tabii ve samimi olmadığını yahut dinin yolundan giderek olmadığında ısrarcıdır. Ona göre, İslâmî canlanma denilen hadise kurulu düzene karşı koyan bir tepki olmanın ötesine geçememiştir. Oysa imanın samimi iman olabilmesi için iddiadan neşet etmemesi gerekmektedir. Hal böyle olunca bu iddia sahiplerinde kibir, şiddet ve riya ile kini karıştırma gibi durumların tezahür etmesi kolaylaşmıştır. Zaten İslâmcıların dini sömürme yolunda İslâm'ın içindeki düşmanlarla adeta yarış halinde olduklarını da söyleyecektir. Dine karşı olanlarla birlikte İslâmcıların radyoda mevlit ve Kur'an okutarak halkı büyülemeye çalışmalarını, din adamlarının seçim propagandası yapmalarını eleştirir. Topçu'nun, 1940'ların ikinci yarısından itibaren kaleme aldığı yazılarında mevlit okuyanların manasız, ahenksiz ve duygusuz haykırmaları fark edilir derecede üzerinde durulan konulardandır. Ona göre müezzinle mevlithanın çatlak ve ölü bağırtıları camiyi ruhsuzlaştırmıştır. Dönemin dindarlarının hayatını yakından tanımaya çalışan Topçu, hocaları "zavallı din tellalları" olarak görür. Bu yüzden, Peygamber ve ashabının ardından mutasavvıfların elinde derin ve sonsuz hayata malik olan İslâm zamanımızda sahipsiz kalmıştır. Şeyh efendiler, tehditkâr hoca efendiler, basit dini sorular, para ile Kur'an okutmalar, ısmarlama ibadetler, dilenciliğin türlü halleri, hafızlar ve dini neşriyat onun

49 Nurettin Topçu, "Toplumda Din Adamının Görevi", *Hareket,* 1970, sayı: 57, s.5-6.

50 Nurettin Topçu, " Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler", *Hareket,* 1970, sayı:58, s.5.

51 Nurettin Topçu, "İslam'ı Sömüren Siyaset" *Hareket,*1971, sayı:61-62, s.6.

eleştirilerinin merkezindedir.[52]

Nurettin Topçu, yazılarındaki "ruh yokluğu" , "dindarlığın katli" gibi ifadelerde karşımıza çıktığı üzere şeriatın kurallarına bağlılık iddiasındaki dindarlık tezahürlerini yerden yere vurmaktadır. Onun önemli yazılarının seçici bir okumasının yapılması öze dönüş düşünürleriyle birlikte ele alınabilecek yaklaşımlarını aydınlatmaya ve berraklaştırmaya yardımcı olacaktır. Nitekim "Rahmet", başlıklı yazısında dinin şekli unsurlarıyla sınırlı kalmanın yanlışlığına dikkat çekmektedir:

> *"Bedenin hareketleriyle övüne övüne cennet arayan ve aklın kendi sınırları içinde dolaşan dindarlık, gerçek dini yıkıyor. Ruhun Allah'a götüren hamlesini durdurup insanı cansızlarla birleştiriyor. Taassup dedikleri bu felâkettir. Hocanın dini budur. Mabedin imarıyla dinin adamının refahını hesaplayan din davası, Allah'ın dinini devirmiştir. İmanı daraltıcı şekiller, kalbi çepeçevre duvarla kuşatan kaideler, bedenin istekleri ve haz cennetleri, hesap ölçüleri, ruhumuzun dünyaya çevrik iştihaları, teşbih sayıları, güzel seslerle donatılmış merasimler, hukukun kaideleriyle korunan ve dünya siyasetine destek arayan din adamlarının sözde dindarlığı… bunların hepsi gerçek dinin düşmanlarıdır; çünkü bunlar, Allah'ın rahmetine kapatılmış kat kat kapılardır. Her biri bizi rahmet deryasından bir adım daha uzaklaştırır, Allah'ın elini bizden çekerler. Her tarafına Allah'ın adı yazıldığı içerisinde türlü kıyafetlerle kuklaların Allah adını haykırdığı mabette Allah bulunmadığı gibi, hep bunlarla yaşanan bir dünyada Allah kullarını terk eder."*[53]

Topçu'nun Batıcılık kalesine sığınan yenilikçilerin ruhsuz ve idealsiz anlayışların şuursuzluğunu eleştirdiğini biliyoruz. Fakat o bunlar karşısında ruhların selametini ancak dinle olabileceğini düşünen çevrelerin durumunun daha acıklı olduğu kanaatindedir:

> *"Bugün yaşatılan İslâm kültürü ruhla bağlarını koparmış bir iskelet, ilme ve hakikat sevgisine düşman, ilkel toplumların yaşattığı dar kaidecilikten başka bir şey değildir. Son yılların mirası olan kaidecilik, zamanımızda ruha şuurla düşman bir maddecilik akımını takip ettiğinden yalnız halk arasında revaç bulmakla kalmamış, zamanımızın din öğrenimi halini almış bulunuyor. Yirminci asrın Türk cemiyeti, şuurları büsbütün uyuşturmak ister gibi, Kur'an'ı bol bol ezber okuyan seslerin kurbanı olmuşken İmam Hatip Okulları ile İslâm Enstitüleri bu faciayı önleyici değer kazanamadılar.(…) Allah kelamını ruhlarına kuvvet kaynağı değil de seslerine sermaye yapan hoca, hafız ve mevlithan zümresini İslâm dünyasının sahipleri olarak düşünmenin bile bir felaket olduğu devrimizde kırk bin köyün ruhunu bu ellere teslim etmenin mesuliyetini hep omuzlarımızda taşıyoruz."*[54]

Topçu, pek çok yazısında İslâm kisvesine büründüklerini düşündüğü ikbalperestleri sahtekârlar olarak tasvir eder. Medresenin daralan kapısından bahseder. Aynı zamanda din hayatında hâkim olan berbat realizmin büyük İslâm idealizmini öldürmesinden söz açarak geçmişe dönük eleştirileri ile şimdinin olumsuzluklarını bir arada değerlendirir:

52 Nurettin Topçu, " Amerikan Mektupları X- Müslüman İstanbul ve Şimdiki Dindarlık" *Hareket,* 1949, sayı:25, s. 14-15.

53 Nurettin Topçu, "Rahmet", *Hareket,* 1972, sayı: 80, s.5.

54 Nurettin Topçu, "Türk Maarifi", *Hareket,* 1973, sayı: 80, s.7-8.

> *"Din hareketleri son elli senenin ilk yarımında İslâm'ın ruhunu hançerlemekle, ikinci yarımında ise İslâm'ı kalkındırma bahanesi ile onu madde alanındaki hareketlere, menfaatlere ve nümayişlere aktarmakla geçti. Müminin ibadeti hayrın ve faziletlerin, merhametin ve doğruluğun yarışması olmaktan çıktı. Ayin halinde mevlitler, ihtişamlı dualar, pazarlıklı Kur'an okuyuculuğu aslında bir ticaret kaynağı olan Hac kafilelerinin soyulması davası oldu."*[55]

Medrese, İçtihat ve Hurafe Konularına Yaklaşımı

Nurettin Topçu, İslâm tarihine dair eleştiriler ileri sürerken İslâm dünyasının kültürel bozulmasına temas eder. Bu konuda özellikle medreselerde on yedinci asırdan itibaren *içtihat* kapısının kapatılmasıyla ruhi feyzin kaybederek Aristo mantığının kısır çerçevesi içinde bunalmasına dikkat çeker:

> *"O zamandan beri medrese,İslâm kültürünün özünü kaybetmiş olarak kıyas mantığının kelime tekrarları içinde bocalıyordu. Daha onuncu asırda İslâm düşüncesinden kovulan felsefe ile beraber sosyal düşüncenin temeli olan tarih şuuru ve sanatta esas olan hayal gücünün yaratıcı aşkı, medresenin tanımadığı, hatta suçladığı değerler halini aldı."*[56]

> *"Mutlak manada üstada bağlanma prensibi üzerinde bir inkılâp yapılamamıştı. Ancak Aristo'nun üstatlığı reddolunmuş, daha sonra kelamda yeni üstatlar türemişti. Sonunda içtihat kapısı da kapatılınca İslâm dünyası Allah'ın düşünme nimetini reddederek kaskatı karanlıkta boğuldu, kaldı. Yüzyıllardan beri Müslümanların yaptıkları ve okullarda okuttukları, hep eskilerin söyledikleri ve kıyas usulüne uygun olarak üstatlarından alıp tekrarladıklarıdır. Hakikat kapısı kapkara bir perde ile örtüldükten sonra artık asırlardan beri İslâm dünyasında ne hür düşünüş vardır ne de hakikat güneşi, ne fikir doğmuştur ne de felsefe, ne romantizm beklenir ne de Rönesans."*[57]

Rönesans'ımızı yapabilmek için kültürümüzün kaynaklarına inilmesini zaruri gören Nurettin Topçu'ya göre İslâm'ın yeryüzüne getirdiği inkılâbın *düşünen insanı* yapıcı insanın üzerine yükseltmektir. Düşünen insan ideali yerine sadece kuralları şeklen uygulayan insandan bir şey beklenemeyeceği kanaatindedir. Topçu, düşünceyi dinin ruhu olarak kabul etiğinden bunun olmadığı dindarlığı sorunlu bulur. Fakat önceki dinlerde olduğu gibi İslâm dininde de zamanla bu ruh azar azar kaybedilmiş ardından manasız hareketler çoğalmıştır:

> *"Daha ilk asırlardan başlayarak müçtehitlerle fakihlerin bütün gayretleri İslâm'ı, hareketlerimizi en mükemmel şekilde düzenleyen bir dünya haline getirmekti. Felsefe, Aristo'nun felsefesi olduğu için reddedildikten sonra bütün emekler, mekanik ilminin çalışmalarında olduğu gibi hareketlerin hesaplanması uğruna harcandı. Birkaç asır sonra evvelkini de aratan taassubun zorbalığıyla içtihat kapısı kapanınca, hep eski devirlerin hareket planlarını yeni dünyada kullanmaya kendini mahkûm eden sefalet*

55 Nurettin Topçu, "Manevi Kayıplarımız", *Hareket,* 1973, sayı: 95, s.7.

56 Nurettin Topçu, "Türk Maarifi", *Hareket,* 1973, sayı: 80, s.4-5.

57 Nurettin Topçu, "İslâm Dünyasının Uyanışı", *Hareket*, 1968, sayı:35, s.7.

bütün İslâm dünyasını sardı.”[58]

Nurettin Topçu’nun medreseler konusundaki bu eleştirel tutumu, bu kurumların duvarları arasında Kur’an’ın âlemlere taşan ruhunun katledildiği düşüncesinden bağımsız değildir. Medreselerin üç yüzyıldır ruhsuzluk ve duygusuzluktan kaynaklanan çöküş içerisinde olması Osmanlı modernleşmesi sürecinde bu kurumların kapılarının birer birer kapatılmaları ile neticelenmiştir. Topçu medreselerin ıslah edilebilecekken kapatılarak bunların yerine Batı maarifinin kurumsal yapılarının ikame edilmesini yanlış bulur. Aslına bakılırsa kendisinin bu tutumu kendimize dönüşü savunan düşünürlerin hem geçmişi hem de şimdiyi eleştirmeleriyle yakınlıktan kaynaklanır. Bu sebepten onun sadece medreseler konusundaki eleştirel pasajlarının üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Yenilikçilerin yaptıklarından dolayı gelenekçi konuma yerleşenlerin hemen her şeyi ile savunmaya çalıştıkları kurum ve anlayışlar karşısında Topçu sanılandan daha fazla mesafelidir. Bu tutumu geçmişte yapılanları değerlendirdiği satırlarda daha da açık bir şekilde karşımıza çıkar. Ona göre eskilerle yenilik isteyenlerin savaşında, eskilerin din ve İslâm adına değil kendi kuru kuralcılıkları adına savaştıkları göz ardı edilemez. Bu sebeple eskiler hayatla ilgisi olmayan kalıpları tekrarlamanın ötesine geçememişlerdir. İnsan idealini yerlere sererek kesecek kâfir kafası arayan bu insanların ahlakı kin ve haset ahlakıdır. Bundan dolayı Batı’dan gelen her şeyi her fikri Frenk herzesi olarak tahkir etme yolunu seçmişlerdir. Topçu, eskilerin ruhsuzluğunu eleştirdiği satılarda “İslâm’ı içinden kucaklayıp kurtarmak isteyen Cemalettin Afgani gibi bir mücahidin” ölüm tehditleri ile memleketten kaçırılışına da dikkat çeker.[59]

Nurettin Topçu, İslâm dünyasının yıkılış devrini izah ederken, dönemin elitlerinin Aristo’nun felsefesini reddederken onun kıyas mantığına bağlı bir düşünme anlayışına bağlı kalışı üzerinde çokça durur. Ona göre, Aristo’ya kızarak felsefeyi tümüyle medreselerden kaldıranlar aynı zamanda İslâm’da düşünmeyi de yok etmişlerdir. Bu halin bugüne kadar geldiğini ve halen de devam ettiğini düşünen Topçu İslâm dünyasının gerileyişinden muzdariptir:

> *“İslâm dünyasının yüzyılların arasında devam eden gerileyişi, aydınların ve din adamlarının felsefeyi gömerken düşünmeyi bırakıp, hakikat diye kalıplaşmış düşüncelere bağlanmalarıdır. Düşündürmeyen ve sade kelimelerin manasına bağlanan bilgi insanı papağan yapar, eşyanın yüzden görülen tarafını aydınlatır, içindekini tanıtmaz, mananın hayatını canlandırmaz. Bu yüzden onlar Kur’an’ın ruhundaki manayı da gömdüler. Onu kendi hayat sahnelerine icra ettiler. Gerçekte Kur’an’ı ilahi kitap olmaktan çıkardılar. Cennet deyince, parlak bir gazino benzeri, huri ve gılman deyince dişili erkekli garsonları düşünüp heveslendiler. Hocanın kafası bir ucube oldu. Zamanımızda yaşayan bazı hortlaklar, kendileri gibi değil de, insan şuuruyla düşünenleri Allah’tan uzaklıkla suçlandırmakta devam ediyorlar. Bunların devri devam ettikçe İslâm’ın gerçeğini ve yaşamak mümkün olmayacaktır. Yapılan Kur’an tefsirleri de Allah kitabının bütün halindeki mana hüviyetini ortaya koymaktan çok uzaktırlar. Onlarda belirtilen sadece kelimelerin manasıdır. Bunca sapıklık ve anlayışsızlık fırtınalarından sonra, artık Kur’an’ın bütün halindeki manasını, yani*

58 Nurettin Topçu, “Düşünen İnsan ve İslâm”, *Hareket*, 1969, sayı:38, s.6-7.

59 Nurettin Topçu, “Türk Maarifi”, *Hareket,* 1973, sayı: 80, s.6.

ruhunu tanıtacak çalışma başlamalıdır. Kur'an'ın felsefesi mutlaka yapılmalıdır."[60]

İslam dünyasının hamle yapmaktan uzak olduğu düşüncesini benimseyen Topçu, bu dünyanın çöküş sebeplerini değerlendirmek maksadıyla kaleme aldığı yazılarında kanaatlerini tereddüde mahal bırakmayacak netlikte ifade eder. Hayatın her alanında ilmi zaruri gören Topçu, böyle olmadığı takdirde olabileceklerin ne olduğunu sıralarken din bahsinde *hurafeciliğin* sebep olduğu sorunlara özel bir dikkatle eğilir. 1950'lere yaklaşılırken din adamlarının ruhi varlıklarını çevreleyen ve hurafeden süslerin vicdanların üstünde uzun süre dayanamayacaklarını kanaatindedir. Gelgelelim aradan yıllar geçse de bu sistem varlığını koruyarak sürdürecektir. Bu süreçte Topçu'nun yazılarında hurafe eleştirisiyle daha sık karşılaşılmasının sebebi bu olsa gerektir. Birkaç pasaj alıntılayarak bunu takip edelim:

> *"Böyle olmazsa ilim, sanat ve din hep iyi yaşamak, zengin olmak hasretine feda edilir. İlim adıyla, tercüme harmanları yapan büyük binalı iskelet üniversiteler, sanat adına sinema ve şarkıcılık, din diye sade hurafeler sistemi kalır."*[61]

> *"(..) güzel nazenin seslerle teganni yapmak, canhıraş feryatlarla dualar okumak, hatta iyi ahlakın kaidelerini hurafe ve hikayelerle süsleyip masallar halinde sadece anlatmak din görevi sayılmamalıdır."*[62]

> *"En az üç yüz yıllık hurafecilikle fikir esaretinden ve taassup kâbusundan kurtulamayan İslâm dünyası hala bu kâbus ve esaretin tazyiki altında bunalmaktadır. Bu esaretin karşısında bilhassa memleketimizde yüz yıldan beri doğan zaman zaman aşırı tepkilerden sonra tekrar eski taassubun ayaklanmalarına şahit olmaktayız. Adeta bugün taassup cihadı yapılmaktadır."*[63]

> *"Kur'an kurslarından liselerimize kadar her yerde verilmekte olan din kültürü, gerçek İslâm ruhunu karartıcı, hatta ne de din anlayışını verici mahiyette değildir. Kimi hikâye ve hurafe yapmakta, kimisi de din adamı denilen, hakikatte öbürlerinden farksız bir esnaf zümresini yetiştirmektedir. Şayet bir gün bir zümre imanlı Müslüman genci ruhlarında isyan duyarak hizmet cihadına atılır da (…) bugünkü çürümüş kadroyu kırarlarsa belki o zaman İslâm'ın kurtuluşu başlayacaktır."*[64]

Bu misalleri daha başka yazılarından çeşitlendirebiliriz fakat varacağımız netice değişmeyecektir. Hurafe karşısında ne yapılması gerektiği üzerinde de duran Topçu, hurafeci din adamlarının yerine gerçek din hayatını ve onun temsilcilerini koymadan bir kurtuluşun mümkün olmayacağı kanaatindedir. Bundan dolayı memlekette esaslı bir din anlayışı değişikliği yapılması gerekmektedir. Hurafeci ve bilgisiz tembellerin yerine, ruh ve hareket adamlarının, fikir ve felsefe sahiplerinin geçirilmesi zaruridir.[65]

İşte tam bu noktada Muhammed Hamidullah'ın *Hz. Peygamber'in Savaşları* kitabı üzerine

60 Nurettin Topçu, "Bilmek ve Düşünmek", *Hareket,* 1973, sayı:101, s.21.

61 Nurettin Topçu, "Kültür ve Medeniyet (II)" *Hareket*, 1967, sayı:13, s. 19.

62 Nurettin Topçu, "Din Görevi", *Hareket,* 1968, sayı:28, s.6.

63 Nurettin Topçu, "İslâm Dünyasının Uyanışı", *Hareket*, 1968, sayı:35, s.7.

64 Nurettin Topçu, "Düşünen İnsan ve İslâm", *Hareket,* 1969, sayı:38, s.7.

65 Nurettin Topçu, " Amerikan Mektupları X- Müslüman İstanbul ve Şimdiki Dindarlık" *Hareket,* 1949, sayı:25, s. 15.

Nurettin Topçu'nun kaleme aldığı bir yazıya hem onun hissiyatı ve fikriyatı hem de arayışları açısından birçok işaret ihtiva ettiğinden muhakkak değinmek gerekir. Topçu'nun bu yazısı *Yeni İstiklâl* gazetesinin 18 Mart 1963 tarihli sayısında yayımlanır. Topçu Hamidullah'ın hakkını "hem müspet ilmin hakkını korumakta, hem de din terbiyesinde tutulacak en doğru yolu göstermektedir. Aynı zamanda büyük peygamberin gerçek sevgisine örnek vermiş oluyor" şeklindeki ifadeleriyle teslim etmektedir. Bu eserle ilgili takdir ifadelerini yazısı içinde sıklıkla tekrarlayan Topçu eseri eşsiz bulduğunu açıkladıktan sonra şunları ifade eder:

> *"Zira Peygamberimizi insani siması ile sevdirmesini bilen bu eser, masal ve hurafelerden tamamen sıyrılarak tam bir ilim zihniyeti ile yazılmıştır. Bizim bu yoldaki İslâmî neşriyatımızın ihatasından çok yükseklerdedir. İlim zihniyetini ve tarihi tenkit metodunu bir parça olsun veremeyen evvelki medrese ile şimdiki üniversitenin millet ruh ve irfanında açık bıraktığı boşluğu dolduracak mahiyet ve değerdedir. Kısas-ı Enbiya'dan Cumhuriyet ve inkılâp tarihlerine kadar hâkim olan zekâlara musallat olan hurafelerle masal ve propaganda metotlarının artık iflas ederek milletimizin yirminci asır seviyesinde hür ve gerçek bir fikir hayatına kavuşması isteniyorsa, bunun için ortaçağ şatolarını andıran muhtar üniversite sarayları yükseltmek ve millet maliyesinden çok yüksek bahşişler ihsan etmek meseleyi halletmez. Ahlak ile ilmin birleştikleri bir zirvede feyz ve eser sahibi insanların yetiştirilmesi lazımdır. Bizim yetiştirdiklerimizde bir Hintli Müslüman âlimi olan Muhammed Hamidullah'ın ortaya koydukları eserlerin ufak bir mukayesesi, yanlış yolda yürüdüğümüzü gösterecektir. Allah ülkesi olan ve Allah sevgisine götüren ilmi bırakıp da, çeşitli teşekküller ve türlü şekiller altında siyaset ve dedikodular peşinde ömürlerini boşuna harcayan genç neslin çocuklarına Muhammed Hamidullah'ın izinden yürümelerini tavsiye ederim. Ta ki ilk ve son sözler ilmin, ahlâkın ve hakikatin olsun"*

Gelgelelim Topçu, bu kitabın yazarının böyle güzel bir kitabı başka bilgi kaynaklarından hareketle yazacağını da düşünmeden edemez. Bunu Topçu'nun felsefi yönelişlerinden sonra Abdulaziz Bekkine'ye bağlı olmasıyla da irtibatlandırabiliriz sanırım. Salih Tuğ Nurettin Topçu'nun *Hz. Peygamber'in Savaşları* kitabını okuduktan sonra bu işin sırrını merak ettiğini ifade eder. Nurettin Topçu, Hamidullah Hoca'nın kullandığı bilgileri değişik bir yolla-keramet gibi- elde edilmiş olabileceğini ima etmek ister. Şöyle anlatır Salih Tuğ bu olayı:

> *"Bir karşılaşmamızda Nurettin Topçu Hamidullah Hoca'nın seyri sülûkunun olup olmadığını bana sormuştu. Rahmetli Nurettin Topçu da Hamidullah için "Bu 'başka' bir adam" der ve onun hep başka bir kişi olduğunu zikrederdi. Ben de deminden beri onun bu başkalığını söylemeye çalışıyorum. O başkalığı tespit etmiş Nurettin Topçu, ama onun ne olduğunu bilemiyor. Evet, Hamidullah Hoca'da bir başkalık vardı. Bana göre onun en önemli özelliği vaktini hiç boş geçirmemesiydi. Uyku, yemek ve kütüphanelere gidip gelirken geçirdiği vakit haricini hep ilmi çalışmalarına ayırırdı. Herkesin dünyevi meşgaleleri varken Hoca bunları her zaman elinin tersiyle reddederdi. Bu sebeple de çalışmalarına ayıracağı çok vakti olurdu. Yani hayatını geçirdiği yaklaşık 90 sene böylece 180 yahut 300 senelik bir ömre bedeldi. Çünkü ne vaktini boşa geçirir, ne de boş konuşurdu."*[66]

66 http://www.eilahiyat.com/index.php/roportajlar/891-prof-dr-salih-tue-muhammed-hamidullah-ve-lam-peygamberi-erine

Yirminci asırda İslâm'ın karanlık bir uçurumun kenarında olduğunu çeşitli tezahürleri ile ortaya koyan Nurettin Topçu, İslâm dünyasının ahlaki ve iktisadi yapısını tehdit eden Batıcı akımlardan korunması için yapılacaklara da temas eder. Topçu'nun ilme ve felsefeye düşman çürümüş dini hayatın izale edilmesi için yapılması gerekenler hususunda 1940'lardan vefatına kadar aynı kanaatte olduğu söylenebilir. Aslında dinin içinden çürümesi, dine karşı son devir nesillerinin umursamazlığıyla yakından alakalıdır. Ona göre din, ilimsiz dindarlık modasının elinden kurtarılarak Avrupa kültürü ile el ele yürümek zorundadır. Bunun içinse cahil softalar tamamen dindarlık safının dışına çıkarılmalı ve felsefe zirvelerinden hareket edilmelidir. Müslümanlık ancak yeni bir felsefe hareketiyle birlikte hayat bulabilir ve yeryüzünde ilerleyen bir hayat olmaya başlayabilir. Bunlardan da anlaşılacağı üzere Nurettin Topçu, Muhammed İkbal gibi "İnkılâp lazım bize/Bize inkılâp lazım" düşüncesindedir. Şu satırlar onun Müslümanlara teklif ettiği çıkış yolunun mahiyetini kavramayı mümkün kılmaktadır:

> *"Hayat duraksadığı yerde ölüm başlıyor demektir. İslâm dini, kaç asırdır duraksamakta olduğundan tehlike büyüktür. Bu tehlikeyi önleyecek olan, asırlarca İslâm'ın ruh ve adalet mefkûresini her kavimden daha samimiyet ve daha kuvvetle yaşatmış olan Türk milletinin ve Anadolu'da hiçbir zaman ölmeyen İslâm ruhunun, bu memleketin şuurlu çocukları elinde İslâm'ın ruh ve ahlakını, bir fikir ve felsefe hareketinin temelleri üzerinde tekrar canlandırmaya çalışmaları onu kalp ve düşünce mevzuu yapıncaya kadar bu yolda cihat açmaları olacaktır."*[67]

Ona göre İslâm âlemine çullanmış olan kuvvetlerin tehdidi karşısında Müslümanları selamete ulaştıracak olanlar, Batı ilmi diye aklın eserini inkâr edenler, ahlakı sadece belli hareketlerin tekrarına indirgeyenler yahut kendinden farklı düşünüp yaşayanları ithamdan başka sermayesi bulunmayan zavallı varlıklar değildir:

> *"İslâm'ı yirminci asırda yükseltecek olanlar, bu mukaddes davanın her şeyden önce insan davası olduğunu bilmelidirler. Allah'ın emaneti hakkında nasıl davranmak lazımsa her insan karşısında öylece davranmanın gerektiğini ancak anlayanlar bu davanın saflarında yer alabileceklerdir. (…) İslâm ideali, insan idealidir."*[68]

> *"Müminleri, insanın kâinattan daha büyük, ona çok üstün ve onunla asla ölçülemez değer taşıdığına inandırmak. İnsana hürmet, insanlara hizmet, Allah'ın kullarına merhamet sevgisini insanoğlunun temel iradesi haline koymak..*

> *Bütün bu işler geçmiş asırlardan kalan kara kaplı kitapların karıştırılmasıyla başarılamaz."*[69]

> *"Bugün İslâm'da uyanış arayanlar altı-yedi asırdan bugüne kadar uzanan boşluğu doldurmak zorundadırlar. İslâm'da Rönesans'ın yani uyanışın ilk şartı yüzyıllardan beri üstat otoriteleriyle perçinlenen nasların bir tarafa atılarak aklın âlemi kavrayan iktidarı ile bütün meselelerin ve bütün görüşlerin serbest tenkit ve münakaşa konusu*

67 Nurettin Topçu, " Amerikan Mektupları X- Müslüman İstanbul ve Şimdiki Dindarlık" *Hareket,* 1949, sayı:25, s.16.

68 Nurettin Topçu, "İslâm ve İnsan", *Hareket,* 1968, sayı:27, s.67

69 Nurettin Topçu, "Din Görevi", *Hareket,* 1968, sayı:28, s.8.

yapılmasıdır. Bunu yapacak olan, şüphe yok ki ilimlerle felsefenin günümüze gelinceye kadar bileyip incelterek bize sunduğu ilim ve felsefe zihniyetidir.”[70]

Sonuç

Nurettin Topçu'nun öze dönüş düşünürü olarak ele alınıp alınamayacağını soruşturmaya odaklanan bu çalışmanın çıkış noktalarından biri, Türkiye'deki mevcut Topçu çalışmalarının yazarın metinlerinin zenginliğiyle koşut olmayan hatta onu örten dar bir alana saplanıp kalmasıdır. Topçu okumalarının milliyetçilik ve ne olduğu net bir biçimde ortaya konulamayan gelenek odaklılıkla sınırlı kalması ciddi bir sorun olarak önümüzde durmaktadır. Benzer şekilde, siyasi içerikli metinlerine dair çalışmaların da giderek artan zenginliğine rağmen çoğunlukla liberal muhafazakârlığın tarihinin ve siyasetinin deşifre edilmesine yoğunlaşarak çoğunlukla aynı tezlerin farklı kurgular içerisinde tekrarlanmasına dönüşmüş olduğu da kaydedilmelidir. Kaldı ki, bu analizlerin çoğu liberal olarak andığı çevrelerin karakterini abarttığı gibi buradaki çok önemli çatışmaların üzerini örtmektedir. Topçu boşuna yazmamış: "Yaptığın teşebbüsleri fazla zorlama" diye.

Topçu'nun öze dönüş çerçevesindeki yaklaşımlarını bütün ayrıntılarıyla dahası dönemin dini çevreleriyle husumeti dikkate alacak şekilde karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konulması bu yazının çapını aşar. O sebeple, burada yapılan hâkim değerlendirme tarzlarının sorunlarına dikkat çekerek bu konuda bazı tutamak noktalarını sıralamaktan ibarettir. Böylece asıl noktayı bir defa daha tebarüz ettirebiliriz. Yukarıda alıntılanan fikirler ve kanaatler ışığında Nurettin Topçu'nun kendimize dönüş konusu etrafında ifade ettikleri noktasında birtakım tespitlerde bulunmak gerekmektedir. Topçu'nun yaşadığı dönemlerin sorunları üzerinden olması gerekene işaret etmiş olması ve bu çerçevede çeşitli konular üzerinden İslâm dünyasının ve tarihinin eleştirisini ortaya koyması, kendisini öze dönüş çerçevesinde değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Doğrusu kendisi bu yönüyle devrinin hümanist ve mütekebbir üstatlarının aksi istikametteki kanaatlerine rağmen övmekten çekinmediği Cemalettin Afgani ile Mehmet Akif çizgisinin devamı gibidir. Felsefeye yüklediği hayati anlam ve Müslümanlara dönük tasavvuf kaynaklı tenkitleri bakımından ise Muhammed İkbal ile birlikte ele alınabilir. Elbette her filozof hem öncellerinin hem de çağdaşlarının etkilerini taşır ama Topçu'da Akif'ten etkilenmenin gücü başkadır. Ancak, onun tasavvuf başta olmak üzere bazı hususlarda farklılıklarının olduğu göz ardı edilemez. Bu itibarla, Topçu'nun düşüncelerinin bu zaviyeden ele alınmasının oldukça öğretici olacağı açıktır. Hem "ruhların kâbesini bulmak" için yeise kapılmadan hareket etmeyi salık veren Topçu olmaksızın Türkiye'deki öze dönüş düşüncesinin tarihi her zaman eksik kalmaya devam edecektir. Şüphesiz onun bu konudaki yaklaşımları günümüzün dini düşüncesini kritik etmeyi sağlayacağı gibi dinin hocalar eliyle medya gösterisine dönüştürülmesi noktasında esaslı bir muhasebe yapmaya imkân tanıyacağı da göz ardı edilmemelidir.

70 Nurettin Topçu, "İslâm Dünyasının Uyanışı", *Hareket*, 1968, sayı:35, s.9.

6. BÖLÜM

Nurettin Topçu'nun Edebiyatı ve Sanatı

1930'lu ve 1940'lı Yıllarda Dergicilik ve *Hareket* Dergisinin Konumu

Doç. Dr. Mehmet Can Doğan
Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi

Hareket dergisinin yayın hayatına girdiği yıllarla birlikte Nurettin Topçu'nun 1934 yazında Fransa'dan Türkiye'ye dönüşü ve o yıllardaki dergi dünyasını da gözeten bir konuşma planladım. Bu, bir bakıma, Cumhuriyet'in ikinci on yılındaki serüvenini de özetleyen,o yıllardaki entelektüel birikimin nerelerde buluştuğunu da göstermeye çalışan bir konuşma olsun diye düşündüm. "Nurettin Topçu Türkiye'ye döndüğünde yazar olarak hangi dergilerde yer alabilirdi?" sorusu, konuşmamın çıkış noktasını oluşturdu; başka bir deyişle konuşmamı, bu soruyla çerçeveledim.

Nurettin Topçu'nun Görünmediği Dergiler

1930'lu yılların uzun ömürlü ve etkili bazı dergileri vardır. *Kültür Haftası* ilk akla gelen ve Nurettin Topçu'nun da yer alabileceği düşünülebilen bir dergidir. Muhafazakâr bir yayın organı olması nedeniyle Topçu burada yer alabilirdi. Ayrıca1921'de yayımlanan *Dergâh* dergisindeki Bergson sezgiciliğini tevarüs etmiş olan *Hayat* dergisinin kadrosu da *Kültür Haftası*'nda buluşmuştur. Peyami Safa, Mustafa Şekip Tunç, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar ve başkaları bir araya gelerek *Kültür Haftası*'nı entelektüel bir oluşumu haber veren bir içerikle biçimlendirirler. Bu, yayın organı gözetilerek söylemek gerekirse, 1920'lerdeki *Dergâh* ile 1926'daki *Hayat* dergisinde belirip gelişen entelektüel bir çizgidir. Nurettin Topçu'nun da orda yer alması umulurdu fakat bu dergide yer almamış, hiç yazı yayımlamamıştır.

Nurettin Topçu'yu görmeyi umduğumuz bir başka yayın organı, Necip Fazıl Kısakürek'in 1936'da 16 sayı çıkardığı *Ağaç* dergisidir. Bu, *Kültür Haftası* gibi entelektüel bir proje dergisi olmaktan ziyade, edebiyatı kuşatmaya, kavramaya ve edebiyatçıları bir arada yansıtmaya niyetlenmiş gösterişli, saygın ve "lüks" bir dergidir. Derginin, Celâl Bayar'ın tavassutuyla İş Bankası tarafından Necip Fazıl'a sağlanan sermaye ile çıkarıldığını da belirtmek gerekir. Nurettin Topçu'yu bu dergide de görmeyiz ama görebilirdik.

1930'ların ikinci yarısında güçlü ve yayın istikrarını koruyan birkaç dergi vardır. Bunlardan biri, edebiyat dergiciliğinde Türk yayın hayatının en uzun ömürlü dergisi olma özelliğini taşıyan *Varlık*'tır. Bu dergi, kuruluşunda gençlerin kotardığı bir yayın olarak belirir. Cumhuriyet'in gençlerinin projelendirdiği bir dergi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Nurettin Topçu, *Varlık* dergisinde de görünmez.

Hem çıkışındaki yönlendirici güç hem söylem hem de uzun ömür yönünden *Varlık*'ın benzeri bir dergi Hıfzı Oğuz Bekata tarafından çıkarılan *Çığır*'dır. Söyleminde *Varlık*'ın istikrarı görülmeyen *Çığır*, zaman zaman gidiş gelişlerle milliyetçilikten faşizme, ırkçılığa, Kemalizm'e ve "İnönücülük"e kaymıştır. Nurettin Topçu, bu derginin de hiçbir döneminde yer almamıştır.

Dönemin diğer dergileriyle kıyaslandığında, baskı kalitesi açısından hayli gösterişli olan ve özellikle ilk yıllarında aksatılmadan yayımlanan bir başka uzun ömürlü dergi *Yücel*'dir. Dergi, "lise gençliği"nin ihtiyacı gözetilerek Şubat 1935 tarihinde çıkarılır. Gördüğü ilgi sonucu, birkaç yıl içinde, ülkedeki kültür, sanat ve edebiyat dergilerinin arasına katılır. Derginin Atatürk ilkelerine bağlılığı ve Cumhuriyet'in beklentilerini karşılaması, gördüğü ilgiyi açıklayacak temel nedenlerdir. *Yücel*, Cumhuriyet Türkiye'sinin 1930'lu yıllarındaki "genç" bir yönelişi sergilememesi bakımından önemlidir. Rejimle genç şair ve yazarların teması, dergicilikte patronajın yeri ve önemi, "Hümanizm"in algılanışı ve bir kültür projesi olarak sunulurken bağlantı kurulduğu noktalar açısından *Yücel*, bir laboratuvar gibidir. Nurettin Topçu, uzun ömürlü bu dergide de görünmez.

Dönemin uzun ömürlü ve entelektüel temsil gücü yüksek bir başka dergisi, 15 Nisan 1936'da yayın dünyasına giren *Gündüz*'dür. Temsil durumu düşünüldüğünde, Topçu'nun yazılarıyla *Gündüz*'de görünmesi beklenirdi ama böyle bir beklenti de karşılık bulmaz.

Dikkat çektiğim dergilerde görünmeyişi, önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu, aslında, *Hareket* dergisinin oluşumuyla ilgili bir göstergedir. Yukarıda anılan dergiler, dönemin yazarlarını şairlerini entelektüellerini buluşturan ve bunu amaçlayan bir içerik zenginliği yansıtırlar. Proje dergisi olarak kurgulanmaları yönünden "gençlik dergileri"ni diğerlerinden ayırmak gerekir. Çünkü Cumhuriyet'in 10.yılı kutlamalarında gençleri sisteme entegre etmek ve sistemin içerisinde tutmak açısından gençlik dergilerinin desteklendiği yönünde bir hava hissedilir. *Varlık* da *Çığır* da *Yücel* de çıkışı itibariyle Kemalist birer yayındır. Bunlara, Kemal Tahir'in de ilk ürünlerinin yayımlandığı bir başka gençlik dergisi olan *Geçit* de eklenebilir. Bunlardan *Varlık* ile *Çığır*, Cumhuriyet'in 10. yılıyla birlikte yayın dünyasına girmiş gençlik dergileridir ve Kemalist ideolojinin projelendirilmeye çalışılmasıyla dikkati çekerler. Bunların dışında bir ideolojinin projesi olan dergileri,1930'ların kadar göremeyiz.

Kırılma Noktası: 1938

1938 yılı, dergilerin desteklenmesi ve görünür kılınması açısından bir mekân değişikliğini işaret eder. Gençlik dergileri olarak öne çıkarılan ve Cumhuriyet'in ideolojisini yayan dergiler, Ankara merkezli dergilerdir. Aldıkları reklamlar gösterge olarak değerlendirildiğinde bunların rejim tarafından desteklendiği rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca bu dergilerin İstanbul'da gençlik dergisi olarak "Kemalist" söylemle Şubat 1935'te yayına başlayan sonra yayınını "Kemalist Hümanizm" çizgisinde sürdüren *Yücel* dergisi gibi Halkevleri'ne alınıp alınmadıkları ve alınıyorlarsa kaç adet alındıkları soruları cevaplanabilirse desteğin doğrudan sağlandığı da ileri sürülebilir. İstanbul'da yayımlanmaya başlayan bazı gençlik dergilerini kıskandıran "Ankaralı" olma ve rejimin desteğini alma durumu, 1938'den sonraki mekân değişimiyle ortadan kalkar. Bununla birlikte dergilerin "Kemalist" söylemleri zayıflasa

da İsmet İnönü vurgusuyla Atatürk hayranlığını bir arada götürmeye dönük çabaları fark edilir.

1930'lu yılların sonu, Türkiye'de çok canlı bir düşünce dergiciliği döneminin başlayacağını haber veren iki gösterge sunar. Bunlardan biri, "küresel" olması bakımından bütün dünyayı etkileyen İkinci Dünya Savaşı'nın 1 Eylül 1939'da başlaması; diğeri ise Türkiye'ye özel bir durum olmakla birlikte bir dönüm noktası değeri taşıyan Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölmesidir. Yerel ve küresel bu iki etken, Türkiye'de düşünce dergiciliğinin 1940'larda alacağı yönü belirlediği gibi, ivme kazanmasını da sağlar. Savaş sonrasının farklı ve yeni dünyasında farklı bir Türkiye de oluşacaktır.

Türk düşünce hayatı için bugün de açık veya örtük biçimlerde etkisini sürdüren ve varlığını koruyan ideolojik ayrışma, 1940'lı yıllardaki düşünce dergiciliği faaliyetinde belirginleşir. Aslında durum, ötelenmişin dönüşü olarak da yorumlanabilir. İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonraki hareketli ve farklı ideolojileri temsil eden renkli yayın ortamı, bu ayrışmanın önceli olarak alınabilir. 1908 sonrasında olduğu gibi 1938 sonrasında da düşünce dergileri, savaş yıllarındaki farklı söylemlerle Türkiye için gelecek projeleri üretir. Bu projeler, savaş sonrasındaki politik gelişmelerle Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecinde uygulanabilirlik sınavı verir. Böylece aydınların politize olma süreci, önceki deneyimlerden daha farklı ve hızlı bir biçimde işlemeye başlar. Dergiler üzerinden belirginleşen ve izlenebilen düşünce dünyası, bugün de anılan sürecin uzantısı olan söylemlerle ayrışmaktadır. Bu ayrışmayı,dergilergözetilerek sınıflandırmak mümkündür. 1938 ile İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen süreçteki dergi yayıncılığında, altı yöneliş öne çıkar. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Kemalist dergiler,

2. Anadolucu dergiler,

3.Solcu / komünist / sosyalist dergiler,

4. Türkçü / Turancı / ırkçı dergiler,

5. İslamcı aksiyoner dergiler,

6.Sanatı öne çıkaran, sırf sanat kaygısı ile yayımlanan dergiler.

Bu tasnif, Nurettin Topçu'nun *Hareket* dergisini konumlandırma bakımından önemli bir alan açmaktadır. *Hareket*'le ilgili "Türkçü / Turancı / ırkçı dergiler"in tavrını yansıtan bir duruma dikkat çekerek "Anadolucu" dergilerden bazıları söylemleriyle tanıtıldığında, Topçu'nun çabası da dergisinin konumu da belirginleşecektir.

1930'lardan gelen antisemitist tavırlı dergiler, bir tarafıyla Türkçü / Turancı dergiler arasında yer alır. 1940'lı yılların entelektüel hayatını renklendiren gelişmelerden biri, bu dönemdeki davalardır. Bu davaların hepsi de solcu dergilerle Türkçü / Turancı dergiler arasındaki gerilimden ve çatışmadan doğmuştur. 1940 yıllarda karşıtıyla koşut biçimde artan Türkçü Turancı dergiler, ırkçı bir söyleme yaklaştığında "sapkın" veya "kozmopolit" gördüğü bazı "sağcı" dergileri de hedef alır. Nurettin Topçu ve *Hareket* dergisi de Türkçülük söylemi karşısında "beklenen tavrı" göstermediği için eleştirilir. Bu, "sağ" diye belirlenen veya

ayrıştırılan kutbun bütünleşik bir yapı sergilemediğini gösterir. Aslında *Hareket* dergisinde "milliyet" vurgusu vardır. Fakat bu vurgu, etnik köken ve hassasiyetle ayrışan güncel politik yönlendireni değil, kavramsal düzeyde bir milliyet düşüncesini öne çıkarır. Bu, içi felsefî birikimle doldurulmuş bir milliyet düşüncesidir.

Hareket'e Kadar Anadolucu Dergiler

Nurettin Topçu'nun çıkardığı *Hareket* dergisini Anadolucu dergiler içinde değerlendirmek mümkündür. "Anadolucu dergiler" sözündeki çoğulluk, bu tutumda birden fazla dergi olduğunu işaret ettiği kadar bunlar arasında farklı eğilimler bulunduğunu da bildirir. Anadolucu dergilerde, "meşrep" farkı denebilecek bir çeşitlilik dikkati çeker.

Yayın dünyasında, 1930'ların sonlarından başlayarak Anadolucu dergiler belirir. Bunların bazıları, hem etkin ve etkili hem de temsil gücü yüksek dergilerdir. Kronoloji izlenerek önceliğin *İnsan* dergisine verilmesi gerekir. Hilmi Ziya Ülken, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüpoğlu ve Muzaffer Şerif'in kurduğu ama Ülken'in yönettiği *İnsan* dergisi, 15 Nisan 1938-Ağustos 1943 tarihleri arasında İstanbul'da 25 sayı yayımlanmıştır. Hilmi Ziya Ülken'le akademi üzerinden ve bilimsel çalışmalarla ilişki içinde olduğu bilinen Nurettin Topçu, *İnsan*'da yer alabilirdi diye umulsa da dergide görünmez. Bu durumu, Ülken'in mesafeli tutumu da Topçu'nun tercihi de belirlemiş olabilir. *İnsan*, "Anadolucu" bir dergidir; "Hümanist Anadolucu" bir dergi. 1940'lardaki "hümanist" dergilerin farklı eğilimleri bulunmakla birlikte hepsinin Yunan kültür ve felsefesinde temellendiği bellidir. Topçu, Yunan'a dayandırılan veya onunla sabitlenen "Hümanist Anadolu" söylemli bir dergiyi kendine uzak bulmuş olsa gerektir.

Anadolucu bir diğer dergi, Mayıs 1942-Nisan 1944 tarihleri arasında24 sayı yayımlanan *Millet*'tir. Bu derginin söylemi, "Milliyetçi ve Halkçı Anadoluculuk" olarak belirir. Dergiyi Remzi Oğuz Arık ile Hüseyin Avni Göktürk çıkarır. Yazarları arasında da sosyoloji ve felsefe alanında Türkiye'nin o yıllarda yetişmiş akademisyenleri yer alır. Özellikle "saha araştırması"na bağlı sosyoloji çalışmasına önem veren Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Mümtaz Turhan gibi akademisyenler, bilimsel verileri, entelektüel bir bakışla yorumlamaya yönelir. Derginin "halkçı" tutumunu "köycülük" belirler.Dergide, köy kalkınması savunulur ve köycülüğün desteklenmesi gerektiği vurgulanır. Kaynaklanma noktasında halkta yaşadığı kabul edilen "millî" kültür öne çıkarıldığı için "hümanist söylemli dergiler"le tartışmaya girişilir. *Millet*'in köy kalkınması düşüncesinde Marksist söylemli dergilerle ters düştüğü gözlenir. Bu nedenle Marksist dergilerle gergin bir tartışma zemini oluşturulur. Bu kadar gergin olmamakla birlikte, Türkçü / Turancı dergilerle demesafeli bir ilişki geliştirilir. *Millet* kadrosu, Türkçü dergileri bazı konulara yaklaşımda uç olarak değerlendirir; sorunları rasyonel bir tabana oturmak üzere Anadolu'yu gerçekçi bir şekilde kavramaya çalışır. Derginin kadrosundaki bazı yazarların sonraki yıllarda *Hareket*'te görünecek olması, *Hareket* ile *Millet* arasında organik bir bağ kurma imkânı verir.

"Anadolu" vurgusuyla öne çıkan ve dikkat çeken bir başka dergi *Hep Bu Topraktan*'dır. Dergi, Anadolucu diğer dergilerden "Kemalist" söylemle ayrılır; bu nedenle onu, "Kemalist Anadolucu" bir yayın olarak değerlendirmek mümkündür. Avrupa'ya karşı tutumuyla

Hareket'in söylemine yaklaşan *Hep Bu Topraktan*, Nisan 1943-Eylül 1946 tarihleri arasında, dört yılda hacimli altı sayı yayımlanır. İlk sayıda kurucusu Vedat Nedim Tör, imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Kemal Zeki Gençosman olarak ilân edilir ama sonraki sayılarda dergi, Tör'ün çabasıyla varlık bulur. Tör, derginin adıyla aynı başlığı taşıyan ilk sayının ilk yazısındaki "[M]akina çağına ayak uydurmamıza engel bütün menfi şartları ortadan kaldırdığı için millî kurtuluş savaşımızın ve inkılâbımızın hayranıyız." sözüyle Cumhuriyet'e ve daha özelde Kemalizm'e bağlılığını öne çıkarır. "Türk Yeni doğuşu, güzel san'atlerin her dalında çiçeklenecektir" sözüyle bir *Türk Rönesansı* projesi çizen Tör, "güzeli ve faydalıyı mezceden yeni bir klasik" sözüyle de *Neoklasik* bir atılım önerir. *Hep Bu Topraktan*, Vedat Nedim Tör'ün belirlediği noktalarda ve dikkatlerle kurgulanmış bir dergidir. *Kadro* deneyimini yaşamış bir Cumhuriyet aydınının o deneyim içinde yer alan arkadaşlarından bazılarıyla giriştiği bu yeni hamle, coğrafyaya bağlı bir atılım olarak tasarlanır ve "Kemalist Anadolu" söylemiyle ayrışır.

Mistik Anadolu: *Hareket*

Söylemini coğrafya üzerinden kuran dergilerde de görünmeyen Nurettin Topçu, bir proje olarak kendi dergisini çıkarır. *Hareket* dergisini Anadolu *tabanlı/kaynaklı/söylemli* diğer dergilerden ayıran özellik, "mistik" renktir. *Hareket*, çıkışında "Mistik Anadolu" belirlemesiyle anlaşılabilecek bir dergidir. Bu özellik, derginin kesintilerle süren uzun ömründe hep korunmuştur.*Hareket*'in tutumunu belirginleştiren yazılara geçmeden somut bilgilerle bir belirlemede bulunmak gerekir.

Hareket, kesintili olarak yedi dönem yayımlanır. Şubat 1939-Kasım 1939'daki ilk döneminde yedi sayı çıkarılır. Aralık 1942-Mayıs 1943 tarihleri arasında yayımlanan beş sayılık toplam, derginin ikinci dönemidir. İlk dönemle ikinci dönem arasındaki benzer bir sürelik kesintiden sonra Mart 1947'de yayımlanan sayısı ile derginin üçüncü dönemi başlar ve Haziran 1949'da yayımlanan 28. sayı ile bu dönem de kapanır. Aralık 1952-Haziran 1953 arasında dergi yeniden yayın dünyasında görünür ve yedi sayı yayımlanır. Ocak 1966-Mart 1975 tarihleri arasındaki beşinci döneminde *Hareket* 111 sayı çıkarılır. Bu, derginin özel tarihinde nicelik bakımından önemli bir sayıdır. *Hareket*'in yayınının ivme kazandığı ve bu gösterge ile tutunduğu söylenebilecek dönemi, Nurettin Topçu'nun 1974'te ölümü ile duraklar. Topçu'nun ölümünden sonra *Hareket*, onun öğrencileri ve düşüncelerinin izleyenleri tarafından yayımlanır. Düzenli olmayan bir yayın akışı ile 1976-1977 yıllarında dört sayı çıkarılır. Bu ağır aksak altıncı yayın döneminin ardından 25 sayı yayımlandığı son dönemi gelir. Mart 1979-Mart 1982 tarihleri arasındaki bu son dönemi de hesaba katıldığında *Hareket*'in kırk üç yılda 187 sayı çıkarıldığı görülür.

Derginin ilk sayısındaki Nurettin Topçu imzalı "Rönesans Hareketleri"başlıklı yazı, çıkışı gerekçelendiren ve açıklayan bir manifesto olarak yorumlanabilir. Bu yazıda Topçu, Rönesans'ı insanlığın uyanışı olarak değerlendirir. Batı'nın bu uyanışla ilerlediğini fakat ardından gelen sınıf mücadeleleri sonrasında oluşan yapının bu uyanışın çok çok uzağına düştüğünü, bu yüzden Batı'dan insanlığı selamete ulaştıracak yeni bir görüşün doğmayacağını söyler. Bu yazıda, Türkçü / Turancı söylemi benimseyen ve milliyetçilik yorumunda Ziya Gökalp'in görüşlerine bağlı kalan çevre ile Topçu'nun milliyetçilik yorumunun ayrıştığı da fark edilir. Turancılık düşüncesi ve Türkiye dışındaki Türklere ilginin nasıl yorumlanacağı noktasında

Topçu'yu ve tavrını belirginleştiren şu sözü anmak gerekir:

> *"Yüzünün biçimi ve bedeninin yapısı benimkine benzemeyen, benim yaşadığım toprakları yetiştirmiş olmayan ve bu topraklarda yetişmeyen, benimle birlikte bu topraklara ve bu tarihe emeğini ve kanını vermeyen, benim dilimi konuşmayan, samimi olarak benim dileklerimi yaşatmayan, benim inandıklarıma hiç inanmayan insanlarla beraber ben bir millet olamam."* (s. 4.)

Bu sözdeki "millet olma"vurgusu, Topçu'nun düşünce sistemindeki anahtar kavramlardan birini belirginleştirdiği kadar coğrafyayla sabitlenen bir millet anlayışını göstermesi bakımından da önemlidir. *Hareket* dergisinin çıkış gerekçesini açıklayan yaklaşımlardan birini de şu sözlerde görürüz:

> *"Biz, Tanzimat'tan bugüne kadar Türk cemiyetinin yaptığı pek çok ve tezadlı tecrübelerden ders alarak, bu tecrübelerin her sahadaki neticelerini karşılaştırdıktan ve şarkla garba aynı dikkatli gözlerle baktıktan sonra kendimize dönmek ve böylelikle bulunan samimi bir milliyet mefkûresi içinde gençliği, demokrasinin yaşatıcı kuvvetlerimizi îlâya uğratan ilim, san'at ve ahlâk hareketleri yolunda fertlerin ve zümrelerin üstünde yaşayan hakikatlara muhteris kılacak bir derunî mücadeleye hazırlamak mecburiyetindeyiz." (s. 5-6.)*

Bu sözlerde, Batılılaşmanın bir sonuç getirmediğini ve Tanzimat'tan bu yana izlenen Batılılaşma biçimlerinde ısrar edilirse buradan bir çıkış sağlanamayacağını gösteren bir yaklaşım vardır. Ayrıca, *Hareket*'in Batılılaşma çabasının tersine kurgulanan bir dergi olduğu da bu sözlerden anlaşılmaktadır. Tanzimat'ın ilânından yüz sonra söylenen bu sözlerle aynı yıl *İnsan* dergisinde Tanzimat'ın imkânları ile Cumhuriyet'e ve rejime duyulan inanç arasında hayli açık bir mesafe bulunduğunu işaret eder. Bu da Nurettin Topçu'nun *İnsan* dergisinde neden yer al(a)madığı hakkında bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

Derginin ilk döneminde çok dar bir kadrosu vardır.Bu dar kadro içinde Mehmet Kaplan'ın ilk sayıda çıkan "Oğuzlar" başlıklı bir yazısı, *Hareket* dergisinde geliştirilen Anadolucu söylemin "milliyet" kabulünde Türklerin bulunduğu ve bunun da Oğuz Türkleri olarak sabitlendiğinin anlaşılması açısından dikkati çekicidir. Kaplan, yazısını,*"Tarihimizden çıkan netice açıktır: Bu memleketin bünyesini teşkil eden, zaferlerini kazanan, şerefini müdafaa ve muhafaza eden Anadolu'nun Oğuz (Türkmen) halkıdır."* (s. 21) cümlesiyle noktalar. Kaplan, devlet kurucu iradenin Oğuz Türklerinde olduğunu, devlet yönetiminde bu iradenin dışlandığı zamanlar devletin yıkılıp halkın perişan hâle düştüğünü ileri sürer. Yazıda "Türk-İslam" görüşünün vurgulanması da dikkat çekicidir.

Nurettin Topçu, derginin ilk sayısında hocası Maurice Blondel'in "Action" adlı kitabından özetleyerek yayımladığı "Hareket Felsefesi" adlı metinle *Hareket*'in duruşunu sabitler. Bu metinde "Hareket söylemi"nin "mesuliyet, hürriyet, şuur, ahlak, devlet, fert, cemiyet" gibi anahtar kavramlarının çoğu yer alır. Hürriyet düşüncesinin sorumlulukla bir arada anlamlı olduğu görüşü ileri sürülerek hareketi "niyet"in başlattığı ve bunun da bir "seçim"i zorunlu kıldığı belirtilir. "Mevcut"u aşma bilincinin öne çıkarılmasıyla "Hareket söylemi"nin mistik yönü belirginleşir. Şu sözler, bu bağlamda anılabilir:

> *"Hürriyet, bir hareketten sonra yeniden doğmaktır; bir yolun sonunda yeni bir yol*

> *almaktır, eşyayı değiştirmek ve kendi eliyle kendini değiştirmektir. Şekli yıkarak elde edilen ruhtan yeni bir şekil yapmaktır. Varlık hürdür, mutlak ve zarurî varlık veya put dediğimiz ve boynumuzu verdiğimiz yüksek varlık hareketin ortasındadır. Başında ve sonunda ben varım. Benden bana geçmek için bu varlığı katetmek lâzım. Hürriyet, bu zarurete uymaktır, onun ötesine geçmektir." (s. 27-28)*

Topçu'nun felsefesindeki anahtar kavramlardan "hürriyet" ve "mesuliyet"le ilgili görüşü çerçeveleyen düşünceleri içeren yukarıdaki sözlerde "mutlak varlık"ın *ortada* belirlenmesi / konumlandırılması, esas olanın insan diye sunulması ve insanın da mutlak varlığa gelip / ulaşıp yürüyüşünü ondan sonra da sürdürmesine yönelik yorum dikkat çekicidir. Topçu'nun önemli kavramlarından biri olan "ahlâk" da, "Hareket Felsefesi" başlıklı metinde önemli bir yer tutar. "Ahlâkî niyet ancak hareketle uzvî varlığımıza girer, kalbimizi çarptırır ve hayatını damarlarımıza akıtır." (s. 24) sözünde, hareket ile ahlâkın bir arada geliştiği vurgulanır.

İkinci sayının başyazısı olarak görünen "Asrımızın Hareket Adamları" da derginin çıkışını belirginleştirir. "Hareket Felsefesi" başlıklı yazıyla derginin *ne olmak istediği* açıklanırken "Asrımızın Hareket Adamları"nda derginin *ne olmayacağı* ilân edilir. Bu yazıda Nurettin Topçu, "fikir ve hareket" arasındaki gerilime yoğunlaşır; Avrupa'da sanayi devrimiyle "hareket adamları"nın öne çıktığını ileri sürer. Fakat bu, ona göre, hileli bir zaferdir ve "bu hareket insanlığın üzerine kâbus gibi çullanmıştır". Topçu, zamanın yeni bir "hareket adamı" ürettiğini belirtir ve bunu, "sahtekâr hareket adamı zihniyeti" olarak belirler. Bunların vasıflarını sıralayarak, oluşmuş zihniyetin işleyiş düzenini, mantığını ve amacını sorgular. "Sahtekâr hareket adamı"nın ilk özelliğini, "nazariyeden nefret etme" diye belirleyip bunun nasıl bir amaca matuf geliştirildiğini açıklar. Ona göre, *"Bunlar hiçbir fikrin doğruluğuna inanmazlar. Her büyük fikri tehzil etmesini bilirler. Bunlar fikir hayatının 'küçük düşürmesini bilen' burjuvalarıdır."* (s. 35) Topçu, "İzafiyet Teorisi"ni her şeyi yerinden eden bir "burjuva" zihniyeti olarak değerlendirir ve bu teorinin izinden giden bir düşünme biçiminin hayatı anlamsızlaştırdığını ileri sürer. Derginin 11. sayısındaki "Hakikat Düşmanı Üç Felsefe: Pozitivizm-Pragmatizm-Sosyolojizm" başlıklı yazısında, bu eğilim ve yönelişlerin "İzafiyet Teorisi"nden hız aldıklarını vurgular.

Nurettin Topçu, "basiret, tedbir, itidal" öneren "aldatılmış" tecrübelileri, *engelleyici akıl* denebilecek bir yerde konumlandırır ve harekete inananların onlardan yüz çevirmesi gerektiğini vurgular. Şunları söyler: *" 'Büyüklerin fena tecrübesi' yeni neslin cansız düşmesinde en kuvvetli âmil olmuştur. Biz bu tecrübeli nesli beğenmiyoruz. İradenin hür hareketlerinde meçhul tehlikeyi göze almak gibi bir tecrübesizliği tercih ediyoruz."* (s. 37) *"Sahtekâr hareket adamı"nın bir başka özelliğini "zorbalık" olarak belirler. Bu "zorba hareket adamları mes'uliyet tanımazlar, yalnız iş yaparlar. Hareketlerinden vicdanlarına dönecek sesi dinlemek istemezler."* (s. 37). Etrafında dalkavukların toplandığı bu zorbaların hatalarını yüzlerine vurmak için "pervasız" ve "cesur" olmak gerekir; bunlar yoksa "vicdanınız tehlikeye düşmüş demektir". Vicdanı uyandıran güç "mes'uliyet" bilincidir. Topçu şöyle der: *"Mes'uliyetin dile getirdiği, harekete geçirdiği insan, itidal ve basiret sahibi, hareketlerini tecrübeye mahkûm kılmış yüz binlerce insanın yapamadığı işi yaratacak insandır."* (s. 37) Tarihi kötüye kullanmada da "sahtekâr hareket adamları"nın usta olduğuna dikkat çekerek, *"Bizi hep fena misallerin tecrübeli adamı yapmak isteyen bu kurnaz ve maskeli mürebbiler seciyeleri devirmekte hep*

tarihin ve cemiyetin kılıcını kullandılar." (s. 38) der. Ona göre "sahtekâr hareket adamları", "hep şeniyetin [realite] mefkûrecileridir. Bunlar hâldeki kuvvetleri takdis etmesini severler. İstikbale ait tasavvurlar onlar için birer rüyadır." (s. 38) Topçu, "bütün vasıflarıyle asrın, devrin gidişini kavramış, tecrübeli, itidal ve basiret sahibi, uysal hareket adamından iğreniyoruz." (s. 38) dedikten sonra ideal kişiliği de şu sözlerle betimler: *"Bizim gönül verdiğimiz seciye, alemşumulmes'uliyetin harekete geçirdiği, hareketlerinde cüz'i ve hâle ait zaruretlerle menfaatleri geçen, tecrübesini muhafaza vasıtası siper değil mücadele için kılıç yapan samimi iman sahibi isyankâr vatandaşın seciyesidir." (s. 39)*

Derginin yine ikinci sayısındaki "Vatandaş Ahlâkı" başlıklı denemesinde Topçu, "zorba hareket adamları"nın maddî göstergeleri öne çıkararak asıl yaratıcı gücü inkâr ettiklerini savunur. "Hareket dini" tabirinin de kullanıldığı bu yazıda, mistik bir kabul belirir. *"Ruhların hareketine kıymet vermeyenler, hareketin toprak altındaki köklerini görmeyenlerdir. Bunlar her mefkûrenin düşmanı oldular."* (s. 49) sözüyle maddenin egemenliğine itiraz eder.

Derginin söylemini belirleyen "hareket felsefesi"nin anahtar kavramlarından biri de "adalet"tir. Topçu, "Vatandaş Ahlâkı" başlıklı yazısında "hareket dini"nin "adalet temeline dayan"dığını belirtir ve adaletin kişiye hem insan hem eşya hem de tabiat karşısında nasıl bir bilinç kazandırdığını açıklar. Burada Asya ile Avrupa'nın iki farklı zihniyet olarak belirginleştirilmesi dikkati çeker. Bu karşılaştırmadan Avrupa zihniyetinin kendini inkâra yönelmiş bir yok etme, tüketme davranışı geliştirdiği; bunun karşısındaki güçsüz Asya'nın her şeyle barışık yaşayışını hazırlayan zihniyetinin çaresiz bir hâlde bulunduğu anlaşılır. Şu sözlerde vurgulan da budur: *"Asya'nın ahlâkî medeniyeti, Avrupalının kaba vahşet kuvvetleriyle, tahrip ve istismar eden kuvvetleriyle ezilmiş, geriletilmiş, hüviyeti yok edilmek istenmiştir."* (s. 50) Topçu, bir "ahlâklı adam" tipolojisi çıkararak şunları söyler: *"Şu hâlde ahlâklı adam, ne kadar fedakâr nefisli, ne kadar kendinden geçmiş engin ruhlu olursa olsun, hareketlerinin hangi gaye için ve kim için olduğunu bilen insandır. Biz, ne için ve kim için çalıştığını bilen insan istiyoruz."* (s. 50) Ahlâklı insanın "âdil insan" olduğu görüşü, yazının bütününden çıkan sonuçtur.

Nurettin Topçu'nun kaleminden çıkan başyazılar, *Hareket*'in duruşunu somutlaştırır. Aslına bakılırsa derginin ilk iki döneminde sadece Topçu'nun felsefî bir önerme için gayretli bir biçimde çalıştığı fark edilir. Çeviri metinlerle de bu önermenin düşünsel akrabalıkları sezdirilir. Sonraki dönemlerde dergiye deneme ve makaleleriyle destekte bulunan bazı isimler, "Hareket felsefesi"nin bir çevre kazandığını belirginleştirir. Mehmet Kaplan, Cahit Okurer, Remzi Oğuz Arık, Lütfü Bornovalı ve Hilmi Ziya Ülken bu bağlamda anılması gereken isimlerdir. Bu aydınlar, 1950'ye gelirken yayımlanan *Millet* ve *Şadırvan* dergilerinde de bir arada görünür. Tekrara düşme riskine girerek bu dergilerin "Anadolucu" söylemle ayrıştığını vurgulamak gerekir.

Türk düşünce hayatının damar renklerinden birini gösteren *Hareket* dergisi, onu emeği, gayreti, azmi, fedakârlığı ile var eden Nurettin Topçu'nun "*Hareket*'in yapmak istediği iş, gecelerle örtülü gönüllere yaklaşan gündüz müjdesini getirmek oldu" cümlesinde vurguladığı gibi, bir ufuk sunmuştur. O ufkun genişliği, yeniden yayımlanarak güncellenen derginin sayfalarından izlenebilir.

Sanat, Gurbet ve Nurettin Topçu

Prof. Dr. Hilmi Uçan
Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektör Yardımcısı

"Kendimiz dışında nereye koştuysak gurbette kaldık"

'Bir eserin edebî değeri nedir? Ya da bir eseri edebî, sanat ürünü hâline getiren öge nedir?' sorusu eleştiri kuramlarının önemli bir sorusudur. Bir yemek kitabında yer alan bir yemek tanıtım yazısında bile estetik, edebî bir değer olabilir. Bu kitap bir yemeği o kadar güzel betimler ki okuyucu dil ile etki altına alınır, yemeği merak eder veya yemek ister; okunan, dinlenen bir şiir sevilir, eyleme geçilir. Edebiyat sanatı dil ile yapıldığına göre bir hitabede de bir gezi, bir düşünce yazısında da, hatta bir yemek kitabında da estetik bir yan, güzellikten bir özellik, edebî bir değer olabilir.

Bu özellikleriyle sanatın ve edebiyatın etkileyen, değiştiren, dönüştüren bir gücü vardır. İnsanlık dil ile edebiyat ile inandırılır, kandırılır, yönlendirilir. Bütün köklü değişimlerin öncesinde ve sonrasında kurucu ideolojiyi destekleyen bir dil, bir edebiyat vardır. Bu edebiyat kimi zaman doğal seyrini izler, kimi zaman da siparişlerle romanlar, şiirler yazdırılır, söylettirilir, güdümlü bir edebiyat oluşturulur. Tanzimat düşüncesi edebiyatla, dille kuruldu. Cumhuriyet ideolojisi de böyle bir güçle inşa edildi. *Yeşil Gece* siparişle yazıldı; *Çalı Kuşu*'nda devrimlerin seyrine göre değişiklikler yapıldı, siparişle şiirler üretildi, edebiyatla toplum mühendisliği yapıldı. Dikkatli bir okuyucu, dikkatli bir gözlemci sanatın, edebiyatın bu güç ve etkisini kolayca görebilir.

İslam'ın gelişi ile yaşanan büyük değişim de bir dille, Kur'an'ın diliyle, Hazret-i Muhammed Aleyhisselam'ın diliyle gerçekleştirilir. Mekkeli müşrikler Kur'an'ın dilini taklit etmeye çalıştılar, taklit edemediler. Peygamber Efendimizin dili, sözü daha etkilidir, başkalarının sözüne benzemez. Konuştuğu zaman vahiyle konuşur. Onun sözündeki içtenlik, güzellik ve estetik cahiliye insanlarını şekillendirdi.

Allah insanı ahsen-i takvim üzere yaratmıştır; en güzel kıvamda yaratmıştır. İnsanın yaratılışında, biçiminde de bir estetik, bir güzellik vardır. Sanat kelimesi ile Allah'ın isimlerinden olan 'Sânî' kelimesi aynı kökten türeyen kelimelerdir. Sanat; imalat, işçilik, hüner anlamlarını içerir. En büyük hüner sahibi, en güzel yaratıcı da Allah'tır. Sanat ürünü sıradan değil, sıra dışı üründür. Sanatçı da sıra dışıdır. Allah insanı en güzel şekilde sıra dışı bir yaratışla, kâmil bir biçimde yaratmıştır. Başka bir varlık insanı yaratamaz.

Kişinin, insanlığın da amacı nesnelerin, olay ve olguların, insan olmanın estetik boyutunu, olgun bir düşünce ve duyarlığı, kişisel olgunluğu yakalamak, kâmil bir insan hâline gelmektir. İslam sanat anlayışı da sanata bu gözle bakar; sanatı, hakikatin, bilgeliğin, özlü sözün

arayışı olarak düşünür. "Beni Rabbim terbiye etti, ne güzel terbiye etti" hadisindeki 'tahsin' kavramı 'hüsn', 'estetik', 'güzellik', 'edebiyat' anlamlarını içerir[1]. "Bir şeyin güzelliğini fark etmek ulaşabileceğimiz en yüksek noktadır. Renk sezgisi bile bireyin gelişiminde doğruyu ve yanlışı ayırt etme yeteneğinden daha önemlidir" (Wild: 2008, 127). Estetik ile ahlak bir insanın iki yüzüdür. Varlığın iki olmazsa olmaz şartıdır.

Çevresine ışık saçmış, olaylara yorum getirmiş, insan yetiştirmiş her öncü kişi de sanata bigâne kalmamıştır. Onların sözleri de başkalarından ayrılır, başkalarının sözlerinden farklıdır. Böyle kişilerin sözlerinde, yazılarında sanatsal bir yan, şiirsel bir duyarlık, bir içtenlik vardır. Nurettin Topçu'nun sözlerinin etkili olmasının, kendisinin ardıllarının olmasının nedeni de bu içtenliktir, estetik duyarlık ve ahlaktır.

Nurettin Topçu'da Gurbet Duygusu ve Sanat

Gurbet ve **sanat** kelimeleri arasında bir anlam yakınlığı vardır. Sanatta, gurbet anlamı vardır. Sanat, gurbet kavramını da kapsar. Sanat, sonradan yapılandır. 'Sun'î' ile 'sanat' sözcüğü aynı kökten türetilmiş sözcüklerdir. Sanat, yapmacıktır, taklittir, kurgudur. Bu durumda özgün olan, bir başka yerdedir. Sanatçı, eşyanın hakikatini, özgün olanı yakalamaya çalışan kişidir; özgün olandan ayrılığın hüznünü içinde hisseder, gurbeti kendi içinde yaşar. Varlık âleminin içinde değildir. Başkalarından ayrı, başkalarına garip, tuhaf gelebilen ayrıksı bir dünyası vardır, muhaliftir[2].

'Tanımak', 'bilmek'ten daha derin bir bilgiyi, sezilen bir hakikati içerir. Sanatçı sadece 'bilmek' değil, 'tanımak', eşyanın özünü, hakikati kavramak ister, kavrar ve bunu estetik bir biçim içinde sunar. Bu bağlamda 'arif', 'sanatçı' ve 'gurbet' kavramları arasında da bir akrabalık vardır. "Sanat, insanın yeryüzünde kendisini her zaman gurbette hissetmesidir" (Şeriati: 2008, 104). Sanatçı, bulunduğu yerde hiçbir zaman rahat değildir; bir ev sahibi kimliği yoktur onda. Tedirgindir, arayış içindedir. Sanatçı Allah'a yaklaştıkça dünyadan uzaklaşır, münzevileşir, yalnızlaşır.

Sanatı besleyen en önemli damar gurbet ve yalnızlık duygusudur. Sanatçı, mükemmeli, güzeli, doğruyu arayan kişidir ve yalnızdır. Nurettin Topçu da münzevidir, yalnızdır, çoğu zaman kendi içine kapanan bir insandır ve arayış içindedir. Başkalarıyla kurduğu ilişki çoğu zaman 'mesafeli' bir ilişkidir. Sanatçı, uzlet ve gurbet çeşmesinden su içer. Bu bağlamda düşündüğümüz zaman Nurettin Topçu gurbettedir ve sanatçı bir kişiliği vardır.

Nurettin Topçu için 'büyük bir şairdir', 'büyük bir öykü yazarıdır' vb. iddialar ileri sürecek değiliz. Sanatı bir söylem biçimi, dil ile oluşturulan bir söz sanatı olarak düşündüğümüzde

1 Bu hadisin bağlamında Hazret-i Ebubekir'in Hazret-i Peygamber Efendimize sorduğu şu soru vardır: "Ya Resulallah, biz bir babadanız; bir beldede yetiştik. Ama ben bakıyorum, Arapların türlü dilleriyle konuşuyorsun, anlamakta zorluk çekiyoruz, hatta çoğunu bilmiyoruz. Hakikaten ben de, Araplar içerisinde çok dolaştım; açık seçik net konuşkanlarını dinledim; ama böyle senden daha açık seçik, az öz ve net, bütünüyle manasını bildiren konuşanı görmedim ve ondan işitmedim. Kim seni edeplendirdi, yani güzel ahlak olan edep ilmini ve yerli yerinde güzel edebiyat ilmini kim sana öğretti?" (Daha geniş bilgi için bkz. İ.Çetin, Ta'lîm-i Asfiya, Dilara Yay. Isparta, s.72).

2 Bu konuda bkz. H.Uçan, "Yazınsal ürünlerde Biçim-İçerik Tartışmaları: Hakikat ve Paradoks Arasında Sanat", **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XII, Sayı:2, Aralık 2011.

Nurettin Topçu'nun yazdıklarının bir sanat değeri vardır. Düşünce yazıları, sözleri etkilidir, güzeldir, yazdıklarında estetik bir boyut vardır. Bir metnin edebî olması için mutlaka şiir, öykü veya roman olması gerekmez. Günümüz dilbilimi de bir metindeki yazınsallığı dilde arar; bir metni edebi kılan öğenin ne olduğunu bulmaya çalışır. Orhan Okay bir yazısında Nurettin Topçu'nun bütün yazılarının bir sanat ve edebiyat yazısı gibi okunabileceğini dile getirir, şöyle der: "*Topçu herhangi bir sanat alanıyla fiilen meşgul olmadığı için sanatkâr değilse bile, sanatkâr ruhlu bir insandı. Bu özelliğini dikkate alarak onun hemen bütün yazılarını aynı zamanda edebî bir metin olarak değerlendirmekte bir beis" (Okay: 2006, 333) yoktur.*

Nurettin Topçu'nun hangi eseri ele alınırsa alınsın okuyucu, onun coşkulu, içten, içli bir dili olduğunu hemen fark eder. Onun eserlerini okurken dertli, iç dünyasında bir gurbet, bir hasret duygusunu yaşayan bu duyguyu yazılarına yansıtan bir kalem ile karşı karşıya olduğunu hisseder.

Sanatçıda bir iç gözlem vardır. Başkalarına anlatsa da anlatmasa da, sözlerini şiire, öyküye çevirse de çevirmese de kendi iç dünyasında dillendirdiği övgüler, sövgüler, güzellikler, yargılar vardır. İç ve dış gözlem, sanatın iki ana sütunudur. İnsanın kendini tanıması, dış dünyayı kavramaya çalışması sanatın ana kulvarıdır. Nurettin Topçu iç dünyamızda derinleşmeyi ve bir dış tecrübeyi önerir. "Sanat gibi, ibadet gibi içimize kapanmanın bütün egzersizlerini yok edici bir mektep terbiyesi"nin (Topçu: 2005, 38) insanı, insanlığı kurtaramayacağını düşünür.

Nurettin Topçu sanatın niteliği ve çeşitli sanat dalları hakkında görüşlerini de açıklamıştır. Resim, heykel, musiki, edebiyat ilgilendiği sanat dalları arasındadır.Topçu, sanatı sonsuzluğa ulaşmak olarak anlar. Vahiy, peygamberlere gelir. İlham ise sanatçıya gelir. Her ikisi de Allah'ın bir lütfudur. Bu bağlamda din ile sanat arasında da bir ilişki vardır ve gerçek sanat, kişiyi Allah'a ulaştırır.

Nurettin Topçu için sanat bir fantezi, bir oyun, sanat ürünü de bir vehimler sistemi değildir. Ona göre Tanzimat'la, Servet-i Fünun ile gelen sanat anlayışı "gerçek bir duygu kısırlığı doğurmuştur. Yeni sanat diye ortaya konulan mecalsiz sistem, gençliğimizin kalp hastalığı ve sinir bozukluğu şeklinde" gözükmektedir. Topçu, sanatın "bir bilim, bir bilgi sistemi" olmadığına; bir ideal, bir irade, bir dava" olduğuna inanır (Topçu: 2014, 63). Divan edebiyatını, Servet-i Fünun yazarlarını kuyumculukla, müspet ilimlerle uğraşan insanlara benzetir; bunların ürünlerini de hakiki sanat olarak kabul etmez.

Nurettin Topçu sanatın bir ideal, bir dava, bir irade olduğunu düşünür. Ona göre sanat aşkından önce gelen bir aşk vardır. Sanatı doğuran sanat eserlerine şekil veren de bu ilk aşktır. Başka bir deyişle sanat iradesinin kaynağında iman vardır. Sanatçı, elle tutulanın, gözle görünenin ötesine geçmek ister. Sözgelimi, Mimar Sinan herkesin gördüğünden, düşündüğünden farklı bir estetik değer içinde bir cami yapmak ister. Şair, herkesin duyduklarından farklı bir duyarlıkla sözlerini ortaya koyar. Sanatçı 'müthiş' olanı, 'yüce' olanı yakalamaya, bu yakaladığını kelimelere, resme, tuvale yansıtmaya çalışır. Müthiş olanı yakalama arzusu sonuçta sanatçıyı, Yaratıcı'ya, Allah'a ulaştıracaktır.

Sanat, et-göz ile evrene, eşyaya, insana bakmak demek değildir. Sanat'ta basiret anlamı vardır. 'Et-göz ile görmek'te çıplak göz ile bakmak, 'görmek' anlamı varken, sanatçının bakışında bir basiret, bir feraset, bir içgörü vardır. Et-gözle evreni izleyen kişide çıkar öncelikli

bir görme vardır. Sanatçı ise çıkarını gözetmenin değil, hakikati yakalamanın peşindedir. Topçu da 'hakikat'i arar, hakikati yakalamak ister, böyle ulvi bir arayışın isyanını sergiler.

Salt akılcı kaygılar insanı hakikate ulaştıramaz. Sanat ürünü akılcı kaygılardan uzaklaşmanın sonucu doğan bir çalışmanın adıdır. Sanat her atılımında dinin kucağına atılmak ister. Sanatsal çalışmalarda doğruluk değil, güzellik ve hakikat aranır. Sanat, haşyetten ve hayretten doğar. Sonsuzluk duygusunda, doğumda, ölümde, gökyüzündeki boşlukta hem hayret vardır hem haşyet vardır. Fiziğin ötesini, metafiziği, et-gözün ötesinde hakikati görmek isteyen göz evrendeki en küçük zerrede bile bir hayrete düşebilir, Yaratıcı'nın azametini idrak edebilir. Böyle olunca her sanat ürünü sonuçta kişiyi Allah'a ulaştıracaktır.

Sanat, sonuçta bir hâl ilmidir. Kuramsal bilgi yetmez. Sanatı kelimeler hapishanesine sığdıramazsınız. Shakespeare bu nedenle 'ah kelimeler!'der. Sanat, kelimelerden oluşacak bir hapishaneye sığacak bir çalışma değildir. Sanat bir mucizedir; akılları aciz bırakan, insanı hayrete düşüren bir çalışmanın adıdır. Sanatçı ayrıntıda bütünü, birliği, vahdeti yakalayan kişidir. Sanatçı, vehminin peşinden giden değil, hakikati arayan, hakikati yakaladığı an ona teslim olan kişidir. Vehminin peşinde dolaşan insanın ve sanatçının sapkın bir putperestliğe düşeceği muhakkaktır. Şöyle bir tespiti var: *"Herkes, kendisine tapılmasını istiyor, zaferin heykeli olmak istiyor"* (Topçu: 1999, 89). Çağımızın en büyük hastalığı da budur. Hakperest olmayan putperest olur.

'Gerçek' ile 'hakikat' birbirinden farklı kavramlardır. Fransızcada da farklıdır. 'Réel', 'gerçek' demektir; 'Réalité' ise 'hakikat' demektir. Sözgelimi 'un personnage réel' denilirse, 'gerçek bir kişi, etiyle kemiği ile var olan bir kişi' kastedilir. Ya da 'une aventure réelle' denildiğinde, gerçekten olmuş bitmiş bir macera, bir olay kastedilir. Ama 'La réalité d'un fait' denildiğinde ise 'bir olayın görünen yanı değil, hakikati, özü, görünmeyen, perde arkasındaki aslı, özü kastedilir.

Gerçek sanatçı görünen eşya ile, gerçek ile değil, o eşyanın hakikati ile ilgilenir. Somut olan güneşi değil, ışığı, ışığın kendisini düşünür. Sanatçı, et-gözünü kapatıp, kalp gözünü açan kişidir. Sanatçının yaptıkları akademik kurallarla, determinist mantıkla açıklanamaz, anlamlandırılamaz. Anlamak daha çok 'réel' olanla, 'gerçek'le ilgilidir; hissetmek, tanımak ise 'hakikat'le, 'réalité' ilgili, kalple ilgili bir alandır. Hissetmek için 'anlama'yı aşmak, 'tanımak' gerekir. İrfan sözcüğünde de 'bilmek' değil 'tanımak' anlamı vardır. 'Nefsini tanıyan Rabbini tanır' hadis-i şerifindeki fiil, "a-re-fe" fiilidir. 'İrfan', 'tarif', 'itiraf', 'maarif', 'örf' sözcükleri de aynı kökten türetilmiş kelimelerdir. Bu sözcüklerin köken anlamlarında bilimsel bilgi ya da gözle görülen bir bilgi değil, tanımak, sezmek, eşyanın hakikatini kavramak anlamları vardır. Topçu da hakikati arayan, hakikati yakaladığını düşündüğü an mevcudu reddeden, 'isyan eden', isyan ahlakını öne çıkaran bir karaktere sahiptir. Çıkardığı *Hareket* dergisi de Cumhuriyet döneminin ilk muhalif dergisidir.

Öyleyse şöyle diyebilir miyiz? Sanatçı eşyayı bilmek değil, eşyanın hakikatini kavramak, tanımak ister. Başka bir deyişle sanatçı kişinin arif bir kimliği vardır. Nurettin Topçu'ya göre, "*tabiattan Tanrı'ya tırmanmak, hakikat yolculuğunun son çabasıdır. Çünkü tabiat, Allah'a ulaşmak için hilkate dayalı bir merdivendir"* (Topçu: 1999, 74). İtiraf da insanın dış sesi, görünen sesi değil iç sesidir. İtiraflarda bir içtenlik, bir samimiyet vardır. Nurettin Topçu'nun sesi de içtendir, samimidir.

Topçu insan olmayı, sevmeyi, dost olmakla eş tutar. Ona göre *"dostlukta sanki bir ruh ikiye bölünüp kendi yarımının karşısına geçiyor. Büyük insan ruhu, dostlukta bulunan ve dost arayan ruhtur. Hiç kimseyi sevmeyenlerin ruhunun varlığından şüphe edildiği gibi, herkesi aynı halde sevenlerin samimiyetinden de şüphe edilir"* (Topçu: 1999, 73). Herkesi aynı derecede sevmekte bir çıkarcılık, ikiyüzlülük vardır. Gurbetteki insan bazılarını çok sever, bazılarını daha az sever. Topçu da sevgisini derecelendirebilen insandır.

Necip Fazıl Kısakürek 'siz hayat süren leşler' der. Nurettin Topçu da cemiyet hayatında "insan denilen leşlerden pis kokular ve zehirleyici buğular" saçıldığını söyler. Bundan kurtulup "tek kurtarıcı olan Büyük Dost'a, Allah'a ulaşmak için" (Topçu: 1999, 74) dostluğa, Allah'ı sevenlerle dostluğa sarılmak gerekir. Nurettin Topçu'ya göre, bu dostluğa *"yalnız samimi ruhlarda, insan şahsiyetinin en yüksek basamaklarında rastlanır. (…) Arkadaşlık, akrabalık ve kardeşlik gibi uzvî veya tesadüfî yakınlıkların dostlukla alâkası yoktur. Bütün bunlar, ruhları esir eden cemiyet çemberlerinin, bayağı ve hayvanî menfaatler hesabına veya sadece bu yeryüzünde sürünmek isteyen hayatın hesabına kullandığı iğreti desteklerdir"* (Topçu: 1999, 72). O bu tanıma uygun bir dostluğu Abdülaziz Bekkine hazretlerinde bulur.

Gurbette ıstırap vardır. Yani bir yalnızlık, bir gariplik, bir tuhaflık, bir başkasına benzememe hâli vardır. İnsan için ıstırap bir mürebbi, bir münebbih işlevi de görebilir. İnsanın bir derdinin, bir idealinin olması gerekir. Birçok sanatçı, birçok bilge kişi, birçok filozof, ıstırabın insanı besleyen yanını gündeme getirmişlerdir. Nurettin Topçu da dertlidir. Istırabı, insanda kalbin varlığının işareti olarak görür. Istırap varsa ancak, insanda kalp vardır. Istırapta bir gurbetle birlikte, bir kavuşma, bir vuslat duygusu vardır. Hakikat, ıstırapla tanıdığımızdır. Bunlara, somut olanı aşamamış maddi bir akıl, metafizik spekülasyonlar da diyebilir. Ama şunu unutmamak lazım: Sadece fizik yetmiyor. İnsan olmanın, gerçeğe değil hakikate ulaşmanın yolu fiziğin ötesine geçmekten geçiyor.

Çileli, düşünen, sanatkâr, gurbette yaşayan bir insan portresi çizilse, Nurettin Topçu da böyle bir portrenin içinde yerini alır. Topçu, hayatta değerli olan hiçbir şeyin kolaylıkla elde edilemeyeceğine, bir emeğin, bir ıstırabın işin hamuruna karışması gerektiğini düşünür. Kolaylıkla ve bolca elde edilen hazların, insanın şuurunu uyuşturduğunu, kalbi harap ettiğini, iradenin engelleri ortadan kaldıracak gücünü yok ettiğine inanır. Hedonist bir tutum, sonunda insanı, sadece hazların peşinde koşan bir makineye dönüştürecektir.

Şöyle bir genelleme de yapsak, sanırım çok yanlış olmaz: İnsanoğlunun kurduğu medeniyetlerin, büyük hareketlerin temelinde bir gurbet, bir firkat, bir hicret duygusu, bir ıstırap vardır. Her büyük hareket bir hicret, bir gurbet, bir ıstırap sonunda doğmuştur. Allah Resulü Aleyhisselam hicret etmek zorunda kalır. Istırap ve gurbet, büyük sanatçıların yaratıcılıklarının özüdür, olmazsa olmazıdır. Düşünmek bir sancıdır. Düşünmeyen, eşyada, eşyaya sahip olmada mutluluğu arayan kişi geçici bir hazzı tadabilir ancak. İnsan önce ıstırap çeker, sonra düşünür. Çektiği ıstıraba göre düşüncesi değer kazanır. Büyük sanatçıların hamurunda da gurbet ve hüzün vardır.

Nurettin Topçu, bu dünyanın bir oyun ve eğlence olduğunun, bir gurbet mahşeri olduğunun farkındadır. "Gerçekte dünya bir oyun ve eğlencedir" gerçeğini bilen değil, hisseden kişidir. Ayette geçen "eğlence" sözcüğünün Arapçadaki karşılığı 'lehiv'dir. 'Lehiv', gündelik dilde

'emzik' anlamına gelmektedir. Müslüman bu emzikten kurtulup hakikate, gerçek lezzete ulaşmak için gurbete çıkan kişidir. Hırslı bir insan için servetten, devletten, şöhretten ayrılış da bir gurbettir. Hırslı insan bu ayrılığı, bu gurbeti içinde hisseder. Bunları talep etmeye devam ederse yanlış menzillere doğru yola çıkar. Nurettin Topçu'nun içinde yaşattığı gurbet, duyduğu hasret, kavuşmak istediği sevgili dünya değildir; yaşadığı gurbetin içeriğinde kendi değer yargıları vardır. Şöyle der: Gurbet, "kurtuluş, bizi oyalayan bir oyuncak olan servetten, devletten, ikbalden, ilimden, zevkten ve bol yaşamak iradesinden" (Topçu: 1999, 77) doğuyorsa, bu gurbet, gerçek ve doyurucu olamaz. Topçu, dünyanın bir 'emzik' olduğunu bilen kişidir.

İnsanın, yaşadığı yerde kendini evinde hissetmesi gerekir. Bu bir aidiyet duygusudur. İnsan iki yere ait olamaz, iki varlığa, iki ilaha, iki sevgiliye bağlanamaz. Ya evindedir ya da değildir. Çift pasaportlu yaşamak tereddütleri de beraberinde getirir. Bu bağlamda bizim edebiyatçılarımız, aydınlarımız evini arayan çift pasaportlu insanlardır. Kendilerini iki arada bir derede, gurbette hissederler, evlerine dönmeye çalışırlar. Yahya Kemal gurbettedir, eve dönmeye çalışır. Mehmet Akif gurbeti Mısır'da yaşar; Türkiye'ye ölmeye gelir, cesedini gurbetten kurtarmak için döner. Necip Fazıl öz yurdunda gariptir, gurbettedir. Sezai Karakoç kendi ülkesinde bir sürgünü yaşar; Sürgünler Ülkesinden Başkentler Başkentine dönmeye can atar. Bir ülkenin vatandaşı iseniz, o ülke sizden, başka birine ait olmanızı istemez. Savaşa çağrılırsanız o ülke için savaşa gitmeyi taahhüt edersiniz. Gurbet, insanın kendi evinden, kendi değerlerinden ayrılmasıdır. Aydın böyle bir gurbeti içinde yaşar. Başka bir deyişle aydın olmanın ilk şartı böyle bir gurbet duygusu ve harekettir.

Şimdi şu soruyu sormamız gerekir: Bizim gurbetteki hasretimiz neyedir? Neyin hasretini çekiyoruz?

Modern toplumda insanlar yeryüzünü artık Doğu/Batı, Kuzey/Güney diye ayırıyorlar. Kendimizi Batı'ya ait hissediyorsak, batılı gibi yaşıyorsak gurbet duygusu yoktur. Nurettin Topçu, Batı'yı iyi tanımasına rağmen kendini bu topraklara ait hisseden bir aydındır; Anadolu'dan söz eder. Kendini bir türlü batılı olarak kabul edemez. Arayış içinde olan aydınımıza 'kendimiz dışında nereye koştuysak gurbette kaldık' demesi bundandır. Müslüman'a bunalım değil hüzün yakışır. 'Bizi kırık kalplerde arayınız' diyen büyük önderimiz Peygamberimiz de hüzünlüdür. Çünkü asli vatanından, sevdiğinden ayrıdır, gurbettedir.

Var olan, dünyaya gelen düşünür; ontolojik sorgulamasını yapar ve 'hareket' eder. Nurettin Topçu da hakikati, hayrı, güzeli, güzelliği ve estetik olanı arar. Allah'a, kendine ve insana karşı samimi olmaya çalışır. Nurettin Topçu, bir sanatçı duyarlığıyla, dinin sadece görünen yüzünü değil, özünü, hakikatini kavramaya çalışır. Kabukta kalanları, gösteriş yapanları sevmez. Söylemeyi değil yaşamayı öncellikli bir ilke olarak koyar.

Nurettin Topçu için sanatın da düşüncenin de bir ahlakı vardır. Ahlak onun hayatındaki ana mihverdir, ahlak hayatın zıvanasıdır. Ahlak, inandığını yaşamaktır, tutarlı olmaktır. Bu bağlamda Ebu Cehil de bir ahlak abidesidir; inandığını yaşayan, yansıtan, inancını inatla sürdüren tutarlı bir kişidir. Zıvanasından çıkan bir sanat, bir düşünce de yabancıdır, eldir, ellerin düşüncesidir, gurbettir.

Nurettin Topçu felsefe öğrenimi gören bir kişidir. Felsefe ile tasavvuf, tasavvuf ile sanat birbiriyle örtüşmeyen alanlar olarak kabul edilir: Biri kalbin, diğeri aklın keşfi olarak düşünülür. Aslında bu kavramlar iç içedir, geçişgendir. İslam medeniyetinde 'akıl kalpte bir nurdur; hak ile batılı ayırt eder'. Aklı böyle kabul ettiğimiz zaman tasavvuf, felsefe ve sanat arasında bir çatışma olmaz.

İslam'ın Müslüman'da yanlış tezahürlerini sevmeyen Topçu, doğruyu gördüğü, hakikati yakaladığı zaman, bu hakikate teslim olabilecek sanatçı bir kişiliğe sahiptir. Kendi ifadesiyle kafasında bir yığın problem vardır ve kimseye güvenememektedir. Hasib Efendi, Mustafa Feyzi Efendi'den sonra Abdülaziz Bekkine hazretlerini tanır. Nurettin Topçu'nun asıl değişimi Abdülaziz Bekkine Hazretlerini tanıdıktan sonra olacaktır. Nurettin Topçu, Paris'te de bir gurbeti yaşamıştır; Paris'te ülkesinden ayrıdır. Ama Nurettin Topçu'nun asıl gurbeti Paris değildir. Abdülaziz Bekkine Hazretlerini tanıdıktan sonra gerçek bir gurbet duygusunu içinde yaşar. Paris'te değil, kendi ülkesinde kendini garip hisseder. Gurbetten kurtulmak için neler yapılması gerektiği konusunda daha ayrıntılı bir şekilde düşünmeye, öneriler sunmaya, düşüncelerini eyleme geçirmeye çalışır. Abdülaziz Bekkine hazretlerinin vefatından sonra yalnızlığını şöyle dile getirecektir: *"Onun bende şimdi muamma olan son bakışında melek masumluğu ile ilahi bir emir birleşmiş gibiydi. Hicab ile ihtarın bir bakışta böyle birleştiğini ömrümde görmemiştim. Peygamberane sakalının üstünde namütenahiye kolayca dalan mavi gözler de kapandıktan sonra sahipsiz kalmıştım"* (Topçu: 1959, 238). Nurettin Topçu'ya göre gurbetteki insan mahzundur, hüzünlüdür, gözü yaşlıdır. *"Gözyaşının üç yerde lezzetine doyulmaz: Vuslatta, mağfirette, merhamette"* (Topçu: 1999, 133) diyen Topçu kendi deyişiyle kalabalıklardan incinmeyen bir yalnızlığı, bir gurbeti içinde yaşar. 'Abdülaziz Bekkine hazretlerini tanımasaydım peygamberi anlayamazdım' diyen Topçu'nun birçok insanın yetişmesinde, doğruyu kavramasında emeği, alın teri vardır.

Nurettin Topçu'nun fikir çizgisinde, bugünden baktığımız zaman elbette eleştirilebilecek noktalar dile getirilebilir. Nurettin Topçu'yu benim gözümde değerli kılan en önemli yanı, birçok aydının iktidara dalkavukluk yaptığı bir dönemde *Hareket* dergisini çıkarması, gurbeti, isyanı, yalnızlığı estetik bir biçim içinde insanımıza yansıtması ve samimi olmasıdır.

Nurettin Topçu bir sanatçıdan çok düşünür kimliği ile öne çıkar. Düşüncelerini etkili, vurgulu, içten bir dille sunması onun duyarlı yanını ortaya koyar. Onun özdeyiş hâline gelmiş birçok sözü vardır: Bunlardan biri de "kendimiz dışında nereye koştuysak gurbette kaldık" sözüdür. *Yarınki Türkiye* 1975'li yıllarda birçok gencin düşünmesine, uyanışına vesile olan birkaç kitaptan biridir. Topçu; gurbet, hasret, estetik boyutu olan bir hareket insanı olarak özetlenebilir.

Kendi gurbetinde sabırlı, azimli, ama gösterişsiz, nümayişsiz çalışan bir gence hasrettir. Bunun için, böyle bir gencin yetişmesi için çalışır. Ahlaklı, tutarlı, alicenap bir gençliğe hasrettir. Hizmetinin karşılığını insanlardan beklemeyen; kolu, kalbi ve kafayı çalıştıran bir cemiyeti özler. İktisadımız ahlaksız kalmıştır. Topçu, "iktisadın bir din ve ahlaka bağlanmasına", "iktisadın, paranın bencil ellerde" değil, cömert ellerde olmasına (Topçu: 1997, 23) hasrettir. Maddeyi ruha karşı koyan İskender, Sezar, Napolyon ve Lenin'i, Ramses'i, Cengiz'i değil Sokrates'i, Pascal'ı, Yunus Emre'yi, Abdülaziz Bekkine hazretlerini, Hazret-i Muhammed'i örnek alan bir cemiyeti arzular.

İslam medeniyeti, "bütün emelleri Hakk'ın katındaki izzet ve şerefe bağlamak gerekir" (Çetin: 1993, 30) ilkesi üzerinde yükselir. Nurettin Topçu'nun şu özlemi ve ilkesi de çok anlamlıdır: "*Ahlaklı adam, ne kadar fedakâr nefesli, ne kadar kendinden geçmiş engin ruhlu ne kadar çalışkan olursa olsun, her şeyden önce hareketlerinin hangi gaye için ve kim için olduğunu bilen insandır" (*Topçu: 1997, 26). Bu ilkesiyle Nurettin Topçu, Protestan ahlakını reddeder.

Nurettin Topçu, zulme isyan eden, mazlum olarak yaşamaya razı olmayan bir entelektüelimizdir. Servet-i Fünun dönemindeki marazlı kişilikleri, bunalım satanları, cesaretsiz, imansız, bitik bir genci, hayaller içinde yaşayan Ahmet Cemilleri, umudunu kaybedenleri, 27 Mayısçıları, 'çalgıcılar'ı sevmez.

Nurettin Topçu kuşağı, Osmanlı bakiyesi toplumumuzun en karmaşık günlerini yaşayan bir kuşaktır. Büyük bir yangın yerine dönen, kafaların en karışık olduğu, Müslümanca düşünmenin, düşündüğünü ifade etmenin zorlaştığı, konuşulamayan/konuşturulmayan bir dönemde yaşamıştır. Bu nedenle birçok Müslüman düşünür ve sanatçı kendi düşüncelerini perdeleyerek, gizleyerek, eleyerek başka bir karşı çıkış diliyle ortaya koymuşlardır. Komünizmle Mücadele Derneği, Yeşilay ve benzeri yapılanmalar içinde; 'milliyetçilik', 'Türk'ün ruh kökü', 'İslam sosyalizmi' gibi kavramların ardında düşüncelerini, sancılarını dillendirmişlerdir. Böyle bir yöntemle, o günün itibar gören diline sığınarak kendilerine ait olmayan kavramlarla bir muhalefet oluşturmaya çalışmışlardır. Bunun o bağlamda kınanacak bir yanı da yoktur.

Bir aydında var olması gereken asıl öğe düşünce namusudur, muhalif bir kimliktir; değerlerinden ayrı yaşamanın hasretini, gurbeti içinde hissetmesidir; isyan ahlakıdır, söyleyeceğini örtük veya açık bir söylem biçimiyle bir şekilde dile getirmenin yolunu bulmak, derdini, düşüncesini, inancını davasını, içten sözlerle dillendirmektir. Bu özellikler de Nurettin Topçu'da vardır.

Nurettin Topçu "herkesin, çokluk resmine safiyane taptığını (…) kimsenin dilinden anlamadığını" (Topçu: 1999, 89), düşünür, kalabalıkları sevmez. Alçakgönüllü insan kendisini öne çıkarmaktan hoşlanmaz, vitrini sevmez, mahviyet içindedir, münzevidir. 'Mahvolduk' deriz. 'Mahviyet' kelimesinde 'yok olmak', 'silmek', 'silinmek' anlamı vardır. Nurettin Topçu bir mahviyet duygusuna sahiptir; vitrini sevmez, 'mahvolmak', silinmek, gözden kaybolmak ister. Gurbeti, yalnızlığı içinde hisseder. Bu duygularını da eserlerine yansıtır.

Nurettin Topçu, kendisi için söylenen "sosyalist bir Müslüman", "İslam sosyalisti", "güler yüzlü M. Ali Aybar" ve benzeri sıfatlarla öne çıkarılacak bir isim değildir. İslam ve Müslüman kelimeleri sıfat tamlamasını kabul etmez: Radikal İslam, ılımlı İslam, Sosyalist veya kapitalist İslam olmaz. İnsanlar iman, amel ve eylemleriyle, başka bir deyişle ahlakıyla, yaşadıklarıyla bir adlandırmaya, sınıflandırmaya tabi tutulabilir.

Samimi olmak, içten olmak, dürüst ve dosdoğru olmak ilk şarttır. Topçu da samimidir. Onun gülen resmine pek rastlanmaz. Nurettin Topçu denilince, akla ilk gelen kavramlar ilkeli bir duyarlık, bir gurbet, yalnızlık, mahviyet duygusu ve harekettir.

Kaynaklar

Çetin,İ.,*Ta'lim-i Asfiya*, Dilara Yay. Isparta, 2006.

Çetin, İ.,*Mufassal Medeni Ahlak*, Dilara Yay. Isparta, 1993.

Okay, O.,"Nurettin Topçu'nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı", *Hece* (Topçu Özel Sayısı), Ankara, Ocak 2006, Sayı:109.

Şeriati, Ali.,*Sanat,* Fecir Yay. Ankara, 2008.

Topçu, N.,*Var Olmak*, Dergâh Yay. İstanbul (3.Baskı), 1999.

Topçu, N.,*İslam ve İnsan/Mevlana ve Tasavvuf,* Dergâh Yay.(4.Basılış), İstanbul, 2005.

Topçu, N., *İradenin Davası, Devlet ve Demokrasi,* Dergâh Yay. İstanbul, 2014.

Topçu, N.,"Yıldırımın Huzurunda", *Taşralı*, Kurtulmuş Matbaası, İstanbul, 1959.

Topçu, N.,*Yarınki Türkiye,* Dergâh Yay. (4.Baskı), İstanbul, 1997.

Uçan, H.,"Yazınsal Ürünlerde Biçim-İçerik Tartışmaları. Hakikat ve Paradoks Arasında Sanat", *AKÜ, Sos.Bil.Der*. C.XII, Sayı:2, Aralık, 2011.

Wild, O.,*Sanatçı, Eleştirmen, Yalancı Katil (Estetik ve Etik Üzerine)*, İletişim Yay. İstanbul. 2008.

Nurettin Topçu'nun Aşk Romanı *Reha* ve Aşk Hikâyesi *Karayazı*

Dr. İbrahim Demirci
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Kurul Üyesi

Türkiye'de bir düşünce adamı olarak tanınan Nurettin Topçu (1909-1975) kurmaca metinler de kaleme almıştır.

Bunların ilki *Reha,* bir gençlik dönemi romanıdır. İki kısımdan oluşan eserin birinci kısmı 16 bölümdür ve 4 Eylül 1926 tarihinde yazılmaya başlanmıştır. 14 bölüm olan ikinci kısım ise 21 Mayıs 1936 tarihinde bitirilmiştir.

Nurettin Topçu, 17 yaşında yazmaya başladığı bu "aşk romanı"nı Paris'ten döndükten iki yıl sonra tamamlamış olmasına rağmen yayımlamamıştır. Eserin 1999 yılında okura ulaşmasını sağlayan Ezel Erverdi ile İsmail Kara, "Dergâh Yayınları" imzalı "Sunuş"un girişinde, "*sağlığında bunu bastırmak istemediğini, vefatından sonra ise basılabileceğini kendine has tebessüm ve mânalı tereddütlerle yakın talebelerine söylemiş*" olduğunu belirtmişlerdir (2014: 5)[1].

Anlatıcı kahraman Niyazi'nin *"Anadolu zaferinden sonra Ankara'ya gelmiştim."* (7)cümlesiyle başlayan roman, *"Affet, affet Reha! Ben ne yaptığımı bilmiyorum."* (146) cümlesiyle sona erer. Yazarın "İstiklâl Harbi, Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı" adlarıyla anılan hadiseye "Anadolu zaferi" adını vermiş olması dikkat çekicidir.

"*Mahzun, münzevi, içli bir çocuk*" (8) olan Niyazi, tanınmış bir avukatın kızı olan Sekine'ye tutulmuş, umduğu karşılığı bulamayınca İstanbul'u terk edip savaşa sığınmıştır: "*Mesut olmak için başkalarını düşünmek ve ızdırap çekmek lâzımmış.*" (12) Annesinin ölümünden sonra kendisine annelik eden teyzesinin dul bir paşa ile evlendiğini, paşanın sağ kalan tek oğlu olan Naci'nin Fransa'dan "ahlâksız, çapkın" döndüğünü, uslansın diye evlendirildiği Reha'dan bir kızı olduğunu ablasından öğrenen Niyazi, "*siyah hayaliyle çocuğuna doğru eğilen ince bir kadın*" (17) olan Reha'ya resmini görerek âşık olmuştur. Teyzesinin davetiyle İstanbul'a giden Niyazi, "*Kırık kalbindeki derdi herkesten saklayan yaralı kuş*" Reha'nın "*daldan dala sıçrayan sevinçli bir kuş*"a (26) döndüğünü görür, kalbinde ona karşı bir sevgiyi büyütür. Bu sevgide şehvetin, cinselliğin gölgesi bile yoktur. Reha'nın gözlerinin aydınlığında okuduğu anlam şudur: "*Biz ezelden beri beraber yaşayan vefakâr iki dost, iki kardeştik.*" (28)

Reha'nın küçük kızı Ümit'i çok seven ve onun tarafından sevilen Niyazi, duygularına denk düşen zengin bir tabiatın ortasında mutludur. Kızıltoprak, Çamlıca, Alemdağ, deniz, gök, bahçe, güneş, bulut… Romandaki ilginç ve renkli tabiat tasvirleri, özel bir incelemeyi hak edecek ayrıntılarla doludur: "*Aşağıda alabildiğine uzanan ova sıcak ve boğucu bir sis içinde*

1 Alıntılar *Reha*'nın 3. baskısından yapılmıştır. Yayına hazırlayanlar: Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014. Bundan sonra alıntı yapılırken sadece sayfa numaraları verilecektir.

idi. Gök, çatlayacak kalın bir cam gibi kızmıştı." (39) "*Karanlık sanki titreyerek ağaçların arasında dolaşıyor ve sessizce akıp uzaklaşıyordu.*" (43) "*Kızıl sular ve derin ufukların dumanları içinde bu donmuş deniz akşamı ney sesleri arasında dönüyor… Vapur, her tarafına ateşler saçılmış kızıl ve karanlık suların ortasında korkunç ve derin bir cezbe içinde kıvranarak dönüyordu.*" (44)

Ablasının Ankara'ya dönüşünden üç gün sonra Reha da kendi evine gider. "*Artık onsuz doğan sabahlar büsbütün solgun ve akşam, yollara matemle kanat geren akşam.*" (45)

Ablasının kendisine zengin, güzel, becerikli bir kız bulduğunu, derhâl Ankara'ya gelmesini bildiren mektubunu Reha'nın on dört yaşındaki kız kardeşi Pakize'ye okutan Niyazi, bu çağrıyı reddedecektir: "*Kalbini ve mukaddes ızdırabını basit zevklere değişenlere güleceğim ve sonradan görmüş dünyanın bütün sultanlarıyla saraylarına yalnızlığımın yetim kolyesini değişmeyeceğim abla!*" (47) Niyazi, Reha'ya ilân etmediği aşkını içinde bir "zehir" gibi taşımakta, çaresizlik içinde ağlamaktadır. "*Bu gece kimse duymadan, bu bağlandığım hissizliğin içinde, gidip kendimi bu karanlık sulara bırakmayı düşündüm.*" (51)

Sorumsuz kocasının felaketlere yol açan çapkınlığı ve nihayet alkolden kaynaklanan hastalığı, Reha'yı büsbütün donuklaştırmıştır; "*cansız bir mermer gibi*"dir (71). Niyazi, Pakize'ye verdiği söze rağmen Ankara'ya gitmeye, ablasının teklifine uymaya karar verir. Bu durum, Niyazi'yi dile dökülmemiş bir aşkla sevdiği anlaşılan Pakize'yi sarsar.

Romanın ikinci kısmı Ankara'da açılır. Niyazi, ablasına belki "*onuncu defa*" "*Hayır, hayır, olmaz!*" demektedir (77). Yine de sabun tüccarı, kayınpeder adayı Muzaffer Bey'in oğlunun düğününe gider. "*Orada hiç de istemediği halde zorla içtiği birkaç kadeh rakının tesiriyle*" (80) uyuşur, evlenmesi istenen Canan'ı kahramanımız şöyle değerlendirir: "*Bu muydu, bu muydu o kadın? Bu hiç tanımadığım kaba ve sahte, hoyrat ve şehevi kadın yüzü mü benim hayatıma karıştırılmak isteniyordu? Ben her halinde yapmacık ve düşkünlük, her halinde adi bir çapkınlık sezilen bu zengin kızının eline mi verilecektim?*" (80) Sonra hep dinleyen, hep susan Niyazi, "*karanlık ve tenha bir yerde kendi kendine titre*"yerek ağlar. Karanlıkta ince bir yağmur altında koşarken bir uçurum yanında durur. "*Kendimi aşağı atmayı mı düşünüyordum?*" (81) Başını bir sertliğe çarptığını, yüzüne sıcak bir şeyin yayıldığını duymuştur. Bir muhacir arabasında götürüldüğünü hatırlar. İki kişinin konuştuklarını işitir. Derin bir rahatlık içinde uyur. "*Sanki nurdan bir deniz içindeyim ve dalgaların yatağımda salınışlarını duyuyorum. (…) Sanki görülmez bir melek 'Korkma! Korkma!' diyor, Allah'a gidiyoruz.*'" (82) Rabbini yakınında hisseden kahraman, O'na seslenir, O'nu dinler. "*Rabbim, senin sesin, senin vahyin ruhuma nazil olduktan sonra yeryüzünde bana korku kalmayacak. Varlıkların korkunç ve şerir kuvvetleri bana dokunmayacak.*" (83) Kendisini kurtaran ve konuk eden arabacı ile mescide, yatsı namazına giderler. Niyazi, mescidde "*sarı abani sarıklı bir ihtiyar*"ın yüzünde "*mazinin en güzel ve en uzak, bana en yakın yüzü*" dediği "*baba*"sını görür. "*Gittikçe derinleşen bir yerde yürür gibi camiden çıkarken gizli ve çok iyi tanıdığı bir ses kulağına: "Kurtuldun oğlum, artık kurtuldun*" demektedir (89).

Ablasını hayal kırıklığına uğratan Niyazi, bir iş bulup Bursa'ya yerleşir. Olup bitenleri kendisinin iki vasfına bağlamaktadır: "*inat ve çocukluk*" (s. 91). Bir gün, Reha'nın kardeşinin oturduğu evden bir genç kızın, sonra da Reha'nın çıktığını görür, peşlerine düşer fakat yetişemez. Her gün oraya gider ve "*Büyük, taş evin siyah ve yüksek pencerelerinden bir hayalin*

*hemen belireceğini bek*ler." (93) Rüyasında gördüğü Reha, çılgınca bir neşe içinde "*Seninle beraber gideceğiz; ben seninle beraber oraya gideceğim!*" demiştir (94). Bursa'ya gelen Pakize ile görüşüp konuşan Niyazi, sanki onda Reha'dan bir şeyler bulmaktadır. Bir gece birlikte Setbaşı'nda musiki dinlemeye giderler. Sanki herkes ve her şey, "*daha uzakta, daha derinde, başka ve meçhul, uzak bir varlığı arıyor; kaybolan ve uzaklaşan, artık dönmeyecek bir şeyi gözlüyor*"dur (97). Pakize'nin üç gündür gelmemesi üzerine ablasının evine giden Niyazi, orada teyzesinin hastalandığını, Pakize'nin ertesi gün İstanbul'a gideceğini öğrenir. Niyazi, İstanbul'a giderken Pakize'ye eşlik edecektir. Ancak fırtına yüzünden Mudanya'da beklemek zorunda kalırlar. Reha Haydarpaşa'da onları karşılar. Sonra hastane manzaraları ve maceraları içinde Reha, pişman ve üzgün teyze, "*Beybaba*"sına seslenen ve cevap alamayan Ümit… "*Gece oluyordu. Mezar taşları boğuk bir sis içinde gözden kayboluyorlardı. Servilerin üstünden ve şimdi sade bulut ve boğucu bir dumandan ibaret görünen gökyüzünden yağmurla karışık sulu bir kar düşüyordu. O ağlıyordu.*" (111)

Niyazi, Reha'nın intihar edebileceğinden kuşkulanır. Gazetede gördükleri bir intihar haberindeki kadın, Reha'ya benzemektedir. Hasta teyze, gecenin bir vakti onları çağırır; kıbleye çevrilmeyi ve Kur'an okunmasını ister. Niyazi, Yasin okur. Kadın "*üç defa Kelime-i Şehadet getir*"ir. Başucunda ağlayan Reha ile Niyazi'yi teselli eder: "*Allah'ın huzuruna çıkıyorum; orada hepimiz kavuşacağız, ağlamayın!*" (115). Cenaze karlı bir günde defnedilir. Bir hafta sonra ziyaretine gittikleri Naci'nin daha da kötüleştiğini görürler. Teyzenin (üvey annesinin) ölümünü ona söylemezler. Bir gece Reha, odasının kapısı önünde bayılıp düşer. Bir aydan fazla süren hastalığı boyunca Niyazi, onun yanındadır. Bu arada Naci iyileşmiş, içkiden vazgeçişiyle Reha'yı sevindirmiştir. Neşe dolu günler, Niyazi'yi bir tür kapanışa ve katılığa götürür. "(Reha) *Mesut olmak lâzım geldiği halde ağlayan bir biçareye taaccüp ediyor. Sevinmek belki de onun hakkıdır.*" *Benim kıskançlığım, -evet her şeye rağmen için için bir kıskançlığın pençesinde yaşadığımı biliyorum-, belki de haksızdır.* (129-130) "*Daha merhametli olmak, daha fazla ızdırap yüklenmek lazım geldiğini anlıyorum. Ben zaaf içinde bunalıyorum. Halbuki her felâkete koşmak lâzım.*" (130)

Teyzesinin ölümünün elli ikinci günü camide okunan mevlidi "*kurtarıcı bir emrin ruhuna verdiği kuvvetle dinle*"yen Niyazi'nin şu cümlesi, romanda eksik bırakılmış veya anlatılmamış olayların bulunduğunu düşündürür: "*Vaktiyle hassas ve asil ruhlu sandığım Mürüvvet'in vurduğu darbeyi, kadınlığını bana bağışladıktan sonra evine dönmek için yol parası yokken istemekten utanan iffetsiz dedikleri bir kadını ruhumdan silerek bir yıl içinde bende yaşamak aşkını yenilemişti.*" (133) "Mürüvvet, romanın başında sözü edilen Sekine olabilir mi?" diye sormak zorunda kalırız.

Kendisiyle hesaplaşırken "*Ben her fenalığı yapabilirim.*" sonucuna ulaşan kahramanımız, intiharı düşünür: "*Evet intihar edeceğim. Bugüne kadar bu hareketin manâsızlığını, gülünçlüğünü biliyordum. Fakat şimdi bir solucan kadar kudreti olmayan varlıklar arasında yaşamanın bin kat daha gülünç, manasız olduğunu görüyorum. Zavallı cesedim! Bari seni de kaybolan hayatla beraber ortadan kaldırmak mümkün olsa…*" (134) Fakat bir kuş ve bir ağaç dalı Niyazi'yi hayata döndürür: "*Çünkü yaşamak tanıdığımız kuvvetlerle ölçülmez. Bir kudrete muhtaçtır.*" (135)

Ablası, Niyazi'ye Pakize ile evlenmesini teyzesinin vasiyet ettiğini, bu vasiyeti Reha'ya

ilettiğini bildirince Niyazi önce bu evliliği "*nispetsiz*" bulduğunu, sonra da "*evlenmek için aceleetme*"diğini söyler. O akşam "*neşeli bir aile kalabalığı içinde*" Niyazi, Naci'ye bakarken şöyle düşünür: "*Onun bu kadar ucuza satın aldığı bu hudutsuz saadet bir başkasında olsa acep ne yapardı? Bu adama dünyanın bütün saadeti verilmiş. Fakat bu o saadeti ne kayıtsızlıkla karşılıyor.*" (138) Kendi duygularını da tanımlamaya çalışan Niyazi, Reha'ya karşı uzaklık duygusuyla ilân-ı aşk etme seçeneği arasında gider gelir. Sonra onu nesneleştirir: "*Bu ne kadar başka kadınlara benziyor. Bembeyaz, dar bir alınla örtülü gözleri kıskandıran saadet dalgası arasında ince, şımarık bir burun kabarıyor. Narin, hassas bir deri yarım bir şehvet parıltısı çıkarıyor. Sonra mağrur bir çene. Zayıf bir şehvetle yarım bir zaferden yapılmış bu kadın yüzü mü, beni kurtaracaktı? Ondan iğreniyordum, onun zayıf ve kudretsiz varlığından iğreniyorum. (…) Reha'yı saçlarından tutup sürükleyeceğim. O, bir canavar elinde işkence ediliyor gibi bağıracak ve bana, pençelerini uzatan bir canavara bakar gibi korku, dehşet ve nefretle bakacak. Vücudumdaki yarasa beliriyor. Gözlerim bir yarasanın gözleri gibi kapanıyor. Beyaz etlerden yapılmış bir vücut kızıl şeritlerle, kan damlalarıyla yere yuvarlanıyor. Bir mazluma yapılan bu işkence bana ancak teselli sunuyor; ferahlıyorum.*" (140-141)

Niyazi, Reha'nın odasına geleceği hayalini kurar fakat o gelmez. Niyazi'ye göre aralarındaki aşk, "*bir aynada yüzümüzü görür gibi bili*"nen bir gerçektir. Durum buyken Pakize ile evlenmesinin istenmesi, "*sadaka gibi*" bir tekliftir ve "*bayağı bir kurnazlıktan başka bir şey*" değildir. Pakize'nin umutlandırılmasına üzülmektedir. Ona ablasını sevdiğini söyleyememiştir. Niyazi'nin bulduğu tek çözüm, kaçmak olur. İhtiyar Ömer Ağa'ya sabah alaca karanlıkta arabasını getirmesini söylemiştir. Gece bir veda mektubu yazar: "*Evinizden bugün gidiyorum.*" diye başlayan mektupta hem kendisini hem onları suçlayan ifadeler vardır. Son cümleleri şöyledir: "*İçinizde en günahkârınız olsam da en ruhsuz ben değilim. Niçin saklayayım: Ben burada feci, ezici, öldürücü bir aldanışa uğradım. Sizden iğreniyorum. Varlıklarınızdan uzaklaşmak istiyorum. Ve onun için evinizden, bulunduğunuz şehirden de böyle uzaklaşmaya karar verdim. Beni aramaya lüzum yok. Hiçbirinizin yüzünü görmek istemiyorum*". Bütün köşk uyurken evden ayrılan Niyazi'nin zihninden geçenler arasında Reha'nın onu aramak için arkasından gelmesi de vardır.

Niyazi'nin ve romanın son cümleleri şu olur: "*Affet, affet Reha! Ben ne yaptığımı bilmiyorum.*" (146)

Nurettin Topçu, düşünce ve duyarlık dünyasına ait pek çok unsurun nüvelerini barındıran bu romanı, a) teknik açıdan kusurlu gördüğü,

b) üzerinde yeniden çalışma ihtiyacını veya arzusunu hissetmediği

c) gençlik heyecanlarının öylece kalmasını daha doğru bulduğu için sağlığında kitaplaştırmamış olabilir.

Nurettin Topçu, *Reha* dışında da kurmaca metinler yazmıştır. *Taşralı* adıyla kitaplaştırdığı on dokuz hikâye, 1959 yılında basılmış, sonraki baskılarda bunlara dört hikâye daha eklenmiştir. Nisan 2013'te 6. baskısı yapılan *Taşralı*'nın en eski metni, 1939 yılında Hareket dergisinde Nizam Ahmed imzasıyla yayımladığı "Çalgıcılar" adlı hikâyedir. Öteki hikâyeler, 1952-1958 yılları arasında yayımlanmıştır. Ancak, kitaptaki son hikâye "Dağa İnen Nur"un altında "Eğin" 3 Eylül 1963 notunu görürüz.

Nurettin Topçu'nun en uzun hikâyesi "Karayazı" destansı bir aşk hikâyesidir (2013: 187-218)[2]. Hikâyenin anlatıcısı, Eğinli Kevser'dir. Yazar, ancak hikâyenin son bölümünde Kevser'in ölümünü anlatmak için söz alır.

Karayazı'da hem Kevser'in büyük aşkı hem de Eğin'in coğrafyası, doğal güzellikleri, kültürü, türküleri içli ve coşkun bir dille sergilenir.

"*İkimiz bir yılda doğmuşuz Kerim. Sen doğduğun zaman anam bana gebe imiş. Birkaç kurbanla kazanılmışım. Bir evin biricik kızı olmuşum. Büyük ağabeyim kemik hastalığından daha küçükken ölmüş. Öbür ağabeyim umumî harpte şehid oldu.*" diye söze başlayan Kevser, çocukluğundan beri Kerim'e tutkundur. Bibisinin oğlu Kerim için "*kardeşim olsa daha iyi idi*" demekte, onu görmediği günler tasalanmaktadır.

"*Bazı geceler ta yukarılardaki tepeleri çerçeveleyen koyu yeşil ağaç dallarının arasında parlayan ay, koyu yeşil perdenin arkasını tatlı bir kızıllığa bürürken sanki bana göz kırpardı. İşte o zamanlar ağlardım. Sanki sevinçten, sanki hicrandan, sanki sevdadan ağlardım. O esnada içimde doğan 'yarın bağda Kerim'i görürüm' düşüncesi, her akşam âdet edindiğim gözyaşlarıma merhem olurdu. Sabah erken gözlerimi açtığım zaman, bütün kuşların birden bahçeden gelen neş'eli ötüşleri, âdeta düğünümün davul zurnasıydı. Bu sesler hep birden 'Kalk, gel buraya, Kerim de gelecek!' der gibiydiler.*" (189) Ağaçlardan, derelerden, gölcüklerden, kuzulardan sevdasına yoldaşlar bulan Kevser'in gözü de gönlü de hep Kerim'dedir: "*Sen damda görünür, iner, çıkar, seslenirken benim ruhum şarkılarla, neş'elerle dolup taşardı. Bir akşam seni orada görmesem ne sıhhatim kalırdı ne neş'em. İşte böylece yıllar geçti. Yaşımız on beş olmuştu. Bir gün işittim ki seni İstanbul'a gönderiyorlar. Orada çalışıp adam olacakmışsın.*" (191)

Sevdiğini Giresun'da vapura götürecek kervanın ayrılışından sonra kimsenin bulunmadığı evlerinde yere serilip hıçkıra hıçkıra ağlayarak, kendinden geçen Kevser, gözlerini açtığında "*bir teselliye benzeyen şu sözler*"i tekrarlamaktadır:

> "*Bir kuş konmuş kanatlının*[3] *başına*
>
> *Merhamet et gözlerimin yaşına*
>
> *Vâdem yeter sana hasret ölürsem*
>
> *Dertli yazın mezarımın taşına.*"

Kerim, Eğin'den ayrılmadan iki gün önce Kevsergilin evine vedalaşmaya gelmiş,"*kimseye duyurmadan*" ona "*… İstanbul'a gidiyorum, ama çok kalmaz, gelirim.*" (191) demiştir. Bu söz sevdalı genç kız için bir teselli olmuştur. İstanbul'dan gelen ilk mektup okunurken yine onun "*çıkıp gelme*"sini gözlemektedir. Uzaklardan ona bakarak, "*şu sözü söyleyip söyleyip ağla*"maktadır (193):

> "*Her akşam her akşam çıkam yetmeye*[4]

2 Alıntılar, *Taşralı*'nın 6. baskısındandır. Yayına hazırlayanlar: Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013. Bundan sonra alıntı yapılırken sadece sayfa numaraları verilecektir.

3 Kitapta bu kelimeden sonra (kanatlı: iki kanatlı kapı) açıklaması bulunmaktadır. Parantez içinde verilen bu ve benzeri açıklamalar okumayı tökezletmektedir.

4 Metinde "yetme" kelimesini açıklamak için bir yıldız işareti konmuş fakat açıklama konmamıştır. *Derleme Sözlüğü*'ne

Kimseleri benim gibi etmeye

Elâ gözlerini sevdiğim ağam

Ahretimi dünyam gibi etmeye"

Kevser, Karayazı hikâyesi boyunca böyle on sekiz parça türkü söylemekte veya hatırlamaktadır. Bunların çoğu bazı birçok mısralarıyla Eğin yöresi türkülerini andırmaktadır. Ancak hepsinin türkülerden aynen alındığı söylenemez. Bu türkü sözlerinin ne kadarının yöre halkına ne kadarının yazara ait olduğu araştırılmayı beklemektedir.

Kimseye derdini açamayan Kevser "*tam üç sene*" Kerim'i bekler. Geceleri yıldızlarla, gündüzleri ağaçlarla dertleşmektedir. Anasıyla babası Kevser'i "*bir zengin çocuğuna nişanla*rlar. " Ağlar, sızlar, yalvarır; kâr etmez. Kevser, halasını görme bahanesiyle evden çıkıp Giresun'a gidecek bir kervana katılır. Kervanbaşı, uydurduğu yalana inanmaz ama altın hatırına inanmış görünür. Tam bir hafta süren yolculuk boyunca "*içerisinde umutlar eriyen bir rüyaya göm*ülmüş" (196) gibidir: "*O yolculukta ben dağlarla kucaklaştım, derelerle seviştim, rüzgârlarla koklaştım. Sanki her şeyle bir oldum. Sanki aradığıma kavuştum. hiçbir şeyle aramda ayrılık kalmadı. Ayrılık derdi aradan ayrıldı.*" (197)

Sekizinci gün Giresun'a yaklaşırken, peşindekilerin kervana yetişmekte olduğunu öğrenen Kevser, bindiği katırı koşturup kaçmaya çalışırken bir kayadan aşağı yuvarlanır, yaralanmıştır. Kendine geldiğinde yanındaki kayaya kanıyla şunları yazar:

"*Tabutumda örtmesinler yüzümü*

Hasret ölsem yummasınlar gözümü

Sağ yanımda bir pencere koysunlar

Nazlı yar geçerken görem yüzünü" (197).

Babasıyla dayısı ertesi sabah onu orada yarı cansız bulurlar, Eğin'e götürürler, evlendirirler. Kevser, kocası hakkında şöyle düşünür: "*O da bir adamdı işte. Zavallı bana ateş oldu. Yaklaşırken kaçardım, dokundukça yanardım. Ne o benden güldü, ne ben onu gördüm.*" (198) Çünkü o Kerim ile doludur. Fakat "*Koca hukukunu korumak hususunda köy kadınlarının hepsine üstün*"dür (199). Artık Kerim'i bekleme hakkı elinden alınmış gibidir. Birkaç yıl sonra onun askere gittiğini öğrenir. Ondan gelen mektupları dinlerken gözyaşı dökemeden ağlar. Bu arada iki çocuğu olmuştur. Kocası da "*para kazanmak bahanesiyle İstanbul'a gitmiş*"tir. "*Kanayan yaralarına sürülmüş birer merhem*" saydığı kızı ve oğlu için dualar eden Kevser, yedi yıl sonra, Kerim'in Eğin'e geleceği haberini alınca olağanüstü bir mutluluk duyar. Anacığına sarılırken, babasının elini öperken, çocuklarını bağrına basarken coşku içindedir. "*O gün benim nurumla dünya aydınlanmıştı.*" (203) diyen Kevser, Kerim ile karşılaşacakken olanları şöyle anlatır: "*Vücudumdan bir ateş kitlesi gözlerime hücum etti. Ruhumdan taşan yedi yıllık bir isyan, kırılmaz bir gurur dalgası halinde benliğimi sardı. O bütün gün seninle bir varlık halinde yaşayan ruhum, tam seninle karşılaşacağımız zaman, seni bırakıp göklere yükseldi. Evinizde seninle karşılaştığımız zaman, senin tırmanamayacağın yükseklerde idim ve ne yapsam*

göre yetme: tahtaboş, balkon, dam anlamlarına gelmektedir.

senin bulunduğun yeryüzüne inemiyordum. Bu ayrılıktaki saadeti, gururun, feragatın Allah'la birleştiren hazzını hiç tatmadınsa acırım sana Kerim. O anda sanki sen bana lâzım değildin artık." (204) "*Sonra bu gurur ve isyan ateşi sönmeye başlar*", yeniden ona teslim olur, sadece sitem etmek ister. İçindeki fırtına dindiği zaman yeniden yüreği sevgi ve minnettarlıkla dolar. Kerim'in gitme vakti yaklaştığında hastalanıp kalmasını dilemektedir. Fakat Kerim gitmiştir. Kevser'e onu düşünmek, hayaliyle konuşmak kalmıştır. Tipili bir kış günü geyik avına çıkan Kevser'in babası, kayadan yuvarlanıp ölmüştür. Halk arasında onun kızı yüzünden canına kıydığı söylenmektedir. Ana kız çalışıp çabalarken, büyük oğulun Çanakkale harbinde şehid olduğu haberi gelmiştir. Bir gece yangın evlerini yok etmiştir. Babasının ölümünden on yıl sonra annesini de kaybeden Kevser, bu kayıptan altı ay önce kızını karşı köye gelin göndermiştir. Oğlunu da babası İstanbul'a çağırmıştır. Orada bir zanaat öğrenen oğul askerliğini yapmış, evlenmiştir. Yaşı kırka yaklaşan Kevser, kocasının İstanbul'da kalp durmasından öldüğünü öğrenmiş, evinde yapayalnız kalmıştır. Artık onu "*Düğünlerde def çalıp türkü söylemeye*" götürmektedirler.

Herkes ona şaşarken o "*insanların sevdasız yaşayışlarına şaşıyor*"dur. Onu "*insafsızca sömüren canavar neş'e*"si insanlardan değil "*kuşlardan, ağaçlardan, akan sulardan, güneşten geliyor*"dur (210).

Kevser'in aşkı giderek Kerim'e bağlı olma sınırını aşıp bütün varlığa yayılmıştır: "*Var olan bir büyük nesnenin, bir büyük çehrenin, bir büyük varlığın vücudunda eriyordun. Benim seni bu ânlarda karşılayışımın zevkini, saadetini, sen erkeğim olsaydın bana dünyada veremezdin. Bunu, yaşanmamış kadınlığımla pek iyi hissediyordum. Bu ânlarda başkalarının bilmediği bir şeyin, yakalanmaz, anlatılmaz, lâkin hiçbir suretle inkâr edilmez bir şeyin yalnız benim için var olduğunu görüyordum. Ve pek iyi anlıyordum ki gerçekte hayat da o, murad da o, sen ben de o, devlet de odur. Bu gördüğüm şey, hayır göremeden sezdiğim şey, bir bakış, bir ümit, bir yol. Kurtarıcı bir şey."* (212).

Yetmiş beş yaşına eren Kevser, Kerim'in Eğin'e geleceğini işitince yine heyecanlanır; Kadıgölü deresini, Peğir'in koynundan fışkıran Çohmar suyunu, bülbüllerin yuvası olan İngozik suyunu, Hotar dağını, Kırkgöz'ü ve güzelliklerini anıp içlenir. Torun tosun sahibi, zengin Kerim'in geleceğini, kendisini göreceğini öğrenmiştir. Eline def verip onu zorla söyleten kızlara "*titreyen sesiyle karanlık bir kuyunun boğuk iniltisini*" tekrarlamıştır:

"*Derin derelerin serin köşesi*

Kırıldı gönlümün nâzik şişesi

Duydum ki olmuşsun Mısır paşası

Çağımda gelmedin neyleyim seni" (215).

Ertesi gün göreceği Kerim'i düşünürken çocukluk günlerine dönen Kevser'in "*yığın yığın sözler*"i vardır ama ona ancak şunu söylemeyi istemektedir:

"*Yazan kâtip kara yazmış yazımı*

Derdü gamdan açamadım gözümü

Kahpe felek güldürmedin yüzümü

Bahtı kara yazılmışım ağlarım

Korkuyorum ki onu da söyleyemeyeceğim de bunca yıllar derdime ortak olan bütün tabiat varlıklarını dile getirecek bir ağlayışla ağlayıp öyle öleceğim. Beni kabrime sen koy." (217).

Hikâyenin bundan sonrasını yazarın anlatımından okuruz. Soğuksu pınarının başında köy kızlarıyla geçirdiği bu yaz gününde Kevser Hala, "*Gözleri o uzaklardaki cennete dikilmiş olduğu halde, toprak altında meleyen bir âhunun titrek, mahzun sesiyle şunları mırıldan*"ır:

"*Bülbülüm konacak dalım da yoktur*

Çok cefa çekecek halim de yoktur

Şu viran dünyada bir kuru canım

Bir gün duyarsın ki bu can da yoktur" (217-218).

Hava karardı diyerek evine gitmek isteyen Kevser'e kızlardan biri refakat eder. Besmeleyle evine giren Kevser'in o gece ne rüyalar gördüğünü bilen yoktur. "*Sabah namazını damda, seherin serinliğinde kıl*"an Kevser, o gün Kerim geleceği için telaşlıdır. "*Ona yapacağı yemekleri geceden düşünmüştür*." Hikâye şöyle biter: "*Kırkcan'dan ekmek aldı. Sonra kilere koştu. Yere çömelerek elini tarhana çorbasına uzattı. Bütün vücudu yere serilip öylece orada uzandı, kaldı. Kevser Hala öldü.*" (218).

Bir gençlik romanı olan *Reha*'da aşk, onu yaşayan kahramanı yücelttiği kadar sarsar da. Niyazi, zaman zaman marazi diyebileceğimiz yorum ve davranışlarda bulunur. Oysa Nurettin Topçu'nun olgunluk dönemi (48 yaş) eserlerinden olan Karayazı'da aşk, geleneksel kültürümüzün -tasavvufu da içeren- anlayışını öne çıkarır. Hikâyenin âşık kahramanı Kevser, âdeta dişi bir Mecnun'dur. Aşk onu tabiatla, insanlıkla, Tanrı ile bütünleştiren bir etkendir.

Gerek *Reha*'da gerek *Karayazı*'da tabiat unsurları, kahramanların duyuş, düşünüş ve davranışlarına vesile ve zemin sağlamakta önemli bir yer tutar. Türkü sözleri ve mahallî kelimeleriyle Eğin folkloru açısından da önemli bir metin olan Karayazı'da dile getirilen büyük aşkın mahiyetini ve hususiyetlerini değerlendirmek isteyenler için Nurettin Topçu'nun "Aşkın Halleri" başlıklı yazısı kılavuzluk edebilir.

Hareket dergisinin Mayıs 1972 sayısında yayımlanan yazı, *Var Olmak*[5] kitabının "Düşünceler" bölümüne girmiştir.

"*Aşkın seli altında ruhta ne hesap kalır, ne menfaat fikri, ne de kin. Ölçüler, hesaplar ve plânlar aşk tufanında silinen tarla ve bahçe sınırları gibi, eriyip giderler."(42). "Aşkın hürriyetini kazanmak için aklın dizginlerinden sıyrılmak şarttır."* (44). "*Onun aklın ortaya koyduğu binbir sebeple açıklanamayan varlığı, kâinatın başlangıcında varlığı var kılan ilk kuvveti içimizde bulduğumuz zaman duyduğumuz sevinçtir. Aşk, varlığın kendi kendisini tanıması hâlidir.*" (45). "*Âşıkların ölümüne ağlarken asıl kendimize ağlıyoruz. Onlara için için imreniyoruz belki. Çünkü onlar, aşkın bayrağını hayatla ölümün tam sınırına diktiler.*

5 *Var Olmak*, Yayına hazırlayanlar: Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, 13. *bs*., İstanbul, 2015.

> *Burası cihad toprağı, ötesi fetih ülkesidir onlara. Bu gazânın destanı bu yanda okunuyor, fetihler asıl ötesindedir. Orada aşk ölümü yenmiştir; ölüm denen perdeyi kaldırmış, onun yerine zafer bayrağını çekmiştir.*" (46).

Aşkın Halleri'nden naklettiğimiz bu cümleler, Nurettin Topçu'nun düşünür kimliğiyle sanatçı kimliğinin birbiriyle çelişmediğini, bilakis birbirini desteklediğini ve bütünlediğini göstermektedir. O, maddeciliğin, çıkarcılığın, bireyciliğin öne çıktığı bir dünyada insanlığı aşkın ve aşkınlığın yüceltici yoluna çağırmakta; bu çağrısını çığırtkanlıktan uzak, içli, içten ve derinlikli bir dil ve anlatımla yapmaktadır.

Yarınki Türkiye Ne Zaman?

Fatih Gökdağ
Türkiye Yazarlar Birliği Genel Mali Sekreteri

Geçen sene/ay içinde TYB'nin organizasyonu İstanbul Büyükşehir Belediyesinin katkılarıyla "40 yıl Sonra Nurettin Topçu Bilgi Şöleni" gerçekleştirildi.

Ağırlıklı olarak muhtelif üniversitelerden akademisyenlerle diğer tebliğ sahibi konuşmacıların bulunduğu oturumlarda Nurettin Topçu'nun fikirleri farklı yönleri ele alınıp tahlil edilmeye çalışıldı. Umarız oturumlardaki zamanın kısıtlılığı nedeniyle tam sunulamayan tebliğler, bu tebliğlerin yayını ile bu eksiklik telafi edilmiş olur. Tabii Mustafa Kara'nın vecd halinde o çoskulu konuşması metne nasıl yansıyacak merak konusu.

Hoca hakkında daha önce yapılan benzer toplantılara göre, daha geniş bir düşünce yelpazesinde tebliğ ve konuşmaların bulunduğu bu bilgi şöleninde dikkat çeken başka bir husus da genç araştırmacıların/okuyucuların Nurettin Topçu fikriyatına olan ilgisi idi. Bu ilgide Hoca'nın kitaplarının doksanlı yıllarda külliyat halinde yeniden neşri, özellikle sağlığında basımına izin vermediği *İsyan Ahlâkı* kitabının ilk neşri'nin etkisini göz ardı edemeyiz.

Nurettin Topçu'nun, geçmiş yıllarda, özellikle 80 öncesi fikrî hayatımıza da yön veren aktüel siyasette, yerinin tayini kolay olmuyordu. Global stratejilerin etkisinde kimi zaman devlet merkezli ve yerli olmayan bu siyasi oluşumlarda Hoca'nın fikirlerinin etkili olması düşünülemezdi. Bu atmosferde yerli diyebileceğimiz siyasi hareket içinde bulunanlar ise Topçu'nun fikirlerine yakınlık duymakla birlikte, "dava"larının hayata yansıyan pratiklerinde bu fikirleri anlamlandırmada zorlandıkları ortadaydı. Hayatta oluşu, haksızlıklara karşı duruşu, bunu çoğu zaman yazıları, zaman zaman da kalabalıklar önünde ifade ederek paylamış olması anlaşılmasını kolaylaştırmış olsa da yinede dar bir çerçevede kaldığı bilinen bir husustu.

Yakın bir geçmişte, ANAP döneminde bürokratlık ta yapmış bir yazarımız kalabalık bir ortamda ve ayak üstü bana "Fikirleriniz iktidar oldu." dedi. O anda hem ortamın müsait olmaması hem de hayatımızı çevreleyen tartışma şehvetinden uzak durmayı tercih ederek sükût ettim. Bununla birlikte beni geçmişimle tanıyan bu şahsın "tasavvurunu" kendi kendime sormadan da edemedim. Hoca'yı sağlığında tanıyan ve Ezel Erverdi sayesinde yakınında bulunmuş son nesilden biri olduğumu biliyordu. Ayrıca bu yakınlığımın *Hareket, Dergâh ve Ülke*'de yer alan yazı ve fikirleri içerdiğini de. Ve zihnimdeki ilk soru, nasıl ve ne şekilde bu fikirler hayata geçmiş olabilirdi? Oldu.

Cumhuriyetin kurucu iradesinden sonra en uzun iktidarda olma özelliği taşıyan günümüz iktidarının siyasi düşüncesi ve uygulamaları ile özellikle Müslümanca yaşayışın üstündeki yasakları kaldırmış olmasının hayatı kolaylaştırıp huzur ve güven verdiği inkâr edilemez.

Bununla birlikte bugün her tarafta inşası süren birbirinin benzeri, estetik arayıştan uzak camiler hangi mektebin yetiştirdiği çocuklardan cemaat bulacak? Batının ortaya koyduğu prensiplerden oluşan müfredat programlarında gelinen son nokta kuantum mantığı idi. Bu programlarda bir insanlık idealinin, milliyet fikrinin, mesuliyet ahlâkının işaretlerini bulamasınız. Merhamet ve hürmet hiç görünmez ya da ruha hitap etmeyen pratik hayatın kuralları hâlindedir. Topçu'nun *Yarınki Türkiye*'sinde ifade ettiği gibi " Mektebin zihnimize soktuğu hurafeler ömrümüz boyunca bizi idare ediyor." Bu okullardan yüksek mühendisler, iyi ekonomistler, başarılı iş adamları yetişebilir. Ancak yine aynı eserin önsözünden devam edersek, "Yarınki Türkiye'nin kurucuları, yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve imanlı, lâkin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan, ruh cephesinin maden işçileri olacaklardır." İdealini nasıl benimseyecekler? Bu ifadelerle Yarınki Türkiye'nin gençleri üzerine yüklenen bu vazife için gerekecek şartları bir üstteki paragrafta bulabiliriz. " Siyaset, ticaret, şöhret ve muvaffakiyetlerle gündelik hareket endişelerinden çok uzaklarda çalışan, sanki hayatımızın mâverasında hazırlıklarını yapan bir hareket ordusunun fikir fedaileri bu davayı ancak başarabilir." Yarınki Türkiye'nin kurucularını hazırlayacak şartların ipuçları için kitabın sonraki sayfalarından devam edersek, "Rönesansımızın ilk ve ana kaynağı Kur'an olacaktır. Adlandırdığım üç ana dava insanın kâinatta yeri, hayatın kıymeti ve âkibetimiz davası, Allah'ın kitabında bizim için gerçekten hayrete değer bir hal tarzına ulaşmış bulunuyor. Üçüzlü hakikat olan ilim, sanat ve ahlâkın ondaki bu kökleri, ebedi yaşayacak hikmetler halindedir."

Yarınki Türkiye, Allah'ın iradesinin hayatımıza hükmettiği zamandır.

Öğrenci Nazarından Nurettin Topçu Okumaları

Osman Aydoğan
Öğrenci

Değerli büyüklerim, kıymetli hocalarım, sevgili misafirler hepinizi hürmetle ve muhabbetle selamlıyorum.

Vefatının 40. Yılında düzenlenen Nurettin Topçu'yu anma programına hepiniz hoş geldiniz. Öncelikle bu programı düzenleyen ve Nurettin Hoca'nın biraz daha anlaşılmasına vesile olacak Türkiye Yazarlar Birliği'ne ve programda emeği geçenlere teşekkür ediyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Ben hocalarımızdan farklı olarak Nurettin Topçu'nun fikriyatından çok üstadın eserleriyle nasıl tanıştığımı, Topçu felsefesinin bana ne hissettirdiğini ve bende ne gibi değişimler meydana getirdiğinden bahsedeceğim sizlere.

Fakat öncesinde Nurettin Topçu'nun eserleriyle tanışmama vesile olan okuma gruplarından biraz bahsetmek istiyorum.

Bizler yaklaşık 5 sene önce değerli büyüğümüz Prof. Dr. Sami Güçlü hocamız öncülüğünde 'Yazar Okuma' programına başladık. Amacımız hem bir yazarın bütün eserlerini okuyarak o yazarı tam olarak tanımak hem de ne iş yaparsak yapalım kültürlü birer birey olmaktı. Bu kapsamda şuana kadar Mustafa Kutlu, Tarık Buğra, Cengiz Aytmatov, Necip Fazıl, Nurettin Topçu, Sezai Karakoç, Mehmet Akif gibi isimler okuduk. Mehmet Akif okumalarına Milli Eğitim öğrencileri de dahil olarak okuma grupları 18 şehre yayıldı. Şuan 400'ün üzerinde öğrenciyle yaygın bir şekilde Mehmet Akif okumalarımız devam ediyor. Biraz geriye dönecek olursakNurettin Topçu'yu 2014 yılının Mayıs sonunda 5. Yazar olarak seçmiştik. Topçu'yu birkaç arkadaşımızın dışında tanıyan yoktu aramızda. Tanıyan arkadaşlar da çok geniş bir bilgiye sahip değillerdi. Açıkçası ben de öncesinde okuduğumuz 4 yazardan sonra Topçu'yu anlama konusunda bir zorluk çekeceğimi düşünmüyordum. Fakat durum hiç de beklediğim gibi olmadı. Dediğim gibi bu okumalara hikaye ve roman seviyesinde başladık. Temelden alarak birşeyler inşa edeceğimizi biliyorduk. Ancak Topçu okumalarının inşa edeceğimiz bu şeyin zirve noktası olacağını da tahmin etmiyorduk doğrusu. Nurettin Topçu okumaya başladıktan ve arkadaşlarla bunu kendi aramızda günlerce istişare ettikten sonra Topçu felsefesinin ne kadar derinlikli ve ufuk açıcı olduğunu anladık.

Tabi ki Topçu'nun eserlerini anlayabilmek için belli bir alt yapı gerektiği aşikardı. Biz bu alt yapıya sahip olmadığımız için Topçu'nun eserlerini idrak etmekte çok zorluklar yaşadık. Hatta Topçu'nun bir cümlesi üzerine saatlerce konuşup bir sonuca varamadığımız zamanlar oldu.

Fakat Topçu'nun kitaplarını anlamakta zorlandığımız gibi bir de bizi kendisine çeken yönleri vardı. Bunlardan biri kurduğu cümleler. Kendi felsefesini o kadar edebi bir dille ifade etmiş ki hayran olmamak elde değil doğrusu. Bu edebi dili Topçu'nun her kitabında gördüm ve neredeyse kurduğu her cümleye hayran oldum.

Topçu'nun kendine çeken yönlerinden biri de diğer okuduğumuz klasik İslamcı yazarlardan farklı bir konumda olmasıdır. Çünkü Topçu hem aktüaliteyle alakalı hem de medeniyetimizin ana hatlarını tayin edici felsefesi şuan tam da İslam dünyasının ihtiyacı olan bir dünya görüşüne sahip. Mesela en çok dikkatimi çeken düşüncesi; 'Yarınki Türkiye' kitabında bahsi geçen 'kendi medeniyetimizin bir İslam felsefesine ihtiyaç duyduğudur.' Yine aynı kitapta Topçu toplumları ikiye ayırır. Felsefe kuran toplumlar bir de kurulmuş felsefeleri okuyarak felsefe yaptığını sanan toplumlar. 'Kur'an Allah'ın kitabıdır, felsefe ise bizim onu düşünüş tarzımızdır.' der. Günümüz İslam dünyasının en büyük sorununun ise kendi düşünce sistemini kuramamasının olduğunu söyler.

Zannediyorum Topçu'nun düşüncelerinde benim en çok dikkatimi çeken ve hayran olduğum kısım burasıdır. Bu bahsettiğim kısmı okuduktan sonra Topçu'nun arzu ettiği Türkiye'de şuan ne gibi eksiklikler olduğunu da derinden hissettim.

Topçu'da dikkatimi çeken diğer bir yön ise onun Batı taklitçiliğine şiddetle karşı çıkmasıdır. Bildiğiniz gibi Topçu uzun yıllar Batıda kalmış, öğrenim görmüş ama Batıya hayranlık duymadan dönmüş nadir düşünürlerimizdendir. Orada kaldığı süre içerisinde Batı düşüncesini çok iyi öğrenmiş ve hayranlığa kapılmadan batı düşüncesinin ve orada gerçekleşen rönesansın eksiklerini tespit edip bizlere yol göstermiştir. Dediğim gibi Topçu bunu başarabilmiş nadir isimlerden biridir.

Bir başka hususa daha değinmek istiyorum. Bizler bu okuma gruplarına başlarken belli prensiplerle çıktık yola. Bunlardan biri 'çalışmayı karakter haline getirmek ve ibadet gibi görmekti.' Topçu'nun hayatını araştırırken onun 'ibadet abdestsiz yapılmaz' diyerek bütün derslerine abdestli girdiğini öğrendim. Topçu'nun bu yönü bizim düşüncemizle tam olarak aynı doğrultudaydı. Ayrıca eserlerinde mesuliyet duygusundan sık sık bahsediyor, kendi hayatında da bunun örneklerini sergiliyordu. Bu da bende Topçu'nun tutarlı olduğu hissini uyandırdı. Bugün belki de en çok ihtiyacımız olan 'söylem ve eylem' tutarlılığını Topçu'da yoğun bir şekilde hissettim doğrusu. Bu sayede bir de mesuliyetin ve gayretin önemini biraz daha kavramış olduk. Özetle Topçu okumaları bizim için hem zahmetli hem de çok faydalı oldu.

Bu okumaların sonunda 2015 yılı Şubat ayında Topçu'nun talebeleri ve onu okuyan öğrencilerle bir program yapma kararı aldık. Bu yöntem bizim için de bir ilk oldu. Böyle bir program yapma kararı aldığımız için hem çok sevindik hem de biraz çekindik doğrusu. Sevinmemizin sebebi, idrak etmekte çok zorlandığımız Topçu ve fikriyatını bizzat talebelerinden ve onu bizden daha iyi anlayan kişilerden dinleyecek olmamızdı. Çekinme sebebimiz de tam olarak anlayamadığımız Topçu'yu yine onun talebelerine anlatmak. Topçu'nun 6 kitabını belirleyip, o kitaplar üzerinden üstadı eksiklerle de olsa anlatmaya çalıştık. Sonrasında hocalarımız, hem bizim eksiklerimizi telafi edip hem de kafamızdaki soru işaretlerini cevapladılar. Böylelikle Topçu'yu anlama açısından çok verimli bir program geçirdik.

Ayrıca Mustafa Kök hocamızın programda 'biz de hala onu tam olarak anlayamıyoruz' demesi bizi biraz daha rahatlattı.

Başta da belirttiğim gibi Topçu okumak belli bir alt yapı gerektiriyordu. Bu konuda bizde çok eksiklik vardı. Bu da ister istemez 'Acaba Topçu, okuma listemizde biraz daha ileri sıralarda mı olmalı?' sorusunu gündemimize getirdi. Benim açımdan Topçu okumalarının tam da

vaktiydi. Bunun iki sebebi var. Birincisi 25 yaşında İsyan Ahlakı doktora tezini yazan genç bir entelektüeli bizim çok da ötelere atmamızın doğru olmadığı kanaatindeyim.

İkincisi ise biraz daha özel bir sebep. Tekrar belirtmek istiyorum, Topçu'yu anlamaya çalışmak çok zahmetli oldu. Ama anladığımız kadarıyla bile bize fikri açıdan çok katkı sağladı.

Ben Topçu'nun eserlerini okumaya başladığımda lisans eğitiminin son senesine girmiş bir öğrenciydim ve lisansüstü eğitime devam etmek istiyordum. Fakat bulunduğum alanın da bana uygun olmadığını düşünüyordum ve hangi alana yöneleceğim konusunda bir fikrim yoktu. Topçu okumalarından sonra asıl istediğim ve kendimi ifade edebileceğim alanı belirleyip o alana yöneldim. Şuan Sosyoloji bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. Doğru bir tercih yaptığım kanaatindeyim. Bu tercihte Nurettin Topçu okumalarının çok fazla katkısı var.

Eğer onun eserleriyle bir sene sonra tanışsaydım belki de yanlış bir kararla istemediğim bir bölümde devam edecektim. Yani Topçu benim karşıma tam vaktinde çıktı. Bana göre zamanlama gayet iyiydi. Anlayabilmek için verdiğimiz emeklerin karşılığını aldığımızı ve daha da alacağımızı düşünüyorum.

Üstat Nurettin Topçu'yu bu vesileyle bir kez daha minnet ve rahmetle anıyorum. Ayrıca Topçu'nun eserleriyle bizi tanıştıran, yıllardır bizim için emek veren, hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan değerli büyüğümüz ve hocamız sayın Sami Güçlü 'ye de teşekkürlerimi ve şükranlarımı arz ediyorum. Son olarak da Nurettin Topçu'nun bendeki karşılığı olarak yazdığım bir yazıyı da müsaadenizle sizinle paylaşmak istiyorum.

Cumhuriyet devrinin entelektüel bir çalışmasını yapsak, bu entelektüellerden bir kule inşa edip fikirlerine ve dünya görüşlerine göre yerleştirsek herhalde nereye koyacağımızı bilemeyeceğimiz ilk kişi Nurettin Topçu olurdu. İnşa ettiğimiz kulenin aklımıza gelebilecek her fikriyatın entelektüellerinden oluşan ayaklarına, bir puzzle'nın uyuşmaz bir parçası denk gelse herhalde Nurettin Topçu'nun özneliğinden daha iyi bir figür tahayyül edilemezdi. O gerek İslam felsefesi alanındaki özgün fikirleri, gerek dönemin popüler ideolojisi sosyalizme getirdiği bambaşka bir bakış açısı ve gerekse Anadolu'nun tüm ruhunu ifade ettiğine inandığı milliyetçilikle kategorize edilemez bir dehaydı. Yazının başında bahsettiğimiz kulenin, hangi ayağına koyacağımızı bilemediğimiz Topçu, illa bir yere konulmak isteniyorsa onu kulenin hakim yerine koymak zannediyorum yerli yerinde olurdu. Blondel'in hareket felsefesinden yola çıkan, onun Bergson tenkitleriyle sağlamasını yapan Topçu, bu felsefeyle yolun sonuna geldiğinde dağların tepelerini hallaç pamuğu gibi atan, erişilmez bulutları bir çırpıda dağıtan ve azametli göğü yarıp kendine yeni bir yol yapan Hallac-ı Mansur'la insanın Allah'a atılışını vecd ile tamamlıyordu.

Onu okumak demek sert ve düz bir zeminde iman etmek değil, yumuşaklık ve rahatlık barındıran bir ortamda yüce yaratıcının yansımalarıyla yüz yüze gelmek demekti. Herhangi bir gösterişe kapılmadan, tam bir huzur haliyle yaşayan Topçu'nun gösterdiği engin anlayışa kabul etmek gerekir ki bu toplumdan büyük bir karşılık gelmedi. Yavaş yavaş yağan bir bahar yağmurunun naif dokunuşlarla ıslattığı toprak gibi işlenmesi gereken insanlık aşk, vecd, hikmet, irfan ve sezgiyle kucaklanmayı beklerken umarsızca kenara atıldı. Onun baş davası olan İsyan Ahlakı eğer anlaşılsaydı, bahar yağmuruyla yumuşacık olan toprak, coşkun bir halle tohumları gövdesine alır ve karşılığında gökleri delip geçen bir aşk timsali yetiştirirdi.

Hatıralar ve Değerlendirmeler

Hatıralar

Ezel Erverdi
Dergah Yayınları Kurucusu

Ben kalabalık karşısında konuşmaya pek alışkın değilim, baştan affola...

"Marifet iltifata tâbidir. Müşterisiz mal zâidir." sözü günümüzde de çok hakim. Rahmetli Nurettin Bey bunun tam zıddına yaşayan, zamanında ve zeminindeki genel hakim görüşlerin dışında yazılar yazdı, fikirleri savundu. Bugüne kalan ve hatırlanması tesirleri manasında daha derin olan Kanlı Pazar, İslamı Sömüren Siyaset, Amerikan Vahşeti gibi yazılar gününde zemine göre çok uygun yazılar değildi. Ama bugün o yazıların ne kadar hakikat olduğu ortada, birinci söylemek istediğim buydu.

İkincisi Nurettin Bey'in yetişme ortamına baktığımız zaman çok özel bir şahıs, çok özel bir mektep, çok özel bir ortam görülmüyor. Bana göre kendi kendini yetiştirmiş böyle aydınlarımız var, hem de epeyce var. Topçu da kendi kendini yetiştirmiş, sorularına cevap aramış ve yurdun insanına ve belki de İslam dünyasına yarınları için faydalı şeyler söylemiş bir insandır.

Hoca hakkında çok şey söylenmiştir. Muarızlarından da taraftarlarından da onu arafta görenler, zemzeme katran karıştırdı diyenler, aklı karışık bir muzdariptir diyenler olmuştur. Devletçi anlayışına göre faşizmle eşitleyenler, dindarlık anlayışının temsilcisidir diyenler olmuştur.. Hitler ve Akif resmi nasıl yan yana durur? Gandhi sevgisi ile Hitler'in ne alakası var? gibi sorular sürekli zihinleri meşgul etmiştir. Parça parça bakıldığı zaman Nurettin Bey'de çok parça görülür. Onun esas vasfı muallimlikti, ben de lise de öğrencisiydim. Emin Abi'nin tabiriyle sınıfa ibadethaneye girer gibi girerdi, geç geldiği görülmemiştir. Hasta olduğu zaman da paltosuyla gelirdi. Muallimliği yani yeni tabirle öğretmenliği, hocalığı yalnız okulda değil topluma da yapmaya çalıştı. İrşâd eden idealist bir kişiydi, bir filozof diyenler de vardı. Hocanın hakikati arayan bir yönü vardı, muhakkak sanatkâr bir kişiliği yine söz konusuydu. Hikâyelerinde ve denemelerinde, gençliğinde yazdığı romanlarda da bu özellikleri ön plana çıkmıştır.

Ben 1959'da talebesi oldum. Vefatına kadar beraber geçirdiğimiz zaman içinde, dinin, hayatın bütün yönlerini kapsadığını kabul etti. Onun tasavvufa yönelmiş mümin bir kişi olmasından hareketle Mustafa Kara kardeşimiz onun derviş olduğunu yazdı. Onlar tabi daha iyi bilirler meslekleri icabı. Ben derviş diyemiyorum ama tasavvufa gönül vermiş bir mümin olduğunu yaşadım, gördüm.

Rahmetli 1962'de Fransa'ya giderken Orhan Abi'den 'İsyan Ahlakı'nı getirmesini istemişti. Orhan Abi orijinal ilk baskıdan iki tane kitap getirdi. Birini Fransızca bilen İsmail Hakkı Akın'a öbürünü de Orhan Akay'a imzalayıp verdi. "Ben öldükten sonra basarsınız, sekiz-on

sayfa tercüme edilecek kısmı var, bunu da İsmail Hakkı yapar." demişti. İçinde ne yazığını bilmiyorduk. Sağ olsun Mustafa Kök bunun yayınlanmasını, tercümesini bir arkadaşı aracılığıyla sağladı. Bunu unutamıyorum çünkü Orhan Abi de rahmetli İsmail Hakkı da Nurettin Bey'i seven insanlardı, onun için herhalde hiç karıştırmadılar. Bu da bizim nasıl bir toplumda nasıl yakın muhitlerde beraber olduğumuzu gösteren enteresan bir şey.

Bugün İsyan Ahlakı'nın gençlerin ilgi gösterdiği bir kitap olduğunu görmekteyim. Maarif Davası da Nurettin Bey'in çok önemli bir kitabı fakat bu kitabın zamanında pek dikkate alındığını zannetmiyorum. Onun maarif üzerine görüşlerinin temelinde Mümtaz Turhan ile rahmetli Samiha Ayverdi'nin maarifle ilgili görüşlerini ifade eden kitapları, yazıları vardı. Bence Maarif Davası üzerinde bu son senelerde yine bu yönde kımıldanışlar, arayışlar var. Nitekim bu, üstünde çok durulacak konulardan biri. Çünkü iktidarlar, yolu, barajı, elektriği, suyu sağlık hizmetlerini köylere getiriyorlar fakat maarif ve kültür sahasında pek bir şey yapılmadığını görüyoruz. Şu an maarifin hali de ortada. Onun için Maarif Davası'nın Türkiye için önemli olduğu ve ciddi bir şekilde ele alınması gerektiği kanaatindeyim.

Rahmetlinin medeniyet ve teknik hakkındaki görüşleri, demokrasi tahlilleri bugün ve yakın gelecek için oldukça önemlidir. Bizde batıcılık ile beraber gelen medeniyet, teknik hayranlığının sonradan muhafazakâr muhitlerin de çok büyük ilgisini çektiğini görmekteyim. Bunların da üzerinde durulması gereken şeyler olduğunu belirtmek isterim. Bu konuda Nurettin Bey'in milliyetçilik ve belki de en çok dikkati çeken Anadoluculuk fikirlerinin bu noktada önem teşkil ettiğini düşünmekteyim.

Biraz önce Marksizm'in bahsi geçti. Zamanında Marksist çevreler ile temasım olduğu için beni tenkit eder ve biraz da kuşku demesem bile onların tesirine mi giriyorsun diye tedirginlik duyardı. Marksizm'in çok derin tahlillerini ve tenkidini yapardı. Yazılarında bunlar çok görülmüyor.

Biraz önce arkadaşlarımız varoluşçuluk ile ilgili birkaç şey söylediler. Nurettin Bey'in varoluşçu tarafı, zannedersem yoktur. Var Olmak kitabına, ilk baskısını yaparken, o denemelerin şerhinde o günkü şartlarda öyle bir isim kondu. Çok da tutmuş, şu an gençlerin de okuduğu güzel bir denemeler bütünü.

Burada bir de şahsi bir şeyler söylemek istiyorum, tanıdığım arkadaşlar var burada. Bunların eserleri, kitapları var inşallah daha da olacak, kütüphaneleri olduğunu da bildiğim arkadaşlar var. Benim naçizane bu eser sahibi ve kütüphane sahibi arkadaşlardan bir ricam, bir isteğim var.Ölümün ne zaman geleceğini bilmiyoruz. Bu arkadaşlar kitaplarının ne olacağını, nasıl yayınlanacağını, kütüphanelerinin ne olacağını vasiyetlerine yazsınlar. Pek çok kütüphanenin, İsmail Hami Bey'inki de başta olmak üzere, sonra da eserlerin basılıp basılmama durumu bizi sıkıntıya soktu. Nurettin Beyde de yaşadık bunu. Onun için burada gördüğüm tanıdığım eser sahibi, kitap sahibi -inşallah adetleri daha da artar- ve kütüphane sahibi arkadaşlar lütfen evvelden kitaplarının kütüphanesinin akıbetini belirlesinler. En doğru iş herhalde kitaplarını sağlığında İSAM'a bağışlayarak rahmetli Orhan Şaik Bey yaptı. Selamlarımla.

Dr. **Emin IŞIK**

Hoca zeki bir insandı, matematiği de çok iyiydi. Sınıfın en iyi matematik bilenlerindendi. Zaten matematik bilmeyen felsefeci olamaz, çünkü felsefe soyut düşüncedir. Matematik de soyut düşünmektir; sayılar, rakamlar, formüller hep soyuttur. Fakat şimdi biz somut olduk, her şey somut oldu. Soyut kavramı neyse de somut kavramı hoşuma gitmiyor. Somut, bana somurtmak gibi geliyor. Eskiden müşahhas derdik, yine müşahhası kullanalım; somuttan daha güzel bir kelimedir.

Hoca Fransızcayı çok iyi bilen bir insan olduğu halde hayatı boyunca yazdığı kitaplarda ve makalelerde tek Fransızca kelime kullanmamıştır. Özellikle Milli Eğitimcilere söylüyorum, evet hiç kullanmamıştır. Hatta bir defasında bana telefon etti, ensal kelimesini kullanmak istediğini söyledi. Ensal, neslin çoğuludur; amelin çoğulunun a'mâl olması gibi. Hoca bu kelimeyi kullanmak istiyorum dediğinde nesiller deyiverin dedim. Nesiller deyince geriye doğru gidiyor, fakat ben gelecek nesilleri kastetmek istiyorum dedi. O zaman gelecek nesiller dersiniz dedim. Bu konuda anlaşamadık Hocayla, en sonunda Hocam siz bilirsiniz ben bu kelimenin hiç kullanıldığını zannetmiyorum dedim. Sonrasında hocanın ensal kelimesini kullandığını gördüm. Ondan önce Tevfik Fikret bir şiirinde kullanmış bu kelimeyi. Tevfik Fikret onu kullandı diye hoca artık onu Türkçe kabul etmiş ve kendisi de kullanmış. Bu kadar da hassastı. Dil, milletin namusudur, ona ihanet eden milletine ihanet etmiştir ve namussuzdur. Türkçesi varken başka bir dilin kelimesini kullanmak o dile ihanet etmektir. Bu dilin namusuna tecavüzdür.

Massignon da bizi dilimize, dinimize, kültürümüze, tarihi mirasımıza sahip çıkmadığımız için daha ilk tanışmasında Türk olduğunu öğrendiğinde hocayı azarlamış. Size hocanınMassignon ile tanışmasını anlatayım. Hoca Fransa'dayken, Kantokutan profesörün aynı zamanda büyük bir katedralin baş papazı olduğunu öğrenince teneffüste profesörün yanına gidip *"Siz bir katedralin baş papazıymışsınız ama burası devlet üniversitesi ve siz burada ders veriyorsunuz. Fransa gibi laikliğin yurdu olan bir memlekette siz nasıl devlet üniversitesinde resmi görev yaparsınız?"* diye sormuş. Profesör bu soruya cevaben *"Ben burada ayin icra etmiyorum, ders okutuyorum" demiş fakat bu cevap hocayı ikna etmeye yetmemiş. Daha sonra karşılıklı nezaket ölçüleri içerisinde diyalog devam ederken profesör hocaya nereli olduğunu sormuş, hoca da İstanbullu olduğunu söylemiş. Bunun üzerine profesör "Şimdi anladım. Siz laikliğe yeni geçtiniz, ben sana benim durumumu anlatamam, sen bunu anlayamazsın. Massignon sizin oraları iyi bilir, ben seni ona göndereyim o sana anlatsın."* diyerek hocayı Massignon'a yönlendirmiş. Massignonher pazar günü öğleden sonra evinde talebelerini kabul ettiğinden, hoca randevu almakla uğraşmadan kendisine gitmiş. Hocanın anlattığına göre içeri girdiğinde evde üç tane Arap genç varmış. Massignon bu gençlerle yarım saat kadar konuşmuş daha sonra dönüp hocaya kim olduğunu sorduğunda hoca profesörün kendisine vermiş olduğu kartı Masssignon'a uzatmış. Kartta "Bu Türk genciyle ilgilen" gibisinden ufak bir not yazıyormuş. Massignonnotu okuyunca açmış ağzını yummuş gözünü. Üç saat boyunca *"Siz ne kadar nankör bir milletsiniz. Tarihinizin kıymetini bilmiyorsunuz, medeniyetinizin kıymetini bilmiyorsunuz. Avrupa'yı taklit etmekle nereye varacağınızı zannediyorsunuz." gibisinden konuşarak hocayı haşlamış. Hoca kendini müdafaa için araya girmek istese de Massignon hararetli konuşmasına durmaksızın devam etmiş. Hocanın anlattığına göre bizim milletin ne*

nankörlüğü kalmış ne ahmaklığı… Konuşma esnasında hoca sapsarı kesilmiş. Kalkıp gideceği sırada Massignon hocaya sarılmış ve ''Kusura bakma, ben bir Türk bekliyordum sana tesadüf etti. Senin suçun yok. Haftaya pazar günü yine bekliyorum." demiş. Hocanın Massignon'la dostluğu böyle başlamış. Massignon daha önce Adnan Adıvar'dan Türkçe dersleri alıyormuş. Fakat hoca da ilerleyen dönemlerde ona Türkçe dersleri vermiş.

Hoca Türk eserlerini, Fransa'da Massignon'la yaptığı sohbetlerle anladığını söylerdi. Sonra döndüğü zaman Massignon'la mektuplaşmaları var. Keşke o mektuplar yayınlansa…

Bir gün Hocaya ''Hocam biz hür olduğumuz için sorumluyuz değil mi?" dedim. ''Hayır. sorumlu olduğumuz için hürüz." dedi. Evet insan sorumlu bir varlıktır, sorumluluğu olmayanın insanlığı yoktur. Hocanın ahlakı da dini de insanlığı da sorumluluk üzerine kuruludur. Hoca gerçekten sorumluluk abidesi bir insandır. Bize ne zaman geleceğini sorduğunda her zaman müsait olduğumuzu ne zaman isterse gelebileceğini söylerdik fakat o bunu kabul etmezdi. Her zaman gün ve saat isterdi. Hep anlaştığımız saatte gelirdi. Erken geldiğinde ise sokakta birkaç tur atar daha sonra zile basardı. Tıpkı Kant gibiydi. Hani insanlar saatlerini Kant'a göre ayarlarmış ya, Hoca sözünün eri olmakta Kant'tan daha ilerideydi. Adalete, hakka, hukuka saygılı olmakta Hz. Ömer'le (r.a.) aşağı yukarı beraberdi, dilim varmadığı için ileriydi diyemiyorum.

Hocayı böyle kitaplardan okumak, anlamak çok zordur. Kendisi de ''Beni herkes doğru anlayamaz, beni anlamak için bizzat sınıfta benim talebem olması lazım" demişti. Öğretmenlik hayatında da son derece ciddiydi. Dakikası dakikasına sınıfa girer, teneffüs zili çaldığında son cümleyi tamamlar sınıfı terk ederdi. ''Teneffüs çocukların hakkıdır, hakka riayet etmek gerekir" derdi. Hakkı hukuku bu kadar gözetirdi. Zaten kendi ahlak felsefesinde de en başta hak vardır, ondan sonra adalet gelir. Adaletin sağlanması için de üç tane prensip var; hürmet, merhamet ve hizmet. Adalet hizmetle tamamlanır. Hatta kendisinin şöyle bir sözü var: "Bir insanın büyüklüğünün ölçüsü, başkaları için çektiği acının büyüklüğü ile ölçülür."

Ben Aziz Efendiyi tanımasaydım Peygamber'imi anlamayacaktım derdi. Aziz Efendi, Zeyrek Camiinde imam olan derviş bir adam. Pazardan aldığı yünü ailesiyle birlikte eğirip çorap yaparak geçimini sağlıyor. O zaman imam maaşı da otuz iki liradır, çünkü babam da imamdı da oradan biliyorum. *"Bizim elimiz iş tutuyor, zaten camiinin evinde oturuyoruz. Hiç maaş almasak da namazı burada kıldırmak mecburiyetindeyiz. Bizden daha fakirleri varken bu para bize helal olmaz"* diyerek o aldığı otuz iki lirayı da hayatı boyunca kuruşu kuruşuna mahallenin fakirlerine dağıtıyor Aziz Efendi. İşte Hoca için insanlığın bir tek ölçüsü vardır; fedakarlık ve hizmet. Hoca budur, teşekkür ediyorum…

Değerlendirmeler

D. Mehmet Doğan

Değerli arkadaşlar üç gün süren gerçek bir bilgi şöleninin sonuna geldik. Üç gün içinde gerçekten çok değerli konuşmalar yapıldı, bildiriler sunuldu, farklı görüşler ortaya konuldu. Doğrusu bu etkinliğe bugüne kadar Nurettin Topçuyla ilgili yapılmış olan bütün faaliyetlerin en kâmili diyebiliriz. Elbette ki daha mükemmelleri yapılabilir ama bugüne kadar yapılanların içerisinde en olgunu, en mükemmeli bu faaliyet oldu. Biz ilk defa merhumu tam da onun unutulduğu bir dönemde, onuncu yılında yani otuz sene önce Ankara'da bir faaliyetle anmıştık. Topçu'nun kitaplarının yayımlanmadığı bir dönemdi. Bir hatırlatma yaptığımızı sanıyoruz o zaman, sonra da muhtelif, yuvarlak yıl dönümlerinde Topçu'yla ilgili faaliyetler yaptık. Hatta bir defasında Ankara'dan başladık. Devamında Yozgat, Sivas, Erzincan, Erzurum… Her uğradığımız yerde de oradaki gönüllü kuruluşlarla işbirliği yaparak Nurettin Topçu'yu anlatmıştık. Bu sene kırkıncı yıl dönümü. Gerçekten iki nesile yakın geçmiş bulunuyor aradan.

Topçu'nun sağlığında onunla ilgili bir takım sempatiler, antipatiler vardı. Bunlar da zamanla değişim geçirdi. Şimdi genç nesillerin Topçu'yu öğrenme konusunda bir isteklilik içinde olduklarını görüyoruz. Öncelikle şunu söyleyelim bu toplantı da çok sayıda akademisyen arkadaşımız genç, benim gibi Kurtuluş gibi aynı yaşta olanlar da var ama gençlere doğru bir eğilim hissediyoruz. Bu bize şunu gösteriyor: Topçu, akademik camianın artık tanıdığı, bildiği üzerinde düşündüğü bir isim haline geldi. Her ne kadar kendisi akademinin dışında tutuldu ise de o zamanki şartlar içinde sonradan ve şimdi bilhassa değerli hocalarımızın hem tez vererek Topçu ile ilgili çalışmalar yaptıkları hem kendilerinin yoğunlaştıkları bir isim oldu. Tabi böyle bir toplantının yapılması gerçekten şartların oluşturulmasına bağlı, belli şartların sağlanmasına bağlı öncelikli bir fikir, yani Topçu'nun anılmasıyla ilgili bir fikir oluşturmak önemliydi. Bunun için bir ilmi heyetimiz var. Bunlar genç akademisyen arkadaşlarımız; Musa Kazım Arıcan, Mustafa Orçan, İsmail ve Mustafa aynı zamanda hareket çevresinden, Recep Şentürk Medeniyetler İttifakı Enstitüsünün başkanı, Fatih Birgül Topçuyla ilgili bibliyografi çalışması olan, ilk cildi yayınlanan ve o ilk cildiyle göz dolduran akademisyen arkadaşımız. Tabi güçlü bir akademik sekretaryamız var, diyebiliriz ki bütün fikir alt yapısı çalışmalarını bu arkadaşlarımız yaptı. Muhammed Enes Kala başta olmak üzere, Bahattin Cizreli, Mustafa Kemal Sağlam, Nurseli Gamze Korkmaz. Bütün bu arkadaşlarımıza huzurlarınızda teşekkür ediyorum. Gerçekten bu faaliyetin mutfağında bulunanlar, bütün hazırlık çalışmalarını başarıyla yürütenler ve bu zengin muhtevayı bize sağlayanlar onlardır. Tertip heyeti, bu Yazarlar Birliği Merkezinde bulunan arkadaşlar dışında Topçuyla bir şekilde ilişkisi olan arkadaşların da bulunduğu, İstanbul şubemizin de temsil edildiği bir tertip heyetimiz var. Fatih Gökdağ, Muhsin Mete, Cahit Çollak gibi Topçu çevresinde bulunan veya o çevreyle irtibatları olan isimler de burada bulunuyor. Böyle bir yapının uygun olduğunu düşündük. En önemlisi birinci mekânımız Yenikapı Mevlihanesi yani Medeniyetler İttifakı Enstitüsü idi. Onun da bir sembolik açılış olmasını düşündük, yani hem Topçu'nun tasavvuf alakasıyla

bir bağ kurmak, hem de kabristan yakın olduğu için oradan çıkıp ziyarette bulunmak düşüncesinde olduk ve arkadaşlarımızın önemli kısmı bu vazifeyi de yerine getirmiş oldular.

Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi benim bildiğim otuzuncu yıla yaklaştı. İnşallah otuzuncu yılı gelince güzel kutlamalar yaparız. Tabi Yazarlar Birliği'nin İstanbui Şubesi'nde de birçok arkadaşımızın emeği geçti, bu günlere geldik. Bugünkü yönetimimiz de yüz ağartıcı faaliyetler yapıyor. Bu toplantının bu kalitede sürdürülmesinde de onların– Mahmut başta olmak üzere- hepsinin katksı var. Onlara da huzurlarınızda teşekkür ediyorum. Nurettin Topçu söz konusu olduğunda da onun çevresinde bulunmuş olan arkadaşların hepsini buraya davet ettik. Konuşma yapabilecek olanları konuşma yapmak için davet ettik, gelenler oldu gelmeyenler oldu. Gelenlere de gelmeyenlere de huzurlarınızda teşekkür ediyoruz. Allah hepsinden razı olsun. Gelenler sözlerini söylediler, aslında söylenmesi gereken şeyi zeminde müsait olduğu için söylemek icap ediyor. Bunu yerine getirenlere ayrıca teşekkür ediyorum. Hem Ezel Bey geldiler hem Emin Işık Bey geldiler burada konuştular. Tabi burada şunun altını çizmek lazım; Nurettin Topçu 1939'da dergiyi kendisi çıkardı, 1942'de kendisi çıkardı, ben 1947'den emin değilim. Yani Topçu var işin içinde ama derginin alt yapısı ile uğraşanlar olduğunu sanıyorum. 1952 dergisi Ankara'da çıkmıştır, Topçu sadece yazı yazmıştır ve ondan sonra Topçu'nun bir dergi çıkarmak gibi bir düşüncesinin olmadığı kanaatindeyim. İşte ona bu yolu,zemini hazırlayan isim Ezel Erverdi'dir.Tabi başka isimler de var ama asıl olarak Ezel Erverdi'nin ısrarı, takipçiliği, Hareketin son dönemi 1966 dönemi için çok belirleyici olmuştur.Topçu'nun kitaplarıda 1961 neşirlerinden sonra hem eski hem yeni kitapları da işte o yıllarda tekrar başlamış. Bütün Topçu külliyatı da zaman içinde böylece tamamlanmıştır ve tabiki bir de Dergah camiası var. Yayınlarıda bu Dergah üzerinden yapıldı. Son olarak derginin ilk üç döneminin basılı olarak sunulması – burada katılımcılara da takdim edildi, hediye edildi- tabi o dönemde dergilere ulaşmak çok zordu. Ben yıllarca önce o degileri muhtelif kütüphanelerden fotokopilerini çektirerek, bir kısmını da sağda solda bulduğum orijinal nüshalarını da katarak ciltlettirmiştim. Ama şimdi bu yeni takım gerçekten şanına layık olarak çoğaltılmış.

Efendim ben teşşekkür faslını tamamlayacağım. Bütün değerli katılımcı hocalara konuşmalarından ötürü teşekkür ediyorum. Biz Nurettin Topçu'nun takipçileri gelsin de hocayı övsün, şöyle muhteşem şöyle müstesna olduğunu anlatsınlar gibisinden bir faaliyet asla düşünmedik, böyle bir düşünce hiçbir zaman zihnimizde yer etmedi. Biz farklı düşünenleri de bu platformda konuşturmak istedik. Gelenlerin hepsi de sözlerini söylediler. Kimseye bir kısıtlama olmamıştır, kitap olarak yayımlanırken de elbette böyle olcaktır. İnşallah gecikmeden bu metinler derlenir. Çünkü tecrübeyle sabittir ki araya zaman girdikçe metinlerin derlenmesi güç oluyor. Ben hocalarımdan rica ediyorum bir an evvel metinlerini bildirilerini bize ulaşırsınlar kitap haline gelmesine yardımcı olsunlar ve süratle yayımlayalım. Mesela Ocak, Şubat gibi kitap çıksın. Burada konuşulanlar, gerçi yüzlerce de kişi hep takip etti baştan sona salonlar dolu oldu ama yüzlerce kişiye değil artık binlerce kişiye ulaşabilsin. Sözümü teşekkürle bitiriyorum, sağ olun var olun.

Prof. Dr. **Kurtuluş Kayalı**

Başında bana değerlendirme yapacağımı söylemediler dolayısıyla ben ne söyleyeceğimi çok fazla tasarlamadım. Tasarlamadığım için aklıma gelen birkaç şeyi söyleyeyim. Bildirilerin tamamına yakınını dinlemeye çalıştım, dinledim. Bir kısmı ilgimi çekti düşünce itibariyle, bir kısım konuşmalar çok güzeldi, konuşmalar çok güzel olduğu için konuşmaya takıldım ne söylediklerine pek fazla odaklanamadım. Mesela Hilmi Uçan'ın konuşması özellikle çok güzeldi, akıyordu, üslubuna takıldım söylediğine dikkat edemedim. Sonra genel olarak benim Mehmet Doğan gibi çok kamil olduğu konusunda bir kanaatim yok. Sebebi de şu; hikaye biraz siyasi odaklı çerçevede gelişti. Yani bu konuşmayı yapanlar siyaset üzerine biraz fazla odaklandılar, odaklanmasalar daha iyiydi. Siyasetle odaklaşırken de siyasetle hakikatten tam tekmil odaklaşılsa daha da iyi olurdu. Yani burada iki uçlu bir hikaye var o bakımdan söylüyorum. İnsanın kafasını siyasete gömmesi problemli bir şey bana göre. Onun dışında siyasetle uğraşırken insanın hatır gönül hikayesini savurması da bir başka problem. Hakikatte önemli olan hikaye Türkiye'deki düşünce adamlarının-ki bunların içine Nurettin Topçu'da çok net biçimde dahildir- farklılığını ortaya koymak önemli. Bizim düşünce adamlarımızın farklılığı da bu toplumdaki düşüncenin bereketini bu toplumdaki düşüncenin zenginliğini gösterir bir şey. Dolayısıyla farkları açıkça ortaya koymalıyız.

Bu farklılıklar karşılaştırmalarda bariz bir biçimde önem arz eder. Yani benim burada dinlerken en fazla ilgi duyduğum metinlerden biri Topçu ile Ali Şeriati'nin karşılaştırılması metni idi. Metin hakkında benim bir sürü itirazım var, onu da bir şekilde söylemeye çalıştım. Ama bu iki entelektüelin durduğu yerin farklılığı esas noktaydı. En ilginç bildirilerden birisi Asım Öz'ün bildirisiydi. Asım Öz de önemli bir şey söyledi. bir Garaudy Türkiye'de Topçu'dan çok daha etkili dedi. Garaudy Ali Şeriati'den de daha fazla etkili. Garaudy bizim milli yazarımız olmuş gibi. Çünkü komünist iken de Garaudy milli yazarımızdı, Müslüman olduktan sonra da mili yazarımızdı. Ama hiç kimsenin kafasıda Garaudy'nin komünistliği ile müsmanlığı arasındaki fikirlerinin tümden değişmesi söz konusu değil. Bunların bir biçimde karşılaştırılması ilginç bir şey. Özellikle Şeriati karşılaşırılması o bakımdan insanı tahrik eden bir bildiri. Dolayısıyla kalbinizi kırmış da olabilirim ama bunun hakkında methiyemi de eleştirel düşüncelerimi de söylemek durumundayım. İnsan problemli olduğu metinle çok daha fazla ilgileniyor doğal olarak.

Bir hikaye de köylülük üzerine. Aslında bu da önemli bir şey. Yine Türkiye'nin bütününe baktığımız zaman, o dönemdeki hikayeye baktığımız zaman mesele bir biçimde eğitim üzerinde, köylü üzerinde duruyor. O dönemin solcusu da sağcısı da her biri köylü üzerinde duruyor. Dolayısıyla burada Topçu'nun Köy enstütileri üzerine fikri ve o dönemdeki köycülerle uzlaşan noktaları, farklılaşan noktaları bariz bir biçimde bulunabilir. Daha fazla karşılaştırmalı metinlerle bu sempozyum olağanüstü yararlı ve etkili olabilir. Yani bu Topçu'yu daha geniş biçimde kavramamıza vesile olabilir, bunları düşünmemize sebep olabilir. Mehmet Doğan'ın da dediği gibi farklı farklı kişilerin gelmesi iyi bir şey, çünkü bu farklılık insanı düşünmeye sevkediyor. Bir de özellikle akademisyen olarak bizler bir toplantıya geleceğimiz zaman kendi konuşmamızı yaptıktan sonra hiçbir şey dinlemeyiz. Yani bu akademisyenlere has bir durum. Ama insan geldiği bir yerde yani görüntü olarak bile olsa hiç değilse dinler görünebilir. İnsanın kendini önemsemesi çok önemli bir şey, iyi bir şey, aynı zamanda biraz da tuhaf

bir şey. Şimdi ben burada bir şey öğrendim. Nasıl öğrendim?Konuşmacıların konuşmasıyla biraz tartışarak öğrendim.

Çok son somut olarak bir şey söyleyeyim; oturum başkanı demin müdahale etti, müdahalesi yerindeydi. Fakat temellendirme biçimi tam tekmil değildi gibi geliyor bana. Şimdi arkadaşın konuşması da çok iyiydi. Hakikaten çok iyiydi ama bir yanlışı vardı bana göre. -ben söz alacaktım ama süre bitti o zaman, burada söyleyeyim bu hikayeyi- İnsan Dergisi üzerine olan konuşmada sayın başkan yerinde bir şey yaptı. Adam Tarihi Maddeciliği Reddiye'yi yazmış sen İnsan Dergisi'ni Topçuyla bağlantılandırma dedi. Yani bütün hikaye insanların benzerlikleri değil farklılıkları üzerinde durmak. Aynı mekanda bulunan, aynı dergide bulunan, birbirlerine sürekli iltifat eden insanların bile dünyası değişik bir dünya; birbiriyle uyuşan bir dünya değil. Hatta Hareket Dergisi içindeki bir sürü insan da 70'li yıllardaki bir sürü insan da farklı yerlerde. Baktığınız zaman bizim düşünce adamlarımız açısından da bu hikaye böyle. Yani Hilmi Ziya'nın 1935 yılında ''Yirminci Asrın Filozofları" diye bir kitabı vardı. Bu kitabın en sonunda Lenin'in ''Materyalizm ve Ampiriokritisizim" kitabı geçer ve bu dünya felsefesinde bir doruktur der. Yani Hilmi Ziya o dönemde kendini tutamayıp Marx ve Engelsten daha öte bir şeye gelir. Dolayısıyla Topçu'nun o dönem de ondan bir üç yıl sonra Nisan 1938'de çıkan bir dergiye yanaşmak istememesi kadar doğal bir hikaye olabilemez. Çünkü o dönemde baktığımız zaman-arkadaş burada çok iyi detaylandırdı- Hilmi Ziya'nın bir başka hikayesi de var. O başka hikayede Hilmi Ziya, Muzaffer Şerif Başoğlu'nun ve Behice Boran'ın arkadaşını anlattığı 12 sayılı dergisinde de iki tane yazısı var. Hatta ondan öte İnsan Dergisi'nde Behice Boran'ın Yirminci Asırın Sosyolojisi diye bir yazısı var. Yani o dönem Hilmi Ziya'nın dönüşümünün başlamadığı bir dönem. Dolayısıyla Ezel Elverdi de çok hoş bir biçimde konuştu. Biz birtakım değişik insanlarla, Marksistlerle ilişki içindeyken –Kemal Tahir'i kast etti büyük ihtimal – hoca tedirgindi dedi. Yani hocanın o tarz bir farklı durumu var. Hilmi Ziya'daki hikaye daha sonra belli bir şeye geliyor. Bu benim söylediğim hikaye biraz malumatfuruşluk, biraz ukalalık olabilir. Ama aslında söylemeye çalıştığım hikaye şu, Anadoluculuk'un bir şekilini bellemişiz. Fakat Mehmet Doğan arkadaş da çok isabetli bir şekilde belirtti, bunların çeşit çeşit hali vardır. Tabi Sabahattin Eyüpoğlu'nun Anadoluculuğu farklı bir şey ama öbür Anadoluculuklar arasında da bariz bir fark var. Yani o çerçevede baktığımız zaman benim buradan edindiğim intiba bu Anadoluculuk lafını her şeyi kapsayacak her şeyi açıklayacak bir biçimde müteala etmenin yanlış olduğu. Çünkü bu insanların düşünce serüveninin, düşünce sürecinin çok daha farklı olduğu ortaya çıkıyor. Dolayısıyla bu Anadoluculuk hikayesinin ayrıntılı bir şekilde bizim entelektüellerimizde nasıl farklılaştığını yani benzer noktalar üzerinden daha çok farklılaşma noktaları üzerine odaklaşarak en iyi biçimde değerlendirmemiz gerekir diye düşünüyorum. Ve bu konuda yazılagelen şeylerin de, düşünülegelen şeylerin de böyle yuvarlak yaş dönemlerinde değil, zaman zaman tartışılması ortaya konulması gerekiyor. Bir sürü başka ilginç bulduğum önemli addettiğim metinler var ama başınızı ağrıtmamak ve bunu bu şekilde anlattığım gibi düzensiz bir biçimde anlatmamak için sözlerimi burada noktalıyorum.

Dr. **Mustafa Kök**

Tekrar merhaba değerli arkadaşlarım, dinleyiciler. Kurtuluş Kayalı hocamızın da söylediği gibi bana da önceden duyurulsa biraz notlara bakardık fakat baştan sona hoca gibi bende izledim, konunun genel hatlarına az çok vakıf oldum. Ben yine Mehmet Doğan kardeşimize, arkadaşımıza teşekkür ile başlamak istiyorum. Bir vefa örneği gösterdiği için İstanbul Yazarlar Birliği Şubesi'ne hassaten teşekkür ediyorum.

Evet, vazife ama vazifeyi de herkes yapmıyor. Vazifeye talip olmak, onun külfetini üstlenmek ayrı bir fedakârlık işi, teşekkür ediyorum bu gayretlerinden dolayı ve cumartesi pazar demeden gelen, bizatihi ilgili gençlere ve benim gibi genç olmayanlara teşekkür ediyorum. Mehmet Doğan Bey'in de söylediği gibi daha verimli, daha bereketli, daha kapsayıcı bir toplantı oldu. Bu toplantıların özellikle gençler için çok önemli olduğunu düşünmek lazım ve kalıcı, kayıtlı olması, kitaplara girmesi elbette çok önemli. Ocak Şubat veya Mart gibi kitap inşallah çıkar, böylece ilgilenip de gelemeyenler bundan istifade eder. Kurtuluş Hoca'nın söylediği gibi bizim çok değerli düşünürlerimiz, entelektüellerimiz, filozoflarımız var ama hakikaten hiçbirini layıkıyla tanımıyoruz, tanıtmıyoruz, emek vermiyoruz. Nurettin Topçu Dergah'ın ve Yazarlar Birliği Başkanının o çabalarıyla anılıyor şükür ki. Fakat şunu da belirtmek isterim, Ali Fuat Başgil hiç anılmıyor. Yazarlar Birliği bunu da düşünmeli. Ali Fuat Başgil gibi hem edip bir insan, hem ufuk adamı, hem dünya çapında donanımlı bir adam… Onun ''27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri" adlı kitabı Fransızca olarak yayınlanıyor. İsviçre'de ve Fransızca okuyan Avrupadaki bütün şehirlere dağıtılıyor. Adamlar bu nasıl dil diyorlar, yani harika bir Fransızca, bir Türk'ün Fransızcası nasıl bu kadar mükemmel oluyor, Fransa'da doktora yapmasının payı var heralde diyorlar ama her doktora yapan öyle yapamıyor.

Nurettin Topçu'nun biz mütevazı ölçülerde tercümesini yaptık, birçok insanın katkısı oldu, rahmetli İsmail Hakkı Akın'ın da katkısı oldu. Bir yazarın kendi tercümesi yayınlanmıyor, kendi tercümesinden düzeltmeler yapılıyor ne acıdır değil mi efendim. Ailesine bir şey demiyorum ben, Allah selamet versin ama bunlara kader diyoruz. Ben kaderci bir insan değilim ama mukadderat diye de bir şey var. İsmail Hakkı Akın bizden yedi sekiz yaş daha büyük idi Allah rahmet eylesin. Ali Fuat Başgil'in asistanı olacak gözüyle bakarlarmış rahmetliye ama 27 Mayıs gelince o da bir mukadderat gibi ama basiretsizliklerin ürünü, keşke gelmesiydi. Eğer siyasetçiler basiretli olsaydı ve o zamanın entelektüelleri o basireti paylaşsaydı 27 Mayıs diye bir belamız olmazdı, arkadan gelen bu belaların hiçbiri olmazdı. Türk demokrasisi bugün çok daha iyi bir yerde olurdu. Dolayısıyla İsmail Hakkı Akın asistanlık şansını kaybetmiş, tam akademisyen kafalı bir insan. İsmail Hakkı Akın hakkında mütevazı bir hatıra kitabı yayınlamıştım, o münasebetle Emet'e gittim. Öyle bir yerde bir Anadolu çocuğu, bir esnafın çocuğu kendi kendine inat etmiş Fransızca öğrenmiş ki onun hikayesini ben yazdım kitapta. Ben okurken kitabın orjinali de var, kendine de meğer imzalamış ben onu bilmiyorum, bana imzala da ver diyemedi çünkü hocanın ümidi İsmail Hakkı kalan beş altı sayfayı tamamlar da yayınlanır diye. Demek o emeği verememiş, bana hoca imzalamıştı diyemedi. Mustafa Bey "çok önemli bir iş yapmışsınız şu Fransızcanın güzelliğine bakın ben iddia ediyorum ki dedi Fransız birinin yaptığı felsefe tezi bu kadar güzel bir Fransızcaya sahip değildir" dedi. Hasılı bu insanlar anılmalı. Ali Fuat Başgil öylesine Fransızcasıyla da müthiş bir donanım sahibi bir adam, kitaplarını bugün Boğaziçi basıyormuş. Yani bunun gibi isimler çok. Onu

Peyami Safa'yı, Remzi Oğuz Arık'ı… Bunları tanımazsak, tanıtmazsak neyimiz var? Kitaplar var ama eğer Dergah Yayınları olmasa bu kitaplar sistematik olarak bir emek mahsulü olarak yayınlanmasa Ezel Elverdi ve İsmail Kara emek verip bunları yayınlamasaydı şu toplantılar yapılamazdı, şu bildiriler verilemezdi. Kurtuluş Kayalı Hoca nerden tanıyacaktı Nurettin Topçu'yu? Merak eder bir kitabını bulurdu ama bütün külliyat böylece basıldı. En son bildirilerden bir arkadaşımız Mehmet Can Doğan'ı ben yeni tanıdım, güzel bir bildiriydi. Mühtiş bir şekilde bu dergileri ortaya koymuş harika tebrik ediyorum. İnşallah yararlanacağız yayınlanınca.

Ali Osman Beyde Braudel etkisini konu edindi doktorasının yarısı dolayısıyla bir bakıma, hoca etik kullanımına moral der. Moralle etik arasında ne fark var? İkisi de felsefi ahlaktır ama burada Turan Koç hocanın bulunması çok isabetli efendim. Etik, salt akıl ahlakıdır, felsefidir, hocanın aradığı o değil. Morali kullanıyor çünkü moral, sadece aklın ürünü ahlak değildir. Manevi derinliği olan ahlaktır ve hoca bilerek onu seçmiştir. Etik kavramını orada Hilmi Ziya'nın Ethica'sını eleştiri mahiyetinde kullanır. Benim yaptığım bu iş etik demez hatta psikolojik bir tetkiktir açıkçası. Hoca dini ve ahlakı psikoloji biliminden yararlanarak anlamak, anlatmak lazım der. Salt etik değil. Bugün tabi etiği yanlış kullanıyorlar. Başka mahalleden olup da hocayı anlamak isteyenlere çok teşekkür ediyorum. Topçu'yu anlamada farklı açılardan bakmak bakımından çok önemli. Nurettin Topçu marksizmi çok iyi bilen bir adamdı. Nurettin Topçu ''Marksizmin kendisi batıl ama davası Hak'tır.'' derdi. Çünkü davası emek ve insandır.

Efendim teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. **Turan KOÇ**

Dünkü konuşmalardan hareketle küçük bir giriş mahiyetinde olacak bir iki hususu arz etmek istiyorum. Bugün dil belki de estetik ve sanat konularının hepsi birlikte olacak. Bizim felsefede üzerinde durduğumuz iki husus var; bunlardan birine ontoloji diyoruz, ikincisine ise epistemoloji. Türkçe olarak bunları söyleyecek olursak birisi bilme meselesi, diğeri ise olma meselesidir. Bilmenin dili ile bilmeye dayalı, varsa eğer böyle bir şey sanat ile olmanın dili ve olmadan kaynaklanan oradan fışkıran sanat veya estetik kavrayış arasında çok büyük fark vardır. Nurettin hocanın bilgisinden hiç şüphemiz yok. Ama bilgi onun gibi daha başkalarında da var, Batı'da da bilgi var fakat mesele olma meselesi. Yani şimdi olmanın dilini kullananla ontolojiye yaslananla, ontolojiye yaslanmayan arasındaki farkı erbabı ve siz değerli dostlarımız biliyorsunuz. Onun için de herhalde onun muhipleri olarak, dostları olarak buradayız. Şimdi bir şey daha var; entelektüeller birbirini anladığı için, halk da birbirini anlamadığı için kavga edermiş. Nurettin hocanın kavgasının entelektüel bir kavga olduğundan şüphe yok ve işin merkezinde de olma meselesi var. Öyle sanıyorum ki Nurettin hoca ve benzerleri -Necip Fazıl, Sezai Karakoç bunlardan birkaçı- bunlar zaman,

mekan kavşağında, kainatta,alemde kendilerinin nerede durduklarını bize anlatan, biraz da tanık oldukları, şahadetleri üzerinden konuşan insanlar. O bakımdan değerli olduklarına inanıyorum. Nurettin hocayı ben tesadüfen, tesadüfen uygun düşmedi, tevafuken orta okuldayken bir şiir yarışmasıyla tanıdım. Yarışmada ikinci oldum. İyi ki ikinci olmuşum. Birinciye ne takdir ettiler onu bilmiyorum ama bana Taşralı Köle Bacası verdiler. Tabi köle bacası diyince önce bir şaşırdım peribacasını biliyorum ama köle bacası nasıl olur onu bilmiyorum. Bir de bir şairin şiir kitabını verdiler. Köle bacası hikayesinden pek bir şey anlamadım ama hocanın kitabındaki bir şiir hala kulaklarımda:

Egil derler de üç dağ köşesi
Kırıldı gönlümün nazik şişesi
Duydum ki olmuşsun Mısır paşası
Çağımda gelmedin neyleyim seni

Çok yanık, dertli, içten söylediği malum. Bizim türkülerimizin böyle bir şeyi var. Heidegger insanların kendi hakikatine ilişkin duyarlılıklarını şarkılarında terennüm ettiğini söylüyor. Bunun da bizim hakikatimize ilişkin bir terennüm olduğuna inanıyorum. Nurettin hoca,"hayır"ı büyük birisi. Yani ondan sonra evet gelecek, cidden hayırı büyük çekmek gerekiyor.Yani ''la ilaheden '' başlıyor.Yani hiçbir ilah diyince hiçbirin içine ilah olacak put olabilecek neler giriyorsa biz onu koyduğumuz yerleştirdiğimiz veya onun iyi idrakında olduğumuz zaman ''illaya'' geçmemiz mümkündür. Öyle sanıyorum ki bütün yazılarında hocanın, İslam ahlakını da belki buraya oturtabiliriz önce hayır demesini bilmek gerek, ondan sonra neye karşı geleceğimiz,neyin karşısında duracağımız açığa çıkıyor yani öyle bir şey.Bunun da temellendirmesini Kur'an'dan başlayarak yaparız gibime geliyor. Bir şey var yalnız arz etmek istediğim; sanat açısından baktığımız zaman yani bizim için estetik tecrübe son derece önemli malum, estetik kavrayış. Şimdi insan elinden çıkma olanlarla,doğal estetik nesne karşısındaki duruşumuz, onları kavrayışımız ve onları telakkimiz arasında bir fark var. Eğer insan elinden çıkma eserler -bu Süleymaniye camii de olabilir bir yazarımızın, şairin şiiri de olabilir, hocanın eserleri gibi bir eser de olabilir- büyük ölçüde çevrenin telakkisine bağlıdır. Buna alımlama diyenler var. Hatta alımlama estetiği diye bir şey de var. Ama Allah'ın yaratığı o estetikle herşey güzel, onlar biz olsak da olmasak da Allah'ın sunduğudur, ''bedîu's-semavatî ve'l-ard"dır. Dolayısı ile hocanın veya benzeri birçok büyüklerimizin bu anlamda bir telakkide, bizden kaynaklanan O'nun telakki edilmesinde bir kopukluk yani en azından gereğinin yerine getirilmediğini söyleyebileceğimiz bir mesafeli duruş olduğunu herhalde söyleyebilirim. Şiirde de onu diyor ''Çağımda gelmedin neyleyim seni '' yani bir söz ne zaman konuşulduysa o zamanda telakki edilmesi gerekirdi. Yani eğer o şekilde, gününde ve çağında telakki edilseydi çok daha iyi olurdu. Telakki bu bakımdan önemli.

Dinleyicilerden Katkılar

Muhsin Mete

Ben Yazarlar Birliği'nin kuruluş yıllarından itibaren camia içerisinde yer alan birisi olarak yapılan bütün Topçu faaliyetlerine katılmıştım ve Dergâh camiasının içerisinde kendimi gördüğüm için onların yaptığı bütün etkinliklere katıldım. Bu son etkinlik hakikatten Topçu ile ilgili yapılan bu güne kadarki faaliyetlerin çok fevkinde oldu diye düşünüyorum. Daha kapsayıcı, daha belli konulara yoğunlaşmış ve gerçek uzmanların katılımıyla gerçekleştirildi. Bunun için kitaplaştırıldığında daha fark edilecektir diye düşünüyorum. İyi bir iş yapıldı. Topçu'yu önemseyen onun fikriyatını doğrusu yerli yerine oturtan tebliğler daha ağırlıklıydı. Buradan şunu çıkartabiliriz, Topçu yaşadığı dönemden biliyoruz ki bir muzdaripti. Kendini çok da öne çıkartan bir isim olmadı. Nümayişten, gösterişten uzak durdu. Kalabalıkların kendisini alkışlamasını istemezdi. Şimdi böyle bir şahsiyet, buna rağmen bu kadar önemseniyorsa buradan bir şey çıkarmalıyız. Acaba niye? Çünkü bu toplumun başka düşünürleri de var. Onlar bu kadar doğrusu gündemimizde yer almıyorlar. -Mustafa Kök, Ali Fuat örneğini verdi- Bunun bir sebebi şu galiba: Topçu hakikatten zamanını aşan bir fikriyat ortaya koydu. İkinci olarak da bunu yaparken çok halisti, samimiydi ve büyük ölçüde doğrusu bir beklenti olmadan bunu yaptı. Zannediyorum böyle bakıldığında unutulmuyorlar, sizin takipçileriniz çıkıyor ve etkileri devam ediyor diye düşünüyorum. Yani o gündelik olanı aşan bir tavrın içeresinde oldu. Önemli olan o, belki de çıkartacağımız en büyük ders de budur. Bu güne fazla takılmamamız gerekiyor. Bir sözümüz varsa, bu doğrusu bu güne ait değil yarına ait bir söz olmalı diye düşünüyorum. Emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Bekir Soysal

Ben hocayı 1967 sonlarında tanıdım. Erzurum'da bir kitapevi kurmak niyetiyle İstanbul'a geldim. Ezel Bey'in teklif ve tavsiye ettiği üzere o yola girmiştim. Çok uzun sürede İstanbul'da kaldım. Özellikle Hareket çevresinde hocayla, evinde, dergi idarehanesinde çeşitli vasıtalarla, subaşı sohbetlerinde hocayı tanıma fırsatı buldum. Yani hocayı anlatma yönünde hiçbir zaman gayret içine girmedim. Çünkü hakikaten ne anlatsam onu anlatamayacağım gibi bir hisse kapıldım. Hatta birçok insan üzerine portre yazdım, hocayı da yazmam gerekirdi ama yazamadım. Yani elim varmadı. Varmadı derken edep, psikolojik bir şey bu, başkaları için söylenebilecek bir şey değil kendime ait. Kendimi gençlik yıllarımdan itibaren çok zenginleşmiş daha da olgunlaşmış gibi hissettim adeta hocayı tanıdığım için. Bu fırsatları Allah'ın bir lütfu gibi görüyorum. Bu sayede bir çevre edindim ve bütün bir hayat boyunca devam eden bir bereket oldu. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan

Ben de çok teşekkür ediyorum. Topçu ile ilgili olarak 1996'larda 1997'lerde İstanbul Büyükşehir Belediyesi ilk defa burada bir toplantı yaptı. Sonra Ankara'da Yazarlar Birliği

yine İstanbul'da 1. Ahlak şurası ile peş peşe giden toplantılar yaptılar. Bunlar tabi Topçu'yu gündemde ve dinamik tutuyor her şeyden önce. Ama Nurettin Topçu'yu asıl unutturmayan şey nedir denilecek olursa, bana göre Nurettin Topçu çağının tanıklığını yapan birisi ama çağını da aşacak tarzda ifadelerle bunu yapıyor. Latince bir atasözü vardır: ''Logos Spermaticos" Yani öyle bir söz ki insan ruhunu, insan zihnini gebe bırakan bir söz. İşte Nurettin Topçu'nun sözleri böyle. Nietzsche'nin aforizmalarla ilgili söylediği çok hoş bir söz vardır: "İki dağ arasındaki en kısa yol zirveden zirveye giden yoldur." Nurettin Topçu sözü itibari ile hem insan zihnini gebe bırakıyor- bunun karşısında düşünememezlik ve bir şey söylememezlik mümkün değil- ama aynı zamanda da doğrudan söylüyor. Zirveden zirveye bir yol kuruyor. İkincisi ise benim kanaatimce şu, Nurettin Topçu sadece akademik yazmıyor. Kendisinin sanatın hemen hemen her alanında yazıları var, tarihle ilgili, eğitim ile ilgili çalışmaları var. Yani bir gruba hitap etmiyor Nurettin Topçu, bir sürü gruba hitap ediyor. Dolayısıyla sosyologda bir şey buluyor Nurettin Topçu'da tarihçi de buluyor, felsefecide buluyor, edebiyatçıda buluyor… Hitap ettiği geniş bir entelektüel taban var. Çünkü Nurettin Topçu'nun hareket noktası oldukça geniş. Bir de Nurettin Topçu kendi akranlarına göre akademi dünyasına girdi. Yani Cemil Meriç hakkında ne kadar yüksek lisan tezi yapıldı bilmiyorum fakat son yıllarda Nurettin Topçu ile ilgili üniversitelerde baya bir çalışma var, ama işte yeni yeni. Nurettin Topçu ile ilgili ilk ciddi toplantılar 1990'lı yıllardan sonra yapılmaya başlandı, dolayısıyla henüz istenilen seviyeye ulaşılamamış olması çok normal. Ben giderek daha iyi olacağını düşünüyorum ve farklı açılardan eleştirel bir dille bakmaya devam etmek gerektiğini, duygusal reflekslerle eleştirilere karşı tavır almadan devam etmek gerektiğini düşünüyorum ve teşekkür ediyorum.

Ebubekir Erdem

Efendim hepinizden Allah Razı olsun. Hocanın yanında bulunma bahtiyarlığına erenlerden birisiyim. Derginin 7. Ve 8. Sayısından itibaren Hareket Dergisi faaliyetlerine katılıp daha sonra Hareket camiasının yayıncılık, kitapçılık, dağıtımcılık gibi bütün faaliyetlerinde bulundum. Hepinizden Allah Razı olsun diyorum. Ben bir bakıma bu toplantıyı -demin Mehmet Bey'in de dediği gibi diğer toplantılara hep katıldım. İlki Mehmet Ağır'ın Erzurum valisi olduğu zaman Erzurum da yapılmıştı, Bursa'da böyle şölen gibi ama daha çok arkadaşların buluşup yeniden görüşmesi gibi yapıldı- toplumun Nurettin Topçu'yu tanıma doğumu gibi nitelendiriyorum.Bu toplantılar bundan sonra Nurettin Topçu'nun topluma mal olup yeni neslin onları tanımasına fırsat verecek. Dün burada otururken sol tarafıma baktım, 10-12 tane genç kızımız ellerinde not defteri harıl harıl not tutuyordu.Bu fevkalede bir şey. Hatta birine sordum üniversiteli misiniz? diye. Yeni bitirdiğini bir yerde görev yaptığını söyledi. Onun için size şükranlarımı arz ediyorum. Allah hepinizden razı olsun. Çok şey söylendi ama bazı hatıralar var. Mesela biz 1974 yılında Dergah Kitabevi'ni kuracaktık. Hocayla münasebetleri hep Ezel yürütürdü. Hoca hepimizle ayrı ayrı birebir fazla konuşan biri değildi. Hoca dernekçilikle ticaretle uğraşmamıza karşı çıktı, bizim oralarda hep zayi olacağımızı düşündü.Ama biz 1974 Mayısında Cağaloğlu yokuşundan Dergah Kitabevini açtığımız zaman da en heyecanlımız oydu. Hepimizden daha fazla hocanın gözü parlıyordu ve ''buraya bayrak diktiniz" dedi.Yani içinden bunların yapılmasını istiyor ama gençlerin de dünya metası için zayi olmasını istemiyordu. Sadece bu hatıramı anlatmış olaım. Teşekkür ediyorum hepinize. Başta Mehmet Doğan olmak üzere hepiniz sağ olun.

Bir İzleyici

Birincisi Nurettin Topçu bütün mahallelerin insanı, çünkü daha evvelde toplantılar yapıldı. İkincisi, hep ahlakı konuşuluyor ama biz onun ahlakının neresindeyiz fiilen onu düşünmek lazım. Üçüncüsü nümayiş ve gösterişi arzu etmeyen biriydi. Bunu bütün büyüklerim için söylüyorum, neyi arzu ediyorsa öyle insanları sunalım. Mesela daha küçük bir fotoğrafla anabilirdik Nurettin Topçu'yu. Bana göre hocamın ruhu o noktada rahatsız oldu. Herkesi muhabbetle kucaklıyorum.Ahlakının neresindeyiz fiilen, sadece Nurettin Topçu değil bütün büyüklerimizin güzel hallerinin neresindeyiz ona bakalım diyorum.Teşekkür ediyorum.

Ben bu konuda bir şey söyleyeyim. Biz Bergson kitabının kapağını bastırmıştık, o zaman hakikatten dar imkânlarla kapak bastırmak bile dert. Ezel beyle beraber Çemberlitaş'ta rahmetli hocayla karşılaştık ve biz o kapağı kendisine gösterip fikrini almak istedik. Yani çok büyük bir yazı değil, Bergson yazısından üstte kitabın üst kısmında da Nurettin Topçu ismi var ama tahminen on altı veya on sekiz punto. Yayıncılığı bilenler anlar, çok da iri değil. Hoca şiddetle itiraz etti ''hayır bu kitap olmaz" dedi. Sebebi de Nurettin Topçu isminin bu kadar büyük yazılmasıydı. Kapak hazırlayanlar, yayıncılık yapanlar bilir, büyük falan değil ve biz yarım saat hocayı ayakta ikna etmek için uğraştık. Yeniden bastıracak paramızda yok zaten. Sonunda dedi ki ''altına Nurettin kulun diye bir şey yazarsan ancak o zaman olur " dedi. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Hayri Kırbaşoğlu

Bir sonraki Nurettin Topçu toplantısına hazırlık olsun diye bu Nurettin Topçu mukayeselerini sürdürmek gerekir. Ama Nurettin Topçu'nun şerhi, onun paraleli diyebileceğim önemli bir bilim insanı var, Erich Fromm. Erich Fromm 'un bütün yazılarında adeta Nurettin Topçu'yu adım adım izleyebilirsiniz. Son yüzyılda da en önemli psikologlardan Erich Fromm. Ben bir dahaki Nurettin Topçu toplantısında Nurettin Topçu'nun çizgisini daha ileri götürmek anlamında, Nurettin topçu çizgisine denk gelen, paralel gelen dünyadaki başka entelektüeller üzerine ayrı bir oturum, yani Topçu paraleli olan entelektüel üzerine müstakil bir oturum teklifinde bulunabilirim. O zamana kadar özellikle genç arkadaşlar Erich Fromm'u mutlaka ve mutlaka okumalılar, okumalarını öneririm.

Bir İzleyici

Bir cümleyle anlatacak kadar mahir değilim. Keşke ''Rol model olarak Topçu" diye bir başlık açılsaydı. O benim rol modelimdi. Yani numune-i imtisalimdi. Benim iki numune-i imtisalim var, biri müspet biri menfi. Müspet olan Topçu, Abdülaziz Bekkine, Rahmi Eray. Ben bunları çocuk yaşta tanıdım, hepsinin dizinin dibinde oldum. Birisi de menfi. Talebeyiz üç arkadaş karşı tarafta bir yerde kalıyoruz, zengin de birinin evi. Arkadaşlar, amcaya söyleseniz de buradan her gün bir ekmek alsak dediler. Tabi ilk benden başladığı için, bizim de uzaktan akrabamızdı ben söyledim kendisine, ben aşağıdaki lokantaya söyleyeyim oradan versinler dedi. Peki, herhâlde fırını vardır dedik sonra biz sıraya koyduk. Sabah oldu, mektepten çıktıktan sonra gittik aldık. Tarif ettiler şöyle küçük bir torbanın içerisine koymuşlar. Hem gidiyorum hem de böyle mıncıklıyorum bu nedir diye. Vapura bindim kenara oturdum,

şöyle bir baktım masadan toplanmış ekmeklerdi onlar. Denize fırlattım attım. İkinci günde oradan çıktık. O zaman şunu anladım ben, para kazanılması lazım bir şey imiş. Fukara bir çocuk, böyle yerlerde oturuyor falan ben bu parayı kazandım Allah'a şükür. Benim bugün elli kat elbisem var, bu elli kat elbise şunun için var; boyum, ölçüm, kilom hiç değişmediği için hepsi duruyor. Ancak bana masadan topladıkları ekmeği verdiği için hiç kullanılmış bir şeyi ömrümde hiç vermedim. Onları da muhafaza ettim. İşte iki tane örnek, keşke böyle bir başlık açılmış olsaydı. Topçu'yu hiç kimse camide, mescitte falan çok görmezdi, kimsenin bulunmadığı yer arardı. Vapurda falan ise vapurun kıç tarafına gider, oralarda hiç kimsenin görmediği yerlerde namaz kılardı.

Bünyamin Yılmaz

Çok kısa söyleyeceğim çünkü hakikaten üç anlamlı gün geçirdiniz. Ben tabi bu yoğun tempo içinde biraz daha diğer kısmındaydım. Gazeteci arkadaşları yönlendirdim, muhabir arkadaşlar başından sonuna kadar takip ettiler ve hakikaten onların da ufkunda müthiş bir değişme olduğunu gördüm. Çünkü değerlendirmelerde bunu çok daha fark ediyorlar. Birçok kültür etkinlik takip ediliyor. Yani şöyle düşünelim, beş kişinin bugün bütün İstanbul'u dolaştığını ve en önemli etkinlikleri getirdiğini düşünün ve her gün bu tempo devam ediyor. Bu tempolar içinde bu etkinliğin özellikle Ankara'da çok güzel program değerlendirmesi yapılmış. Kurtuluş hocamla Azerbaycan'da gördük, oralarda da farklı boyutları var işin ama buradaki daha sahici, daha sıcak ve işin ilmi konumlandırmasında problem yok. Çünkü bu işlerde iki kısım oluyor genelde, ya çok akademik olup işin başka bir boyutu oluyor ya da akademi tamamıyla bir tarafa bırakılıyor, kendi içinde biraz daha gönlen gidiyor. Belki burada hazırlıksızlık da öne çıkabiliyor. Ama gördüğüm kadarıyla, aldığım değerlendirmeler de o yönde burada hem ilmî olarak hem de gönül olarak bir birliktelik sağlanmış durumda. Nurettin Topçu'nun da bunu sağladığını görüyoruz. Ben emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

Mahmut Bıyıklı

Değerli dostlar, geçtiğimiz yıllarda düzenlenen Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi olarak ''Üstaların İzinde'' diye Nurettin Topçu, Sezai Karakoç, Cemil Meriç, Nuri Pakdil programları yapmıştık. Bir abimiz bir yayın evinden aradı ''Yazarlar Birliği bir şey mi yapıyor?'' dedi. Ne olduğunu sorduğumuzda ''Birçok genç gelip gitmeye başladı, kitap satmaya başladık canlandı'' dedi. Bizim de hedefimiz buydu zaten. Bütün bu programlardan bir gencimizin kalbine dokunabiliyorsak eğer bu program başarıya ulaşmış demektir. Sloganımız şu değerli dostlar ''Öncü isimleri yeni nesillerle tanıştırmaya devam edeceğiz.'' Bu programın güzel olmasında Nurettin Topçu'nun isminin, duygularının, düşüncelerinin birikiminin bereketi olabilir ama hangi ismi konuşsak burada bir bereket oluşuyor. Mekânın da bir ruhu, bereketi var. O yüzden İstanbul Yazarlar Birliği'ni Mimar Sinan'dan bugüne bu kurumda hizmet edenleri de rahmetle anıyoruz, Nurettin Topçu da başta olmak üzere. İnşallah hizmetlerimiz, faaliyetlerimiz Mehmet Doğan Beyefendi'den öğrendiklerimizle, Bekir Abi'den, Cahit Abi'den öğrendiklerimizle nesilden nesile devam edecek. Gençlere şunu söylüyoruz: Nurettin Topçuları, Sezai Karakoçları okumaya devam edin. İnşallah güzel programlarda buluşmak dileğiyle.

Özgeçmişler

Ahmet Fatih Gökdağ

1953 İstanbul doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Kayseri'de tamamladı (1970). Yükseköğrenim için geldiği İstanbul'da "Hareket/Dergâh" camiası ile tanıştı bu sayede memur olarak başladığı Film Arşivinde ki işinden ayrılarak Dergâh Kitapçılıkta çalışmaya başladı (1975). Yükseköğrenimini İstanbul İTİA Maliye ve Muhasebe Yüksek Okulunda tamamladı (1978). Ezel Erverdi ve Cahit Çollak ile birlikte Ülke Yayın Haber Şirketi'nin kuruluşunda bulundu (1982). Askerlik sonrası Ülke Kitabevi'nin Ankara şubesini çalıştırmak üzere Ankara'ya geldi (1983). Ülke Yayınları olarak ilk ve orta öğrenim için ders kitapları hazırlıklarının içinde oldu (1987-2005). Ülke Yayınevi'nin Kayseri Büyükşehir Belediyesi adına hazırlamaya başlamış olduğu (2007) Kayseri Ansiklopedisi'nin yayın hazırlık ve koordinatörlüğünü yürütmektedir. İlk yazıları Hareket Dergisinde daha sonra Ülke Dergisinde yer aldı. Evli üç çocuk babasıdır.

Ali Osman Gündoğan (Prof. Dr.)

1961 yılında Balıkesir'de dünyaya geldi. 1982 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. 1982-1986 yılları arasında felsefe öğretmenliği yaptı. 1986 yılında, mezun olduğu bölümde araştırma görevlisi oldu. 1988 yılında, **"Aristoteles ve Bergson'un Zaman Görüşlerinin Karşılaştırılması"** başlıklı tesi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1991 yılında, **"Maurice Blondel'in Aksiyon Felsefesi ve Türkiye'deki Etkisi"** başlıklı tezi ile felsefe doktoru unvanını aldı. 1995 yılında Doçent oldu. 2000 yılına kadar Atatürk Üniversitesi'nde çalıştı. 2000-2001 yılları arasında Gazi Üniversitesi'nde görev yaptı. 2001 yılından itibaren de Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Şu an görev yaptığı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde çeşitli kademelerde yöneticilik yaptı. Yayınlanmış çok sayıda makalesi, bildirileri bulunmaktadır. Çağdaş Felsefe, Varlık Felsefesi, İnsan Felsefesi, Varoluşçuluk, Ahlak Felsefesi, Felsefe ve Edebiyat ilgi alanlarıdır. **Felsefe ve Edebiyat** başlıklı kitabın editörlüğünü yaptı. **Felsefeye Giriş**, **Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi**, **Bergson**, **Nurettin Topçu**, **Albert Camus Hayatı Yapıtları ve Felsefesi** ve makalelerinin bir bölümünden meydana gelen **Ahlaktan Siyasete** adlı yayınlanmış kitapları bulunmaktadır.

Asım Öz

1976 Denizli doğumlu. Yazar, editör. Eleştiri, değini, inceleme ve söyleşileri Dünya ve İslâm, Haksöz, Hece, Tasfiye, Umran, Virgül gibi süreli yayınlarda yayımlandı. Ağırlıklı çalışma alanı Türkiye'de İslâmcılık düşüncesi, özellikle 1960 sonrası düşünsel/siyasî etkileşimler ve İslâmcı neşriyattır. Yayımlanan çalışmaları şunlardır. Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet (derleme, 2008), Haritada Kan Lekesi (derleme, 2009), Saatçi Musa (nehir söyleşi, 2010) ve Kâğıt Kokulu Yıllar (nehir söyleşi, 2013). İsmail Kara ile birlikte Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi (2013) kitabını yayına hazırladı.

D. Mehmet Doğan

1947 yılında Ankara Kalecik'te doğdu. Cumhuriyet ilkokulunda başladığı ilköğrenimini Ankara'da Ulus ilkokulunda bitirdi. Cebeci Ortaokulu'dan sonra orta öğrenimini Ankara Gazi Lisesinde tamamladı (1968). Aynı yıl SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu'na (şimdi Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi) girdi. Bu okulun radyo-televizyon uzmanlık bölümünden mezun oldu (1972).

Türk Tarih Kurumu Yeni Türkiye Araştırma Merkezi'nde dokümantalist olarak çalıştı (1972-1974). Dergâh yayınları'nda (yayın yönetmeni, 1975-1977), TRT Kurumu'nda (Genel Müdür danışmanı, 1977-1978), tekrar Dergâh yayınlarında (1978) çalıştı. Türkiye Yazarlar Birliği'nin kuruluş çalışmalarını yürüttü ve Birlik Yayınları'nı kurdu (1978-1980). 1980'de Kültür Bakanlığı Sinema Dairesi'nde sözleşmeli film yapımcısı ve senaryo yazarı olarak çalıştı (1980-1987). Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde yazarlık dersleri verdi (1991-1993). Birlik Medya A.Ş'nin Genel müdürlüğünü yaptı (1994-1996). TBMM tarafından Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyeliğine seçildi (22.5.1996). Bu görevi, Temmuz 2005'te sona erdi. Halen Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Başkanı. Evli ve 3 çocuk babası.

Eserlerinden Bazılar: Batılılaşma İhaneti (1975, 35. bs. 2014), Dil Kültür Yabancılaşma (1984, genişletilmiş 5. bs. 2013), Camideki Şair-Mehmed Akif (1989, genişletilmiş 5. bs. 2013), Türkiye'de Darbeler Müdahaleler ve Siyasî Sistem (1990, 4. bs. 2005), Kültürel Savaş ve Savaş Kültürü (1992, genişletilmiş 2. bs. 2005), İletişim

veya Dehşet Çağı (1993), Türkendülüsiye-Hilâl Operasyonu (1998, 2. bs. 2014), Bir Lügat Bulmadım (2001, 2. bs. 2014). Yüzyılın Soykırımı (2004, 2. baskı 2013). Mağlubiyet İdeolojisinin Sonu (2007, 3. baskı 2012), Devlet Sözlük yazar mı? (2007), İslâm Şâiri İstiklâl Şairi Mehmed Âkif (2008, 2. bs. 2013), Türkistan Türkiye/Türk Kimliğinin Coğrafyaları (2010), Son Darbe Ergenekon(2010), Ömrüm Ankara-Bir Ankara Şehrengizi (2014), Kelimelerin Seyir Defteri (2015). **Sözlükler:** Büyük Türkçe Sözlük (1981, geliştirilmiş 25. bs. 2014), Okullar İçin Büyük Türkçe Sözlük (1984, 6.bs. 1996), İlk Sözlük (1989), Temel Büyük Türkçe Sözlük (1994, 3. bs. 1996)

Emin Işık (Dr.)

1936 yılında Hatay'ın merkez ilçesine bağlı Karmanca köyünde doğdu. İlk dinî bilgilerini ve Kuran öğrenimini aynı zamanda doğduğu köyün imamı olan babası Hoca Şemsettin efendiden talim eyledi. İlkokuldan sonra iki yıl Antakya Kuran Kursu'nda talim okudu ve hafızlık yaptı. Orta kısmını Adana'da, lise kısmını İstanbul'da okuduğu İmam-Hatip Lisesi'nden 1960 da, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden 1964 yılında mezun oldu. Dört sene kadar İstanbul İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni ve idarecilik yaptıktan sonra açılan asistanlık imtihanını kazanarak İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Kuran İlimleri ve Tefsir Bilim Dalı'nda Ebubekr İbnu'l-Enbarî'nin Kitabu'l-Vakfı ve'l-İbtida adlı eserinin edisyon kritiğini yaparak yayına hazırladı. YÖK Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle Marmara Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesi'ne dönüşen aynı kurumda önce doktor, ardından Yardımcı Doçent olan Emin Işık, 15 Temmuz 2001 tarihi itibariyle emekli oldu.

Yüzden fazla ilmî makale ve Ansiklopedi maddesi yazdı. Yayınlanmış eserleri şunlardır: 1- Celal Hoca Hayatı ve İlmi Şahsiyeti. 2- Devleti Kuran İrade. 3-Ahlak Dersleri (Ortaokul ve Liseler için ders kitabı) 4- Kuran'ın Getirdiği. 5- Elmalı Tefsiri'nin sâdeleştirilmesi ve yeniden yayınlanması. Yayına hazırlanan çalışmaları (Heyet Üyesi olarak). 6- Fatiha Suresi ve Amme Cüzü Manzum Meal ve Tefsiri. 7- İman ve İbadet'le ilgili Hikmetler. 3- Dinî Mecazlar ve Semboller. 8- Aşkı Meşk Etmek (Tasavvuf Sohbetleri Dizisi 11) Timaş Yayınevi, İstanbul-2010.

Ercan Yıldırım

1977 Ankara - Kızılcahamam doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü mezunu.

Yazıya Dergâh dergisiyle başladı. Türk edebiyatı ve Türk düşüncesi üzerine ayrıntılı incelemeler kaleme alan Ercan Yıldırım'ın çalışmaları başta Dergâh, Hece, İtibar ve Umran olmak üzere çeşitli dergilerde yayımlandı.

Çağdaş Türk Düşüncesi / Çağdaş İslam Düşüncesi üzerine çalışmalarına devam ediyor.

Eserleri: Modern Türkün Hikâyesi (Elips Yayınları - 2011), Edebiyatta Türkün Düşüncesi (Elips Yayınları - 2012), Türk Düşüncesinde İslam (Hece Yayınları - 2013) , Anadolu'da İslam Ruhu (Dergâh Yayınları - 2014), Zamanın Ruhuna Karşı (Profil Yayınları - 2014), Neoliberal İslamcılık (Pınar Yayınları - 2016) **Yayıma Hazırlama:** Şairin Devriye Nöbeti Serisi (İsmet Özel'in gazete yazıları / 12 cilt)

Hayri Kırbaşoğlu (Prof. Dr.)

Manisa'da doğdu (1954). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra (1978) aynı fakültenin hadis kürsüsünde asistan olarak doktorasını yaptı (1983). Suûdî Arabistan, İmâm Muhammed ibn Suûd Üniversitesinde (Riyad) öğretim üyeliği yaptı (1985-1987). Yurda dönünce doçent oldu (1987). Diyanet İşleri Başkanlığı'nda danışman olarak görev yaptı (1988-1989). İslâmî Araştırmalar dergisinde editör yardımcılığı yaptı (1986-1998). 1999 yılında profesör oldu. İslâmiyât dergisi yayın kurulu üyeliği yaptı (1998-2007). Katar Üniversitesi Şeriat ve İslami Araştırmalar Fakültesi'nde öğretim üyeliği yaptı (2011-2012). Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir.

Yayımlanmış birçok makalesi yanında yayımlanmış bazı eserleri de şunlardır:

İslam Düşüncesinde Sünnet –Eleştirel Bir Yaklaşım– (Ankara 1999); İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi (Ankara 1999); Sünni Paradigmanın Oluşumunda Şâfi'î'nin Rolü (Ankara 2000); Alternatif Hadis Metodolojisi (Ankara 2002); Namazların Birleştirilmesi (Ankara 2002); Eskimez Yeni (Ankara 2010),

Ahir Zaman İlmihali (Ankara 2010); Ehl-i Sünnet'in Kurucu Ataları (Ankara 2011); Destursuz Çağa Girenler (Ankara 2014); Üçüncü Yol Mukaddimesi (Ankara 2014); İslami İlimlerde Metot Sorunu (Ankara 2015), İslam'ın Kurucu Metni –Kur'an Araştırmaları– (Ankara 2015).

Hilmi Uçan

Burdur/Bucak'ta doğmuştur. Akademik dergilerde makaleleri, daha çok Hece dergisinde yazı ve öykü çözümlemeleri yayımlanmıştır.

Fransızcadan Türkçeye kitap ve hikâye çevirileri vardır. Telif kitapları Hece ve İz yayınları arasında çıkmıştır.

Ahmet Mithat Efendi'nin Sevda-yı Say ü Amel adlı kitabını günümüz Türkçesine aktararak Kitap Dünyası yayınları arasında yayımlamıştır.

Teredddüt ve Tefekkür İz yayınları arasında çıkan son kitabıdır.

Hâlen Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Hüseyin KARAMAN (Prof. Dr.)

1972 yılında Trabzon Şalpazarı'nda doğdu. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okudu (1994). 1995 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Anabilim Dalı'nda Araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. İslam Felsefesi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans (1996) ve Doktora yaptı (2002).

2004 yılında Yardımcı Doçent, 2008'de Doçent ve 2013 yılında Profesör olan Karaman, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı, Rektör Danışmanlığı, Senato Üyeliği ve İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığı yapmıştır. Halen Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörlüğü yapmakta olan Karaman Arapça, Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Prof. Dr. Hüseyin Karaman'ın çeşitli yayınevleri tarafından basılmış kitapları, farklı dergilerde yayınlanmış makaleleri ve gerek ulusal, gerekse uluslararası sempozyumlarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserlerinden Bazıları: 1. Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi, Dergah Yayınları, İstanbul 2000., 2. Ebû Bekir er-Râzî'nin Ahlâk Felsefesi, İz Yayıncılık, İstanbul 2004., 3. İbn Meymûn'da Tanrı - Âlem İlişkisi, Karadeniz, Rize 2007., 4. Nurettin Topçu, Kaynak Yayınları, İstanbul 2010., 5. İslam Felsefesi Tarihi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize 2015., 6. Nurettin Topçu'nun Düşünce Dünyası, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize 2013.

Hüseyin Öztürk (Doç. Dr.)

Aslen Kahramanmaraş Topçalı köyünden. İlkokulu Göksun'da, orta ve liseyi Kahramanmaraş'ta, öğretmen okulunu Gaziantep'te, Lisansını İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde tamamladı. Kısa süreli de olsa Milli Eğitim Bakanlığına bağlı her dereceli okullarda çalıştı. Yüksek lisansını Niğde Eğitim Yüksekokulunda, doktorayı Konya S.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladı. Selçuk ve Niğde Üniversitelerinde görev yaptı. Halen Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimlerinde Ölçme ve Değerlendirme A.B.D.Başkanıdır.

Niğde Milli Eğitim Müdür Yardımcılığı, S. Ü. Niğde Eğitim Yüksekokulu ve N. Ü. Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Uzun yıllar Niğde Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölüm Başkanlığı yaptı. 1997 Yılında; Türkiye'den 10 kişilik bir heyetle öğretmen yetiştirme sistemini incelemek üzere Amerika Birleşik Devletlerine gitti. Georgia ve Arizona eyaletlerinde bu konuyu inceledi. 1998-99 Öğretim yılında; bir proje kapsamında "Zorunlu Eğitim" konusunu araştırmak üzere Belçika'da bulundu. Bu arada Athénée Royale (Kraliyet Dil Okulu)devam etti.

Yazarın on kitabı, otuz civarında makalesi, beşi yurt dışında olmak üzere; on altı konferansı ve üç ansiklopedi maddesi yazarlığı bulunmaktadır. Bunlardan yurtdışı konferanslarını ifade etmek gerekirse; Etik Değerler ve İslâm Ahlâkı,1988, Gent/Belçika; Çocuğun Yetişmesinde Çevrenin Rolü,1999,Lyon/Fransa; Aspects Philosophique et Réligieux de la Morale,1999,Brüksel/Belçika; International Conferance on Family, 2012 Saray Bosna/ Bosna Hersek; Muallim, Kültür ve Globalleşme, Muallimler Enstitüsü, 2015,Bakü/Azerbaycan

İbrahim Demirci (Dr.)

1956 Konya doğumlu. Erzurum A. Ü. Türk Dili ve Edebiyatı mezunu. Hatay Kırıkhan, Konya Ilgın ve Amasya'da çeşitli liselerde, Konya Meram Fen Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. Ondokuz Mayıs Üniversitesinde yüksek lisans, Selçuk Üniversitesinde doktora yaptı. Halep Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde misafir öğretim üyesi olarak ders verdi (2008-2009). 2011'de Artvin Çoruh Üniversitesi'nde Yeni Türk Edebiyatı

anabilim dalında yardımcı doçent olarak çalışmaya başladı. 2012'de MEB Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atandı. Edebiyat dergisinde şiirle yazı hayatına başladı. Yeni Şafak gazetesinde İbrahim Kardeş imzasıyla Dil Burcu köşesini yazdı. Fransızca ve Arapçadan çeviriler, Osmanlı Türkçesinden aktarmalar yaptı.

Eserlerinden bazıları: Yanıklar (şiir), Ay Burcu (şiir), Bu Camı Kim Kırdı (oyun), Yaralı Yazılar (deneme), Hay Hay Hayat (deneme), Dillerin Dili (deneme). Güneşin Ayetine Uyarak Düş Görüyorum (Adonis'ten çeviri), Kör Kâhin (Adonis'ten çeviri), Kudüs Konçertosu (Adonis'ten çeviri), Ben Beyrut (Nizar Kabbani'den çeviri), Gazaba Uğramış Şiirler ve Diğerleri (Nizar Kabbani'den çeviri, Turan Koç ile birlikte) Ağaçlar ve Merzuk Cinayeti (Abdurrahman Münif'ten çeviri, Hasan Harmancı ile birlikte). Arapçadan çevirdiği çocuk kitapları: Ellerim, Ayaklarım, Nefise Nine. **Osmanlı Türkçesinden metin ve çevrimyazı çalışmaları:** Kafkas Yollarında, İki Komite İki Kıtal (Ahmet Refik'ten), Şimal Hatıraları, Kutup Musahabeleri (Celâl Nuri'den), Menkıbelerle Kudüs Tarihi (Hıfzî'den).

İsmail Kara (Prof. Dr.)

1955 yılında Güneyce/Rize'de doğdu. İstanbul İmam Hatip Okulu'nu (1973), İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü (1977) ve İstanbul Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü (1986) bitirdi. Uzun yıllar Dergâh Yayınları'nda editörlük ve yayın yöneticiliği, St. Pulcherie Fransız Kız Ortaokulu'nda din dersi öğretmenliği (1980-1995) yaptı. "İslâmcılara Göre Meşrutiyet İdaresi 1908-1914" başlıklı teziyle siyaset bilimi doktoru, ardından 2000'de doçent, 2006'da İslâm Felsefesi profesörü oldu. 1995 yılından itibaren çalıştığı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2015'te emekli oldu.

Bazı çalışmaları: Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi-Metinler/Kişiler (3 C.: 1, 1986; 2, 1987, 3, 1994), İslâmcıların Siyasi Görüşleri (1994), Şeyhefendinin Rüyasındaki Türkiye (1998), Amel Defteri (1998), Biraz Yakın Tarih Biraz Uzak Hurafe (1998), Kutuz Hoca'nın Hatıraları-Cumhuriyet Devrinde Bir Köy Hocası (2000), Bir Felsefe Dili Kurmak-Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girişi (2001), Güneyce-Rize Sözlüğü-Bir Doğu Karadeniz Köyünün Hafızası ve Nâtıkası (2001), İslâm Siyasî Düşüncesinde Değişme ve Süreklilik-Hilafet Risâleleri (6 C. 2002-2014), Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri (2003), Sözü Dilde Hayali Gözde (2005), Aramakla Bulunmaz (2006), Hanya/Girit Mevlevihanesi-Şeyh Ailesi Müştemilatı Vakfiyesi Mübadelesi (2006), Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslâm I (2008), İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz-Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not (2011), Nurettin Topçu-Hayatı ve Bibliyografyası (2013), Müslüman İstanbul'a Mahsus Bir Gelenek: Mahya (2016).

Kenan Çağan (Prof. Dr.)

1970 Ankara doğumlu olan Çağan, 1994 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun olmuştur. Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde yüksek lisansını, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde doktorasını tamamlamıştır. Halen Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları: Sanat Sosyolojisi, Kültür Sosyolojisi, Türk Modernleşmesi vb'dir. Bu konularda çeşitli kitap, makale ve bildirileri yayımlanmıştır.

Eserleri: Popüler Kültür ve Sanat, Entelektüel ve İktidar (Edt.), İdeoloji (Edt.), Münevverden Entelektüele, Kendi ve Siyah (Şiir), Ölü Diller Arşivi (Şiir).

Kurtuluş Kayalı (Prof. Dr.)

1949'da Kırşehir'de doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi. Temel ilgi alanları, son dönem Türk düşünce tarihi ve Türk sinemasıdır. Yayımlanmış kitapları: Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri (İletişim yayınları; 1994, 2001, 2003), Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı (İletişim Yayınları; 2000), Ordu ve Siyaset 27 Mayıs - 12 Mart (İletişim yayınları; 1994, 2000), Türk Düşünce Dünyasından Portreler (İletişim Yayınları; 2002), Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması (1994), Sinema Bir Kültürdür (1998) ve Keşke Herkes Papağan Olsa: Mizah Üzerine Yazılar 1 (1994).

Lütfi Bergen

1964 Ankara doğumlu yazar İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Yazmaya 1995'te **Dergâh** ve **Bu Ülke** dergilerinde başladı. Bu iki dergide yazdığı seri yazıları 1996'da **"Azgelişmişlik Üstünlüktür"** kitabıyla

yayımlandı. 1997-1999 arasında **Umran** dergisine verdiği yazılarda **Haluk Burhan**müstearını kullanan yazarın ikinci kitabı 1999'da yayımlanan **"Ahlâk Ayaklanması"**dır. İkinci kitabından sonra on yıl kadar yazmaya ara verdi. 2009'dan itibaren değişik internet sitelerinde ve Hece, Hece Öykü, İdeal Kent, Düşünen Siyaset, Opus, Değirmen, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Kün Edebiyat, İtibar, Granada, İştirakî, Anadolu Gençlik dergilerinde; Yeni Şafak ve Star gazetelerinin Kitap eklerinde, Star gazetesi Açık Görüş köşesinde makaleleri yayımlandı. 2012'de edebiyat-din-iktisat ilişkilerini eleştirel yaklaşımı temel alarak yöneldiği erken dönem Cumhuriyet hikâyesi içinde inceledi ve "Edebî Metinde Din–İktisat" başlığı ile yayımladı. "Edebi Metinde Din-İktisat" başlıklı kitabı **"2012 TYB Edebi Tenkit Ödülü"** almıştır. Yazar, Nurettin Topçu'nun temsil ettiği **"Anadoluculuk"** tezini güncelleyerek İslâmcılık-Muhafazakârlık düşüncesine, "endüstriyel ve post-endüstriyel kent toplumuna, kapitalist kalkınma ideolojisine, endüstriyel-uvriyerist (proleter) sosyalizme" eleştiriler getirmektedir. Yazıları **Yeni Söz** gazetesinde yayımlanmaktadır.

Yayınlar: **"Azgelişmişlik Üstünlüktür"** (1996- 2012); **"Ahlâk Ayaklanması"** (1999- 2012); **"İsyandan Dirliğe: Anadolu'da Yerli Olmak"** (2011); **"Edebî Metinde Din – İktisat"** (2012) - TYB Edebi Tenkit Ödülü (2012); **"Kozmosta Yerlilik- Evlerimizi Kaybediyoruz"** (2013); **"Kenti Durduran Şehir"** (2013)**"Kent-İslâm ve Kapitalizm -Şehre Yürüyelim Batı Yıkılacak"** (2014); **"İslâmcılık Söylem ve Eylem -Bir Şiddet Eleştirisi"** (2014); **"Medeniyet -Müslüman Toplumsallığın İnşâsı"** (2014); **"Devlet ve Allah -AnadoluSol Bakış"** (2014); **"Bilginin Kaynağı Nedir"** (2015); **"İnsanın Beşinci Zindanı"**(2015); **"Kalın Anadoluculuk –İsmet Özel'e Bir Cuma Mektubu"** (2015); **"Şehir Sünnettir"** (2016).

Mehmet Can Doğan (Doç. Dr.)

Aksaray'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Aksaray'da tamamladı. Gazi Üniversitesi GEF Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nü bitirdi. Yeni Türk Edebiyatı alanında yüksek lisans ve doktora yaptı; doçent oldu. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Şiir ve yazılarının da yayımlandığı Mim, A'raf, Son Duvar, Sonsuzluk ve Bir Gün dergilerini, kuruluşlarında da yer alarak yöneten Doğan, "Beş Şair Beş Poetika" adlı çalışmasıyla "1993 Milliyet Edebiyat Ödülü"nü aldı. Mene Tekel Feres (1993), Törenler ve Komplolar (1997), Şaman (2005), Boyunca (2005), Attar (2009) ve Üvey İkiz (2013) adlı altı şiir kitabı bulunan Mehmet Can Doğan, Edip Cansever'in "kitaplarına giremeyen şiirler"ini Öncesi de Kalır (2009); Turgut Uyar'ın "kitaplarına girmemiş şiirler"ini "Yitiksiz" (2010) adıyla yayına hazırladı. Son olarak Yedi Meş'ale'yi (2012) yayına hazırlayan Doğan'ın araştırma, inceleme ve eleştiri kitapları şunlardır: Kitaplardan Bir Kitap (2002), A'dan Z'ye Asaf Halet Çelebi (2003), Şiiraze-Şiirin İç Dikişi Üzerine Yazılar (2005), Şair Sözü (2006), Türkiye'de Şiir Dergileri: Şairler Mezarlığı (1909–2008) (2008), Şiir Arkeolojisi (2011), Melih Cevdet Anday'ın Romancılığı (2012), Elli Yıl Sonra Değişim Dergisi (2013), Hümanist Bir Kültür Projesi: İnsan Dergisi (2013), Bir Durumun Dergisi: A'raf (2014), Eleştirel Söyleşiler (2015).

Muhammed Enes Kala (Yard. Doç. Dr.)

1984 yılında Adanalı bir ailenin çocuğu olarak Konya'da doğdu. Babasının memuriyeti sebebiyle ilk ve orta öğrenimini güzel Anadolu'nun şirin okullarında tamamladıktan sonra Ankara Tevfik İleri Anadolu İmam-Hatip Lisesini bitirdi. 2002 yılında kazandığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 2006 yılında "Aristoteles'in Kendinden Önceki Filozofları Değerlendirmesi" başlıklı tezle tamamladı. Mezuniyetinden sonra Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmenlik yapmış ardından Talim ve Terbiye Kurulunda bir süre görev almıştır. Milli Eğitim Bakanlığı yurtdışı öğrenim bursunu kazanarak 2009 yılında Liverpool Üniversitesi Felsefe Bölümünde "A Study of Rousseau's Concept of The General Will, with Reference to The Distinction Between Positive and Negative Liberty" başlıklı tezle yüksek lisansını bitirmiştir. Aynı yıl, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde "Aritoteles, İbn Sina ve Ravaisson'da Ahlak-Alışkanlık İlişkisi" adlı tezle ikinci yüksek lisans eğitimini de tamamlamıştır. 2009 yılında Pakistan Karaçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden derece de alan Muhammed Enes Kala, 12 Mart 2015 tarihinde "Erdem ve Ödev Ahlâklarına Yeni Yaklaşımlar: David Ross ve Alasdair MacIntyre" başlıklı tezle doktora derecesini almıştır. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümünde ikinci doktora öğrenimine de devam etmektedir. Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Muhammed Enes Kala'nın editörlüğünde bulunduğu kitaplar dışında akademik dergilerde makaleleri, bildirileri ve çevirileri yayımlanmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır. İngilizce, Arapça ve Almanca bilmektedir.

Mehmet Fatih Birgül (Doç. Dr.)

2001 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. "İbn Rüşd'de Nedensellik" adlı teziyle master derecesini almaya hak kazanmıştır."İbn Rüşd'de Burhan" adlı çalışmasıyla doktorasını tamamlamıştır. Yayımlanmış eserleri; İbn Rüşd'de Burhan, İrade Hareket İsyan: Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi I, İbn Rüşd'de Nedensellik. Halen Uludağ Üniversitesi İslam Felsefesi ana bilim dalında çalışmalarına devam etmektedir.

Musa Kazım Arıcan (Prof. Dr.)

Musa Kazım Arıcan, 1970 Hatay Dörtyol doğumludur. Lisans Tezi "Mevlana'da Ekoloji", Ankara'da 1994 yılında, Yüksek Lisans Tezi "Spinoza'da Din ve Tanrı", Ankara'da 1996 yılında, Doktora Tezi "Spinoza'nın Tanrı Anlayışı" ise Ankara'da 2003 yılında verildi.

Akademik ve Mesleki Geçmiş

Araş. Gör. Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı (1995 – 2003) **Yrd. Doç. Dr**. Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı (2003-2010). **Doç. Dr.** Cumhuriyet Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı (2010-2012). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü, Türk-İslam Düşüncesi Anabilim dalı (2012-) **Anabilim Dalı Başkanlığı** Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığı. **Dekan Yardımcılığı** Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı (2006-2010) **Rektör Yardımcılığı** (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-devam ediyor)

Yayınlar: 1. Kitap, 1. Panteizm Ateizm ve Panenteizm Bağlamında Spinoza'nın Tanrı Anlayışı, İz Yayıncılık, İstanbul 2004. , 2. Dinî Tekelcilik Din Felsefesi Açısından Bir Çözümleme, Otto Yayınları, 2009 Ankara**. 2. Çeviri Kitap**, 1.Benedict De Spinoza, Teolojik-Politik İnceleme, Tercüme: M. Kazım Arıcan, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

Mustafa Kara (Prof. Dr.)

1951'de Rize'de doğdu. 1970'de İstanbul İmam Hatip Okulu'nu, 1974'de Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdi. Şebinkarahisar ve İspir Liselerinde öğretmenlik yaptı. 1977'de Bursa Yüksek İslam Enstitüsü Tasavvuf Tarihi asistanlığına atandı. 1983'de Doktor, 1989'da Doçent, 1994'de Profesör oldu. U.Ü İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Tarihi öğretim üyesidir. İlk eseri Tekkeler ve Zaviyeler ile Türkiye Milli Kültür Vakfı, Günümüz Tasavvuf Hareketleri adlı eseriyle Türkiye Yazarlar Birliği ödülünü aldı. Dört çocuğu, beş torunu vardır.

Bazı eserleri:1. Türkistan'ın Işığı Necmeddin-i Kübra, 2. Türküstan Diýarynyň Şuglasy Nejmeddin Kubra (Türkmence), 3. Necmeddin Kübra-Tasavvufî Hayat, 4. Bursa'da Tarikatlar veTekkeler (Bursa 2000), 5. Bursa'nın Gönül Sultanları (Bursa 2006), 6. Bursa'da Kırklar Meclisi (2011), 7. Eşrefoğlu Rumi (Ankara 1995), 8. Niyazi-i Mısrî (Ankara 1994), 9. Yâdigar-ı Şemsî-Bursa Dergahları (Mehmed Şemseddin Mısrî) (Kadir Atlansoy) Bursa 1997, 10. Dildâr-ı Şemsî-Niyazî-i Mısrî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat, (Mehmed Şemseddin Mısrî) (Y. Kabakçı ile), İstanbul 2010, 11. Buhara Bursa Bosna (İstanbul 2012), 12. Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri, (İstanbul 2005), 13. Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi (İstanbul 1985), 14. Tekkeler ve Zaviyeler (1977), 15. Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları, İstanbul (2006), 16. 28 Şubat Öncesi ve Sonrası Türkiye'de Dinî Hayat, Bursa, 2012, 17. Miraciyye ve Bursalı Safiye Hanım'ın Vakfiyesi Bursa 2014

Mustafa Kök (Dr.)

13 Haziran 1946 yılında (resmiyeti 1947) Elbistan'da dünyaya geldi. İlkokulu kendi köyü Akbayır/ Til'de, Ortaokulu Elbistan'da, Liseyi Gaziantep'te bitirdi (Gaziantep Lisesi 1965). İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Felsefe Bölümünden mezun oldu (1969). 1969 - 71 arası Y. Subay Askerlik görevinin akabinde 1972 – 87 yıllarında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde çeşitli liselerde Felsefe Öğretmenliği ve Okul Müdürlüğü yaptı. 1986'da ünlü şairimiz Bahaeddin Karakoç yönetiminde bir grup arkadaşıyla birlikte Dolunay dergisinin yayınına katkıda bulundu. 1987 – 97 yıllarında Erzurum Atatürk Üniversitesi İlâhiyat ve Eğitim Fakültelerinde Öğr. Gör. olarak çalışırken Lisans-üstü eğitimini de tamamladı (Doktora: 1996). 1997 - 2006 arası K. Maraş Sütçüimam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde Öğr. Üyesi olarak çalışırken Ağustos 2006'da kendi isteğiyle emekli oldu. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Eserleri: Te'lif: 1-Nurettin Topçu'da Din Felsefesi, Dergâh Y. İst. 1995. 2-Mistik Dünya Görüşü ve Bergson, Dergâh Y. İst. 2000. 3-Yeniçağ Felsefesi Tarihi – Ders Notları – Erzurum 1988 - K. Maraş, 2000. 4-İsmail Hakkı Akın Hâtıra Kitabı, Dergâh Y. İst. 2009. 5-"Nurettin Topçu 1909-1975" makalesi (Tanzimat'tan Günümüze Türk Düşünürleri Cilt: 4/A Nobel Y. Ankara 20015 içinde) ve çeşitli dergilerde çıkan diğer makaleleri. **Tercüme:** 1-İsyan Ahlâkı (Nurettin Topçu'dan, Musa Doğan ile birlikte), Dergâh Y. İst. 1995 (14. Baskı 2014).

Mustafa Orçan (Prof. Dr.)

K. Maraş doğumludur. İlk, orta ve liseyi K. Maraş'ta tamamladıktan sonra, lisansını Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde, yüksek lisansını Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji ve doktorasını da İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında tamamlamış, 2010 yılında doçent ve 2015 yılında ise profesör olmuştur. Kırıkkale ve İstanbul Üniversitesinde araştırma görevlisi ve sonrasında öğretim üyesi olarak çalıştıktan sonra 2011 yılından itibaren Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTB Fakültesinde Sosyoloji Bölümüne geçmiş ve burada halen Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktadır. 2016 yılında ise Türkiye Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmiştir.

2006-2016 yılına kadar AB ve Sağlık Bakanlığı, TOKİ, KGM, TÜBİTAK ve YTB projelerinde yürütücü veya danışman olarak görev almıştır.

Sami Güçlü (Prof. Dr.)

Sami Güçlü, 1950 Yılında (Konya'nın Sarayönü İlçesi) Kuyulusebil Köyünde doğdu. İlkokula köyünde başladı, son sınıfı Konyada okudu. Orta ve liseyi bu şehirde tamamladı. 1968 yılıda İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine kaydoldu, 1973 yılında mezun oldu. 1973-74 Yıllarında Bir vakfın işletmesinde yöneticilik yaptı. 1975-76 yıllarında TZDK Teftiş Heyetinde görev aldı. 1976 yılında Sakarya DMM Akademisinde asistan olarak girdi. 1980 yılında doktorasını tamamladı, 1989'da doçent, 1995'de profesör ünvanını aldı. 1996-97'de Devlet Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Türk ve Akraba topluluklarının eğitim kültür birimde Başbakanlık Başmüşaviri olarak çalıştı. 2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi kurucu üyesi oldu. 22 ve 23. Dönem Konya Milletvekili seçildi, 58 ve 59. Hükümetlerde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı görevinde bulundu. 2012 yılında Sakarya Üniversitesinde öğretim üyeliği görevine döndü. Aynı yıl Sakarya, Kocaeli ve Bolu'da başlattığı Yazar Okumaları programını yaygınlaştırarak sürdürmektedir. Evli ve 4 çocuk babasıdır.

Selahattin TURAN (Prof. Dr.)

Lisans eğitimini, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde; disiplinlerarası yüksek lisans ve doktora çalışmalarını, 1991–1998 yılları arasında ABD'de *Ohio Üniversitesi*'nde uygulamalı davranış bilimleri ve eğitimde liderlik konularında tamamladı. 1996 yılında Harvard Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Hukuku Enstitüsü Okul Hukukunda Yeni Gelişmeler sertifika programına katıldı. Turan, 2004–2006 yılları arasında, Amerikan Eğitim Araştırmaları Derneği'nin Yönetim, Liderlik ve Organizasyon Biriminin Uluslararası Komite Başkanlığını; *Uluslararası Eğitim Plânlaması Derneği* (2005-2007) ve *Ekonomik İşbirliği Eğitim Enstitüsü (2012-2015)* başkanlıklarını yürütmüştür. Turan, birçok ulusal, uluslararası dergilerde hakemlik, editörlük yapmakta olup onlarca kitap bölümü ve makalesi bulunmaktadır. 2010 yılından itibaren *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fakültesi* dekanlığı başkanlığını görevini ifa etmektedir.

Tanıl Bora

1963'te Ankara'da doğdu. İstanbul Erkek Lisesi'ni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1984-88 arasında haftalık haber dergisi *Yeni Gündem*'de gazetecilik yaptı. 1988'den beri İletişim Yayınlarında araştırma-inceleme dizisi editörüdür. 1993-2014 arasında üç aylık sosyal bilimler dergisi *Toplum&Bilim* Dergisinin yayın yönetmenliğini yürüttü. Aylık sosyalist kültür dergisi *Birikim*'de yazıyor, 2010'dan beri bu derginin yayın koordinatörüdür. Ağırlıklı çalışma alanı Türkiye'de siyasal düşünce ve ideolojilerdir. Bu alanda yayımlanmış kitapları ve çok sayıda makalesi bulunuyor. 15 yıldır Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Türkiye'de siyasi düşünce tarihi üzerine bir yüksek lisans ve doktora dersi veriyor. Almancaya Türkçeye çevirdiği, -başta Karl Marx, Ernst Bloch ve Franz Kafka'nın bazı eserleri-, on beşi aşkın kitap vardır.

Siyasal düşünce ve ideolojilerle ilgili bazı kitapları: *Devlet Ocak Dergâh – 1980'lerde Ülkücü Hareket* (Kemal Can'la birlikte – İletişim Yayınları; 1991), *Rudolf Bahro: Nasıl Sosyalizm, Hangi Yeşil, Niçin Tinsellik?* (Ayrıntı

Yayınları; 1989), *Milliyetçiliğin Kara Baharı* (Birikim Yayınları; 1995), *Türk Sağının Üç Hali* (Birikim Yayınları; 1998), *Yeni Bir Sol Tahayyül İçin* (derleme, Birikim Yayınları; 2000), *Devlet ve Kuzgun – 1990'lardan 2000'lere MHP* (Kemal Can'la birlikte – İletişim Yayınları; 2004), *Medeniyet Kaybı- Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar* (Birikim Yayınları; 2006), *Türkiye'nin Linç Rejimi* (Birikim Yayınları – 2008), *Sol, Sinizm, Pragmatizm* (Birikim Yayınları; 2010), *İnşaat ya Resullulah* (derleme, Birikim Yayınları; 2016).

Yusuf Turan Günaydın

Amasya/Taşova, 5 Ocak 1967. Taşova İmam-Hatip Lisesi mezunu (1984). Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesini bitirdi (1991). Aynı üniversitede İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslâm Edebiyatı anabilim dalında yüksek lisans tamamladı. 1992 Kasım'ında başladığı öğretmenlikten 26 Mayıs 2006'da istifa ederek ayrıldı.

Üniversite yıllarında Yeni Taşova gazetesinin sanat eki Kültür Edebiyat'ı yönetti (Şubat 1989-Kasım 1990). Yazıları Kültür Edebiyat, Ayane, Özlenen Fark, Hece, Hece Öykü, Dergâh, Kitap Haber, Kitap Postası, Kültür, Tasavvuf, Ahilik Araştırmaları Dergisi, AÜ. İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, Semaver, TTK-Belleten, Diyanet İlmî Dergi gibi dergilerde yayınlandı. Yayınlanmış çalışmaları çeviriyazı-tercüme ve derleme türünden eserlerdir:

Telif: Sûfî ve Kitap, Kurtuba Kitap Yay., İstanbul 2012., Ahilik Araştırmaları 1913-1932, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2015. **Çeviriyazı:** Ahmed Râşid'den Düstûr-ı Ahlâkî / Müntehabât-ı Eş'âr-ı Alî (1999)., Ali Ulvî Baba'dan Bektaşîlik Makâlâtı (İsmail Kasap'la), Horasan Yay., İstanbul 2006., Ali Emirî'den Yemen Hâtırâtı, Hece Yay., Ankara 2007., Ali Behçet Efendi'den, Ubeydiye Risalesi: Dar Geçitleri Aşmak, Büyüyenay Yay., İstanbul 2012., Muhammed Sâdık'tan, Nefsin Şehirleri, Büyüyenay Yay., İstanbul 2013., Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'ndan Yunus Emre -Anadolu Edebiyatı Notları-, İz Yayıncılık, İstanbul, 2014., Ahîlik: Eski Türkiye'de İş Teşkilâtı, Büyüyenay Yay., İstanbul 2015. **Yayına hazırlama:** Mehmet Âkif'in Mektupları, Ebabil Yay., Ankara 2009., Emin Âkif Ersoy, Babam Mehmet Âkif: İstiklâl Harbi Hâtıraları, Kurutuba Kitap Yay., İstanbul 2010, 2011, 2012, 2014., Jean Piaget, Çocukta Dil ve Düşünme, çev. Sabri Esat Siyavuşgil, sadeleştiren: Yusuf Turan Günaydın, Palme Yay., Ankara 2007., Jean Piaget, Çocukta Karar Verme ve Akıl Yürütme, çev. Sabri Esat Siyavuşgil, sadeleştiren: Yusuf Turan Günaydın, Palme Yay., Ankara 2007.

Abdülgani Girici'den, 1920 Adana Ermeni Mezalimi Hâtıraları, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011.

Refik Halid Karay'dan, Bir Ömür Boyunca, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2012.

Kemal Edib Kürkçüoğlu'ndan, Tasavvuf Tarihi Ders Notları, Büyüyenay Yay., İstanbul 2014.

Şemsi Kuseyri'den, Yakın Dostları Yahya Kemal'i Anlatıyor, Büyüyenay Yay., İstanbul 2016.

Bibliyografya:

Hece Dergisi, 1-200. Sayılar Dizini, Hece Yay., Ankara 2013.

HeceÖykü Dergisi, 1-26. Sayılar Dizini, Hece Yay., Ankara 2013.

M. Akif İnan Bibliyografyası 1955-2009 (Selma Günaydın'la), Eğitim-Bir-Sen Yay., Ankara 2015.

83 Yılın Kitapları: Türk Tarih Kurumu Yayınları Bibliyografik Katalogu 1932-2014, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2015.

40 Yıl Sonra Nurettin Topçu Bilgi Şöleni

(FOTOĞRAFLAR)

Açılış konuşması: Hicabi Kırlangıç

Açılış konuşması: Musa Kâzım Arıcan

Açılış konuşması: D. Mehmet Doğan

Açılış Konuşması: Mehmet Sılay

Açılış konuşması: Ahmet Emre Bilgili (MEB Müsteşar Yardımcısı)

Açılış Konuşması: Abdurrahman Şen (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı)

Recep Şentürk (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Başkanı)

İbrahim Demirci, İbrahim Ulvi Yavuz, Mehmet Doğan (Kayseri), Hicabi Kırlangıç, Ahmet Emre Bilgili

Hayri Kırbaşoğlu, Ercan Yıldırım, Hilmi Uçan, Kenan Çağan

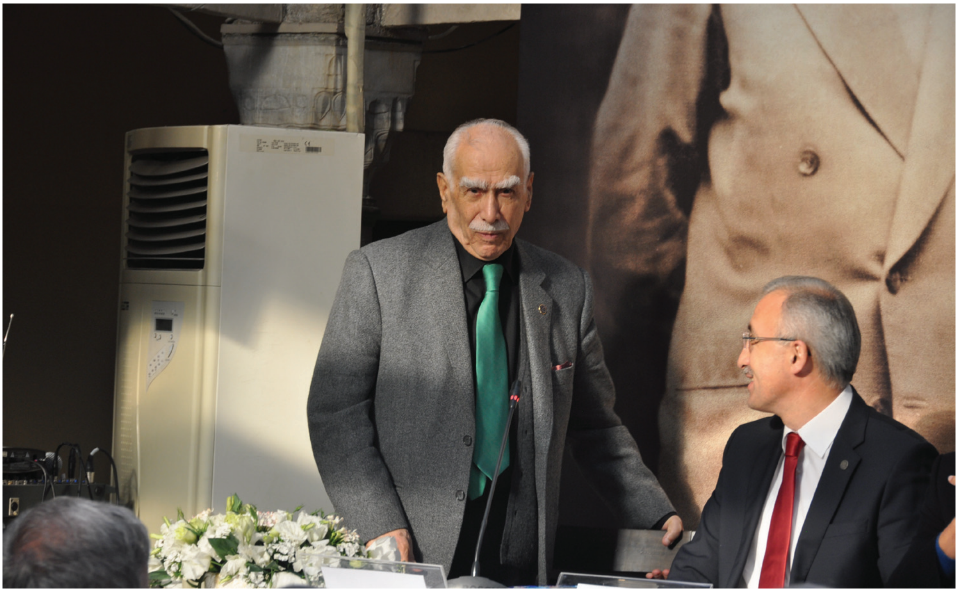
Bilgi Şöleninin 2. ve 3. günleri TYB İstanbul Kültür Merkezi'nde yapıldı.

TYB İstanbul Kültür Merkezi'nde dinleyiciler

Turan Koç, Sami Güçlü, İbrahim Demirci, Musa Kâzım Arıcan, İbrahim Ulvi Yavuz

Dr. Emin Işık

Hüseyin Karaman, Abdurrahman Gündoğan, Mustafa Orçan, Hüseyin Öztürk

Mehmet Can Doğan, Hilmi Uçan, Turan Koç, İbrahim Demirci

Turan Koç

Ezel Erverdi

Ezel Erverdi'nin konuşmasından sonra toplu fotoğraf :Musa Kâzım Arıcan, M. Enes Kala, Muhsin Mete, Asım Erverdi, Hüseyin Akın, Necati Fazlıoğlu, Nevzat Özcan, Fatih Gökdağ, Halit Işık, Fethi Erhan, Mehmet Doğan, İsmail Kara, Nihat Fazlıoğlu, Cahit Çollak, Hüseyin Öztürk, Mahmut Bıyıklı, Mustafa Kara, Mustafa Kök, Ebubekir Erdem, Ezel Erverdi, Bekir Soysal

Hüseyin Akın, Mahmut Bıyıklı, Sami Güçlü

Hicabi Kırlangıç, Muhsin Mete, Ferhat Koç, D. Mehmet Doğan

Açılışta salondan bir görüntü

Mahmut Bıyıklı, Musa Kâzım Arıcan'a Hareket Dergisi'ni takdim ederken